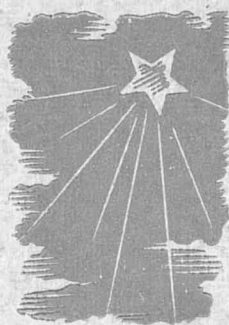

M. EMINESCU
O P E R E

VOL. II

L I T E R A T U R Ă Ș I A R T Ă

M. E M I N E S C U

O P E R E

Ediție critică îngrijită
de
P E R P E S S I C I U S

M. EMINESCU

O P E R E

II

POEZII TIPĂRITE ÎN TIMPUL VIEȚII
NOTE ȘI VARIANTE: DELA POVESTEA CODRULUI LA LUCEAFĂRUL

EDIȚIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ

DE

PERPESSICIUS

BUCUREȘTI

FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

39, Bulevardul Lascăr Catargi, 39

1943

M. EMINESCU

POEZII TIPĂRITE IN TIMPUL VIEȚII

II

NOTE ȘI VARIANTE: DELA POVEȘTEA CODRULUI LA LUCEAFĂRUL

EDIȚIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ

DE

PERPESCIUS

Cu 54 de reproduceri după manuscrise

BUCUREȘTI

FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

39, Bulevardul Lascăr Catargi, 39

1943

M. EMINESCU, *OPERE*, II. EDIȚIE CRITICĂ
ÎNGRIJITĂ DE PERPESCIUS, S'A TRAS
ÎN TREI MII NOUĂ SUTE EXEMPLARE,
PE HÂRTIE VELINĂ, CU SEMNĂTURA LUI
M. EMINESCU ÎN FILIGRAN, FABRICATĂ
DE FREIBERGER PAPIERFABRIK, FRJ-
BERG, PENTRU FUNDATIA REGALĂ PEN-
TRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ, NUMEROTATE
DELA 1 LA 3900. COPERTA VOLUMULUI
ESTE DIN CARTON CONFECTIONAT DE
CASA H. ULLSTEIN, LEIPZIG.

3860

PREFAȚĂ LA VOLUMUL II

Poezii tipărite în timpul vieții se subintitula primul volum din ediția integrală a operei lui M. Eminescu, pe care Fundația regală pentru literatură și artă îl scotea de sub tipar, la jumătatea lui Iunie 1939, anul și luna semicentenarului morții poetului.

El cuprindea, acest întâiu volum: textul celor 90 de poezii câte s'au tipărit în curs de 21 de ani, între oda funerară La mormântul lui Aron Pumnul din 1866 și Kamadeva, din 1887; două caiete, oarecum postume, cu poezii de junetă; poemul închinat memoriei lui Ștefan cel Mare, la 1871, iar din materialul de variante, aflat în manuscrise, și a cărui publicare constituie însăși rațiunea de a fi a acestei ediții, doar aparatul critic al primelor 31 de poezii, dela oda pentru Pumnul până la inclusiv Strigoii. Aparatul critic, note și variante pentru restul de 59 de poezii, erau rezervate volumului II, care trebuia să completeze această secțiune a poeziilor tipărite în timpul vieții, înainte de a se trece la organizarea Postumelor, menite volumului III.

Dificultăți, multiple și particulare, legate fie de epocă, fie de natura obiectului, au întârziat pe de o parte apariția volumului II, iar pe de alta au impus o sensibilă și fatală modificare a planului stabilit. Vastitatea materialelor unor poeme ca Scrisorile, Luceafărul, Doina, Glossa, Mai am un singur dor, etc. urcând numărul paginelor la îndoitul celor de față, și depășind proporțiile unui volum manabil, amenința să transforme un instrument de lucru, cum năzuește această ediție să fie, într'unul de tortură. Ne-am plecat așa dar imperativelor tehnice și am repartizat aceste materiale în două tomuri, cărora le-am fi putut spune: Volumul II, partea I-a și a II-a. Cum însă numerotarea fiecărui volum e separată, cum fiecare din ele reprezintă o treime distinctă a unității începută cu primul volum și pentru a evita și complicațiile pe care organizarea indicelui le-ar fi putut spori, am preferat să numerotăm separat: II și III. Întâile 3 volume, vor epurza deci secțiunea Poezii tipărite în timpul vieții, rămânând ca Postumele să fie rezervate volumului IV.

Volumul de față — al II-lea — cuprinde, așa dar: aparatul critic a 25 de poeme, dela Povestea Codrului până la inclusiv Luceafărul, orânduite ca și până acum cronologic și răs-punzând ordinei textului din primul volum. Un număr impunător de reproduceri după manuscrisele originare, ilustrând anume probleme obscure de filiație sau cronologie, au fost anume alese să înlesnească cercetările și documentația. În așteptarea indicelui general, am reprodus încă odată Tabelul alfabetic dela sfârșitul volumului I, completat, desigur, cu datele rezultate din volumul de față. Pentru a evita erorile s'a specificat în Tabel, cărui volum anume (I sau II) aparțin: textele, variantele, facsimilele.

Volumul III, în curs de paginare, și care va apărea în scurtă vreme, va cuprinde restul poeziilor tipărite în timpul vieții, dela Doina până la Kamadeva, în totul 34 poeme, cu întregul lor aparat critic. O introducere substanțială va încerca un prim bilanș, la capătul a

trei volume, popas totodată necesar în lămurirea proiectelor de viitor ale acestei ediții. Un indice integral, analitic, se va strădui să pună în lumină nu numai nenumăratele materiale, atâtea din ele inedite, ale aparatului critic, recte, ale manuscriselor eminesciene, dar și detaliile de istoriografie literară, în lămurirea cărora ediția de față a contribuit nu odată. Recitirea, pagină cu pagină, a primului volum, în vederea indicelui general, ne-a scos înainte un număr de greșeli de tipar, nici prea multe, nici prea grave, dar oricum greșeli, care n'ar fi fost rău să poată fi evitate și care n'ar fi exclus să sporească cu eventualele erori ale volumului de față. De aceea o erată cât mai atentă va semnală greșelile, a căror îndreptare e absolut necesară și a căror rectificare fiecare cetitor o va putea opera în exemplarul său. (Până atunci, să semnalăm câteva din cele mai urgente și care privesc întâia secțiune a I-ului volum, textul: Scrisoarea II, pag. 137, vers 11, Când cu sete cauți forma ca să poată să te 'ncapă — nu: să le 'ncapă; Scrisoarea III, pag. 148, vers 16, Cad Asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie — nu: Arabii; Mănușa, pag. 166, primul vers al ultimei strofe, Cu mirare și cu groază — nu: mișcare și Luceafărul, pag. 178, primul vers din a 3-a strofă a paginii, Iar tu Hyperion rămâi și nu: Iar tu, Hyperion, rămâi).

Astfel stând lucrurile, se va înțelege, și mi se va ierta că nu ne oprim la toate acele obligații protocolare, pe care aparțin oricărei opere, și a uneia de atât de laborioase colaborări în deosebi, le reclamă. Ele își vor afla locul în prefața celui de al III-lea volum, ce-și pregătește de pe acum pânzele.

București, Iunie, 1943.

PERPESSICIUS

POVESTEA CODRULUI

«Convorbiri Literare», XI, 12, 1 Martie 1878

Dela 1 Decembrie 1876, când apăruse *Strigon*, Eminescu nu mai tipărește nimic, timp de un an și trei luni în *Convorbiri*. Căror pricini se datorează această lungă tăcere, de bunăseamnă că biografia nu va pregea să lămuirească, în amănunte. Ele sunt a se căuta, poate, și în evenimentele ce se urmează din toamna anului 1876, după moartea mamei sale, precum pierderea postului de revizor, colaborația la *Curierul de Iași* și pregătirile de plecare la București în Octombrie 1877, pentru a intra în redacția ziarului *Timpul*¹⁾.

Dar dacă timp de un an și trei luni nu a tipărit nimic, se putea bănuși că odată așezat în București își va putea orândui o colaborație mai susținută. «Junimea» din Iași contribuia bănește la susținerea *Timpului*, ceea ce se poate vedea și din scrisorile cu care Titu Maiorescu solicita ieșenilor cota-lor-parte din care erau plătiți, între alții, Eminescu și Slavici, ce, și prin aceasta, erau îndatorați să-și trimită *Convorbirilor* colaborarea «Asemenea, îi scria la 22 Noiembrie 1877, Iacob Negruzzi lui Slavici, te rog să aduci aminte lui Eminescu despre poeziile lui și poemul călugărului²⁾, ce-nu făgăduise că-mi va trimite. Dacă ai și d-ta ceva gândește la mine și nu mă uitați toți»³⁾ Și, mai explicit, într-un câț aruncă o lumină hotărâtă și asupra condițiilor evaziunii lui Eminescu din Iași, oricum patriarhal, tot Iacob Negruzzi, și tot lui Slavici, la 18 Decembrie 1877: «Eminescu nu se ține de cuvânt. Îmi făgăduia la plecarea lui că îmi va trimite un teanc de poezii originale și n'am primit nicio față măcar. Vrea să-î scriu direct lui? Voiu face aceasta cu mulțămire»⁴⁾

«Teancul de poezii originale» de care vorbea Eminescu nu era de fel o hiperbolă. Mai toate poeziile tipărite între 1 Martie 1878, dela *Povestea Codrului* și până la *O mamă* din 1880, ca și atâtea altele, din cele de mai târziu, se întâlnesc (precum se va vedea la timp și loc respectiv) în manuscrisele de Iași, în versiuni mai mult sau mai puțin definitive. De sigur, ultima redacțiune ținea uneori până în ajunul trimiterii la reviste (iar alteori și după) și dacă rigorile subiective erau acelea ce decideau într-un fel sau altul, nu înseamnă că în zăbava de care se plângea Iacob Negruzzi n'ar fi putut să intre și alte pricini, de pildă strâmtorările materiale, așa de puțin propice entuziasmului Maiorescu, spuneam, dădea încă dela începutul lui Noiembrie alarma. «Cum stă[m] cu contribuțiile *Timpului*? — îi scria el lui Negruzzi la 4 Noiembrie 1877 — Fă bine, spune să se trimeată banii adunați lui Teodor Rosetti, căci Eminescu continuă a muri de foame — agonia poezilor români»⁵⁾, iar în scrisoarea dela 28 Noiembrie, același an «Trimite Pogor bani lui Slavici și Eminescu pe Oct și Noiembrie la *Timpul*? Să-î trimeată de-a-dreptul lui. Adresa: «Ion Slavici la redacția *Timpului*, București, Palatul Dacia»⁶⁾. Ceea ce concordă de altminteri și cu relatările scrisorilor lui Slavici, trimise la scurtă vreme «Pentru ca să vă vorbesc de Eminescu, — raporta Slavici lui Iacob Negruzzi la 14 Decembrie 1877 — el lucrează cu zel, și cu mai multă bună credință decât mine. Nu îl strică decât lipsa de lemne de foc»⁷⁾ Iar în scrisoarea dela 20 a aceleiași luni, după ce-î lămură

¹⁾ Asupra datei când sosește în București, preciziunii, încă nesatisfăcătoare, de sigur, ce aduc totuși un plus de certitudine, cf. Perpessicius, *Intâia cronică dramatică și intâia polemică la «Timpul»*, (nota introductivă), în *Revista Fundațiilor Regale*, VII, 9, Septembrie 1940.

²⁾ E vorba de poemul *Vedenie, ce au văzut un schimnic Varlaam dela mănăstirea Secului din Moldova la anul dela zădărea lumii 7329, iar dela întruparea mântuitorului nostru Is. Chr. 1821 (: Manuscript)* — transcris caligrafic în ms. 2307, 6—24 v. Către sfârșit grafie străină. E o relațiune în versuri a evenimentelor eteriste dela 1821, în Moldova.

³⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, 1932, pag. 201.

⁴⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, 1932, pag. 202.

⁵⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, I, 1931, pag. 8.

⁶⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, I, 1931, pag. 9.

⁷⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, 1931, pag. 286.

că, din lipsă de bani, nici el, nici Eminescu nu vor putea trimite fotografiile cerute pentru Albumul « Junimei » adăuga: « Am să-i vorbesc lui Eminescu de poeziile, pe care vi le-a promis. Aici a citit trei, care au făcut mult efect. Mie mi-a plăcut cu deosebire una, în care am găsit un lucru foarte rar (*nr!*) în scrierile lui Eminescu: simțire adâncă »¹⁾.

Iar peste o lună și jumătate, (8 Februarie 1878) și într-o variantă oarecum adăogată: « Eminescu zice, că va trimite poeziile. Pe această promisiune nu dau însă nimic. D-l Maiorescu zicea că are să vă trimită câteva din poeziile citite aici, dintre care în deosebi una îmi pare minunată »²⁾.

Acestea la 8 Februarie 1878 și data e cu deosebire prețioasă, în procesul de delimitare cronologică ce interesează. Așa dar la data aceasta, Eminescu nu trimisese încă poeziile ce vor apărea peste trei săptămâni, în numărul dela 1 Martie al *Convorbirilor*. Despre aceste poezii, vorbește însuși poetul într-o ciornă de scrisoare (ms. 2255, 312—314)³⁾, către Iacob Negruzzi de sigur, pe care Eminescu va fi expediat-o în răstimpul dintre 8 Februarie și ajunul dării poezilor la tipar. Dacă am putea ști, cu precizie, ziua apariției *Convorbirilor* (se pare că întârzierile de acum nu erau prea cunoscute)⁴⁾ și am putea calcula cât timp lua culegerea, corectura, paginația, etc., poate ne-am apropia mai mult de data exactă a acestei expediții, pe care singură descoperirea originalului scrisorilor ar lămuri-o definitiv. Scrisoarea concordă în informații cu ultima epistolă a lui Slavici, în amândouă fiind vorba de marele eveniment al reprezentărilor lui Rossi, pe urma cărora ședințele « Junimei » sufereau și amândoi plângându-se de truda dela *Timpul* Slavici, că pierde 6—8 ceasuri pe zi, iar Eminescu, că are « în fiecare zi de umplut o coală de tipar (împreună cu Slavici) », ceea ce în limbajul lui crud echivala cu o adevărată « masturbare intelectuală »

Dar scrisoarea lui Eminescu interesează în deosebi prin lumina ce aruncă asupra unora din temeiurile, ce-l vor fi determinat să nu mai publice în *Convorbiri*, nimic timp de un an și trei luni, între 1 Decembrie 1876 și 1 Martie 1878. Atât justificările dintru început cât și condițiile de după aceea, ale epistolei, ne introduc într'un capitol obscur al biografiei eminesciene și într'un parentez misterios al relațiilor lui cu « Junimea ». Formularea atât de categorică a liniei sale de conduită — vorbește astfel, numai cine a suferit o jignire — scoate și mai mult în relief existența unui conflict latent, a cărui enigmă oricare dintre cetitorii prețiosului text ar dori-o deslegată.⁵⁾ De aceea socotim utilă reproducerea începutului scrisorilor, trimeasă de Eminescu, odată cu cele patru poezii, tipărite la 1 Martie 1878:

« Iubite prietene, Spun drept, că n'aveam de gând a mai tipări versuri (a) ○. Această cură radicală de lirism o datoram Junimii din Iași, căci de sigur că pentru convulsii (b) lirice risul e mijlocul cel mai bun și — cel mai rău. Atarnă adică tot de una de valoarea ce este 'n ele și de valoarea ce le-o dă autorul. Acest din urmă punct e mai cu seamă important, nu pentru deșertăciunea personală (departe de mine aceasta), dar pentru convingerea, că lucrezi sau nu înzădar. Eu sunt scriitor (c) de ocazie și dacă am crezut de cuviință a statornici (d) pe hârtie puține momente ale unei vieți (e) destul de deșerte și de neînsemnate, e un semn că le-am crezut vrednice de aceasta. Dacă forma, pe care ele a 'mbrăcat-o e vrednică de ris, vei concede, că nu această a fost intenția mea și c'atunci e mult mai bine, ca să nu se publice niciodată (f). In ori ce caz eu n'am vrut să le dau o formă ridiculă și dacă sunt greșeli, eu din parte-mi am cântărit orice cuvânt (g).

Deci trimit această coală de versuri, făcând trei rugăminți (h) cât se poate de stăruitoare, a căror împlinire voui privi-o (i) tot de un[a] ca un deosebit semn de prietășug... (j).

r^o să nu se schimbe nimic (k) din ceea ce am scris, căci îndată ce ies tipărite cu iscălitura mea, răspunderea greșelilor mă privește pe mine.

¹⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, 1931, pag. 287. — (« rar », evident, în sensul de « valoros »).

²⁾ Id., *ibid.*, pag. 288.

³⁾ Tipărită în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, 1933, pag. 134—136 și în *Făt-Frumos*, XVI, 5—6, Septembrie-Decembrie 1939, pag. 136—137. (ca provenită din fondul de manuscrise Gh. Bogdan-Duică).

⁴⁾ Numărul dela 1 Septembrie 1879, în care se publica *Atât de fragedă*, a apărut exact. Scrisoarea Veronicăi, trimisă după ce luase cunoștință de poezia incriminată, poartă data. 1 oară după miezul nopții 2 Septembrie 1879. La fel numărul de 1 Maiu 1881, în care se tipărește *Scrisoarea a III-a*. — Transferarea revistei la București va fi schimbat lucrurile. Dintr-o scrisoare a lui Alexandru către Ghica, datată Mureș, 12 Janv. 1885: « Depuis que Negruzzi a été nommé professeur à Bukarest, cette revue paraît moins régulièrement que par le passé, et les pessimistes lui prédisent une fin prochaine. Negruzzi y attache pourtant un vif intérêt* et promet de la publier à l'avenir dans la Capitale, où d'ailleurs il sera obligé de déménager lui-même. — (Alexandru a Ghica, [Lettres], III, 1885—1886 — ms. 805, pag. 2).

⁵⁾ O sugestivă imagină a Junimei ieșene din vremea aceasta (« vorbăria goală »; « discuția cam trivială pe care onorabila societate, de câtăva vreme, o face să înflorească față de toate producțiile literare » etc.) în scrisoarea lui Eminescu, dela 15/27 Octombrie 1877, către Titu Maiorescu, apud Mihail Eminescu, *Poezii*, ed. Alexandru Coloman (ed II-a), 1942, pag. 32.

○ Caracterul de ciornă al scrisorilor reiese și mai clar din cele câteva forme șterse sau depășite. Cum ele întregesc conturul și spiritul epistolei, le transcriem din manuscris (copia G. B.-Duică alege și subliniază arbitrar):

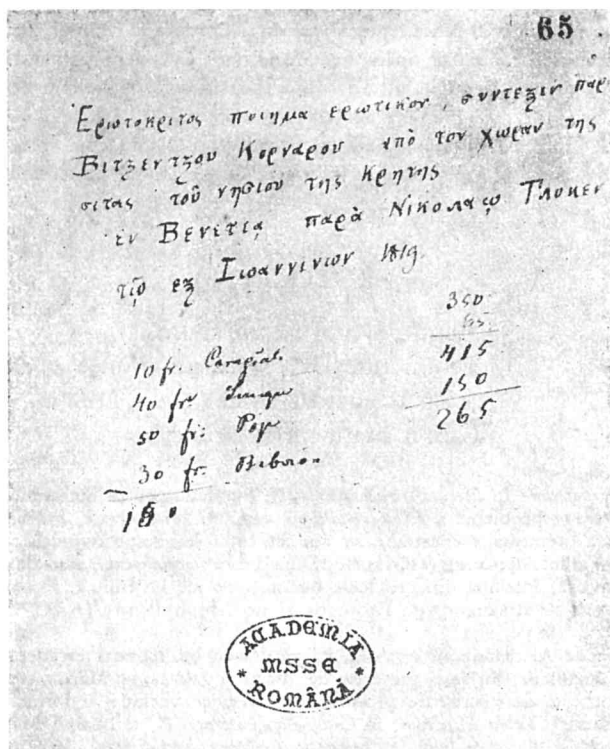
2° (l) să se tipărească tuspătru de o dată (m) ¹).

3° să nu aibă, în marginele puținii, nici o greșală de tipar»

Mss. *Povestea codrului* se întâlnește în următoarele manuscrise, în forme încheiate sau fragmentare, pe care le vom introduce în ordinea lor cronologică:

A. 2262, 87—87 v.	1876
B. 2283, 71 v.—67	1876
2306, 72	
2259, 366	
C. 2262, 204	1878
D. Facsimilul originalului	
trims Com. Literare	1878

A. Înainte de a primi tiparul definitiv, ce se întâlnește pentru prima oară în ms. 2283, 71 v.—67 (socotit de Botez, întâiul, în ediția sa)—*Povestea Codrului* apare în ms. 2262, 87—87 v., sub forma unei poezii de 7 strofe, încorporate, împreună cu altele, originale sau deadreptul populare, sub titlul colectiv «*Erotocrit*» Scrise pe o coală, din acelea folosite pentru versiunea *Călin I*, cu aceeași cerneală violetă, de Iași și cu aceleași caractere grafice, strofele acestea introduc în grădina de divertisment ale pasiunii eminesciene, despre care am mai amintit, cu prilejul poeziei *Dorința* (vol. I, pag. 394—397) Paralel cu poemele grave ale rubinului, Eminescu nu disprețuiește nici gluma, pastușa sau parodia. Titlul însuși, așezat între semnele citației, dă pe față o ironie, iar fragmentele însumate,

Mss.-ele Academiei Române

2784,65 (135 cm × 22 cm.)

(a) ceva versuri; (b) de sigur că față cu elucubrațiuni, (c) poet, (d) a stabili puținele; (e) vîetei în sine; (f) de loc; (g) te pot asigura, că eu din parte-mi, (h) o rug[ăminte] > două > trei; (i) vede; (j) prietenie; (k) o iotă;

(l)-(m) de se tipăresc să se tipărească tuspătru de o dată sau niciuna.

¹ În legătură cu această propozițiune, pe care varianta dela subsol o luminează mai mult, cf. cele ce se spun, mai departe (pag. 39) despre însemnarea redacțională A nu se culege, ce se distinge în facsimil (pag. 12), la dreapta titlului *Povestea Teului*.

ce-și trec unul altuia anume motive arată că ele gravitează cu toatele (e vorba de sigur de o intenție) în jurul noului *Erotocrit* («cel pus la încercări de Eros»), ce era, în deosebi, la epoca aceea, Eminescu. Dacă paralelismul ar putea fi dus și mai departe de titlu și dacă în iubirea clasicilor eroi cretani se pot găsi certe puncte de asemănare pentru romanul veronian dela Iași, iată ce nu este numai decât necesar de lămurit. *Erotocritul* era pentru Eminescu o veche și statornică cunoștință. «Chiar Eminescu pare să se fi dedat cu lectura lui» scrie d-l N. Cartoian în capitolul închinat acestei poeme, la studiul căruia a adus importanta contribuție a identificării originii poemului lui Cornaro și adaogă: «După un manuscris din biblioteca marelui liric a publicat Dr. M. Gaster un fragment în a sa *Chrestomatie română*, II (pag. 178 și urm.)»¹⁾.

Într'un manuscris studențesc (2284), din epoca Vienei, dar cu scrisul târziu din București, se află notița bibliografică, de mai sus, a Erotocritului din 1819. Frumoasa caligrafie, cu litere grecești, e lipsită de majoritatea accentelor și numără, după indicațiile specialiștilor, câteva erori. Pe aceeași filă, mai jos, și cu adunări greșite, însemnări de datorii, ce pot sluji și la datarea notiței bibliografice. Fîind vorba și de Caragiale, totul pare să fie scris în preajma lui 1880.

Capitolul poeziei erotocritene, al cântecelor de lume, al irmoaselor, se află din belșug reprezentat în manuscrisele eminesciene, în grupe compacte, pe care poetul le citea la răstimpuri, în versificația cărora intervenea și dela care imprumuta multiple sugestii²⁾. Schimbul de motive și inspirație între lirica populară, mai bine zis anonimă, și cea cultă se poate urmări în tot cursul sec. XVIII și XIX și în intensificarea lui un rol de căpetenie l-a jucat însuși poemul *Erotocritului*, fie în traducerea lui Dionisie Fotino, fie în traducerea și prelucrarea *Noului-Erotocrit*, a lui Anton Pann³⁾.

Ca timp, această întâie formă a *Poveștii Codrului* se situează așa dar în 1876, în timpul prelucrării lui *Călin I*, odată cu versurile închinute homunculei Bonifacius, ce se vor întâlni la capitolul *Scrisorii a II-a*, cu *Peste vârfuri*, *Criticilor mei*, etc. Reproducem poezia în întregul ei, pentrucă așa a fost întocmită de poet, nu fără a observa că aproape toate fragmentele acestui poem jalonat ar putea figura și printre «Postume». Ultimul, *De pe ochi ridica închisă*, reluat și desăvârșit în succesive manuscrise, a și fost tipărit ca atare de Ilarie Chendi. (Facsimilul ultimei părți din versiunea aceasta poate fi urmărit, mai departe, la capitolul *Scrisorii a II-a* în coloana 1-a versurile 39—76 din «*Erotocrit*» și în coloana 2-a *Versuri cu unghiu*).

Tipărirea aceasta ridică problema discriminărilor, ce trebuiesc neapărat făcute între variante și postume sau, pentru cazul de față, între variante și capitolul motivelor din popor sau al cântecelor de lume.

A. 2262, 87—87 v.

«EROTOCRIT»

Singur aș voi să-mi spun că
Te-am ținut la pieptu-mi pruncă
Și că tu ai fost aceea
Care'n brațu-mi se aruncă,

¹⁾ N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, II, Fundația pentru literatură și artă «Regela Carol II», 1938, pag. 356. Pentru întreaga problemă a *Erotocritului* și versiunii lui derivate, *Filerot și Antusa*, pentru stadiul cercetărilor și pentru bogata literatură a chestiunii se vor citi capitolele respective dela pag. 344—359 și 360—363). Exemplului din *Boieri și ciocoi* al lui Alecsandri («să-1 rostești una din *Erotocrit*», etc.) adus de d-l N. Cartoian să adăugăm pasagiul din Ion Ghica, invocat într-una din cronicile bucureștene ale lui Iuliu I. Roșca din *Familia*: «*Monitorul, Românul și Presa* au dat afară pe Anacreon, pe Erotocrit și pe Anton Pann» (A. C. Șor [Roșca], *Cronica bucureșteană*, în *Familia*, XIX, 23, 1883).

Și fiindcă a fost vorba de Alecsandri să notăm, în legătură cu bibliografia erotocritană, versurile amoroase și satirice ale vornicului Vasile Bucur din Iași, prescrise de Alecu Iogale la 17 Martie 1824, la Focșani. Descrind manuscrisul, Alecsandri vorbește de «scrisoare proastă ca de *cenușar* vechiu» și termenul e frecvent în ziaristica lui Eminescu (Vasile Alecsandri, *Tabla Mișelilor*, în *Convorbiri Literare*, II, 1, Iassi, 1 Martie 1868).

²⁾ Cf. Perpessicius, *Sonet și cântec de lume la Eminescu*, în *Preocupări literare*, VII, 10, Octombrie și 12, Decembrie 1942.

³⁾ Pentru amănunte, cf. Vasile Grecu, *Erotocritul lui Cornaro în literatura românească* (extras din *Daco-Romania* buletinul Muzeului limbii române, An. I, (1920), Cluj, 1920, pag. 49—51. — De asemenea: N. Cartoian, *Contribuțiuni privitoare la originea liricii românești în principate* (extras din *Revista Filologică*, I (1927), Cernăuți, 1927 și *Aradna Camariano, Influența poeziei lirice neogrecești*, (Ienăchiță, Alecu, Iancu Văcărescu, Anton Pann și modelele lor grecești. (Institutul de istorie literară și folklor), Cartea Românească, 1935, *passim*).

A. — N.B. *Totul, afară de cele anume specificate, e barat, ca după utilizare.*

Marginalie, risipite: tremuri-vremuri — nufăr 1 — sufăr 1, desbărbătat de patimi; tânguicios-mângâicios.

1—2. Căntece și basme spun că

Te-am ținut la pieptu-mi pruncă

5 Că te-am dus pînă codri mândri
 Te-am purtat prin flori de luncă — —
 Toți ar crede că o fată
 Tu ai fost — nici presupun că
 În a mea copilărie
 10 Am păscut pe deal o gîncă

— — —

Cînd ședem tăcuți alături
 Multe visuri trec pînă minte
 Și în stoluri bat trecutul
 Prea puține trec înainte

15 Și atunci nu se pare
 Că suntem ca doi copii
 Că iubire și smomire
 Și că toate-s jucării

De un cot și jumătate
 20 Tu îmi dai o dulce pruncă
 Peste ochi îți cade părul
 Iar pe cap [ai] flori de luncă.

Dar văditu-î că natura
 Toată mintea ei ș'a pus
 25 De cît ori care păpușă
 Să te facă mai presus

Dar și eu sunt ca 'n poveste
 Puișor drăguț de prinț
 Cu obraji plini și roșii
 30 Și cu ochii mari cuminți.

Căci natura stele, cerul
 Ș' acest soare luminos
 Cu suflare[a] lor înceată^r
 Mă [î]mpodobesc frumos.

cf. *Miron și Frumoasa fără corp* (cca 1874—1875), v. 487—490 în M. Lăminescu, *Literatură populară*, ed. D. Muiarașu.

La picioare-î el s'aruncă,
 Lîngă el să vie-o roagă,
 Ea s'așează dulce, pruncă,
 Lîngă el în mîndră șagă,

13. În trecut în stoluri fug* cu*, 14. Și> Prea puține înainte.; 17. C.i. și momire, 18. Și [*îndesc*]* sunt jucării; 25. De cît ori care frumoasă; 27. Dar și eu sunt din poveste; 28. Un băiat frumos, drăguț; 33. Cu o suflare înceată 34. *de fapt*: Mă 'ndopobesc (*sic*) frumos

35 Amândoi mergem în codru
 Amândoi culegem fragi
 Ş'amândoi ca 'ntr'o poveste
 Ni suntem atât de dragi — —

[.]

40 Pe un foc ce arde taru
 Pe un foc vâlvăcios
 Apă puţină nu-l stinge
 Ci-l aprinde mai vârtos

45 Prin cântare-i* Erocrit
 Vrând a se mai răcori
 S'a aprins de-un foc mai mare
 Iară nu şi-l potoli.

50 Unde vede vreodată
 Pom frumos şi înflorit
 El la ea gândeşte 'ndată
 Şi la trupu-i potrivit

Când privea acea roşată
 Trandafirii ce o au
 I se pare că văpseala
 De pe buzele-i o iau.

55 De-auzia un stol de pasări
 Ciripind voios* pîn crâng
 I se pare că pe dânsul
 Tânguind duios îl plâng.

.

60 Nimănu-i nu am să spun că
 Ea în braţe mi se-aruncă
 Cu ochi mari de fată mare
 Cu suris curat de pruncă
 Şi că fruntea ei cea albă
 O 'ncununa cu flori de luncă.

.

35—38. Ş'amândoi ca 'ntr'o poveste
 Ni suntem atât de dragi — —
 Amândoi mergem în codru
 Amândoi culegem fragi

43. Prin cântări [Erocrit] > P. cântare-i* etc. 53. *de fapt* văpseală; 55—58. *reţinut cu creion, marginal.*

55—56. De-auzea privighetoarea
 Stol de paseri lin pîn crâng

57. *Un creion greu descifrabil la început : pare un M, Intenţiona . Mi se pare ?*

- 65 De pe ochi ridici închisă
Languroasa, lunga geană
Și eu văd în ei o dulce
Ah ! o tainică dojană
- 70 Și un deget ții pe buze
Sfătuești și[i] ameninți
Ca de astăzi înainte
Noi să fim mult mai cuminiți
- 75 Care-i crima, ce doi oameni
A o face azi putură?
C'am furat ca nici odată
De la tine drag 'o gură.

B. Versiunea a doua figurează în ms. 2283, 71 v.—67 v., cu aceeași cerneală violetă și aceleași caractere grafice, ale scrisului de Iași, (caetul însuși, cu scoarțe negre, în care e copiat și *Călin II*, e tot de acolo) și numără 18 strofe, în loc de 13 câte are textul definitiv. Fără să putem spune că e iluzibil, în măsura în care îl socotea Botez, prin anumite strofe transcrise în fugă, și chiar neglijent, manuscrisul acesta dă impresia unui text dificil, a cărui lecțune e pe alocuri nesigură. Nu însă până la intervertirile, lacunele sau lecțiunile eronate ale transcrierii Botez (de pildă: *Iar jvinel pāduri — Să șoptească printre frați* în loc de: Iară zinele păduri — S ș.p. fagi), pe cari nu le menționăm în amănunte.

Versiunea aceasta începe, de fapt, pe fila 70 v Pe 71 v, o filă înainte (căci manuscrisul e răsturnat) figurează doar strofele 41—44, 45—48, 49—52 (necompletă) și ultima 69—72, ca o adevărată filă-memento, transcrisă de altundeva. Aceste variante s'au trecut în subsolul respectiv.

De manuscrisul acesta se ține și ms. 2306, 72 unde apar două variante ale strofei 41—44, redactate cu creionul, contemporane cu redacțiunii ale *Dorinței* și *Poveștii Teiului* (aflate în vecinătate) și ms. 2259, 366, un distih din epoca paginei cu imagini și versuri, rezervate pentru *Călin* și altele. Aceste pasagi s'au încorporat, la locul respectiv, în subsolul acestei versiuni.

N.B. *Variațiile lexicale*: preste (de 2 ori) și peste, gasdă și gazdă reproduc originalul.

B. 2283, 71 v.—67 v.

POVESTEA CODRULUI

Impărat slăvit e codrul
Mii de neamuri cresc sub poale
Și trăesc cu toți din mila
Codrului Măriei Sale.

N.B. 65—76 *retinute, marginal, cu creion negru.*

70. Sfătuești cu el ș'ameninți, 72. de fapt. N.s f mulți (sic) mai cuminiți

B. — 1—4. 1° Impărat slăvit e codrul
Căci curteni* trăesc sub poale
Și se închină zi și noapte
Codrului Măriei Sale

2° Impărat slăvit e codrul
Lumi*ntregi îi trec sub poale
Și trăesc cu toți din mila
Codrului Măriei Sale

Versul 2 din 1° și 2° ridică obiecțiuni. În 1°, lecțiunea cea mai probă nu poate fi decât: ierburii*, cum dă și Botez. Dar sensul? Consultat de noi, d-l G. Nicolăușca, bibliotecar la Academia Română propune. Căci curteni* trăesc sub poale. Ceea ce pare mult mai verosimil, cu toate dificultățile grafiei — sau poate tocmai de aceea. În 2° lecțiunea oscilează între: lumi*, cum dă și Botez și, poate, turme*. Discuția rămâne deschisă asupra amândoror cazurilor.

- 5 Lună, soare și luceferi
 El le poartă 'n a lui herb
 Damele-s din neamul ciutii
 Cavaleri din neamul cerb
- 10 Crainici iepurii cei repezi
 Purtători îi sunt de vești
 Filomele țin orchestrul
 Și isvoare-1 spun povești
- 15 Peste flori ce cresc la umbră
 Lângă ape, pe potici
 Vezi bejăni de albine,
 Armii grele de furnici
- 20 În cetății de ceară albă
 Viespii șed pe crengi pletoasă
 Iar bondarii 'n mănăstire
 Duc viață cuvioasă
- Hai să mergem iar în codru
 Și să fim din nou copii
 Ca iubire și smomire
 Să ne fie jucării
- 25 De un cot și jumătate
 Tu îmi dai o dulce pruncă
 Peste ochi îți cade părul
 Iar în cap ai flori de luncă

5 Lună, soare, stelu blânde > Lună, soarele și stelu, 6. El le poart[a] > El le are toate 'n herb;
 9 Iară iepurii c.r. , 12. Iar isvoare-1 spun povești; 13 P f c c în umbră,
 13—16. 1° Și oștiri din furnicime 2° Și oștiri din furnicime
 Se grăbesc pe cărăruși Se grăbesc pe cărăruși
 Pe alungul în vlăstare Veverițele pe crengi
 Imblă... grindiniș ~ - Sc învârt ca și ~
 15—16. 3° Lungi bejării de albine
 Grele armii de furnici

Strofa 13—16 dela etaj a fost adăosă mai târziu, împreună cu strofa 17—20, care în cele din urmă a fost închisă, în chenar de creion roșu — rezervată, poate, altei poezii, de vreme ce nu figurează în textul definitiv.

17—20. 1° Și cetății de ceară albă 2° Și cetății de ceară albă
 Și-a zidit pîntre răchii Viespii fac pe lângă apă
 Neamul viespilor cel harnic ~
 Lângă ape tăbăriti

22. Să părem din nou copii; 23 de fapt: Că iubire etc. — Că — rămas nemodificat din prima redacție, cum se poate observa imediat.

21—24. Când mergem la codru-mi pare
 Că suntem din nou copii
 Că iubire și smomire
 Ne sunt toate jucării (a)
 (a) Și că toate-s jucării

26. Tu îmi dai orfană pruncă; 28. I. în păr > I. în cap etc.
 N.B. La Botex, lecțiuni greșite 26. Tu îmi dai (orfană) dulce, jună și 28. Iar în cap ai flori de luncă.

30

Căci văditu-i că natura
Toată mintea ei ș'a pus
De cât ori care păpușă
Să te facă mai presus

35

Dai și eu sunt ca 'n poveste
Puișor drăguț de prinț
Cu obraji plini și rumeni
Cu ochi negri* [și] cumiști

40

Amândoi trecând în codru
Rătăciți* și singurei
Ne culcăm lângă isvorul
[Ce] răsare sub un teiu

45

Adormi-vom, troieni-va
Teiul floarea-i peste noi
Ș'auzim pin somn un buciun
De la stânele de oi.

2259, 366

În pagina de crâmpete, din care majoritatea au intrat în alcătuirea lui Călm, acest distih, ce se situează între 21. 2262 «Erotocrit») și B 2283 :

Căci văditu-i că natura toată mintea ei ș'a pus
Decât oricare frumoasă să te facă mai presus

35 C.o. plini și roșii, 36. Și cu ochii mai cumiști, 38 schimbări, incert dacă anterioare sau ulterioare.
Rătăcitori* singurei, 40. Care curge sub un teiu; 43. Auzim p etc., 44. Dela turma cea de oi, 47 P v.
ni se pare,

41—44 (pe fila 71 v.). Adormi-vom, troieni-va
Teiul frunza-i preste noi
Ș'auzim pin somn un buciun
De la turma cea de oi

2306, 72

1° Adormi-vom, troieni-va
Codrul frunza preste noi
Auzind* pășind* în* buciun
Mersul turmelor de oi

2° Adormi-vom, troieni-va
Codrul frunza preste noi
Ș'auzim prin glas de buciun (a)
Pasul turmelor de oi
(a) Ș'auzim prin somn un buciun;

2283, 71 v.

45—48 Iară frunza fremătoasă
Și mișcarea naltei ierbi
Pintre visuri să se pară
Mersul cârdului de cerbi (b)

(b) de fapt : Mersului (sic) cârdului d.c.,

Cf. pentru strofa aceasta, la capitolul O iâmăi, (B) v. 9—12

50 Mai aproape, mai aproape
Noi ne strângem piept la piept
Imprejuru-ne își chiamă
Craiul sfatu-î înțelept

55 Peste albele isvoare
Luna trece* pîntre ramuri
Imprejuru-ne s'adună
Ale Curții mîndre neamuri

60 Cai măru albi ca spuma
Bouri nați cu steme 'n frunte
Cerbi cu coarne rămuroase
Ciute sprintene de munte

Paseri cu aripi de aur
Flori frumoase '[n] fel de fețe
Gîndăcei de piatră scumpă
Și albinele răslețe

65 Și pe teiul cel de gasdă
Nî-l întreabă, stau la sfaturi
Iară gazda le răspunde
Dându-și ramurile 'n laturi

70 O lăsați-î să viseze
Visul codrului de fagi
Amândoi ca 'ntr'o poveste
Ei își sunt atât de dragi

51—52. Auzim cum își adună
Codrul sfatu-î înțelept

49—52. *În același ms. 2283, fila 71 v. :*

Mai aproape, mai aproape
Să ne strângem piept la piept
Răsufînd acelaș aer

Lîna de puncte era urmată, pe fila aceasta, de ultima strofă a poeziei, ceea ce înseamnă ca textul era transcris, ca memento, de altundeva.

56. A pădurii mîndre neamuri > Ale țării* m n.; 57—60. Strofa aceasta, figurînd marginal, reprezintă un al doilea strai, introdus nu mult după înîtașul, dar, oricum, ceva mai tîrziu.

N.B. O pildă de intervenție arbitrară a editorului, în ediția M. Dragomirescu (pag. 36), formulată în nota dela pag. 208 : « În enumerația ce face poetul, versiunea « cai măru » în loc de « cai de mare », este necorectă, pentru că este artîculată, cînd toate membrele enumerației sunt nearticulate ».

66. Îl întreabă s.l.s. > de fapt : Nî Îl întreabă etc.; 67. Iară gazda noastră spune,

69—72 (pe fila 71 v.) : 1° Iară zinele pădurii
Să soptască pîntre fagi
Amândoi ca 'ntr'o poveste
« Ei își sunt atât de dragi »

Povestea teiului. *Au în
curs*

—, Blanca, știu că din iubire
Făr' de lege te ai născut,
Am jurat de la naștere
Pe Hristos. Să-l iei de mîna
Întorcându-te'n veșmîntu-i,
Lepădînd rața lumii,
Vei găsi gregala mîinii
At' de-o crimă tu mă mîinii.

— „Traiul lumii, dragă tată
Cine vor, aicea lese-l,
Dorî inflatul mi-i vesel,
Tinerete luminată,

Dentul, muzica, pădurea
Pe acestea le îndrăgim,
N'ochiștea purtă,
Unde plîngi, gîndim aiurea.

—, Știu mai bine ce-ți prieste,
Cum am spus așa rămîne;
Pentru drumul cel de mîne
De cu ozi te pregătește!

Mîna ca la ochi și o ține,
Toate mințile și adună,
Să la lumea'n cap, nebună
Pare atîta-i mai rămîne

Calu-i alb, un bun torarî,
Încușat astăzi' afară,
Cu picioru-l pune'n scară
Și la codru pleacă iarăși.

Sara vine din arîmîști
Cu mînașe o imbată
Cercul sticlei și-arată,
Solu dîlui ai lungii limbi;

Dar prin toți să pătrundă
Lângă teiul roșu și sfînt,
Ce cu flori pîn' în pămînt
Un isvor vrăgîl ascunde;

Îngînat de glas de apă
Cînt' un corn cu nădărgare
Tot mai tare și mai tare
Mai aproape, mai aproape

Teiul isornul, prins de vîrș,
Răsări, sunînd din valuri —
Așa în zori de pe dealuri
Luna blîndă fine strîșă —

Ca din farmac ea tresare
Și prîmît uimă'tă la lături,
Vede un tînar chiar alături,
Pe-un cel negru e calare.

Oare ochii și o mint,
Sau aievea-i, adăie-i ?
Flori de tei el are'n părul
Și la poartă corn de argint.

Ea prive atunci în jos.
Trece mîna pe la tîmple,
Joră inimă-i se înghe
De un farmac dureros

El se da tot mai aproape
Și cercea copilărește,
Al ei suflet se răpore
De iubire-a ei plîngere

POVESTEA TEIULUI

din «coala de versuri» trimisă la Iași, Februar 1878.

Singurătate.

Cu o mână îl respinge
Dar se simte prinsă'n braț
De-o durare, de-o dulceață
Pieptul, inima-i se strânge:

Atr strigă... și nu se îndură
Cănușă cade pe o floare umedă,
Sărutăm fără de număr
În seara de seară,

O dormitoră! și întrebă,
Dar ea fuge și o ascunde
Și așa de mult răspunde
Cu o rouă dulce, slabă;

Tot alături călătorește,
Nu are grija minăriei,
Și de drag, unul altuia
Ea are un sejur plăcut,

Se tot duc, se duc mereu,
Trec în umbră, pier în vale,
Iară cornul potîn de jale
Eună dulce, simț greu

Blânduri sunet se împarte
Peste văi imprecizate
Mai încet, tot mai încet,
Mai departe... mai departe...

Sus în brazi de pe dealuri
Luna'n urmă fuge răz,
Dar, voral, prins de vază,
Pecărea sunând din valuri.

Cu perdelile lăuate
Sed la masa a mea braud,
Focul poartă în vază,
Iară eu pe gânduri cad.

Stoluri-stoluri trec prin mână
Din iluzii. Amintiri
Tădese mult ca gren
Pînă negre, veni fidei,

Sau cad grele, mângăiease
Și se sfarmă'n suflet trist,
Cum în piurei cade ceas
La pociareb lui Crist.

În odaie prin ughoie
Să țesut paingine
Și prin cârfe în vavuri
Umblă pe soareci fugi.

În această dulce pace
Îmi ridic privirea'n port
Și ascult cum învâltit
De la cârți ei mi le roș.

Ah! de câte ori vîd-are
Ca să sfărșurăm în ciu
Și un capăt poeziei
Și pînă la sfîrșit,

Dar atunci gîri, soareci
Cu ugor-măntul mare,
Pecărea melancolică-mi
Iară ea se face vers.

SINGURĂTATE

din «coala de versuri» trimisă la Iași, Februar 1878.

Câte-odată... prea are...
 At târziu când arde lemnul,
 Trîmna din loc îni sare,
 Când aud că sună closonpa...
 Câte-odată... Deaparte casă
 Dîmtr' odată-mi pare plină;
 În privaxul negru-al vîeti-mi
 E-o icoană de lumină,
 Şi mi-i cîndă cum de vreme
 Şi mai treacă se îndură,
 Când eu stau şoptînd cu draga
 Măna'n mîna gura'n gura.
 După ce sunt de tine şi singur lângă foc
 Petace în minte viată-mi, lipsită de noroc
 Oplăzei de ani imi pare în lumina trînt,
 Că sunt bătrîn ca iarna, că tu vei fi marit,
 Aducerile-a-minte pe suflet ca în piei
 Redestepînd în faţă-mi trecutele mineri,
 Cu degetele-i vîntul loveşte în fese
 Se toarca'n gîndu-mi şirul dîscaselor proeri,
 Şi-atuncea dinainte-mi prin ceaţă pară treci
 Cu ochii mari în lacrimi, cu mîni subţiri şi reci,
 Cu braţele-amîndouă de gîtu-meu te amii
 Şi parc' ai vîi a-mi şune ceva... apoi respini...
 Te strîng la piept aşteptă-mi de amor şi frumuseţi,
 În sărutări unim noi sermonele vîeti,
 O! glasul amintirii romăa pururea mînt,
 Şi uit pe veci norocul, ce-o clipă lăcom are.

So uit, cum după clipă din braţele-mi
 Te-ai smulţ...
 Voiu fi bătrîn şi singur, vei fi marit
 De mult.
 M. Eminescu.

DEPARTE SUNT DE TINE

din «coala de versuri» trimisă la Iaşi, Februar 1878

C.—D. Ms. 2262, 204 conține întâile trei strofe ale poeziei, ocupând partea de sus a unei coale întregi și, prin scrisul caligrafic, prin caracterele și cerneala de București, se cuvine situat cronologiceste în Ianuar sau Februar 1878. Fără să fie identic cu versiunea definitivă, textul acesta face ultima tranziție (prin unele forme ține de vechiul tipar, prin altele de cel nou), între B. 2283 și D facsim. alăturat, despre care se poate spune că reprezintă chiar textul autentic expediat la Iași. «Deci trimit această coală de versuri» spunea Eminescu, în ciorna scrisorii mai sus citate și coala pe care se află transcrierea caligrafică a celor trei strofe dela început sugerează că termenul nu e o simplă imagină. Putem emite chiar ipoteza că întreruperea transcrierii i-a fost impusă de nevoia de a schimba mărimea literelor și aranjamentul în coală a celor patru poezii. La această ipoteză furăm de timpuriu îndemnați de facsimilele publicate în *Omagiu lui Mihail Eminescu, cu prilejul a 20 ani dela moartea sa* (Comitetul comemorării, — Galap), Socex & Co., 1909, pag. 26—28 și 154—155, a căror proveniență am amintit-o în vol. I, pag. 365 al acestei ediții și care conțin poezile: *Singurătate, Departate sunt de tine...* și *Povestea Codrului* Insumând la un loc 5 file, rămânea ca celelalte 3 să fi fost, bănuiam noi, ocupate de *Povestea Teiului*, cea mai lungă din toate. Așa dar «coala de hârtie», ne ziceam, a fost îndoită în pătrimi, ceea ce face într'adevăr 8 pagini, de vreme ce lipsea facsimilul *Poveștii Teiului* (3 pagini).

Însă realitatea era departe de a fi aceasta. Raționamentul nostru se întemeia pe facsimilele *Omagiului*, mari cât o pătrime de coală, nebănuind o singură clipă (n'ar strica așa dar să se indice întotdeauna dimensiunile originalelor, după care se operează reproduceri), că ele ar putea fi truate, cu toate că strofa *cu petii*, în josul celei de a doua coloane a *Singurătății* (cf. *Omagiu*, pag. 26), era mai mult decât suspectă.

Grație bunăvoinței d-lui Gustave Finkelstein, pasionat colecționar, căruia și în acest loc, îi aducem mulțumiri pentru importanta revelație, am putut cunoaște însuși originalul acestei coale de versuri, lăsată în propriile ei attribute de coală, neîndoită în pătrimi sau altcumva, pe care am reprodus-o în alăturatul facsimil, și care aruncă o definitivă lumină asupra acestei chestiuni.

Reproducem așa dar cele 3 strofe, ale coalei părăsite din 2262, 204, așa cum am reprodus și coala originală, (micșorată la proporțiile paginei noastre) — deci facsimilul D. — conținând tusaltru poeziile.

C. 2262, 204

Impărat slăvit e codrul
Mii de neamuri cresc sub poale
Și trăiesc cu toți din mla
Codrului Măriei-Sale

6
Lună, soare și luceferi
El le poartă ca 'ntr'un herb,
Imprejuru-i are dame
Și curteni din neamul «Cerb».

10
Crainici, iepuri cei repezi
Purtători îi sunt de vești,
Filomele țin orchestrul
Și isvoare spun povești.

[Urmare din pag. 10]. NB *La Botez* (pag. 332) · Iar pîvinele (*sic*) păduii, [Să șoptească pîntre fragi (*sic*).
Oricât de brîzar și de inedit, tabloul e fals.

(pe fila 67 v) 2° O tăceți, lăsați să doarmă
Rătăcit-au după fragi
Ș'adormiți ca doi îngeri
Căci își sunt atât de dragi

3° O priviți[-i], las' să doarmă
Rătăcit-au după fragi
Adormiți ca doi îngeri
Căci își sunt atât de dragi

4° O lăsați-i să viseze
Visul codrului de fagi
Amândoi un vis visează
Și își sunt atât de dragi

POVESTEA TEIULUI

«Convorbiri Literare», XI, 12, 1 Martie 1878

A doua din ciclul de patru poezii, expedit din București și publicat în *Convorbiri* după o necolaborare de un an și trei luni, — *Povestea Teiului* este de fapt reluarea pe un plan de amplă desăvârșire a poeziei *Făt-Frumos din Teiu*, apărută, singura în acel an, în *Convorbiri* dela 1 Februarie 1875. Intervențiile arbitrar ale unora din editori, când n'au fost și simple scăpări din vedere (precum la Scurtu)¹⁾, au dat naștere unui proces, pe care ne-am silit să-l circumscriem în argumentul analitic al poeziei *Făt-Frumos din Teiu* (vol. I, al acestei ediții, aparat critic, pag. 360 seqq.) la care și trimitem pe cetitorul dornic să se informeze.

Cu toate că variațiuni pe aceeași temă — indiferent de deosebirile câte se datoresc celor trei ani, ce le separă, — cele două poezii reprezintă totuși cristalizarea distinctă a două momente lirice: 1875 și 1878, când au și fost tipărite de Eminescu. Consecvenți principiului odată fixat de a nu transgresa voința poetului, și de a urma cu stricteță ordinea cronologică, am păstrat poeziilor locul de origină și, implicit, același loc și în notele aparatului critic. «Respectul datorit unui text, tipărit de scriitor, sub a sa răspundere, spuneam cu acel prilej, e întâia dintre legile unei ediții corecte» și imediat după aceea «Istoricul acesta, puțin cam lung, a precizat cel puțin existența a două forme, fiecare din ele având dreptul la un capitol special».

Acestei păreri, astfel gândită, d-l Vladimir Streinu îi opune o *fine de neprimire*, excelent formulată, cu prilejul completării comentariilor, cu cari a binevoit să însoțească apariția întâiului volum al acestei ediții. Cum rezeișele ce am avea de făcut, se întâmplă să semene acelora ce ne-am îngăduit să aducem în întâmpinarea comunicării academice a d-lui N. Iorga, socotesc că nu strică să detasăm chiar inima argumentării d-lui Vladimir Streinu

«De unde rezultă, scrie d-sa, «dreptul la un capitol special», ca pentru bucăți fără legătură între ele, pentru fiecare, noi nu vedem. Aceasta dovedește un respect aproape superstițios față de cronologia anuală, care, dacă e de înțeles cât privește creațiuni de sine stătătoare, deși chiar atunci cronologia intimă o dă totdeauna mai înapoi, devine cu totul curioasă fiind vorba de formele aceleiași poezii. Căci în cazul de față, anul 1875 nu poate sta pe același plan de însemnătate cu 1878, anul tipăririi formei definitive, amândouă datele sunt importante, nici vorbă, dar în chip felurit: prima este treaptă de creație în cadrul restrâns al *Poveștii Teiului*, în timp ce a doua e o etapă în cadrul larg al creației eminesciene întregi. Și atunci, dacă astfel stau lucrurile, ediția «corectă» așează, fără discuție posibilă, materialul provizoriu la notele definitive.

«Că poetul a publicat mai întâi *Făt-Frumos din Teiu*, e adevărat. Voința lui e totdeauna de luat în considerare ca un criteriu general. Dar tot atât de adevărat este că el însuși a revenit printr'un gest remarcabil asupra acestei voințe, când reluând motivul formei deja tipărite, l-a înălțat la nivelul superior din *Povestea Teiului*. Așa încât, editorul care, întreg materialul respectiv din manuscrise, inclusiv cel privitor la forma provizorie, precum și forma provizorie însăși, deși publicată, l-ar grupa în jurul ultimei prelucrări, ar respecta același criteriu al voinței poetului, lăsând la text numai rezultatul voinței ulterioare, el ar lumina în plus și dintr'odată, cu notele întrunite, toate prefacerile aceluiasi motiv și implicit puterea de stăruință sau răbdarea meșteșugarului.

«Impotrivirea venită din partea cronologiei anuale, care ar părea astfel oarecum sacrificată, este de asemenea fără temei. Căci, dacă se merge, după cum am văzut, la timpul mai semnificativ, intern, și nu la cel calendaristic, datele extreme ale motivului, data când apare în manuscrise și data când se publică sau se retipărește definitiv, au în adevăr, numai ele, valoare critică. În cazul discutat, reținem nu pe 1875 și 1878, ci perioada 1872—1878, adică durata intimă, care se declară cu varianta în versuri albe la *Făt-Frumos din Teiu*, reprodusă de d-l Perpessiciu și se încheie cu tipărirea *Poveștii Teiului*. Încât tipărirea ambelor forme la text și la datele publicării lor de către poet, adică întocmai ca orice alte două poezii fără de legături organice între ele, nu se pare un scrupul excesiv, prin care se împarte în două unitatea vie a motivului și se înfrânge voința cea mai valabilă a poetului.»²⁾

Mai categoric nici că putea fi expusă această teză, și nici mai ademenitor. Nu vom zice prin urmare, că propunerea d-lui Vladimir Streinu nu s'ar putea susține și că ea n'ar putea fi și trecută în faptă. De vreme ce *Povestea Teiului* este ultima treaptă pe care urcă motivul din *Făt-Frumos din Teiu*, se înțelege că treptele depășite devin variante, (amănuntul acesta l-am precizat la timp, vorbind de eroarea lui Scurtu), și că ele pot fi comasate cu toatele, tipare provizorii, publicate sau nu, dimpreună cu materialul de variante corespunzător, în capitolul formei

¹⁾ *Povestea Teiului (Variantă)* e titlul, completat cu dela sine putere, la Scurtu și lucrul este, etimologicște, explicabil. În vocabularul tehnic însă, admis în deobște, *varianta* e textul anterior, depășit, deci *Făt-Frumos din Teiu*. Așa l-a denumit, cu justetă și V. G. Morțun în ediția sa din 1890.

²⁾ Vladimir Streinu, *Note : Făt-Frumos din Teiu și Povestea Teiului*, în *Viața Românească*, XXXI, 11, Noiembrie 1939: cf. și Vladimir Streinu, *Ediția monumentală Eminescu*, în *Revista Fundațiilor Regale*, VI, 10, 1 Octombrie 1939

definitive. O astfel de procedare, d-lui Vladimir Streinu i se pare «fără discuție posibilă». Noi, nu numai că am procedat altminteri, dar socotim că o discuție este totuși posibilă. Un lucru nu poate fi tăgăduit și anume: că Eminescu a tipărit la 1875 o poezie la care a lucrat trei ani de zile, cum arată materialul de variante, în frunte cu forma în versuri albe, că rodul acela a legat numai atunci sau, ca să vorbim în stilul lui Amiel, de anul acela se leagă minutul floral al poemei *Făt-Frumos din Teiu*. Trec alți trei ani și, reluând vechiul motiv, pe care-l adâncește și-l feerizează, Eminescu dă tiparului, la capătul altui ciclu de variante, legate de alte stări sufletești, *Povestea Teiului*, o poezie cu adevărat alta, așa cum toți comentatorii au remarcat-o, cu drept cuvânt. Este, ca să ne menținem în aceeași metaforă, un al doilea rod, așa cum obicinuesc toamnele lungi să promoveze. Din această pricină noi le privim ca două poeme autonome, tipice, fiecare în parte, pentru data când au fost date tiparului. Că dela una la alta circulă aceeași sevă, că nu numai fabula, dar și ceva din intențiu, dacă nu chiar din atmosferă, se întâlnesc în amândouă poeziile, nimic mai adevărat. Nu însă mai adevărat de cum este faptul că Eminescu a tipărit în 1875 o poemă intitulată *Făt-Frumos din Teiu*, iar la 1878 o alta intitulată *Povestea Teiului*. D-l Vladimir Streinu numește această revenire «un gest remarcabil» de voință. Dar gestul acesta anulat-a el, materialmente, celălalt gest de voință dela 1875? Cine o poate spune cu certitudine? Și cum se face atunci că n'a fost păstrat vechiul titlu, cu adevărat mai plastic și pe care și Maiorescu și d-l Mihail Dragomirescu l-au preferat, ca atare? (Iar observația mi se pare plină de consecințe) Cine garantează că dacă Eminescu ar fi ajuns să-și publice volumul, nu ar fi păstrat amândouă formele, fie cu datele respective, fie apropiindu-le? Numai dacă ar fi sacrificat întâia formă, eram ținuti să o trecem în materialul de variante al formei definitive. Dar această verificare ne este cu totul refuzată. Fund vorba de un caz unic, nu ne-am simțit țaria să substituim unei certitudini trăite, o ipotetică probabilitate. Intervenția aceasta în itinerariile trasate de voință, mai corect, de viața unui scriitor, nu ni se pare compatibilă cu exigențele limitate și modeste ale unei ediții, năzuind să fie cât mai aproape de ceea ce va fi fost viața unei opere în realitate. Ea este mai curând de domeniul edițiilor de a doua și de a treia linie, în care se pot retopi și reorându materialele după criterii cât mai diverse, chiar subiective. Dar despre această linie de conduită am avut prilejul să vorbim mai pe larg, în comentarea comunicării academice a d-lui N. Iorga¹⁾, al cărui sistem de editare, asimilat de noi cu o ordine cronologică dirijată, l-am expus împreună cu obiecțiile și verificările de rigoare în amintitele pagini ce i-am consacrat. Voința poetului nu interesează și nu trebuie luată în seamă, adăuga în chip de concluzie d-l N. Iorga²⁾ și față cu un atât de categoric verdict prelungirea ostilităților ni se pare inutilă.

Iar pentru a încheia aceste lămuriri să spunem:

1. Că vom continua să facem distincția între ceea ce a fost tipărit de Eminescu, în timpul vieții lui și între materialele, chiar când acestea îmbracă o formă definitivă, aflate în manuscrise. Să precizăm multe din variantele *Scrisorilor*, *Luceafărului* și poemelor de dragoste, apărute în prima ediție Maiorescu, au forme evolute, de sine stătătoare, dovadă textele celor șase poezii, încredințate lui Iosif Vulcan, pentru *Familia* și s'ar cuveni, după d-l N. Iorga, tipărite laolaltă cu textul, pe același plan, indiferent dacă se opune cronologia. Câtă vreme ele n'au văzut lumina tiparului, noi le comasăm pe toate în aparatul critic al poemei respective, având grija să precizăm, să încercăm a preciza, etapele cronologice. Dacă Eminescu ar fi încredințat lui Iosif Vulcan sau în general tiparului, una din versiunile intermediare (să zicem d. p. versiunea dela 1876 din *Scrisoarea I-a*) așa cum a făcut cu *Făt-Frumos din Teiu*, de sigur că am fi tipărit-o separat.

2. Că operațiunile de regrupare indicate de d-nii N. Iorga și Vladimir Streinu nu pot fi oprite, fără îndoială, cu toate că ele n'ar putea fi inițiate cu succes, decât după tipărirea integrală a manuscriselor, după cîteru cât mai puțin ferite de arbitrar. Că pentru opera aceasta de deshumare a vastelor relicve, abia dacă ajunge viața unui om, căci, deși multiplă, experiența acumulată nu folosește întru totul vecinului, fiecare trebuind să ia dela început truda și să-și croiască singur drumul. Că astfel stînd lucrurile, editorul preocupat de cât mai multă unitate nu-și poate îngădui luxul să-și uite, chiar în timpul lucrului, normele ce și-a propus.

3. Și că, de e să spunem drept, toate aceste precauțiuni ni se par oșoase pentru foarte simplul motiv că, într-o ediție integrală, dispunerea materialelor se completează dela un sector la altul, chiar când o lacună sau o neglijență s'ar fi produs. Dacă nu s'ar cere să tipărim într-o monografie, anume și inclusivă, *Povestea Teiului*, *Călin*

¹⁾ N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, Academia Română, Mem. Secț. Ist., S. III, Tom. XXII, Mem. 9 și Perpessicius, *Jurnal de lector (Comunicarea d-lui N. Iorga)*, în *Revista Fundațiilor Regale*, VII, 5 (Mai), 7 (Iulie) și 8 (August) 1940, strânse în volumul, sub tipar, *Jurnal de lector, completat cu Eminesciana*.

²⁾ *Cuget clar*, V, 3, 28 Iulie 1940: «... dreptul lui Eminescu de a se publica opera lui așa cum a vrut. Acest drept nu e respectabil și n'a fost respectat la niciun poet altfel, manuscriptul desprețuit sau părăsit ar trebui să ni rămâie ascuns». Impresionant la prima vedere, argumentul acesta ar merita o mai largă discuție, dacă răspunsul nu l-ar fi dat însuși poetul.

sau *Luceafărul* este de sine înțeles că n'am lăsa de o parte niciunul din motivele și etapele aceleiași teme, ele constituind o familie unitară. *Povestea Teiului* i-am subordona pe *Făt-Frumos din Teiu*, lui *Călin* pe *Călin Nebunul* și *Luceafărul*, versiunile basmului versificat, după Kunisch. Într-o ediție integrală, lăsăm fiecărei etape locul ei, dar îndemnăm pe cititor să se raporte și la volumul sau secțiunea complementară. Și cititorul pasionat de lumină nu va pregeta să se deplaseze cu câteva pagini sau volume mai la dreapta. *Călin Nebunul* și versiunile pre-*Luceafărul*, fără de care nu se poate înțelege, în toată veridica lui amploare, procesul de desăvârșire estetică, cititorul le va afla în volumul rezervat «Poeziei Populare» și celei asimilate cu ea. A le fi tipărit în capitolele respective, din vol. I și II, unde organic aparțin, ar fi fost să facem îndoită întrebuintare.

Ms. Manuscrisele în care figurează, fragmentar și mai ales în stare tipic brouillonară, *Povestea Teiului*, deși numeroase, pot fi reduse la două tipuri, cărora le vom spune A. și B. Dificultatea ierarhizării și grupării acestor manuscrise, într'un cuvânt, determinarea filiației e uneori îngreuiată și din pricina întâmplătoare, deci reparabile, cum ar fi de pildă distribuirea greșită a paginilor din același timp, în manuscrise felurite, de către cei ce au executat legarea filelor în 1902, la Academie. Cercetătorii manuscriselor au semnalat totdeauna astfel de cartări cronate, de al căror avertisment nu s'au ținut totuși totdeauna cu strictețe. E cazul lui Constantin Botez în deosebi și pentru că trecerea aceasta cu vederea se întâlnește și în argumentul poemei de față, să ne oprim o secundă. După Botez, *Povestea Teiului*, figurează în XI manuscrise (de fapt în IX, dacă scădem pe I și II, în care se află variantele lui *Făt-Frumos din Teiu*). Aceste 9 manuscrise (numerotate III—XI) se pot reduce la mai puține dacă ținem în seamă eroarea cartării, de care vorbeam. Într'adevăr ms. IV (e vorba de numerotația Botez) din 2262, 34—35 și VIII din 2254, 121—122 sunt din același timp, din aceleași coli de hârtie, scrise cu aceeași cerneală violetă, de Iași, mai mult, ele poartă elemente ale aceleiași monograme V. M. (Veronica Micle sau Veronica & Mihai?), mărturisind același timp al lucrului (cf. facsimilele respective). De asemenea manuscrisele III (2262, 181—182), VI (2306, 74) și IX (2306, 75—81) [de fapt și 63] sunt redactate în același timp, pe aceeași hârtie lineată, căci filele din 2262 sunt rupte chiar din caetul registru 2306. În realitate deci, în locul celor 9 manuscrise din Botez avem numai două. Continuând cu simplificarea am avea, așa dar, următoarea schemă:

A. 2283, 84 — 81 v. (cca 1876—1877)

2262, 34—35

2254, 121—122

B. 2306, 75 — 81 + 63 + 74 (1877)

2262, 181—182

2259, 182

2265, 71—75 + 305 v.

C¹. 2262, 92 v. (fragment de 5 strofe) }

2259, 183 v

C². 2268, 13 (1 strofă) }

. . . cca 1877—1878

D. Facsimilul originalului

trimis la *Convorbiri Litterare*

A. Prime forme ale *Poveștii Teiului* în 2262, 34—35 și 2254, 121—122. Sunt din aceeași vreme. Același scris, aceeași cerneală violetă, aceleași colile de hârtie, numai că au fost repartizate greșit, când au fost legate de către Academie. Un sistem combinat de creioane, roș și negru, suprapus în amândouă manuscrisele, indică, designă sau rezervă anume strofe pe care le va avea în vedere în versiunile ulterioare. Alte strofe sunt, ca de obicei, sugerate în timpul lucrului și ele vor fi punctul de plecare al altor teme înrudite (de pildă, să zicem, strofa *Zilei de Armîndeni* (cf. subsolul pentru 2254, 121—122, mai departe).

Începutul poemei se află în 2262. Dela un timp, ce se va putea urmări în transcrierea noastră, și anume dela strofa *Ea ascultă și 'mpreună*, cele două manuscrise oferă două rânduri de variante, care se completează. (O întrebare naște firesc, fără a putea duce la concluzii categorice. dacă nu cumva va fi existat (și pentru 2254) încă o coală, care să fi conținut încă odată începutul, dacă, cu alte cuvinte, cele două manuscrise 2262 și 2254 nu vor fi fost paralele, pe toată întinderea lor).

Amândouă aceste manuscrise (2262 și 2254), de fapt (cum s'a spus) unul la origine, sunt tipic brouillonare și au servit transcrierii din 2283, 84 v.—81 v., care nu merge decât până la strofa: *Nu pricepe adevărul-s*. Acest manuscris ce are la început toate atributele unei transcrieri caligrafiate, dela un timp devine și el brouillonar și împrumută forme când dela 2262, când dela 2254.

Transcrierea noastră ia, deci, de bază acest manuscris 2283, la care raportă în subsol, pe cele două anterioare, ce sunt ca și concomitente. (Spațiul de timp, ce le va fi despărțind, este, credem, neglijabil) Dela locul unde se

oprește 2283, urmăm a transcrie pe două coloane ms.-ele 2262 și 2254, ce duc mai departe firul poemei, fără însă ca vreunul din ele să-l epuizeze, și sfârșim cu ultimele 4 strofe din 2254. Pentru recapitulare, situația acestui A. grup ar prezenta schema următoare

2283, 84—81 v. etaj: v. 1—60
 2262, 34—35 subsol: v. 1—20
 2262, 34—35 }
 2254, 121—122 } v. 21—56
 2254, 121—122 subsol-etaj: v. 57—72

N.B. Numerotația celor două coloane trebuie urmărită cu atenție.

Un studiu atent ar putea, cred, degaja cu lesniciune, din urmărirea variantelor acestui grup, felul cum se produce metamorfoza lui *Făt-Frumos din Teiu* în *Povestea Teiului*. Ici și colo, ne-am îngăduit să semnalăm unele puncte de trecere, fără a ieși însă din cadrul minimal al ediției noastre—acela anume de a prezenta datele, nu și de a epuiza consecințele. Să mai adăogăm că felurile inconsecvențe ortografice (d p lese-l și lese'l, dintre etaj și subsol) sunt chiar ale manuscrisului și că, deși nicio concluzie nu se poate trage, ne-am ferit de a unifica.

Cronologic, manuscrisele acestui grup țin de Iași și anume după tipărirea lui *Făt-Frumos din Teiu* până la circa 1876, începutul lui 1877

A. 2283, 84—81 v.

« Află Blanca și 'nțelege
 Că la schit te-am giuruit
 Căci în lume mi-ai venit
 Din amor fără de lege

6

Mâni în schit la sfânta Annă
 Imbrăcându-te 'n vesmântu-1
 Al meu suflet o să'l mântui
 Ș'o să stergi a ta prihană.

N.B. Cititorul e îndemnat să fie continuu atent la cotele din subsol. Întăile variante din subsol sunt ale versiunii dela etaj, țin deci de 2283. Cele ce urmează mai jos țin de alte manuscrise, în cazul de față 2254 și 2262, ale căror cote indicate se notează întotdeauna.

2262, 34—35.

1—4 1° Află Blanca, cumcă Domnul (a)
 E menit să-ți fie mire
 Din nevrednică iubire

2° Află Blanca că menită
 Tu ai fost de mănăstire
 Din nevrednică iubire
 Tu copil' ai fost urzită*

(a) A. B., că > A B, cumcă etc.,;

3° Află Blanca giuruită
 Tu ai fost să 'mbraci o rasă (b)

4° Tu ești Blanca, înțelege
 Mănăstirei giuruită

(b) T a f. să intri 'n schit

5° Află Blanca și 'nțelege
 Că la schit tu ești giuruită
 Căci născută ești tu fată
 Din amor fără de lege

6° identic cu textul dela etaj, minus versul 1, aici
 — Află Blanca și 'nțelege

2262, 34—35.

5—8. 1° Mâni în zori de zi plecă-vom
 Către schit la sfânta Annă
 Ca să speli [a tă] prihană
 Ș'al meu suflet să mi'l mântui
 2° identică cu f de sus, doar în 6
 vestmântu-1 și în 8 ștergi

10 « Traiul lumii dragă tată
Cine vrea, acela lese-l
Dară sufletul meu vesel
Nici visă de schit vr' odată.

15 Danțu-mi place și vânatul
Și să sbor ușor călare
Rătăcind în codrul mare
Pân m'apucă înnoptatul.

20 — Știu mai bine ce-ți priește
Cum am spus, așa rămâne
Pentru drumul cel de mîne
De cu azi te pregătește.

13. Căci vânatul, danțu-mi place; 18. Orice vorbă ți-i degeaba;

2262, 34—35.

9—12. — Traiu 'n lume dragă tată (c)
Cine vrea acela lese-l,
Dară sufletul meu vesel (d)
Nici visă de schit vr' odată

(c) Traiul lumii dragă tată, (d) Al meu suflet este vesel > *De fapt*, D.s.m. veselă (sic).

N.B. În 2283 ca și în 2262: visă, perfectul simplu cu a.

13—16. 1° Drag mi-î danțul și vânatul
Iar nu cărți de moli roase

2° Căci vânat și danț îmi place
Nu zidiri întunecoasă (e)
Unde vecinic fioroasă (f)
Stăpânește-a morțu pace (g)

(e) Iar > Nu z. etc.; (f) Unde-s chipuri cuvioase; (g) Și [*indescifrabil*]* > Stăpânește etc.

2283, 84 v.

Marginal, după ce transcrisese versiunea, dela etaj, cu un scris și o cerneală, mai aproape de cele din B. 2306, aceste 3 strofe ce dezvoltă motivul și care n'au intrat în versiunea următoare din B. De aceea le și înregistrăm aici:

Tată dragă, o să nu zici
Să mă 'ngroape 'ntr'o chilie
Să fiu moartă* 'ncă de vie
În suspinul tristei muzici

5

Ah mai bine în mormânt
Dar costița mea bălăe
Cu un foarfece s'o taie
Și s'o presure în vânt

10

Mie-mi place ~ (h)
Calul meu cel alb ca spuma
Codrul mare, risul, gluma
Danțul, cântecul, vânatul

(h) Când mor* după sărutatul* > Codrul verde, risul ~

2262, 34—35.

17—20. — Știu mai bine ce-ți priește
Orice vorbă ți-i de geaba
De cu zi vom merge 'n grabă
De cu azi te pregătește

N. B. — *Dela strofa 21—24, Ea ascultă etc., variantele merg paralel, în manuscrisele 2262 și 2254:*

Ea ascultă și-și adună
Părul ei la ochi plângând
Ii venea așa un gând
Să ia lumea 'n cap, nebună.

25

Calul ei cel alb ca neaua
Inc-o dată și 'l înfrână
Coama-i mîngăe c'o mână
Și plângând îi pune șeaua.

30

Pe când soarele-asfințește
Ea plecă [cu] capu 'n piept
Nici se uită îndărăpt
Nici naintea [ei] privește.

35

Prin umbroase cotituri
Sara 'ntreagă rătăcește
Pân ce noaptea-în gând trezește
Glasul negrelor păduri

29—32. Apoi pleacă fără minte
Ochi 'n jos și capu 'n piept
Nici se uită îndărăpt
Nici privește înainte

35. Pân ce noaptea în jur > P.c.n.-în gând etc.; 36. Glasul vechilor p.;

2622, 34—36.

2254, 121—122.

21—24. Ea'l aude și-și adună (i)
Părul ei la ochi plângând
Și-i venea așa un gând (j)
Să ia lumea'n cap nebună (k)

(i) Ulterior Ea ascultă ce se va întâlni în 2254,

(j) ulterior Ii venea, etc. *Id.*;

(k) de fapt: Să ia 'n [cap]lumea 'n cap nebună,

25—28. Calul ei cel alb ca neaua
Inc'o dată și-l înfrână
Coama-i mîngăe c'o mână (m)
Și plângând îi pune șeaua

(m) de fapt: Coama (sic);

29—32. Și pe calu-i se avîntă
Și plecă cu capu 'n piept
Nici se uită îndărăpt
Nici privește înainte

Ea ascultă și 'mpreună
A ei mîni la ochi plângând (l)
Ii venea așa un gând
Să ia lumea 'n cap nebună

(l) Mînila la o. p.

Pe-un cal alb ca și omătul (n)
Inc'o dată ea se suie
Coborînd din cetățue
Și prin rariște cu 'ncetul (o)
(n) Și pe calu-i ca zăpada;
(o) Și prin rariști cu încetul.

Astfel pleacă fără minte
Ochi 'n jos și capu 'n pept
Nici se uită îndărăpt
Nici gîndește înainte

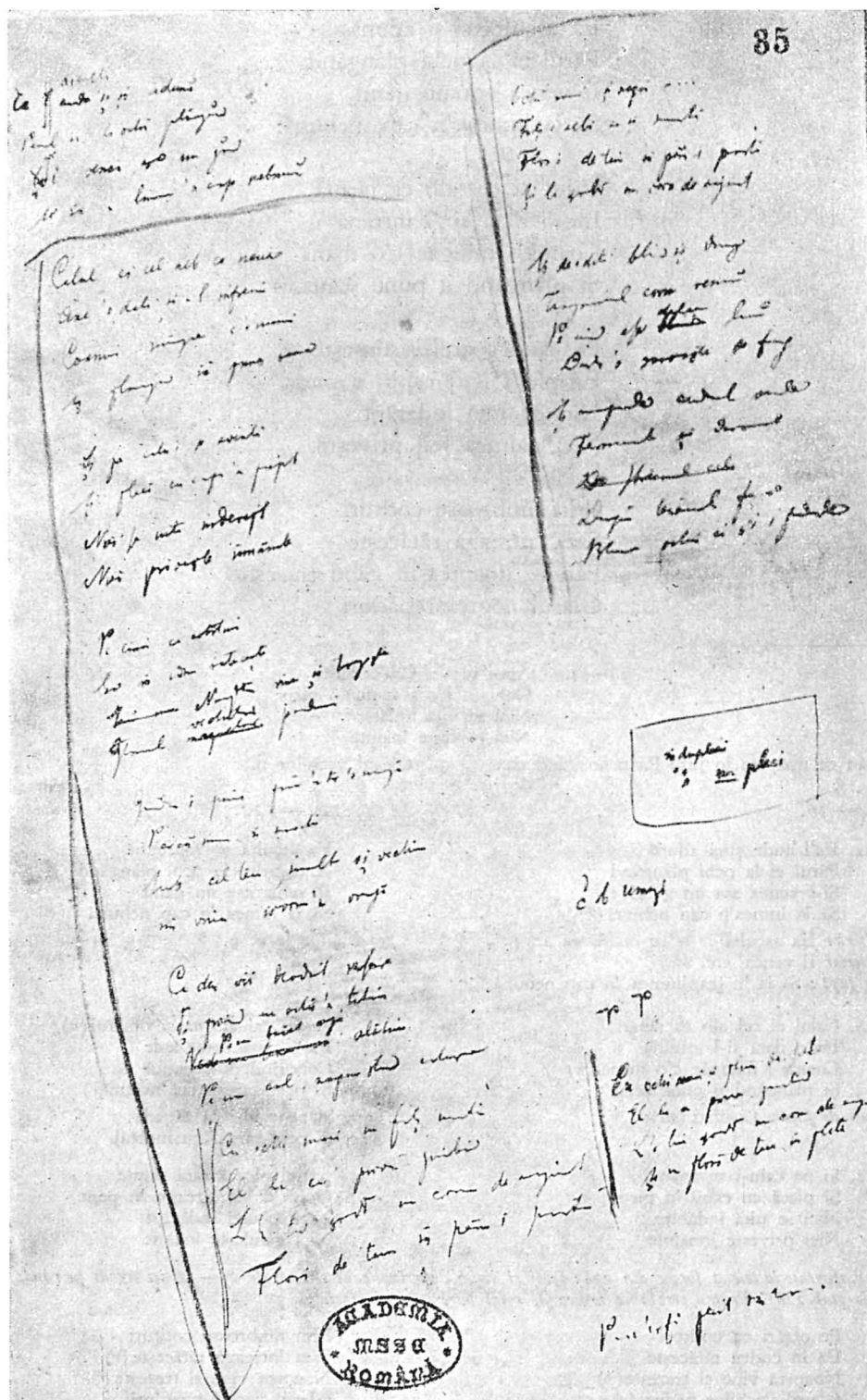
N.B. Raportate la cele 2 forme din 2283 (etaj și subsol) versiunile acestor strofe 29—32 au trecut pe rând, la subsol 2254, iar la etaj 2262. Pentru strofa ce urmează, rolul pare că se inversează.

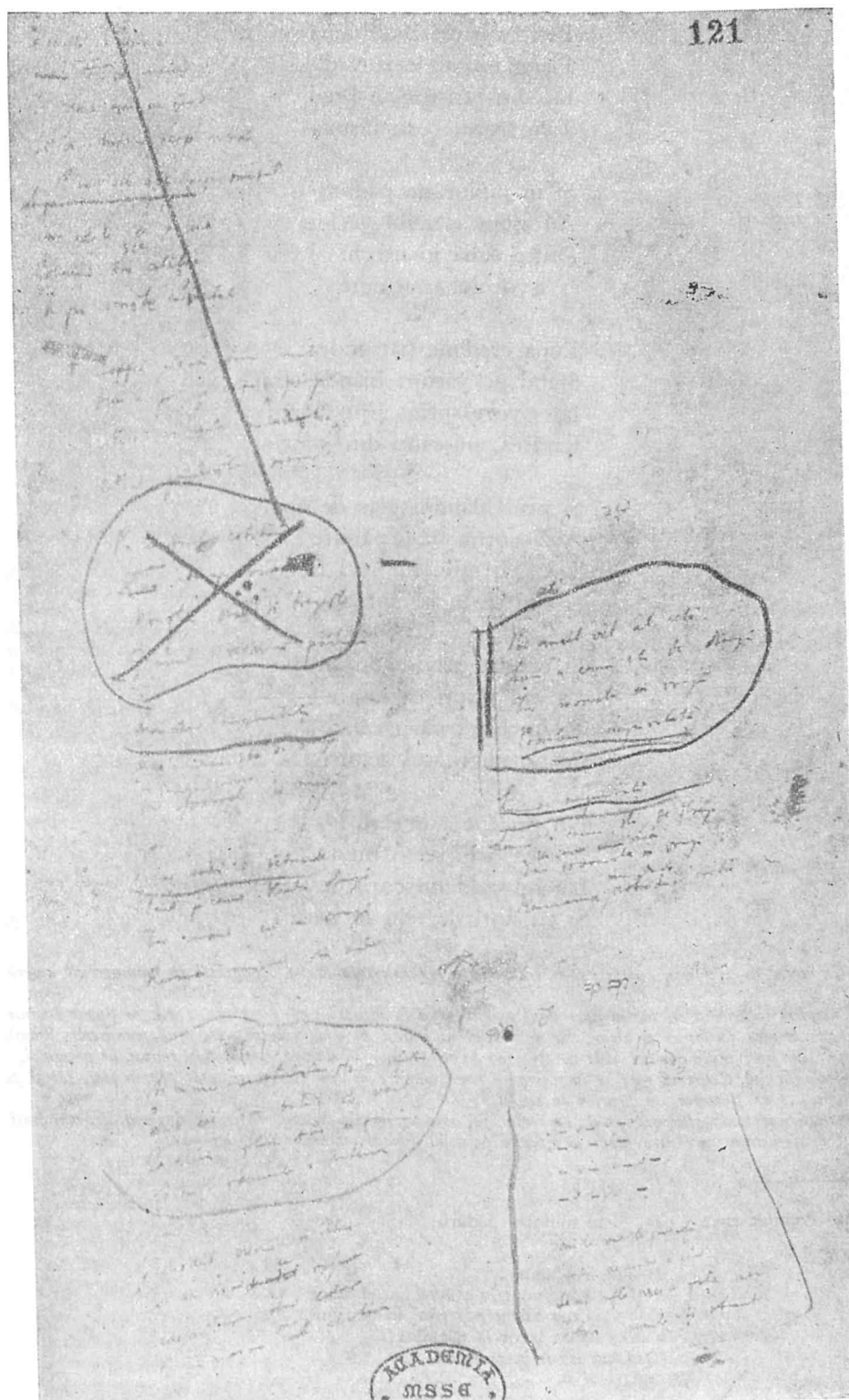
33—36. Pe cărări cu cotituri
Ea în codru rătăcește
Noaptea vine și trezește (p)
Glasul vechilor păduri (q)

(p) Iară noa[pte]a > Noaptea, etc.;

(q) Glasul negrelor p.;

Prin umbroase cotituri
Sara 'ntreagă rătăcește (r)
Noaptea vine și trezește
Glasul vechilor păduri
(r) Ziua 'ntreagă rătăcește.

Mss.-ele Academiei Române

POVESTEA TEIULUI

2254, 121 (21.5 cm. × 34 cm.)

— dreapta, jos, strofă din DESPĂRȚIRE —

- 40 Peste vârfuri trece lună
Plâng isvoarele la vad
Iar din rariștea de brad
Tânguiosul corn răsună
- Și în mijloc de pădure
Au ajuns la teul vechiu
Dulce sună în urechi
A isvorului murmure
- 45 Luna crengile pătrunde
Stând pe vârfuri blândă strajă
Iar isvorul prins [î]n vrajă
Răsărea, mișcând din unde
- 50 Și prin blândul glas de ape
Auzi cornu 'n depărtare
Tot mai tare, tot mai tare
Și din ce în ce aproape
- 55 Și deodată privind în lături
Ca din visuri ea răsare —
Pe-un băiet văzu călare
Pe un negru cal alături
- 60 Nu pricepe: adevăru-i
Sau că ochii ei o mint
L'a lui șold un corn de-argint
Și cu flori de teiu în păru-i

N.B. Cu versul 60 sfârșește, cum s'a spus, transcrierea manuscrisului 2283, întemeiată pe manuscrisele anterioare 2262 și 2254.

Ca să umplem golurile și să putem duce firul poeziei până la ultimul vers (72) din 2254, ce singur înaintează până către sfârșit, promovăm (arbitrar de sigur, dar de nevoie) la etaj și pe două coloane, cele două manuscrise brouillonare, ce merg mai mult sau mai puțin paralel, dela v. 37—56. Sunt, precum se observă, câțiva pași înapoi, ai poemului, utili însă pentru innodarea firului. Cei doi cată să ia seama că notația e de sine stătătoare, atât pentru etaj, cât și pentru cele două manuscrise, ce ar fi trebuit să figureze în subsol.

Cum manuscrisul 2262 sfârșește, și el, cu versul 56, urmăm, în chip de etaj, cu 2254, singurul care mai continuă până a versul 72. E și motivul care ne-a făcut să tipărim pe două coloane versurile dintre 37—56.

38. Sun isvoarele etc., 41. Și în mijlocul pădurii,

41—44. Au ajuns
Lâng'un teiu străvechiu și sfânt
Cu-a lui crengi pân' în pământ
Ș'un isvor la rădăcină (r)
(r) C'un isvor la rădăcină;

45. Luna codri îi pătrunde, 46. Stând pe ceruri blândă strajă; 47. Iar isvorul plânge 'n vrajă; 48. de fapt : Răsărind (sic) mișcând d. u., 52. Mai aproape, mai aproape, 57. E o umbră, adevăru-i. •

2262, 34—35

Gându-î pîns parcă 'ntr'o mreață
Par că sună* în urechi
Sub cel teu înalt și vechiu
40 Lin vîia isvoru 'n vrajă

Ca din vis deodată răsare
Și privind cu ochi 'n lături
Pe-un băet văzu alături
Pe-un cal negru stînd călate

45 Ochii mari și negri . . . ~
Fața-î albă ca și moartă
Flori de teu în păru-î poartă
Și la șold un corn de-argint

50 Și de o dată blînd și drag
Tîngușosul corn răsună
Pe cînd esc dulcea lună
Dintr'o rariște de fag

N.B. Aci se oprește manuscrisul 2262

39—40 Un isvor vîind în vrajă
Sub un teu înalt și vechiu

*figurînd pe fila anterioară, nu s'ar putea spune dacă nu
sunt și ulterioare, una din acele reluări în care ordinea
versurilor e schimbată.*

43. Vede-un tînăr ei* alături;

45—48. 1° Cu ochi mari cu* față moartă
El la ea privea zîmbind
L'a lui șold un corn de-argint
Flori de teu în păru-î poartă

2° Cu ochi mari și plini de sete
El la ea privea zîmbind
L'a lui șold un corn de-argint
Și cu flori de teu în plete

51. Pe cînd esc blînda lună,

2254, 121—122

Prin ușorul vîl al ceții
Luna'n ceruri stă de strajă
Iar isvoarele în vrajă
40 Povestesc singurătății

Și cu sine stă de sfaturi
Sub cel teu bătut de vînt
Cu-a lui flori pîn în pămînt
Și cu ramurile 'n laturi

45 Și de o dată privind în lături
Ca din visuri ea răsare
Vede-un tînăr ce călare
Pe-un cal negru merge-alături

50 Și prin șoaptele pădurii
Să te strîng să te desmierd
Al meu suflet să mî-l pierd
Mistuit de focul gurii

37—40. 1° Luminînd singurătății
Luna 'n ceruri stă de strajă
Scînteind* vîiesc* în vrajă (t)
~

2° Luna codrui îi pătrunde
Stînd pe ceruri blîndă strajă
Iar isvorul cel în vrajă
Răsăria mișcînd din unde

3° Luminînd singurătății
Luna 'n ceruri stă de strajă
Un isvor vîia în vrajă (u)
Răsărind*, mînîndu-și creții (v)

(t) Iar isvoarele în vrajă

(u) Iar isvoarele în vrajă > Un isvor suna î, v.,

(v) Răsărind*, rotîndu-și creții

*Ordinea acestor 3 variante (și cu cea dela etaj 4) nu e
întru totul sigură; dar cea dela etaj e încadrată în chenar.*

41. Și cu sine se sfădește; 46 Ca din vis de o dată
răsare; 47. Vede-un tînăr stînd călare; 48. Pe un
negru cal alături.

N.B. Ceea ce pare lacună între strofa 45—48 și 49—52
se explică prin (x) din varianta de mai jos: Vin iubit, voru
cuprinde etc.

49—52. 1° Să cuprînd al tău grumaz (x)
Să te strîng cu foc în brață
Să lipești frumoasa față
De-arzătorul meu obraz

(x) Vin iubit, voru cuprinde

[Strofa aceasta e așezată la începutul fragmentului 2254:
redactată cu anticipație sau transcrisă de altundeva?].

2° Și la focul dulce-al gurii (y)
Al meu suflet să mî-l pierd
Să te strîng să te desmierd
~

(y) In suflarea gurii tale

65 Și răspunde codrul verde
 Fermecat și dureros
 După tânărul frumos
 Blanca ochii ei și-i pierde

55 Ochiu tăi îmi strălucesc
 Cu zimbirea dulce mile
 Și de drag ce-mi ești copile
 Eu din ochi te prăpădesc

Continuă singur 2254 (N.B. Ms. 2254 continuă încă 4 strofe Le trecem din ept etaj)

60 Vin iubite ! multe nume
 Mângâioase îți păstrez
 Și ferice să te vezi
 Este doiul meu în lume

Sună 'n cornul îndrăgît
 Cu-al lui glas trezește chinu-mi
 Nici visezi cât poți la sînu-mi
 Tu să fii de fericit.

65 Tacî m'omori cu al tău glas
 Al tău chin adînc și tristu-î
 Cu-a lui umed foc îmi mistui
 Câtă minte mi-a rămas

55. De străinul cel > După t.f.

N.B. La finele paginii 35 (ultima a acestei versiuni), un vers izolat, anticipând, pare-se, sfârșitul poemei :

Par c'ar fi perit din lume

și încadrate

îndupleci
 nu pleci

pe fila 34 Vin' iubito, voi cu cuprinde, ce se întâl-
 nește atât în 2254 cât și în versiunea B (2306).

sar mai jos

umezi

N.B. Marginal, în dreptul strofei 49—52 versifică și încadrează în roșu strofa următoare, gândită la început, aici, care a devenit postuma : Azi e zi de Mai întâu (Nerva Hodoș, pag. 33, Il Chendi, 105—106).

Să cătăm la flori în codru (a)
 Căci e ziua de Armîndenî
 Să te strig în patru laturi (b)
 Să-mi răspunzi de pretutîndenî

(a) Azi e zi de sărbătoare; (b) Să te cat* > S t. strig etc.

56 De-al tău drag [îndesc] > De-al tău dor să*
 'nnebunesc; 62. Cu al lui glas tu mă chinui,

65—68. 1° O, [tu] scumpă*, dulce tristu-î
 Glasul cornului duios (c)
 Și cu sunetele-i blânde
 Al meu suflet istovesc (d)

(c) Glasul cornului de-argint,
 (d) A.m.s. tu îl mistui,

2° O privește-mă într'una
 Ochiul tău adînc și tristu-î (e)
 Cu-a lui umed foc tu mistui
 Toată mîntea [mea] iubite ! (f)

(e) O t. fr[umos] > O. t. adînc etc;
 (f) T.m. [mea] copile.

3° Tacî, omori cu al tău glas (g)
 Ochiul tău adînc și tristu-î
 Cu-a lor umed foc îmi mistui (h)
 Mîntea câtă mi-a* rămas

(g) Mă omori cu al tău glas,
 (h) Cu-a lui umed etc.

70

Fugi . . . dă-mi pace nu mă strînge
Nu mai voi să te privesc
Dulce ești și te iubesc
Te iubesc de-mi vine-a plînge

B. Ca și A, grupul B prezintă aceleași caractere, datorite aceluiași defect de cartare greșită și de legatorie pag. 181—182 din 2262 sunt de fapt rupte din registrul liniat al manuscrisului 2306, unde se și află corpul întreg al *Povestei Teiului*. Poema se încheie cu aceeași strofă (rimată de astă dată complet) din *Făt-Frumos din Teiu*. Prin aceasta și prin câteva caractere specifice, pe care le-am semnalat ici și colo în subsol, *Povestea Teiului* n'a ieșit încă din scutecele întâiului tipar și reprezintă, așa dai, o etapă interesantă pe drumul desăvârșirii. Bogăția formelor din subsol ca și multe dezvoltări ale textului dela etaj confirmă importanța acestei forme de tranziție.

În transcrierea grupului B. am trecut la etaj manuscrisul 2206, 75—81 + 63 + 74 căruia i-am subordonat manuscrisele fragmentare și mai vechi: 2262, 181—182, 2259, 188 v., 2259, 182 și 2265, 71—75 + 305v. Subsola întâiei strofe, de o bogăție de forme, cum se vede, impresionantă e așezat în ordinea cronologică, probabilă

Ca timp versiunea grupului B, se plasează de sigur în urma grupului A, aproximativ începutul anului 1877, deci tot Iași. Anume note de rufărie, cu un scris înrudit, se întâlnesc ici și colo, în manuscrisul 2306 și, fără a gândi să tragem concluzii infailibile, ele pot constitui un indiciu cronologic. Pudicului, care ne-ar învinui că utilizăm detalii prea intime sau că ne-am fi gândit să sugerăm din sporul de cămăși cine știe ce deducții, îi repetăm că singura deducție, fie și aproximativă, ce ne interesează, este cronologia, și că unele variante, de ultimă dată, ce premereg chiar formele textului definitiv, se apropie ca grafie de scrisul și cîineala ultimei note de spălătorie. Iată câteva din aceste date succesive:

2306, 56 .	30 Ianuarie [1877]. 4 cămăși
	27 Februarie [1877]. 4 cămăși
2306, 65 .	10 Mai 1877. 5 cămăși
2306, 98	28 Noiembrie 1877. 7 cămăși
2306, 101	. 1 Ianuarie 1878. 6 cămăși

Să mai notăm: cerncala în 2306 e violetă și anume de 2 nuanțe, închisă și deschisă, că toate tăieturile operate în aceste manuscrise sunt etape provizorii și că ele se cuvin integrate în versiunea aceasta, care rămâne una provizorie.

Ca exercițiu, pentru cine vrea să se convingă de dificultăți și să verifice transcrierea noastră, indicăm pag. 77-79 pe cari le reproducem, și în facsimile.

69—72. 1° Fugi! o lasă-mă în pace
Nici nu voi să te mai văd
Lasă fruntea să-mi așed
Pe-al tău piept că-mi vin' a plînge

2° Fugi! Dă-mi pace . . . Nu mă strînge
Nici nu voi să te privesc
Dulce ești [și] te iubesc
Te iubesc de-mi vine-a plînge

3° Fugi . . . Dă-mi pace . . . Nu mă strînge
Nici nu voi să te mai văz (1)

~

(1) N.n.v s.t. mai văd.

N.B. Strofa 69—72 dela etaj, încadrată în roșu — Marginal, pe ultima filă a versiunii, o nsemnare: Kappadoku
N.B. 1. Într'una din redacțiunile de București pentru *Lasă-ti lumea*, cca 1878—1879. (2261, 249) se află copiate, caligrafice, ca o dovadă de altorurile felurite ce au intrat în compunerea aceluia poem, două strofe din *Povestea Teiului*, respectiv strofele 57—60 și 69—72, dela etaj:

Vin iubite, multe nume
Mangăioase îți păsticz
Singurul meu vis în lumc (j)
E feice să te vezi

Fugi, dă-mi pace, nu mă strînge
Nu mai voi să te privesc —
Când aș ride, când aș plange
Nici nu știu cât te iubesc

(j) Al meu singur > Singurul, etc

2° Din'tre textele deduse și promovate «Postume», figurează și Ea mergea acum în codiu. Despre aceasta scria M. Răducanu [= d-l Radu Manoliu] în *Voca Tutovei*, XV, 24, 20 Aug. 1906 «Ea mergea acum în codru are strofele 3, 5 și 6, ca var la strofele 16, 17 și 18 din *Povestea Teiului* (care nu figurează în varianta anterioară acesteia: — *Făt-Frumos din Teiu*)».

B. 2306, 75—81

Blanca, știi că din iubire
Făr de lege te-ai născut
Deci juraiu dela 'nceput
Pe Christos să-l aibi de mire.

N.B. *Nenumăratele reluări ale versului prim, unde verbul variază consecvent între știu și află, răspunde, fără urmă de răstălmăcire, următoarei păreri greșite din ed. M. Dragomirescu (pag. 225): «Forma știu (Scurtu) în loc de știu este defectuoasă. Copila nu putuse fi pusă în secretele de alcov ale tatălui».*

2306,63

1—4 1° Află Blanca că din fașe
Te-am menit călugăriei2° Află [Blanca] că din fașă
Sfătuit de sfinți ~3° Află [Blanca] că din fașă
M'am legat cu jurământ4° M'am legat cu giuruință
Să te 'nchin călugăriei5° Află Blanca că din fașe
Te-am menit călugăriei

N.B. *O cesticune de ordine reală. Să fie oare așa? Sau după ce a ajuns la forma din 5° (de fapt 4°) a mai scris-o odată sus, în capul paginei? Noi am reprodus aspectul paginei.*

2262, 181—182

1° Află [Blanca] că de mică
Domnul este al tău mire2° Află Blanca că de mică
Inchinată mănăstirei3° Blanca află că de mică
Cerului te-am giurut
Din amor nelegiuit4° Când erai în leagăn încă
M'am legat cu jurământ
Să te 'nchin Domnului sfânt5° Să te 'nchin la mănăstire
M'am legat cu jurământ6° Blanca mea, cu jurământ
Să fii cerului mireasă
Unei patimi rușinoasă
Fiind rodul pe pământ7° Din amor nelegiuit
Blanca 'n lume ești venită (a)
Și de mică giurută
Tu ai fost la sf. schit
(a) Blanca tu îmi ești venită8° Din amoriu nelegiuit
Tu fiindu-mi dăruită
Ești din leagăn giurută
Să petreci viața 'n schit9° Blanca nu știi, că ~
10° Blanca află că iubirea (b)
Făr de lege ți-a dat viață
(b) B.a. din iubire > B.a. că 1. etc.11° Află Blanca c'o iubire
Pângărită ți-au dat viață

Un vers răzleț, gândit, poate, pentru varianta 10°—11°. Schitul casa, Domnul mire, răzleți, de asemeni, doi echivalenți criminal, criminală pentru ideea de nelegiuit, fără de lege

2306,74

N.B. *Variația punctuației, în special la vocative, e chiar a originalului. Căci transcrierea de mai jos nu este o deghin-tuplare. Cele 5 forme există.*

1° Află Blanca, din iubire
Fără de lege ești născută2° Află Blanca din iubire
Făr' de lege te-ai născut
~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~3° Blanca mea dela 'nceput
Te 'nchinaiu la mănăstire
Căci copilă din iubire
Făr' de lege te-ai născut4° Blanca ! știi, că din iubire
Făr de lege te-ai născut
Și din leagăn la 'nceput
Te[-am] menit la mănăstire (c)

(c) Te 'nchinaiu > Te[-am] giurat la mănăstire,
apoi, fără legăturile necesare, suprapune : Ca Christos
să-ți fie mire > Pe Christos să-l aibi de mire.

5° Blanca știi, că din iubire (d)
Fără de lege te-ai născut . . .
Deci juraiu dela 'nceput (e)
Pe Christos să-l ai de mire

(d) *Ulterior aplicat și neurmărit și'n versurile următoare : B. pentr[u] c'o iubire > B. află[:] o iubire ;
(e) Deci > Hotărâiu din început > Am jurat dela 'nceput.*

N.B. 4° și 5° se completează și-și împrumută variantele.

5 Părăsind viața lumii,
Mâni în schit luând veșmântu-i
De-a mea crimă tu mă mântui
Risipind greșala mumii

10 Traiul lumii dragă tată
Cine vor, aciea lese'l
Dară sufletul mi-i vesel
Tineretea luminată

15 Danț și cântec [și] pădurea
Pe acestea le 'ndrăgiu
Nu chiliile pustii
Unde plângi, vorbind aiurea.

20 Merg călare pe când luna
Bate trist prin negre cetini
Codrul valea mi-s prieten
Spun isvoarele într'una

8. Risip[ind] > Și spăsești greșala mumii > Risipind etc. 12. Tineretea mi-e* bogată; 13. Danțul, muzica, vânătoare > Danțul și cântecul, vânătoare > Danț și cântec, vânătoare; 14. Eu pe toate le 'ndrăgiu; *Strofele* 17—20 și 21—24 *barate ulterior*, 20. Sun' isvoarele într'una;

2262, 182

5-8. 1° Mâni în zori la sf. Annă Și 'mbrăcându-te 'n vestmântu-1 Al meu suflet o să mântui Răsplătind a ta rușine	2° Mâni pornind la sf. Annă Și 'mbrăcându-te 'n veșmântu-1 Al meu suflet o să mântui Curățind a ta puhană
--	--

vers izolat Pân' a nu se face ziua

2306, 74

1° Mâni la schit departe lumii Imbrăcându-te... veșmântu-i ~ (f) Al meu suflet o să mântui (g) O să ștergi greșala mumii (h)	2° Părăsind viața lumii Mâni în schit luând veșmântu-1 De-a mea crimă tu mă mântui (r) Risipind greșala mumii
---	--

(f) *ulterior, neurmărit*: Disbrăcând... veșmântu-i; (r) De-a mea crimă să mă mântui
(g) A m s.o să-l mântui,
(h) Ș'o > O să ș. etc,

Pe aceeași pagină (74), 17—20 e urmată de încă o strofă, care se va situa mai departe

17—20. Rătăcind când bate luna
Strălucind* prin negre cetini
Codru, valea, vecii prieten
Sun isvoarele într'una

Peste codru peste dealuri
Discu-i dulce stă de strajă
Iar isvorul prins de vrajă
Răsărea sunând din valuri

Viața mea de farmec plină
Eu s'o schimb pe cea deșartă
Dragă tată, Domnul iartă
Mai ales . . . că nu-s de vină;

23 — Știu mai bine ce-ți priește
Cum am spus așa rămâne
Pentru drumul cel de mână
De cu sară te gătește

30 Mâna ei la cap și-o ține
Și gândirile-și adună
Să ia lumea 'n cap nebună?
Parc' atâta îi mai rămâne.

35 Calu-1 alb, un bun tovarăș
Inc' o dată îl înfrână
Coama-i mângâe c'o mână
Și pe el se sue iarăși

40 Și la voia lui îl lasă
Ca s'o ducă, unde-i place
Ea privește 'n jos și tace
De nimica nu-i mai pasă

22. Eu s'o schimb pe-o neagră rasă, 24. Ș'a iertat > Mai ales când nu-s de vină,

25 Știu m. bine etc. [*fără limuță la 'nceput*].

29—31. Ea aude Parcă-1 vine
Să ia lumea 'n cap nebună
Și gândirile-și adună ~

32. Parc'atâta îi mai vine; 33. Calul > Calu-1 alb etc.

32—36 Calul ei cel alb ca spuma
Inc'odată si-l înfrână
Coama-i mângâe c'o mână
Și 'nc'odată-l sue-acuma (j)

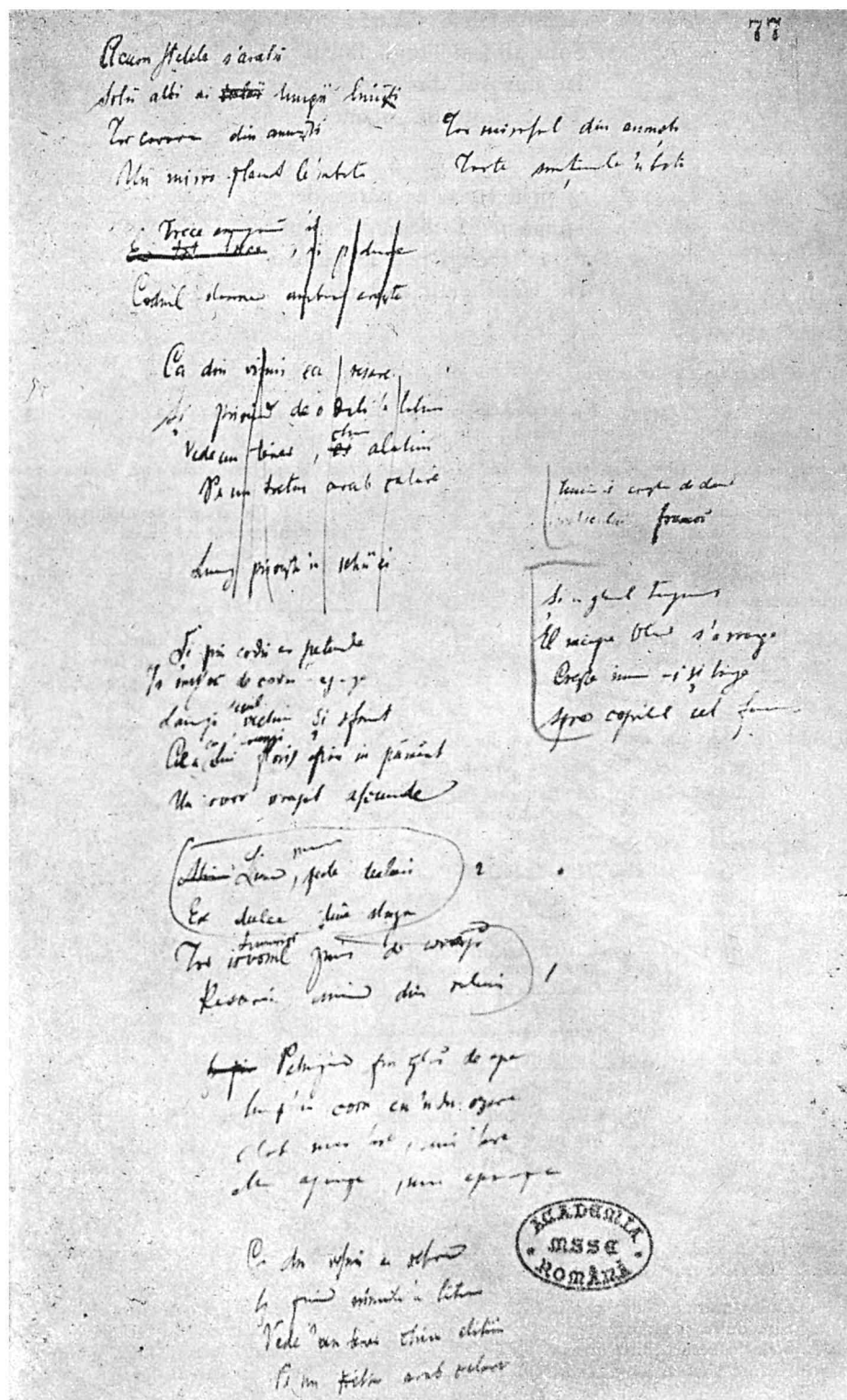
(j) Și 'nc'odată se sue-acuma

37 Și în voia etc.; 40 Căci gândea cine știu unde > De-o simțire dureroasă,
După v 40, încadrat în chenar, distihul reținut.

O zîmbire însetată
Rusinoasă pe-a ei gură

Transcrisă pe o pagină anterioară (74), o strofă amintind de Făt-Frumos din Teiu și de Povestea Teiului (A) dar neutilizată în Povestea Teiului (B), ce precede textul definitiv.

Vântul păru-1 răscolește
Ea își lasă capu 'n piept
Nici se uită îndărăpt
Nici privește înainte

Acum stelele s'arată
Soli albi ai lungii liniști
Iar mirosul din ariniști
Toate simțurile 'nbată

46 Și prin codri ea pătrunde
Lângă teul vechiu și sfânt
Ce cu crengi pân în pământ
Un isvor vrăjit ascunde

42. Solii albi ai dulcii > S a.a. lungii etc.

41—44. 43—44. Iar cărarea din ariniști
Un miros plăcut le 'mbată

Inaintea strofei dela etaj, (41—44) încercări părăsite, dar reținute, totuși, cu marginal creion roșu, pentru alte împrejurări

1° Iată soarele s'au dus (k)
După piscul singuratec
Și tivită-i cu jeratec
Lunga zare din apus

(k) Singur soarele etc.

3° Peste munți peste păduri
Peste palidele ape
~

2° Pe de-asupra de păduri
In azurul cel ceresc
Mii de stele isvorăsc
~

4° Iară bolta se 'nstelează
Peste codri, peste lume
Peste râurile 'n spume
Peste lacuri, ce visează

45. In mijloc de codru-ajunge, 47. Cu-a lui flori pân în pământ,

45—48, *încercare părăsită*:

Trece singură 'n pădure (o)
Codrul doarme, umbra crește
~

(o) Ea tot trece, în pădure

2259, 182

Acum soarele s'au dus
După piscul singuratec
Și tivită-i cu jeratec
Lunga zare din apus (l)

(l) Toată zarea din apus

Iar pe ceruri mii de stele
Rânduri rânduri tot răsar
Intr'un cer fără hotar

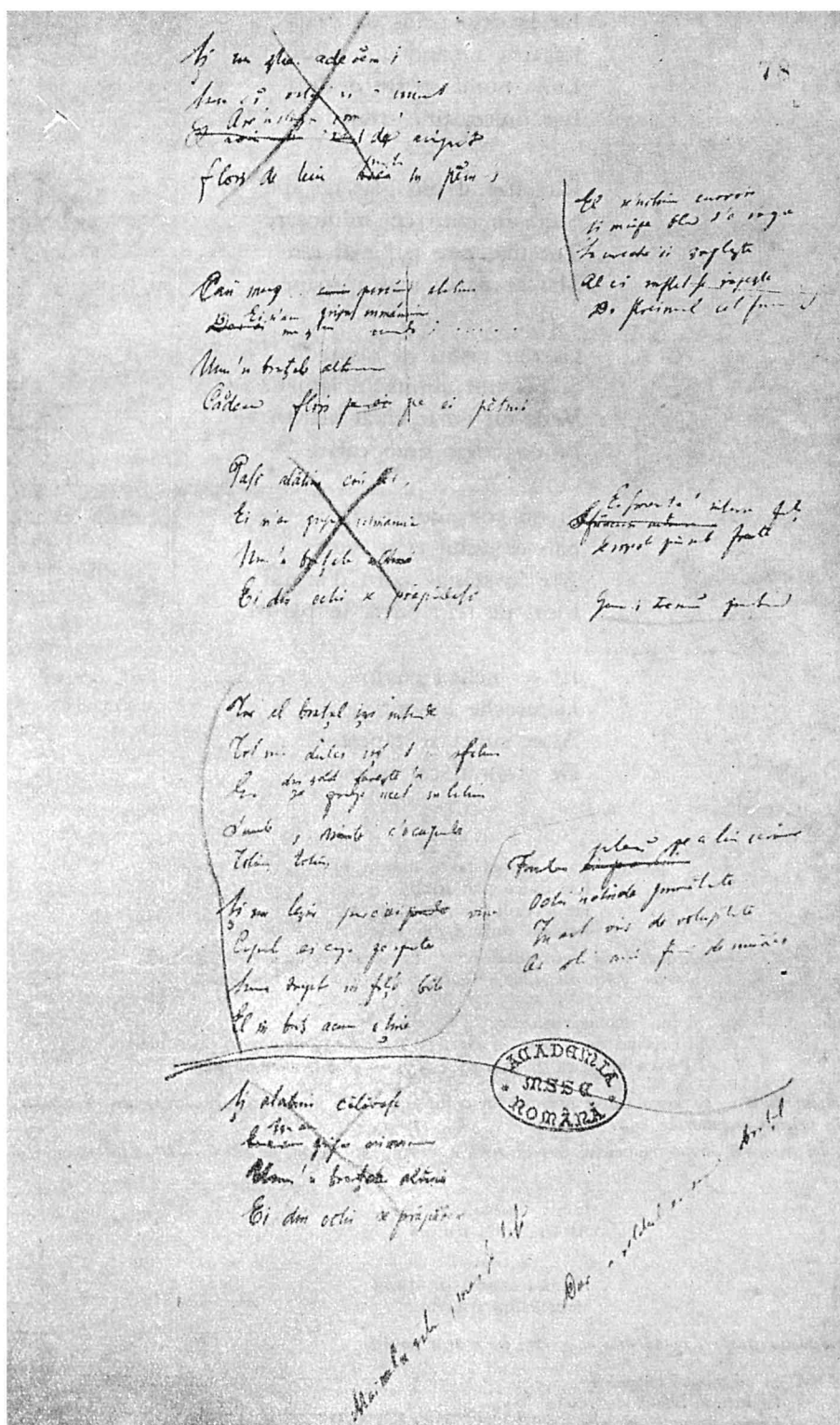
2265, 305 v.

Intr-o pagină broșălonară, 305 v., din manuscrisul 2265, aceste strofe pe tema v. 41—44, fără a putea preciza ordinea, (poate că întâiu a fost redactat 2° deși e încheiat)

1° Dulce murmur* din ariniști (m)
Sară dulce și răcoare
Stele 'n ceruri, lună 'n zare
Farmec trist al lungii liniști (n)

2° Răspândită-i pe ariniști
Umbra serii cu răcoare
Stele 'n ceruri, lună 'n zare
Farmec dăn[d] duioasei liniști

(m) Peste vale*, pe ariniști > Dulce murmur* din [i]svoare*;
(n) Svon încet al l.l., deasupra lui încet *chivânt indescifrabil*

50 Iar isvorul prins de vrajă
Răsărea sunând din valuri
Luna numai peste dealuri
Ese dulce, ține strajă.

55 Pătrunzând pin glas de ape
Sun' un corn cu 'nduioșare
Tot mai tare [și] mai tare
Mai aproape, mai aproape

60 Ca din visuri ea răsare
Și privind uimită 'n lături
Vede-un tânăr chiar alături
Pe-un tretin arab calare

Și nu știe adevăru-i
Sau că ochii ei o mint
Are 'n stânga corn d'argint
Flori de teiu purta în păru-i.

65 El se 'nclină cuvios
La ureche îi șoptește
Al ei suflet se răpește
De străinul cel frumos

49—52. Luna numai peste dealuri (p)
Ese dulce ține strajă
Iar isvorul plin de vrajă (q)
Răsărea sunând din valuri

(p) Atunci luna, peste dealuri; (q) deasupra cunântului isvorul,
ulterior fără consecințe, notat. Somnoros* sau Luminos*.

53. Și pin > Pătrunzând etc.

58. Și privind de o dată 'n lături,

59. Vede-un tânăr, ei alături,

63. El avea un corn de-argint,

64. F.d.t. avea în păru-i ;

La început, după v. 60 urma Lung privește 'n ochii ei, ce voia să alcătuiască strofă, dar e părăsit, mai curând prorogat, din pricina desvoltărilor ce se interpun.

Inițial, își transcrie, drept memento, versuri din Făt-Frumos din Teiu, pe care le modifică instantaneu, d.p. v. 55—56 de acolo

Inima-i creștea de dorul
Al străinului frumos

și le notează aici :

Inima-i creștea de dorul
Veneticului frumos

din care va desvolta strofa 65—68 dela etaj, care trece prin formele :

65—68. 1° Și cu glasul tânguios
El începe blând s'o roage
Crește inima-i și trage
Spre copilul cel frumos

2° El se 'nclină cuvios
Și începe blând s'o roage
~

- 70 Ea dă capul într'o parte
Și se uită 'n sin smerit
Pân la frunte s'a 'nroșit
De cuvintele deșarte
- 75 El . . . el brațul își întinde
Tot mai dulci-s a lui sfaturi
Ea din șold ferește 'n laturi
Totuși simte c'o cuprinde.

- 69—72. 1° Ea smerită' întoarce fața (r) 2° Fața 'ntoarce 'n altă parte
Se roșește pân sub frunte
[]
Gura-i tremură zîmbind
(r) Sfiincioasă întoarce> Ea etc ;
3° N'ar mai vrea ca să-l asculte 4° N'ar mai vrea ca să-l auză
Și se uită 'n altă parte Și într'o parte ea privește —
Și zîmbind se înroșește
Bland în tremur'a ei buze

N.B. 1° figurează pe f. 78, 2°—4° pe f. 79

73—76. *Intâin, o formă dezvoltată în 3 strofe (strofa 3 corespunde strofei 77—80)*

- 1° Iar el brațul își întinde Și un leșin parc' îi vine (u) Fruntea pleacă pe a lui umăr (v)
'Tot mai dulci is a lui sfaturi Capul ei căzu pe spate Ochii 'nchide jumătate
Ea din șold ferește 'n laturi (r) Luna drept în faț'o bate În ăst vis de voluptate
'Totuși, totuși, o cuprinde (f) El în braț acum o ține Ar sta ani fără de număr
(r) Ea se frânge 'ncet în laturi, (u) Și un leșin parc'o prinde [se accentuează leșin],
(f) Simte, simte c'o cuprinde, (v) Fruntea ei pe a lui > F. pleacă etc.

concentrată, apoi, în următoarea :

- 2° Adunându-și a ei minți (x)
Ea c'o mână îl ferește (y)
Dar pe degete simțește (z)
Lacrămi, sărutări fierbinți
(x) Și când vrea s'o prindă dânsul; (y) Ea se apără c'o mână > Se ferește cu o mână; (z) Dar pe mân'atunci simțește ;
Ca și pentru strofa anterioară (69—72), și pentru strofa 73—76 se află, marginal, o ultimă formă, dar needitată definitiv, pentru care motiv n'am trecut-o, ca pe anterioara, la etaj

Ea îl apără c'o mână (a)
De a lui îmbrățișare
Se ferește, scapă* 'n laturi
Tot mai dulci is a lui sfaturi

(a) El se apără etc.

N.B. Pentru versul 75 echivalenți răzleți : Dar la șoldul (sic) ea simte brațul, apoi

Când la șold ea simte brațu-i
Inima i se sfârșește (b)

(b) Parcă > Inima etc.

226f, 72—74

Veisuri și strofe oscilând între Povestea Teului și Lasă-ți lumea. . . ca o dovadă de strânsa lor înrudire

- 1° Ea se uită rușinată
Intr'o parte nu'l ascultă
2° Dar ea capul își întoarce
Nici ~
3° Ea-și dă capul într'o parte
Și se uită 'n jos smerit
Și mai bine-ar fi murit
De cât lui în ochi să-i cate
[*]
1° Mai o strigă, mai se lasă
Pân ce cade pe-a lui piept
2° Mai o roagă, mai se lasă
3° Mai nu vrea și mai se lasă
Pân ce cade pe-a lui piept

80 Ar striga și nu se 'ndură
Capu-i cade pe-a lui umăr
Se sărută fără număr
Mână 'n mână, gură 'n gură

« Vin iubită, multe nume
Mângâioase îți păstrez
Și ferice să te vezi
Este dorul meu în lume

85 « Ah, în umbrele pădurii
Să te prind să te desmierd
Al meu suflet să mi-l pierd
Mistuit de focul gurii.

90 Sărutând-o 'n veci s'o sânger
Și să mor iubit de tine
Mă-aș da sufletul din mine
« Pentru ochii tăi de înger — —

— « Taci ! Nu linguși, nu strînge — —
« Nu mai voi să te privesc
95 « Drag băiet, dar te iubesc — —
« Te iubesc, de-mi vine-a plângc.

100 Și alături călăresc
Fără grija nimănuia
Și de dragi unul altuia
Ei din ochi se prăpădesc.

Și se duc, se duc mereu
Trec în umbră, pier în vale
Iară cornul plin de jale
Sună dulce, sună greu

N.B. Strofele 81—84 și 85—88 tăiate ulterior

89. Gura-ți sărutând > Sărutând-o etc., *ulterior, deasupra, neîntrerminat* : Lasă ~; răzleț, două file înainte (f, 78)
reținut : Mai cu sila, mai se lasă, ce se vor întâlni în Lasă-ți lumea.

99 Unu 'n brațele altuia > Și de dragul (sic) unul altuia [răzlețit : unu-altuia, așa dar, gândit : Și de dragul unu-altuia] > Și de dragi etc.

97—100. 1° Cau merg . . . pascănd alături	2° Pasc alături cau lor,	3° Și alături călăresc
Ei n'au grija nimănuia (c)	Ei n'au grija nimănuia	Nu au grija nimănuia (d)
Unu'n brațele altuia	Unu'n brațele altuia	Unu'n brațele altuia
Cădeau flori pe ei, [pe] pături	Ei din ochi se prăpădesc	Ei din ochi se prăpădesc
(c) Dar ei nu știu unde-i . . . ~;		(d) Ei n'au grija nimănuia.

101 indicație pentru metateză : Și se duc meu se duc (vers mai armonios, desigur), dar neurmădit și în rima versului pereche ; 102. Pier > Trec în u. etc, 103. Cornul sună 'n dulce jale, 104. Cornul > Sună etc.

105 Trimișând* nemângâiet
 Glas durerilor deșarte — —
 Mai departe — — mai departe — —
 Mai încet — — tot mai încet

110 Sus în codri de pe dealuri
 Luna 'n urmă ține strajă
 Iar isvorul prins de vrajă
 Răsărea sunând din valuri

115 Calul Blancăi, alb de spume
 Stă a doua zi la poartă —
 Dar stăpâna-i ca și moartă
 Au rămas pierdută 'n lume.

* * *

C¹—C². Între versiunile A—B și originalul trimis la *Convorbiri* (care figurează la noi drept versiunea D) nu se mai află nicio versiune integrală, ci numai (ca și pentru *Călin*) un fragment de 5 strofe, cuprinzând v. 53—72, într'o redacție apropiată de a textului definitiv și figurând în 2262, 92 v. și o strofă, penultima a textului definitiv, aproape identică, în ms. 2268, 13. Am numit aceste fragmente C¹ și C².

Să se observe că în C¹, versul 61 nu rimează cu v. 64, cu toate că rima era înăuntrul versului: *respinge* (— strînge) dar că în D. (textul definitiv — facsimil) lucrurile sunt corectate.

Cu o grafie înrudită, două din strofe, 53—56 și 57—60 au fost încercate, întâiu, în 2259, 183 v.

Toate aceste crâmpee ar putea fi date: cca 1877—1878

C¹. 2262, 92 v.

55 Intr'o parte cată 'n jos
 Ține mâna ei la tample
 Iară sufletu-i se împle
 De un farmec dureros

60 De urechea ei aproape
 El cerșea copilărește
 Inima i se sfârșește
 Ea închide-a ei pleoape

105—106. Cântec blând și mângâiet
 Al durerilor deșarte — —

109—112. Iar isvorul prins de vrajă
 Răsărea sunând din valuri
 Peste culmile de dealuri
 Luna blândă ține strajă

2265, 72

105—108. Mai departe, mai departe
 Mai încet tot mai încet
 De-o copilă ș' un băiet
 Sună luncă sună foarte, (a)
 (a) Sună luncile deșarte.

Ea-l respinge cu o mână
 Dar se simte prinsă 'n brață
 O durere ș'o dulceță
 Pieptu-i farmecă și 'l strînge

65

Ar strigă și nu se 'ndură
 Capu-și lasă pe-a lui umăr
 În săruturi făr'de număr
 Ei se 'mbată gură 'n gură

70

O desmiardă ș'o întrebă
 Netezindu-i părul des
 Ea răspunde ne 'nțeles
 Cu-a ei voce dulce slabă

C². 2268, 13

81—84. Blandul sunet se împarte
 Peste codri împrăștiat
 Mai încet tot mai încet
 Mai departe, mai departe

* * *

D. Pentru facsimil, trimitem la argumentul pentru *Poveștea Codrului și Singurătate*. Să atragem atenția asupra însemnării: *A nu se culege din dreapta titlului Poveștea teiului*, care se distinge destul de clar în facsimilul nostru. Că este o însemnare a redacției *Convorbirilor*, din Iași, nu mai rămâne îndoielă. Proprietarul originalului crede a recunoaște scrisul lui Xenopol. Fără a prejudeca asupra diverselor ipoteze ce se pot face, n'ar fi exclus ca interdicția aceasta, așa de categorică, ce nici n'a fost, de altminteri, ținută în seamă, să fie unul din vestigiile vreunei discuțiuni ce nu ne-a parvenit. Nu se va fi crezut oare, că de vreme ce relua tema lui *Făt-Frumos din Teiu*, publicarea *Poveștei Teiului* devenea inutilă?

N.B. Strofa 69—72 încadrată în chenar, creion roșu, totul, apoi, tăiat cu o verticală continuă, creion negru, ca după utilizare.

Strofele 53—56 și 57—60 au fost schițate, întâiu, cu o grafie identică cu aceea din 2262, 92 v. (C¹) în.

2259, 183 v.

Intr'o parte ea privește
 Ține mâinile la tâmpile
 Iară ochiul 1 le împle (f)
 Lacrimi . . . mîma ei crește
 (f) I ochii 1 se împle

De urechea ei ajunge
 El cerșea copilărește
 Parcă viața se sfârșește
 Ea închide-a ei pleoape

Pentru dezacordul din (f): 1 ochiul 1 le împle *trebuie admis sau că intenționa*: Iară ochiul [ei] 1'î împle *sau, cum apare de fapt*: Iară ochiul 1 le împle — Lacrimi . . . *asa dar un lapsus sintactic sau un fals acord*. le — Lacrimi.

SINGURĂTATE

«Convorbiri Literare», XI, 12, 1 Martie 1878

Singurătate e a treia poezie din ciclul de patru, trimis din București *Convorbirilor* și ocupă în «coala de poezii», pomenită în scrisoarea (aflată doar în ciornă), cu care a fost expediată, locul ce se poate vedea în facsimilul alăturat, despre ale cărei revelatoare date s'a mai vorbit și până acum. Inspirată din mediul iubirii ieșene, *Singurătate* este, cum se va vedea, schițată și aproape finită încă dela Iași. Când poezia apare în revistă, Veronica reține, de ce să credem unei scrisori din 8 Martie 1879, aluziile biografice comune. *De e să credem*: întâiu, pentru că din pachetul de scrisori aflate la Academie (ms. 4850, 19—48), caligrafic copiate și cumpărate dela d-l O. Minar, aceea din 8 Martie lipsește. Apoi, pentru că tipărită în ediția ¹⁾ ce singur a dat, într-o traducere mai mult decât insuficientă pentru a nu spune chiar detestabilă ²⁾, epistola oferă nenumărate puncte obscure, cum este de pildă pasajul în care aflăm următoarea referință: «O nu uita să-i vorbești de dragostea mea, și că mă gândesc de multe ori la dânsul. Roagă-l ca să nu facă aluziuni în aceste (sic) versuri, la această ultimă scrisoare, căci mă va face ca să roșesc ca și de *Singurătatea* sa». Scrisoarea e semnată cu pseudonimul dăruit de Eminescu, Tolla, (despre a cărui vitalitate va fi vorba în notița poeziei următoare), iar o notă editorială adaugă: «Originalul în franțuzește Posterior pe pagina întâia a acestei scrisori, se află scris în românește «După ce am citit poezia *Singurătate* Eu eram la Iași, el la București». E tot ce știm și e de sigur foarte puțin, din ecourile ce va fi trezit această poezie.

Ms. *Singurătate* se află în următoarele trei manuscrise.

A. 2280, 17—18	1876
B. 2260, 158—159	1877
C. Facsimilul coalei	1878
trimisă la <i>Convorbiri</i>	

iar celc două strofe ale finalului și în manuscrisele.

2276 ¹⁾, 63 v.
2280, 25

A.—B. În amândouă versiunile, *Singurătate* numără câte 12 strofe, mai mult cu 2 decât textul *Convorbirilor*, despre care se va vorbi mai departe. Distanța de timp dintre ele nu e prea mare. După cerneala și grafia ce se întâlnesc și 'n vecinătăți, în una din versiunile satirei *Urechiada*—A s'ar situa în 1876, iar B. care e de fapt reluarea, și evoluată și caligrafică a lui A. cel mult prin începutul lui 1877. (Despre acest manuscris ulterior, Botez notează. «Acest ultim manuscris pare să fie din timpul când Eminescu era revizor școlar 1 Septembrie 1874—1 Iulie 1875». Ceea ce, evident, nu se susține. Ce va fi făcut pe Botez să gândească astfel, va fi fost poate scrisul, caligrafic, frecvent la epoca aceea, dar care apare și mai târziu. Ce e sigur e că A e din 1876, așa dar B nu poate fi decât ulterior). În versul 14 am folosit pentru perfectul simplu accentul circumflex, (*S'azeză pânjeniiș*) ce se întâlnește și la Eminescu, în versuri și proză, în anume epoci. Mai ales că așa apare și în B. (cf. subsol).

Pentru B se impun încă unele lămuriri. B. reproduce pe A a cărui transcriere caligrafică se urmează câte patru strofe pe fiecare pagină, de culoare crème, de mărimea unuia din caietele habituale, din care au și fost rupte pag. 158 și 159. A treia pagină, pe care, de sigur, figurau celelalte 4 ultime strofe, a dispărut, pare-se, definitiv. Că a existat, o confirmă ultimele două strofe ale poeziei, figurând pe verso-ul filei 159, precedate de un semn de raliere, +, (un plus) procedeu frecvent la Eminescu, ca și transcrierea pe stânga. Ceea ce înseamnă că aceste două strofe au suferit cele mai sensibile modificări, cari le și apropie de textul facsimilat, deci de textul definitiv al *Convorbirilor*. Și este suficient să spunem că între finalul, care va fi fost pe pagina lipsă, să-i zicem 159-bis și cel de pe f. 159 v. se interpun variantele din 2276 ¹⁾, 63 v. și 2280, 25 ca să se înțeleagă atât felul de lucru al poetului, când ici, când dincolo, în diferite caiete, cât și progresul realizat între A. și B.

Progres, ce am socotit că mai ușor poate fi urmărit și surprins, dacă publicăm cele două versiuni față 'n față, pe 2 coloane. Este dealtminteri și sistemul cel mai convenabil, în cazuri de felul acesta. Economia de spațiu, pe care o realizează sistemul comasării a două și trei manuscrise, în subsol, este compensată prin acest sistem, am zice, transparent, al tipăririi pe 2 și 3 coloane (când versurile scurte îngăduie): și unde fiecare coloană apare cu umbra ei. Locul strofelor 33—36 și 37—40, care au figurat pe fila lipsă (159 bis) l-am lăsat gol, deși am fi putut reproduce pe cele din coloana I-a. Cetitorul prevenit o poate face singur.

¹⁾ Octav Minar, *Cum a subit Eminescu*, ediția III, f. a., pag. 76—77.

²⁾ Despre diferite erori de lectură și nonsensuri în traducere, cf. Leca Morariu, *Eminescu și Veronica Micle*, Cernăuți, 1939.

A. 2280, 17—18

Cu perdelele lăsate
 Şed la masa mea de brad —
 Focul pălpăe în sobă
 Iar[ă] eu pe gânduri cad . . .

5 Stoluri-stoluri trec prin minte
 Dulci iluzii[,] amintiri
 Țîriesc ca și un grier
 Printre negre vechi ziduri

10 Sau cad grele mângăioase
 Și se sparg în suflet trist
 Cum din candelă untdelemnul
 La picioarele lui Crist

15 În cămară-mi prin unghere
 S' așeză painjeniș
 Și prin cărțile-mi în vravuri
 Imblă șoarecii furiiș

20 E atâta dulce pace
 Și mă simt așa comod,
 Când i-aud că 'nvălitoeasca
 De la cărți ei mi le rod

Ah de câte ori voit-am
 Ca să spânzur lira 'n cuiu
 Și un capăt poeziei
 Și mizeriei să puu

25 Dar atunci grieri, șoareci
 Cu ușor-măruntul mers
 Readuc melancolia-mi
 Iară ea se face vers

30 Pe-un volum mâncat de molii
 Prin unghere părăsite
 Voi veniți și sunteți solii
 Intristării liniștite

B. 2260, 158—159+[159 bis] + 159 v.

Cu perdelele lăsate
 Şed la masa mea de brad
 Focul pălpăe în sobă
 Iară eu pe gânduri cad

Stoluri-stoluri trec prin minte
 Dulci iluzii Amintiri
 Țîriesc încet ca grieri
 Printre negre, vechi ziduri

Sau cad grele, mângăioase
 Și se sfarmă 'n suflet trist
 Cum în picuri cade ceara
 La picioarele-unui Crist

În odă prin unghere
 S'a țesut painjeniș
 Și prin cărțile în vravuri
 Imblă șoarecii furiiș

Și 'n această dulce pace
 Îmi ridic privirea 'n pod
 Și ascult cum învălișul
 De la cărți ei mi le rod.

Ah ! de câte ori voit-am
 Ca să spânzur lira 'n cuiu
 Și un capăt poeziei
 Și pustiului să puu

Dar atunci grieri, șoareci
 Cu ușor-măruntul mers,
 Readuc melancolia-mi
 Iară ea se face vers.

Pe-un volum mâncat de molii
 Prin unghere părăsite
 Voi veniți și sunteți solii
 Intristării liniștite

2 Stau la masa cea de brad —, 8. Printre str[imbe]* > P negre etc., 11 Cum din candelă cad picuri; 14. Spânzură painjeniș; 19. Când i-aud pe sub p[ăreții]* > Când i-aud cum ei păreții, 29. Voi amici singurătăți > Pe-un volum etc; 37 Și > Câte-odată etc.

6 D iluzii, amintiri, 10. Și se sparg în suflet trist, 11. Cum în picuri untdelemnul, 13. În cămară-mi prin unghere, 14. S' așeză painjeniș;

17—19. E atâta dulce pace
 Și mă simt așa comod
 Când aud că 'nvălitoeasca

24. Și mizeriei s.p; strofa 29—32 barată cu creion negru, ultim și acoladă marginală cu creion roșu, care pare să continue și pe pagina următoare ce lipsește (v. explicațiile mai sus).

Intre degete țigara
Eu mă uit atunci la foc
35 Și găsesc că 'n sărăcia-mi
E un dulce, trist noroc

Câte-odată... preă aiare...
A târziu luminează lampa
Inima-mi din loc îmi sare
40 Când aud cum sună cleampa

Ușa iute se deschide
Vine ea cu pas ușor
Și de gât mi se aruncă
Și o strâng ca s'o omor

45 Lampa arde pe sfârșite
Mai roșcată, mai obscură
Iară eu șoptesc cu draga
Mână 'n mână, gură 'n gură.

Este ea. Deșarta casă
Dintr'odată-mi pare plină
In privazul negru-al vieții-mi
E-o icoană de lumină

Și mi-i ciudă cum de vremea
Să mai treacă se îndură
Când eu stau șoptind cu draga
Mână 'n mână, gură 'n gură

* * *

(¹). Inșă cel mai interesant din manuscrisele *Singurătății* e însuși originalul, al cărui facsimil poate fi urmărit ceva mai înainte și despre a cărui proveniență am relatat în argumentul la *Povestea Codrului*. Reproducerea, tructată, dar nu mai puțin interesantă din *Omagiu* (1909) era însoțită de următoarea notă semnată de Cor.[neliu] B.[otez], animatorul comemorării gălățene din 1909, și care glosa strofa cu litere mai mici: *Intre degete țigara etc.*... astfel: « Această strofă și cuvintele *Și mi-i ciudă* din primul vers al strofei ultime sunt însemnate în manuscris cu un creion albastru. Ar părea că poetul a avut intențiunea să le elimineze ca nereușite. De altminteri

42. Ca o ciută vine ea > Căci ea vine-așa ușor,

41. Este ea. Pustia casă

43. Și de gât îmi sare iute,

45—48. Tot mai slabă mai roșcată

Arde lampa cea obscură —

Iară eu șoptesc cu draga

Piept la piept și gură 'n gură.

Finalul poeziei, încercat cum s'a amintit, în următoarele 2 manuscrise:

2276^{II}, 63 v.

2280, 25

Și atunci pustia casă
Mult de dragoste e plină
Intră 'n cadrul de 'ntuneric
O icoană de lumină

Și mă 'ntreb atunci cum vremea
Ca să treacă se îndură...
Când eu stau șoptind cu draga
Mână 'n mână, gură 'n gură

Este ea... Pustia casă (a)
Dintr'odată-mi pare plină
In privazul negru-al vieții-mi (b)
E-o icoană de lumină

Și mi-i ciudă cum de vremea
Să mai treacă se îndură
Când eu stau șoptind cu draga
Mână 'n mână, gură 'n gură

(a) Atunci casa mea pustie; (b) In privazul ei cel negru > In prizazul vieții mele > In privazu 'nchis* al vieții-mi.

În capul paginii cu aceeași cerneală, însemnări răzlețe:

Eram ferice

Te-aveam pe braț

picam* de sonin,*

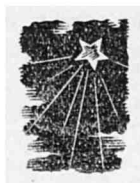
ele nici nu figurează în edițiile d-lui T. Maiorescu, care a publicat această poezie, împreună cu celelalte așa cum au fost definitiv cizelate de poet»

Întâmplarea, despre care am pomenit, și care ne-a pus sub ochi prețiosul original al acestei coale de poezii, ne-a înlesnit atât verificarea notiței lui Corneliu Botez, cât și unele presupunerii pe tema trucajului operat. Într-adevăr, locurile indicate sunt marcate cu creionul albastru, atât de habitual lui Eminescu, strofa fiind delungită pe stânga de o linie albastră și pare-se și de o cruce cu cerneală (facsimilul nostru, în negru și mai palid, nu poate confirma întru totul). Să spunem, în treacăt, că așa cum figurează în *Omagiu* strofa cu litere mici (pe coloana II-a în josul paginei) reține atenția oricui și prin bizareria locului sugerează fel de fel de ipoteze, pe care singur originalul (*alias* facsimilul nostru) le pune la punct. Strofa *Între degete țigara etc.* .. figurează, cum se vede din facsimilul nostru în capul paginei a 4-a a coalei și a fost introdusă de Eminescu după ce poezia, fără de strofa aceasta, fusese transcrisă. Micul spațiu disponibil explică și micimea literelor. E o strofă înghesuită. Strofa aceasta, dimpreună cu *Pe-un volum mâncat de molii* figurau, după cum s'a văzut, în versiunea din manuscrisul 2280, 17—18 și probabil (vezi argumentul respectiv) și în 2260, 158—159.

Față de situațiunea manuscrisului astfel relatată, s'ar putea face două serii de presupunerii: după cum însemnările cu creion albastru vor fi fiind sau nu ale lui Eminescu. Dacă sunt ale lui, și creionul (fie albastru, fie mai mult 10șu) este unul din ustensilele habituale ale atelierului său, atunci de sigur că originalul scrisorii de expediție, dela care posedăm numai ciorna amintită, trebuia să specifice, într'un post-scriptum anume, termenii convenționali după care, dacă se socotia la fel, strofa avea să fie eliminată, iar pentru *Și mi-ı ciudă* oferea o variantă, de pildă aceea ce se află în ediția Maiorescu. Dar despre acestea singur originalul scrisorii, presupunând că s'ar mai găsi, ar putea certifica. Să reținem însă că strofa înghesuită (eliminabilă) n'a apărut în *Convorbiri* și că versul *Și mi-ı ciudă* . . . n'a fost modificat. Cizelările despre care vorbește Corneliu Botez se reduc de fapt la acest singur vers, care în ediția Maiorescu apare, precum se știe. *Și mă 'ntreb* . . . formă ce figurează în finalul de tranziție din 2276 II, 63 v.

Iar dacă semnele albastre nu sunt ale lui, atunci înseamnă că censura Junimci, împotriva căreia se ridicase, nu s'a supus condiției ce Eminescu punea, să nu ı se modifice «întru numic» poeziile. A presupune că între Iași și București va fi urmat un schimb de scrisori e mai puțin probabil. Poeziile apar în cel mai apropiat număr. Expediate, cum s'a văzut, cam după 8 Februar 1878, ele apăreau la 1 Martie.

Facsimilul oferă oricui puțința să facă diferite observații pe tema scrisului, ortografiei, punctuației, — excelent reper, deoarece sunt ale unei date certe: Februar 1878. Cititorul va observa în v. 2: *Șed la masa mea [de] brad* — lacune frecvente în còpiile eminesciene.

DEPARTE SUNT DE TINE...

«Convorbiri Literare», XI, 12, 1 Martie 1878

A patra din «coala de versuri», despre care s'a vorbit în notițele precedente, — *Departe sunt de tine* aparține aceleiași atmosfere veroniane, pe care mai mult decât celelalte, trimise odată cu ea, o sugerează nu numai în atâtea detalii biografice, cât mai cu seamă prin durerosul geamăt al inimei, peste care a aplicat una din cele mai discrete surdine. Întâiul mesaj, din Bucureștiul surghiunului, întorcea Iașilor, ecoul fericirii și cercărilor de dragoste, petrecute acolo. Versiunile ce vor urma, dimpreună cu cronologia fixată, vor arăta și mai bine în ce măsură poemele aparțin, prin întregul lor conținut, Iașilor. Originalul manuscrisului (cf. facsimilul alăturat), în care poezia nu are titlu și e despărțită de *Singurătate* prin * * * a fost reprodus întocmai și în *Convorbiri Literare*. Și deși era vorba de o a patra poezie («tuspatriu» spunea Eminescu în ciorna scrisorii amintite), tabla de materii pe anul respectiv nu înregistrează pe *Departe sunt de tine*, fie pentru că n'avea titlu, fie că o considera, cum și este mai la urma urmei,

drept partea a doua a *Singurătăţii*¹⁾. Ediţia Maiorescu îi restituie autonomia, după criterii cu totul personale, cum este întreaga orânduire atât de armonioasă altminteri, a volumului, separând-o de *Singurătate*, cu care se completează şi alcătuieşte, totuşi, o unitate. (Cu titlu de informaţie. *Singurătate* e întâia poezie în ediţia Maiorescu, iar *Departa sunt de tine* a 43-a, între *S'a dus amorul* şi *Freacă de codru*).

Ms. *Departa sunt de tine* se întâlneşte în 6 manuscrise, toate în strofe mici. Anunute caractere comune fac cu putinţă alcătuirea a trei grupe.

A. 2306, 18	} (6 strofe)		cca. 1876
B. 2262, 91			
C. 2262, 110	} (7 strofe)		» »
D. 2283, 93 v.—92 v.			
E. 2283, 78 v.—76 v. (10 strofe)			1877
2283, 79 v.			
F. Facsimilul coalei			1878
trimisă la <i>Convorbiri</i>			

Versul alexandrin, cum e cunoscut în versiunea din *Convorbiri* figurează numai în originalul facsimilat şi tipărit pentru prima oară (cu trucajul amintit) în *Omagiu* (1909). Reproducerea ediţiei noastre îl restituie în fizionomia lui originară, aşa că el trebuie socotit drept un tip aparte (identic cu textul definitiv).

A.—B. Întâiul ms. 2306, 18 (neînregistrat de Botez) precedă de aproape pe 2262, 91 şi tipărirea lor pe două coloane pune sub ochii cititorului nu numai două copii la scurtă distanţă executate, dar şi un exemplu tipic al procedurii folosit de Eminescu, în alternarea versurilor şi strofelor. Lectura lor paralelă subliniază caracterul de glossă sentimentală, pe care-l au multe din variantele poeziilor lui. Amândouă aceste manuscrise cuprind, cred, toate elementele elegiei definitive, apărută în *Convorbiri*, şi nu sunt (cum socotea Botez despre 2262, 91, pe care-l credea I-ul) «cu totul departe de text» deşi, evident, «mult mai scurte».

Ca timp, manuscrisul 2306, 18 se situează cam prin Mart 1876, judecând după scrisul unei note de rufărie, datată 11 Mart 1876, ce figurează pe aceeaşi pagină şi chiar după anume forme din *Dorinta*, (2306, 43) despre a cărei identificare cronologică am vorbit la capitolul respectiv (vol. I, pag. 392) şi care sunt din 21 April 1876. Cerneala şi creionul socotelilor din marginea celor două liste de rufărie, le apropie, ca şi datele: 11 Mart şi 21 April 1876.

Amândouă versiunile din A—B. au fost barate succesiv, odată cu transcrierea lor în alte pagini.

A. 2306, 18

Departa sunt de tine
Stau singur lângă foc
Şi inima 'ntristată
De minte-şi bate joc

5 Opt zeci de ani îmi pare
In lume c'am trăit
Că sunt bătrân ca iarna
Şi tu vei fi murit

10 Din minte-mi trag* în taina*
A tinereţii veşti
Cu degetele-î vântul
Loveşte în fereşti

B. 2262, 91

Departa sunt de tine
Stau singur lângă foc —
Şi inima măhnită
Cu mintea întră 'n joc

Opt zeci de ani îmi pare
In lume c'am trăit —
Că sunt bătrân ca iarna
Că tu vei fi murit

Cu degetele-î bate
Lin vântul în fereşti
Trezind a tinereţii
Dulcosele poveşti . . .

¹⁾ Aceeaşi înregistrare şi în sumarul respectiv, publicat în fruntea numărului dela 1 Martie 1878, al *Convorbirilor Literare*: «Poesii: Povestea Codrului, Povestea Teiului, Singurătate, M. Eminescu». În acelaşi număr poezii de V. Alecsandri (*La moartea lui Rola*) şi de Veronica Micle.

5—6. Imi [pare] că port astăzi
Opt zeci de ani în sîn

16	Și îmi aduc aminte Când te țineam pe braț Au nu eram noi tineri D'iubire însetați ?	Imi spune cum odată Eu te țineam pe braț — — Eram așa de tineri De dragoste 'nsetați
20	Deșertăciuni a lumii Și par' că n'ar fi fost — — Când îmi spuneai a mele Dulci versuri pe de rost	Și-mi repetai a mele Dulci versuri pe de rost — Deșertăciuni a lumii Și parcă n'ar fi fost
	Ș' a vântului bătaie Cu lacrimi o ascult — — Ah ! sunt bătrân ca iarna Și ai murit de mult	Ș' a vântului bătae Cu lacrimi o ascult Căci sunt bătrân ca iarna Și ai murit de mult.

C.—D. Grupul acesta cuprinde versiunile din 2262, 110 și 2283, 93 v.—92 v., de câte 7 strofe fiecare. Diferențele dintre ele sunt minime și s'ar fi putut concentra toate în subsolul celei mai recente forme, aceea din 2283. Cum spațiul ar fi fost același, le publicăm față 'n față pe două coloane, nu numai pentru mai sugestivă lor prezentare dar și— mai ales — *pentru a pune în valoare numele propriu din v. 11 al versiunii 2262, 110* : « Că sunt bătrân — Că Tolla — De mult va fi murit » — care, altminteri, ar fi trebuit să figureze în subsol și ar fi trecut oarecum în umbră.

Tolla versului 11 (pe care Botez îl transcrie « ... că Tolbe (?) », este la epoca aceea Veronica Micle, așa cum se cunoaște în deosebi din corespondența publicată de d-l Octav Minar, ale cărei copii sunt în ms. 4850, 19—48 și unde multe din scrisori sunt semnate cu pseudonimul, cu care o investise Eminescu încă din 9 Iulie 1876 ¹⁾, când în foiletonul *Curierul de Iași*, apare *La Anversară*, cunoscuta schiță, una din cele mai grațioase realizări ale comediei sentimentale. Mai mult, una din scrisori e semnată « Moi, la petite femme de Gajus » — Gajus Iulius Cesar fiind partenerul Tollei, — ceea ce ne duce, nu în 1882, cum datează d-l Minar, ci mai curând la episodul rupturii lor pasagere (cf. M. Eminescu, *Opere*, I, pag. 391), puțin timp după 1880.

Ca timp, cele două versiuni — C. și D. — se situează tot în 1876. Toate elementele tehnice ale manuscriselor — hârtie, cerneală, scriere — duc în epoca lui *Călin I și II*.

Să specificăm atenției cercetătorului următoarele: în manuscrisul D. strofa a 3-a *Optzeci de ani îmi pare* e înlocuită, marginal, cu o altă versiune. Însă cerneala de un violet deschis și grafia fac parte din versiunea E, ce și figurează în același ms. 2283 numai că în alt loc ff. 78 v.—76 v.: în răstimpul dintre D și E. poetul revine la vechea strofă *Optzeci de ani* ..., iar pe cea marginală o încorporează 2 strofe mai departe (cf. textul tipului E).

Spuneam că diferențele dintre C și D. sunt minime. În schimb confruntarea formelor din subsol dă o imagine plastică a continuului flux și reflux de forme, așa de caracteristic lucrului de atelier (forme părăsite sunt reluate, din nou părăsite, ș.a.m.d.).

C. 2262, 110

Departe sunt de tine
Și singur lângă foc
Petrec în minte viața-mi
Lipsită de noroc

6 Iar tu reamintire
Incet în suflet picuți
Redeșteptând pe toate
Trecutele nimicuri

D. 2283, 93 v.—92 v.

Departe sunt de tine
Și singur lângă foc
Petrec în minte viața-mi
Lipsită de noroc

Iar tu reamintire
Incet în suflet picuți
Redeșteptând pe toate
Trecutele nimicuri

¹⁾ Cf. *Convorbiri Literare*, XV, 4, 1 Iulie 1881, pag. 161—162. O strofă bogată în sugestii din poezia *Dor de trecut* de Veronica Micle.

Dar să pot la vremii trecute să te duc în sbor cu mine,
Și 'ntorcându-ne la ele, privind bolțile senine,
Să-ți repet câte-mi spuneai,
Când prin stelele din ceruri, și prin florile din lume
Visător și cu iubire căutai un dulce nume
Care mie să mi-l dai.

10 Optzeci [de ani] îmi pare
In lume c'am trăit
Că sunt bătrân — că Tolla
De mult va fi murit

15 Cu degetele-î bate
Lin vântul în ferești
Torcând în gându-mi firul
Duioselor povești

20 Când o țineam la pieptu-mi
In ceasuri fără de număr
Și-mi rezimam eu fruntea
De netedul ei umăr

Ea-mi repeta a mele
Dulci versuri pe de rost —
O visuri dulci a lunei¹
Și parcă n'ați fi fost —

25 Și tainice cuvinte
Pîn vânt pare c'ascult
« Veî [fi] bătrân ca iarna —
« Ș' a fi murit de mult [»]

Optzeci de ani îmi pare
In lume c'am trăit
Că sunt bătrân ca iarna
Că ea va fi murit

Cu degetele-î vântul
Lin bate în ferești
Torcând în gându-mi firul
Duioselor povești

Când o țineam la pieptu-mi
In ceasuri fără de număr
Și-mi rezimam eu fruntea
De netedul [ei] umăr

Și-mi repeta a mele
Dulci versuri pe de rost —
Deșertăciuni a lunei
Și parcă n'ar fi fost —

Ș' a vântului bătae
Cu lacrimi o ascult
Căci sunt bătrân ca iarna —
Și-a fi murit de mult.

* * *

11. Tipul acesta, evoluat, și numărând chiar cu 2 versuri (40 versuri mici = 20 alexandrini) mai mult decât textul definitiv, figurează în ms. 2283, 78 v.—76 v. și va fi cunoscut, înainte de a fi fost transcris cursiv, o versiune intermediară, al cărei brouillon lipsește. Că va fi existat, această versiune intermediară, o atestă nu numai distanța dela tipul C.—D. la E., dar și existența unui crâmpciu (6 strofe dela urmă) transcris caligrafic, cu o pagină mai înainte pe 79 v. (*În caetele-manuscrite, unde se scrie în toate direcțiile și pozițiile, cât de fanteziste, nu trebuie să mire că 79 v. vine înainte de 78 v.*) Acest crâmpciu, (cele 6 strofe), cum e și firesc, îl înregistrăm în subsolul tipului E. Ca timp versiunea E aparține poate anului 1877. Prezintă aceleași caractere (cerneală, scris) și se află în vecinătatea formelor, intermediare, din *Povestea tesului* și *Despărțire* (cf. acele forme) Să mai specificăm că cerneala ultimelor aplicații, majoritatea marginali, din acest tip E., e de un violet închis, diferit de prima E ca un fel de al doilea strat, cronologicște ulterior.

6. Incet încet > Incet în s. etc ;
7—8 A tinereții toate
Duiosale nimicuri

15—16. 1° Trezind a tinereții
Duiosale povești

2° Torcând în gându-mi firul
. povești ~

23. Deșertăciuni a lunei > O v.d.a. lunei ! [*aplicat întâiu, din distracție, în locul v. 19, apoi șters*], 24 Ș. parcă n'ar f.f. —;

25—28. Ș' a vântului bătae
Cu lacrimi o ascult
Mă simt bătrân ca iarna — (a)
Și-î fi murit de mult
(a) Căci sunt b.c.i. —.

25. Și tainic[e] > Ș' a vântului b.; 28. Și au murit de mult

E. 2283, 78 v.—76 v.+79 v.

Departe sunt de tine
Și singur lângă foc
Petrec în minte viața-mi
Lipsită de noroc

5 Iar greaua amintire
Pe suflet cade 'n picuri
Trezind în față toate
Trecutele nimicuri

10 Opt zeci de ani îmi pare
In lume c'am trăit
Că sunt bătrân ca iarna
Că tu vei fi murit.

15 Cu degetele-i vântul
Ciocnește în ferești
Se toarce 'n gându-mi firul
Duioselor povești

20 Ș'atuncea dinainte-mi
Ca printr'o ceață treci
Cu gura ta fierbinte
Cu mâni subțiri și reci

5—8 1° Greoae amintire
In suflet cade 'n picuri
Trezind pe suprafața-i
Trecutele nimicuri

2° Greoae amintire
Pe suflet cade 'n picuri
Redeșteptând în fața-i
Trecutele nimicuri

3° Și amintiri greoae
Pe suflet cad în picuri
Trezind în față toate
Trecutele nimicuri

9—10 1° Năzare-mi-se cumcă
Viața mi-am trăit
2° Năzare-mi-se cumcă
De mult aș fi trăit

13—16. Cu degetele-i bate
Lin vântul în ferești
Torcând în gându-mi firul
Duioselor povești

17—20 Ș' atunci copilă blondă (a)
Aievea-mi pari că treci (b)
Cu gura ta cea caldă
Cu mâni subțiri și reci.

In strofa marginală, scrisă în 2283, 93 v.
(cf. argumentul tipului D.) *cu care înlocuia*
strofa Opt zeci de ani:
(a) Ș' atunci copilă dulce > Ș'a.c. blondă,
(b) Aievea parcă treci

Cu brațele-amândouă
De gâtul meu te-anini
Și parc' ai vrea a-mi spune
Ceva . . . apoi suspini

25

Din versurile mele
Spui vorbe pe de rost
Deșertăciuni-a lumii
Și parcă n'ar [fi] fost

28. Și parcă n'ați [fi] fost;

Cum pentru versurile câte urmează dela v. 21 înainte, avem și fragmentul caligrafic de pe f. 79 v., așezăm variantele pe 2 coloane, la stânga f. 79 v., la dreapta cele proprii ale tipului E. În felul acesta reiese mai limpede că fragmentul din 79 v. avea o strofă mai mult (cettitorul cată să fie atent la numerotația coloanei II) :

f. 79 v.

f. 77 v — 76 v.

Cu mâinile-amândouă
De gâtul-mi te anini
C' obrazul la ureche-mi
Cuvinte dulci suspini

25 Din propriile-mi cânturi
Spui șiruri pe de rost —
Deșertăciuni a lumii
Și parcă n'ați fi fost !

30 Tu sarcină gingașă
De-amor și frumuseți
În sărutări topeam noi
Sărmanele vieți.

35 O glas al amintirei
De ce nu ești tu mut
Nu lași să uit norocul
Ce-o clipă l-am avut

40 Ci-amesteci al tău vaier
Cu glasul trist de vânt
Trezești în munte-mi iarnă
Pustie și mormânt

Din freacățul de ramuri
Cuvinte parc' ascult
« Vei fi bătrân și singur —
« Va fi murit de mult ».

Cu brațele amândouă
De gâtul meu te-anini
C' obrazul la ureche-mi
Cuvinte dulci suspini

Din cânturile mele
Spui versuri pe de rost —
Deșertăciuni duioase,
O parcă n'ați fi fost

Tu sarcină gingașă
De-amor și frumuseți
În sărutări uneam noi
Sărmanele vieți

Trecutul amintirei (c)
Ce nu rămâne mut
Să uit pe veci norocul
Ce-o clipă l-am avut ? (d)

Din vântu 'n ramuri [goale] * (e)
Un vuet parc' ascult (f)
« Vei fi bătrân și singur, (b)
« Va fi murit de mult ».

23. Cu gura la ureche-mi, 35. De ce nu lași să uit eu; [strofa 37—40 încadrată în chenar, supusă deci eliminării, ceea ce și urmează], 42. Ulterior : Cuvintele ceea ce ar fi dat, poate, versul : Cuvintele ascult, dar intenția opriță ; înceri, dacă le din Cuvintele n'a fost în cele din urmă șters, 43. « Vei fi bătrân ca iarna.

(c)—(d) O glasul amintirei
De-ar rămânea el mut,
Să uit pe veci norocul
Ce-o clipă l-am avut
(e)—(f) 1° Ci 'n freacățul de ramuri (g)
Vestirile-i ascult
(g) Prin șoaptele > Ci 'n f. etc.;
2° Dar nu . . . Cu vântu 'n [ramuri] *
Vuirile-i ascult
(b) « V f b ca [iarna] » > « V f b. și s.

80 Tu sarcină gingașă
De-amor și frumuseți
In sărutări uneam noi
Sărmanele vieți

35 In noaptea amintirei
Rămână glasul-ți mut
Să uit pe veci norocul
Ce-o clipă l-am avut.

40 A vântului bătae
Cu lacrimi o ascult [:]
« Voiu fi bătrân și singur,
« Va fi murit de mult ! »

PAJUL CUPIDON

« Convorbiri Literare », XII, 11, 1 Februar 1879

Tipărită exact un an după ce-și reluase colaborarea bucureșteană la *Convorbiri Literare*—« gluma subtilă din *Pajul Cupidon* »¹⁾, pe care o trimetea și apărea odată cu *O rămâi . . .* și *Pe aceeași ulicioară*, aparține întru totul Iașilor. Chiar dacă ultimele retușări ca și transcrierea pentru tipar sunt ale Bucureștilor, întâile forme închegate, și încă definitiv, datează, în medie, de trei ani și se grupează în acel prim și bogat capitol al romanului veronian, ce numără toate poeziile de dragoste dintre 1874—1876 inclusiv, comentate în volumul I al acestei ediții

Dacă descrierea de mai jos va avea darul să lămurească etapele acestei creațiuni—ceva mai complexă, nu și mai complicată, nu se pare problema genezei. Fără a nădăjdui în certitudine, se poate, totuși, spune că întâiul germen stă în chiar imaginea lui « Cupidon pagiu » ce se întâlnește în feluritele variante ale poemei postume *Diamantul Nordului* : « Iar Cupidon pagiu cu palma s'ascundă — A lampei de noapte lucr de nuntă » (2278, 17), și figurând într-o redacție răzleață, redusă numai la aceste două versuri, într'un manuscris timpuriu, ceea ce ne-ar duce pe vremea studenției, în forma. « Și pagiu amor surizând să ascundă — Cu palma deschisă făclia de nuntă » (2280, 10) În aceeași vreme se situează, poate, și întâiul germen al poeziei *Kamadeva*, (ceea ce se va lămurii la capitolul respectiv), tipărită abia în 1887, dar care aparține aceleiași vârste a Iașilor, ca și *Pajul Cupidon*

Că cele două poezii sunt înrudite și că reprezintă două întrupări ale aceluiași principiu, iată ce s'a observat din timp și se poate urmări în amănunte la capitolul *Kamadeva*. Identitatea aceasta merge așa de departe că nu ni se pare decât prea firească substituția, cu care N. Iorga vorbea în comunicarea sa academică, de una, voind să numească pe cealaltă : « Insufletea pentru rubita așa de nobil idealizată [*suntem după 1876 n. n.*] se continuă Pe ea o cere la țară sub mureasma salcâmului. De iubirea ei l-a aprins cu săgeata, din Olimpul indian, zeul Kamadeva »²⁾ Excelenta intuiție, suplinind documentul, așa cum la tot pasul se întâlnește în comentariile lui N. Iorga e, în orice caz, una din acele erori, explicabile și fecunde. Dovada : în momentul când poetul purcede la elaborarea versiunii

¹⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii române contemporane*, 1934, I, pag. 235.

²⁾ N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, *Analele Acad. Rom.* 1940, pag. 18.

Pajul Cupido din 2254,89 v., unde una din strofe (cf. subsol respectiv, v. 33—36) e scrisă cu cerneala neagră de București, contrastând atât de violent cu violetul întregu coale, mai dinainte redactată, — manuscrisul 2262,96, pe care se afla versiunea B din *Kamadeva*, îi sta deschis înainte, căci marginal, cu aceleași caractere și aceeași cerneală neagră de București, schițează versurile de mai jos, cu care n'ar fi exclus a fi voit să înlocuiască strofa 29—32 din *Pajul Cupido* (așa cum: și pe următoarea, 33—36, a înlocuit-o, dar la ea acasă)

Dar viclean 'i este ochiul
De și pasul 'i-l nătâng
El întoarce a lui față
Inspie umărul lui stâng

Așa dar, cel ce va voi să redacteze monografia acestei poezii va trebui să coroboreze, pe de o parte, datele și textele poeziei *Kamadeva*, pe de alta, să reia, grație acelei versiuni simili-populare, ce se poate ceti mai jos, întreg capitolul poeziei erotocritene, despre care s'a spus câte ceva la *Povestea Codrului*, precum și la capitolul *Înbind în taină*. La care se va adăoga și acele materialuri colaterale, ce am strâns la capitolul *Călin*, cum de pildă: *Idol crud al Afroditei* (vol. I, pag. 428).

În orice caz, este, bănuim, singura cale sigură ce se poate urma. Dibuirea, cu orice preț, a izvoarelor poate să ducă la concluzii eronate, ca aceea, ce se poate ceti în studiul d-lui N. Tcacu-Albu: «Dela N. Lenau la Eminescu», al căruia al V-lea paragraf vorbește despre *Pajul Cupidon* și are următoarea încheiere. «Cel mai frumos rod al influenței lui Lenau asupra lui Eminescu, este acest paj Cupidon, care poate sta cu cinste alături de fratele său «Der Lenz», una dintre cele mai alese creațiuni ale poeziei lirice germane. Stau alături două personificări «Der Lenz» (primăvara) și «Pajul Cupidon» (iubirea), amândouă sunt grațioase, șagălnice, senine și se prezintă ca două întruchipări răsărite din suflete mulțumite și optimiste»¹⁾. Aceasta la sfârșitul unei incursiuni sânguinoase, cu textele față în față, cu tălmăcirea. Din nenorocire, între cele două poezii nu e nicio asemănare cât de vagă, afară de faptul că amândouă au câte 9 strofe. Ritmul, cum observă însuși d-l N. T.-A., și care prețuiește ceva în tonalitatea poezilor, e trohaic la Eminescu, iambic la Lenau. Cât despre cele două personificări, cred că e o mare distanță dela prosopopeea propriu zisă și întru totul personală a lui Lenau, la motivul de mitologie consacrată din care Eminescu derivă o grațioasă poezie intimistă

Ms. Intr'o versiune apropiată de textul definitiv, *Pajul Cupidon* se află, așa cum au arătat și Scurtu și Botez în ms. 2254, 89 v., despre ale cărui atribute vom vorbi mai amănunțit cu prilejul transcrierii de mai jos.

Înainte de aceasta să ne oprim însă și la un alt ms. 2262, 89v., + 63 indicat întâi de Scurtu și apoi de Botez, amândoi fiind însă de părere că nu trebuie luat în seamă, deosebirile dintre texte fiind prea mari. «Crâmpoie dintr'o variantă cu totul deosebită și anterioară» înseamnă Scurtu despre fragmentul dela fila 89 v. și «altă variantă, mai dezvoltată, dar și aceasta cu totul deosebită» despre cel dela fila 63²⁾. Iar Botez: «Manuscrisele indicate de I. Scurtu, în edițiile sale, 2262, 89 v. și 63 n'au nimic comun cu această poezie»³⁾. Dacă însemnarea lui Scurtu mai lasă loc apropiierilor, căci deși «cu totul deosebite», fragmentele sunt totuși ale unei «variante», Botez e dimpotrivă categoric: aceste manuscrise «n'au nimic comun» cu poezia în chestiune

Să notăm dintru întâi că manuscrisele sunt de fapt unul singur, scris în același timp, numai că cele două file au fost legate răzleț, hârtia, scrierea, cerneala fiind de una și aceeași esență, iar pagina 63 conținând, cum se poate vedea mai jos, urmarea textului început la pag. 89 v. și nu, cum spune Scurtu, o altă «variantă mai dezvoltată». Textul, pe care îl vom reproduce, mai jos, este fără îndoială de un alt contur, poate și de un alt timbru decât al *Pajului Cupidon*, deosebirea dintre ele fiind aceea dintre un produs popular sau simili-popular și unul de factură cultă, așa că și Scurtu și Botez puteau să fie îndreptățiti a-l neglija.

Și totuși poate că înregistrarea acestui text la acest capitol, să nu fie chiar atât de arbitrară. Anterior conceptului definitiv din *Pajul Cupidon* sau numai concomitent cu acesta, textul *Amor, copilaș bain* (cum sună prima redacție a versului *Amor drăgălaș copil*) completează acel capitol al poeziei erotocritene, despre care s'a amintit cu prilejul unei versiuni înrudite din *Povestea Codrului* și arată o predilecție constantă, mai cu seamă pentru epoca 1875—1876, dela Iași. Consecvenți principiului de a grupa și manuscrise colaterale, anexăm aici, așa cum am procedat și pentru *Călin*, acest text înrudit. O lectură mai atentă ar descoperi poate aderențe și mai organice între textul acesta și *Pajul Cupidon*. Ne mulțumim să sugerăm apropierea, ce nu se pare evidentă, între strofa 21—24 din 2262 și strofa 5—8

¹⁾ *Comorbiri Literare*, LXXII, 6—7—8—9, Iunie-Septembrie 1939, pag. 1363.

²⁾ M. Eminescu, *Poesii*, ediție îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu, 1908, pag. 159.

³⁾ M. Eminescu, *Poesii*, ediție îngrijită de Constantin Botez, 1933, pag. 342.

din 2254 în care nu numai virtuțile nupțiale ale lui Amor și Cupidon sunt aceleași, dar același metru, același ritmul și cam aceleași și rimele:

2262

Ca și lebăda el are
Două aripi de nînsoare
Flori el pune la urechi
Starostește mii perechi

2254

Știu gurița lui ce poate
O lipește la urechi
Singuratecelor viețe
El le caută perechi

Iar această strofă, a doua, aici, (2254), este eliminată din textul definitiv.

Ca timp, textul acesta simli-popular aparține epocii în care redactează *Călin I*, în care formele strofice abundă sfârșitul lui 1875 și primăvara lui 1876. Același scris și în *Frotocrit* (cf. facsimilul la *Scrisoarea a II-a*, odată cu *Versuri cu unghii*), *Călin I*, *O stradă prea îngustă*, etc

Despre valoarea literară a textului, despre rafinata lui ingenuitate chiar, cred înutil a mai atrage atenția cetitorului (cf. între altele variantele dela subsol pentru v. 1—12).

2262, 89 v. + 63

Amor drăgălaș copil
S'au luat tiptil-tpitil
Nebăgându-1 nime sama
El fugise de la mama

5

Eară ea grija-1 ducând
Scrie-o carte mai curând
Ș'o trimite spre citire
Lumea ca să-i dee știre

10

Cine cum îl va vedea
Dânsei [de] știre să-1 de
Drept răsplată li va da le
Sărutarea gurei sale

15

Și mai mult decât atât
Celui ce-l va fi găsit
Și-l va-aduce prins de tot
Și cu funii cot la cot

1. Amor copilăș haîn; 15. Și-l aduce cot [la cot]

La început, 1—12 se prezintă dezvoltate în aceste 4 strofe cu rimele încrucișate:

Amor copilăș haîn		Dacă unul s'ar găsi
El fugise dela mama	10	Ca să-l vadă unde este
Ca să-l prindă e un chin		Sigur că nu va lipsi
Nimeni nu-1 luase sama		Ei să-1 deie-atunci de veste
6 Doamna Venus însă a scris (a)		Cela ce-l va fi găsit (c)
Cu-acest scop frumoasă carte		Dela Venus are-o gură (d)
Pe Mercur ea a trimis (b)	16	Și mai mult decât atât
S'o citească 'n orice parte		Cel ce-a prinde-astă faptură
(a) D. V. scrie-atunci > D.V. a trimis;		(c)—(d) Cel ce-a fi un sărutat
(b) Și tot > Și pe oameni a trimis,		Capătă pe roșă-1 gură

N B Cam din aceeași vreme, printre strofele întâiei redacții, brouillonare, a poeziei Criticilor mei (cf. *acel capitol*), în 2262, 100, aceste versuri răzlețe, pe care le transcriem întocmai, fără a putea decide rostul lor, într-un totu:

Ale firei (e)
Idealuri există
Să privești — spre [a] avè nu-s
Numai eu ținuu în brațu-mi
Indărătnic chiar pe Venus
(e) Rând șters

Cui ar vrè să se îndemne
 Eu îi spun ale lui semne
 Copilaşu-i mic, sălbatic
 Faţa-i arde ca jeratic
 20
 Ca şi lebăda el are
 Două aripi de ninsoare
 Flori el pune la urechi
 Starosteşte mui perechi
 25
 Umeri albi şi aripi [albe]
 Săgeţile mândrei toalbe
 De le-aruncă de departe
 Ține ochii într'o parte
 30
 Gol cu totul şi mişel
 Totuşi e mai tare el
 De cât orice cavaler
 Fie îmbrăcat în fier
 Ş'a făcliei raze roşi
 I-a orbit pe inimoş[1]
 35
 Şi 'n icoanele nădejdi
 El aduce mii primejdi
 Fete tinere, neveste
 El răneşte făr' de veste
 Făr de mülă, făr de teamă
 40
 El răneşte chiar pe mamă
 De'l găsiţi pe-acest mişel
 Puneţi mâna atunci pe el
 De n'ar vrè cu binişorul
 Să'l luaţi atunci cu zorul
 45
 Şi să'l Țineţi bine 'n mână
 Căci cât nu-i băgă de samă
 Ți-a fugit şi nu-l mai ~
 []

17. Cine ar vrè etc.,

Ultime versuri din fila cu rime încrucişate :

17—18. Spre-a'l cunoaşte eu vă dau
 Acum semnele lui toate

28 *Marginal* Şi zîmbind cu şireţie

39. *de fapt* Fără (*sic*) de mülă f d t ,
 spaţiul însă rezervat în original.

44. Să-l luaţi atunci cu răul > S.l a. cu sila*;

48—49 *versuri lipsă* —

50 [Nici te uită tu l'aceea
Că e trist sau se buzumflă — —
O, pe sus, voinice'l umflă

55 Tot ce i-ar eși din gură
Strigăt sau desmerdătură
Și de plânge jalnic clean*
El atunce-i mai viclean

60 De-ți oferă o guriță
Să n'o fură căci vai de tine,
Și de-ar vrè să-ți dăruiască
Săgeția lui de aur
Te ferește să pui mâna
Tu pe ea.

65 Și oricare 'nsă l-ar prinde
Să ia sama
Să nu calce - un pas de lături
Căci atunce într'adins
Cel ce prinde va fi prins

Ms.-ul 2254,89v. reprezintă singurul text complet, chiar prea complet, dacă ținem în seamă că în această formă poezia e alcătuită, cum se va vedea, din două părți. Scrisul, cerneala violetă, sistemul de creioane, roș și albastru, hârtia ar pleda pentru epoca de Iași. Dar poezia e scrisă pe dosul unei file de coală, pe care figurează traducerea părții a III-a din *Vârful cu dor*, ce avea să se reprezinte în Ianuarie 1879, traducere la care Eminescu va fi lucrat cel mai târziu în 1878. Cum grafia și cerneala celor două fețe ale coalei de hârtie diferă, se poate presupune că traducerea *Vârfului cu dor* a utilizat, cum obișnuia, hârtie de Iași, pe verso căreia se aflau alte poezii, în cazul de față *Pajul Cupido*. De o certitudine însă nu poate fi vorba. Pentru circumscrierea adevărului ar trebui să putem afla din acte (scrisori sau însemnări de jurnal, străine) când va fi primit Eminescu invitația să traducă libretul Carmen Sylvei. Grafologic vorbind, uneori scrisul acestei traduceri se apropie de scrisul din 1876. Să dateze dela Iași, începutul de tălmăcire? ⁵¹ Pagina imediat următoare (f. 90) cuprinde fragmentul în distihuri elegiace din *Scrisoarea II-a*, (cf. acolo, la capitolul respectiv,) în care figurează versul *Și cu prostii de jurnal zîlnica pâne câștig*. Cu toate că vecinătatea nu decide (mai ales că filele 90—91 sunt coli puțin mai scurte), hârtia, scrisul și cerneala par să fie din aceeași epocă. Dar care? A *Curierului de Iași* sau a *Timpului*? Loc de supoziție ar fi pentru amândouă. Să spunem, ca un punct de reper, că ele se înrutesc, în spirit și caractere materiale cu filele *Epistolei deschise către homunculus Bonifacius, Erotocritulus*, etc., din 2262, 85 sq, ce aparțin, cu certitudine Iașilor.

Așa dar dintr'o circumscriere într'alta, s'ar putea trage concluzia, că versiunea din 2254,89v aparține Iașilor, circa 1876-1877.

51. Că e trist sau că > C.e.t.s.s.b., 53—54 subliniate cu roșu (reținute); 55. deasupra lui clean* o vagă însemnare cu creion, indescifrabilă, 57. de aici înainte (afară de 66—67) versurile sunt informale, abia schițate, 65. Să nu calce pe de lături.

⁵¹ E din ce în ce mai probabil, cu cât confiuntăm mai mult natura graficilor. În cazul acesta — dar, de o certitudine, spuneam, nu poate fi vorba — lucrul se va fi întâmplat invers: coala cu traducerea din 1876, a slujit, cu contrapagina-1 albă, de maculator pentru *Pajul Cupido*, din cca 1877.

2254, 89 v.

Pagiul Cupido vicleanul
 Mult e rău și alintat
 Cu copilele se joacă
 La femei el doarme 'n pat

5 Știu gurița lui ce poate
 O lipește la urechi
 Singuratecelor viețe
 El le caută perechi

10 De lumină ca tâlharii
 Se ferește binișor
 Pe ferești se sue noaptea
 Dară calcă 'n cetișor

15 Cordeluțe și nimicuri
 Iată toate a lui averi
 Darnic când nu vrei nimica
 Și sgârcit dacă le ceri

20 Șezi la lampă 'n carte cauți
 Deslegări și adevăr
 Și 'ntâlnești lipită 'n file
 Vița-i galbenă de păr

El dă gânduri ne'nțelese
 Vrâstei crude și necoapte
 Cu icoane luminoase
 Zugrăvește neagra noapte

25 Când de-o sete sufletească
 Prinsă-i fata tinerică —
 Au dormit cu ea alături
 Ca doi pui de turturică

30 Pășin este ca copiii
 Dar zîmbirea-i e vicleană
 Dară galiși îi sunt ochii
 Ca și ochii de vadană

23. Și['n] > Cu icoane etc.; 27. El > Au dormit etc. 29. Pășin. Cf. *Dictionarul enciclopedic ilustrat «Cartea Românească»* de I. Aurel Candrea și Gh. Adamescu: «Pășin, pișin, *adj.* Mold. Bucov. Țanțos, înfumurat, fudul. *o vezi cât e de pișină, dar și asta are două coaste de drac într'însa* (Creangă)». — Pentru plus de detalii cf. H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, ap.: pișen, pișin etc.

29—32. *Despre ipotetica intenție de a schimba aceste versuri cu altă strofă, mai târziu, la București, cf. mai sus, notași introductivă.*

35 Gât [și] umere frumoase, sînuri albe și rotunde
 El le ține 'mbrățișate și cu mâinile le-ascunde
 De te rogi frumos de dânsul, îndestul e de cochet
 Vălul de pe toate să-l înlăture încet ~

* * *

40 Sub lumina albăstrie
 Unei lampe atârănătoare
 Stă în rochie de noapte
 O femeie 'ncântătoare

Și se uită în oglindă
 Și zîmbind șoptește 'n taină
 Iară Cupido vicleanul
 Ii descinge a ei haină

45 De pe umeri de zăpadă ca să lunece o face
 Părul luciu, părul moale el în unde îl desface
 Și când ea se 'ntinde leneș pân' la piept acoperită
 De-a lui ochiu discret și dulce ea cu sete e privită

50 Și când genele-i se 'mpreun lângă ea se furîșază
 A lui cap bălău și tânăr între sîni-i [îl] aşază
 Și suspinele-i îi stinge, ea îl strînge 'n somn la piept
 Dară ochiul lui [cel] galiș de frumseța-i e deștept

55 Și un mare dar el are
 El nu spune nimănui
 Cine n'ar dori în lume
 Ca să fie 'n locul lui[?]

Partea a doua a versiunii *Păgîlul Cupido* se mai întâlnește, cu o versificație numai alexandrină, în ms.-ul 2268, 33 v., cu grafia și cerneala violetă a timpului de Iași. Fără a putea spune cu certitudine care formă, precedă, cea strofică sau aceea în alexandrină, mulțimea formelor din subsol pledează pentru cea din urmă.

33. Gât și umere și sînuri > Gâtul, umercele netezi, sînuri albe și rotunde, 36. De pe toate > Vălul . . . de pe toate etc, *de fapt versul e prefigurat*: Vălul [alb] de pe[ste] toate etc.

Versiunea strofei 33—36 dela etaj e ulterioară, cu altă cerneală, neagră, și alt scris, de sigur de București (circa 1878). Cronologicște, cât mai aproape de elaborarea ultimă a poeziei. Inițial, strofa prezintă următoarea redacție:

33—36 Cele mere poleite, sînuri albe și rotunde
 El le ține 'mbrățișate și cu mâinile le-ascunde
 De te rogi frumos de dânsul este iarăși numai* el
 Care vălul cel subțire îl ridică puțintel.

37 In lumina albăstrie etc, 47 pân'n [piept] > p la piept 48. *de fapt*: De-a lui ochiu ochiu (sic) discret etc, 50. *de fapt*: o (sic) aşază, 51. stinge sau strînge?

2268, 33 v.

5

10

În lumina albăstrie unei lampe atârnată
 Stă în rochie de noapte o femeie 'ncântătoare
 Și se uită în oglindă și zîbind șoptește 'n taină
 Iară Cupido vicleanul îi descinge a ei haină
 — De pe umeri de zapadă el să lunece o facc
 Părul luciu despletește și îl mângâie în pace
 Și când ea se 'ntinde leneș jumătate acoperită
 De-a lui [ochiu] discret și dulce e dorită și privită
 Și când genele-i se 'mpreună, lângă ea se furișază
 Capul lui bălaiu [și tânăr] între sîni[-i] îl așază
 O sărută și în somnu-i ea îl strînge 'ncet la piept
 Numai ochiul lui [cel] galiș de frumseța-i e deștept
 Ah un singur dar el are . . . el n'o spune nimănui
 Cine n'ar dori în lume ca să fie 'n locul lui

O RĂMÂI

«Convorbiri Literare», XII, 11, 1 Februarie 1879

Apaținând aceluiași bogat ciclu veronian, ca și *Pajul Cupidon* și *Pe aceeași ulicioară*, cu care deodată și apare în același caiet al revistei ieșene — *O rămâi* se întâlnește schițată pentru întâia oară, într'unul din manuscrisele de Iași, ce aveau să fie reluate și desăvârșite în noua sihăstrie a Bucureștilor. În procesul de limpezire al fazelor și de fixare a cronologiei unei poeme, grafologia, așa cum se bănuiește, își are și ea de spus cuvântul său. Din nefericire, acest cuvânt nu este totdeauna ușor de descifrat. Căci dacă se pot distinge, aproape fără de greș, câteva puncte de reper, infailibile, în grafia eminesciană, nu odată ele se confundă, mai cu seamă în scrisul de caracter intens brouillonar, rapid, instantaneu și oarecum neglijent. În atari cazuri, nu e atât de lesne de hotărît și grafo-logia, departe de a clarifica, constituie un adevărat izvor de rătăciră. De aceea se cuvin numai cu prudență folosite sugestiile de natura aceasta și verificate prin toate mijloacele, posibile, de confruntare.

Un astfel de prilej ni-l oferă și întâiele redacțiuni ale poezurilor *O rămâi* și *Pe aceeași ulicioară*, figurând amândouă în apropiată vecinătate, în micul carnețel cartonat de buzunar (un *notes* reportericesc, ai zice, al redactorului dela *Curierul de Iași*), care este ms. 2289. Scrisul subțire și cerneala violet-deschisă, ce se întâlnesc și în alte redacțiuni de Iași, sugerează dela întâia vedere o astfel de proveniență. Ea trebuie însă verificată în lumina acelor elemente, capabile să o confirme sau nu. Iată câteva din acestea. (Cele ce se spun despre una sau alta din aceste două poezii, se aplică amândurora).

3. Ș s u i. o. ș. z. șoptește șie; 4 I.C.v. cu mănutele-o descinge, 5. D.p.u.d.z. el încet dă haina jos, 6. P.l.d și îl mângâie frumos, 8 *acți lipsește ochiu și 'n 2254 e de două ori*, 10 *de fapt*. între sîni, 11. O sărută pîn ce-adoarme și la piept ea'l strînge 'n somn > O sărută noaptea toată și la piept ea'l strînge 'n somn, 12. N.o. ei > N.o. lui [cel] galiș e în veci, în veci deștept.

O rămăi figurează în trei manuscrise, dintre care cel de al doilea, de un caracter încă brouillonar și tranzițoriu, poate fi cu certitudine localizat la București, de vreme ce-i contemporan cu diverse ciorne ale poeziei ce va publica tot în 1879. Fie deci această versiune, să zicem, din acest an sau mai probabil din 1878. Așa dar întâia versiune trebuie împinsă înainte de aceste date, în 1877 sau 1876, la Iași. Pentru aceasta pledează manuscrisul, unic, al celei de a doua poczii *Pe aceeași ulicioară*. Sunt în acest manuscris, în aceleași trei pagini, de fapt două versiuni suprapuse ale poeziei, cum atestă cerneala, violetă dar de două nuanțe, scrisul de două caractere și mai ales textul însuși. a doua redacțiune (aplicată peste vechile versuri sau schițată pe fila din stânga) și care se distinge perfect, fiind cea apropiată de textul definitiv, apărut în *Convorbiri*. Ce distanță separă cele două grafii și deci cele două redacțiuni nu se poate, evident, decât cu certitudine relativă hotărî. Însă scrisul și cerneala celei de a doua redacțiuni ar putea fi *întrucâtva* fixată. E scrisul (cerneală, contur și caracter) ce se întâlnește în pagini învecinate și anume în scria de sonete, intitulate *Petri-Notae*, a căror vehementă vervă satirică se exercită asupra lui Dimitrie Petrino, poetul bucovinean venit la Iași în toamna lui 1875 și succesor al lui Țănescu, în postul de director al Bibliotecii Centrale din Iași.

O scrutare a relațiilor ultime dintre Petrino și Țănescu poate că ne-ar apropia de realitate. Violența sonetelor *Petri-Notae* își au sorgintea fără îndoială, în procesul intentat lui Țănescu, de către succesorul său la bibliotecă, în urma raportului cu care acesta sesizează Ministerul de Instrucție, la 22 Iunie 1876. Fără a intra în toate detaliile acestei afaceri, al cărei dosar extrem de interesant a fost tipărit¹⁾, să spunem numai: că Țănescu e reclamat a fi sustras din bibliotecă, mobilier și cărți; că Petrino îl acuză chiar și în interogatoriul dela 9 Noembrie 1876, că ar fi făcut aceasta din rea credință; că după ce a înaintat acte justificative Inaltei Curți de Comptui (o ciornă de petiție, în 2262, 33 v., poartă data 16 August 1876 — ziua morții mamei sale — iar în 2255, 302 se află întreg brouillonul petiției, cu un scris din aceeași epocă²⁾), Țănescu e ținut să se înfățișeze și să răspundă interogatoriilor dela 13 Septembrie și 9 Noembrie 1876³⁾, înainte ca afacerea să fie clasată prin sentința dela 17 Decembrie 1876, etc. etc — e de ajuns să reținem acestea ca să înțelegem că toate aceste hărțuiri dezagreabile (oricât seninătatea și siguranța răspunsurilor din interogatoriu atestă mai curând un umorist de rasă), nu se puteau rezolva într-o mai nevinovată reacțiune ca aceea a ciclului sonetelor *Petri-Notae*. Și poate că este chiar mai mult. După ieșirea lui Maiorescu din minister, *Românul* din 21 Martie 1876 publica scrisoarea, prin care Dimitrie Petrino susținea că n'a fost nicidecum membru al *Junimei* din Iași, c'a asistat ca invitat la două adunări hebdomadare, pentru a se convinge că «cele ce le-am văzut în sânul Junimei — insinua el copilărește — din respect către public, nu le pot spune». Ceea ce face pe Carp, ministrul de instrucție, ce urmă lui Maiorescu, să-l desărcineze din postul de bibliotecar⁴⁾, unde se va întoarce de altminteri, în scurt timp. Cu formarea noului guvern Manolache Costache Epureanu, Dimitrie Petrino este reintegrat de Gheorghe Chițu, noul ministru al Instrucției Publice, dimpreună cu care înscenează lui Țănescu procesul sustragerii cărților din Bibliotecă. Ieșirea aceasta împotriva *Junimei* nu putea lăsa indiferent pe un mădular al societății, de loialitatea ades încercată a lui Țănescu. După aceea vine înscenarea procesului de care am amintit și de sigur și alte incidente. Amintim unul din ele. *Steaua României* publicând un foileton de generalități asupra cochetăriei doamnelor din Iași, *Curierul* (*Balassan*), la care Petrino avea, cum vădese articolele din 1877, mare trecere și pentru care era «bardul Bucovinei», răspundea cu un articol, («o inserțiune» zice Țănescu — deoarece *Curierul* era «organ al intereselor generale» și exploată cu succes «inserțiunile și reclamele»), în care bardul își ia libertatea să identifice persoana pe care ar fi vizat-o foiletonistul *Steii*. Lucrul se va fi întâmplat în cursul anului 1877, de vreme ce *Steaua României* apare cu aproximație pe la jumătatea lui Mai 1877. Din nefericire, colecția *Curierului de Iași* lipsește la Academie și suntem reduși a deduce din următorul pasaj pe care-l desprindem din ciorna unui articol, astfel intitulat * * *. *Un domn care pare a nu ști că există poliție, ce figurează în ms. 2264, 179—180 v.:* «Un domn al cărui nume nu'l numim niciodată în stălpul acestei foi din cauza ciudatelor sale calități, și care joacă aici (sublinierea noastră) în oraș, pe bardul pribeag și pe patriotul martir, binevoiește a presupune persoana asupra căreia e adresată revista și a insulta astfel persoana privată a unei dame din Iași...» Ceea ce, adăugă Țănescu, e în dezacord cu dispozițiile codului penal și sfârșește cu trăsături gencalegice despre Hagî-Petcu, «bacalul grec al lui Moruzi Vodă», ce se întâlnesc și în ciclul sonetelor *Petri-Notae*. Cerneala și grafia ciornei acestui articol aduc cu aceea a întâilor redacțiuni ale poemelor *O rămăi* și *Pe aceeași ulicioară*.

¹⁾ Octav Minar, *Țănescu în fața justiției*, ed. C. Sfetcu, f. an, pag. 41—89.

²⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, 1933, pag. 132—133.

³⁾ De consultat și interesanta scrisoare inedită dela 25 Noembrie 1876, prin care Țănescu stăruie pe lângă Samson Bodnărescu să declare numai *adevărul*, apud I. E. Torouțiu, *O scrisoare inedită a lui M. Țănescu în Convorbiri Literare*, LXXII, 6—7—8—9, Iunie—Sept. 1939.

⁴⁾ Cf. pe tema acestei gafe a lui Carp scrisoarea lui Alccsandri către Iacob Negruzzi, în V. Alccsandri, *Scrisori I*, cd. Il. Chendi și E. Carcalechi, pag. 89.

Grafia și nuanța de ceară violet-închisă, ale ciclului *Petri-Notae* reprezintă o etapă ulterioară, să zicem 1877, poate chiar începutul lui 1878, la București, în orice caz înainte de 29 Aprilie 1878, dată la care Petrino moare și căruia Eminescu îi consacră în *Timpu* o notiță emoționantă. Ceea ce ne-ar îndemna totuși să înaintăm către începutul anului 1878 e în deosebi un vers întâlnit într-o versiune ulterioară din amintita poemă satirică, pe care după ce-a redactat-o în *Sonete*, acum o schițează în catrene: *Tu de trei ani călcași pământul țării* (ms 2265, 67) Cum Petrino trece din Bucovina la Iași în toamna lui 1875, cu prilejul sărbătorii uciderei lui Grigorie Ghica, urmează că versul se situează în 1878. Și tot atunci și ciclul sonetelor *Petri-Notae* și tot atunci și aplicațiile ulterioare din *Pe aceeași ulcioară*. Căcitul va fi înțeles, de bună seamă, că dacă am stăruit asupra acestor amănunte, ce-și au mai curând locul în capitolele postumelor dedicate lui Petrino, (unde îi va fi acordat întreg spațiul raporturilor acestuia cu Eminescu) a fost numai pentru sugestiile și circumscrierile cronologice, probabil și interesând cazul în speță.

Ms. *O rămâi* se află în trei manuscrise, a căror ordine indicată și la Botez, are nevoie de ușoară rectificare.

A. 2289, 53	(3 strofe)	.	.	cca. 1877
B. 2259, 345—346	(6 strofe)	.	.	cca. 1878
C. 2261, 144 v.	(7 strofe)	.	.	cca. 1879

A. Întâia versiune, din 2289, 53, cum s'a văzut din circumscrierea de mai sus, se situează cu aproximație la Iași, în primăvara lui 1877. Ea cuprinde trei strofe («numai trei strofe. Întâia și ultimele două din text», notează Botez). Ele urmează, firesc, una după alta, și dau impresia ca și cum, în versiunea aceasta, poezia era alcătuită «numai» din aceste trei strofe, că ar reprezenta, adică, un stadiu inițial, neevoluat. Ceea ce n'ar fi exclus. După cum, iarăși, n'ar fi exclus și să ne aflăm în fața unui brouillon în care a trecut «numai» aceste trei strofe. Așa sau altminteri, acest prim concept e barat cu ciron roșu.

A. 2289, 53

O rămâi, rămâi băiete
Te iubesc așa de mult
Ș'ale tale doruri toate
Singur eu știu să le-ascult

5

Astfel zise codrul verde
Crengi în floare întinzând
Șueram l'a lui rugare
Ș'am eșit din el rîzând

10

Astăzi chiar de m'aș întoarce
A'l pricepe n'o să pot...
Unde ești copilărie
Cu pădurea [ta] cu tot.

B. Cel de al doilea tipar, din 2259, 345—346 este cu adevărat unul intermediar și cuprinde 6 strofe, în loc de 7 câte numără textul definitiv, ce apare în *Convorbiri Literare* și pe care-l vom întâlni în C (2261, 144 v.). Despre această a doua versiune Botez înseamnă: «poezia e completă, cu ștersături, corecturi și strofe scrise pe margine, mai apropiate de text» *Completă* — deci numără tot 7 strofe? Dacă socotim aplicațiile ulterioare și strofa adăosă pe fila din stânga (după un procedeu constant), așa dar ulterioară, evident fac tot 7 strofe și s'ar putea spune că e «completă». Numai că, în versiunea aceasta poezia are 6 strofe. Pentru aceasta stau mărturie: 1°, faptul că schimbările și adăosul strofei pe fila din stânga țin, ca minut al creației, de C. (2261, 144 v.), pentru care au fost schițate și unde se și încorporează imediat și 2°, mai cu seamă, faptul că semnele cităției, care în 2261, 144 v. se încheie la sfârșitul strofei a 5-a, în această a doua versiune se încheie după strofa a 4-a — cca de a 5-a (din calculul Botez) fiind de altminteri scrisă pe fila albă din stânga. Mai simplu: tipul acesta B. slujește și de brouillon tipului

A. — 1. Vin la > O rămâi etc.

următor C., care este încercat, aici, întâia oară. De altminteri tot, aici, pe fila albă din stânga, deasupra strofei cu pricina (*Să privești etc*) e caligrafiată și strofa a 2-a *În povești și 'n întinerie*, tot fără semne ale citației, și cu grafia versiunii C.

Ca timp versiunea aceasta se situează la București, cca. 1878, poate chiar începutul lui 1879, fără a uita însă să rezervăm un laps de timp și celui de al treilea tip (C.), care va da textul definitiv, și care se tipărește la 1 Februarie 1879.

B. 2259, 345—346

« O rămâi, rămâi la mine
« Te iubesc atât de mult !
« Ale tale visuri toate
« Numai eu știu să le-ascult

5 « Te privesc prin mui de frunze
« Ca pe-un pui micuț de prinț
« Când te uiți adânc în ape
« Cu ochi negri și cuminiți

10 « Și prin vuetul de valuri
« Prin mișcarea naltei ierbi
« Eu te fac s'auzi în taină
« Mersul cârdului [de] cerbi

15 « Și răpit de-un dulce farmec
« Tu zîmbești ~
« Și 'n a apei bulbucire
« Tu întinzi piciorul gol »

20 Astfel zise lin pădurea
Crengi plecate întinzând
Șueram l'a ei șoptire
Ș'am eșit din ea rîzând

Astăzi chiar de m'aș întoarce
S'o 'nțeleg eu nu mai pot . . .
Unde ești copilărie
Cu pădurea ta cu tot?

(¹ A treia versiune — 2261, 144 v. — figurează în caetul de veche hârtie păroasă, (un submanuscris autonom intitulat *Sonete*), cu o transcriere ca pentru tipar, peste care au venit să se adauge aplicațiile, ce aveau să-și schimbe fizionomia și unde la sfârșit s'au adaos. o formă a *Glosses* și *Codrul* [= O rămâi]. Versiunea aceasta a fost barată cu creionul, evident după ce, definitivând-o, a copiat-o pentru *Convorbiri*.

5 « T.p. cu mui de raze, 6. « Ca pe-un fiu » C.p.-u. pui etc. 11. « Eu te fac să p[rinzi]* » E.t.f. s'auzi etc. Pentru redacțiunile anterioare ale strofei 9—12 cf. *Povestea Codrului* (B) v 45—48 și subsol.

C. 2261, 144 v.

CODRUL

« O rămâi, rămâi la mine
 « Te iubesc atât de mult
 « Ale tale visuri toate
 « Numai eu știu să le-ascult.

5 « În povești, în întuneric
 « Mie-mi trebui tineri prinți,
 « Să se uite-adânc în ape
 « Cu ochi negri și cumiți

10 « Și prin vuetul de valuri
 « Prin mișcarea naltei ierbi
 « Eu îi fac s'audă 'n taină
 « Mersul cârdului de cerbi

15 « Și răpit de-un farmec dulce
 « Tu să cânti cu glas domol
 « În a apei strălucire
 « Intinzând piciorul gol

20 « Să privești în luna plină
 « La văpaea de pe lacuri
 « Anii tăi să-ți pară clipe,
 « Clipe dulci să-ți pară veacuri ».

Astfel zise lin *pădurea*
 Bolți asupra-mi atârând
 Șueram l'a ei chemare,
 Ș'am eșit la câmp rîzând.

25 Astăzi chiar de m'aș întoarce
 A 'nțelege n'o mai pot . . .
 Unde ești copilărie
 Cu pădurea ta cu tot?

N.B. Aplicațiile din B ce țin, ca timp, de C se vor specifica. Dealtminteri de C. ține numai varianta din v 23.

5. În povești și 'n întuneric (B), [toată strofa 5—8 încercată, întâiu în B, pe fila din stânga, nu poartă semnele citației]; 11 Redactat întăru în B., 14. Tu îmi cânti cu glas domol (B); 15. În a apei bulbucire (B.), 16 Și în B.; 17 Să privești la luna plină (B) [toată strofa 17—20 încercată pe f. din stânga, în B. nu poartă semnele citației], 19. Tot trecutul par' o clipă, (B) > Anii lungi să-ți pară clipe, (B), 20. id. în B. minus semnul citației de închidere (cf. explicația, mai sus); 22. De asupra-mi > Bolți asupra-mi atârând (B); 23 Șueram l'a ei strigare.

PE ACEEAȘI ULICIOARĂ...

«Convorbiri Literare», XII, 11, 1 Februarie 1879

Indicațiile și deducțiile cronologice, expuse în notița poeziei anterioare, au arătat că primele versiuni ale poeziei *O rămâi* și *Pe aceeași ulicioară*, învecinate în același ms. 2289, datează din aceeași vreme, și că se pot situa la Iași, cam prin 1877. Nu mai revenim asupra argumentelor, ce se pot urmări câteva pagini mai înainte. Reamintim doar că cele două versiuni ale poeziei de față suprapuse în același manuscris, reprezintă două stadii cronologice, a căror distanță de timp nu poate fi cu certitudine fixată, dar că a doua versiune poartă caracterul material (cerneală, grafie) întâlnite în ciclul sonetelor *Petri-Notae*, pe care le-am subordonat atmosferii de Iași. Clarificările acestea cronologice sunt cu atât mai necesare, cu cât mai totdeauna între concept, elaborare de diferite vârste și tipărire ultimă se scurg ani, când mai mulți, când mai puțini. Tipărirea poeziei *Pe aceeași ulicioară...* în 1879, când poetul e la București, putea să sugereze, ca și pentru altele, iluzia că este o poezie de inspirație bucureșteană¹⁾, cu toate că un cetitor atent la conturul interior al poeziei și la rezonanțele ei habituale o recunoaște aparținând aceleiași capitol veronian.

Ms. *Pe aceeași ulicioară*.. figurează, așa cum s'a amintit, într'un singur ms. 2289, 48—50 + 55 v. Titlul corect notat și în prima ediție Scurtu (Adaos, pag. 344) e *Primblări noaptea* și nu *Primbare noaptea*, ca la Botez. Tot la Botez, greșită caracterizare pentru ultimele trei strofe: «La sfârșit, pe f. 50, se încearcă o nouă versiune a ultimelor trei strofe». În realitate pe f. 50 e vechea versiune, cea nouă aflându-se pe fila disponibilă din stânga, deci f. 49 v.

Cum am mai spus, textul acesta unic cumulează de fapt două redacțiuni, pe care le desparte o distanță nu prea mare, dar lesne de observat. De aceea transcrierea noastră a preferat să disocieze și să le pună față în față pe 2 coloane. Diferențele, mai vizibile în partea a doua poeziei, și variantele din subsoluri justifică acest procedeu.

Întâia redacțiune ocupă paginile 48, 49, 50 (+55 v.) și într'însa se poate observa schițată intenția dintâi a unei strofe-refren, sistematic dispusă drept str. 2, 6, 9, fiecare pe una din micile file (am spus că manuscrisul e un mic notes cartonat) 48, 49 și 50, ceea ce ar fi încă un element de simetrie. După cum tot simetrie ni se pare și graficul pronumelui din cele trei strofe-refren: *întînd, ne 'ntînd întînd* (devenit în coloana a II-a: *mi 'ntînd, — ne 'ntînd — întînd*). Pe fila 55 v. e o singură strofă, 13—16, într'o redacție vădit primară.

Cea de a doua redacțiune figurează pe pag. 48, 49 și 49 v. și e alcătuită din aplicațiile, a căror cerneală și grafie ulterioară se disting ușor, suprapuse vechiului text ca și din strofele de pe pag. 49 v față în față cu vechile strofe de pe f. 50, ale întâiei redacțiuni.

Pentru completarea notiței de față, și în deosebi pentru cele ce privesc cronologia, cetitorul nu va nesocoti să citească și cele spuse în notița poeziei *O rămâi*

2289, 48, 49, 50 + 55 v.

2289, 48, 49, 49 v.

PRIMBLĂRI NOAPTEA

1° Pe aceeași strîmte* uliți

Bate luna în ferești

Dară tu după perdele

Vecinic nu te mai ivești

2° Pe aceeași ulicioară

Bate luna în ferești

Dară tu de după grătu

Vecinic nu te mai ivești

5

Și aceeași pomi în floare

Crengi întînd peste zaplaz

Numai zilele trecute

Nu le fac să fie azi

Sunt aceași pomi în floare

Crengi mi 'ntînd peste zaplaz

Numai zilele trecute

Nu le fac să fie azi

¹⁾ Cf. N. Petrașcu, *Mihail Eminescu*, 1892, pag. 136: «În al treilea loc, se arată o altă figură, care pare a-l fi urmat asemenea puțină vreme pe cărarea înflorită a dragostei, lăsându-l mai pe urmă singur. *Pe lângă plopii fără sof. Pe aceeași ulicioară* și altele par a face aluzie la acest amor. De astădată însă, lucrurile se petrec ceva mai domol, ca toate în lumea asta cu timpul».

10	Altul este al tău suflet Alți și ochii tăi acum Numai eu rămas acelaș Bat gândind, acelaș drum	Altul este al tău suflet Alți ochii tăi acum Numai eu rămas acelaș Bat mereu, acelaș drum
15	Ah subțire și gingașă Tu pășeau încet-încet Albă tu veneai în umbra Tăinuțului boschet	Ah subțire și gingașă Tu pășeau încet-încet Albă tu 'mi veneai în umbra Tăinuțului boschet
20	Și lăsându-te la pieptu-mi Nu știam ce-î pe pământ Ne spuneam atât de multe Făr-a zice un cuvânt	Și lăsându-te la pieptu-mi Nu știam ce-î pe pământ Ne spuneam atât de multe Făr-a zice un cuvânt.
	Iară pomii cei în floare Crengi ne 'ntind peste zaplaz -- Dară zilele trecute Nu le fac să fie azi	Iară pomii cei în floare Crengi ne 'ntind peste zaplaz -- Dară zilele trecute Nu le fac să fie azi
25	Nici ce fac, nici cum îmi merge N'aveai vreme să întrebi Răspundeai la toate numa Cu gurițe 'ndeosebi	La 'ntrebări cu sărutare Răspundeai îndeosebi Iar de alte cele 'n lume N'aveai vreme să mă 'ntrebi
30	Iară cel ce va să știe Cât am fost de fericit Rezeme-se de o umbră Și va ști ce au voit	Și ce dulce era viața, Nu știam că-î tot aceea De te-î rezima de umbră Sau de crezi ce-au zis femeia
35	Căci aceeași pomii în floare Crengi întind peste zaplaz Dară zilele trecute Nu mai pot să facă azi	Vântul tremură 'n perdele Astăzi ca și alte dăți Numai tu de după ele Vecinic nu te mai arăți.

5—8 *Scrisă în capul filei, imediat sub titlu (indiferent dacă a fost așezat mai târziu), s'ar părea că, întruniindu-se, cu strofa aceasta începea poezia; apoi barată:*

Sunt aceeași pomii de altdată
Crengi întind preste zaplaz
Dară ziua cea trecută
N'o mai fac să fie azi

13—16 Când subțire și gingașă
Ea venea încetișor
Și pe banca cea de piatră
Șede alături binișor (a) (pe f 55 v)
(a) Se așază b.

17—18. Și c'o strângere de mână
Lângă mine te-așezai

25. Și de > Nici ce fac etc ; 26. *De fapt* N'aveai
v. să 'ntrebări (sic),

27—28. 1° Căci la oriși ce 'ntrebare
Ne dam guri ~

2° Căci răspunsul meu la toate ~

36 Nu mai pot să fie azi. [*de fapt* . Numai (sic)]

Strofele 29—32 și 33—36 barate, la înlocuirea lor cu cele din col. II-a.

NB. Strofa 21—24 barată, fără a putea preciza dacă acum sau chiar din col. I.

25 Cu săruturi la săruturi > Și l'a m[ele] > La 'ntrebări etc., 27. Cum îmi merge > Iai de alte etc ,

29—32. Ce frumoasă era viața,
Nu știam că-î tot aceea
De m'oiu răzima de umbră
Sau de cred ce-au zis femeia

NB. Versul 30, de fapt . Nu-î (sic) știam că-î etc. [*Se explică . lapsus de caracter anticipativ sub influența lui 1 din că-î*]

33. Luna bate în perdele > Vântul mișcă î p ;
35 Dară tu de după ele

DE CÂTE ORI IUBITO...

«Convorbiri Literare», XIII, 6, 1 Septembrie 1879

Cam cu o lună înainte de apariția acestei poezii — mai corect, la 28 Iulie 1879 — Mite Kremnitz scria lui Iacob Negruzzi în legătură cu traducerea nuvelei *Arrabiata* de Paul Heyse, pe care redactorul *Convorbirilor* își manifestase intenția să o tipărească, poate și ca un omagiu pentru harnica elevă de românește a lui Slavici și Eminescu. Deconsiliată de Maiorescu, și pe motivul că «astfel de producții școlarești» nu se pot publica niciodată, ea se va supune «despotului» ei cumnat. Și după ce mulțumește cu grație, continuă: «Dacă voui obține permisiunea lui Eminescu, voui transcrie câteva poezii de-ale lui, pentru ca totuși să am onoarea de a apare în biroul d-tale de redacție, cel puțin cu scrisul meu»¹⁾. Comentând acest text, în lumina detaliilor biografice, d-l I. E. Torouțiu, editorul, după ce se oprește o secundă la ipoteza că ar putea fi vorba de oarecare traduceri, în nemțește, din Eminescu, pe care Mite Kremnitz le pregătea, ajunge la încheierea că e «vorba chiar de transcriere», într-un cântec din grupul celor trei, ce vor apărea peste o lună în *Convorbiri*, face parte, dimpreună cu poeziile *De câte ori iubito*, *Rugăciunea unui Dac*, și *Atât de fragedă*, despre care materialul documentar adunat până la acea dată (1931) îngăduia să se afirme că fusese dăruită Mitei Kremnitz²⁾. De atunci noui materiale documentare, editate în aceeași colecție, au venit nu numai să sporească impresia primă, dar și să complice chestiunea, a cărei întreagă desbatere va fi reluată, cum e și firesc, în notița poeziei *Atât de fragedă*. Să reținem deocamdată ipoteza, pe care singure documentele autentice ar confirma-o, ca *De câte ori iubito* ... să fi fost trimisă la Iași în «transcrierea» Mitei Kremnitz, atât pentru că 1879 este anul pasiunii lui Eminescu pentru Mite, cum reiese din jurnalul *Insemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu, cât și pentru că însăși amintirile din 1893, ale scriitoarei, nu infirmă de data aceasta, ba dimpotrivă, o atare presupunere. Și cu toate că multe din detaliile bio- și bibliografice ale amintirilor nu concordă, să reținem totuși pentru că aduce o precizare, fie și trucată, în legătură cu poezia de față, următorul pasagiu

«Odată aduse cântecul său *Pescărușul*; eu îl tradusesi în nemțește³⁾ și cu această ocazie îl rugai, jumătate în glumă, jumătate în serios, să nu mai zugrăvească mereu în poeziile sale tablouri așa de posomorite! El îmi răspunse foarte amabil, iar eu îi promisesei o pictură în lemn, pe care tocmai o făceam, și pe care el o admira mult, dacă ar voi să încerce odată serios să creadă în partea bună a vieții. Când vorbeam așa cu el, îi strălucea fața de un surâs blând, dar de superioritate; se purta cu mine ca un înțelept și ca un tată, și se bucura de prezența mea, dojenindu-mă ca pe un copil, pentru că eu, după părerea lui, nu cunoscusem niciodată părțile întunecate ale vieții, și toate cunoștințele mele asupra realității erau, cum zicea el: «Aus den Fingern gesogen»⁴⁾. «Da nu știi mata, nu știi nimica» spunea el în sfârșit, cu totul fermecat, ca și cum ar fi stat de vorbă cu un copil, care i-ar fi spus vrute și nevrute. Dacă însă uneori stăruiam serios în părerea mea, spunându-i că nu e nevoie să le fi trăit pe toate însuși, ca să le cunoști și înțelegi, devenia posomorât și nervos, și atunci mă convingeam eu însămi că nu știu nimic! Atâta amărăciune și vină va fi apăsător pe tânărul om de lângă mine»⁵⁾.

Fragment de două ori interesant, pentru lumina de interior ce aruncă asupra vieții bucureștene a lui Eminescu, și pentru supozițiile, de natură cronologică, pe care le-ar putea favoriza. Acest «odată», cu care începe fragmentul, poate că duce într-un timp anterior «transcrierii» și ar putea fi identificat cu una din versiunile transmise ale poeziei.

Ms. *De câte ori iubito* ... se află în mai multe manuscrise, a căror orânduire ar prezenta următorul grafic cronologic, de forme strofice și de alexandrini:

Strofice

A. 2280, 16—15 v.	} (6 strofe)	1877—1878
B. 2259, 350—351		
C. 2308, 60—61 (<i>Cântecul unui mort</i>)		
D. 2259, 354—355 (5 strofe)		
E ¹⁻³ . 2261, 68—69 (5 strofe)		circa 1878

Alexandrini

F. 2261, 91		circa 1878
2261, 84 v.		
G. 2279, 10 + 11 v. }		
H. 2260, 232 }		1879

¹⁾ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, I, pag. 424.

²⁾ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, I, pag. 428—429.

³⁾ Traducerea acestei poezii poartă două titluri: *Der Eisvogel* (în *Rumanische Dichtungen*, zweite Auflage, 1882) și *Zugvogel* (în *Rum. Dicht.* Dritte Auflage, 1889).

⁴⁾ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, Note la Mite Kremnitz, pag. 73: «... saugen — a suge; fig. . . . aus den Fingern saugen — a inventa ceva». În realitate, Eminescu va fi întrebuințat una din expresiile lui habituale, în ziaristică

⁵⁾ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, 1933, ap. Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre Eminescu*, pag. 26—27.

Întăile trei manuscrise au fiecare câte 6 strofe și sunt cam din aceeași vreme, poate 1877, poate 1878. Cum ele se urmează de aproape, credem numărul a le tipări față în față pe trei coloane. Cum diferențele sunt minime, ele s'ar fi putut comasa în subsolul celei mai noi forme. Dar pe una sau trei coloane spațiul e același, fără să mai spunem că aceste trei copii au și existat. Să amintim de pildă, că 2280, 16—15 v. e scris cu creionul, și că are toate caracterele brouillonare, ceea ce se și poate remarca în câteva puncte, abia schițate, cum ar fi d p versul 4.

Așa dar întâia formă nu e trohaică (cum socotea Botez și care figurează în D), ci tot iambică. Fără a putea spune, cu infailibilă certitudine, că lucrurile s'au întâmplat așa, sunt indicii că filiația acestor manuscrise a urmat cursul următor:

2280. 16—15 v (A) a fost transcris în 2259, 350—351 (B) iar acesta transcris și încorporat acelei versiuni din *Despărțire*, ce poartă titlul. *Cântecul unui mort* și figurează în (C) 2308, 60—61 (cf. facsimilul la capitolul *Despărțire*).

Această formă (C) e încadrată, după aceea, în chenar, așa dar *Cântecul unui mort* se desface și cele 2 poczii își reiau individualitatea. Aceasta, în momentul, poate, în care *Cântecul unui mort* părăsea tiparul strofic (alături, sunt schițate versuri în alexandrină). Tot în C, strofa a 5-a e bătută, indicație pentru tipul următor D, din care strofa a 5-a a și fost eliminată. În transcriere, am precedat pe C de o linie de puncte, pentru că e fragment detașat din *Cântecul unui mort*.

A. 2280, 16—15 v.

B. 2259, 350—351

C. 2308, 60—61

CÂNTECUL UNUI MORT

	Câmpii întinse de zapadă Le mișcă marea cea de nord De-asupra lor un cârd de paseri Din aripi bat, se duc, se duc	Câmpii întinse de zapadă Le mișcă marea [i]nspre nord Iar[ă] spre sud un cârd de paseri Din aripi bat trecând un fiord	Câmpii întinse de zăpadă Le mișcă marea înspre Nord Iară spre sud un cârd de paseri Plutesc pe cer trecând un fiord
6	In urma lor mai vine una Aripa ei abia mișcând Dar* ostenind deschide ciocul Și apoi cade la pământ	In urma lor mai vine una Aripa ei abia mișcând Și obosind deschide ciocul Apoi se lasă la pământ	In urma lor mai vine una Aripa ei abia mișcând Și ostenind deschide ciocul Apoi se lasă la pământ
10	Dar câmpu-[acel] pe care cade Mereu se mișcă îndărăt Tot mai departe vede cârdul Plutind pe lanuri de omăt	Dară câmpia dusă de-ape Mereu o mână îndărăt Tot mai departe vede cârdul Plutind pe lanuri de omăt	Dar câmpu-acela dus de ape Mereu o mână îndărăt Tot mai departe vede cârdul Plutind pe lanuri de omăt
16	Cum cârdul merge înainte Pământul merge înapoi Tot mai departe, mai departe Suntem deolaltă amândoi	Sburau — nainte-a ei tovarăși Iar ea tot dusă înapoi... Tot mai departe, mai departe Suntem de olaltă amândoi	Naite sboar'a ei tovarăși Iar ea tot dusă înapoi Tot mai departe, mai departe Suntem de olaltă amândoi
20	Cum stau cu aripele frânte Viața mă mână în trecut Tu vecinic tânără și dulce În viitor tu te-ai pierdut	Cum stau cu aripele frânte Mă mână viața în trecut Tu vecinic tânără și dulce În viitor tu te-ai pierdut	Cum stau cu aripele frânte Mă mână viața în trecut Tu vecinic tânără și dulce În viitor tu te-ai pierdut
	Astfel din ce în ce mai singur Mă tot întunec și îngheț Când tu te scalzi* în raza dulce A nesfârșitei tinereți	Astfel din ce în ce mai singur Mă tot întunec și îngheț Când tu plutești în raza dulce A nesfârșitei tinereți	Astfel din ce în ce mai singur Mă tot întunec și îngheț Când tu plutești în raza dulce A nesfârșitei tinereți

9. de fapt : Dar câmpurile pe care cade [vers nefinit].

3. Iară spre nord (sic) u c.d p. > I.s. sud etc, 6. de fapt . Aripa lor (sic) a.m. [cf. f-sim la *Despărțire*], strofa a 5-a (17—20) bătută [cf. f-sim la *Despărțire*]. Explicația în nota ce precedă

D.-E. Din această a 3-a formă C. derivă atât D., din 2259, 354—355 în ritm trohaic, cât și E. din 2261, 68—69, în ritm iambic, amândouă având câte 5 strofe. Obiceul de a trece același motiv prin diferite ritmuri e aproape a doua natură la Eminescu. Să notăm aici, o explicație, credem, greșită la Botez. Vorbind de tiparul acesta trohaic, pe care-l socotea drept întâiul manuscris, notează: « . . . scris în versuri scurte de câte patru picioare trohaice, dar având și neconsecvențe, versuri iambice și chiar o întreagă strofă iambică, ștersă de altminteri și folosită în poezia *Despărțire* . . . ». De inconsecvențe nu poate fi vorba. Ele nu sunt, decât poate în v. 19 *Când [tu plutești]** înlocuit imediat cu *Pe când tu te pierzi*... (Și poate nici chiar aici. monosilabilul *când* putând fi și accentuat și neaccentuat). Să nu se uite însă că Eminescu prelucra instantaneu iambii în trohei și că un lapsus n'ar fi fost exclus. Și totuși așa ceva nu se află. « O întreagă strofă iambică? ». Intr'adevăr ea se află în capul pag. 355, barată, dar face parte din *Cântecul unui mort*. Plasată unde e (după întâiele 2 strofe), se vede bine că e străină de tiparul D., că nu-i aparține. Explicația e simplă. Caietul (un sub-manuscris de fapt), în care se află acest text, e alcătuit din sferturi de coli diverse, un adevărat maculator-atelier. Strofa iambică, cu pricina, se afla copiată, dinainte, în capul pag. 355. Când poetul ajunge cu elaborarea formei trohaice D. în acel loc, barează strofa rătăcită și trece mai departe.

D. 2259, 354—355

Câmpi și dealuri de zapadă
Merg [spre] nord de val [i]mpinse
Iar un pâlț de paseri zboară
Către sud cu-aripi întinse

5

După pâlcul lung și negru
Ostenită una 'n urmă
La pământ ea cade slabă
De pe-acuma sboru-și curmă

10

Apa mării tot o mână
Pe ghețaru-i îndărăt
Mai departe vede cărdul
Peste lanuri de omăt

15

Pe când zboar' a ei tovarăș[i]
Ea-i tot [dusă] înapoi . . .
Ah departe suntem scumpă
De o laltă amândoi

20

Și din ce în ce mai singur
Mă întunec și îngheț
Pe când tu te pierzi în zarea
Nesfârșitei tinereți

E¹⁻². Figurează în 2261, 68—69, într'un submanuscris (63—101), confecționat de poet, din hârtie distinctă, striată, uniformă și după ce a fost copiată caligrafic, a suferit prelucrări sensibile iar strofa a 4-a barată cu creionul. Despre această versiune Botez presumă că ar putea « să fie chiar primul concept și deci mai veche decât ms. 1 (I-ul acesta e de fapt, cum văzurăm, al IV-lea) » Că lucrurile nu pot sta astfel, o dovedesc însăși vecinătățile. Submanuscrisul

2. Inspre nord oceanul mână > Merg [spre] nord de ape 'mpinse; 3. I.u. cărd de p.s.; 4. Inspre sud c -a.î.; După strofa a 2-a urmează strofa iambică: Murind cu fața spre perete, ștersă instantaneu și despre care am dat explicații mai sus, 9. de fapt: o mână șters și înlocuit cu plutește dar versul nu e finit. 19. Când > Pe când etc.

în care figurează E și în care poeziile sunt copiate, caligrafic, ca de tipar, începe cu o versiune în distihuri *iambice* din *Despărțire*, ceea ce ne duce, ca timp, prin 1878—1879.

Spuneam că E. primește prelucrări sensibile și că o strofă e barată. Fără ca distanța dintre aceste 2 versiuni să fie prea mare, e sigur totuși că ne aflăm în fața a 2 momente întrunite în același text, ce se cuvin disociate, de-dublate. Publicăm, de aceea, această versiune pe 2 coloane, convinși că mai lesne se poate urmări evoluția tiparului

E¹. 2261, 68—69

E². 2261, 68, 68 v—69

* * *

Câmpu și dealuri de zăpadă
Se duc la nord de mare 'mpinse
De asupra lor un pâlc de păseri
La sud sbura cu-aîpî întinse

5 Iar după pâlcul lung și negru
Mai vine una, una 'n urmă
Dar pe-un ghețar din sboru-i cade
Viața ei aici se curmă

10 Ghețarul rece dus de ape
Mereu o mână îndărăt...
Tot mai departe vede pâlcul
Plutind pe lanuri de omăt

15 Tot înainte sboar' acelea
Iar ea tot dusă înapoi...
Tot mai departe, mai departe
Suntem de o laltă amândoi

Iar eu din ce în ce mai singur
Mă tot întunec și îngheț
Când tu te pierzi în zarea dulce
A nesfârșitei dimineți

20

[* * *]

Câmpii și dealuri de zapadă
La nord plutesc pe mare 'n sus
De asupra lor un pâlc de păseri
Mereu coboară spre apus

În urmă vine încă una
Aripa ei abia mușcând
Întinde gârul și privește
Privind ea cade la pământ

Tot înainte a ei tovarăși
Iar ea rămasă înapoi...
Tot mai departe, mai departe
Suntem de o laltă amândoi

Și eu din ce în ce mai singur
Mă tot întunec și îngheț
Când tu te pierzi în zarea dulce
A nesfârșitei dimineți

S'a vorbit de caietul-submanuscris din 2259 unde figurează tipurile B. și D. și s'a arătat că ele aparțin Bucureștilor. În același caiet, în vecinătăți, mai corect 2259, 352—354 se află, reluată de 3 ori, tema păsării Phoenix (*Un phoenix e o pasăre în vecime*), ce avea să intre în compunerea *Odeii în metru antic* și care, la epoca aceasta, era un motiv exterior. Prezența ei aici, în preajma variantelor *Pescărușului* nu este, bănuiesc, întâmplătoare. Textele acestea pe tema Phoenix, strânse, cum e și firesc, la capitolul *Odeii*... lasă să se presupună o contaminare de teme, care s'au disociat în scurtă vreme, mai corect, chiar înainte de vreme.

F. Intâia versiune în alexandrină se află în 2261, 91. E o redacție, cu creionul, de un contur rapid, improvizat, al cărui brouillon inițial, de patru versuri, figurează în 2261, 84 v.

4 L.s sburau cu-a.i.; strofa 3-a (9-12) barată, începe din urmă cu creion negru (cf. col. II), 19. C.t.t.p. în raz[a] > C.t.t.p. în zarea etc.; 20 A.n. tinereți

2. Le 'mpinge marea spre apus > Le 'mpinge marea tot în sus > Spre răsărit se duc în sus > Spre răsărit plutesc în sus > S. nord mereu plutesc în sus > Spre nord plutesc în sus... în sus...; 4 [corespunzând primei forme cu : apus din v. 2]: La răsărit > apoi : Mereu coboară 'n spre apus.

5—8. Iar după pâlcul lung și negru
Mai vine-o pasere [i]n urmă
Că pe-un ghețar din sboru-i cade
De pe aici ea calea curmă

14 Iar ea mănătă înapoi...

F. 2261, 91

De câte ori iubito de noi mi-aduc aminte
 Oceanul cel de ghiață năzare înainte
 Și peste mii de sloiuri prin . . . grozavă ~
 Plutește ostenită o pasere bolnavă
 5 Pe când al ei tovarăș nainte tot s'a dus
 C'un pâlț întreg de paseri se pierde în apus.
 Și ea privește 'n urmă priviri suferitoare
 Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu . . . ea moare
 Te-ai dus c'un stol [de visuri], rămas-am înapoi
 10 Suntem tot mai departe de-olaltă amândoi
 Din ce în ce mai singur mă 'ntunec și îngheț
 Când tu te pierzi în zarea eternei tinereți

H. Ultima versiune în alexandrini, din manuscrise, figurează în 2260, 232, în ciclul *Nirvana* din caietul-submanuscris-dictando, a cărui descriere se poate citi la capitolul *Rugăciunea unui Dac*, pag. 81. E o frumoasă transcriere caligrafică, derivată din G. 2279, 10+11 v., ale cărei diferențe le-am trecut în subsol.

H. 2260, 232

* * *

De câte ori iubito, de noi mi-aduc a minte
 Oceanul cel de ghiață năzare înainte,
 Pe bolta alburie o stea nu se arată,
 Departe doară luna cea galbănă — o pată
 5 Iar peste mii de sloiuri, de valuri repezite
 O pasere plutește cu aripi ostenite,
 Pe când a ei păreche nainte tot s'a dus

F. — 3. în locul . . . se distinge o silabă, poate : vi* [fornita], intenție de a împlini lacuna, părăsit, poate, pentru că exceda măsura.

7 Și ea privește 'n urmă cu ochii suferinții, [priviri suferitoare — reclamat instantaneu de rima versului următor e aplicat deasupra, dar versul nu e finit Continuat, versul a dat în versiunea următoare G 2279, 10+11 v. • Și ea aruncă etc.].

2261, 84 v.

Brouillon initial, pare-se, al primelor 4 versuri Ca timp, același creion, același scris :

De cate ori iubito, de noi mi-aduc aminte
 Oceanul cel de ghiață năzare innainte
 Mișcând pe-ale lui valuri și sloiuri plutitoare
 Câmpu întinse triste și dealuri* de ninsoare

G. 2279, 10+11 v.

3. Pe cerul plin de neguri o stea nu se arată, 4. Departe discul galbăn al lunii ca o pată > Departe doară luna cea galbenă . . . o pată,

5—6. Și peste mii de sloiuri pe marea cea grozavă
 Plutește ostenită o pasere bolnavă

7. P.c.a. ei soție n. tot s-a dus;

10

C'un pâlce întreg de păsări pierzându-se 'n apus — —
 Aruncă pe-a ei urmă priviri suferitoare,
 Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu — ea moare
 Visându-se 'ntr'o clipă cu anu înapoi

.....
 Tot mai departe suntem de o laltă amândoi,
 Din ce în ce mai singur mă 'ntunec și îngheț,
 Când tu te pierzi în zarea eternei dimineți.

RUGĂCIUNEA UNUI DAC

« Convorbiri Literare », XIII, 6, 1 Septembrie 1879

Transcrisă, poate, dimpreună cu *De câte ori subito și Atât de fragedă*, tot de Mite Kremnitz (cf. nota poeziei anterioare), ce le va fi copiat și trimis deodată la Iași — *Rugăciunea unui DAC* a fost obiectul celor mai multe și mai contradictorii comentarii, brodate pe tema originalității și caracterului ei filosofic. Interesante, ca tot ce vine să adâncească sensul lirismului său și alcătuind unul din cele mai bogate capitole de exegeză eminesciană, comentariile acestea depășesc limitele ediției de față, obligată înainte de toate, să reconstitue pe etape cronologice și pe baza materialelor din manuscrise evoluția fiecărei poeme. Dacă totuși ne vom opri la ele și, fără a intra în detalii, necum a le epuiza, vom încerca să le trecem în revistă, este pentru binecuvântatul motiv că multe din nedumeririle își află deslegarea, multe din anticipări se văd confirmate, iar atâtea alegeri și ipoteze sunt desminte de chiar materialele, de laborator, ce vom reproduce. Din acest punct de vedere, *Rugăciunea unui DAC* constituie unul din cele mai elocvente cazuri pentru ilustrarea cunoașterii versiunilor unei creațiuni și a cronologizării lor, fie chiar și aproximativă. Cum însă referințele acestea, în marginea poemei, se adresează când unuia când altuia din aspectele și problemele ridicate, ne vom feri să le înglobăm într-o unică enumerare, folosindu-ne de ele treptat și numai în minutul când invocarea lor este reclamată.

O întâie chestiune este aceea a formei poemului. Caracterul lui de fragment este indicat, pentru întâia oară, în traducerea germană a Mitei Kremnitz, încorporată celei de a treia ediție a culegerii de tălmăcirii, la care a colaborat împreună cu Carmen-Sylva. Apărută în primă ediție (Biblioteca Academiei nu o posedă) la Lipsca, în 1881¹⁾, culegerea se retipărea, cum spune Maiorescu, « puține luni după publicarea întâiei ediții » (Maiorescu citează o dare

G. — 8. C'un p.i.d. paseri se pierde în apus > C'un p i d p. pierzându-se 'n a ,

O pagină mai departe (2279, 11 v) reluate, ulterior, cu creionul, aceste două versuri:

7—8. Pe când c'un pâlce de paseri perechea s'a pornit

Și cucerește apusul cu vecinic răsărit (a)

(a) Pierzându-se 'n apusul de-un v.r.

9 Și ea aruncă 'n urmă-i priviri suferitoare, 10. Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu, ea moare > N.r.n.-i.p.a., n b. nu. ea moare,

11. 1° Te-ai dus c'un stol de visuri — rămas'am înapoi.

2° Ș'astfel și 'nchide ochii gândindu-se 'nnapoi.

.....

12 T.m.d.s. de o laltă amândoi. 14. C t t p. în zarea eternei tinereti > C t t p în z. e. dimineți

¹⁾ Cf. Titu Maiorescu, *Literatura română și străinătatea în Convorbiri Literare*, XV, 10, 1 Ianuarie și 11, 1 Februarie 1882, reprodus în *Critice*, III « Minerva », 1915, pag. 8. — Câteva precizări în legătură cu prima ediție mai departe, în acest volum, la capitolul *Luceafărul*

de seamă apărută în *Literarische Beilage der Montags-Revue* din 21 Martie 1881) ca o dovadă a succesului, legat de sigur de «ilustra proveniență a cărții». Această a doua ediție¹⁾ cuprinde 20 traduceri din Eminescu, din care trei nesemnate ar putea fi de Carmen Sylva (specificarea a două din ele, abia în a III-a ediție) și 17 de Mite Kremnitz. *Rugăciunea unui Dac* nu figurează printre ele, așa cum de bună seamă, nu va fi făcut parte nici din prima. A treia ediție²⁾ apare în 1889 și anume după moartea poetului, consemnată la Tabla de materii, (după nume: geb. 1850, 1883 in Irrsinn verfallen, 1889 gest.) și cuprinde 25 tălmăciri, dintre care două de Carmen Sylva *Marchen Königin* și *Des Waldes Märchen* (*Einsamkeit* care în ediția a doua nu purta nici o indicație, de astă dată e subsemnată cu inițialele Mitei Kremnitz. E adevărat că tălmăcirea ediției a treia diferă sensibil de cea din a doua, încât e posibil ca aceea să fi aparținut Carmen Sylvei. Faptul că era situată la început cu celelalte două și că toate trei erau nesemnate, ar pleda pentru aceasta.

Rugăciunea unui Dac figurează a douăzecea, cu un mic și prețios parentez, după titlu: *Gebet des Dacier-Hauptlings* (*Aus einem unvollendeten Drama*). Informația despre drama neterminată ca și precizarea din titlu, că rugăciunea este a căpeteniei Dacilor, a regelui lor așa dar, venea de sigur din cercul lui Maiorescu, la care se aflau încă din 1883 manuscrisele poetului și care avea să le doneze Academiei Române, la 25 Ianuarie 1902. Informația concordă de altminteri cu cele ce d-l Rădulescu-Pogoneanu, un familiar nu numai al «Junimei» dar și al manuscriselor eminesciene, avea să noteze în prezentarea unui mare număr de inedite, din manuscrisele poetului. Reproducând 2 strofe: *Străbuni pierduți în veacuri, începători de cete și Te-ai blestema pe tine, Zamolxe, dară, vai*, despre care spunea a le fi luat din *Gemenii*, al căruia rezumat, cu interesante (întâile în ordine cronologică) apropieri de *Scrisoarea IV-a*, îl și face, d-sa adăoga următoarele sugestii și presupunerii: «Cele două fragmente dela început se află însă deosebit, în forma în care le-am reprodus, într'un caet care, după slovă, se vede a fi fost scris mult mai târziu decât diferitele variante ale poemei; s'ar potrivi mult mai bine în gura unui rege dac, care-și îngroapă nu numai domnia lui, ci însăși existența întregului său popor. Poate că lui Eminescu îi va fi umblat prin minte mai târziu o poemă asupra luptei tragice a lui Decebal și a poporului său împotriva lui Traian și a reluat, pentru aceasta, versuri din vechea poemă. (*Și în noiă*: În manuscrisele lui Eminescu se găsește titlul unei poeme «Decebal» și sub acest titlu 4 versuri scrise cu litere glagolitice). Această procedere se întâlnește foarte des, în manuscrisele lui Eminescu: versuri coprinse în poeziile publicate, le găsim într'o formă rudimentară, ori chiar în aceeași formă, în diferite poezii anterioare»³⁾.

La puțină vreme, după aceea, ediția de «Postume», a lui Nerva Hodoș, din 1902 și, într'o versiune întru câtva mai completă, aceea a lui Ilarie Chendi dela 1905, tipăresc *Gemenii*. Cum versiunile acestui poem sunt numeroase și se întind între 1875, dată indicată de Eminescu, și 1879, poate chiar 1880, se înțelege că studiul lor nu poate fi înțeles acum. Ca și pentru *Călin* și *Luceafărul*, a căror origină nu poate fi pătrunsă fără cercetarea prototipurilor de esență populară, înțelegerea *Rugăciunii unui Dac* va câștiga de pe urma reconstituirii (ce se rezervă «Postumelor») cât mai fidele a *Gemenilor*. Se va putea atunci, prin confruntări de texte și date, surprinde mai ușor minutul când, încheindu-se de sine, se integrează poemului și după aceea minutul când se rupe, ca într'o creațiune a motivelor, din plasma comună.

Să spunem, totuși, de pe acum, că prezența lui Zamolxe prezidă atmosfera poemului încă dela prima lui versiune (2262, 14—17), că umbra lui crește cu timpul, și că numele eroului, deposedat de tron și dragoste și proferând blesteme, ce cu timpul se vor întoarce asupra-și e pe rând: Bourebit poetul, Alberic și în cele din urmă Sarmis, în timp ce partenerii își păstrează numele tot timpul: Brig-Belu, fratele, și Tomiris, iubita necredincioasă.

Căci oricât este de adevărat că *Gemenii*, ca și *Strigoii*, sunt un poem de compoziție, cu acțiunea și desfășurările simetrice, nu se poate tăgădui că evoluția întregului poem, cristalizarea *Rugăciunii unui Dac* și incorporarea ei în versiunea cea mai completă a *Gemenilor* (ms. 2259, 287—308) nu poate fi despărțită de anii patimii veroniene dela Iași. Prezentarea etapelor manuscrise și cronologia lor va întâi această impresie. Tipărirea poemei în 1879, încadrată între două motive de pură inspirație veroniană (*De câte ori subito și Atât de fragedă*) capătă, în lumina acestui adevăr, întreaga ei semnificație. Încât nu e de fel lipsită de justie caracterizarea d-lui N. Iorga ale cărei intuiții, cum s'a văzut și cu ocazia *Strigoilor*, merg totdeauna în inima lucrurilor, când scrie: «Și oricare ar fi origina *Rugăciunii unui Dac*, deslupită dintr'o mai largă și veche alcătuire, împrejurările vieții triste și goale, obosite și fără orizont, departe și de puținii prieteni, explică singure *tipărirea în acest moment* [sublinierea noastră] a blăstămului acelu

¹⁾ *Rumanische Dichtungen*, deutsch von Carmen-Sylva. Herausgegeben und mit weiteren Beiträgen versehen v. Mite Kremnitz, zweite Auflage, Bonn [f. a]

²⁾ *Rumanische Dichtungen*, deutsch v. Carmen-Sylva mit Beiträgen v. Mite Kremnitz, Dritte Auflage, Bonn, 1889

³⁾ Ion A. Rădulescu [-Pogoneanu], *Din poeziile inedite ale lui Mihail Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 4, 1 Aprilie 1902.

închisurat aspru Dac, nemilostiv cu sine însuși»¹⁾. Așa cum adversitățile iubirii lui vor fi explicate însăși geneza poeziei²⁾.

Ms. Manuscrisele în care apare *Rugăciunea unui Dac*, fie fragmentar, fie în întregime, fie acelea de caracter auxiliar, se pot grupa în patru etape

- A. 2262, 116 v.—117 cca. 1876
 B. 2306, 66 + 68—69 cca. 1877
 2262, 163—162
 C. 2259, 302—304 (*Gemenii*) cca. 1877
 2283, 145
 2306, 59
 2262, 181
 D. 2260, 229—231 (*Nirvana*) cca. 1879

A. In ms. 2262, 116 v.—117 se află versificat în patru strofe, un imn din Rig-Veda, X, 121, al cărui refren apare în cunoscutul vers 8 al textului definitiv *Au cine-i zeul cărui etc.*, după cum detaliile de cosmogonie se întâlnesc în celelalte versuri ale începutului *Rugăciunii u. D.* Cătrenele sunt în versuri albe, iar în pagina următoare poetul încearcă de două ori, să rimeze întâile două stihuri. Tot aici, reproduc într-o grafie deslănțată de laborator, un distih din portretul lui Zamolxe, din *Gemenii*. Pe fila în contrapagină (116 și continuând în capul pag. 116 v.) se găsește din aceeași vreme, cu același scris, tălmăcirea și mai broullonară a așa numitului «imn al creațiunii» din Rig-Veda, care avea să fie reluat și șlefuit în *Scrisoarea I*. Transcriem aici cătrenele, rezervând «imnul creațiunii» pentru capitolul *Scrisoarea I-a*. Inutil, cred, să mai semnalăm, caracterul liber, de întâie tentativă, al tălmăcirii, ce apare până și în grafia expeditivă și imprecisă.

A. 2262, 116 v.—117

Intâiu eși această sămânță a luminii
 Ea singură a lumii stăpână nenăscută
 Pământu'l, ceriu'l ține ca cu a ei funță
 Care e zeul cărui noi jertfă îi aducem?

5 Dă viață și putere, iar binecuvântarea-i
 Chiar zeii o imploră și ei* i se închină
 Iar moartea, nemurirea sunt muma* umbrei salc
 Au cine-i zeul cărui noi ardere îi aducem?

10 De unde alergică puternicile ape
 De germen purtătoare, luminii născătoare
 De-acolo au și zeii suflare de viață
 Au cine-i zeul cărui noi ardere aducem?

15 El care cu putere privit-au preste ape
 Prietenii* puterii* isvoare a mântuirii
 Ce singur Zeu stătu-au nainte de a fi Zeii — —
 Au cine-i zeul cărui noi ardere-i aducem?

¹⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I, *Crearea formei*, 1934, pag. 236

²⁾ Sugestivă de asemenea și caracterizarea d-lui D. Caracostea, *Artă cuvântului la Eminescu*, 1938, pag. 58: «Este știut că *Rugăciunea unui Dac* este un fragment dintr-o dramă pe tema *necredinței în iubire* [sublimarea noastră], alcătuit pe la 1875». Reluat în *Simbolurile lui Eminescu*, Academia Română, M s lit., S III, Tom IX, Mem. 6, 1939, pag. 5: «După cum în dramele schilleriene, nu poate fi pesimism suferința provocată de căderea eroilor, tot astfel, la Eminescu, accentele de negațiune ale Dacului, pivate genetic, sunt reversul unei mari iubiri».

V. — 5. Viață și putere ea dă . . . Și bunătați*, 6. de fapt . . . se i se închină; 15. El care 'n > El ca un Zeu etc.

Pe fila următoare, 117, sus. Cântec vechiu, (Vino scumpă de privește etc.) iar mai jos, în chip de memento, aceste două versuri din Gemenii:

Și decât toată lumea de două ori mai mare (a)
In propria lui umbră Zamolxe redispăre

(a) de fapt: Ș. decât toată lumea toată de etc.;

Apoi încadrate în chenar de creion roșu, încercări de a rima primele versuri din catrenele de mai sus,

Din propriul ei germăni sămânța de lumină
Pornește și răsare a lumilor stăpână

Și 'mbracă* 'n întuneric* și vecinicul repaos (b)
Stăpână nenăscută* pe ape și pe chaos.

(b) de fapt: Și Imbracă*

Ca timp, ele pot fi (cu aproximație de sigur) datate în toamna lui 1876, hârtia în coale, cerneala violetă închisă și grafia fiind înrudită cu ale *Strigilor* (Un amănunt de ortografie *purtătoare, grăpă* etc., întâlnite, dimpreună cu alte rudimente *răspunși*, și în versiunile *Strigilor*, redactate cam în aceeași vreme, și în același ms). Prezența celor două texte, în imediată vecinătate și aparținând aceluiași timp al preocupărilor răspunde, cum se va vedea, unui bun număr de îndoeli, în timp ce confirmă atâtea alte presupuneri.

Intr'adevăr cercetările asupra elementelor ce au intrat în textura *Rugăciunii* u D. n'au căzut de acord asupra importanței împrumuturilor vedice. Trec peste acele elemente, de aproape înrudite, ale « imnului creațiunii » cu care ne vom întâlni cu prilejul *Scrisorii I-a* și a căror primă semnalare pare să urce, cum se va vedea, la frumoasa epistolă din 1884 a lui Iancu Alecsandri (amintită în vol I al acestei ediții, capitolul *Călin* iar, în acest volum, la *Scrisoarea I-a*) și ne oprim la sfera subiectului de față

Printre primii care au formulat interesante observații este D. Evolceanu Vorbind despre poezia lui Coșbuc și apropiind de *Cântec barbar* al acestuia, *Rugăciunea unui Dac*, D. Evolceanu sublinia deosebirea radicală dintre cele două poezii, determinate de temperamentul fiecărui poet și după ce găsea că, la fel cu Oreste din « Andromaque », care-și dorea sporite nenorocirile, este și Dacul lui Eminescu, adăugă « . . . ba încă el a ajuns la o impasibilitate filosofică și-și începe monologul cu un sistem de cosmogonie și numai mai târziu trece la partea subiectivă »¹⁾. Unde, dacă nu poate fi vorba despre vreo certă precizare, vagul termenilor lasă loc totuși intențiilor. Doi ani mai târziu, într'un interesant și bine nutrit studiu de poetică comparativă Basiliu Demetrescu, fostul coleg de juneță bucureșteană și de studenție vieneză, profesorul Vasile D. Păun la vremea aceasta, amintind câteva izvoare de inspirație la Eminescu nota « . . . iar în *Sătura I* și în *Rugăciunea unui Dac* el imită, călcându-l idee cu idee, un imn vedic [vezi cartea lui Otto von Leixner *Geschichte der fremden Literatur*, 2 vol Leipzig, 1882, vol. I, pag 70]. »²⁾, în care se cuvine reținut cuplul celor două poeme, ori cât data cărții lui Leixner era cu cel puțin 6 ani mai târzie decât fusese inițierea poetului nostru. Douăzeci de ani mai târziu, și după ce ediția Scurtu dădea pe față titlul ultim al *Rugăciunii unui Dac* = *Nirvana*, d-l Mircea Djuvara menționând influența cântecelor indiene (Rig-Veda, 15 și Bhagavad Gita) scria « Intreaga bucată *Nirvana* (*Rugăciunea unui Dac*) este una din cele mai splendide expresiuni care s'au întrupat vreodată a moralei după care mântuirea stă în durere, în umilință și în cele din urmă în neînțelegere »³⁾ « Imnul creațiunii » din Rig-Veda (10, 129) e semnalat că stă la baza cosmogoniei din *Scrisoarea I* și din *Rugăciunea unui Dac* (al cărui titlu-variantă *Nirvana* e deasemeni înregistrat) în teza din 1928, a d-rului Friedrich Lang⁴⁾ O prezentare detaliată a celor două imnuri din Rig-Veda (X, 129 și X, 125) care au înrăurit *Scrisoarea I* și *Rugăciunea unui Dac* (« cea mai budistă dintre creațiile lui Eminescu ») în studiul lui Cezar Papacostea, a cărui convingere se exprimă categoric: « În fața unor astfel de texte, se mai poate menține părerea că în aceste puncte nu India ci Elea sau Schopenhauer au inspirat poezia filosofică a lui Eminescu? »⁵⁾.

¹⁾ D. Evolceanu, *Baladele și idilele lui George Coșbuc*, în *Convorbiri Literare*, XXVII, 11, 1 Martie 1894.

²⁾ Vasile D. Păun, *Ficțiune, imagine și comparațiune*, studiu comparativ de literatură poetică, 1894. pag. 47.

³⁾ Mircea Djuvara, *Filosofia poeziei lui Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XLVIII, 6, Iunie 1914

⁴⁾ Dr. Friedrich Lang, *M. Eminescu als Dichter und Denker*, Cluj-Klausenburg, 1928, pp. 98—99, 113.

⁵⁾ Cezar Papacostea, *Filosofia antică în opera lui Eminescu*, Iași, 1930, pag. 13 — Despre o probabilă influență franceză, semnalată și de alții, ce-și află confirmarea în anume texte din « Postume », cf. N. Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, 1929, pag. 175 « Cine crede că *Rugăciunea unui Dac*, vine dela Eminescu singur se înșală, ea reprezintă sensul vieții așa cum l-a înțeles totdeauna înstrăinatul de lume, osânditorul lumii care este Alfred de Vigny. Și, răscolind în ineditele lui Eminescu, va găsi și alte bucăți de același spirit ».

Studiind influența lui Schopenhauer, pe care o află prezentă atât pe linia mare a gândirii, cât și în unele din temele poeziilor eminesciene, d-l Tudor Vianu scrisese într'adevăr, următoarele în legătură cu poezia ce ne preocupă. «Dar această evocare a bucuriei cu care martirul își întâmpină chinurile nu o găsim oare ca într'un ecou în tragica dorință de mortificare din *Rugăciunea unui dac* și nu este prin urmare de prisos să-i căutăm acesteia izvoare îndepărtate și asemănătoare în literatura indică, atunci când paginile adeseori recente ale lui Schopenhauer au putut vorbi cu putere imaginației poetului nostru?»¹⁾ Intervenind în problema *tapas*-ului, practica ascetică prin care se cucerește Nirvana, invocată de Cezar Papacostea și corectată de d-l Tudor Vianu — Gh. Bogdan-Duică ajunge la încheierea că «*tapasvi*-ul»²⁾ Eminescu apare în *Rugăciunea unui dac* într'o stare prea conștient îndreptată spre mântuirea de veci, pe care o și cere dela «cel ce singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeu». Și după ce observa că acesta «nu e singurul caz, în care Eminescu a împreunat pe Daci cu Inzii», el adăoga în notă «Ca dovadă dau aci un caz supraromantic. În manuscriptul academic 2290, fila 70, se află notița următoare: «Cântăreții din neamul Faraonilor egipteni aduc cu ei zeitățile Egiptului și zicerile lui Iupiter Amon și vestea despre Alexandru Machedon (Alexandru merge în Indii unde reșed în Himalaia *zeii daci*, acolo el întâlnește pe *Dochia* și dela *Zamolx* învață înțelepciune. Amorul lui. Petreceri babilonice. Moartea»³⁾

O interpretare originală, precât de singulară, aduce d-l Radu Dragnea care nu află în *Rugăciunea unui dac* nicio urmă de influență brahmanică. «al său Dumnezeu transcende natura în persoană, și atât cu personalismul cât și cu transcendentalismul său Eminescu, care aici nu e nici budist, nici panteist, nici kantian, este în spiritul bisericii creștine, creștin ortodox și platonician în sensul demiurgic» Și mai departe că *Rugăciunea unui dac*, ca și *Luceafărul* și *Scrisoarea I* sunt variațiuni pe «tema comună a soartei geniului»⁴⁾ (Ceea ce, neîndoios, nu s'ar putea susține pentru *Rugăciunea unui dac*, studiul etapelor, așa cum poate fi urmărit mai departe, neîngăduind o atare presupunere) În schimb, pornind dela convingerea că, la fel cu marii poeți ai omenirii — un Dante, Milton, Goethe, Byron, Hugo, etc — Eminescu gândește *mitic* în poezia lui, d-l Iulian Jura plivește și îndepărtează influențele cutărui sau cutărui sistem filosofic, menținându-se pe terenul mitului dacic. Inșăși elementele de cosmogonie, după d-sa, ar fi împrumutate din alte câmpuri mitologice, de pildă *Edda* sau vechiul mit egiptean, cu toate că nu tăgăduiește și puțința unui împrumut vedic⁵⁾.

Dacă ar fi să desprindem o impresie din graficul acesta, necomplet și schițat numai, de opinii și comentarii, am spune că el pare, indiferent de valoarea lui de atracție sau convingere, o adevărată cursă a contradicțiilor. În varietatea aceasta de interpretări, de o particulară frumusețe, se cuprinde însă un tâlc mai adânc. Căci dacă nu ar fi exclus ca fiecare din ele să conțină o parte de adevăr, de bună seamă totuși că originalitatea lui Eminescu stă dincolo de datele acestea materiale, ce pot fi mai mult sau mai puțin identificate. Și acum pentru a încheia acest paragraf

În seria acestor referințe lipsește una dintre primele, pe care am rezervat-o anume la urmă, de oarece coincide întrutotul cu textul din Rig-Veda, tălmăcit de Eminescu și reprodus mai sus și întrutotul reprezintă în planul intuițiilor, ceea ce reprezintă studiul lui Alexandru Bogdan pentru *Strigon*. Într'o dezvoltată cercetare, din 1899, asupra filosofiei Upanișadelor, Teohari Antonescu citează atât «înnul creațiunii» despre care amintește că a inspirat pe Eminescu în *Scrisoarea I* (cf. acest volum, cap. resp.) cât și înnul X, 121 despre a cărui tălmăcire, (ascunsă în ciornele lui Eminescu), nu avea cum să știe, la acea dată. Păstrând pentru la timpul său fragmentul, în continuare, referitor la «înnul creațiunii», reproducem aici pe acela care interesează. Să reținem de asemenea că traducerea cunoscută, a lui Eminescu, aceea din Papacostea, după tratate germane etc., conține 4 strofe, în timp ce textul ce urmează dă 9 strofe.

«Tendența spre monoteism, scria Teohari Antonescu, se accentuează tot mai mult către finele perioadei vedice. Și acest zeu unic, care aruncă în umbră figurile majestuoase ale lui Indra, Varuna, Agni sau Vișnu, poartă uneori numele de Vișvacarman, de Prajapati, dar mai ales rămâne necunoscut și nenumit, și de multe ori poetul se întrecăbă cu neliniște «cine este zeul cărui aducem jertfa noastră?»

«La început răsări germenul luminos de aur
El unicul, stăpânitorul lumii era
El pământului în adâncimi temelie puse și cerului în înălțimi.

¹⁾ Tudor Vianu, *Eminescu și etica lui Schopenhauer*, în *Revista de filosofie*, Vol. XIV (Seria nouă), 3, Iulie-Septembrie 1929 (reprodus în *Poezia lui Eminescu*, «Cartea Românească», pag. 63. [1930])

²⁾ Cf. Mircea Eliade, *Yoga, essai sur les origines de la mystique indienne*, Paris-București, 1936 — despre *tapas*, passim, între cele cinci posibilități de mântuire: celui qui réprime ses désirs (*tapasvin*), pag. 141—142.

³⁾ Gh. Bogdan-Duică, *Tapas* (între C. Papacostea și T. Vianu) în *buletinul Mihai Eminescu*, II, 7, 1931.

⁴⁾ Radu Dragnea, *Spiritualitatea lui Eminescu*, în *Gândirea*, IX, 11, Noiembrie 1929.

⁵⁾ Iulian Jura, *Mitul în poezia lui Eminescu*, Paris, Gamber, 1933.

Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 Cel care viața dă și putere, el al cărui reazim
 Îl cer zeii, nemuritorii:
 Căci nemurirea și moartea sunt umbrele sale.
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 El este stăpânul firii celei fără de margini,
 A tot ce are suflu ș'a lumii care viază,
 El care pe om cârmuește și vietățile toate
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 Cel a căruia putere munții acoperiți cu zăpadă
 O prevestesc și fluviile depărtate și marea,
 Cel ale cărui brațe se întind peste zarea întreagă.
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 Cel care văzduhul luminos și pământul neclintit,
 Cel care a prigonit cerul și înălțimile albastre,
 Cel care a măsurat lumina în pânzile de nori.
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 Cel către care și cerul și pământul
 Care din voința lui s'au zămislit, privesc cu spaimă,
 De cumva aurora din creștetul său străluci-va.
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 Când noianul apelor se răspândiră pretutindeni,
 Purtător de germen și născător de lumini,
 Atunci răsări cel ce suflul lumii este.
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 Cel care lin plutește pe fața apelor adânci,
 Purtător de tărie și dătător de sănătate,
 Cel care singur este zeu printre ceilalți zei
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
 El nu ne duce 'n pierzare, el clăditorul de tărie,
 Cel ce întins-a cerul și pavăză adevărului să fie,
 Cel ce apele 'ntinse și străvezii le revarsă,
 Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?»

R. V. x. 121¹⁾

B. Manuscrisele din etapa aceasta 2306, 66+68—69 și 2262, 163—162 reprezintă de fapt, întâia redacție de sine stătătoare a *Rugăciunii unui Dac*. Ca timp ele se situează la Iași, în cursul anului 1877, dacă judecăm după grafia și vecinătățile manuscrisului principal 2306, 68—69 (în împrejurimi sunt variante din *Povestea Terului* și liste de rufărie despre cari am amintit în capitolele anterioare — pe f. 65, una cu scris aidoma, datată 10 Mai 1877). La data aceasta, cred că situația se prezintă astfel

a) *Gemenii* sunt redacțai și au suferit câteva piefaceri succesive, fără ca blestemul fratelui înșelat să ia forma ce va duce la *Rugăciunea unui Dac*,

b) Traducerile din *Rig-Veda* amintite la etapa A și crâmpoie răstăcite în chiar ms. 2306, 66—67 arată că începuse lucrul pentru promovarea *Rugăciunii unui Dac*,

c) care se schițează întâiu, cu creion tremurat în 2262, 163—162 și apoi, cu cerneală, într-o versiune de 9 strofe (2 mai mult decât textul definitiv), în 2306, 66+68—69. Să specificăm paginile 163—162 (din 2262), ale brouillonului, sunt în realitate coli liniate, rupte din registrul 2306, (manuscrisul principal) căruia o legătură atentă ar fi trebuit să le restituie, în felul acesta paginile scrise cu creionul sunt anterioare, poate nu cu mult, și merg în subsolul versiunii integrale din 2306. Tot în manuscrisul acesta, la fila 55, cu același creion tremurat, din aceeași vreme: *Verena! du dimpreună cu alte gânguriri și oftături, ce amintesc de tânguirea lui Torquato Tasso. Ia, alles fiebt mich nun. Auch du! Auch du!*, căci situațiile se aseamănă Marelui monolog dela sfârșitul actului IV din drama goetheană nu-i corespunde, într'un fel, *Rugăciunea unui Dac*?

Diferite observațiuni, de luat în seamă: versul 49, în prima redacție, sună: *Astfel numai părinte eu pot să-ți mulțumesc*. O aplicație ulterioară, înlocuiește cu Zamolxe, poate în momentul în care tânguirea Dacului urma să fie incorporată versiunii desvoltate din *Gemenii* (2259, 287—308). Tot aici de amintit, pentru implicația numelor proprii: *La voi înalț privirea-mi din nou, Părinte Brahm*, ce figurează în 2262, 181, în file rupte tot din 2306. (cf. aceea strofă, reprodușă la capitolul *Cu mâne zilele-ți adaogi*).

¹⁾ Teohari Antonescu, *Priviri asupra filosofiei Upamșadelor*, în *Convorbiri Literare*, XXXIII, 2, 15 Februarie 1899, reproducus în *Lumi noi*, *Studii literare și arheologice*, Iași, 1901.

Scrisul fragmentului brouillonar din 2262, 163—162 are un caracter tremurat, ca și rândurile de pe fila 55 din 2306 (*Verena du l*). O explicație sigură nu e cu puțință. Să fi fost scrise în trepidația trenului (în deosebi versurile 38—39 din 2262, 163)?, în trepidația trăsuri revizorului școlar (ceea ce ar duce cu un an înainte) sau dibuite pe întuneric, la lumina nesigură a țigării? Întrebări puerile, fără îndoială, dar firești.

Câteva observații de detaliu: toate paginile vecine (în acest ms. 2306) păstrează urme ale poemului *Gemenii* și aderențelor lui, ce se vor lămurii în «Postume». Pe f. 64 un titlu: *Legenda Daciei*; pe f. 66 crâmpee din imnul creației și 2 versuri (29—30) din *Rugăciunea unui DAC*. *Tu ce cuferi în noapte...*; pe f. 67 versiune din *Imnul creațiunii*; pe f. 68—69, *Rugăciunea unui DAC*; pe f. 70—71 postuma *O strigă-se a vieții-mi fumegătoare sacă* etc. — poemă nu numai din aceeași vreme, dar și înrudită în substanță.

De meditat: v. 14 dela subsol. *El singur știe taina naturii ș'a femeii*

Aplicațiile ulterioare de pe acest ms. B nu sunt cu mult mai târzii. Ele se întâlnesc în C., a cărui transcriere e datată Iulie 1877. Așa dar timpul în care formele dela subsol trec la etaj ar ține dela Mai la Iulie 1877. O ipoteză.

B. 2306, 68—69

Pe-atunci nu era moarte, nimic nemuritor
Nici simburul luminii al lumii Domnitor
Nu era azi, nici mâine, nici ieri, nici totdeauna
Căci unul erau toate și totul era una
5 Nici zi, nici seri, nici noapte, nici primăveri, nici ierni
Și negrul întuneric al] liniștei eterne.

Și de-ar fi fost [și] evii erau cu toți deșerți
Căci una 'n sine însuși dormea fără de părți
Pământul, marea, cerul, vădudul, lumea toată
10 Erau din rândul celor ce n'au fost nici odată
Și cercetând în suflet mă 'ntreb uimit în sine-mi —
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inimi.

El singur zeu stătuț-au nainte de-a fi zeu
El singur știe taina și inima scânteii
15 El zeilor dă viață, și lumii fericire
El este-a omenirii izvor de mântuire
Sus inimile voastre, cântare aduceți-1
El este moartea morții și învierea vieții

Și el m-a dat un suflet să simt lumina zilei
20 Și măreția nopții și zîmbetul copilei
În vuetul de vânturi simțit-am al lui mers
Și 'n glasul dulcii muzici simții duiosu-i viers
Dar tot, pe lângă aceste cerșesc înc' un adaos...
Să 'ngădăue intrarea-mi în vecinicul repaos.

6 Și taina... a liniștei eterne ~, 14. El singur știe taina naturii ș'a femeii; 17. Sus inimile voastre, stâlpari pe-altar puneți-1; 19. zilu, 20. Să simt > Și măreția nopții ș.z. copilu, 22. Și 'n g. tristei muzici etc., 25. Să pier > Și numele să piară etc.

25 Și numele să piară în ori și care minte
 Ca visul despre care nu-ți poți aduce aminte
 De-a fi vr'o unu 'n lume cărui prin gând i-ar trece
 În loc să-i ste[a] gândirea și limba [lui] să sece
 Tu care dai* uitării* a oamenilor turmă
 30 Ingăduie-mi și mie să pier fără de urmă.

Blestem asupra oricui de mine are milă
 Și binecuvântare celui ce mă împilă
 Și sfântă gura care de jalea-mi o să ridă
 Sfântit să fie brațul ce-a vrea să mă ucidă
 35 Ș' acela între oameni să fie cel întâiu,
 Ce mi-ar răpi chiar piatra, ce-oiu pune căpătăiu.

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec
 Pân ce-oiu simți că ochiu-mi de lacrimi e sec
 Că lunga mea durere simțirea mi-a 'mpietrit-o
 40 Că pot să-mi blestem mama pe care am iubit-o
 Când ura cea mai neagră mi s'a părè amor
 Poate-oiu uita durerea-mi și voiui pute să mor

27—28 De-a fi în lume-un singur ce-aminte ș-a aduce (a)

In loc să-1 stee viața și limba să s' usuce

(a) De fapt, *lapsus*. ș-aduce aduce (*sic*),

28. Am modificat, la etaj, pe stee în stea pentru că gândirea aplicat ulterior schimbă măsura.

Pe o filă anterioară (66), în capul ciornei pentru « Imnul creațiunii », semn al continuului paralelism sau, mai curând, al plasmelor comune

29—30. Tu ce cufunzi în noapte a veacurilor turmă
 Ingăduie-mi și mie să pier fără de urmă (b)

Și odihnea în sineș etc

(b) O fă-mă și pe mine s p f.d u.

34—35 *înșăl și oprit în drum*. Sfântit să fie brațul ce-a vrea să mă ucidă
 Ce ușa mi-a închide-o de-oiu bate 'n ușa lui

și înainte de a fini și v. 36.

35—36 *deveneau*: Și roditor să-1 fie pământul acelor

Ce mi-or închide ușa când vor vedè că mor

NB. să-1 fie . . . acelor *lapsus explicabil prin formulele ce preced*: [Și] Roditor să-1 fie p. acelu (2262, 163) și supra: Ce ușa . . . ușa lui

41—42. 1° Pân ura cea mai crudă m'atrage ca amor — —
 Poate-oiu uita durerea și voiui pute să mor

2° Când ura cea mai crudă mi s'a părè amor — —
 Să uit putè-voiu poate durerea-mi și — să mor

3° Când ura era mai crudă mi s'a părè amor — —
 Eu voiui uita durerea-mi și poate — o să mor

4° Când ura cea mai crudă mi s'a părè amor — —
 Doar mi-oiu uita durerea — doar voiui pute să mor

NB. Evident, în 2°, 3° și 4° versul 41 e repetat de noi.

Străin și fără lege de voiu muri — — atunci
 Nevrednicu-mi cadavru în uliță, arunce
 45 Și aibă ani ferice și fie-i viața scumpă
 Celui ce-amuță câinii ca inima[-m] s'o rumpă
 Iar cea ce cu pietre mă va isbi în față
 Indură-te Părinte și dă-i pe veci viață

Astfel numai, Zamolxe, eu pot să-ți mulțănesc
 50 Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc
 Să cer a tale daruri genunchi și frunte *nu* plec
 Spre ură și blesteme [ași vrea] să te [î]nduplec
 Să simt că de suflare-ți ființa mi se curmă
 Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă.

C. Elaborarea *Rugăciunii unui Dac*, în urma *Gemenilor*, dar cu elemente pe cari cele două alții și le comunicau (și din cari am amintit câteva la finele notiței tipului B), sugera în chip firesc ideea amplificării poemului inițial. În chipul acesta tânguirea Dacului se incorporează în versiunea cea mai dezvoltată a *Gemenilor* din 2259, 287—308. Lucrul se va fi petrecut în Iulie 1877, dacă judecăm după data dela sfârșitul poemului și care e de fapt o dată, întru totul dublă. Acolo stă scris: 1875 Dec[emvrie]—Iulie 1877. O scrutare mai atentă arată însă că Iulie 1877, deși tot cu cerneală violetă și cu scris silit, să semene cu al celeilalte jumătăți de dată (1875 Decemvrie) e adăogat

44 Nevrednicu-mi cadavru la câni să îl arunce; 45. Cine și-a 'ntoarce ochii [cu] milă, să orbească;
 46. Iar celui ce va ride viața lui să crească > Iar celui ce și-a ride puterea > Iar celui ce și-a ride tot neamul lui să crească, 48. Să-i deie Domnul toate câte-a dorit în viață, 49. Astfel numai părinte eu pot să-ți mulțănesc, 51. Și pentru-a tale daruri genunchile eu *nu* plec, 52. Și vreau numai spre milă pe Tine să te 'nduplec > Căci vreau numai spre ură pe Tine să te 'nduplec. NB *De reținut trecerea milă > ură pentru sugestiile ce cuprinde;* 53. Să simt că pe vecie ființa mi se curmă,

2262, 163—162

Blestem asupra oricui de mine arde milă
 Și binecuvântare celui ce mă împilă
 Sfințită fie mâna ce-a vrea să mă ucidă
 35 De aur fie gura ce-a vrea ca să mă ridă
 [Și] Roditor să-și fie pământul acelui
 Ce piatra mi-o răpi[-o], ce-oiu pune-o căpătâiu

Gonit de toată lumea, prin anii mei să trec
 Pân ce de* chin* și lacrimi ochiul* îmi* va* fi sec*
 Pân ce voiu fi cu mintea* și* inima* 'mpietrită*
 40 Să pot să-mi blăstem mama ce-atâta am iubit-o
 Pân' ce iubire* mi-o fi, ura mi-o fi amor
 Poate-oiu uita durerea-mi, poate[-oiu] pute să inor

Străin și fără lege de voiu muri atunci
 Nevrednicu-mi cadavru la câni să îl arunce
 45 Și cine-a avè milă acela să orbească
 Iar celui ce va ride viața lui [să] crească.
 Iar cel care cu pietre mă va isbi în față
 Să aibă ani de gloriu și tot ce vrea în viață,

Astfel numai Părinte eu pot să-ți mulțănesc
 50 Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc
 Astfel m'arăt eu vrednic de darurile tale
 Astfel le vreau pe toate ~
 Astfel poate vedè-voiu că viața mea se curmă
 Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă

NB v 38—39 incerte, greu de descifrat din cauză că sunt suprapuse, de parcă ar fi fost scrise în trepidatia trăsului sau trenului. Scrisul întreg, de altminteri, are acest caracter.

mai târziu. De altminteri pagina aceasta ultimă a poemului e străină de restul caetului și cu adevărat din 1875. Dar despre aceasta, despre câteva detalii de cronologie, la Botez, ca și despre încheierea lui că «Eminescu a lucrat cinci sau șase ani la o poezie [*Gemenii*] pe care nici n'a voit s'o publice», (ceea ce este o interpretare nu numai excesivă dar și gratuită) — se va vorbi detaliat la locul său, în volumul «Postumelor».

Manuscrisul integral al *Gemeni*-lor poartă pe dânsul, de fapt, trei grafii, cea din urmă fiind aceea din *Rugăciunea unui DAC* încorporată, grafie ce se află și în data. Iulie 1877. Înainte ca *Rugăciunea unui DAC*, care fusese elaborată autonom în B., să fie încorporată în C., se începe transcrierea — fragmentară — în 2283, 145. Fragmentul acesta trece așa dar în subsolul versurilor respective din 2259.

Rugăciunea unui DAC primește în acest manuscris (al *Gemeni*-lor integral) aplicații ulterioare, cu creion și cu cerneala neagră, cu care vor fi scrise, atât versiunea următoare din D. cât și *Gemenii* (epurat) din 2261. Căci în momentul acelei noi elaborări, *Rugăciunea unui DAC* este sustrasă *Gemenilor* — liniile de baraj, cu aceeași cerneală neagră, sunt o confirmare — și încadrată într'un nou poem-ciclu, despre care se va vorbi la D.

Versiunea ce urmează trebuie socotită, cum și este, un fragment din *Gemenii*. Linia de puncte dela început ne aparține. Cele 6 versuri de tranziție nu le numerotăm. Distanțele între strofe nu se mențin, sau dacă vor fi fost, în intenție, sunt abia schițate. Punctuația e, pe ici pe colo, restabilită

C.2259, 302—304

[.]

Te-aș blestemă pe tine, Zamolxe, dară vai !

De tronul tău se sfarmă blestemul ce visai

Blestemele 'mpreună a lumii uriașe

Te-ating ca suspinarea copilului din fașe

Învăț-mă dar vorba de care *tu* să tremuri

Sămănător de stele și 'ncepător de vremuri !

Pe când nu eră moarte, nimic nemuritor

Nici simburul luminii de viață dătător

Nu era [azi], nici mâne, nu ieri, nu tot deuna

Căci unul erau toate și totul era una

5 Pe când pământul, cerul, și marea, lumea toată

Erau din rândul celor ce n'au fost nici odată

Atunci erai tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi:

Numerotația acestei versiuni din *Gemenii*, se face, la început din 5 în 5, apoi se întrerupe și se reia ceva mai departe din 10 în 10. Singură fila ultimă, aceea cu datele, nu e cuprinsă în numerotație. detalii utile în stabilirea cronologiei succesive a poemului.

Corectările cu creion și cerneală sunt mai târziu, din epoca ultimei forme D. (2260); se trec așa dar acolo.

3. N.e. [azi], nici mâne, nici ieri > N.e.[a], n.m. nu etc. [azi adăugat cu creionul, deasupra, aparține epocii 1879, de revizie și definitivare].

2283, 144 v. — 145.

[.]

«Te-aș blăstămă pe tine Zamolxe însă vai !

«De tronul tău se sfarmă blăstămul ce visai

«A lumii chiar blestemuri ș'a măru uriașe

«Te-ating ca [și] suspinul copilului în fașe

«Căci mare, cer, pământul cu sufletele sale

«Abia sunt slabă umbră puterniciei tale.

Ca 'n somn Brig-belu mușcă încet buzele-i crude — — ~

[.]

Pe fila 145 (în stânga):

Învăț-mă cuvântul de care tu să tremuri

Sămănător de stele și 'ncepător de vremuri

1. *id.*, 2. *id.*; 3. Nu eră azi nici mâne, nici ieri nici tot deuna, 4 C.u e. toate, și t. eiă una; 5 P.c p. c. și marea. lumea toată, 6. *id.*, 7. Pe-atunci erai tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi

Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?
 El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeu
 10 Și din noian de ape putere-au dat scânteu
 El zeilor dă suflet și lumii fericire
 El este-al omenimei isvor de mântuire
 Sus inimile voastre ! cântare aduceți-1
 El este moartea morții și învierea vieții.
 15 Și el îmi dă suflet să văd lumina zilei
 Și inima îmi dă să simt mișcarea mii
 În vuetul de vânturi simțit-am al lui mers
 Și 'n glasul blândeii muzicii a ziiu duiosu-i vers.
 20 Și totuși lângă-acestea cerșesc înc'un adaos:
 Să 'ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos.

Blestem asupra oricui de mine are milă
 Și binecuvântare celui ce mă împilă
 Și ascultată fie o gură ce m'ar rîde
 De-apururi tare brațul ce cearc'a mă ucide
 25 Ș'acela între oameni devină cel de 'ntâi
 Ce mi-a răpi chiar piatra, ce-oiu pune căpătâiu
 Gonit de toată lumea prin anii mei să trec,
 Pîn ce-oiu simți că ochiu-mi de lacrimi e sec
 30 Că chinul și durerea simțirea mi-a 'mpietrit-o
 Că pot să-mi blastem mama, pe care am iubit-o
 Când ura cea mai crudă mi s'ar părè amor
 Poate-aș uita durerea-mi și aș pute să mor
 Străin și făr' de lege de voiu muri . . . atunce
 Nevrednicu-mi cadavru în uliță l'arunce
 35 Și aibă anii ferice și fie-1 gura scumpă
 Celui ce-amuță câni, ca inima-mi s'o rumpă
 Iar celui ce cu pietre mă va isbi în față
 Indură-te stăpâne și dă-i pe veci viață
 Iar numele-mi să piară în ori și care mînte
 40 Ca visul despre care nu-ți poți aduce-amînte

11. E z.d. viață ș.l.f., 17 I.v.d.v auzit-am al m.; 18. auziu (2 silabe) și 17. (subrol) auzit-am (3 silabe) — după exemplul, aplicat uneori de Eminescu (cf. D.), am folosit pe 1

32. Eu voiu uita durerea-mi și voiu pute să mor, 35. Ș.a.a f. și fie-1 vorba * s;

Versurile 39—42 sunt barate cu cerneala neagră a revizurii și copiate din 2260 (D)

2283, 144 v.—145 8—15 Au cine ești tu, cărui plecăm a noastre inimi
 Tu singur zeu stătut-ai nainte de-a fi zeu (a)
 Tu ai dat [noapte*] zilei și [inima*] scânteu (b)
 El zeilor dă viața și lumii fericire
 El este al omenirii isvor de mântuire
 Sus inimile voastre, cântare aduceți-1
 El este moartea morții și învierea vieții
 Și el mi-a dat un suflet să simt lumina zilei

(a) Tu înlocuit ulterior cu El; cum verbul n'a fost modificat am păstrat prima formă; versul următor e tot la persoana a 2-a; peste un vers însă, persoana a 3-a se impune (b) Tu ai dat nopții stele și [inima*] scânteu.

De-ar fi vr'o unu 'n lume, cărui prin gând i-aș trece,
In loc să-i stea gândirea și limba lui să sece.

Astfel numai părinte eu pot să-ți mulțănesc
Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc
Să cer a tale daruri mai mult eu fruntea nu plec
Spre ură și blesteme voiesc să te înduplec
Să simț, că de suflare-ți suflarea mea se curmă
Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă.

Ca 'n somn Brig Belu mișcă încet buzele-i crude —
[.]

D. — 2260, 229—231. Versiunea aceasta figurează într'un caet-dictando, (un submanuscris deci, 2260, 222—242) de București (recte de Alcalay), fără copertă. Titlul *Rugăciunea unui DAC* e șters și suprapus cu creionul: *Nirvana* (cf. facsimilul, micșorat). Același scris, imitând goticul, și câteva pagini mai înainte (222—228), în titlul *Sarmis*, pentru versiunea din *Gemenii*, desfăcută, aici, precum se vede, în 2 poeme. De o caligrafie și de o acuratețe, perfecte, poemele par transcrise pentru tipar. După *Rugăciunea unui DAC* (= *Nirvana*) urmează, cap de pagină și despărțite prin * *: *De câte ori iubito . . . ; Să cer un semn subito . . .* (= *Despărțire*), sonetele *In somn ddânc, când lumea 'n mine tace* (= *Sunt ani la mijloc*), *O visuri dulci, o stol pierdut în șesuri* (= *Sburat-au anii . . .*) *Afară-i iarnă*, tipărite toate în 1879, *Cu mâne zilele-ți adaogi*, tipărită în prima ediție Maiorescu și *Preot și filosof*, postumă, toate părând să alcătuiască un ciclu, înrudite între ele și pentru cari *Rugăciunea unui DAC* (= *Nirvana*) poate că era intenționat ca un 'titlu comun. E o ipoteză. Toate aceste file ale caetului de dictando sunt perforate în colțul din stânga. Același semn perforant și în filele de dictando din 2261, 1 — în redacția *Gemenii*, (epurat), ce poartă exact aceeași grafie și caligrafie.

Despre această versiune, ultima dinaintea cōpiei, ce va fi trimis *Convorbirilor Literare*, notează Botez: « Este identică cu poezia publicată, o tranziere cu admirabilă caligrafie ». Că nu diferă de poezia publicată prin elemente cumva esențiale, e neîndoiș. Și, cu toate că diferențele sunt doar de natura nuanțelor ortografice, de punctuație sau de subliniere ¹⁾, ele ajung ca să infirmе identitatea. E însă un motiv mai mult, decât această quasi-identitate, ce ne face să dăm și acest tip. Am spus, cu prilejul tipului anterior (C), că în 2259 textul poartă aplicați cu cerneală și cu creionul, eliminări de versuri, etc., ce se întâlnesc puse la punct și realizate în acest tip (D). Ele sunt de altfel schițate în vederea acestui tip, cărui și aparțin ca timp și i le-am și rezervat.

De vreme ce diferențele nu sunt esențiale, am fi putut mai la urma urmei raporta și la textul publicat din *Convorbiri*. Cum n'avam cōpia de pe care s'a cules, trimiterile ce am face s'ar sprijini pe un text nesigur. Așa încât, cu tot excesul de zel, ce ni s'ar putea imputa, transcriem totuși acest tip, atât de asemenea (mai puțin identitatea), măcar și pentru a pune în valoare noul titlu și cele câteva variante: unele figurând în 2259 (C), altele în 2260 (D), și cari altminteri n'ar avea pe ce se sprijini.

D. 2260, 229—231

NIRVANA

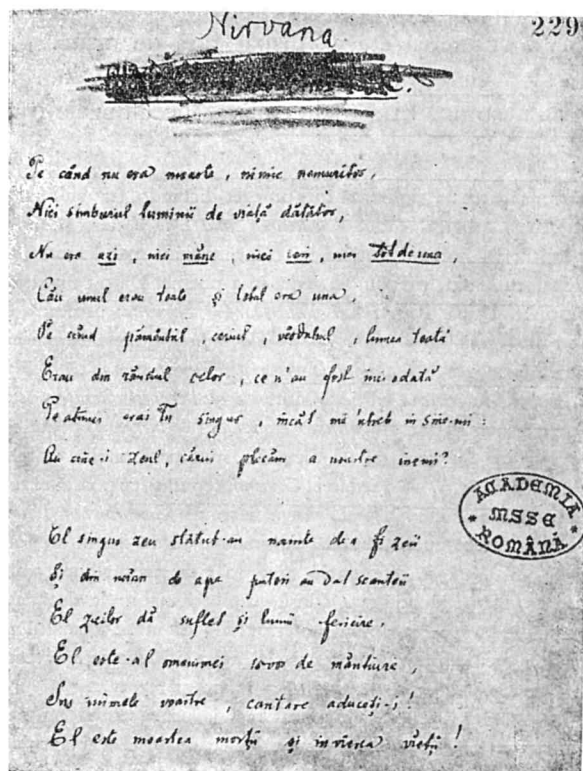
Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici simburul luminii de viață dătător
Nu era *axi*, nici *mâne*, nici *ieri*, nici *tot de una*,
Căci unul erau toate și totul era una,
Pe când pământul, ceriul, vădudul, lumea toată
Erau din rândul celor, ce n'au fost nici odată
Pe-atunci erai Tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul, cărui plecăm a noastre inemi?

¹⁾ Cf. Charles Baudelaire, *Les Fleurs du Mal*, T. II, ed. Y.-G. Le Dantec (Nouvelle Revue Française), 1934, secțiunea *Variante*, passim, pentru importanța acordată și celor mai mici detalii de punctuație.

V.—D. Prim titlu: *Rugăciunea unui DAC*; 5. vădudul (și în C).

10

El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeii
 Și din noian de ape puteri au dat scânteii
 El zeilor dă suflet și lumii fericire,
 El este-al omenimei isvor de mântuire,
 Sus inimele voastre, cântare aduceți-i !
 El este moartea morții și învierea vieții !

2260,229 (16,5 cm. x 21 cm)

15

Și el îmi dăte ochii să văd lumina zillii
 Și inima-mi împlut-au cu farmecele milii,
 În vuetul de vânturi auzit-am a lui mers
 Și 'n glas purtat de cântec simțiiu duiosu-i vîers
 Și tot pe lâng' acestea cerșesc înc' un adaos:
 Să 'ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos !

20

Să blasteme pe-ori cine de mine-o avè milă
 Să binecuvinteze pe cel ce mă împilă
 S'asculte ori ce gură, ce ar vrea ca să mă rîdă

15. ochii (și în C.); 16. Și inima mi-o dăte să simt mișcarea milii (C.); 18. Și 'n glasul blânde muzici
 simțiiu duiosu-i vers (C.) > Și 'n glasul blânde muzici simțiiu duiosu-i vîers (D.); 19. Și tot pe lâng' acestea (și în C.),
 NB. 12. omenimei e forma ce apare în mai toate versiunile (In 2283: omeniru).

25 Puteri să pue 'n brațul, ce-ar sta să măucidă
 Și acela între oameni devină cel întâiu
 Ce mi-ar răpi chiar piatra, ce-oiu pune căpătău.

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec
 Pân' ce-oiu simți că ochiu-mi de lacrimi e sec,
 Că 'n orice om din lume un dușman mi se naște
 30 C'ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște,
 Că chinul și durerea simțirea mi-a 'mpietrit-o
 Că pot să-mi blastem mama, pe care am iubit-o.
 Când ura cea mai crudă mi s'a părè amor —
 Poate-oiu uita durerea-mi și voiu putè să mor.

35 Străin și făr' de lege de voiu muri, atunce
 Nevrednicu-mi cadavru în uliță l-arunce
 Și' aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă,
 Ce-o să amuțe câni, ca inuma-mi s-o rumpă;
 Iar celui ce cu pietre mă va isbi în față,
 40 Indură-te stăpâne și dă-i pe veci vîeață !

Astfel numai, Părinte, eu pot să-ți mulțănesc,
 Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc.
 Să cer a tale daruri genunchi și frunte nu plec
 Spre ură și blăstemuri aș vrea să te înduplec,
 45 Să simt că de suflare-ți suflarea mea se curmă
 Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă.

ATÂT DE FRAGEDĂ

«Convorbiri Literare», XII, 6, 1 Septembrie 1879

Ca și *Rugăciunea unui Dac*, dimpreună cu care (și cu *De câte ori iubit*) a fost trimisă la Iași și deodată au apărut — *Atât de fragedă* este o poezie cu gestația deopotrivă de lentă și cu obârșia urcând până la același izvor comun al *Gemenilor* și până la aceeași vîrstă a Iașilor.

NB. *Versurile 29—30 nu figurează în C. În D. sunt adaose, după transcrierea poemei, întâiu după v. 31—32; un semn ulterior le indică locul definitiv*; 21. Să blasteme pe oricine de mine o avè mulă (C.); 22. Să binecuvinteze etc. (și 'n C.); 24. De apururi tare brațul ce a vre a mă ucide (C.); 25. Și' acela între oameni devine cel de 'ntău (C.); 34. Poate-aș uita durerea și aș putè să mor (C.), 37. Aceluia părinte să-i dai cunună scumpă (C.), 38. Ce-o să amuțe câni, ca inuma-mi s'o rumpă (C.). NB În C. *urmau după v. 40 (aeolo 38) încă 4 versuri, designate eliminării, și care nu mai figurează aici (cf. acolo)*

44. S.u.ș. blesteme aș vrè să te înduplec (C.); 45. În toate versiunile • suflare-ți și nu suflarea-ți.

Evoluția motivului durează 3—4 ani, în care timp se vor fi altoit de sigur și reflexe bucureștene, însă fără ca ele să schimbe sau să altereze esența primordială a acestui poem patent veronian. Imprejurări particulare, consemnate în felurile izvoare, au creat poemului acesta o legendă, în care se poate disocia, cu oarecare bunăvoință, realitatea de fantezie.

Atât de fragedă trece drept o poezie inspirată de Mite Kremnitz, cumnata lui Titu Maiorescu, literată și amfitrionă, căreia Eminescu i-a dat un timp lecții de românește și de care s'a și îndrăgostit, cum reiese din mărturiile ce vin în primul rând, chiar de la beneficiară. În ce măsură circumstanțele materiale din amintirile Mitei Kremnitz sunt credincioase, indiferent de ecoul ce ele au putut stârni în inima ei, se poate deduce din confirmările, ceva mai târziu date la iveală, odată cu tipărirea *Insemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu. În jurnalul acestuia și la data de 1/13 Iunie 1879 stă scris: «Grea epocă Eminescu. Dacă ai fi fată, nu te-ai lăsa să trăiești, ci te-ai ucide. Ingenunchiare. Sărutare de...¹⁾ și de mână. Scoate un volum de poezii din bibliotecă și zice [citind ceva de acolo]: asta a făcut-o el pentru ea. Când eu... ș.a.m.d. Să fugă cu el în Dobrogea»²⁾.

Este, pare-se, punctul culminant al unei afecțiuni ce dura mai de mult, dacă e să judecăm și după următoarea însemnare făcută cu trei luni înainte. În Februarie, același an, 1879, Bucureștii asistau, entusiasmându-se din nou la reprezentațiile lui Rossi, așa cum făcuseră exact cu un an înainte și cum s'a văzut din corespondența lui Eminescu (cf. la capitolul *Povestea Codrului*). Duminecă 11 Februarie, Rossi era la masă la Maiorescu «cu al-de Kremnitz, al-de Rosetti..., Caragiă..., Slavici. Eminescu n'a venit fiindcă i se părea că nu e bine îmbrăcat. Incântătoare seară. În interval, greul timp intern M[ite] și Eminescu» (sublinierea noastră)³⁾. Cu toate că enigmatică și fără precizarea «intervalului» — dar oricum înainte de 11 Februarie — ultima frază nu e totuși mai puțin categorică. Ecourile literare ale acestor evenimente nu întârzie să se producă. Într-o lungă notă recapitulativă, de după 4 Noemvrie 1879, Maiorescu consemnează hărnicia scriitoricească a Mitei. «Frumosul *Lebensbild* a fost încă în acest an scris, apoi a urmat etc., etc.»⁴⁾.

Ceât astăzi, cu altă stare de spirit, decât aceea de acum 60 de ani și mai ales alta decât a lui Maiorescu, *Ein Lebensbild* sau, pe titlul tălmăcirii, *Un caracter de artist*⁵⁾ nu se pare nu numai mai puțin frumos, dar de un romanticism mult prea convențional. Singurul său merit ar sta în încercarea de a romanța portretul lui Eminescu sau, mai corect, ceea ce i se părea ei esențial în acest portret. Dar și sub acest raport, încercarea nu mulțumește. Câteva coincidențe de situație, de genul celei relatate mai sus în jurnalul lui Maiorescu, sunt singurele ce mai țin contactul cu pământul. Eroina e mai mult o victimă a generozității ei, decât a iubirii ce-i inspiră artistul de care se îndrăgostește. Întreaga povestire s'ar putea reduce la următoarea frază: «... Dacă prin iubirea mea vei fi plăsmuit o singură creațiune, care ar înălța generați întregi și ar face ca numele tău să fie binecuvântat de către omenire, prea puțin mi-ar păsa de persoana mea, să piară de o sută de ori. Vreau să-ți dau liniștea creatoare, vreau să-ți dau cunoștința fericirii». Și evident eroul nu «produce» nimic și idila sfârșește lamentabil. Acesta e «frumosul *Lebensbild*». Când peste vreo opt ani, prin 1893 adică, redactează o serie de «amintiri fugare» despre Eminescu, Mite Kremnitz mărturisește că nuvela amintită a fost expresia desamăgirii pe care a resimțit-o după scena de dragoste (relată de Maiorescu) și după ce primise, din partea poetului, în chip de împăcare, poemul *Atât de fragedă*. Dar să transcriem un pasaj caracteristic.

«Ziua următoare, după amiază, Eminescu veni iar la noi, dar fără să rămână la lecție sau la masă; îmi aduse numai o foaie de hârtie spunându-mi. Dumneata ai vrut întotdeauna să ai o poezie dela mine: iat-o, dar nu-i bună de nimic! Citit: «Atât de fragedă te-asemeni», etc.; Isprăvind de citit, am plâns: eram așa de mândră și fericită; mi se părea că un sentiment care l-ar fi îndemnat să creeze, după cum speram atunci, era pe deplin îndreptățit. El trebuia să scrie, în limba sa frumoasă, capo d'opere, să

¹⁾ «Rând scris cu litere chirilice, șters apoi; cuvântul șters cu totul, poate «obraz» (nota d-lui I. R. Pogoneanu).

²⁾ Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu Pogoneanu, I, (1855—1880), «Socec», 1937, pag. 324. — La care, ne îngăduim două observații:

Comentând în notă această însemnare, editorul face juste apropieri cu anume pasagi din scrierile Mitei Kremnitz, cu care și identifică pe eroina scenei relatate. Nu cred însă justă interpretarea din cuvintele «... iar cele consemnate aici, ca manifestări îngrijitoare pentru sănătatea lui Eminescu...». Nici însemnarea lui Maiorescu, nici mai ales adevărul nu îngăduie o atare ipoteză. Scena relatată nu e altceva decât unul din aspectele comediei erotice, pe care Eminescu n'o disprețuiește, nu numai în poezie, dar, precum se vede, nici în viața curentă.

«Să fugă cu el în Dobrogea» din Jurnalul lui Maiorescu și «vino cu mine într'un pustiu» din Mite Kremnitz duc în chip firesc la articolele ce Eminescu scrisese nu de mult, pe tema Dobrogei și «pustiului» ce nu se oferea în schimbul Basarabiei. În perspectiva timpului, ricocheturile acestea amuză.

³⁾ Id., *Ibid.*, pag. 321.

⁴⁾ Id., *Ibid.*, 329. Tot acolo, în notă, precizări biografice în legătură cu această lucrare.

⁵⁾ George Allan, *Un caracter de artist*, în *Convorbiri Literare*, XIX, 7, 1 Octombrie 1885, retipărit în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, 1933, pag. 40 sqq.

creeze drame pentru scena sa pustie, talentul, mi se părea atât de puternic. De pe izvorul clocotitor trebuia numai îndepărtate frunzele veștite¹⁾ — eu credeam că făcusem aceasta și iar mă împăcam cu mine însumi.

Când ne revăzurăm, în tăcere hotărîrăm să ne iubim unul pe altul, ca doi copii, el îmi spunea cum ar vrea să mă răpească și să mă ducă departe și ce frumos ar fi dacă, amândoi, am fi fost copii de Țigan, liberi pe câmpia înnegrită. Eu râdeam și glumeam de fanteziile acestea, totuși aș fi dorit și eu același lucru, însă după cum mi se pare acum, privind înapoi, ceream mereu cu pedanterie, lucrări dela el, ca o mărturie a dragostei sale. Câteodată stînd față în față, el închidea ochii și exclama: «Te iubesc prea mult»; sau îmi povestea despre mama sa, de care adesea îi era dor. Însă eu eram, la drept vorbind, desamăgită; bogăția sa spirituală la care mă așteptasem, această bogăție exagerată a unui cap inteligent de poet, nu mi se desvăluia, nu voia să se arate. Eu mă așteptam ca sentimentele și ideile, la el, să fie nesfârșit de bogate, nesfârșit de originale. Adîncimea pe care o așteptasem, în care trebuia să privesc și față de care trebuia să mă înfior, nu exista. Îl prețuisem mai mult decât merita, sau pretențiunile mele erau peste măsură de mari? Mă făcea în adevăr uneori să văd tablouri, dar puțin bogate în color, monotone ca și câmpia. Însă nimic măreț, nimic titanic, nimic care să mi se pară nou și să-mi deschidă noi orizonturi, nu ieșea din capul lui. Această desamăgire îmi dădu ideea primei mele nuvele *Das Lebensbild*, pe care o scrisă în săptămânile acestea.

Se vede că așteptam dela el ceea ce numai anii de pe urmă ar fi putut scoate dintr'însul; pentru că eram mai tânără, el îmi părea cu mult mai în vîrstă decât era într'adevăr. Pe cuvînt, după asigurările altora, îl luasem drept om cu cultură universală — cu măsura anilor de mai târziu ea ar fi fost găsită prea săracă. În orice caz închipuirea mea de femeie despre ceea ce un poet care iubește ar trebui să simtă și să creeze, era atât de fără margini, încît nimeni n'ar fi putut să o împlinească²⁾.

Comentariile, de ordin psihologic, pe care nu numai pasagiul acesta, dar ambele texte amintite, în întregul lor, le solicită, oricît ar fi de interesante, ne-ar depărta de limitatul nostru obiectiv. Cettitorul celor două texte ale Mitei Kremnitz va reține nu numai dozajul variatelor sentimente, conservate în puternicul acid al geloziei, dar mai ales va ajunge la concluzia că autoarea confesiunilor a iubit pe poet (ceea ce e foarte mult) și că a suferit de pe urma acestei iubiri în aceeași măsură, poate, în care și Eminescu a iubit pe... Veronica. Dezamăgirea ei este dezamăgirea tuturor femeilor, cătoră li se preferă o alta. De aici și acele note disgrațioase la adresa poetului, reacțiuni explicabile ale rînitului ei orgoliu³⁾.

Atât de fragedă putea să fie dedicată sau chiar dăruită Mitei Kremnitz, nu avea însă cum să fie și inspirată. Și pentru aceasta, înainte de a trece la argumentul variantelor, un mic calcul de cronologie. Coroborînd *Insemnările* lui Titu Maiorescu și *Amintiri fugare* reiese că intermediul acesta se situează în 1879, între Februar și Iunie, când se produce scena raportată de Maiorescu, după care Mite primește poemul, care la data aceasta era așa dar finit, în forma în care se va tipări peste 2 luni⁴⁾. Pentru cine știe cum lucra Eminescu, *Atât de fragedă* nu are de fel aspectul, ba dimpotrivă, al unei poezii improvizate. Să se mai observe în același timp că dela sosirea lui în București și dela reluarea colaborării la revistă, toate poemele trimise *Convorbirilor* sunt închinete aceleiași imagini a Veronicăi: atât cele 10 poezii, înregistrate, dela începutul acestui volum și până aici, cât și cele ce vor urma.

¹⁾ Parafrază a unei imagini din *Te duci*, cealaltă poezie, ce Mite susține a fi primit dela Eminescu, (nota noastră)

²⁾ Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre M. Eminescu*, în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, 1933, pag. 33. — Pentru comentarii indirecte, în marginea acestui text, cf. și Paul Zăușopol, *Notă la un imedit al lui Eminescu în Convorbiri Literare*, an. 66, Iunie 1933

³⁾ «Îmi va prezenta pe logodnica lui, gîndeam eu, și amorul propriu începu să mă turbure tare. Îl văzui la Camera, unde mă salută politicos, îl întâlnii pe stradă și la cumnatul meu, — la mine însă nu venea. Îi era rușine de mine? Niciun motiv nu l-ar fi îndreptățit la aceasta, niciodată și nimănui nu arătasem că mă făcea să sufăr, deși suferința mea îmi era așa de mare, că de multe ori nici mîndria mea nu putea să înăbușe un sentiment de arzătoare durere. Auzii că doamna Miclea plecase de curînd, dar că avea de gînd să se întoarcă; se mai spunea că Eminescu s'ar fi certat cu ea — dar eu nici nu voiam să aud de așa ceva» (*Ibid*, pag. 38).

N. B. O stare de spirit, atenuată prin trecerea anilor, se poate observa în articolul Mitei Kremnitz: *Un Lenau român*, în *Convorbiri Literare*, XLIV, 7, Septembrie 1910, tradus de Titu Maiorescu, din *Preussische Jahrbucher* (Bd. 139, Heft 31, 1910). Trecînd peste erorile de informație, semnalate și în nota redacțională, ce însoțea traducerea din *Convorbiri* sau peste unele accente de necrologie convențională, articolul acesta ultim poate fi privit ca un act de justiție și ca un prinos de împăcare cu umbra Poetului. În deosebi poate fi reținut finalul:

«În multe ediții sunt răspîndite acum în România poeziile sale; Eminescu e sărbătorit în patrie de posteritate și articolele sale de jurnal, născute în mijlocul atîtor chinuri, au fost adunate și tipărite ca modele de cea mai bună proză. Cât a trăit, n'a avut nici măcar o zi slobodă de griji. În scurtă sa existență pămîntească a suferit de lipsă trupească și sufletească... «Soarta poezilor» zic superficialii. Omenirea simțitoare își acoperă însă capul de rușine».

⁴⁾ «Una din poeziile dedicate mie, o văzui deodată publicată în *Convorbiri*» (*Ibid*, pag. 38). De sigur, e vorba de *Atât de fragedă*, (deoarece *Te duci*, apare abia în 1884), pe care Mite o încorporează *Amintirilor* în forma definitivă, în care a apărut în *Convorbiri*. Să consemnăm tot aici un amănunt sugestiv. În *Rumanische Dichtungen*, despre care s'a vorbit în nota poeziei precedente, și anume în ed. II-a, *Atât de fragedă* nu se află tradusă. Figurează, în schimb, în ediția III-a, sub titlul *Dir I* și cu inițialele tălmăcitoarei. M.K.

clasicele trei sonete, *Afară-i toamnă* etc., *Freamăt de codru*, *Revedere*, *Foase veștedă*, *Despărțire*, toate tipărite în Octomvrie același an, și chiar *O, mamă* din Aprilie 1880¹⁾. Încât putem subscrie fără teamă formula așa de categorică a lui N. Iorga: «Cu toate reclamațiile postume ale Mitei Kremnitz, cumnata lui Maiorescu, cred că ea și-i atribuia pe nedrept versurile din *Atât de fragedă*, care se încheie ca după o lungă legătură de iubire»²⁾.

Și cu aceasta, cred, problema poate fi pusă în adevăratul ei cadru. Că Mite Kremnitz era îndreptățită să-și atribue un text, ce i se dedica, nu ni se pare decât foarte firesc, câtă vreme nu avea de unde să cunoască lungul proces de creație al poeziei, iar circumstanțele exterioare îi favorizau într-un total iluzia. Corespondența Veronicăi adaogă și ea un document de netăgăduită importanță și pe care-l transcriem, pentru cele câteva diferențe, din manuscrisul de copii, aflat în păstrarea Academiei și nu din lucrările d-lui O. Minar³⁾. O notă a copistului înseamnă că scrisoarea e «în dolu». Păstrăm copiei cele câteva erori ortografice ale originalului.

Dacă-ți scriu este că plânsul nu m'ar lăsa să ți le pot spune⁴⁾.

1 oră după miezul nopții 2 Septemvrie 1879

Cât am admirat de mult poezia ta *Atât de fragedă*... cât am admirat-o pot oare să-ți spun? — tu singur trebuie să o admiri tainic în sufletul tău, și că te închini la propria-ți creațiune ca însuși funta pe care o divinizezi în ea. E un sentiment atât de înalt, atât de curat, atât de adânc — însă adresate unei ființe cu care din nefericire sau din fericire poate eu nu mă pot nici măsura, nici compara (Elisabeth⁵⁾). Eminescule, acea poezie e simțită — și dar eu am dispărut din inima ta — era oare altceva decât inima ta la care eu am ținut mult mai mult decât am avut aparența? Versurile tale m'au făcut cu durere să simt că o figură *souverainement supérieure* m'a alungat afară din sufletul tău, unde poate fără drept și fără veste mă introdusesem. Scriindu-ți plâng lacrimi de durere, durere nouă și necunoscută mie până acum și care poate e cu atât mai amară cu cât îmi vine într-o stare deja destul de tristă. Să nu crezi că sunt supărată pe tine, din contra, dacă îți descriu toată starea sufletului meu, o fac, ca să știu (≈n.n) cauza unei eterne resignări din parte-mi, a unei renunțări dureroase, care mi-o impun, pentru ca să te pun în poziție de a nu-ți nega față de mine niciun moment individualitatea, de a nu fi ipocrit și ca să-mi poți acorda drept mângâiere *après tant d'amour une parfaite et sincère amitié*.

Crezi tu că nu le-am presimțit toate acestea? Ce vrei sunt nefericită că am un fel de a doua vedere, și găsesc direct câte îmi pregătește soarta, ce să-ți mai spun, mă tem să nu-mi pierd după ce am pierdut tot — și puțină minte ce mi-a rămas.

Eminescule, nu le lua aceste ca reproșuri, poți reproșa inimei ceva? Și din iubirea ta trecută nu încerca să faci un act de conștiință pentru susținerea unei cauze pentru care inima ta și sufletul tău strigă că e pierdută.

Amica ta Veronica⁶⁾

Ms. Prezentarea manuscriselor acestei pocme s'ar putea face, fie pe linia temelor, fie pe linia cronologică, înăuntrul căreia se poate urmări cum se altoiesc și cum se desprind diferitele motive alcătuitoare. Folosim acest de al doilea mijloc, deoarece înlesnește și simplifică, cu atât mai mult cu cât unele încercări de cronologie, la Botez, au putut să sugereze o filiație eronată, în câteva din etapele ei: cum sunt de pildă, cele ce privesc manuscrisele numerotate de el I, III și V, așa cum se va vedea la capitolele respective ale prezentării noastre.

Distribuite pe ani, manuscrisele, principale sau secundare, unitare sau parțiale, se pot așeza în următoarea schemă cronologică. Inutil să mai repetăm că despre certitudinile categorice nu poate fi vorba. Dacă uneori anul sub care însumăm manuscrisele este neîndoișor, alteori el este dedus cu aproximație.

Dar chiar și în cazul când toate prezumțiile pledează pentru cutare sau cutare an — prudența îndeamnă să lăsăm o margine și surprizelor de viitor, pe care ni le-ar revela doar corespondența, manuscrise încă nedesvăluite, coroborări de date, etc., etc.

¹⁾ Așa cum și corespondența anilor acestora nu părăsește o clipă primordialele ei temă veroniciană.

²⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I, pag. 235. — *Ibid.*, pag. 306, când analizează *Fântâna Blanduziei*: «Un fel de Mite Kremnitz față de Eminescu e Neera, «prețioasă» stil secol al XVII-lea frances, care se vrea, se cere, mai că se și impune iubită a unui Horațiu care ca om nu se pare să fi putut stărni pasiuni». — Pe aceeași temă, a poemului și a iubirii pentru Veronica, elocventă reluare în N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, Tom XXI, Mem. 9, 1940, pag. 19.

³⁾ Cu toate că și copiile academice provin tot dela d-sa.

⁴⁾ Multe din scrisorile Veronicăi încep cu un *ante-scriptum*.

⁵⁾ Substituie de nume sau aluzie ținută mai sus?

⁶⁾ Ms. 4850, 31—32. Epistolei acesteia, al căreia ultim cuvânt e totuși atât de enigmatic și se pretează la atâtea incursiuni, i se opun rândurile următoare, dintr-o scrisoare (cu multe caractere dubioase) dela 1886, a lui Eminescu: «... Pe versurile: *Atât de fragedă*, *De câte ori subit*, *Lasă-ți lumea ta uitată*, și *dacă ramuri bat în geam*, pe toate ar trebui să scriu Sunt ale ei — deci numele tău atât de armonios, de dulce, de fermecător» (O. Minar, *Dragoste și poezie*, [f. an], pag. 100 și apud Leca Morariu, *Eminescu și Veronica Micle*, pag. 26, 27).

A.	
A. 2262, 16 (<i>Gemeni</i>)	 cca. 1875 – 1876
B.	
B ¹ 2262, 80–82	
B ² 2278, 67–68 + 55	
B ³ 2278, 58–61 + 68–65 (<i>Comediantul</i>)	 1876
B ⁴ 2262, 86 v. (<i>O tăcești...</i>)	
Crâmpee: 2280, 33 v.	
2283, 106 v.	
C.	
C. 2275, 64–66 (<i>Bogdan Dragoș</i>)	 1877
D.	
D ¹ 2279, 54	
2306, 73	
D ² 2261, 82–83	 cca. 1878
D ³ 2261, 81 v. + marg. f. 82	
D ⁴ 2279, 14	
D ⁵ 2279, 18 v.	
D ⁶ 2260, 174 + 224	 c.ca 1879
E.	
E ¹ 2279, 60, 60 v., 61	
2261, 45–46	
E ² 2262, 207–207 v.	 1879
E ³ 2279, 71–78	

A. Apropierea ce se pot face cu poema *Gemeni*, fără să fie cu totul arbitrară, sunt totuși destul de relative. Chiar dela întâile redacțiuni ale *Gemenilor*, se întâlnește un dialog de dragoste între Tomiris și Boirebist poetul (devenit ulterior Alberic și apoi Sarmis), un mic imn de adorație, care cu timpul va fi amplificat, până când în una din ultimele redacțiuni (*Sarmis*, 2260, 222 sq.) el va ajunge învârstat cu versuri din *Atât de fragedă*.

Operația aceasta se întâmplă târziu după 1878, la București și nu cum socotește Botez cu mult înainte de 1875–1877. Raționamentul lui Botez e oarecum *à rebours* și el se întemeiază pe un defect de filiație. Căci versurile ce socotește că au fost transferate din 2279, 13 v. unei forme mai vechi din *Gemeni* au fost de fapt dintru început și au și rămas ale *Gemenilor*. Lor li s'a adăos versuri din *Atât de fragedă*, ceea ce a dus la forma învârstată de care am amintit.

Transcriem, cu titlu de curiozitate sau de simplă indicație, una din primele forme (circa 1875–1876) ale micului monolog de dragoste, rămânând ca forma amplificată să o reproducem sub anul respectiv, circa 1879 (anul în care *Rugăciunea unui Dac* e degajată și aproape bună de tipar). Cât despre celelalte forme tranzitorii, înăuntrul poemei *Gemeni*-lor, ce nu-și au locul aici, se vor întâlni la capitolul respectiv din «Postume».

A. 2262, 16

— Când te-am văzut copilă treceai așa frumoasă
 Cu ochii mari albaștri în bolți întunecoase
 Ca marmura de albă și mâinile de ceară
 Uneau pe sînu-ți mândru o mantie ușoară
 5 În părul tău cel moale de cânepă un caier
 Flori roșii și flori negre bogate se încaier
 Și ochii plini de visuri isvoarele umiri-s
 Frumoasă, ah frumoasă putut-ai fi Tomiris
 Zîmbeai . . . Nevinovatu-i și trist surisul tău
 10 Și nimeni nu te vede astfel cum te văd eu?

5. Iar părul tău etc, 9. Z. . . . N.-i și blând > Z. . . . N.-i și t. etc.

De ce zîmbeai tu oare . . . v'un cântec trist [și] moale
 A fost atins în taină glasul gândirei tale?
 Treceai . . . atât de-armonic era mișcare, pasul
 Că în a ta privire m'a fost cuprins estasl
 Și ca prin somn auzit-am un svon de blânde muzici
 Că n'a fost farmec scumpo, că n'a fost vis să nu zici
 Căci stam uimit, de patîmi lumești nici o scîntee —
 Căci tu ești prea mult înger și prea puțin femeie.

B. — Întîia versiune, propriu zisă, a poeziei se află în 2262, 30—32 (B¹), în forme strofice și se situează cronologicște după 16 August 1876. «Nu cu mult înainte de August 1876», notează Botez și credința lui trebuie că se întemeiază pe ciorna de petiție ¹⁾ (datată *Iași în 16 August 1876*) și care figurează drept f. 33 v, așa dar, în vecinătate. Într'adevăr, filele acestei versiuni sunt, ca și ciorna de petiție, de aceeași hîrtie, de mărimea unei coale și poartă cam același scris cu cerneală violetă, de mai multe nuanțe. Evident: cu puțin înainte, cu puțin după această dată, lucrul n'ar avea mare importanță. Este însă un argument oarecum de conținut, care în cazul acesta decide E vorba de strofa 17—20 (*De mi-a fost musca dragă*), care arată că versiunea aceasta se situează după moartea mamei poetului, deci după 16 August 1876. Căci aceeași situație se întîlnește și în mara poemă biografică *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci* ¹⁾, din preajmă (2262, 21—27), care domină cum s'a mai spus de altmînterea și la capitolul *Strigoi* (ed. aceasta, vol I, 448) atmosfera acestui moment liric, de mare intensitate. Aceeași situație, de altfel, și în *Bogdan Dragoș*, ceea ce iarăși poate sluji drept reper în delimitările cronologice, referitoare la această piesă de teatru.

Un lucru pare sigur, cred: întîiul concept al poeziei *Atît de fragedă* (aceasta, brouillonar, din 2262, 30—32) aparține aceluiași moment de mare intensitate a rubirii lui, de către sfîrșitul anului 1876, cînd inima oscilează între venerație și blestem, așa cum lunga poemă biografică amîntită (ce se va putea urmări la «Postume») ilustrează. Și, cum am mai avut prilejul să amîntim, momentul acesta este și unul de febrilă activitate lirică, dela versurile cele mai prozaice, aruncate pe hîrtie și sbatîndu-se să capete formă pînă la poemele de desăvîrșită perspectivă, precum *Călin*, *Strigoi*. Cetitorul poate urmări singur ritmul acestei pasiuni, ca și implicațiile cîte se întrec de la o formă la alta. Să spunem totuși că pentru cine ține să imagineze întreg acest moment liric și autobiografic (dacă nu cumva suntem în pleonasm), se impune să citească pe lîngă poemele ce dăm aici și unele din cele ce-și află locul fie la alte capitole, fie la «Postume». Iată cîteva titluri: *Pierdută pentru mine*, etc.; *Icoană și pruvaz*; *O dulce înger blînd*; *Venim și farmec*; *Să țin încă odată*; *Odată te văzusem și Pîn' nu te văzusem* dintre «Postume». iar din celelalte: *Iubița vorbește* (cf. *Scrisoarea IV-a*); anume fctme tranzitorii din *Te duci* (cf. ael capitol): *Kama*, *O tăceși* și *Comediantul* din cele ce se publică la acest capitol.

Acest prim concept este de fapt plasma comună a două poezii, ce cu timpul se vor despărți: *Atît de fragedă* (pe f. 30) și *Ce s'alegea de noi* (. . . pe ff. 31—32), cunoscută mai ales din versiunea Hodoș-Chendi sub titlul: *Alte terține*. În acest concept elementele sunt încă în fierbere, unele motive ale întăiei poezii (d. p. *Pierdută vecinic pentru mine* și *A mele brațe în deșert*) fiind repartizate în cea de a doua, situație ce se menține și într'una din versiunile intermediare ale celei de a doua, (2254, 253 v—255) ³⁾. Această implicație de motive, proprie multora din poeme, în era lor primară mai ales, e o caracteristică a creației eminesciene și de aceea reproducem amîndouă temele. Ele trebuiesc cetute întăiu așa, iar după aceea confruntate cu versiunile din D¹ (2279, 54—56) unde cele două poezii devin autonome și elementele disparate se fixează în albia lor definitivă.

Să specificăm: textul numără variante, unele simultane (din 1876), altele (de fapt numai v. 1 și 8) cu o cerneală ulterioară, violet închis, ce se întălnește, d.p. în *Povestea Terului B.* (2306, 75, sq.), deci circa 1877—1878.

¹⁾ Petiția întreruptă după cîteva rînduri caligrafice sugerează că va fi fost poate oprită în momentul cînd va fi aflat de moartea mamei sale, întămplată la 16 August 1876, data petiției. (cf. cap. *O rămăi*). Poema autobiografică *Pierdută pentru mine* . . . conține destule indicii că poetul a fost la înmormîntarea mamei sale.

²⁾ Publicată în *Revista Fundașilor Regale*, VII, 7, 1 Iulie 1939.

³⁾ Observația își are valoarea ei și ea se cuvine cu osebire reținută. Judecând după scris, chiar după caligrafie, ff. 30—32 conțin f. 30 *Atît de fragedă*, ff. 31—32, *Ce s'alegea*. Judecând după textele autonome, de mai tîrziu ale celor două poezii, ești înclinat să crezi că la mijloc e una din acele cartări eronate, datorite legătorului, de vreme ce imaginii proprii primei poezii se întălesc în a doua. Și cu toate că știi că situația aceasta e frecventă la Eminescu și-ar trebui o verificare, o variantă adică în care să întălnești poezia a doua în forma aceasta. Din fericire, ea se află în 2254, 253 v.—255.

Cum poezia *Ce s'alegea* a devenit cu timpul, și grație multelor prefaceri la care a fost supusă, o postumă, se înțelege că toate stadiile și detaliile ei se rezervă aceluși volum. Aici o transcriem în forma originală și numai cu titlu documentar, pentru ca cetitorul să poată surprinde plasma comună.

Numerotația merge în continuare, poeziile alcătuind acum o unitate.

Unele strofe sunt barate cu creion roșu, de două nuanțe, altele reținute cu acolade, altele barate cu cerneala neagră, ce se 'ntâlnește în ms 2279, 54—56, când cele 2 poezii se fixează după eliminările, indicate pe acest manuscris. Așa dai, ca de obicei, Eminescu lucrează cu toate caietele desfășurate pe masă.

B¹ 2262, 30—32

Copil, cu plete lungi de aur
Și alb ca floarea de cireș
Ce soartă rea, bogată 'n chinuri
Te-a pus în calea mea să ieși?

5 Să treci ca visul de ușoară
Crăiasă blondă din povești
Și îmi arăți cu-a ta privire
C'ai priceput ce scumpă-mi ești

10 Ș'apoi în veci gândind la tine
Să simt văzându-ți fața ta
Că ești perdută pentru mine
De și din suflet ești a mea

15 Un Dumnezeu al tinereții-mi
Eu să te port în orice loc
Și din clipirea genei tale
S'atârne viață și noroc

20 De mi-a fost maica dragă 'n lume
Inchis-au ochii trecători
Dar tu 'menit' a mea să nu fi
În orice zi din nou îmi mori

Atunci ca pe-o-amintire stinsă
Cu dulci cuvinte te desmierd
Cu bucuria că a mea ești
Cu disperarea că te pierd

N.B. Dela 1—16 barat creion roșu; dela 17—28 reținut, acolade cu creion roșu

1. Copil, cu părul lung de aur; 3. C. s. rea, bogată 'n lacrimi > C.s r.b. 'n doruri;

5—8 1° Copilăroasă și ușoară

7—8 2° Și îmi arăți cu-a ta privire

Crăiasă blondă din povești

Cât... și cât de scumpă 'mi ești ~

Nu mă privi, a ta privire

Mi-arată cât de scumpă 'mi ești

N.B. În dreptul strofei 17—20 însemnat, cu violetul mai închis: mă tânguie și încă un cuvânt indescifrabil, cu creionul, pare-se: mereu*.

20. În orice clipă tu îmi > În orice ceas > În orice zi etc.;

21—22 1° Menit doar în singurătate

2° Menit doar în singurătate

O amintire s'o desmierd

Num' amintirea-mi s'o desmierd

25 Ș' astfel eu rîd și plîng într'una
 În desnădejde-mi fericit
 Să fii a mea neavînd speranță
 Deși iubind mă știu iubit.

[* * *]

30 Și-apoi gîndesc ce-era de mine
 Dacă odat te-aș fi 'ntîlnit
 Te-aș fi ucis cu desmierdarea-mi
 Ah cât de mult m'ai fi iubit

35 Și în pustiul vieții mele
 Tu luminai o mîndră stea
 De mii de ori mai scumpă mie
 De mii de ori fiind a mea

40 Poveste fost-ar fi viața-mi
 De gură spusă de copil
 De larmă plină și 'nflorită
 Precum e luna lui April

 Dar azi ca 'n toamna cea târzie
 Un singuratec, trist isvor
 Și ca și frunzele uscate
 A mele visuri cad și mor

45 Azi de nimic nu mai îmi pasă
 Nimica 'n lume nu aștept
 Mă mir la ce mai bate încă
 Sărmana inimă din piept

50 Sunt osîndit gîndind la tine
 Viața 'n deșert s'o risipesc
 Și să-mi rămîe anii văduvi
 De chipul tău Dumnezeesc

55 Pierdută vecinic pentru mine
 Altor drumul luminînd
 De mă trezesc, mi-s ochi 'n lacrimi,
 Și când adorm, adorm plîngînd

25. Și 'n desperarea-mi rîd cu hohot; 27. Să fii a mea neavînd nădejde; 28. Deși iubind mă simt iubit.

N.B. Toate strofele barate cu cerneală neagră, afară de strofa 33—36 încadrată în roșu; dar și această strofă mai figurează în amintitul manuscris ulterior, 2254, 253 v.—255.

60 Plângând întind dup' a mea umbră
A mele brațe îndeșert
Nevrând pe mine să mă sufăr
Cu-al meu pustiu stau să mă cert

Sau cufundat pe gânduri negre
Eu zile 'ntregi gobesc și tac
De-acest amor bogat în lacrimi
Și în zîmbiri de tot sărac.

65 De m'ai iubi a mia parte
Din cât copilă, te iubesc
Ai înțelege că la urmă
Eu totuși am să 'nnebunesc

B² figurează în 2278, 67—68 + 55 și aparține pînă grafie, cerneală, vecinătăți, grupului de motive ale aceleiași an 1876. Numărând 8 strofe, versiunea aceasta se prezintă ca un interesant aliaj. Derivată din B¹, concentrează întâile două strofe într'una, împrumută imagini din anume colaterale, de pildă din textul *Țîstut-ați comedianțul*, figurând în împrejurimi (ff. 58—61, 63—65).

De altminteri, ajungând aici, cetitorul care ține să pătrundă adevărata atmosferă a acestui moment liric, a cărui reconstituire integrală nu va putea fi întreprinsă decât odată cu tipărirea tuturor « Postumelor », cată să citească cel puțin: poema *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci; Icoană și privaz, Gelozie* etc., dintre « Postume » și după aceea textul B²: *Țîstut-ați comedianțul*, B⁴: *O tăceți...* și de sigur lista nu e epuizată.

B² 2278, 67—68⁻¹ 55

O tu frumoasă damă albă
Crăiasă blondă din povești
Nu mă privi... căci ochi 'n lacrimi
Mi-arată cât de scumpă-mi ești

5 Și nici odat' n'aș fi voit-o
Această taină tu s'o știu
La ce să rizi în al tău suflet
De ani-mi negri și pustiu

10 La ce să știi că deapururi
Năzare 'n ochi-mi fața ta
Pierdută vecinic pentru mine
Oh nu-mi răpi averea ta

61. Stau > Sau cufundat în gânduri negre; 62. « Abia dragostea » deschide ochii și o face sentimentală. Atunci își lasă capul în jos și gobeste. » (*Revista teatrală Fadette* în *Țîmpul*, II, 291, Duminică, 25 Dec. 1877). 68. Eu trebui tot să 'nnebunesc

N.B. Strofa 53—56 marcată marginal cu creion roșu, strofele 53—56 și 57—60 barate cu creion negru, strofele 61—64 și 65—68 barate cu cerneală neagră.

B². — 1—4 (pe f. 55).

Tu ce ești gingașă și albă
Crăiasă mândră din povești
Închide-ți ochii — a ta privire
Mi-arată cât de scumpă'mi ești

10. E[u] > Privesc > Năzare 'n ochi-mi etc.,

- 15 Un Dumnezeu al vieții mele
Văd umbra ta în orice loc
Și de clipirea lungii gene
Atârnă viață și noroc
- 20 Tot ce mi-a fost mai drag în lume
Închis'au ochii muritori
Dar tu menit' a mea să nu fi
În orice clipă tu îmi mori.
- 25 Ș'atunci ca pe-o iubită stinsă
Icoana dulce ți-o desmierd
Pân' ce învie-ai avea 'n suflet
Spre a simți, că iar o pierd
- 30 Și cu durerea-mi voluptoasă
Eu mă îngân neconținut
Și mă tolesc fără' de speranță
Ștund*, iubind, că sunt iubit
- Și totuși numai* cât durere
Pustiu și umbră mi-ai adus
De mult cu ți-o spuneam copilă —
Dar cum iubesc mai e de spus?

B³. Cetitorul nu va lipsi să observe că textul *Comediantul*, de care am amintit la notița anterioară, și care figurează în 2278, 58—61 + 63—65, e un text cursiv-prozaic-brouillonar, dar că interesează prin imixtiunea feluritelor motive, care anticipează viitoare poeme, din stiofa 33—36 (*Au veni-le-va la preoți*) transmisă și *Despărțirei*, motivul Venerei Anadyomene ce se va întâlni în *Lasă-ți lumea . . .* sau atâtea accente din formele tranzitorii ale poeziei *Te duci*.

B³ 2278, 58—61 + 63—65

- Țiștut-ai comediantul
L'aplaudă-ți cu sudalmă
S'a sfârșit acum comedia
Haide de ! băteți în palme
- 5 Nicu n'a fost a lui voința
Voi de el să faceți haz
El a vrut să placă damei
Cu gropițe în obraz

B². — 13. Căci Dumnezeu vieții mele.

21—24. (*pe f* 11). Ș'atunci ca pe departe . . . ~
Cu dulci cuvinte te desmierd
Pân' ce apari din nou în suflet
Spre a simți că iar te pierd

10 Ea stă 'n lojă rezimată
Ochi-și pleacă pe sub gene
E mai albă decât zina
Venus Anadyomene.

15 Pentr' un blând zîmbet al gurii
Comediantul și-ar dà viața
Dar ca marmura-i de albă
Și e rece ca și ghiața

20 Și nici numele-i nu poate
Să-l rostească 'n gura mare . . .
Ci pierdut în al lui suflet
Prin suspine el răsare.

O vedeți-l în cabină
Intre cei păreți de scânduri
Plânge . . . nu de-al vostru șuer
Ci de propriile-i gânduri

25 Pân' a n-o vedè pe dânsa
Nici simțea că 'n lume este
Dar acum el simte viața
Ca pe-o tragică poveste

30 Ce mai caută 'ntr'aiurea
Are viața lui vr'un rost
Decât viu — mai bine 'n lume
Nici odată să nu fi fost

35 Au veni[-le-]va la preoți
Ca de aiurea vre un gând
Ca să sufle peste fața-i
Moartă, numele ei sfânt?

1. Șuerat-ați comediantul > Țiștit-ați c.; 14. Și-ar dà viața comediantul;

N.B. În stânga strofei 1—4 creion albastru, marginal, (intenție de a reveni?); strofa 9—12 barată cu creion roșu.

În dreapta strofei 13—16 o lime, cu cerneala de mas târziu, și schișată o altă formă a strofei, de o descifrare incertă, din pricină că a închis caetul cu cerneala neuscată

Ca să-1 placă el încearcă

Ca să joace* frumos* ochii*
Și să cânte* fără* glas*

NB Strofele 17—20, 25—28 și 33—36 barate cu creionul roșu al reviziei ulterioare, după ce poezia a fost redactată în întregime.

29—30. Ce nădejde-l mai așteaptă
Decât liniștea 'n sicriu

40 Apoi piară fără de urmă
 In nimic de-unde eși
 Scânduri goale, păreți negri
 Peste el s'or prăbuși.

 Orice urmă aruncată
 Intr'un creer omenesc
 Va peri cu spectatorii
 Ce acum îl huiduiesc

45 Ce 'nsemnează 'a lui viață
 La ce fuse el să fie?
 La ce joacă zeci de roluri . . .
 Comedie, comedie !

50 Țiștiuit-ați comediantul
 L'aplaudați cu sudalme
 S'a sfârșit tragi-comedia
 Aida de ! băteți în palme.

55 O îmi faci plăcere multă
 Dacă faci de mine haz
 Damă albă și frumoasă
 Cu gropițe în obraz

60 Deci te rog nu băgă 'n samă
 Uită toate câte-am zis
 Am crezut a ta iubire
 E de râs . . . grozav de râs

 Am văzut în părul moale
 Gâtul tău cel de zăpadă
 Ș'am crezut că pe-al meu umăr
 Prea frumos o să mai șadă

65 Orice gând îți închinase
 Toată fibra vieții mele
 Renviase sub suflarea-ți
 Sub a frunții tale stele

47. L.c.j. mu de r. . . ; 50. L'aplaudați șters cu creionul roșu dar neînlocuit ; După strofa 49—52 repetate
 limi roșii, ca și cum ar despărți poezia în două.
 Strofa 65—68 barată cu creion roșu. 65. Orice gând ți se 'nchinase;

70 Nu ! Tu n'ai mai fost femeie
Ai fost chip ceresc și sfânt
Umbra gândurilor mele
Era dulcele-ți cuvânt

75 Pân la tine nicăiurea*
Ca 'n pustiu n'am fost aflat
O imagine asemeni
Acelea ce-am fost visat

80 Căci te-am fost visat pe tine
Și cu ochu sufletești
Cunoscut-o-am îndată
Că a mea peire ești

85 Bine Doamnă ! Rîzi în fața-mi — —
Să rîdem de vrei de a valma
S'a sfârșit tragicomedia
Iară voi băteți cu palma.

90 Dar nu știu ce îmi năzare
Parc'aud sunând un cariu . . .
Ce frumoasă ni e nunta
Cu asemeni lăutari

95 Și-aranjată* m-i cămara
Numai patru, patru scânduri
Vino Doamnă înlăuntru
S'adormim a noastre gânduri

100 Vin să mestecăm cenușa
Vieții noastre pustiite
Și astfel să punem capăt
Comediei afurisite.

Oh ! chip dulce de zapadă
Cum te mângâiu, cum te-ador
Te iubesc ca și nebunii
Te iubesc . . . să te omor.

71—72 Și cuvântul gurei mele
Umbră la al tău cuvânt

N. B. *Versurile 71 — 72 de la etaj sunt scrise cu creionul roșu, al reviziei ulterioare.*

75. O i. întocmai;

Între strofele 77—80 și 81—84 se interpune o pagină cu alexandrini, înrudiți, din aceeași epocă, din aceeași atmosferă, dar străină de conturul poemei de sus.

Strofa 81—84 barată, creion roșu; strofa 93—96 reținută pe stînga cu același creion roșu.

97. Oh ! tu dulcea mea zapadă,

- Te disprețuiu și te blestem
Numiri rele-ți iscodesc
Amintirea ta 'n picioare
O sfărâm și te . . . iubesc
- 105 Să rup inima din tine
Cu răceală s'o privesc
Cum în mână mi se sbate
Și s'o strâng . . . căci te iubesc.
- 110 Căci tu știi, cunoști prea bine
Câte chinuri eu mai trag
Și că mor de gelozie
Că mă pierd de al tău drag.
- 115 Căci tu știi că nu-s în stare
Nici un fir de păr s'ating
Ca lumina cea de ceară
Eu mă tot topesc, mă sting.
- 120 Tu ești bună . . . tu ai milă
Vei gândi tu vre o dat
Cu o umbră de 'ndurare
La acel ce te-[a-]adorat
- Aide Doamnă ! Comedia
E acuma pe sfârșit
Rîzi încalte, rîzi de mine
Ca să știu la ce-am trăit.

B⁴. Textul *O tăceți . . .* din ms. 2262 36 v. ni se pare de asemeni apt să suscite observațiuni prețioase. E transcrierea, imperfectă încă, în care se altoiesc și imagini ale timpului acesta, d.p. v. 11—14, a acelei stări de vrăjire, de *envoûtement*, pe care o trăiește poetul și din ale cărei obsesive lanțuri încearcă zadarnic să se descătușeze.

B⁴ 2262, 36 v.

- O tăceți . . . încet ca musca n'auziți pornind [un] cântec
A lui glasuri* se îngroașă ca murmurul de descântec
Și-s* acum* subțire dulce, dar mai tare tot mai tare
Și foiesc în aer roiuri nevăzute, răpitoare
- 5 O tăceți . . . mă lăsați singur să gândesc și [să] ascult

102. Cu numiri te > Numiri etc , 103. Îți calc > Amintirea etc.,
Strofele 105—108, 109—112 și 113—116 șterse, creion albastru.

B⁴. — 1—2. O tăceți . . . n'auziți [voi] sborul cel ușor de visuri multe (a)
Abia sbârâie subțire ca și sborul unei muște
(a) O tăceți . . . n'auzi tu sborul etc.

3. Tot mai tare și mai tare > Și-s* acum etc , 5 O tăceți . . . o mă lăsați voi > O t. m l. singur etc.;

Și să'l prind adânc în suflet, să'l repet în minte mult
 Și din valuri dulci de sunet eu să văd eșind un cap
 A căruia frumusețe în gândire-mi nu'l încap
 10 Cu păr lung bălaiu și moale care-i cade trist pe umăr
 Cum o văd [eu] printre lacrimi când le vărs fără de număr
 Cu-a ei față lin plecată, înspre umărul ei stâng
 De răcnesc în izolare-mi în genunchi de cad și plâng
 În văzduh cătând o umbră, întind brațele 'n deșert
 15 Și cu propria mea umbră stau pe gânduri de mă cert
 Ascultați, ș'acuma vine . . . cât de dulce și de 'ncet
 Fiecare sunet, zinet* în dorință e [']nmuiet
 Pare că te ung la suflet și 'n vertijul lor te trag
 Că murind în ele afli tot ce 'n lume ți-a fost drag

20 De asupră-ți și 'mprejuru-ți vremea parc'auzi căzând
 Ici în valuri tânguioase, colo dulce picurând

* * *

Aceluiași timp se cuvine să înregistrăm și câteva crâmpee, în care stăruie aceeași îndoită imagină: albă ca marmura și albă ca ceara. Ele se întâlnesc în 2280, 33 v ; 2260, 32 — 33 v. (*Tu ce ca ceara ești de albă — Crăiasă blondă din povești*) figurând alături de crâmpeele brouillonare reproduse la cap. *Dorinței* (vol I, 393—394) și 2283, 106 v.

2283, 106 v.

Tu ce ca marmură ești albă
 Crăiasă mândră din povești
 Nu mă privi — a ta privire
 Mi-arată cât de dulce ești

5 Venin și farmec port în suflet
 Cu al tău zâmbet trist mă perzi
 Căci fărâncat sunt de zîmbirea-ți
 Și 'nveninat de ochii verzi
 10 Și nu 'nțelegi că 'n al meu suflet
 Dureri de moarte tu ai pus —
 Cât de frumoasă ești pot spune
 Cât te iubesc nu e de spus

2280, 33 v.

Tu ce ca marmora ești albă
 Crăiasă blondă din povești
 Nu mă privi cu ochii 'n lacrimi
 Nu-mi arată ce scumpă mi-ești

5 O Dumnezeu al tinereții-mi
 Cu mine ești în orice loc
 Și de clipirea gurei tale
 Atârnă viață și noroc.

10. Cum o văd în zile* > C o v. în ceasuri sfinte de 'ntristări fără de număr,

17—18 Pare că te ung la suflet, în bulboană parcă trag
 Și murind parecă afli tot ce 'n lume ți-a fost drag

2283, 106 v. — 1—4. *strofă barată — intenție de a detașa postuma* Venin și farmec?

1. Tu care ești ca ceara albă, 2. Crăiasă blondă din povești; 9. Și făr' de leac în al meu suflet.

C. După ce aceste forme au fost încercate, motivul e încorporat în drama *Bogdan-Dragoș*, pe care Scurtu o situează, cronologicște, între 1875—1877¹⁾, Iorga între 1877—1878²⁾ și din care Eminescu citea lui Zamfir C. Arbore, la București, prin 1879³⁾. Ce e sigur este că drama, care integrează și alte motive autonome, e redactată în versiunea din ms.-ul 2275 după moartea Ralucăi Eminovici, întâmplată la 16 August 1876, cum se vedește prin fragmentul ce continuă motivul *Atât de fragedă* (2275, 64—66) și pe care-l reproducem de asemenea, într-un cât utilizează același motiv din poema *Pierdută pentru mine*, etc. Așa am procedat, de altminteră și pentru *Melancolie* unde am reprodus fragmentul respectiv din piesa de teatru *Mira*.

Despre această versiune Botez scrie: «I. 2275, 65. În acest manuscris se găsește drama . . . În versurile lungi de 13 silabe, din această scenă, se găsește prima inspirație a acestei poezii». Se vede din cele mai sus expuse și că nu este și pentru ce nu putea să fie prima inspirație.

Pentru a contura momentul acesta, transcriem câteva versuri din aceeași epocă, în care invocațiile alternau între Anna și Verena (În câteva din ciornele piesei de teatru, eroina e Verena — după cum Anna e întrebuințată în scheme de poezii subiective):

Să nu mai văd nainte-mi acea frumoasă zee
Cu capul ei de marmor pe umeri de femee . . .
Astfel îmi trece viața astfel etern mă chinuu
Și nicio dată Ana nu m'a lăsat* la sinu-i
Căci ea nu vreă iubire . . . vrea numai adorare
Tâmpit să-mi plec eu fruntea ca sclavul la picioare
Și ea să-mi spue rece: Monsieur, ce ai mai scris,
La glasul-i chiar ironic, să fiu în paradis etc

(*Icoană și privat*, 2278, 31)

N.B. Specificăm: pentru monologul acesta Bogdan-Ana există variante anterioare, pe care nu le reproducem, ele aflându-și locul de drept la tipăruia piesei de teatru.

C. 2275, 64—66

BOGDAN

O ! nu fugi . . . Stai ! stai !

ANNA

Să țip, să se trezească toți cei de prin prejur

Ea s'a ascuns cu spatele spre părete și și-a ascuns fața de sobă, ținându-și mâna la ochi.

Dar de-oiu țipa . . . el pierde (*se uită lung la el pe furiș*)

Păcat ! și nu mă 'ndur.

BOGDAN

Anna ! iertă-vei oare că eu am cutezat

5

Să viu acum noaptea . . . și tu te-ai speriat

Dar vezi că în genunchi eu cad naintea ta . . .

Și de ți-oiu spune oare de ce? mă vei ierta [?]

¹⁾ Ion Scurtu, *Drama lui Eminescu*, în *Sămănătorul*, III, 3, 18 Ianuarie 1904.—Tot Scurtu, și în același loc, întâia mențiune despre raporturile dintre *Bogdan-Dragoș* și felurite poezii: «Într'alt loc (ms. cit. [2275], f. 65) și tot în dialogul lui Bogdan cu Ana, găsim următoarele versuri din poezia *Atât de fragedă* . . . publicată în *Convorbiri Literare*, la 1879». [*Urmează cele 10 versuri și în notă*]: «Vezi o variantă ulterioară a acestor versuri în manuscrisul Academiei Române 2279, f. 14, unde-i scrisă ca un fragment de poezie lirică, de sine stătătoare».

A doua mențiune în M. Răducanu, [= Radu Manoliu] *Observațiuni critice asupra editării fragmentului dramatic «Bogdan Dragoș» a lui Eminescu*, în *Vocea Tutovei*, XII, 43, 31 Decembrie 1906.

²⁾ N. Iorga, *O dramă a lui Eminescu* în *Sămănătorul*, V, 40, 1 Oct. 1906.

³⁾ Z. C. Arbore, [*Comunicare la «Cronica»*], în *Sămănătorul*, V, 42, 15 Oct. 1906

V. 2. Cum tremur? Țip odată ~, 3. Dar de-oiu țipa... el fuge etc.,

O nu privi în laturi, asupra mea privește !
 Pot eu spera . . . ? O doamne, [ce] farmec . . . mă răpește !
 10 Tu ești așa de albă ca floarea de cireș
 Și soarta mea te puse în calea mea să ieși
 Cu ochii tăi, cu . . . de lacrimi și de foc ~
 Pe-al genei [tale] tremur e viață și noroc
 Să treci ca o ușoară crăiasă din povești
 15 C'o singură privire să văd ce dulce ești
 Căci dulce ești . . . De-atuncea eu te visez mereu
 Tu gingașă mireasă a sufletului meu
 Cu pustiirea vieții-mi de-atuncea eu mă cert
 Și 'ntind ca dup'o umbră eu dreapta în deșert
 20 O spune-mi, spune numai că moartea mea n'o vrei
 Că n'au ochii de geaba atâta milă 'n ei.

ANNA

O ce frumos se roagă, de și nu'l înțeleg
 Ca dintr'o aiurare numica nu aleg.

BOGDAN

O tu ești Dumnezeu și viața vieții mele
 25 Tu-mi ești în lumea asta ca soarele prin stele
 C'un zîmbet, cu o vorbă arată-mi a ta milă . . .
 Să te iubesc atâta . . . nu e păcat . . . copilă !
 Pe maică mea sărmana atâta n'am iubit-o
 Și tot, când cu țărână pe ea [au] coperit-o
 30 Părea că lumea-i neagră și inima îmi crapă
 Și aș fi vrut cu dansa ca să mă puie 'n groapă
 Când clopotul veciei plângea 'n a lui aramă
 Eu rătăcit la minte strigam: « Unde ești mamă? »
 Priveam în fundul gropii și lacrimi curgeau rîu
 35 Din ochii mei nevreznici pe negrul ei sicriu
 Nu știam ce-i de mine și cum pot să rămân
 În lume-atât de singur și-atâta de străin
 Aș fi răcnit dar glasul mi se 'nnecă în gât . . .
 Dar ca de-a ta iubire eu tot n'am plâns atât.

12—13. *adăugate ulterior în timpul transcrierii și îngheșute greșit între rimele povești — ești*, 13 De tremur[ul] > Pe-al genei etc ; 15. C'o singură zîmbire > C'o s. privire să-mi spui ce dulce ești.

21. De geaba nu au ochii atâta milă 'n ei. Un Că de creion subțire și arcuț metatezei indică schimbarea dela etaj 30—31. *Ulterior, la o recitare, versurile sunt modificate, cu creionul :*

Părea că lumea-i neagră și inima[-mi] se rupe
 Și în pământ alături doream să mă astupe (a)

(a) Și în pământ cu dansa > Și p. alături etc

D.—Am amintit la B. că versiunea implicată (dubla temă) din 2262, 30—32 se desparte cu timpul și că la București, circa 1878, poezia e disociată, cele două teme urmându-se una după alta, dar cristalizate după indicațiile operate chiar pe ms. B. Această etapă D. (între B și D. e o distanță de 2 ani) cuprinde o serie de versiuni, derivate una din alta și pe care le transcriem cu explicațiile de rigoare:

D¹. 2279, 54, din care reproducem numai partea întâia, cea de a doua și care se află pe ff. 55—56, rezervându-se «Postumelor», dimpreună cu toate nenumăratele ei avatururi. Acestui tip, 1 se anexează, în subsol, o serie de forme, schițate cu creionul, brouillonar, în 2306, 73 unde se întâlnesc variante pentru amândouă temele așa cum figurau în B. Pe cele ale temei a II-a le rezervăm «Postumelor». Acest brouillon e cu aproximație din 1877.

D¹ 2279, 54

Tu ce ești gingaș[ă și albă]
Precum e floarea de cireș
Menirea noastră-a amândoror
Te-a pus în calea mea să ieși

5

Să treci ca visul de ușoară,
Crăiasă blondă din povești
Și cu o singură privire
Tu să-mi arăți ce dulce ești

10

I*-ai* aruncat privind în urmă,
Ochi plini de lacrimi și de foc
De-atunci* de-al genei tale tremur
Atârnă viață și noroc

15

Apoi te-ai dus, te-ai dus departe
Te chem încet, te plâng mereu:
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu

20

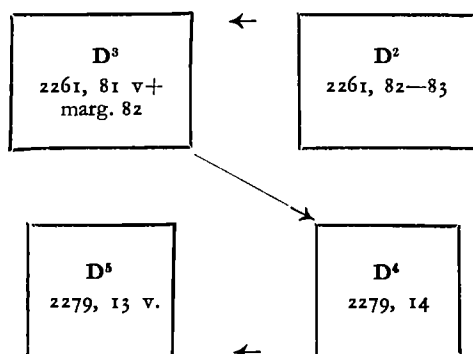
Zimbire dulce, răpitoare
Privirea-ți mândră* [vreau]* s-o iert — —
Să uit . . . și totuși trece* viața-mi*
Tinzându-mi brațele 'n deșert

1. *de fapt*: Tu ce ești gingaș . . . ~; 3 Menirea vieții noastre triste; 7. Și dintr'o s.p.; 9. Cu ochii tăi privind în urmă; 11. De-al genei tale gingaș tremur; 13. Apoi, apoi > Apoi, te-ai dus etc.; 14 De-atunci te plâng, te plâng mereu: > Te chem încet, te chem mereu.; 19. *lecțiune incertă* — în nica un caz trece*, mai repede mână* (verb) — am pus trece* ca expedient de circumstanță, dar cetitorul va fi atent la explicație

2306, 73

- 1—2 Copilă gingașă și albă
Ca alba floare de cireș
5—8 Să treci ca visul de ușoară
Crăiasă blondă din povești
Și [cu] o singură privire
Tu să 'nțelegi ce scumpă-mi ești
17—20. Și apoi să lași ca amintirea-ți
Cu dulci cuvinte să o cert
Dup' a ta umbră 'nchipuită
Tinzându-mi brațul îndeșert

D². 2261, 82—83; D³. 2261, 81 v. + marginalu pe 82; D⁴. 2279, 14 și D⁵. 2279, 13 v., a căror imagine în mic, reprezentată prin schema geometrică de mai jos, facsimilele alăturate o reproduc în mare, îngăduind oricui să urmărească metamorfoza succesivă a acestor patru versiuni.

Se atrage atenția asupra următoarelor detalii în legătură cu facsimilele acestor patru versiuni:

1 Din D³ s'a facsimilat doar o pagină (f. 82).

2 La stânga ei (f. 81 v.) figurează D³ — se poate surprinde cum versul de $4\frac{1}{2}$ iamburi a fost lungit în alexandrinul de 13 silabe, întregindu-se cu motivul *E trist ca nimem să te știe*, ce se află în același ms. 2261, 66—67, cum versiunea aceasta din D³ nu încapă toată pe fila 81 v trece înghesuită în marginea filei următoare 82 (să se urmărească pe facsimil aspectul acestor alexandrini-strofici, marginal, coloana a II-a).

Tot pe D³ se pot distinge aplicații cu o peniță mai subțire, ce trec în următorul D⁴ — 2279, 14 — îndeosebi în versurile 1 și 3, despre acest manuscris Botez scrie că e derivat din fragmentul *Bogdan Dragoș* (cf. și Scurtu). Pentru cronologia caetelor există repere utile — d.p.: caetul 2261, 63 sq. (un submanuscris) e anterior caetului 2279. Mai decid și vecinătățile, d.p.: *De câte ori subito [Pescărușul]* în 2261 e una din formele strofice, deci anterioare.

3 D⁴ (2279, 14) e transformat pe fila albă din stânga (13 v.). Facsimilul arată prin semnele de raliere că el trebuie citit ca în transcrierea noastră și nu ca la Botez (pag. 351) care l-a copiat greșit; să se observe în deosebi versurile înghesuite din jumătatea de sus a filei, ca o dovadă că jumătatea de jos (*Zîmbeai cu acel zîmbet...*) fusese scrisă întâiu. De altminteri această versiune e o versiune învârstă, în care pe vechiul motiv din *Gemenii* (v. mai sus) se altoiește motivul *Atât de fragedă*.

N.B. Din nou se amintește că aplicațiile se transcriu și repartizează după momentul creației, nu după locul unde figurează, d.p. aplicațiile cu peniță subțire de pe D³ se transferă, cum e și drept pe D⁴ pentru care au și fost gândite (cf. facsimilul).

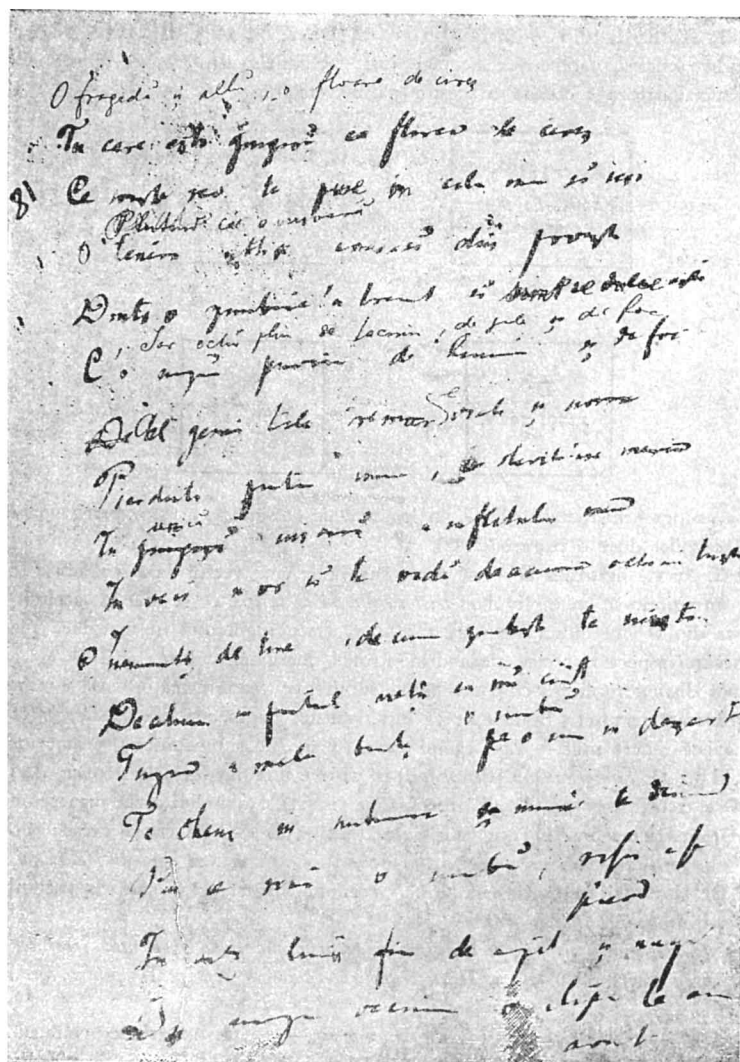
N.B. Se pare că între D⁴ și D⁵ se intercalează D⁶ *Sarmis* — ce e tot o versiune învârstă. Tot aici la epoca aceasta a contaminărilor se situează și crâmpeliul readaptat din poemul postum, de atâtea ori reluat, *Un roman* din 2279, 101—103, ale cărui ultime versuri au imaginea propriu motivului *Atât de fragedă* și care se rezervă avatarurilor aceluia poem, la «Postume». De altminteri epoca aceasta pare să fie una de frecvente altoiuri. Majoritatea figurează chiar în acest ms. 2279. La ff. 15, 14 v.—16, urmând versiunii D⁴ (2279, 14) e transcrisă poezia *Te duci* care începe cu cele două stihuri din D⁴ (transformate și prefăcute în 4 scurte) pe care le încadrează în chenar (cf. facsimil), și care figurase aproape aidoma și în D². După cum pe această formă din *Te duci* cu un creion roșu a aplicat strofe ce aparțin motivului *Atât de fragedă*.

La ff. 57—59, aceste altoiuri desăvârșite sunt transcrise cu creion roșu, afară de ultima strofă cu creion negru. Ele se pot vedea la capitolul *Te duci*, din acest volum.

La filele 29—28 v. o versiune a postumei *De câte ori subito, mă uit în ochii tăi*, în care sunt topite elemente din poeziile *Te duci*, *Din valurile vremii* și *Atât de fragedă* (vezi aceasta la capitolul respectiv al «Postumelor»).

D². 2261, 82—83

Tu ce ești albă și gingașă
Precum e floarea de cireș
Ce soarte rea și dragălașă
Te-a pus în calea mea să ieși.

Manuscrisile Academiei Române ATÂT DE FRAGEDĂ D^o 2261,8rv. (16 cm. X 20 cm.)

5

Trecând ca visul de iubire
Crăiasă blondă din povești
Numai c'o singură zîmbire
Mi-ai arătat ce dulce ești

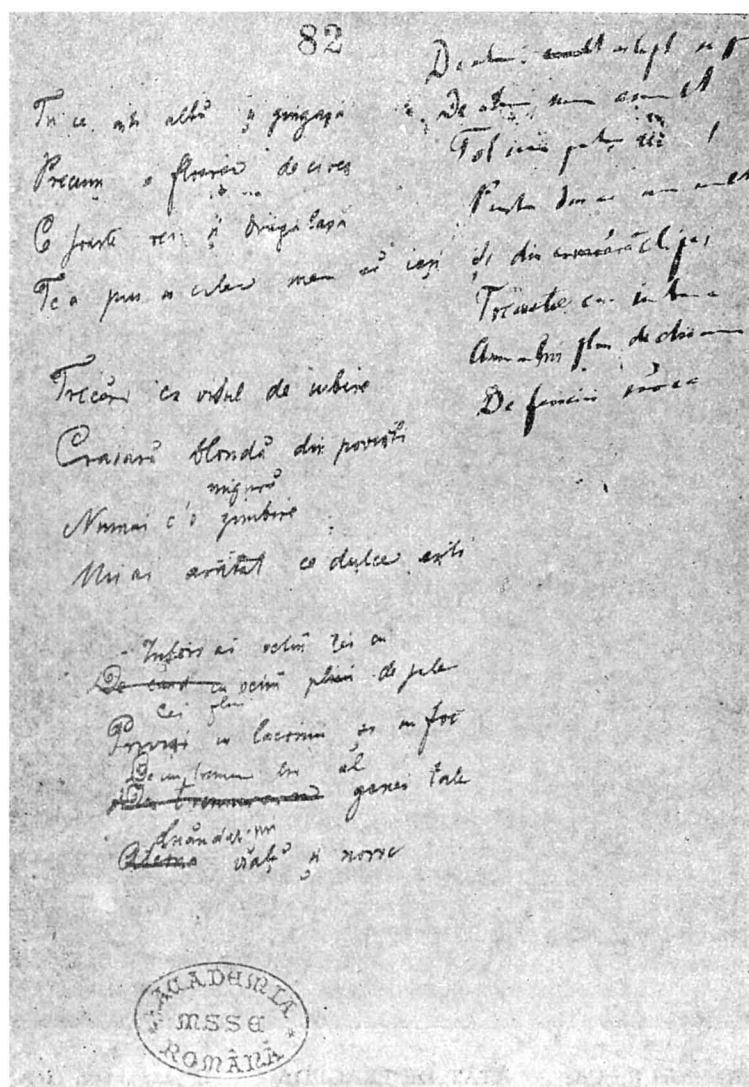
10

Intors-ai ochii tăi cu jale,
Cei plini cu lacrimi și cu foc
C'un tremur lin al genei tale
Luându-mi viață și noroc.

12. Luând viață și noroc.

9—12 De când cu ochii plini de jale
Priviși cu lacrimi și cu foc

De-un tremur lin al genei tale (a)
Atârnă viață și noroc
(a) De tremurarea g.t.

Manuscrisele Academiei Române

ATÂT DE FRAGEDĂ

D² 2261,82 (16 cm. X 20 cm.)

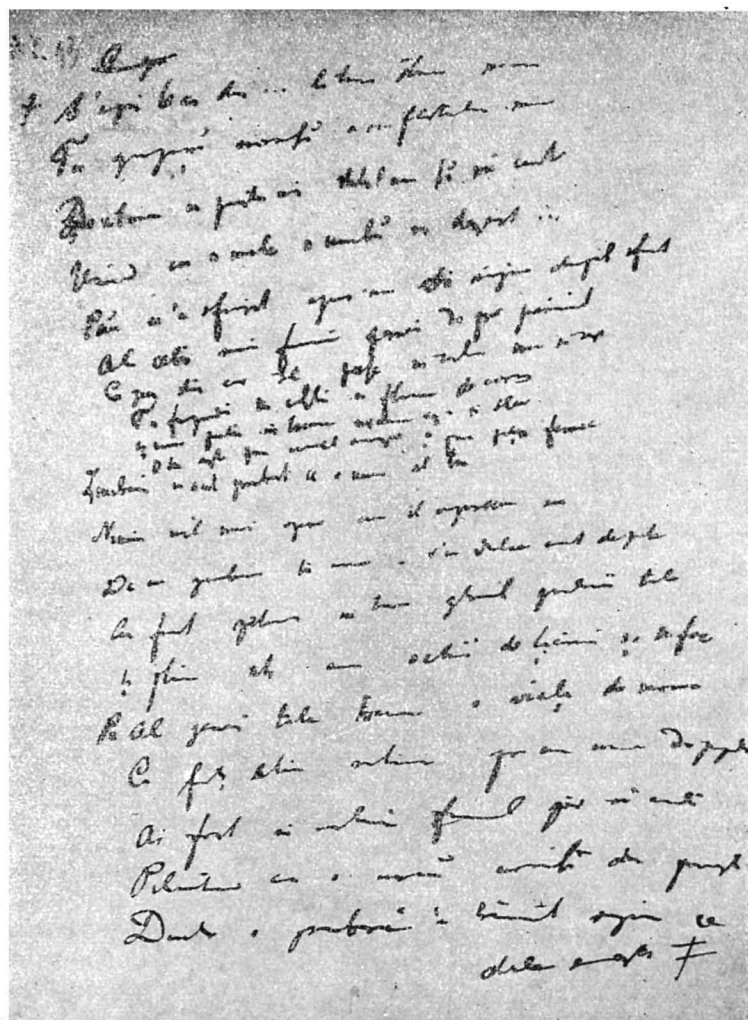
15

Apoi te-ai dus răpînd cu tine
Tot ce speraiu o clipă eu...
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu

20

Te-ai dus și ani de suferințe
N'or să te vadă ochi-mi triști
Ei ce 'ndrăgîră-a ta ființă
Și cum zîmbești, și cum te miști

19—20. Inamorați de-a ta ființă
De cum zîmbești, de cum te miști

Manuscrisele Academiei Române

ATÂT DE FRAGEDĂ

D⁶ 2279, 13v. (16,5 cm. × 20 cm.)

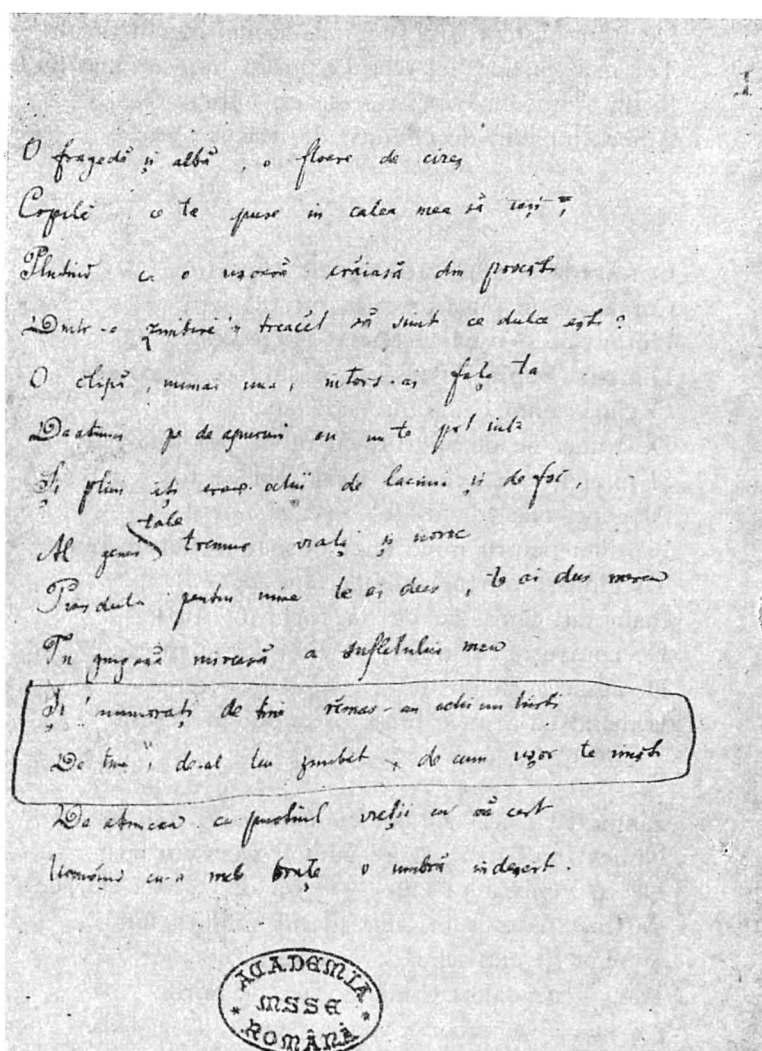
Cu-a vieții mele pustiire
 De-atuncea nopțile mă cert
 Dup'acel vis de fericire
 Tinzându-mi brațele [n] deșert

D³. 2261, 81 v. + 82 (marginal)

Tu care ești gingașă ca floarea de cireș
 Ce soarte rea te puse în calea mea să ieși
 O tânără, subțire, crăiasă din povești
 Dintr'o zimbire 'n treacăt să simt ce dulce ești
 C'o singură privire de lacrimi și de foc

5

D¹. — 22. Eu singur nopțile mă cert, 24. Tinzându-mi dreapta în deșert.

ATÂT DE FRAGEDĂ

Manuscrisele Academiei Române

D⁴ 2279,14 (16,5 cm. X 20 cm.)

10

15

De-al genei tale tremur viață și noroc
 Pierdută pentru mine, slăvit' așa mereu
 Tu gingașă mireasă a sufletului meu
 În veci n'or să te vadă de-acuma ochi-mi triști
 Inamorați de tine, de cum zîmbești, te miști
 De-atuncea cu pustiul vieții eu mă cert
 Ținzând a mele brațe pe-o umbră în deșert
 Te chem în întuneric pe* nume* te desmierd
 Pînă ce răsai o umbră, răsai apoi* [te] pierd
 În viața lumii fără de capăt și 'nceput
 În neagra vecinicie o clipă te-am avut

De-atunci aştept în* pace* de-atunci mereu ascult
 Tot mai pustiu* [e]* cerul* pustiu din ce* mai mult
 Şi din comoara clipei trecute eu îmbrac
 20 Amoru-mi plin de chinuri, de fericiri sărac

D⁴ 2279, 1 f

O fragedă şi albă, o floare de cîieş
 Copilă, ce te puse în calea mea să ieşi,
 Plutind ca o uşoară crăiasă din poveşti
 Dintr-o zîmbire 'n treacăt să simt ce dulce eşti?
 5 O clipă, numai una întors-ai faţa ta
 De-atunci pe de apururi eu nu te pot uita
 Şi plini îţi era ochii de lacrimi şi de foc,
 Al genei tale tremur [e] viaţă şi noroc
 Pierdută pentru mine te-ai dus, te-ai dus mereu
 10 Tu gîngăşă mireasă a sufletului meu
 Inamoraţi rămas-au de tine ochi-mi trişti
 De cum uşor, şi dulce, şi visător* te mişti
 De-atuncea cu pustiul vieţii eu mă cert
 Urmînd cu-a mele braţe o umbră în deşert.

D⁵ 2279, 13 v.

Zîmbeai cu acel zîmbet ce e numai al tău
 Nimeni nu'l mai văzuse cum îl văzusem cu
 De ce zîmbeai tu oare — v' un dulce cânt de jale
 Au fost pătruns în taină glasul gîndirii tale
 5 Şi plini îţi era ochii de lacrimi şi de foc
 Pe-al genei tale tremur e viaţă de noroc
 Cu faţa abia întoarsă spre-un umăr de zapadă
 Ai fost [lăsat] în valuri frumosul păr să cadă
 Plutind ca o uşoară crăiasă din poveşti
 10 Dintr'o zîmbire 'n treacăt văzui ce dulce eşti

D³. — v. 17—20 sunt, de fapt, scrise strofic, pe marginea filei 82, din lipsă de spaţiu (cf. facsimil)

17. De-atunci ascult > D.-a. aştept etc.; 17—18 Deşi multe cuvinte sunt așa, lecţiunea inertă — ne-am oprit la ea numai pentru a nu lăsa locul gol 19. Şi din comoară clipe trecute eu îmbrac, 20. Amorul plin d.c. etc.

N.B. Aplicaţiile ce se văd, pe facsimil, în această versiune, sînt de D⁴.

D⁴. — Cu peniţa de aici, se pot urmări câteva aplicaţii în facsimil, pe 2261, 81 v. unde au fost încercate întîiu: v. 1, 3, 7, 8, 10.

1, id (D³); 3 id (D³),

2. Copilă, ce te puse în calea mea să ieşi?, 7. Şi plini îţi erau ochii etc.

7. Iar ochii plini de lacrimi, de jale şi de foc, (D³), 8. A.g t t. e viaţă ş.n. (D³), 10. Tu unică mireasă etc. (D³),

11—12. Şi 'namoraţi de tine rămas-au ochi-mi trişti

De tine, de-al tău zîmbet, de cum uşor te mişti.

Aceste versuri (cum se poate vedea în facsimilul anterior) încadrate, lipsesc din versiunea D⁵, din stînga, 2279, 13 v.

D⁵. — 6. Al genei tale tremur etc.,

1, Ş'apoi te-ai dus . . . la tine [cu ochi] stau mereu
 Tu gingaşă mireasă a sufletului meu
 De-atuncea cu pustiu-mi stătut-am şi mă cert
 Urmând cu-a mele [braţe] o umbră în deşert . . .
 1, Pân' ce 'n sfârşit ajuns-am să mângâiu chipul sfânt
 Al celei mai frumoasă femei de pe pământ
 Ce zeu din cer te puse în calea mea să ieşi
 'Tu fragedă, tu albă, ca floarea de cireş
 Şi cum putu în lume minuni aşa să stee [?]
 20 O tu eşti prea mult înger şi prea puţin femeie [!]

D⁶. Prima redacţie învârstată, figurând în *Sarmis*, în care sunt vizibile elementele din *Atât de fragedă*, (imediat reluată pe filele albe din stânga şi derivată într'una din versiunile poemei *Din valurile vremii*, cf. acel capitol) figurează în 2260, 174 + 224.

Această filă 174 (dictando şi cerneală neagră) e de fapt desprinsă din submanuscrisul *Sarmis*, a cărei descriere am făcut-o la capitolul *Rugăciunea unui Dac* şi a fost greşit legată aici. I-am putea zice, restituind-o locului în drept, fila 223 bis. Deci, situaţia se prezintă astfel.

În 2260, 174 (= 223 bis) + 224. *Atât de fragedă*, versiunea D⁶, figurând în *Sarmis*,

În 2260, 223 v. + 174 v. (= 223 bis v). *Din valurile vremii*, dedusă din precedentă, pe filele albe din stânga.

D⁶ 2260, 174 + 224 (*Sarmis*)

« De câte ori iubito, mă uit în ochii tăi
 Mi-aduc a minte ceasul, când te-am văzut întâiu
 Ca marmura de albă, cu mâni subţiri şi reci
 Strîngeai o mantă neagră pe sînul tău . . . În veci
 5 Nu voiu uita, cum tîmpla c'o mână netezind
 Şi faţa ta spre umăr în laturi întorcând
 Ştînd că nimeni nu e în lume să te vadă
 Ai fost lăsat în valuri frumosul păr să cadă
 În orbitele-adânce frumoşii ochi ce 'ncântă
 10 Pierduţi în visuri mândre, priveau fără de ţintă
 Şi tu zîmbeai, c'un zîmbet cum e numai al tău
 Nu te-a mai văzut nimeni, cum te văzusem eu
 Şi plini îţi erau ochii de lacrimi şi de foc
 Pe-al genei tale tremur purtând atât noroc — —
 15 De ce zîmbeai tu oare? Vr un cântec blând de jale
 Au deşteptat în taină glasul gândirii tale . . .
 Pluteai ca o uşoară crăiasă din poveşti,
 Dintr-o zimbire 'n treacăt simţiu ce dulce eşti
 Şi cum mergeai armonice şi lin îţi era pasul
 20 Rămas în nemişcare m'a fost cuprins estasul
 Am stat pe loc, cu ochii doar te urmam mereu
 Tu gingaşă mireasă a sufletului meu — —
 De-atuncea cu pustiu-mi stătut-am să mă cert

D⁵ — 13. Şi-atuncea > De-atuncea cu p. etc.;

D⁶ — 14. De-al genei tale tremur atîrnă atât noroc — —

Urmând cu-a mele brațe o umbră în deșert . . .
 25 Pân ce 'n sfârșit ajuns-am să mângâiu chipul sfânt
 Al celei mai frumoase femei de pre pământ.
 Ce zău din cer te puse în calea mea să ieși
 O fragedă ființă ca floarea de cireș
 Cum s'a putut ca 'n lume așa minuni să stec
 30 Căci tu ești prea mult înger și prea puțin femeie
 Și fericirea-mi scumpo nici îndrăsnesc s'o crez
 Tu ești? Tu ești aievea? Sau poate că visez —
 Dacă visez te 'ndură, rămâi la al meu piept
 Și fă, ca pe vecie să nu mă mai deștept.

E. — Ultimele trei versiuni strofice se urmează la scurtă vreme și aparțin toate anului 1879, când momentul Mite grăbește cristalizarea definitivă a poemei. Câteși trele versiunile numără câte 9 strofe.

E¹ (2279, 60—60 v., 61) se află și fragmentar, cu creionul, în 2261, 45—46, în vecinătatea versiunilor din *Te duci*. Acest fragment, investit cu toate atributele brouillonare va interesa prin diferențe de tranziție, ce lămuresc procesul de șlefuire al unei metafore, conturarea unui vers. Ca în majoritatea cazurilor cele mai frumoase stihuri au trecut printr'o succesiune de forme embrionare — ceea ce se poate observa la strofa I-a sau în deosebi cu *înviș-rirea lungii rochi*.

E² (2262, 207—207 v.) e scrisă pe o coală de hârtie, ca de tipar.

E³ (2279, 71—73) e urmată la pag. 74, cu aceeași caligrafie și aceeași cerneală, de postuma *Noi amândoi avem același dascăl*, poemă de vădită atmosferă kremnitziană.

E¹ 2279, 60—60 v., 61

Și nu sunt îngeri între oameni —
 Și albă-i floarea de cireș —
 Și unui dulce demon sameni
 Ș'ai vrut în fața mea să ieși

5 Abia atingi covorul moale
 Mătasa sună 'ncet de pas
 Și de la creștet pân în poale
 Un înger ești, aici rămas,

10 Iar din albastrul lungu rochi
 Răsai de marmură în loc —
 S'arină sufletu-mi de ochi
 Cei plini de lacrimi și de foc

15 Tu viu, un vis de fericire
 Crăiasă blândă din povești
 Și cu o singură zîmbire
 Mi[-ai] arătat ce dulce ești

D⁶. — 33. Dacă visez, te 'ndură și vino iar la piept

E¹. — 6. Mătasa sună 'n pasul tău > M. sună surd de pas, 8. Ești îngerul lui Dumnezeu > Ești înger pe pământ [rămas] > Un î. etc., 10. Ce albe brațe, ce mijloc! — > Răsai din marmură > R. de marmură etc., 11. Mi-atâră sufletul de ochi.

- 20 Și cum cu farmecele tale
Mi-ai stinge ochii amândoi
Cu 'mbrătoșări de brațe goale
Cu sărutări de buze moi
- De-odată [-o] turbure visare
Incruntă ochii tăi fierbinți,
E 'ntunecoasa renunțare
E umbra dulcilor dorinți
- 25 Te duci apoi și știi prea bine
Pe urma ta să nu mă ieu
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu
- 30 Că te-am zărit, e a mea vină
Și dulcea vină nu mi-o iert
Salut fantasma-ți de lumină
Tinzându-mi dreapta în deșert
- 35 Și 'n somn te văd purtând coroană
Ca chipul vecinicei Marii
Ca o icoană. O icoană [,]
Unde te-ai dus, când o să vii !

21. De o dată[-o] turbure suflare; 25. Astfel te duci și-mi spun* prea bine > Te duci astfel și știi prea bine;

21—24. Cum farmecul unei atingeri (a)
A gurei mândre și fierbinți (b)
Să-mi pară degete de îngeri
Ce mă ating să-mi ies din minți

(a) Cu fiorul unei dulci atingeri > Fiorul unei dulci atingeri;

(b) A mâinei reci, a... fierbinți ~ > A buzei > A gurei etc.

N B. Strofa aceasta și în una din versiunile poemei Te duci (C² 2279, 77—79, *subsol*)

25—28. 1° Apoi te-ai dus răpind cu tine
Putința 'n urmă-ți să mă ieu,
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu

2° Apoi te-ai dus răpind [putința]
Pe-a tale urme să mă ieu

31. Urmez fantasma de lumină, 34 Ca chipul gingașei Marii

2261, 45—46

1—4 Și rari sunt îngeri 'ntre oameni (a)
Și albă-1 floarea de cireș —
Și numănu-i nu te asameni
Ș'ai vrut în fața mea să ieși (b)

(a) Și cum a* fost nu știi nimica* —;

(b) Ș'ai v. în calea m.s.i.

5—8. Abia atingi covorul moale
Mătasa sună 'n pasul tău (c)
Și dela creștet pân în poale
Ești ingerul lui Dumnezeu

(c) M. sună l'al tău pas > M. [îndes.] * pasul tău

*E*² 2262, 207—207 v.

- Și nu sunt îngerî între oameni
 Și-i albă floarea de cireș
 Și nu mai știu cu cine sameni,
 De-ai vrut în calea mea să ieși
- 5 Abia atingi covorul moale
 Mătasa sună 'ncet de pas
 Și de la creștet pân' în poale
 Un înger ești, aici rămas
- 10 Iar din albastrul lungu rochiu
 Răsai ca marmura senină —
 S'atârnă sufletu-mi de ochi
 Cei plini de lacrimi și lumină
- 15 Tu vii, un vis de fericire,
 Crăiasă blândă din povești,
 Și cu o singură zîmbire
 Tu îmi arăți ce dulce ești
- 20 Cum poți cu farmecele tale
 Să 'ntuneci ochi-mi amândoi,
 Cu 'mbrățișăr. de brațe goale
 Cu sărutări de buze moi.
- Apoi o turbure visare
 Incrunță ochi tăi fierbinți —
 E 'ntunecoasa renunțare
 E umbra dulcilor dorinți

2261, 45 — 46

9—12. 1° Mătasa fină a lungu rochiu
 Cuprinde umeri și mijloc
 Mi-atârnă sufletul de ochi
 Cei plini de lacrimi și de foc

2° Și în albastrul lungu rochiu (d)
 Ce umer[e] albe, ce mijloc ! — (e)
 Mi-atârnă sufletul de ochi
 Cei plini de lacrimi și de foc

(d) Înviorearea lungu rochiu, (e) Cuprinde
 br[ate] > Cuprinde umeri și mijloc ! — > Ce alb[e] >
 C. brațe > C umer e etc.

13—16. Tu treci un vis de fericire
 Crăiasă blândă din povești
 Și cu o singură zîmbire (f)
 Mi-ai arătat ce dulce ești

(f) Ș c.o.s.privire

33—36. În părul tău tu porți coroană
 Icoana gingașei Maru !
 A ta icoană, o icoană
 Unde te-ai dus, când o să vii

E. — 4 Ș'ai vrut în calea mea să ieși; 10. Răsai ca marmura în loc, 12 Cei plini de lacrimi și de foc,
 17. Și cum cu farmecele tale; 18. Poți stinge ochi-mi amândoi;

- 25 Te duci apoi, dar ştiu prea bine
Pe urma ta să nu mă ieu
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu !
- 30 Că te-am zărit e a mea vină
Şi dulcea vină nu mi-o iert
Salut fantasma de lumină
Tinzându-mi dreapta în deşert
- 35 Şi 'n somn te văd purtând coroană
Ca chipul vecinicei Marii
Ca o icoană — — O icoană,
Unde te-ai dus, când o să vii !

*E*³ 2279, 71—73

- Atât de fragedă că sameni
Cu floarea nouă de cireş
Şi ca un înger dintre oameni
In calea vieţii mele ieşi
- 5 Abia atingi covorul moale
Mătasa sună la picior
Şi de la creştet pân' în poale
Pluteşti ca visul de uşor
- 10 Din încreţirea lungii rochii
Răsa[1] ca marmura în loc — —
S'atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi şi noroc
- 15 O vis ferice de iubire
Crăiasă blândă din poveşti
Nu mai zîmbi, a ta zîmbire
Mi-arată cât de dulce eşti

*E*². — 26. Pe-a ta > Pe urma ta etc.

*E*³ — 8. Mai mult pluteşti > Pluteşti etc

9—12 Iar din albastrul lungei rochii
Răsar ca marmur' ai tăi sîni — —
S'atârnă sufletu-mi de ochii
De lacrimi şi lumină plini

13. Un vis ferice de iubire; 15. Numai c'o singură zîmbire; 16. Tu îmi arăţi ce dulce eşti,
N.B. Unele aplicaţii sînt ulterioare cu creionul roşu, au fost totuşi încorporate.

20 Cum poți cu-a farmecului noapte
Să 'ntuneci ochii mei pe veci
Cu-a gurii tale calde șoapte
Cu 'mbrățișări de brațe reci

De-odată trece-o cugetare
Un vâl pe ochii tăi fierbinți,
E 'ntunecoasa renunțare
E umbra dulcilor dorinți.

25 Te duci — — și înțeleg prea bine
Să nu mă țin de pasul tău
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu !

30 Că te-am zărit e a mea vină,
Și vecinic n'o să mi-o mai iert, —
Spăsi-voiu visul de lumină
Ținzându-mi dreapta îndeșert

35 Și 'n somn te văz ca pe-o icoană
A pururii verginei Maru —
Pe fruntea ta purtând coroană —
Unde te duci, când o să viu ?

AFARĂ-I TOAMNĂ...

« Convorbiri Literare », XIII, 7, 1 Octombrie 1879

Trimise câteși trele, deodată cu voluminosul pachet al poeziilor câte apar în același număr al revistei, sonetele ce urmează — « cele mai geniale sonete », cum spunea în entuziasmu-i exploziv C. Dobrogeanu-Gherea ¹⁾ — alcătuiesc o unitate psihologică, un triptic în jurul aceleiași teme, ce-și datorește conturarea finală aceluiași răstimp de intensă nostalgie veroniană, a surghiunului, de voie de nevoie, la București. Atmosfera hipnotică și de

17 Cum poți cu-a farmecelor noapte;

21—22. De-odată-o turbure visare
Umbrește ochii tăi fierbinți,

33—34 Ș'o să-mi năzări ca [o] icoană
Ca chipul vecinicei Maru —

¹⁾ I. Gherea, *Studii Critice*, I, pag. 158—159. Fraza exactă sună « Acestea sunt din cele mai geniale sonete cari există în vreo literatură europeană ».

vrajă ce învăluie pe cetitor, de câteori murmură tânguirea aceasta gravă a inimei, a mișcat de timpuriu sensibilitatea Mitei, care mărturisise: «Dar îndată ce învățai mai bine românește, impresia rea despre Eminescu se șterse și tradusei chiar câteva poezii de ale lui în nemțește. Vraja cuvântului în versurile sale muzicale mă îmbătă și mă fermecă din nou felul visător al acestui om. Îmi recitam adesea «Răsai din umbra vremilor încoace» și cântecul «Departe sunt de tine» îl tradusei în mai multe variante»¹⁾.

Sonetul a fost la Eminescu una din preocupările juneșii, și dacă a ajuns la câteva din cele mai șlefuite realizări a fost numai pentru că, mai mult ca în alte specii, aici a putut să-și exercite cu stăruință nesațul său de perfecție. Cazul multelor variante ale sonetului *Veneției* e una din pilde. Variantele sonetelor de față, ar fi un al doilea exemplu. Podoabă și exercițiu, impuse de moda italiană, sonetul a început prin a fi mesagiu de dragoste, oricât tiparul lui este de altă natură decât al madrigalului. Și ne gândim mai puțin la sonetele pentru Laura sau cele ale lui Ronsard pentru diversele lui Cassandre, cât mai curând la sonetele cu cari Cervantes își întretese romanul și în deosebi episodul «Curiosului nesăbuit», ce Vărgolici tipărea în *Convorbiri Literare* și pe care Eminescu îl reproducea în foiletonul *Timpului* pe 1881. La data aceasta, sonetele de care vorbim fuseseră de mult tipărite dar cetitorul, cași redactorul șef al gazetei la acea vreme, nu se poate smulge accentelor înrudite pe care i le trezesc, de pildă, rânduri ca acestea.

«A doua zi fiind tustrei la masă, Anselmo rugă pe Lotario să citească ceva din ceea ce alcătuisese pentru iubita sa Clori, căci de vreme ce Camila nu o cunoștea, de sigur că el putea spune de ea tot ce ar vroi. Chiar dacă ar cunoaște-o, răspunse Lotario, n'as ascunde eu nimica, deoarece când un amant laudă frumusețea iubitei sale și o mustără pentru cruzimea ei, nu face nicio ocară bunei sale reputații, dar ori cum ar fi, ceea ce știu a spune este că eri am făcut un sonet despre nerecunoștința Clorii, care sună astfel:

SONET

În tăcerea nopții, când
Somnul dulce cuprinde pe muritori,
Eu dau cerului și Clorei mele
Sărmana socoteală a nenorocirilor mele

Și în timpul când soarele se arată
Pe porțile trandafirilor ale răsăritului,
Cu suspine și accente neegale
Reînoesc vechea mea plângere

Și când soarele din tronul său de stele
Trimite pământului raze în lunie dreaptă,
Plângerea crește și îndoesc gemetele.

Noaptea se întoarce, și eu iarăși mă întorc la trista mea durere,
Și totdeauna găsesc, în omorîtoarea mea statornicie,
Cerul surd, [pe] Clori fără auz.

«Sonetul păru bun Camilei; dar mai bun lui Anselmo, care-l laudă și zise că este destul de crudă doamna care nu răspunde la niște adevăruri atât de lămurite. La aceasta zise Camila: Tot ceea ce zic poezii înamorați este oare adevăr? Ca poezii, răspunse Lotario, ei nu spun adevăr, dar ca amorezați ei sunt tot atât de sficioși ca și adevărați. Despre aceasta nu e nicio îndoială, răspunse Anselmo, pentru a sprijini și a acredita gândurile lui Lotario asupra Camilei, tot atât de puțin îngrijite de viclenia lui Anselmo pe cât înamorate de Lotario. Și astfel stăpânită de plăcerea pentru lucrurile lui, și mai vărtos știind bine că dorințele și versurile lui i se adresează ei, și că ea este adevărata Clori, îl rugă că dacă, știe alt sonet sau alte versuri, să i le spună etc., etc.»²⁾.

¹⁾ Cf. I. E. Torouțu, *op. cit.*, IV, pag. 25. — Versul amintit aparține celui de al treilea sonet, cel mai muzical și cel mai bogat în elemente sugestive. Apelul lor nu se adresează numai unei iubite. Atât în ediția II-a cât și în a III-a din *Rumanische Dichtungen*, despre care s'a mai vorbit, se află tălmăcite numai sonetul II și III, denumite Sonet I (*Die Zeit will mir die heil'ge Stund, entwenden*) și Sonet II (*Wenn Schlaf und Schweigen sich auf Alles breiten*) ceea ce ar duce la presupunerea că Mite lucrase traducerea după ultima versiune aflată în ms. (2260, 225) în a treia ediție, aceea din 1889, întâiul vers al sonetului acestuia, care o obsedase, suferă schimbări: «*Wenn ganz verklungen der Gedanken Saiten*». Tălmăcirea se conduce de astă dată și de textul definitiv, apărut în *Convorbiri*.

²⁾ Cervantes, *Curiosul nepriceput*, episod din Don Quijot, trad. după spaniolește de S. G. Vărgolici, în *Convorbiri Literare*, XIV, 12, 1 Martie 1881 (reprodus în *Timpul* VI, 56, Joi 12 Martie 1881).

Ms. *Afară-i toamnă* se află în 4 manuscrise:

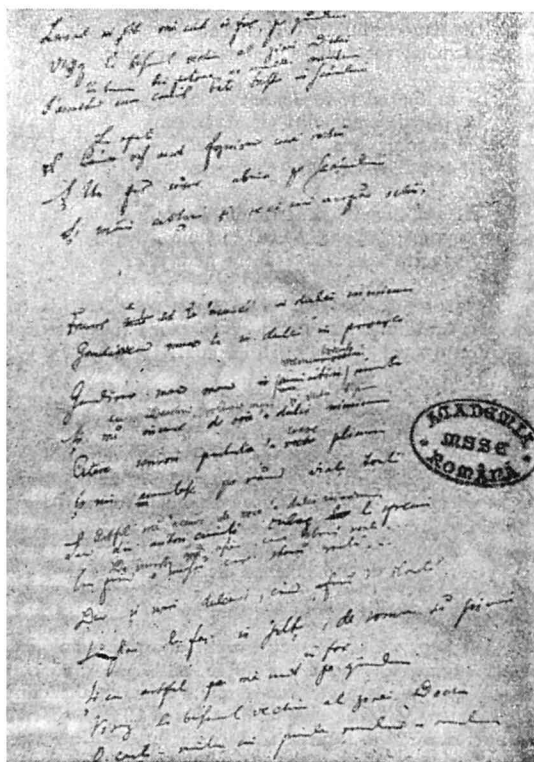
A. 2268, 14—15	cca 1876—1877
B. 2261, 139	cca 1878
C. 2279, 1 }	cca 1879
D. 2260, 238 }	

Transcrierea acestor tipuri s'ar putea face, negreșit, și prin metoda comasării variantelor la tipul cel mai recent. Inutil a mai repeta că n'am nesocotit, că am încercat chiar procedeul acesta și că dacă am sfârșit prin a-l părăsi — căci fiecare experiență limpezește — e pentru că ceea ce se câștigă în spațiu, destul de puțin dealtminteri, prin comasare, e spre paguba clarității. De aceea tipărim fiecare tip a parte. Deși mici, diferențele ies mai bine în evidență, se stratifică, se rețin.

A. Intăia versiune e aceea din ms. 2268, 14—15, caiet de Iași, scris cu cerneală violetă și datând cu aproximație, dacă judecăm după grafie și vecinătăți, din 1876—1877, câteva pagini mai departe aflându-se ciorne ale satirei împotriva lui Petrino (cf. cap *O rămăi*). Despre această versiune, Botez notează: «Incepe cu terțetele, pe care le mai scrie și după catrene, dar în formă schimbată». Ceea ce este adevărat ca descriere, dar poate sugera o imagine eronată, dacă ne limităm la strictețea termenilor. În fond, așezarea terțetelor în capul filei, arată — și constatarea încă e prețioasă — că, aici, sonetul era copiat de pe vreo altă ciornă, ce lipsește. Indată după transcrierea terțetelor, trecea la aceea a sonetului întreg — ca timp le desparte numai secunde necesare — modificând ici și colo și în deosebi terțetele, tocmai fiindcă le avea sub ochi în capul filei. Pentru a verifica acestea cât și cele ce se spun în subsol, la locul respectiv, oferim retitorului facsimilul acestei versiuni.

Să specificăm că dacă unele aplicații sunt concomitente, altele sunt cu o cerneală, tot violetă dar mai spălăcită, și că reprezintă așa dar un stadiu de timp mai târziu, să zicem cca 1877. De aceea atribuim sonetului o cronologie dublă: 1876—1877.

Cu titlu de curiozitate, să notăm că imagina muștei din această variantă (versul 6 și subsol) se întâlnește și în fragmentul *O tăceți* publicat între materialele poeziei *Atât de fragedă*. Ca dată, aparțin aceluiași timp.

AFARĂ-I TOAMNĂ

Mss -ele Academiei Române

2268, 14 (16,5 cm. X 20 cm.)

A. 2268, 14—15

Gândirea mea în vremi trecute 'nnoată
 Deschid volume mari și vechi tipicuri
 Citesc scrisori păstrate 'n roase plicuri
 Și-mi amintesc pe rând viața toată

5 Astfel mă 'ncurc de voie 'n dulci nimicuri
 De muști mă apăr, cari sboară roată...
 Dar și mai dulce-i, când afară-i sloată
 Să stai la foc în jilț, de somn să picuri

10 Și eu astfel mă uit în foc pe gânduri
 Visez la basmul vechiu al zinei Dochii
 O ceață mintea-mi prinde rânduri-rânduri

La spate-aud foșnirea unei rochi...
 Un pas ușor abia călcând pe scânduri
 Iar mâni subțiri și reci mi-acopăr ochii

B. Versiunea aceasta se află în ms. 2261, 139 și face parte din sub-manuscrisul 136—147, confecționat chiar de Eminescu din hârtie pergamentoidă, mai corect din hârtie groasă, striată în filigran, de specia hârtiei de coale umbrate, pe coperta căruia figurează, oarecum caligrafic, titlul *Sonete*. El aparține ca scris și cerneală Bucureștilor, deci cca. 1878 și este un caiet, ca de tipar, așa cum sunt majoritatea submanuscriselor, chit că după aceea aveau să fie utilizate ca planșe pentru viitoarele prefaceri. Cuprinsul acestui submanuscris (cele câteva titluri sunt specificate) este următorul:

ff. 136	<i>Sonete [titlul ciclului]</i>
137	Părea c'așteaptă s'o cuprind în brață
138	Sunt ani la mijloc și 'ncă mulți vor trece
139	Când mintea ta în vremi trecute 'nnoată,
140	Or-care cap îngust un geniu pară-și,
141	<i>Sauve qui peut [titlul]</i> , Albumul tău e un salon în care
142 [141 v.]	Iubind în taină, am păzit tăcere
143	Te chem în somnul meu lipsit de pace
144	Ai nopți aburi învălesc subțire [= <i>Venetia</i>]
144 v.	<i>Codrul [titlu]</i> , « O rămâi, rămâi la mine »
145—147	<i>Glossă [titlu]</i>

Unele din aceste sonete sunt barate după folosirea lor: fie că au fost tipărite, fie că au fost copiate în alte submanuscrite.

1. Frumos e să te 'ncurci în dulci nimicuri > Gândirea mea > Gândirea ta în dulci în (*sic*) povești ~ > *urmate apoi de strofa*.

1—4. Gândirea mea în amintiri înnoată (*a*)
 Și mă încurc de voie 'n dulci nimicuri
 Citesc scrisori păstrate 'n veche plicuri
 Și-mi amintesc pe rând viața toată (*b*)

NB (*a*)—(*b*) amintiri, amintesc *ale lui Eminescu*: *subliniază repetiția și-și impune să o evite, ceea ce și face, la puțin timp după, în formele, ce se citesc la etaj: versul 1 devine întâiu* Gândirea mea în vremuri vechi înnoată și după aceea G.m.i. vremi etc.

5—6. Sau din autori cumînți culeg la spicuri
 Sau prind o muscă care sboară roată...

9. Lăsat în jēt* mă uit în foc, pe gânduri, 10. V.l.b.v.a.z. Dochii; 11. Ș' ascult cum cariul bate trist în scânduri > În lumea lui petrec cu multe rânduri, 12. Ca 'n vis aud foșnirea unei rochi > La spate aud f.u rochi, 13. Un pas ușor abia [călcând] pe scânduri > Ș' un pas ușor abia [călcând] p.s.; 14. Și mâni etc.

B. 2261, 139

- Când mintea ta în vremi trecute 'nnoată,
Faci versuri noue după vechi tipicuri
Sau recitești scrisori din roase plicuri
Și-ți amintești pe rând viața toată
- 5 Astfel pierdut de voie 'n dulci nimicuri
Din lumea ta nu-i nimeni să te scoată;
Dar și mai bine-i, când afară-i sloată,
Să stai fumând la foc, de somn să picuri
- 10 Și eu astfel mă uit în foc, pe gânduri
Visez la basmul vechiu al zinei Dòchu
Simțirea-mi toat' adoarme rânduri-rânduri
- De-odat'aud foșnirea unei rochii . . .
Un pas ușor, abia sunând pe scânduri . . .
Iar mâni subțiri și reci mi-acopăr' ochu.

C. Versiunea aceasta figurează în prima pagină a manuscrisului cartonat, de București, 2279, 1 unde se află multe din poeziile ce tipărește în 1879. Transcrisă cu o frumoasă caligrafie și cu o dispoziție grafică, pe care am socotit interesant să o menținem (cf. și facsimilul), suferă o serie de modificări ce sunt de fapt ale tipului următor (D), unde se întâlnesc și căruia i le-am și repartizat. Cetitorul poate de altminteri verifica pe concret, aceasta.

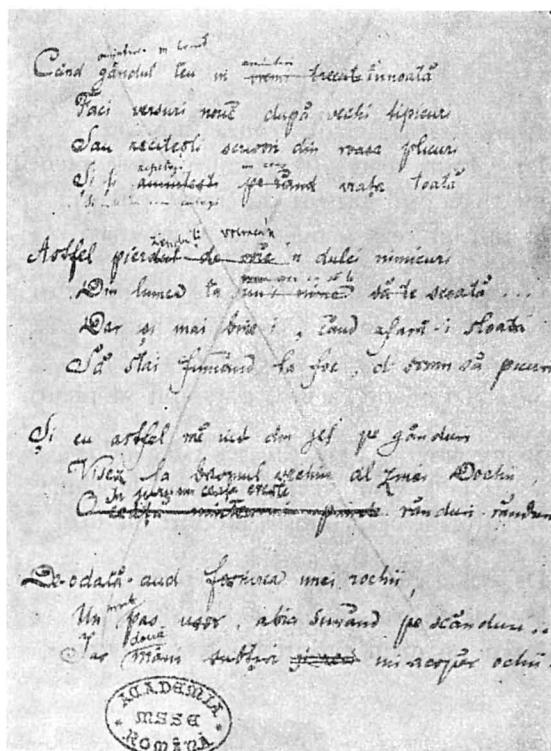
C. 2279, 1

- Când gândul tău în vremi trecute 'nnoată
Faci versuri nouă după vechi tipicuri,
Sau recitești scrisori din roase plicuri
Și-ți amintești pe rând viața toată
- 5 Astfel pierdut de voie 'n dulci nimicuri
Din lumea ta nu-i nime să te scoată . . .
Dar și mai bine-i, când afară-i sloată
Să stai fumând la foc, de somn să picuri
- 10 Și eu astfel mă uit din jeț pe gânduri
Visez la basmul vechiu al zinei Dochii,
In juru-mi ceața crește rânduri-rânduri,
- De-odată-aud foșnirea unei rochii,
Un pas ușor, abia sunând pe scânduri . . .
Iar mâni subțiri și reci mi-acopăr ochii.

B. —

12—13. Incet foșnește poala unei rochii,
Aud un pas, abia sunând pe scânduri . . .

C.—NB. Copia din acest manuscris, poartă pe el aplicații ulterioare, ce se întâlnesc în manuscrisul următor 2260, 238 — sunt de fapt ale aceluși manuscris, de aceea s'au și trecut acolo.

AFARĂ-I TOAMNĂ

Mss.-ele Academiei Române 2279, I (16.5 cm × 20.2 cm.)

D. Versiunea aceasta figurează în submanuscrisul 2260, 221—242 amintit și cu prilejul *Rugăciunii unui Dac* și anume la fila 238. Este un caiet dictando fără coperte, în care poeziile sunt transcrise caligrafic și căruia i-am putea spune, cu destulă probabilitate de adevăr, submanuscrisul *Sarmis*. Am amintit în treacăt în ce măsură aranjamentul acestor poezii pare să fie concertat, ca și cum ne-am afla în fața unui poem unitar. Iată conținutul:

- ff. 221 un crâmpieiu din *Diana*
 222—228 (+174) *Sarmis*
 229—231 *Nirvana* (= *Rugăciunea unui Dac*)
 232 * * De câte ori iubito [*Pescărușul*]
 233—234 * * Să cer un semn iubito [*Despărțire*]
 235 * * În somn adânc, când lumea 'n mine tace [*Sonet*]
 236 * * Sunt ani la myloc, etc. [*Sonet*]
 237 * * O visuri dulci, etc. [= *Sburat-au anii, sonet*]
 238 * * Afară-i iarnă, vicol, etc. [*Sonet*]
 239—240 * * Cu mâne zilele-ți adaogi
 241—242 * * Preot și Filosof [*Incomplex*]

Cum s'a amintit cu prilejul tipului C, majoritatea aplicațiilor de acolo aparțin acestui tip D, unde au fost încorporate imediat. Cum însuși acest tip suferă prefaceri — cele cu cerneală violetă îl apropie de forma din *Convorbiri* — și pentru a distinge între cele două straturi am notat în subsol locul unde ele au fost operate.

C. — II. O ceață mintea-mi prinde rânduri-rânduri, — singura aplicație îndoelmică e aceasta, v. II, (etaș), care se întâlnește și ea în 2260, dar considerând cerneala mai groasă, s'ar putea să aparție chiar acestui ms. 2279. E, de altfel, singura aplicație încercată întâi cu creionul, peste care a venit apoi cerneală. Cu certitudine însă nu se poate afirma.

D. 2260, 238

* * *

Afară-ı iarnă, vicol, frunza 'n[noată]
Iar vântul sbate* 'n geamuri [grele picuri]
Iar tu citești scrisori din roase plicuri
Și într'un ceas gândești la viața toată

5

Pierzându-ți timpul tău cu dulci nimicuri
Nu vrei ca nime 'n ușa ta să bată
Dar și mai bine-i, când afară-ı sloată
Să stai fumând la foc, de somn să picuri.

10

Și eu astfel mă uit din jeț pe gânduri,
Visez la basmul vechiu al zinei Dochii,
In juru-mi ceața crește rânduri-rânduri

De odată aud foșnirea unei rochii,
Un moale pas, abia atins de scânduri...
Iar două mâni subțiri mi-acopăr ochii.

SUNT ANI LA MIJLOC...

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octombrie 1879

Versiunile acestui text, ce se vor urmări mai departe, dimpreună cu lămuririle respective, îngăduie să se spună că cel de al doilea sonet era, și sub raportul concepției, nu numai sub acela al ordinei, punctul de întâlnire al celorlalte două fețe ale tripticului. Și cântări nouă smulge tu din liră-mi e una din temele acestui sonet și ea nu poate fi izolată de stihul *Faci versuri nouă după vechi tipicuri*, ce se întâlnește în sonetul anterior. El joacă, acest stih, rolul unei mlădițe, care nu numai a prins rădăcină, aici, dar a și comunicat, distilând-o, toată seva întâiului sonet.

La rândul lui, sonetul acesta, al doilea, anticipează pe următorul prin cel mai frumos, și cel mai patetic dintre versurile de iubire: *Pe veci pierdute, vecinic adorată*, grav și prelungit acord de violoncel, cu care se încheie

Cum s'a spus, aplicațiile acestui manuscris sunt executate, unele pe ms. 2279, 1 (C), altele pe acest ms. 2260, 238 (D). Ultimele aplicații, ce apropie sonetul (catrenele) de forma din Convorbiri sunt cu cerneală violetă, ele s'au trecut la etaj.

1. Când gândul tău în amintiri înnoată (C) > Când amintirea în trecut înnoată (C. D.); 2. Faci versuri nouă după vechi tipicuri (D.) > In privința lui sbate*—poate că întâi intenționa să scrie svârle, înlocuit instantaneu cu bate—versul e, de fapt, neterminat. Iar vântul sbate* 'n geamuri ~]; 3. Sau recitești scrisori d.r.p.; (D) 4. Și-ți repetezi un ceas viața toată (C.) > Și într'un ceas culegi viața toată (C. D.); 5. Astfel pierzându-ți vremea 'n dulci nimicuri (C.) > Astfel pierzându-ți timpul 'n dulci nimicuri (D); 6. Din lumea ta n-ai vrea ca să te scoată . (C. D.); 11. In juru-mi etc. (C.). *Aplicația, s'a spus, nu este exclus să aparție manuscrisului 2279, 1 (v. acolo);* 13. Un moale pas, abia sunând pe scânduri... (C.); 14. Iar două mâni s.m.-a.o. (C.).

nu numai cel de al treilea, dar întreg grupul acestor sonete și care stih se întâlnește, cu anticipație, într'unul din tiparele acestui al doilea sonet, C. 2259, 323—324.

Aceste constatări duc la concluzia că cele trei sonete alcătuiesc o unitate, expresie a aceluiași moment psihologic, că ele purced din aceeași plasmă comună, în care elementele de detaliu erau, dintru început, nediferențiate.

Ms. Versiunile acestui sonet se întâlnesc în 6 manuscrise principale și unul parțial, a căror schemă, în ordinea filiației cronologice, este următoarea:

A ¹ . 22 59, 151, 152 v. }	(ottave rime)	cca 1872
A ² . 2259, 150 v. }		
A ³ . 2262, 99	» »	cca 1876
B. 2278, 46 (Clara)	.	1876
C. 2259, 323—324	.	cca 1878
2262, 85		
D. 2261, 138 }	.	cca 1878
E. 2259, 329 }	.	
F. 2260, 236	.	1879

A¹⁻². Primele indicii ale acestui sonet, și în deosebi cele ce anticipează ideea terțetelor, se întâlnesc, cum a arătat Botez, în 2259, 151, sădite în «o singură strofă de opt versuri — ceea ce se cheamă o *ottava rima* — scrisă la început în versuri trohaice de 10 și 9 silabe și apoi transformate, prin adăugirea unui cuvânt de o silabă la începutul versurilor, în endecasilabi iambici. Fondul acestei strofe [*ottava rima*] apare în terțetele sonetului»¹⁾. Acestei prețioase constatări îi vom adăuga completările următoare: un brouillon înrudit de 2 versuri, la f. 152 v. iar pe f. 150 v. deci față în față cu *ottava rima* semnalată de Botez încă una, cu un conținut înrudit cu temele tânguirilor veroniane din 1876, iar în ultimele două versuri reluând aceleași rime *Aretusă-musă*. Scrisă pe fila albă din stânga nu-1 exclus ca această a doua *ottava rima* să fie reluarea și perfecționarea celei dintâi.

Să specificăm, însă, că toate aceste prime indicii (2259, 151, 152 v. și 150 v.) aparțin, ca scris, ortografie și vecinătăți, epocii *Poemului deșertăciunilor*, cca 1872. Cum, pe de altă parte, unele fluctuații ale versurilor, și însuși tiparul *ottave rime* sugerează ideea unei traduceri sau măcar urmăririi unui model străin, se pune întrebarea dacă aceste prime indicii nu vin din vremea, când încerca traducerea lui *Torquato Tasso* de Goethe. De altfel: la pag. 148, 149 v. se întâlnesc numele Clara, Clarisse, Clarisse Vernetz, Clara Vermont, Clara Bromner, iar pe f. 145 v. Goethe, Clarisse. (După cum iarăși s'ar putea aminti *ottave-rimele* lui Tasso, din al cărui *Gerusalemme Liberata* tradusese de curând și în metru original Aron Densușianu, în *Convorbiri Literare* pe 1869 Traducerea lui Heliade Rădulescu, se știe, era în versuri albe²⁾).

Cum transcrierea lui Botez conține unele lecțiuni defectuoase și deoarece, mai cu seamă, nu precizează că silaba adăogită la începutul versurilor se referă numai la primele 5 versuri, am preferat, pentru mai multă claritate, transcrierea disociată: în subsol, versurile trohaice, la etaj cele prefăcute în iambi, păstrând chiar și caracterele tehnice: distanța și capitalele...

Brouillonul din f. 152 v. l-am așezat în subsol...

După care am transcris și cea de a doua *ottava rima*, semnalată de noi, de pe f. 150 v.

A¹. 2259, 151

Tu Nu știi cum a ta apropiere
Tot Sufletul din mine-a liniștit
Căci Vorba ta-1 ca lamura de mierc
Și Ochiul tău odor neprețuit
Și Când te țin în brațe totul pier
Vecia pentru mine s'[a] sfârșit*
Și mă învață lin mișcând din buze
Limba isvorului sfințit de muse —

¹⁾ M. Eminescu, *Poezii*, ed. C. Botez, pag. 355—356.

²⁾ Cf. I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poezie generală*, I, 1868, pag. XCVIII «Stanțele de opt versuri se zic octave ce sunt foarte în us între poeții italieni, *Orlando Furioso*, al lui Ariosto, și *Gerusalemme liberata* a lui Tasso sunt compuse în octave. În aceste octave sunt câte o sextină de șase versuri cu rimele împletite și un distih cu rima plană ca final».

A 2259, 150 v.

Nainte de-a privi în a ta față
Orlogiu al vecinicii [—] adevăr !
Senină se scurgea a mea viață
Un riu aurit de raza unei sări
5 Mă afundam în' codru de verdeață
Und' trunchiu la trunchiu se ridicau în cer
Graiu mă 'nvățase-izvorul Aretusă
Și viața mea o luminea o musă

În ms-ul 2262, 99 cu grafia textelor de Iași, cca 1876, se află următoarea *ottava rima*, înrudită, cum se poate vedea, cu cele anterioare, și precedând atmosfera sonetelor. (Cf. notița versiunii următoare, B.). O denumim A³. Mai jos, pe aceeași filă din același timp, o poezie germană, încă neidentificată.

A³. 2262, 99

Nu simți în piept o dulce 'nduioșare
Când te gândești cât suferă-al meu piept
Căci cât* [ești tu]* de mare el te cerc
Și blându-ți glas și ochiul tău cel drept
5 O cum [mă] pierd în jale și 'n tăcere
Și cum nu pot o vorbă să-ți îndrept
D'amânduror durere îmi e milă
Copila mea, iubita mea copilă.

B. Întâia versiune a sonetului, desemnată de Botez, se află în ms. 2278, 46, și se poate data cu certitudine prin 1876, vecinătățile și scrisul fiind contemporane cu *Iubita vorbește* (28 Aug. 876 noaptea), *Icoană și privaz* și toate celelalte amintite cu prilejul discuției referitoare la *Atât de fragedă*.

A¹. —

Nu știu cum a ta apropiere
Sufletul din mine-a liniștit
Vorba ta-i ca lamura de miere
Ochiul tău odor neprețuit
Când te țin în brațe totul pierc
Lumea pentru mine a perit
O șoptește lin mișcând din buze (a)
Limba blândului izvor de muse —

(a) O șoptește miș[când] > Oș l m etc.;

NB. Pe filă 152 v. 1° Pricepeam graul d' izvorul Aretuse
În juneț[ea] ~

2° Pricepând graul izvorului Aretuse
În tinereța mea aveam o musă.

A². — 4. Un riu de-argint aurit de raza > U.r.aurit etc.; 7. Izvorul blând sfințit la Aretusă > Izvorului sfințit la Aretusă > Să cânt mă 'nvăța[se] > Graiu etc.; 8. În* viața mea îmi > Ș.v.m. mca etc.

A³. — *transcrierea provizorie, de fapt. Căci ceas* de mare etc.*

La început, versuri ce intră, modificate, în strofă:

Da ! mut[u]*-1 a amorului izvor (b)
Și când gândesc la tine-o simt adânc
(b) Da ! mută*e > Da mut[u]*-1 etc ,
Și când gândesc la tine îmi e milă
Copila mea, iubita mea copilă

Versul 6 și următorul erau întâi:

Și cum nu pot o vorbă să îndrept
La tine... De-amândoi mie*-mi* e milă

ulterior, peste La tine > Țic.

Versiunea aceasta — și este marele ei interes — provine din fuziunea terținelor amintite la A. (*Ottava rima* e de fapt un grup de două terține plus două versuri. Mai mult: variantele versului 9 arată ambele ritmuri, trohaic > iambic, exact ca în terținele *ottavei rima* despre care s'a vorbit mai sus). Acestor terține, le improvizează catrene, al căror motiv reluat, în același timp, o pagină mai departe (ff. 48—50), dă o serie de terține galante (cf. « Postume ») la care și începutul: *Șopteaș încet ca 'n vis la dulci cuvinte*, și *Vorbirea ta nu-î lamură de miere*, etc. arată că ne aflăm în fața unor variațiuni pe aceeași temă. Dar *Terfinele* acestea sunt aproape profesia de credință a unei arte poetice. În ele se expune, cu precizări utile, acea diversitate de forme metrice, în care Eminescu își transvasa filtrul unei poeme de dragoste, de una și singură esență:

Ici în terține suspinând vedemu'l

Dincolo el oftează în gazel
Acelaș e deși mereu se schimbă
De tine-î plin, de tine-mi zice el . . .

Alege forme dulci din orice limbă
Acuma-l vezi îmblând cărare dreaptă
Acum pe-a lui Firdusi cale schimbă

ceea ce ne duce, într-o altă, la gazeturile pentru *Călin*, din aceeași vreme, și pe care le-am reprodus în vol. I (cf. pag. 421—423).

Tot aici câtă să amintim și de terținele din 2259, 220—220 v., (ce se rezervă « Postumelor »), unde apare aceeași imagine a *lamurei de miere*, terține grupate câte două-două, ceea ce dă o strofă de 6 versuri, cărora le lipsesc încă două versuri ca să fi dat *ottava rima*. Aceste terține sunt, ca timp, dela Berlin, cca. 1873—1874.

După cum iarăși, tot aici, se cuvin amintite versurile, încă înrudite, din 2262, 67, *Cărțile mele*, (*Shakespeare* ! adesea te gândesc cu jale), ce sunt de fapt *ottave rime* și se pot situa, la Iași, cca. 1876; *ottavele rime* din 2276^{II}, 34 v.—36 v., *M'ai chinuit arăta cu vorbe de iubire*, din aceeași vreme și din care am reprodus un crâmpciu semnificativ la *Te duci*. Pentru *Clara* întâiului vers, se consultă cele mai sus spuse.

În concluzie, capitolul acesta e cu mult mai vast decât apare la prima vedere

B. 227⁸, 46

Șoptește-mi[,] Clara[,] tainice cuvinte,
Abia 'nțelese, pline de 'nțeles
Înțelepciunea-mi toat'o am cules
Din ochii mari, din gura ta fierbinte

3

Nu-mi sfărâma acel frumos eres
C'un înger ești al cerurilor sfinte
Atât de blând ș'atâta de cuminte
Ca să m'adormi* pe veci ai fost trimes

10

Tu nici nu știu c'a ta apropiere
În suflet dor și vis mi-a liniștit
Că moartea mea din gura ta aș cere

Să sorb în suflet glasul tău iubit —
Căci curge lin ca lamura de miere
Ș' apoi să mor — odată fericit

1. Șoptește înger triste dulci cuvinte, 8. Și să mângâi[ai] > Să mă mângâi în lume-ai fost trimes > Să mă omori î.l.-a.f.t. > C.s. m'adormi* etc., 9. Nu știu [mai curând știu: *lapsus*] cum a ta apropiere > Tu Nu știu [*id lapsus*] cum a ta apropiere, (cf. A¹. vcis 1); 10. I.s d.ș v. a liniștit, 11. Și > Că moartea m.d.g t.aș b[ea].*

C. Versiunea aceasta se află în 2259, 323—324, pe file răzlețe, strânse pare-se într'un submanuscris maculator. Strofa întâia, încercată și în 2262, 85, se înregistrează în subsol. Versiunea aceasta, precum se poate observa, pleacă din versiunea anterioară, din B. (*Clara*) și anticipează cu versul din urmă al strofei a doua *Pe veci pierdute, vecinic adorată*, pe cel de al treilea sonet al ciclului, în care versul acesta e final. (Pentru cronologia acestui vers cf. sonetul următor). S'ar zice că în momentul versiunii acesteia, (cca. 1878, București), acest sonet ținea loc de două.

Interesant de reținut: în capul filei 323 strofa primă, o încearcă întâiu într'o formă mai apropiată de versiunea următoare din D. Dar după trei versuri o părăsește (cf. *subsol*). Tot sus în stânga câțiva W, probabil ai numelui de *Wernicke*¹⁾, din care traduce, două pagini mai departe.

C. 2259, 323—324

Sunt ani la mijloc și 'ncă mulți vor trece
Că tu rămâi în suflet neschimbată
Căci orice noapte 'n vis mî te arată
Cu ochii mari și dulci cu mână rece

5

Oh n'oiu uita în viața-mi nici odată
Frumsețea ta ce ori ce gând întrece
În amintire-ți pururi voui petrece
Pe veci pierdute, vecinic adorată

10

Te-apropie, l-a ta apropiere
Mă cuprindea un farmec liniștit
Priveam la tine lung și în tăcere

Să sorb în suflet glasul tău iubit
Căci dulce e ca lamura de miere
Ș'apoi să mor odată fericit

D.—E. La puțin timp, poate chiar în aceeași zi, cu același scris, câteva pagini mai departe, sonetul e reluat, în același submanuscris-maculator, 2259, 329 și primește numeroase aplicații simultane

Această versiune D. trece în versiunea E. a caietului de *Sonete* (submanuscris în 2261), a cărui descriere s'a

¹⁾ Cf. Augustin Z. N. Pop, *Din Eminescu necunoscut* (o traducere după Wernicke etc.), Cernăuți, 1942

1—3. Pe aceeași filă, în capul paginii, aceste 3 versuri mai aproape de tiparul următor, D pe care le părăsește:

Sunt ani la mijloc și 'ncă mulți s'or stinge (a)
Din ceasul trist în care ne 'ntălmirăm
Și nici un sunet n'a pornit din lăra-mi (b)

(a) Și > S.a.l m.ș.'n. mulți vor trece; (b) Și d[in] > Ș. nici un etc.

2262, 85

1—4. Identice în 2262, 85, unde figurează această singură strofă, pe o filă mai veche, cu strofe din *Diamantul Nordului* etc. Singura deosebire în v. 2: Că tu r. în suflet nemut*[ată]* > C.t.r.i.s. neschimbată.

2276¹, 178 v.

În pagini de crâmpoe, reținute și frumos transcrise, din 2276¹, 178 v. (cca 1878, București), aceste 3 versuri, cu aspect de terțet, ecou din B și poate și din A.

Șoptește-mi dragă numai* dulci cuvinte (c)
Abia 'nțelese pline de 'nțelese
Când mă privești cu ochiul tău cuminte

(c) numai* sau musă*?

facut la capitolul anterior. De aceea comasăm cele două versiuni — ultima (E) trecând la etaj și D., precedentă, în subsol. Pentru a distinge variantele am notat în subsol proveniența lor.

Să mai insistăm oare, asupra caracterului unitar al caietului de *Sonete*, toate variațiuni pe aceeași unică temă veroniană?

L. 2261, 138

D 2259, 529

Sunt ani la mijloc și 'ncă mulți vor trece
Din ceasul sfânt în care ne 'ntâlnirăm
Dară și azi gândesc cum ne zărirăm
Odor cu ochii mari și mână rece

5

Și azi te rog: cuvinte dulci inspiră-mi
Iubiți ochi asupra mea se plece
În amintirea-ți lasă-m'a petrece
Și cânturi nouă smulge tu din liră-mi

10

Ah unde ești? L'a ta apropiere
Să mă cuprind' un farmec liniștit
Să te privesc uimit și în tăcere

Să sorb în suflet glasul tău iubit
Căci dulce e ca lamura de miere
Ș' apoi să mor... dar nu nefericit

F. Versiunea aceasta se află în 2260, 236 și face parte din ciclul *Sarmis*, despre care s'a vorbit la capitolul anterior. Transcrisă caligrafic, ea se apropie cel mai mult de textul definitiv. Curioase par semnele citației, însemnate, parțial, cu creionul roșu, la una din revizuirii, fără a putea spune dacă înainte, sau după transcrierea pentru *Convorbiri*.

F. 2260, 236

* * *

[«] Sunt ani la mijloc și 'ncă mulți vor trece»
Din ceasul sfânt, în care ne 'ntâlnirăm,»
Și tot mereu gândesc cum ne iubirăm,»
Minune cu ochii mari și mână rece!»

D-E. — NB. Pentru primele trei versuri, cititorul să se raporte și la cele indicate în subsolul tipului anterior (D), unde, spuneam, sunt anticipate.

2. Din ceasu 'n care noi ne întâlnirăm > Din ceasu[l] dulce 'n care n.î > D. ceasu[l] sfânt [î]n care ne î. (D);
3. Dar > Da-ă și > Și azi gândesc cum ne iubirăm (D) > Dară și azi gândesc cum ne iubirăm (D C),
4. Copil cu ochii mari și mână rece (D) > Copil cu ochii mari, cu mână rece (E); 5. Și azi te rog imagini *
dulci inspiră-mi > Și azi te rog cuvinte dulci inspiră-mi > Ș.a.t.r.c. alese 'nspiră-mi (D); 6. Cum* > Căci frumu-
seșea-ți orice gând întrece > Și azi iubirea-mi orice cult* > Ș.a. iubirea mea o culme 'ntrece (D) > Și azi amoru-mi
ori-ce cult întrece > Și ochii [tăi] asupra mea se plece (E); 7. I a, -ți lasă-mă-a petrece (D); 8. Ș.c.n.s t din
lira-mi (D), 9. Te-apropie! l'a ta apropiere > Parcă te văd*. l'a ta apropiere > Ah! unde ești! l'a ta apro-
piere (D), 10. Să mî cuprindă 'n farmec liniștit (D); 12. S.s.î.s glasul tău de m[iere] > S.s.î.s g.t. iubit (D);
13. Căci curge lin, ca lamura de miere > Căci dulce e ca lamura de miere (D), 14. Ș'apoi să mor... odată
fericit (D. E.)

5 « O vino iar ! Cuvinte dulci inspiră-mi »
Privirea ta asupra mea se plece »
Sub raza ei mă lasă a petrece »
Și cânturi nouă smulge tu din liră-mi »

10 Tu nici nu știi, a ta apropiere
Cum sufletul de-adânc îl liniștește
Ca răsărirea stelei în tăcere —

Iar când te văd zîmbind copilărește
Se stinge-atunci o viață de durere;
Privirea-mi arde, inima îmi crește.

CÂND INSUȘI GLASUL...

« Convorbiri Literare », XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

Este, cum s'a spus în notița întâiului din ele, sonetul care a obsedat, cel mai mult, prin muzicalitatea lui, inima Mitei Kremnitz, care l-a tradus, pare-se, în două rânduri, întâiu după ultima versiune cunoscută în manuscris, confruntată după aceea cu textul din *Convorbiri* (cf. capitolul *Afară-i toamnă...*).

Calitatea lirică a acestui sonet, ca și a tuturor stihurilor pasionale ale lui Eminescu, amintește distincția ce Torquato Tasso făcea între atributele poeziei epice și cea lirică. Nici dulceața ritmului, nici alegerea cuvintelor, nici vagul sau strălucirea elocuțiunii sau alte figuri nu i se părea a constitui propriul poeziei lirice — « ma è la soavità, la venustà, e per così dirla la amenità de concetti, dalle quale conditioni dependono poi quell'altre. E si vede in loro un non sò che di ridente, di fiorito e di lascivo, che nell'Heroico, è disconvenevole & è naturale nel Lirico »¹⁾.

Ms. *Când însuși glasul..* se află în următoarele manuscrise, orânduite în ordinea filiației și cronologiei, pe care le justifică explicațiile respective, ale fiecărui tip în parte:

A. 2281, 68	cca 1875—1876
B. 2289, 68	
2283, 48	
C. 2268, 12	} cca 1876—1877
D. 2268, 11 v.	
E. 2268, 29—80 (terțetele)	
F. 2260, 19	} 1878
G. 2261, 143	
H. 2260, 235	1879

F.— NB. *Semnele citației, câte sunt, ulterioare, cu creion roșu.*

6. Și ochii tăi asupra mea se plece; 14. P.-m.a. inima-mi > P.-m. a., 1. îmi etc.

¹⁾ *Discorsi del Signor Torquato Tasso, Dell'Arte poetica...* in Venetia, 1587, pag. 31 sq. Și tot acolo, după ce citează un vers de o mare sobrietate din Virgiliu, pe tema frumuseții Didonei (*forma pulcherrima Dido*), acest exemplu de cum ar fi procedat Petrarca: « Ma se questa... medesima bellezza avesse a descrivere il Petrarca come Lirico, non si contenterebbe già di questa purità di concetti, ma direbbe che la terra le ride d'intorno, che si gloria d'esser tocca da suoi piedi, che l'erbe, e i fiori desiderano d'esser calcati da lei, che'l Cielo percioso da suoi raggi s'infiamma d'honestade, che si rallegra d'esser fatto sereno da gli occhi suoi, che'l Sole si specchia nel suo volto non trovando altrove paragone & inviterebbe insieme amore. Che stesse insieme a contemplare la sua gloria ».

A. Întâia versiune a sonetului, nesemnaltă la Botez, figurează în ms. 2281, 68 și pare să aparție, judecând după scris, cerneală, caiet și vecinătăți, anilor 1875-76, situată cum e între poeme, ce alcătuiesc, s'ar zice, tot un ciclu veronian, întrețesut cu irmoase și alte motive erotocrtene (cf. capitolul *Povestea Codrului*). Pentru cine urmărește evoluția unui motiv, versiunea aceasta va interesa tocmai prin aspectul ei diluat. E cu adevărat o întâie etapă. Indicăm titlurile acestui ciclu, precedate, ca în original, de semnul * *, folosit în mod curent de poet:

- ff. 66 v.—67 v. * * In ochii mei nimica de azi nu are preț
 68 * * Când de-osteneală . . . [= *Când însuși glasul*]
 69 Inger cu păr galbăn²⁾
 70 * * Cântec vechiu de lume
 71 * * Dee-mi moartea-al ei păhar
 72 *Sonet*. Iubind în taină...
 73 *Sonet*. Gândind la tine...
 74 *Sonet satiric*. Pișcată-ți este mâna ta de streche [= *anti-Urechel*]

A. 2281, 68

* * *

Când de-osteneală geana-abia se ține
 A mele gânduri te 'nsoțesc ca sclavii
 Și prins de setea unei dulci evlavii
 Drumeț se face sufletul din mine

5 Și cum prin friguri aiuresc bolnavii
 Pin întuneric te privesc pe tine
 Ș'a tale lacrimi de zîmbiri îs pline
 Căci ca un înger trist și blond—așa vii

10 Și mâna-ntind să simt dac' adevăru-i
 Că tu te-arăți iubită dulce fată
 Că eu te văd cum te văd ochi-oricărui

Tu arătare blândă luminată
 Tu nopții negre frumuseță-i dăru
 Răpindu[-i] mînții mele odihna toată.

B. Această versiune se află în ms 2289, 68, micul carnețel cartonat, de Iași, despre care a mai fost vorba cu prilejul cronologiei poeziilor *O rămăi, Pe aceeași ulcioară, Petri-Notae*. Despre această versiune Botez notează: «sonetul nu e terminat, are numai un terțet și acela aparține sonetului *Oricâte stele* . . .», ceea ce dă o imagine eronată a situației. Cum se poate vedea din transcrierea de mai jos sonetul e terminat, are amândouă terțetele, pe cari mai târziu le va detașa de aici și le va utiliza în sonetul *Oricâte stele*. Consequent principiului său de a subordona totul textului definitiv (din *Convorbiri*) și de a lăsa de o parte orice tipare și orice versuri ce nu consună cu acelea ale textului definitiv, Botez e adus să spună (cu oarecare dreptate, din punctul său de vedere) că sonetul în versiunea aceasta nu e terminat, înțelegând că terțetele aparțin altui sonet. De fapt el spune: un terțet, când amândouă sunt din *Oricâte stele*.

²⁾ Același irmos, amintit la capitolul *Dorința* (vol I, pag. 395), de astă dată transpus în alexandrină.

8. Și ca un vis frumos și blond — așa vii > Căci ca un vis f. ș.b. — a v., 14. Răpindu-mi mînții etc.

În realitate : în acest moment al genezei, sonetul Când însuși glasul . . . are această înfățișare și ea va fi păstrată și în cele două tipuri următoare (C. și D.), așa că el se cuvine înregistrat ca atare, chiar dacă ne-am afla în fața unei contaminări cu sonetul Oricâte stele (care la vremea aceasta poate că nu e nici schițat). Implicațiile de teme, altoiurile necurmăte și împrumuturile de versuri, dela o versiune la alta, sunt legile elementare ale creației eminesciene și tot ce le ilustrează are îndreptățirea să fie nu numai semnalat, dar și reintegrat în fizionomia lui originară ¹⁾

B. 2289, 68

Chiar somnul meu începe să te 'nvoace
Cuprins de focul unei dulci evlavii
Din neguri albe oare tu căta-vei
Asupra mea cu marii ochi, noroace !

3

A mele gânduri te 'mpresor ca sclavii
Și fără viață ei încep să joace . . .
Răsai din umbra somnului încoace
O înger trist . . . cu pasul rar . . . așa vii

10

Visez că mort eu sunt . . . În pragul porții
Așteaptă cei ce vor să mă îngroape,
Aud cântări și văd lumini de torții

O vino ! . . . mai aproape, mai aproape
Să simt plutind alături geniul morții
Cu umezi ochi sub grele, dulci pleoape

C.—D.—E. Aceste versiuni (E privește numai terțetele) figurează în 2268, 12 (C), 2268, 11 v. (D) și 2268, 29—30 (E.) Scrise la puțină vreme după precedentul, ele prezintă interesantul caz al luptei pentru degajarea terțetelor și apropierea lor de forma definitivă (ceea ce se realizează în E), cu tot acel flux și reflux de forme, căci după ce în C, se depărtase, în D. revine la terțetele din B, așa zise, ale sonetului *Oricâte stele*. De altminteri, facsimilele alăturate oferă cetitorului puțința să urmărească toate variațiile acestei curbe. Să se noteze că în C. terțetele au mai fost scrise odată, în josul paginii înainte de a trece la transcrierea habituală, de pe fila albă, din stânga. Jocul creionului roșu și încadrarea terțetelor în D arată că Eminescu lucra cu toate manuscrisele deodată deschise în față, când proceda la elaborarea unei forme ultime.

3. Din neguri albe oare apărea-vei; 4. Cu ochii [tăi] cei dulci și mari, noroace !; 8 O înger trist . . . întinerind . . . așa vii, 9. Visez că am murit . . . În pragul porții, 14. Și moart[ele] > Cum lîn sărută 'nchisele-mi pleoape > Cu umezi ochi sub grele, marii pleoape.

¹⁾ Ca o dovadă că problema contaminării cu viitorul sonet *Oricâte stele* e mai complicată, iată din aceeași vreme cu B două catrene, neconturate definitiv, ale căror note se vor comunica terțetelor folosite în B.

2283, 48

Când adormind voiu fi asupra morții (a)
Când sughitând voiu auzi 'mprejur
Amici sau rude ~
Preoți bătrâni aprind în juru-mi torții

Atuncea vin' și tu ~
Și să răsai — o umbră 'n pragul porții
Tu ce 'mblânziși . . . asprimea sorții ~
Mă-î însoți și tu cumva la groapă

(a) Când voiu zăce ș'oiu fi asupra morții.

Ca timp, aceste versiuni sunt cu aproximație dela Iași, cca 1876—1877. De reținut, pentru vremea poemelor veroniane, dela Iași, versul 3 din C : *O al tău suflet, Anna, îndură-vei.*

Să mai specificăm: aplicațiile versului 2 din C. s'au trecut în D. pentru că sunt făcute în vederea aceluia, iar aceea din v. 11 e cu cerneală neagră și graphia terțetelor din 2277, 46 unde și apare aceeași imagine a luceafărului, pe aceeași pagină cu sonetul *Trecut-au anii* (la noi A.).

Răsa-i din nou pe bolta cea albastră (a)
Și fu pe veci luceafăr blând* de seară
Pe-a lumii mări o stea de dimineață

Un îndreptar la mântuirea noastră
Tu fă iar[ăși] gândirilor să pară
Viața vis și visul o viață.

(a) R d n pe marea* | *indesc.* * > R d n. pe b. etc.

C. 2268, 12

Te chem în somnul meu lipsit de pace
Cuprins de focul unei dulci evlavii
O al tău suflet, Anna, îndură-vei
Au [tu] din visuri chipu-ți vei disface[?]

5

A mele gânduri te 'mpresor ca sclavii
Și în speranță deșerte glasu-mi tace
Răsa-i din umbra somnului încoace
Te văd venind . . . ca îngerii așa vii

10

Suflet amor speranță și viață
Frumsețe tu, ce gându-mi n'o încape
Luceafăr serii, stea de dimineață

O vino mai aproape, mai aproape
Inclină fața ta pe moarta*-mi față
Și mă sărută înger, pe pleoape

D. 2268, 11 v.

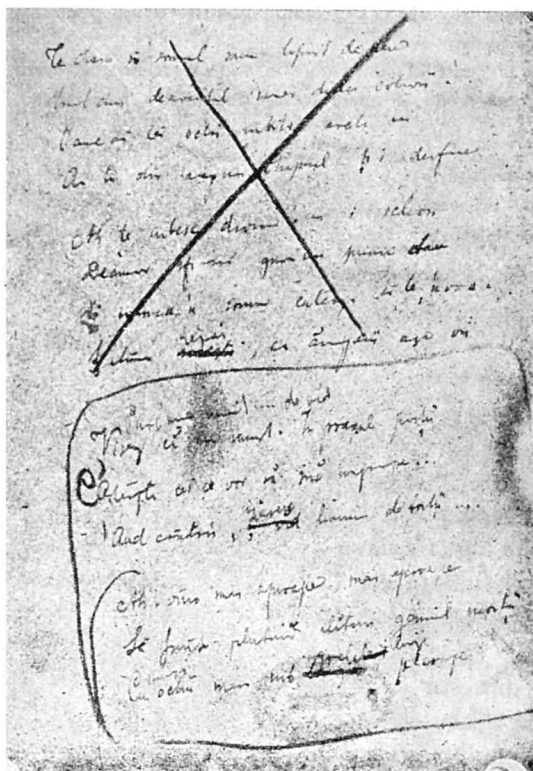
Te chem în somnul meu lipsit de pace
Sunt dus de-avântul unei dulci evlavii . . .
Oare-ai tăi ochi iubito arăta-vei
Au tu din neguri chipul ți-1 desface [?]

5

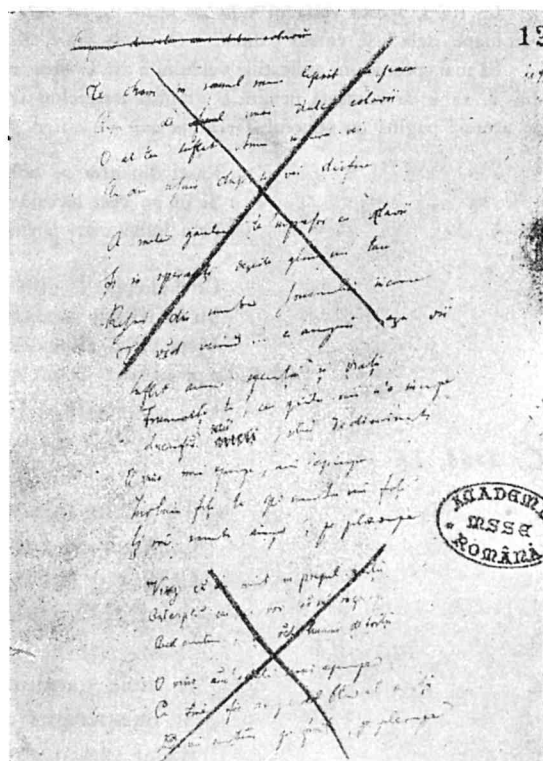
Ah te iubesc divino ! ca și sclavii
De-amor, sfioasă gura-mi pururi tace
Și numa 'n somn cutează să te 'nvoace
Ș' atunci răsa-i, ca îngerii așa vii

C. — 11. Luceafăr nopții, s. d. d.;

D. — 8 Ș'atunci sosești, ca etc ; 9 Visez că am murit In pragul porții;

2268, 11 v. (16,5 cm. x 20 cm.)

2268, 12 (16,5 cm. x 20 cm.)

CÂND INSUȘI GLASUL
Manuscrisele Academiei Române

10

Parc' am murit... de văd în pragul porții
C'așteaptă cei ce vor să mă îngroape...
Aud cântări, zăresc lumini de torțu...

Ah! vino mai aproape, mai aproape
Să simt plutind alături geniul morții
Cu umezi ochi sub grele, lungi pleoape.

E. Conține, cum s'a spus, numai terțetele; ce figurează în 2268, 29—30. În locul comasării, folosim transcrierea integrală, pe etape, ce se urmează, una după alta (e singurul mod de a respecta alternarea versurilor) și precedându-le de următoarele detalii:

r^o e încadrat în chenar; pentru terțetul a II-lea e lăsat loc și versul ultim figurează la locul său;

10. Așteaptă cei ce etc; 11 Aud cântări și văd lumini de torțu. ., 14 Cu ochii mari sub lungile-pleoape > C.o.m.s. grelele-1 pleoape

NB Terțetele au fost întâi încercate pe f. 12 de unde au fost transferate pe fila din stânga, în 11 v.

Visez că am murit în pragul porții
Așteaptă cei, ce vor să mă îngroape
Aud cântări, și văd lumini de torțu

O vino înc'odată mai aproape
Ca tine fie înger blând al morții(a)
Dă-mi sărutări pe frunte, pe pleoape
(a) Ca tine fie înger al > C.t.f.î.b. etc.

2° urmează imediat pe aceeași pagină;

3° Să se reție că în terțetele acestea apare *întâia oară* versul final de tânguire adâncă, nu numai al sonetului acestuia, dar al ciclului întreg: *Pe veci pierduto, vecinic adorato* ! Acest vers care se va rătăci, cum s'a văzut, în versiunea C. a sonetului anterior, este un vers de Iași, notat întâia oară, izolat, în 2283, 104 v.: *Pe veci pierduto ! vecinic — adorato* !

E. 2268, 29—30 (*terțetele*)

1° Răsaî din umbra vremilor încoace
Frumoasă zi, pe care-am desmierdat-o
Pierdute vis, pierdutele noroace

[]
[]
Pe veci pierduto, vecinic adorato !

2° Copila mea, ce-atât am desmierdat-o (a)
Răsaî din umbra vremilor încoace
Voi brațe dulci de ce nu mă mai țineți

Tu cap frumos și blond cu ochii vineți
A tinereții stea, o tu, noroace
Pe veci pierduto, vecinic adorato !

(a) Copila mea, ce mult > C.m.ce-atât etc.

3° O brațe dulci de mult nu mă mai țineți
De mult te-ai dus nespusele* noroace
Iubita mea, ce-atât am desmierdat-o

Ah înc' odat' cu ochii tăi cei vineți
Răsaî din umbra vremilor încoace
Pe veci pierdut-o, pururi adorato (b)

(b) pierdut-o ~,

puțin mai jos :

1° Cu ochii tăi cei mari și dulci noroace
2° Cu ochii tăi cei mari, frumoși, noroace

F.—G. Aceste două tipuri aparțin Bucureștilor, cca 1878, și se află în manuscrisele: 2260, 19 (F) și 2261, 143 (G). Cum distanța între ele e minimă, cum F. trece aproape neschimbat în G., îl subordonăm tipului mai nou, G, comasând variantele în un singur subsol (pe v. filei cu F., notat cu creionul: *strada Lucaci, no. 38*).

F. e scris pe o filă brouillonară, obicinuită, iar G. face parte din submanuscrisul *Sonete*, a cărui descriere s'a făcut cu prilejul primului sonet. G. poartă pe el aplicații cu cerneală și creion, operate ceva mai târziu și din care numai unele au trecut în tipul următor. Pentru aceasta și mai ales pentru că între aceste aplicații și H. este oarecare răstimp de evoluție — păstrăm toate aplicațiile acestui tip G.

G. 2261, 143

F. 2260, 19

Te chem în somnul meu lipsit de pace
Răpît de cântul unei dulci evlavii
A mea durere scumpo alina-vei
Din neguri reci plutind te vei disface?

2. Cuprins de-avântul unei dulci evlavii F G : 3. Oare-al tău suflet scumpo îndura-vei F. G.;
4. Au tu din neguri chipul ți-î desface > Au tu din neguri umbra ți-î desface[?] F. > A.t.d.n. chipul ți-î desface? G.;

5 Singurătatea mea [tu] oare 'nsenina-vei
 Cu ochii tăi cei mari și triști, noroace?
 Răsai din umbra vremilor încoace...
 Ca să te văd venind...! ca 'n vis așa vii

10 O vino mai aproape, mai aproape
 Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față
 Ș'a ta iubire mîngîind arat-o

Cu gura ta m'atinge pe pleoape
 Să simt un ceas trecuta mea viață
 Pe veci pierduto, vecinic adorato!

H. Această versiune, foarte apropiată de textul definitiv, (singură strofa I-a mai întârzie), figurează în 2260 235, și face parte din submanuscrisul *Sarmis*, a cărui descriere s'a făcut mai înainte.

H. 2260, 235

* * *

În somn adânc, când lumea 'n mine tace
 Mă 'ngână cântul unei dulci evlavii —
 Atunci te chem, au glasul-mi asculta-vei?
 Din neguri reci plutind te vei desface?

5 Puterea nopții blând însenina-vei
 Cu ochii mari și purtători de pace?
 Răsai din umbra vremilor încoace
 Ca să te văd venind — ca 'n vis așa vii.

10 Cobori încet... aproape, mai aproape,
 Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față,
 A ta iubire c'un suspin arat-o

Cu geana ta m'atinge pe pleoape,
 Să simt fiorii străngerii în brațe —
 Pe veci pierduto, vecinic adorato!

5. Și neagra noapte oare 'nsenina-vei F > Și neagra-mi noapte oare 'nsenina-vei > Și noapte[a] mea duios însenina-vei > Și n.m.frumos însenina-vei G. [*forma etaj cu creion*]; 6. C.o.t.c.m.ș. dulci n. F. > C.o.t.c.m.ș. dulci noroace? G.; 7. Răsai din umbra somnului încoace F.; 8. Căci ca un înger tust și blond așa vii F. > Să văd cum vii, u.; înger trist așa vii G.; 10. Și pleacă fața ta peste-a mea față > Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față F.; 11. Ș'a ta iubire tu din nou arat-o F. > Ș'a ta iubire murmurând arat-o G. [*f. etaj. creion*]; 13. Să gust un ceas trecuta mea viață F.G., 14 P v.p., v adorato F.

H. — 1. I.s.a.,c. totu 'n mine tace, 2. Pornește cântul u d.e. —; 9 Pășește lin... aproape, mai aproape.

FREAMĂT DE CODRU

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octombrie 1879

În timp ce, pentru multe din tânguirile și chemările de dragoste, ce plecau din București și s'au tipărit în vremea aceasta în *Convorbiri Literare*, prototipurile aparțin, precum s'a văzut, vârstei Iașilor — *Freamăt de codru* are toate atributele unei poezii scrise la București. O astfel de temă, ca aceea a imnului închinat pădurii, aproape că se impunea dela sine, mai mult ca oricând «trudnicului muncitor cu ziua la *Țîmpul*», cum definește N. Iorga viața lipsită de bucurii pe care o ducea Poetul în Capitală. «Din nou pădurea deala Siretiu îl chiamă, adăugă în legătură chiar cu această poezie, și ea întreabă de «Sora viselor noastre de vară»¹⁾. Și mai pe larg, tot N. Iorga cu câțiva ani mai înainte. «La marele liric, care era el de mult acum, pădurea, cu ale ei păsări, cucul, mierla, presurile, cu teiul și cu izvorul, ea cea veșnic tânără, — ce lucruri pentru totdeauna pierdute, rămase tot mai mult în zarea depărtată! — întreabă de cunoscuta «crăiasă cu părul moale»²⁾.

Urmărirea celor două versiuni, reproduse mai jos, oferă un interesant examen cercetătorului. El ar putea, poate, înlesni însăși datarea acestei poezii, al cărei prim tipar, cum se poate vedea, e foarte departe de a fi al unui poem de dragoste. Și pentru că se înscrie în cercul aceluiași distincții, iată, dintr'o primă cercetare despre poezia naturii la Eminescu și Lenau, câteva rânduri, în legătură cu chiar această poezie ce dimpreună cu *Revedere*, singurele, erau găsite în spiritul poetului german. «*Freamăt de codru* nu-i aceea ce ne-am putea aștepta după titlu. melancolia ce ne cuprinde la freamătul unui codru în apropierea toamnei, ci e un prilej pentru poet, de a face natura să ia parte la durerea unor fericiri pierdute pentru acesta. Așa sunt mai toate poeziile de natură ale lui Lenau, pe când *Freamăt de codru* a lui Eminescu este o excepție. În toate celelalte poezii ale sale ca: *Făt Frumos din tei*, *Lacul*, *Satira I*, *Satira IV*, *Sara pe deal* etc. — unde descrie natura, el găsește un element liniștitoriu»³⁾.

Cu rezerva, poate, că în *Freamăt de codru* natura nu e de fel grota sumbrului Trophonius, *Freamăt de codru* anticipează mai curând, pastelurile lui Coșbuc.

Ms. *Freamăt de codru* figurează în următoarele manuscrise, cu forme autonome sau fragmentare

A. 2283, 49—50

cca. 1877—1878

B. 2279, 66—69

1879

2277, 47

2279, 62—65

despre care Botez nota: «se găsește în patru manuscrise, cam din aceeași vreme și în niciunul din ele poezia nu e întreagă. Unele cuprind strofe la care poetul a renunțat» — ceea ce, cum se va vedea, nu corespunde adevărului, nici chiar dacă admitem norma ce-și alesese Botez, de a se călăuzi numai de tiparul textului definitiv, din *Convorbiri*. Tipul B. cuprinde cu 3 strofe mai mult peste cele 8 ale textului definitiv, așa cum se întâlnesc în forma și ordinea lor din urmă.

A. Versiunea aceasta figurează în 2283, 49—50, într'un caiet de Iași și deși scrisul și cerneala violetă ar pleda pentru acea epocă, n'ar fi exclus să fie și ceva mai târzie, chiar din București. Ce este sigur, și chiar mai prețios, este caracterul autonom al acestei versiuni. În forma aceasta, *Freamăt de codru* este aproape o altă poezie, construită pe un plan diferit: caracterul bucolic primează, iar cel subiectiv care hotărăște caracterul versiunii din B (deci și a textului definitiv) se reduce doar la versurile. *Viața noastră e 'ncântată — Iar a ta întunecată*. De altminteri trecerea dela finalul acesta la finalul textului definitiv oferă multe sugestii comentatorului

A. 2283, 49—50

Tresărind scânteie lacul
Și se leagănă în soare
Eu pin arbori mă voiu pierde
Să ascult în iarbă verde
Ce mi-o spune la răcoare
Pitpalacul

5

¹⁾ N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, 1940, pag. 20.

²⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, 1934, I, pag. 278.

³⁾ Ionescu Raicu-Rion, *Eminescu și Lenau în Scrieri literare*, Iași, 1895, pag. 34—35.

V. — 3. Eu în codru mă voiu pierde,

Cum pe sus vuieste vântul
Toate vârfulile 'nclină
Frunza bate, apa sună
10 Și cu ele împreună
Privesc bolta cea senină
Și pământul.

Norii 'n ceruri sunt pe cale*
Merg mereu, tot merg aiurea
15 Iar pe văi oițe 'n turme
Pierd în luncă a lor urme
Sau încunjură pădurea
Pe la poale

Din isvoare și pe gârle
20 Apa sună somnoroasă
Unde soarele pătrunde
Pintre frunze a ei unde
Ea în valuri sperioase
Se asvârle

Și al mierlei dulce șuer
25 Imple codrul de viață
La desiş și la răcoare
Plânge lin privighetoare
Iar din dealuri cu verdeață
30 Sună fluer

Cucul cântă, mii [de] presuri
Cine știe să le-asculte
Aripate mândre neamuri
Cîripesc pitite 'n ramuri
35 Și vorbesc cu-așa de multe
Înțelesuri

11. o aplicație ulterioară cu creion roșu, ce ține, ca timp de ms. 2279, înlocuiește pe Privesc prin Rîde;
14. Unde merg, dar* merg aiurea; 15. Pe pământ văd > P p. ies* [sau : sar*] mii d.t; 16. Pierd în codri
a lor urme; 20. Apa curge somnoroasă;

21—23. 1° Iară soarele pătrunde
Pintre frunze peste unde
Unde 'n valuri sperioase

2° Unde soarele pătrunde
Pintre frunze a lor unde
Curg* ~

31. Cucul, muerle, vrăbii, presuri, 33. Aripatele lor neamuri; 35. Și vorbesc astfel cu multe,
Inițial, după v. 36 urma strofa finală în forma : Ce mai vrei și tu prin crânguri (cf. v. 43+, subsol), poezia avea așa
dar, la început, 7 strofe ; foarte curând schițează o strofă de tranziție, părăsită după trei încercări și netrecută de primele versuri.
Este dela sine înțeles că în reconstituirea acestor 3 stadii, și mai ales în ordinea lor, intră un grăunte de incertitudine :

1° Și 'n această veselie
Numai eu tânjesc în sine-mi (a)
Că ~

2° În această veselie (b)
Numai eu cu ochiul rece

3° În această veselie
Strig (c)

(a) N e. gândesc în sine-mi (b) Și 'n această veselie; (c) Numai eu sunt trist în sine-mi
după care redactează strofa (dela etaj) 37—42, penultima, pe fila albă din stînga

40 La stejar am spus: Stejare
Unul cu-altul hai să ținem !
Dar stejarul trist răspunde:
Mergi în lume ori și unde
Las' așa ca să rămânem
Lumea-i mare.

45 Ce mai vrei și tu prin crânguri
Și cu noi te prinzi tovarăș
Viața noastră e 'ncântată
Iar a ta întunecată
De-unde vii te 'ntoarce iarăși
Să fim singuri

B. Versiunea aceasta, numărând trei strofe mai mult ca textul definitiv (al *Comorbirilor*) se află în ms. 2279, 66—69 (cca. 1879), în caietul legat, de București, în care se află și cele două mai recente versiuni din *Atât de fragedă*. De altminteri, în ambele poezii, cerneala, un violet spălăcit, e aceeași, grafia din același timp, cca. 1879. Câteva pagini mai înainte (dec. 2279, 62—65) poezia e încercată, câteva strofe cu creionul și una, *Teiul vechi un ram etc.*, (f. 64), cu aceeași cerneală, cu care transcrie, imediat, întreaga poezie. Acest brouillon îl trecem la subsol ca și brouillonul unei strofe și jumătate, ce figurează în 2277, 47 (cca. 1878), din vremea *Odei în metru antic*.

Să specificăm: după ce a fost transcris în întregime, textul ultim poartă aplicați cu creion negru și roșu, după care a procedat la bararea celor trei strofe în plus, operată, pare-se, în două etape

Pentru greutatea ce include și pentru desbaterea ce poate favoriza, alăturăm facsimilul strofei *Teiul vechi* de pe f. 64 — ce, pe bună dreptate, poate fi trecută în rândul strofelor blestamate sau acelor *cruces eminesciana*, pentru a folosi metafora consacrată de critica de texte shakespeariană.

Se atrage atenția că strofei acesteia, în care de multe ori aplicațiile sunt suprapuse și întreșesute, i-am aplicat în transcrierea noastră procedul de quadruplări, cum l-am mai folosit și în volumul I. Transcrierea arată că strofa a crescut pe etape, părăsind în drum, până și-a stabilit tiparul.

Cetitorul care ține să verifice dificultățile acestea e rugat să cetească pe îndelete strofa așa cum apare, apoi să o disece, conducându-se de graficul rimelor (a b c c b a) și după aceea să confrunte rezultatul cu acela al lecțiilor noastre, obținute prin dequadruplare.

B. 2279, 66—69

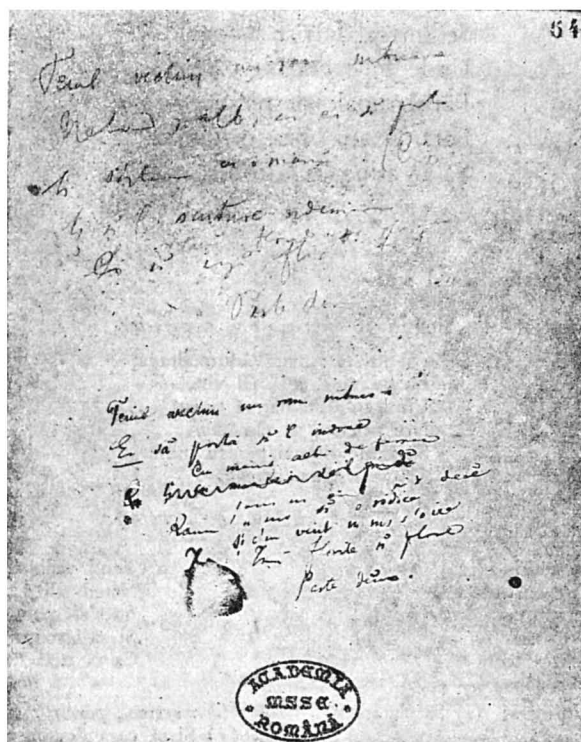
5 Tresărind scântee lacul
Și [se] leagănă în soare
Eu privindu-l din pădure
Las aleanul să mă fure
Și ascult de la răcoare
Pitpalacul.

1. — 37. Și > La stejari spuseu atunci > La stejari spuseu cu bine; 39. Dar stejarul trist răspunde: > D.s. lin
răspunde. > D.s. trist etc.; 41. Numai noi doi să rămânem > Las' așa ca > Cum* > Las' așa etc.; 42. Fără tine;

43—47. Ce mai îmblă tu prin crânguri
Toți copaci mă întrebă
Lumea noastră-i fermecată
Iar a ta-i întunecată
Te întoarce ~

40

Mierla zice: « Albe brață
 Ochi adânci și tineri are
 Iară vocea-i argintie
 Ne îndeamnă și ne 'mbie
 Și cântări veselitoare
 Ne învață.

FREAMĂT DE CODRU

Mss.-ele Academiei Române

2279, 64 (16 5 cm × 20 2 cm)

35. Ca o zîină să răsără

Înainte de a bara strofa 37—42, marginal, și cu același creion, notează intenția a două noi rime (deci și cele trei strofe sacrifcate sunt obiectul aplicațiilor):

tinerii* de minte

Ochiu-i tînăr e cuminte (d)

(d) Ochul t.e.c.

2279, 62—65, creion:

31—36. Cucul zice: Unde-i sora (e)

L'a isvoarelor crăiese (f)

S'o vedem cum zîmbitoare

Și frumoasă ca o floare

Înainte că ne ese

Tuturora

(e) Unde-i dânsa, unde-i sora,

(f) Blân[da]* > L'a etc.

Strofa 37—42, identică, doar . brațe, în v. 37.

Teiul vechiu un ram întins-a
 Ea să poată să-l îndoae
 45 Ramul tânăr vânt să-și deie
 Și de brațe 'n sus s'o iese
 Iară florile să ploae
 Peste dânsa.

Se întreabă trist isvorul
 50 Unde mi-i crăiasa oare?
 Părul moale despletindu-și
 Fața 'n apa mea privind-și
 Să m'atingă visătoare
 Cu piciorul?

45. Iară ramul tânăr un vânt > Ramul etc >.

49. Și întreabă trist isvorul; 57. Singuri voi stejari > S.v. copaci etc.;

55—60. « Și-am răspuns: Pădure dragă,
 « Ea nu vine, nu mai vine —
 « Unul cu-altul hai să ținem
 « Noi prietenii să rămânem
 « Să suni* numai pentru mine
 « Vara 'ntreagă

2279, 63 creion:

2279, 64, creion:

43—48 1° Eară teiul vechiu întins-a (g)
 Umbra lui și 'ntreabă 'ndată
 Unde-i ca de-un ram ~
 Să se-atârne cu o mână (h)
 Și să-i scutur floarea toată
 Peste dânsa —

2° Teiul vechiu un ram întins-a
 Neteș, alb, ca ea să poată
 Să s'atârne cu o mână (i)
 Și să-l scuture 'ndemână
 Ca să cază floarea toată (j)
 Peste dânsa.

(g) Un ram* teiul* trist întins-a; (h) Să s'atâr-
 ne d[e] > Să s'atârne cu o mână;

(i) marginal, părăsit: Cu o mână să-l ajungă,
 (j) Și să cază floarea toată.

3° se prezintă sub forma unei strofe transcrisă, cu cerneală, (facsimilul pe pag. anterioară), stratificată de variante, care aproape sigur (dar discuția rămâne deschisă) au urmat cursul următor:

2279, 64 cerneală:

3° (1) Teiul vechiu un ram întins-a
 Ea să poată să-l îndoae
 Și cu mâinile-i să-l prindă

3° (2) Teiul vechiu un ram întins-a
 Ea să poată să-l îndoae
 Ramu 'n sus să o ridice

3° (3) Teiul vechiu un ram întins-a
 Ea să poată să-l îndoae
 Cu mâni albe de femeie (k)

3° (4) Teiul vechiu un ram întins-a
 Ea să poată să-l îndoae
 Iară* [ramu] în vânt să-i deie
 Și c'un vânt în sus s'o iese
 Iară florile să ploae
 Peste dânsa

(k) creion indistinct, ulterior, trei cuvinte dificile: pe* varful* [îndesc]*

care 3° (4) apare, cu aproximație, recopiat, în creionul de pe fila 65, numai cu ultimele 4 versuri:

Iară ramu 'n vânt să-și deie
 Și de brațe 'n sus s'o iese
 Iară florile-i să ploae
 Peste dânsa

NB. Pe fila 62, creion broșionar:

Și ținându-se c'o mână
 De un ram de peste mână *

55 Am răspuns: « Pădure dragă,
« Ea nu vine, nu mai vine — —
« Singuri voi, copaci, rămâneți
« Și visați de ochii vineți
« Ce luciră pentru mine
60 « Vara 'ntreagă

— Ce frumos era în crânguri
Când cu ea m'am prins tovarăș
Lumea dulce și 'ncântată
Iară azi e 'ntunecată
65 De-unde ești, revino iarăși
Să fim singuri !

REVEDERE

« Convorbiri Literare », XIII, 1 Octombrie 1879

Dacă afinitatea lui Eminescu pentru poezia populară urcă la anii fragezi ai întâilor inspirații, și se vedește fie în culegeri sporite în cursul anilor, fie, cum s'a văzut în capitolele anterioare, în prelucrarea unor motive desprinse din *Erotocrit* sau unor improvizații patent-autobiografice în felul micului fragment, *Alei Veronică dragă*¹, versificat, de bună seamă, în primul an al izolării bucureștene, cca 1878 ¹) — nicio poezie însă de inspirație populară nu fusese încredințată, până la această dată, tiparului.

B.—2279, 63—65 creion:

49—54 1° Și întrebă trist isvorul
Unde-i dulcea mea crăiasă
Părul să și[-l] despletească
În oglinda-mi să privească
Să m'atingă bucuroasă
Cu piciorul ?

2° Și întreabă trist isvorul
Unde mi-e crăiasa oare
Părul moale despletindu-și (l)
Fața 'n apa mea privind-și (m)
Să m'atingă visătoare
Cu piciorul ?

(l) Păru 'n valuri despletindu-l;
(m) Și [îndesc] *-mi* privindul

2277, 47

57—60. Singuri voi stejari mai tinți
Minte ochii [ei] cei vineți
Ce luciră pentru mine
Vara 'ntreagă.

61—66. — Ce mai vrei și tu prin crânguri
Și cu noi te prinzi tovarăș (n)
Mi-a răspuns pădurea 'ndată
Rămânând întunecată
De-unde vii te 'ntoarce iarăși
Să fim singuri !

(n) Și cu noi te prinzi tovarăși.

¹) (ms. 2276¹, 45) Alei, Veronică dragă,
Uite frunza cea pribeagă
E ca viața noastră 'ntreagă
Alei, dulce Veronică,
Despărțirea rău* ne strică,
Nu ne-alegem cu nimică,
Viața trece, frunza pică...

Revedere e întâia, în ordine, și face parte din acea categorie de altoiri în trunchiul popular, care a preocupat pe folkloriști ca și pe esteți, și despre care Ovid Densusianu și-a spus cuvântul autorizat în cursul său, închinat evoluției estetice a limbii românești. Rczervând locului și timpului oportun, desbaterea acestei probleme, ce se va întâlni în volumul «Literaturii populare» din prezenta ediție, ne oprim deocamdată la analiza poeziei *Revedere*, la disjungerea elementelor a-populare, și în deosebi la încheierea astfel formulată:

«Strofa din urmă e și ea semnificativă pentru că Eminescu voia să redea o notă personală. A căutat să exprime ideea tinereții perpetue a codrului și a găsit într'adevăr aceste versuri care literarizează motivul popular. Cele patru versuri din urmă sunt însă un păcat, un adaus; nu e ceva popular pentru că înșirările acestea în domie apar cu totul altfel, cu relief adevărat. Aici e ceva care i s'a părut lui Eminescu că amintește nota populară, dar e departe de aceasta și pe urmă n'a avut bunul gând de a da o încheiere mai puțin piosăcă acestei poezii în care a dat un plus care mărește incontestabil cadrul ei»¹⁾

Incorporată, dimprună cu *Ce te legeni* și *La myloc de codru*, ediției Maiorescu, *Revedere* apare și în prima culegere de *Literatură populară* a lui Eminescu, editată de Il Chendi, în capitolul IV, *Motive din popor*. Ceea ce atrăgea după sine interesanta (prin chiar excesul ei) remarcă a unui sagace cronicar al timpului, care scria: «Printre ele întâlnim și cunoscutele poezii: *La myloc de codru des*, *Ce te legeni codrule* și *Revedere*. De ce au fost reproduse? Căci dacă eia vorba de o ediție completă a scrierilor populare, trebuiau reproduse și *Doina* și *De-aș avea* (ba poate și *Călin*, toate fiind niște «motive din popor»)»²⁾.

Ms. *Revedere* se întâlnește în 2283, 86 v. într-o versiune fragmentară, privind doar prima parte a poeziei și reprezentând, de fapt, două straturi (judcând după cerneală s'ai putca spune că sunt chiar trei straturi, despărțite poate de spațiul a doi-trei ani, cca. 1876—1879).

Comentând această filă brouillonară și felul cum este ea transcrisă în ediția C. Botez, d-l D. Murărașu remarcă pe bună dreptate: «Ediția C. Botez nu-i pretutindeni exactă, nu-i completă și, ceea ce-i mai grav, transcrie la și forma nouă după cea suprimată, creând o poezie care de fapt nu există»³⁾. Transcrierea d-lui D. Murărașu pleacă dela convingerea că anumite indicații îngăduie să se poată face inserarea adaosurilor la locurile priincioase și cată să spunem că întâia noastră transcriere nu diferea de a d-sale. Cum însă în astfel de operațiuni ne călăuzește și conturul textului definitiv și cum textul *Convorbirilor* aduce o vădită și artistică simplificare, nu s'a părut că repetirea din versurile: *Oliolio codruțule* (v. 1) și *Codri, codri dragul meu* (v. 3) poate că fusese sacrificată de timpuriu, mai ales că — și aceasta se cuvine subliniat în chip special — *primul strat este de fapt o însăulare de crâmpete neorganizate definitiv*. Unele puncte obscure de cronologie (d p linia cu care taie versurile *Codri, codri dragul meu*, din întâiul strat, — la fel și pata din dreapta — e din aceeași cerneală violet-deschisă cu care redactează al treilea strat, *Ia eu fac ie fac de mult*) ne pun pe gânduri și ne îndeamnă să suspectăm întâia transcriere (aceea adoptată de d-l D. Murărașu).

Sunt și cazuri când evitarea dificultăților, mai corect fuga de complicații, se recomandă și nu se pare că este, aici, un astfel de caz. Cum nu suntem siguri că soluția primă ai fi fost cea justă, ne mulțumim să păstrăm filci acesteia caracterul ei brouillonar și de aceea transcriem, pe rând, cele trei straturi, cu toate atributelor lor tehnice, cum sunt liniarele despărțitoare pentru întâiul strat (cf. facsimil)

Pentru a oferi însă și cctitorului puțința să confrunte, reproducem după aceea și transcrierea, așa zicând racordată ce se întâlnește și în ediția d-lui D. Murărașu.

În același ms (2283), două pagini mai înainte, cu aceeași cerneală a primului strat din *Revedere*, se află alte două motive populare: *Doină, doină greu îmi cazî* (88 v.) și *Codrule Măria-Ta* (87 v.), într-o formă ceva mai puțin brouillonară.

Să specificăm întâiul strat (minus ultimele două versuri) a fost transcris devalma și dat ca variantă la *Revedere*, în ediția Chendi; de asemeni că lecțiunile noastre au, pe ici pe colo, unele inevitabile incertitudini.

I. 2283, 86 v.

[I-iul strat]

Oliolio codruțule

Ce mai faci drăguțule

Codri, codri dragul meu Δ

Doară nu ți-am spus-o eu

¹⁾ Ovid Densusianu, *Evoluția estetică a limbii românești*, curs litografiat, pag. 105—106.

²⁾ M. Răducanu [= Radu Manoliu], *Observări critice asupra volumului de «literatură populară» a lui Eminescu cum și asupra editării lor în Vocea Tutovei*, XII, 29, 24 Septembrie 1906.

³⁾ M. Eminescu, *Literatură populară*, ediție comentată de D. Murărașu, [1933], pag. 573.

Să frământă fiunza mereu (a)
Că din vântul fremătos
Povestești așa frumos Δ

Că de când nu te-am văzut
Multă vreme au trecut
Și de când nu te-am cătat
Multă lume au umblat

Vēja* jelind* de jind* (b)
Floarea negrului pământ

[Al II-lea strat]

Codri, codri, dragul meu
Parcă ți-aș fi spus-o eu
Să frământă frunza meieu
Și să-mi faci pe placul meu (c)
Din frunzișul fremătos
Povestești așa frumos
De m'adormi în iarbă jos

[Al III-lea strat]

Ia eu fac ce fac de mult (d)
Iarna lupul îl ascult (e)
Cum la margini de păriu
Hăulește a pustiu
Și*-am* făcut ce fac de mult (f)
Vecinic* doina mi-o ascult (g)
Tragă-nă-se tragă-nă
Frunza de mi-o leagă-nă (h)

II. 228j, 86 v.

[—] Oholio codruțule
Ce mai faci drăguțule,
Codri, codri, dragul meu

(a) Să lo[vești]* > Să bați din f.m., (b) Vēja* jelind* cu jind*.

N. B. *Versurile dintre Δ Δ barate cu cerneala ultimului strat.*

(c) *barat (cu cerneala stratului al treilea?).*

(d) *de fapt* · Ia eu ce (sic) fac ce fac de mult; (e) I. lupii îi ascult > I lupul etc.; (f) Și mai fac ce fac de mult, (g) Vara doina mi-o ascult; (h) Frunza 'ncet mi-o leagă-nă

II. *Transcrierea racordată*

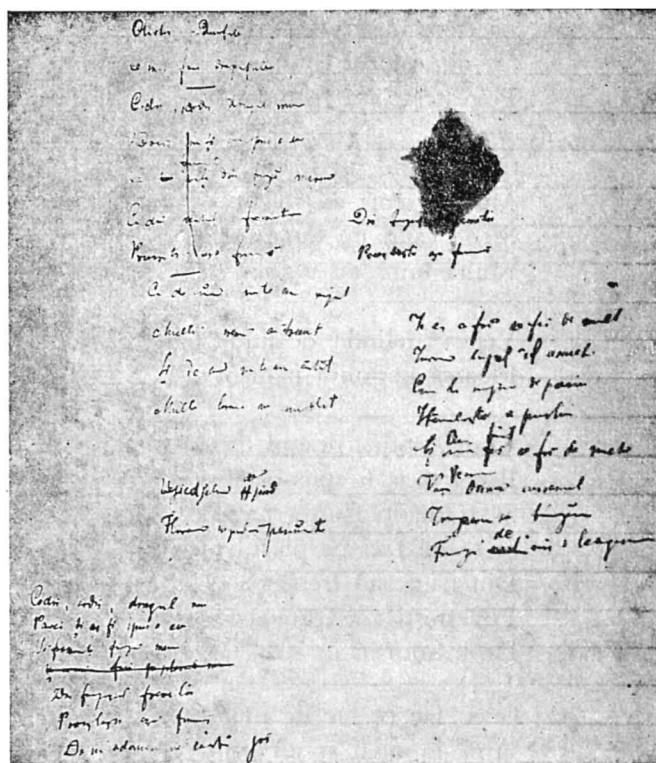
3—7 Codri, codri, dragul meu
Doară nu ți-am spus o eu
Să frământă frunza mereu (a)
Că din vântul fremătos
Povestești așa frumos

(a) Să bați din frunză mereu;

Ceva mai jos, în continuarea acestei prime forme, 2 versuri, din același prim strat.

Vēja* jelind* de jind* (b)
Floarea negrului pământ

(b) Vēja* jelind* cu jind*

REVEDERE

Mss.-ele Academiei Române 2283, 86 v. (16 8 cm. 19 5 cm.)

- 5 Parcă ți-aș fi spus-o eu
Să frământă frunza mereu
Din frunzișul fremătos
Povestești așa frumos
De m'adormi în iarbă jos
Că de când nu te-am văzut
10 Multă vreme au trecut
Și de când nu te-am cătat
Multă lume au umblat
- [—] Ia eu fac ce fac de mult
Iarna lupul îl ascult
15 Cum la margini de păriu
Hăulește a pustiu
Am făcut ce fac de mult
Vecinic* doina mi-o ascult
Tragă-nă-se tragă-nă
20 Frunza de mi-o leagă-nă

13. de fapt: Ia eu ce (sic) fac ce f. d.m.; 14. Iarna lupu îi ascult, 17. Și mai fac ce fac de mult;
18. Vara doina etc., 20. Frunza 'ncet mi-o leagă-nă

FOAIA VEȘTEDĂ

(După N. LENAU)

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octombrie 1879

Cu mult înainte ca Mite Kremnitz să-și fi publicat necrologicul ei articol, *Ein rumänischer Lenau*, (1910) despre care am amintit la capitolul *Atât de fragedă*, apropierea cu liricul german, deopotrivă de nefericit, s'a impus de timpuriu, a lor noștri. Despre distincția dintre sentimentul naturii la Eminescu și la Lenau vorbea, cum s'a văzut, Ionescu Raicu-Rion, în 1895¹⁾, continuând pe Gherea, care încă din prima ediție (1890) a «Studiilor critice» (ca și pentru cosmogonie, apropierea de Lenau nu figurează în studiul tipărit în *Contemporanul*) tăgăduise că Lenau ar fi avut vreo înrăurire asupra poetului nostru, susținând că «geniul lui Lenau e cu mult deosebit de al lui Eminescu».

Ceea ce Chendi tăgăduia, la rândul-i, în următoarele cuvinte: «Mai plastic desminte afirmația d-lui Gherea însuși Eminescu, care a tradus poezia lui Lenau *Foae veștedă*, arătând astfel interesul său deosebit pentru acest german. Dinpotrivă, o analiză amănunțită impune convingerea, că în întreaga literatură universală nu se găsesc poate două firi de-o înrudire mai intimă ca aceea dintre Lenau și Eminescu. La amândoi pesimismul e de natură organică. Au același temperament, aceeași lipsă de voință, același dor de o viață pribeagă»²⁾.

Mai adânci sau mai superficiale, înrudirile acestea între poeți de altă limbă se verifică prin tălmăcirile ce sunt, cu atât mai perfecte, cu cât afinitățile sunt mai intime, între un liric și altul. Așa cum Duiliu Zamfirescu n'ar fi putut să tălmăcească pe Leopardi, fie și mulțumitor, Eminescu pătrunde în câteva sensibilități străine, și printre ele în aceea a lui Lenau. Succesul trebuie căutat pe de o parte în afinitatea, de care vorbeam iar pe de altă în chiar rațiunea tălmăcirii. Căci *Foae veștedă* este și ea o temă veroniană. N. Iorga are, și de astădată dreptate, când scrie: «Lenau e răsfodit, ca să afle «foaia veștedă» din aceleași mâni cunoscute [ale iubitei]»³⁾.

Despre meritele tălmăcirii, se pot ceti aceste juste constatări în studiul, altminteri atât de arbitrar, *Dela N. Lenau la Eminescu*, al d-lui N. Tcacu-Albu: «Cine a încercat vreodată să traducă versuri nemțești, nu-i va refuza lui Eminescu admirația sa, îndeosebi pentru ingeniozitatea cu care a găsit corespondențe în limba română pentru redarea imaginilor din original. Se vede că poetul nostru a depus muncă serioasă și a căutat cu grijă expresii alese»⁴⁾. Materialul de variante, tipărit de noi, ratifică și dovedește chiar mai mult.

Ms. *Foae veștedă* apare în manuscrisele de mai jos, a căror filiație e îngreuiată de mulțimea aplicațiilor, reprezentând mai multe stadii (uneori două și trei straturi pe aceeași pagină), ca și de continuul flux și reflux al variantelor. Cum însă la Eminescu zigzagul acestor forme părăsite e foarte activ, și ar putea induce în eroare (în ciorna dintâi a poeziei, 2255, 263—264, strofa a 6-a este identică cu textul definitiv), se înțelege că pentru a înlesni cronologia se cuvin ținute în seamă acele elemente materiale (grafie, cerneală, deducții logice pe tema succesiunii aplicațiilor) care înseală mai puțin. De pildă în cazul de față: fila 185 din manuscrisul 2260 (care e de fapt ciorna numai a celei de a doua jumătăți a poeziei) conține două versiuni, așezate pe două coloane, coloana a doua fiind ca timp ulterioară (unele forme au fost încercate chiar pe textul întâiei coloane) și reprezentând la rândul-i ciorna versiunii din 2261, 55—56 — așa dar cronologia se impune dela sine.

A. 2260, 185 (I-a coloană)

2255, 263—264

B. 2261, 55—56

2260, 185 (a II-a coloană)

C. 2261, 54 (ultimele 4 strofe)

A. Această versiune are nevoie de următoarele lămuriri. Am spus că fila 185 din 2260 conține numai jumătate poezie, de fapt, patru strofe. Pagina cu întâile trei strofe și titlu (și trebuie să fi existat o astfel de pagină pentru că aceeași e dispoziția poeziei și în 2261, 55—56) s'a pierdut; cum s'a pierdut aceeași întâie filă și pentru tipul C. (2261, 54), încât transcrierea acestei versiuni se isbește de dificultăți fatale în timp ce posedăm ciorna întregii ver-

¹⁾ Ionescu Raicu-Rion, *Eminescu și Lenau*, în *Scrieri Literare*, Iași, 1895. pag. 34—35.

²⁾ Il. Chendi, *Lenau* (1802—1850), în *Sămănătorul*, I, 35, 24 Noembrie 1902.

³⁾ N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, pag. 20.

⁴⁾ N. Tcacu-Albu, *Dela N. Lenau la Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, LXXII, 6—7—8—9, Iunie-Sept. 1939, pag. 1357

sunt, nu avem copiate caligrafic din tipul A decât ultimele 4 strofe. Pentru ultimele patru strofe situația e așa dar împede: 2260, 185 (coloana I-a) se așează la etaj și 2255, 263—264 (strofele respective) la subsol. Cum pentru întâiele 3 strofe etajul ar urma să fie vacant îl împlinim cu strofele ciornei, care firesc ar fi fost să stea la subsol. Dar cetitorul cată să fie atent și-l prevenim neîntrerupt: primele 3 strofe sunt de fapt ciorna — în timp ce ultimele 4 au și etaj și subsol. Pentru mai ușoară urmărire, am publicat în întregime în subsol, textul-ciornă a ultimelor patru strofe, așa că cel ce vrea să cetească întreg acest text-ciornă, o poate face: cetește întâi 3 strofe dela etaj și apoi cele 4 din subsol, însemnate cu ○

Să mai specificăm: hârtia ciornei din 2255, 263—264 este obicinuita hârtie-maculator, proprie ziarelor, pe care se găsesc multe din ciornele articolelor sale politice. Câteva urme de degete, tușate, arată sau că ciorna poeziei este lucrată la redacție, în timpul corectării șpalturilor, jilave de cerneală, sau că luase acasă foi de acestea, de maculatură, pe cari le folosea în lucrul de atelier.

Hârtia din 2260, 185 pare o filă desprinsă din caetele dictando, folosite și la celelalte versiuni (d p C, a cărui hârtie e, totuși, mai bună), provenite «Din librăria Socer & Co., București», având pe coperta finală harta României, dimpreună cu Dobrogea, recent dobândită. Sunt deci caete de după 1878.

N.B. Cetitorul care verifică, e îndemnat să fie atent: dacă nu află unele aplicații ici și colo transcrise, d. p. în A. 2260, 185 (col. I), să le caute în B. 2260, 185 (col. II) > 2261, 55—56, cărora de drept le aparțin. Criteriul topografic nu coincide întotdeauna cu cel cronologic.

A. 2255, 263, 262 v., 264]

○ Vântul duce-o foae uscată
Mi-o aruncă pe fereastă
Este moartea care-mi scrie
Mi-a trimis scrisoarea-această

5 Voiu păstra-o, voiu întinde-o
Între foile acele
Ce le am din zile mândre
De la mâna dragei mele

10 Cum copacul nu-și cunoaște
Frunza lui mânătă 'n lume
Astfel ea uita-va poate
Aste foi cu al ei nume ○

A. 2260, 185 (col. I)

15 A iubirii celei moarte
Vorbe blânde mă privesc,
Dovedite de minciună
Nimicirea lor cerșesc

Cetitorul este rugat să urmărească lămuririle notei introductive. Să se compare v. 3—4 dela etaj (subsol-etaj, cum s'a precizat), cu variantele din subsol și în deosebi cu 3° pentru a conchide că forma dela etaj nu e finită.

1—4. Pentru mai limpede urmărire, ca și 'n alte dăți, am disociat aplicațiile, prin detriplare:

1° Foae veștedă în aer (a)
Sboară, pe fereasta-mi vine —
Un bilet deschis ce moartea
Îl trimite către mine

2° Foae veștedă în aer
Sboară, pe fereasta-mi vine —
[O] scrisoare care, moartea
[O] trimite către mine

3° Vântul poartă-o foae uscată
Mi-o aruncă pe fereastă (b)
Însăși moartea-i, ce deschisă
Mi-a trimis scrisoarea asta

(a) F. veștedă 'n fereastră,

(b) Și mi-o mână prin fereastă > Mi-o
aduce prin fereastă > Și > Mi-o aruncă etc.

6. Între foile acelea, 12. A.f. cu ale ei nume [poate lapsus, pentru că imediat îndreaptă].

20 Nu mă 'ndur s'arunc în flăcări
Acest vis îngânător,
De și sunt atât de triste,
Că nu pot muri, cum vor,

Eu păstrez norocul jalnic,
Din trecutul ăstor foi,
In durerea vechei pierderi
Recitindu-mă 'nnapoi,

25 Lângă ele vestea morții
Foaea veșted' am adaos,
Ea promite vindecare
Și la patimă răpaos.

B. Versiunea aceasta, purtând și titlu, se află în 2261, 55—56, în unul din caetele de dictando dela Socec, cu amândouă coperte, despre cari am amintit la A Transcrisă de tipar, caligrafic, ea a fost încercată întâi în 2260, 185 (col. II-a) și câteva aplicații chiar pe col. I-a. Unele aplicații ultime o apropie și mai mult de textul definitiv, cu toate că în anume strofe e încă îndepărtată.

Se atrage din nou atenția că 2260, 185, col II-a cuprinde numai ultimele 4 strofe. Variantele de aici trebuiesc raportate la subsolul imediat anterior, pe care-l precedă, cu puțin, în timp (cf. d.p. versul 16 în ambele subsoluri)

18. Visul lor îngânător; 21. Că păstrez n.j; 25 Numai vestea blând-a morții, 26 *de fapt* Foaea,
27. Ea promite leac la rană

2255, 262 v., 262, 264

15 ○ Vorbe moarte-ale iubirii, (c)
Niște martori mincinoși
Prinși asupra strâmbătății
Nimicire-mi cer sfioși (d)

20 Nu mă 'ndur s'arunc în flăcări
Visul lor amăgitor, (g)
Vorbele-i se uită triste (b)
Căci nu pot muri, cum vor

Voiu păstra întreg amarul
Și norocul ăstor foi
In durerea vechei pierderi
Recitindu-mă 'nnapoi

25 Numai foae[a] veștejită
Vestea morții le-am adaos,
Moartea vindec' ori [ce] rană (i)
Dă la patime repaos (j) ○

(c)—(d) 1° A iubirii vorbe moarte
Roagă să le nimicesc (e)
Asupra minciunii prinse
Rușinoase mă privesc
(e) Cer ca să le nimicesc;

2° Vorbe moarte ale iubirii
Ele cer să le ~
Prinse-asupra mărturie (f)
Strâmbe, triste mă privesc.

(f) *Ulterior, neacordat cu v. următor: Dovediți de strâmbătate, care e folosit în forma dela etaj.*

(g) Acel vis amăgitor > Un noroc amăgitor, (b) Vorbele-i mă privesc triste

(i)—(j) 1° Ea îmi spune c'ori [ce] rană (k) 2° Ori ce rană-și află leacul (l)
Ori ce chin află repaos Ori ce patimă repaos

(k) *Și cu creionul ultimei forme, deasupra, în* (l) Orice rană vindecare.

ultimă oră Ea ce spune c'ori [ce] rană;

3° Moartea vindec' ori [ce] rană,
Ori ce ~

B. 2261, 55—66

FOAEA USCATĂ

- Aducând o foae-uscată
Vântul clatină fereasta
A fost moartea . . . ce pe față
Mi-a trimis scrisoarea-aceasta
- 5 Voiu păstră-o, voiu întinde-o
Intre foile acele
Ce le am din vremi frumoase
De la mâna dragii mele
- 10 Cum copacu-și uită foaea,
Care-o măn' un vânt purtând-o
Draga mea, văzându-și slova,
N-ar mai fi recunoscând-o.
- 15 Vorbele iubirii moarte
Vinovate-mi stau de față,
Dovedite de minciună,
Cer să sting a lor viață
- 20 Dar a lor zădărnice
Nu mă 'ndur s'o pun pe foc
Deși-mi stau atât de triste,
Căci nu pot muri de loc
- Tot ce-avuiu — plăcere-amară [—]
Voiu păstra în aste foi
In durerea vechei pierderi
Recitindu-mă 'nnapoi,
- 25 Foaea-veșted' o alătur
Prin ea moartea mă vestește,
Că ea vindec' or-ce rană
Orice patimă liniștește.

3. Este moartea . . . Desfăcută, 10. *Adaos ulterior, nefimt* · Vântu-o mână ~; 11. Draga mea, iscălitura-1;
14. Vinovate 'n față-mi stau, 16. Vor peire să le dau, 17. Dulcea lor zădărnice [*de fapt, sus și jos* :
zadarnicie] 18. Nu mă 'ndur s'o-arunc în foc; 22. Eu păstrez în aste foi; 26. Prin ea moartea blând vestește.

2260, 185, coloana II-a

14. Vinovate 'n față-mi stau; 16 *de fapt* : Voire (*sic*) peiri (*întâi* . pierii) să le dau; 17. Dulcea
lor zădărnice; 18. Nu mă 'ndur s'o svârî în foc > N.m'n. s'o p.p.f, 19. Deși-mi sunt atât de triste; 20. Că
nu pot muri pe loc > Căci nu pot muri de loc; 21. O plăcere dureroasă > O plăcere 'nveninată; 22 Tot
ce-avui e'n aste foi > O păstrez în aste foi,

25—28. 1° Foea veșted'o alătur (a)

Prin ea moartea-mi dă de veste (b)

Cumcă vindec' ori ce rană

Orice chin repaos este

(a) Foea ~; (b) Prin ea moartea-mi dând* de veste

2° Foea veșted-o alătur (c)

Prin ea moartea blând vestește

C'or ce rană ea include

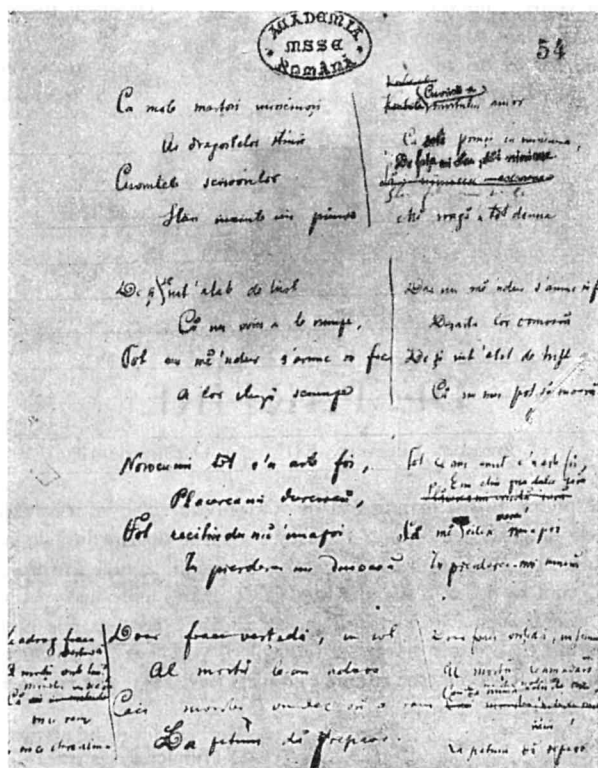
Orice patimă liniștește

(c) Foea ~

C. 2261, 54. O versiune parțială din care, cum s'a văzut și pentru 2260, 185, întâia filă, cu titlul și primele trei strofe, s'a pierdut. Ea a fost tipărită întâia oară, în forma aceasta trunchiată, de Il. Chendi în ediția sa de *Postume*, sub titlul inventat *Scrisori*¹⁾ și câteva lecțiuni eronate, iar la «Note» varianta din a doua coloană, cu unele indicațiuni greșite. «Inspirație din poezia lui Lenau *Foae veștedă*, tradusă întreagă și publicată în *Convorbiri Literare*, 1879, pag. 283» adaugă nota²⁾ lui Chendi. La care ediția Botez adnotează: «E o traducere mult mai liberă, făcută în ritmul iambic. Fiecare strofă e încercată de două ori, iar ultima de trei ori. Il. Chendi... a publicat-o... ca o poezie numai inspirată de poezia lui Lenau; este însă tot o traducere»³⁾.

Transcrisă caligrafic în același caiet de dictando 2261, 54, col. I-a (deși fila aparține unui caiet de dictando anterior (2261, 21—52), — ca atâtea din manuscrisele eminesciene, 2261 e un manuscris colectiv, cuprinzând numeroase și bine distincte submanuscrite — cu aceeași cerneală și grafie din ultimele versiuni ale poemului *Atât de fragedă* — versiunea aceasta este exact aceeași tălmăcire a *Foae uscate*, numai că în metrul iambic și cu o bogată alternare de forme, habituală la Eminescu. Dovadă chiar cele două serii de forme iambice, figurând pe aceeași pagină (coloana a doua e de fapt o variație, pe datul rimelor și cu intervertirea ordinei versurilor la întâile două strofe).

Transcrierea noastră, pe două coloane, reproduce de fapt originalul. (cf. facsimilul alăturat). Totul lasă să se creadă că și fila ce s'a pierdut, purta și ea tot două coloane de forme. Pierderea este fără îndoială din cele mai mari. Numerotația noastră continuă pagina lipsă

FOAIA VEȘTEDĂ

Mss. ele Academiei Române

2261, 54 (16 cm. \ 20 5 cm)

¹⁾ M. Eminescu, *Poezii postume*, ediție nouă, «Minerva», 1905, pag. 76

²⁾ Id., *ibid.*, pag. 272.

³⁾ M. Eminescu, *Poezii*, ed. Botez, pag. 360

C. 2261, 54

col. I

16 Ca niște martori muncinoși
 Ai dragostelor stinse
 Cuvintele scrisorilor
 Stau înainte-mi prinse

Deși se uit' atât de trist
 Că nu vou a le rumpe,
 20 Tot nu mă 'ndur s'arunc în foc
 A lor iluzii scumpe

Norocu-mi tot e'n aste foi,
 Plăcerea-mi dureroasă,
 Tot recitindu-mă 'nnapoi
 În pierderea-mi duioasă

25 Doar foaea veștedă, un sol,
 Al morțu le-am adaos
 Căci moartea vindec'ori ce răni
 La patimi dă repaos

col. II

Cuvinte-a mortului amor
 Ca soli prinși cu minciuna,
 Stau față — să le nimicesc
 Mă roagă 'n tot deuna

Dar nu mă 'ndur s'arunc în foc
 Deșarta lor comoară
 De și [se] uit'atât de trist
 Că nu mai pot să moară

Tot ce-am avut e'n aste foi,
 E-un chin prea dulce iară
 Că mă citesc mereu 'nnapoi
 În pierderea-mi amară.

Le-adaog foaea veștedă
 A morțu veste lină,
 Că moartea vindec' ori ce răni
 Și orice chin alină

DESPĂRȚIRE

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

Ultima din pachetul de poezii, tipărit în numărul de Octomvrie 1879 al *Convorbirilor Literare* — *Despărțire* încheie seria acelor mesagii de dragoste, trimise din București, a căror tipărire dura de mai bine de un an și jumătate și care aveau să culmineze cu elegia *O mamă* .. scrisă în pragul anului următor.

De o gestație trudnică, cum se poate vedea, din bogăția de tipare, reproducă mai jos, *Despărțire* e cu atât mai interesantă de studiat, în zigzagul acestei iubiri torturate, cu cât anticipează marele moment al rupturii din 1880, urmat, cum se știe, de restituiri de epistole și versuri (cf vol I, pag. 391). Vecinătatea dintre acest document și una din cele mai violente scrisori, ce Eminescu trimite Veronicăi (ms. 2255, 317 sq.), a făcut pe Bogdan-Duică s'o

13. Vorbele mortului amor > Vorbe-ale mortului amor;
 15. Să-i nimicesc asemenea > De față-mi stau să-i nimicesc
 [să se observe, sus, dezacordul aparent : să le nimicesc, care se referă însă nu la soli, ci la cuvinte], 22. Plăcerea-mi crudă iară;
 23. Să mă recitesc [accentul recitesc] înnapoi;
 27. Că ori > Că ea închide ori ce răni > Că moartea etc.

25—28. Doar foaea veștedă, un semn
 Al morțu le-am adaos
 Căci moartea 'nchide ori ce răni (a)
 La patimi dă repaos
 (a) Căci moartea 'nchide orice răni > Ea
 numa 'nchide orice răni > Căci etc.

dateze¹⁾, cu rezerve e drept, cam pe vremea conflictului din 1880, și chiar să o apropie de celălalt mare incident al episodului Caragiale, subliniind totuși, ceea ce reiese limpede altminteri, că scrisoarea e scrisă în Iași. Asume referințe de ordin geografic (Văratec, Piatra) înlesneau o atare presupunere.

Citită, însă, mai atent, ciorna aceasta confirmă existența unui conflict, destul de serios, înainte de cel deobște cunoscut și care ar fi fost la temelia genezei *Luceafărului*. Necurmat câtă să trimitem la textul poemului autobiografic *Pierdută pentru mine, zămbind prin lume treci*, din toamna lui 1876, amintit încă din vol I la capitolul *Strigărilor*. I) El marchează un moment depresionar al romanului veronian, așa cum întâile forme ale *Despărțirii*, anume texte colaterale din *Atât de fragedă*, sau prime forme, de o violență egală cu imputările scrisorii în chestiune, din *Te duci*, arată că ne aflăm în fața unui al doilea moment depresionar, dacă nu cumva e continuarea celui dintâi. El se situează, cu aproximație la Iași, în 1877, când, bănuim, urmează să fie situată și ciorna scrisorii amintite. Iată, de altminteri, câteva rânduri, dintre care unele consună cu anumite stihuri, primele, din *Despărțire* (întâile versiuni), iar altele concordă cu situații de Iași, cunoscute și din alte texte, precum *Iubita vorbește* (cf. capitolul *Scrisoarea IV*, acest volum): «Doi ani de zile, Doamnă, n'am mai putut lucra nimic și am urmărit ca un idiot, o speranță nu numai deșartă, nedemnă. *Căci într'adevăr ce am putut spera? (sublimerea noastră)*» sau: «Mi-ai omorât orice idee bună în cap, am stat aceea, în acest oraș, pe care nu'l pot suferi, pentru a te vedea «en société», odată pe săptămână și pentru a fi ridicol în ochii lumii și, ceea ce-i mai mult, în ochii D-tale» și în cele din urmă «Sau erai a mea pe deplin și îmi urmai oriunde 'n lume, lăsând și pe Menelaos și pe acea progenitură fără frumusețe și fără generositate, sau îmi spuneai că voești să guști viața ca femeie tânără și-atunci mă închinam, pentru că rolul de Cicișbeo nu-mi convine» ..

.. Unde Menelaos e, de bună seamă, Ștefan Mică, ceea ce înlesnește și datarea epistolei. Sunt, după aceea, anume caractere grafice, întâlnite și 'n ciorne de articole din 1877 (cf. capitolul *O rămăi*), pentru *Curierul de Iași* sau în adaosul de tălmăcire, din August 1877, la «Critica rașunii» de Kant (ms. 2258, 153.); fără a mai vorbi de întreg complexul acestei atmosfere, căreia îi trebuiesc aproape doi ani până să se purifice și să elaboreze esența elegiacă, atât de elevată, din *Despărțire*.

Ms. Mulțimea variantelor acestei poezii ar sugera oricui ideea unei simplificări, unei reduceri la câteva tipuri, în subsolul cărora ar urma să comasăm pe celelalte. Și lucrul ar putea fi, negreșit, încercat.

Ceea ce ne împiedică însă și am mai spus-o și cu prilejul altor poezii, nu este atât teama complicațiilor și a mai grelei urmăririi a variantelor, cât obligația de a respecta cât mai mult fața adevărată, conturul real al fiecărei versiuni. Chiar când două tipuri nu diferă prea mult unul de altul, ajunge intervertirea versurilor ca să le imprime un caracter distinct. În astfel de condiții, comasarea ar fi o pură mistificare. Chiar și pentru cazul când anumite lămuriri ar menționa variațiile ordinii versurilor și a m. d. O versiune e un organism cu viața lui. A-l fragmenta în explicații, e ca și cum în execuția unei sonate am suprima anume pasagi, pe motiv că măsurile se repetă sau aduc foarte mult cu cele dinaintea lor și le-am substitui lămuririle noastre.

Versiunile *Despărțirii*, în număr de 13, se pot orându-i în următoarea schemă cronologică, urmând ca lămuriri complementare să întregască fiecare capitol în parte.

Când lucrul e cu putință, înruderile fiind prea apropiate și spațiul necesar același, vom folosi procedeul celor 2 coloane, urmărirea fiind mai sugestivă, atât deasupra cât și în subsolul coloanei.

A. 2254, 108—109		
B. 2254, 123—122 v. + 121	}	
C. 2283, 75 v.—72 v. + 73 v.		cca 1877
2306, 72 + 69		
D. 2308, 60—61 (<i>Cântecul unui mort</i>)		cca 1877—1878
E. 2261, 57, 59		cca 1878
F. 2259, 357—358		cca 1879
G ¹ . 2259, 359—361 (tipar strofic)	}	
G ² . 2261, 64—65 (+ 63 v.) („ alex)		1879
2259, 359 v.		
H. 2279, 11		1879
I. 2277, 41 + 40 v.		1879
J. 2260, 233 (+ 232 v.) 234 (+ 233 v.)		1879
2259, 153		
2254, 157 v.		
2308, 59 v + 61 (marginaliu)		
K. 2279, 84 (+ 83 v.)—86	}	
L. 2279, 93—94		după 10 August 1879

¹⁾ Gh. Bogdan-Duică, *Mihai și Veronica*, în *Buletinul Mihai Eminescu*, III, 8, 1932 (Despre erorile de lectiune, pe care G B -D le prevedea, precizări în volumul «Corespondenței»)

25

De i-ar veni măcar la preot
Ca de aiurea vre un gând
Ca peste fața mea să sufle
Iubito ! numele tău sfânt

30

Apoi m'arunce chiar pe drumuri

Neîngropat să zac în soare
Și câniu inima să-mi rumpă.

B.—C. B. figurează în același ms. 2254, 123—122 v. + 121, e scris ca și A. pe coale de hârtie și are un caracter intens brouillonar, cum se poate constata atât din facsimilul alăturat cât și din mulțimea variațiilor din subsol. Colile acestui tip B. sunt vecine cu coli de același tip și scrise cu aceeași cerneală violetă și aceeași febrilă grafie, cu care au fost redactate versiunile prime din *Povestea Teiului*. Apropierea aceasta aduce o întărire a anului 1877, când au fost încercate întâia oară amândouă poeziile. Pentru atmosfera de Iași și a romanului de iubire veroniană la această epocă trimetrem mai înainte la *Povestea teiului*, f.-similul f. 121 în care figurează: o strofă din *Despărțire*, într'un ritm aparte, a cărui schemă metrică e notată chiar acolo, un șir mai sus monograma V&M. (Veronica & Mihail) și nu mai puțin la însăși fizionomia versiunii, în care o strofă ca următoarea respiră o crudă mireasmă biografică:

Dar ceartă, lacrimi, nopți pierdute
La ce le am, la ce s'ascult*
El[e] n'aduc un pic de milă
Ci chin din ce în ce mai mult

C. se află în 2283, 75 v.—72 v. + 73 v. și urmează de aproape pe B. mai puțin 2 strofe. Cum le-am tipărit pe două coloane și le-am raportat la aceeași numerotație, cetitorul cată să fie atent: C. numără așa dar cu 8 versuri mai puțin; numărul din stânga e, oarecum, convențional.

Pe manuscrisul acesta, scris cu cerneală violetă se întâlnesc aplicații ulterioare, cu o cerneală violet-închisă, bătând spre negru, semănând într-o câțiva cu cerneala *Poveștii Codrului*. Să fie, ultimele aplicații, bucureștene? Cum nu se întâlnesc în vreo versiune ulterioară și par făcute în vederea chiar acestui tip, s'au încorporat aici, arătându-se aceasta în subsol. Intre cele două cerneli violete e o distanță de timp, ce n'ar putea fi specificată, cu certitudine.

Aici se adaugă 5 strofe, dintr'o epocă intermediară, schițate în 2306, 72 + 69 la Iași, cca 1877, în vremea când versifica *Rugăciunea unui Dac*, ce se află în preajmă. Prozaismul unora din versuri (în special f. 69) arată, ca și grafia lăncedă, caracterul lor provizoriu, de prim atelier.

B. 2254, 123—122 v. + 121

Și ce să vreau eu de la tine
Când tu de mult nu ești a ta
Și ce să sper, a mea speranță
E că nu pot nimic spera

5

Și totuși am o rugăciune
Pe tot ce 'n lume scump mai ai
Te rog din suflet scumpe inger
Ca 'n veci uitării să mă dai

3—4. *ulterior, supra, dar nefinit*:
Și tot ce am să sper mai este
Că ~

6. Și în genunchi > Pe tot ce 'n etc., 7. *inițial*:
Te rog din suflet..... ~;

C. 2283, 75 v.—72 v. + 73 v.

Mă 'ntrebă ce vreau eu de la tine
Când tu de mult nu ești a ta
Când tot ce pot spera în lume
E că nu pot nimic spera

Și totuși *am* o rugăciune
Indeplinește-o dacă vrei
Pe tot ce 'n viață mai ții încă
Te rog uitării să mă dai

1. Ce vrei > Mă 'ntrebă etc.;

2306, 72 + 69

1—4. Și să te cer din nou pe tine
Când tu de mult nu ești a ta
Când tot ce am să sper în lume
E că nu pot nimic spera

Să nu-ți mai vie 'n veci [în] minte
 10 Tot ce-am visat o clipă doi
 Să uiți cu totul, să te cugeți
 Cu multă vreme înapoi

Iară din clipa întâlnirii
 Să-ți pară anii toți deșerți . .
 15 Și orice dor, orice durere
 Vei vrè tu oate să le ierți[?]

Și nu 'ntrebă apoi de mine
 La ce tu grija mea s'o porți.
 Au cine vreă să ție 'n seamă
 20 Și număr' anii celor morți?

Uitat . . . în vre un colț al lumii
 Tot singur poate oiu adormi
 Și nici un glas al lumii aste
 Nu va 'ncercă a mă trezi

25 Voiu fi cum am mai fost odată
 Nainte de a te vedeă
 Pe nimeni nu aveam în lume
 Și nimenea nu mă aveă

10—11. Visat și cugeți subliniate cu cerneala neagră de mai târziu, ce se 'ntâlnește în 2306 și 2308 (București?), 12. Cu mulți ani > C m. vreme etc.; strofa 21—24 *barată când transcrie pentru 2283—de fapt strofa 29—32 în 2283 a altost de aici sugestia*. Tot singur etc.;

Să nu-ți mai vie 'n veci în minte
 Tot ce-am visat o clipă doi,
 Pentru aceasta să te cugeți
 Cu multă vreme înapoi

Iară din clipa întâlnirii-mi
 Să pae [anii] ca deșerți
 Că m'am lăsat mințit de tine
 Că m'ai ucis te rog să-mi ierți

Și nu 'ntreba de răătăcirea-mi
 La ce în grija să mă porți
 Au cine ține socoteală
 Cum trecur' anii celor morți

Voiu fi cum am [mai] fost odată
 Nainte de-a [te] fi zărit
 Pe nimenia n'aveam în lume
 Și mă pierdui* nepomenit

11. Vei face bine să te cugeți [*forma et. ult* — cf. *explic. sus*], 14. Să-ți pară [anii] toți deșerți' [*f et. ult*]; 15. Că m'am lăsat iubit > C.m.'am l. mințit etc.; 17 Și nu'ntreba apoi de mine [*f. et. ult.*], 18 La ce tu grija mea s'o porți [*et. ult.*]; 20. Cum anii trec ai celor morți [*et. ult.*], 26. Nainte de a te vedè [*et. ult.*]; 28. Și nimenea nu mă aveă [*et. ult.*].

2306, 72+69

9—12. Și nici prin mintea ta să treacă
 Câte-am visat o clipă doi
 De vei pute tu te gândește
 Cu multă vreme înapoi
 13—16. Din ceasu 'n care ne 'ntâlnirăm
 Ni pară anii toți deșerți
 Că te-am ascuns adânc în suflet (a)
 Că te-am iubit te rog să ierți . . (b)
 (a)—(b) Că te-am avut copil de suflet
 Că te-am iubit te rog să ierți

Locul vacant al strofei 21—24 din C. poate că ar fi fost să-l ocupe următoarea strofă tot din 2306, f 69, de o vâdit-instantanee improvizafie

Și de-am greșit n'au fost cu voie (c)
 Eu nu știu singur cum* veni*
 Tu* ce atâta ești frumoasă (d)
 Te-ai îndurat de mi-ai zîmbit

(c) Căci de-am g. etc.; (d) Oh > Și de ce ești așa frumoasă.

Mai ales că, tot acolo, cu acelaș scris, urmează imediat echivalentul următoarei strofe dela etaj :

25—26. Voiu fi cum mai eram odată
 Nainte de ce te-am văzut
 Pe nimenia n'aveam în lume
 Astfel periu necunoscut

Ah ! era trist prea trist atunce
 30 Și totuși azi e mult mai rău
 Ah ! să te simți un colb nevrednic
 Când ai pute fi ca un zeu

Și când mi 'nchipui . . . fugi departe
 La ce mi 'ngâni inima mea
 35 La ce visez că tu . . . tu însăși
 [Ai] fi putut să [fi] a mea.

[Ai] fi putut . . . Sărmană minte
 Deșerte visuri mai durezi
 De ce-mi arăți ca* printr'o vorbă
 40 Un gând ce singură nu-l crezi ?

Dar ceartă, lacrimi, nopți pierdute
 La ce le am, la ce s'ascult*
 El[e] n'aduc un pic de milă
 Cî chîn din ce în ce mai mult

45 O de-aș pute ca să mă mântui
 De mine însu-mi ca să scap
 De-acel pustiu al vieții mele
 De-acel pustiu ce-l am în cap

Să mor cu fața spre părete
 50 Să 'nchidă ochi-mi un străin
 Ș'apoi m'or așeza în raclă
 Și m'or stropi apoi cu vin

30. Și astăzi > Ș. totuși azi e și > Ș. t a e mult etc
 36. *de fapt* : Ar (*sic*) fi putut să fie a mea *Vers*
nemodificat

33—36. 1° Și când mi 'nchipui . . . fugi departe
 Și sufletu-mi nu-l istovi
 Oh ce visez gândiri nebune

~

2° Și când mi 'nchipui . . . fugi departe
 La ce m' omori* . . . ~
 La ce visez c'a ta zîmbuc (a)
 Ar fi putut să fie-a mea

(a) Oh ce visez [c'a] ei iubire > La ce visez > Și
 c'ași* putea* [*incertitudinî în repartiție*].

37. *de fapt* : Ar (*sic*) fi putut cași v 36, pe care-l con-
 tinuă — cf v 36 2° mai sus.

37—40. Ar fi putut . . . Sărmană minte
 Clădești la visuri în deșert
 Nu știu să merg pe a ta cale
 Cu mine însumi să mă cert ?

42. Sunt toate, toate înzădar; 44 Cî tot mai
 mult, mai mult amar; *Strofa 45—48, barată cu*
creton roșu, e reluată în 2283.; 51. Ș'apoi să mă
 așeze 'n raclă; 52 Stropindu-mă > Și m'or stropi etc.
Strofa 49—52 a fost înțaiu :

Și să m'așeze odată 'n raclă
 Stropindu-mă cu vin sfințit
 Pe fața-mi puic* -un* negru vâl
 ~

E trist să fii de apururi singur
 Și totuși azi e mult mai rău
 Căci azi mă simt un colb nevrednic
 Putând a fi un Dumnezeu

De ce-mi închipui . . . ? fugi departe
 La ce-mi îngâni inima mea
 La ce visez că tu . . . tu însăși
 Ai fi putut să fii a mea

Ai fi putut . . . Sărmană minte
 Deșerte visuri mai durezi
 Mințești cum mă mințește dânsa
 Spuind ce singură nu crezi . . .

După atât amar de lacrimi
 Eu tot să stau să te ascult
 Când nu-mi aduci un pic de milă
 Și chîn din ce în ce mai mult ?

O de-aș pute ca să mă mântui
 Pe mine însumi să mă scap
 De-acel pustiu, ce-mi arde 'n suflet
 Și care-mi vâjje prin cap

Să mor cu fața spre părete
 Să 'nchidă ochi mi un străin
 Și să mă pue 'n racla 'ngustă
 Stropindu-mi trupul meu cu vin

39. Imi > Mințești etc., 41. Ce lacrimi ? Eu să
 plâng > Ce ? Mie mi se împle ochii — > Eu > După
 atât etc.; 48. De-acel pustiu ce-mi suflă ['n cap].

Veni-le-va cumva la preoți
Ca și de-aiurea vre un gând
55 Să sufle peste fața-mi moartă
Iubito ! numele tău sfânt

Apoi . . . apoi, să mă îngroape
În vre un colț uitat de tot
Să 'ncerc să uit o vecinicie
60 Ce pân' acum să uit nu pot

Nimic neavând* al meu*, nimic*
Ce voui putea să fi pierdut
Pentru că lutul alb* din minc*
S'a prefăcut din nou în lut [?]

Cum s'a spus în notașă respectivă din aceeași vreme, pe f. 121, în timpul lucrului pentru Povestea teiului (cf. facsimilul, acolo), strofa 53—56, apare într'un ritm diferit, a cărei schemă metrică e notată deasupra. Totul încadrat în cerneală, deci reținut

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Veni le va la preoți
Cumva de-aiure 'n gând
Să-mi sufle preste fața mea
Iubito, numele-ți sfânt

57—60. 1° Apoi . . . apoi, pot să mă 'ngroape
Nu pierd nimic, nimic neavând (b)
Perire*-aș* fără nici o urmă (c)
Aceasta-i tot ce am în gând

(b) N'avuți nimic, nu pierd nimic;
(c) Să pier fără de nici o urmă

2° Apoi să bată pot cu cuie
Pe al meu sicriu negrul capac
Sau să mă svârle ca pe-un câne
Tot una mi-i cum o să zac (d)

(d) T.u.m.-i. unde-o să zac

3° Apoi . . . apoi m'arunce afaă
Intr'o răspântie de căi* (e)

(e) În drumul > Intr'o r. etc.

4° Apoi, apoi, pot să m'arunce
Afară 'n drumu 'ncrucișat (f)
Și câinii inima-mi mănânce
Și să rămân neîngropat

(f) Afară 'n câmp > Afară 'n drumul > A.'n. drumu'etc

NB. Strofa 61—64 etaj venea în etapa I-a, imediat după varianta 2°: Apoi să bată pot cu cuie, care anulase varianta 1° în care versul 2 suna: Nu pierd nimic, nimic neavând

61—62. Căci de nimica rău nu-mi pare
Neavând nimic ce am pierdut?

De le-ar veni atunci la preoți
Ca de aiuri ciudatul gând
Să sufle peste fața-mi moartă
Iubito, numele tău sfânt

Apoi . . . apoi pot să mă svârle
Intr'o răspântie de drum . . .
Și câinii inima să-mi rumpă
Căci eu mi-am rupt-o pân' acum

53—56. 1° Veni le va cumva la preoți
Ca de aiurea tristul gând
Să sufle peste fața-mi moartă
~

2° Veni le va în gând la preoți
Să sufle peste fața mea
Acel duios și tânăr nume
~

3° Veni le va ca de aiure
Preoților ciudatul gând
~

57—68. În prima transcriere, unitară, după v. 56 urma încheind și poezia (pe f. 72 v.), strofa:

Apoi, apoi pot să mă 'ngroape
Unde-a fi locul mai pustiu . . .
Ce să mai știi și tu de mine
Când singur eu n'am să mă știu (e)

(e) C.s. eu n'o să m.ș.

desvoltată apoi în cele 2 strofe dela etaj, 57—60 și 65—68, cu cerneală violet închis, ulterioară, schișate pe fila albă (73) din stânga. Strofa 65—68 a trecut întâiu prin forma .

Atuncea poate că uita-voiu (f)
Că te-am iubit cât am fost viu
O nu ști . . . Uită a mea jale (g)
Căci singur eu nu mă mai știu

(f) Atuncea, poate nici atuncea; (g) Dar nu . . .
să nu știu a mea jale > O uită > O nu ști etc.

- 68 Și nici o lacrimă în urmă-mi
 Și nici o urmă pe pământ
 Căci blestem ori[ce] pomenire
 Și orice floare pe mormânt
- Atuncea n'a fi nici [o] urmă
 Că te-am iubit cât am fost viu
 Ce să mai știu și tu de mine
 Când singur [eu] nu mă mai știu

D. Versiunea aceasta figurează în 2308, 60—61 și, după cum se poate vedea în facsimilul alăturat, poartă titlul *Cântecul unui mort*. Este o versiune compusă, în care s'au alăturat două din formele primitive ale poeziilor *Despărțire* și *De câte ori subito*. Un chenar bine conturat, chiar de autor, încadrează strofele celei de a doua poezii, așa dar le detașează, în momentul de sigur când se hotărăște să le cristalizeze autonom.

În realitate, *Cântecul unui mort* se desface în elementele constitutive, ce intraseră în compunerea lui, căci fiecare din cele două poezii, fuseseră gândite separat, încă dela Iași.

Atât noul tip D, combinat, cât și titlul, dacă ar fi de București, nu s'ar părea de un hotărât interes biografic. Elc ar indica o puternică stare deprimantă, de înstrăinare. Pentru cazul, evident, când s'ar putea decide asupra grafiei. Deoarece aceeași cerneală neagră și același scris se întâlnesc la date înrudite, e drept, dar și de Iași și de București. (Cf. listele de rufărie dela 10 Mai 1877, 28 Noembrie 1877 și 1 Ianuarie 1878 în ms.-ul 2306, ff. 65, 98 și 101).

Cetitorul va observa, dela prima lectură, caracterul artificial al acestei forme combinate, pe care Eminescu o părăsește, din timp, și cu bună dreptate.

Pe două din file, marginal, sunt încercați primii alexandrinii ai *Despărțirii*, ce se vor încorpora tipului J. (A se urmări acolo). Scrisul e altul, ceva mai târziu și din vremea când, părăsind formele strofice, se apropie de forma, definitivă, în alexandrin, cca 1879.

D. 2308, 60—61

CÂNTECUL UNUI MORT

Să iau un semn de amintire
 Și dacă plec, să cer ceva
 Te-aș cere doar pe tine însăși
 Dar tu de mult nu ești a ta

- 5 Nu voi o floare vestejită
 O viță nu de păr balaur
 Căci dacă am o rugăciune
 E 'n veci uitării să mă dai

67. Hu[[es[c]* > Respîng oricare pomenire
 Pe fila 123 sus, (cf facsimil), 2 versuri schițate și șterse
 Ele se pot apropia de varianta din Cântecul unui mort.

De-oiu trăi mult puțin pe lume
 De-oiu vegeta mai mult

și 2 rime sorți, porți încadrate, cum iarăși se vede.
 În capul f. 122 v. deasupra formelor ultime ale strofelor
 57—60, această strofă sugerată, dar reținută pentru altă
 poezie :

Sfințit odată fuse chipu-mi
 Când tu . . . un inger rătăcit
 În calea ta copilărească
 Pe mine ochii ți-ai oprit.

iar de deșutul strofelor, în nemțește schițate, versuri
 mai mult sau mai puțin descifrabile.

D. 2308, 60—61. — NB. Toate aplicațiile ce s'au înregistrat la etaj sunt puțin mai târzii.

7. Și totuși am o rugăciune, 8. Ca 'n veci uitării să mă dai;

Anteuch m. 11

S.^a 1ª non sono de ammettere
di nuovo più, s'è così come
Tua, che dove gettone infatti,
Dici tu di molti non esle a te

Nu am o floare vestigiată
 O vîră am de pînă la bătrîn
^{Capitulu am}
~~de bătrîn~~ am o migrațiune
 (P) a vîră uităm să mi dai

A lăsa-mi marea și munte
 A lăsa-mi infernul amar și
 Toate gândurile și fete
 Cu mine, domne, înăpărate

Din lipsa ta ^{scuturam} ~~me~~ ^{me} ~~gama~~ ^{gama} Din iubire e oare sima
 La parã ami le dragi Nu vreau a gura m-ã j-ã pot
 Ca m-ã alina cu atãt fãrmã Numai ochii tãi s-ã fãrmã
 Cã te am iubãt la rãp și la rãp De amã fãrmã a celã m-ã rãp

Campul intarp de zapada
de mizer mare. ingre Nord
Tara pe ~~un~~ in cant de pe
Hutelo pe un trece in fr

Cais au milieu de ceps & ceps
 Au milieu d'aubres & de vigne
 Le fleuve m'en jette en son sein
 Nourri d'eau de sa rive

In un. les mes ore mes
Amis les abis mes
li obtenu deslende circant
Après se l'af. le joiment

kitaro en fide, ego fidele
 Mi a 'notinde celin en stranoj
~~de du fi'oj en du fi'oj~~
 Tot am a fidele en celin.

Das camp nach der Lage
Meren e mani inderat
Tot mi depele ude cadul
Plutini je launi de vich

- 10 Ca să nu-ți mai vie [î]n minte
Ce sfânt visarăm amândoi
Tu te gândește ca bătrânii
Cu multă vreme înapoi
- 15 Iară din clipa întâlnirii
Să pară anii tăi deșerți
Că m'ai atras cu-atâta farmec
Că te-am iubit te rog să ierți
- 20 Câmpii întinse de zăpadă
Le mișcă marea înspre Nord
Iară spre sud un cârd de paseri
Plutesc pe cer trecând un fiord
- 25 În urma lor mai vine una
Aripa lor abia mișcând
Și ostenind deschide ciocul
Apoi se lasă la pământ
- 30 Dar câmpu-acela dus de ape
Mereu o mână îndărăt
Tot mai departe vede cârdul
Plutind pe lanuri de omăt
- 35 Nainte sboar'a ei tovarăși
Iar ea tot dusă înapoi ! . . .
Tot mai departe, mai departe
Suntem de olaltă amândoi
- 40 Cum stau cu aripele frânte
Mă mână viața în trecut
Tu vecinic tânără și dulce
În vutor tu te-ai pierdut
- 45 Astfel din cî în ce în mai singur
Mă tot întunec și îngheț
Când tu plutești în raza dulce
A nesfârșitei tinereți
- Deci nu 'ntrebă ce vânt mă mână
Nu voi ca grija mea s'o porți
Numai nebunii țin o samă
De anii triști a celor morți

9. Și ca să nu-ți mai vie 'n min'e;

10. Ce blând v.a.;

13. Din clipa 'n care ne zărirăm;

45 Căci am murit din ceasu 'n care
Am îndrăsnit a te iubi
Și steua mea s'a stins în veacuri
Nainte chiar de-a răsări

Intors cu fața spre părete
50 Mî-a 'nchide ochii prin străini
Ce-mi pasă mie-n [astă lume]*
De va fi azi, de va [fi] mâni

Dac'ar veni măcar la preot
Prin inspirare-acel cuvânt
55 Care-aș dori ca să'l șoptească
Asupră-mi . . . Numele tău sfânt

Apoi de vor pot să mă svârle
Intr'o răspântie de drum
Și fiare inima-mi s'o rumpă
60 I-a fi mai bine ca acum

Iar tu, tot mândră și frumoasă
Tu să rămâi cu Dumnezeu
Și nu mai ști nimic de mine
Cum nu mă știu nici singur eu.

F. Această versiune, transcrisă într'un caiet de dictando, devenit submanuscris, în vecinătatea *Foaiei uscate*, figurează în 2261, 57—59. Scrisul, de un caracter rapid, dovedă mai ales finalele topite, sub raportul grafic, ale versurilor, arată că a fost copiată, cu modificările instantanee, de pe un manuscris anterior, în cazul de față din *D Cântecul unui mort*. În imediata vecinătate și după aceea pe coperta interioară a caietului de dictando, un crâmpciu de articol de ziar și anume însemnări de ordin politic, cu două grafii diferite, și diferite și de aceea a versiunii acesteia, vorbesc de modificarea articolului 44 din constituție, ceea ce ne-ar duce cam prin Martie 1879, în vremea discuțiilor de după congresul din Berlin. Cum însă între tipul acesta încă strofic și versiunile ultime, în alexandrini, scrise puțin timp după moartea lui Ștefan Micu, se interpun alte 6 tipuri, de conture și grafii diferite, suntem înclinați a data versiunea tot în 1878. Dealtminteri, vecinătățile în manuscrisul eminescian nu decid întotdeauna. Poetul scria, de multe ori, la întâmplare, oriunde afla loc liber. Așa că notele politice din vecinătate, pot fi, cu certă probabilitate, ulterioare transcrierii tipului E. Fără să mai spunem că, deși înrudite în substanță și timp, cele două pagini cu note politice au totuși un scris ce cu greu le-ar apropia.

E. 2261, 57—59

Să cer un semn de amintire
Ca și când eu te pot uita —
Te-aș cere doar pe tine însăși
Dar tu de mult nu ești a ta

51. *de fapt*: Ce-mi pasă mie-n ~

49—52. Intors cu fața spre părete
Mî-a 'nchide ochii un străin
Dar de-o fi azi sau de-o fi mâine
Tot una e pentru-al meu chin

- 5 Nu voi eu [eu] floarea cea albastră
 Podoaba părului băla[eu]
 Căci dacă am vr-o rugăciune
 E 'n veci uitării să mă dai
- 10 Spre a uita întreg norocul
 Ce îl avurăm amândoi
 Tu te gândește ca bătrânii
 Cu multă vreme înapoi
- 15 Iară de când ne întâlnirăm
 Să-ți pae anii toți deșerți
 Că mi-ai părut atât de dulce
 Că te-am iubit, te rog să ierți
- 20 De-acuma nu mai voi eu nimica
 Nu voi eu ca grija mea s'o porți
 Căci nime nu mai ține seamă
 Cum trece vremea peste morți.
- Și eu cu fața spre părete
 O să mă 'ntunec prin streini
 Ori să-mi înghețe sub pleoape
 Incet a ochilor lumii
- 25 De i-ar abate vrunu preot
 Când mă voi eu face iar pământ
 Ca să șoptească de asupra-mi
 Iubito, numele tău sfânt
- 30 Apoi . . . apoi în drum, în codru
 De vor ei pot să mă arunce
 Să sboare corbii de asupra-mi
 Tot îmi va fi mai bine-atunce.
- 35 Tu rămâi veselă, frumoasă
 Și te păzească Dumnezeu . . .
 Ce să mai știi ceva de mine
 Când nu m'oiu ști nici singur eu

F. Intâia versiune în alexandrină figurează în 2259, 357—358, într'un soi de submanuscris maculator, urmată imediat, cu același scris, pe pagina următoare, de tipul G¹. Ea se poate situa, ca timp, către începutul anului 1879, odată cu forme strofice ale poeziei *De câteori subito* . . ., aflate în vecinătate.

5. Nu floarea-albastră, peritoare; 6. Ce văd în părul tău bălaui; 9. Spre a uita plăcerea crudă;
 10. De cum ne furăm amândoi; 11. Tu te trezește c b.; 13. Din clipa 'n care ne 'ntălnirăm > Iară din clipa >
 Iară de când etc.; 15. Că m'am ținut atât de tine; 16. te rog > vei vrè > te rog, 23. Ori - ;
 29. Apoi . . . apoi de vor, în codru; 33. Ci numai tu rămâi frumoasă, 34. Și uită* tot și rizi* mereu . . ;
 35. Dar > Ce să etc.

F. 2259, 357—358

Să cer un semn iubitō spre-a nu te mai uită
 Pe tine doar te-aș cere, dar nu mai ești a ta
 Nu floarea vestejită din părul tău bălai
 Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai
 5 Ca să nu-ți vie 'n minte cum furăm amândoi
 Gândește-te cu vreme 'ndelungă înapoi
 Din clipa întâlnirii să fie ani deșerti
 Că te-am iubit atâta te rog te rog să ierți
 Și nu 'ntreba de drum[u-mi], nu grija mea s'o porți . .
 10 Căci cine ține seamă de anii celor morți
 Căci am murit iubitō de-atunci când te zăru
 Și steua mea se stinse naint['] de-a răsări
 Cu fața spre perete murind printre streini
 Mi-a 'n[chide] ochii turburi a lor străine mâni
 15 De 1-ar veni la preot de-aiure vreun gând
 De-asupră-mi să șoptească iubitō-ți nume [sfânt]
 Apoi pot s[ă] m' arunce în crucile de drum
 Și inima s'o rumpă, mai bine-1 ca acum
 Tu dulce și frumoasă rămâi cu Dumnezeu
 20 Nu ști nimic de mine, cum nu mă știu nici eu.

G¹—G². O pagină mai departe, după F. așa dar 2259, 359—361, cu același scris, poate chiar în aceeași zi, figurează versiunea G¹. Ea este, în realitate, o variațiune metrică a tipului anterior (F). Alexandrinii sunt prefăcuți în strofe iar primul emistih al versurilor pereche primește o silabă mai mult, ceea ce imprimă întregii poezii un ritm aparte, mai insinuant parcă.

d. p.: 4. Căci singura mea rugă-i
 8. Că te-am iubit atâta

Căci singura mea rugă e
 Că te-am iubit atât de mult

ș.a.m.d.

Ca timp G¹ se situează, ca și F către începutul anului 1879. L-am numit G¹ pentru a sublinia strânsa legătură cu G², care nu e, în realitate, altceva decât aceeași versiune numai că reprefăcută în alexandrinii și transcrisă în 2261, 64—65 (+ 63v.). Filele acestea fac parte dintr'un submanuscris de file albe, confecționat de poet și pregătit ca de tipar, cu toate că la scurt timp primește numeroase aplicații de atelier. Asemănarea aceasta dintre G¹ și G² e din cele mai isbitoare. E drept, totuși, că G² numără 4 versuri mai mult, dar aceste 4 versuri, și chiar în formă de alexandrinii, au fost schițate, prima dată, chiar pe G¹, ceea ce arată încă odată strânsa lor relațiune. Acești 4 alexandrinii, îi trecem, cum e și firesc ca subsol la G² (Ideea acestor alexandrinii coboară din versiunea D. *Cântecul unui mort* versurile 47—48).

G¹. 2259, 359—361

Să cer un semn iubitō
 Spre-a nu te mai uită . . .
 Pe tine însăși te-am dorit
 Dar nu mai ești a ta.

F — 2 de fapt: Te-aș cere doar pe tine etc., cu semn metatetic, 5. initial. Cum ~ completat o secundă mai târziu, 12. de fapt: nainte de a. r; 19 Iar > Tu etc., 20. N.ș.n.d m. cum nu m'oiu ș.n.e.

5 Nu floarea vestejită
 Din părul tău bălai
 Căci singura mea rugă e
 Uitării să mă dai

 10 Spre-a nu-ți aduce aminte
 Cum furăm amândoi
 Ca cei bătrân[i] să te gândești
 Cu mulți ani înapoi

 15 De-atunci când ne zărirăm
 Să pară ani deșerți
 Că te-am iubit atât de mult
 Putè-vei tu să ierți

 20 Și nu 'ntreba de calea-mi
 Nu grija mea s'o porți
 Căci cine sama-a mai ținut
 De anii celor morți

 Eu am murit din ceasul
 În care te-am zărit
 Căci ste[a]ua mea s'a stins în cer
 De și n'a răsărit

 25 Cu fața spre părete
 Gobind pintre streini
 Pleoapele mi-o 'nchide ei,
 Ce-mi pasă azi or mâni

 30 De i-ar veni la preot
 Ca de aiuri un gând
 Să spue lin de-asupra mea
 Iubitu-ți nume sfânt

 35 Apoi pot să m'arunce
 În drumul de pe lunci
 Și corbiu rumpă inima-mi
 I-a fi mai bine-atunci

 40 În urma mea frumoasă
 Rămâi cu Dumnezeu
 De mine tu nimic nu ști
 Că nu m'oiu ști nici eu.

9. Să nu-ți mai vie 'n minte > Să nu-ți aduci > Spre-a nu etc.; 11. Ca un bătrân s t g
 19. C c. sama a ținut; 26. Tănînd p s.; 34. În crucile de drum.

G². 226I, 64—65 (+63 v.)

Să cer un semn iubito spre-a nu te mai uita
 Pe tine însăși eu te cer, dar nu mai ești a ta,
 Nu floarea vestejită din părul tău bălaiu
 Căci singura mea rugă e uitării să mă dai.
 5 Spre-a nu-ți aduce aminte cum furăm amândoi
 Ca cei bătrâni să te gândești cu ani mulți înapoi
 De-atunci când ne zărirăm să fie ani deșerti . . .
 Că te-am iubit atât de mult putè-vei tu să ierți?
 Și nu 'ntrebă de calea-mi, nu grija mea s'o porți?
 10 Căci cine sam' a mai ținut de anii celor morți?
 În ochii tăi citisem iubire din adins
 Și 'n calea vremii ste[a]ua mea o clipă s'a aprins
 Ca frunzele uscate văzduhul coperind
 Văzuiu nădejdi și fericiri naintea mea perind
 15 Și după acea clipă, ce-atâta mă uimea
 Nainte chiar de-a răsări se stinse ste[a]ua mea.
 Cu fața spre părete gobesc pîntre străini,
 Pleópa-mi ei închide-o-vor, ce-mi pasă, azi ori mâni
 De i-ar veni la preot ca de aiuri un gând
 20 Să sufle lin de-asupra mea iubitu-ți nume sfânt . . .
 Apoi în drum de codru ei pot să mă arunce
 Și corbii rumpă inima-mi; i-a fi mai bine atunce . . .
 Iar tu rămâi frumoasă și gingașă mereu
 De mine tu nimic nu ști, că nu m'oiu ști nici eu.

H. Versiunea aceasta, oarecum epurată, figurează în 2279, 11, caiet cartonat, de București, ce debutează cu transcrieri ca de tipar, pentru a deveni în curând un pur instrument de atelier. Să notăm, în treacăt, că această versiune, pleacă deopotrivă și din E. și din F. (G¹—G² fiind, cum se știe, variațiuni metrice la F). Ca timp, versiunea aceasta se situează tot în 1879, prima parte a anului.

H. 2279, 11

Să cer un semn iubito spre a nu te mai uita?
 Te-aș cere doar pe tine, dar tu nu ești a ta
 Nu voui o floare albastră din părul tău bălaiu
 Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai.
 5 Ca să nu-ți vie 'n minte cum furăm amândoi

15. O clipă fericită, ce-atâta mă uimea, 13—15. introduse ulterior pe fila 63 v., 21. Apoi pot să m'arunce în drumul unei lunci; 22. Ș c.r.i.-m.; i-a. f. m.b. atunci . . .

2259, 359 v.

Când am cetit în ochi-ți iubire din adins
 În calea vremii ste[a]ua mea o clipă s'a aprins
 Când am citit în ochi-ți că nu poți fi a mea
 Nainte chiar de-a răsări se stinse ste[a]ua mea.

Trezește-te iubito cu anii înapoi
 Iar de când ne 'ntâlnirăm să-ți pae ani deșerți . . .
 Că te-am iubit atâta putè-vei tu să ierți?
 Cu fața spre părete mă 'ntunec prin străini
 10 Mi 'nghiață sub pleoape a ochilor lumini
 De le-ar veni în minte, pân mai sunt pe pământ
 De-asupră-mi să șoptească iubitu-ți nume sfânt
 Apoi, de vor, pe drumuri ei pot să mă arunce
 Și corbii sboare-asupră-mi . . . mi-a fi mai bine atunce
 15 Iar tu rămâi frumoasă și tânără mereu
 Și nu mai ști de mine, cum nu m'oiu ști nici eu.

I. Figurează în 2277, 41+40 v. în același caiet, de atelier, unde în vecinătate se întâlnesc ciorne brouillonare din *Oda în metru antic*, *Freamăt de codru*, *Dalila* și un crâmpciu din *Scrisoarea a III-a*. Grafia e proprie timpului și caietului acestuia, un scris strâns, miniatural, nervos, dar reținut. Se situează, desigur, înainte de August 1879.

I. 2277, 41+40 v.

Să cer un semn iubito, spre-a nu te mai uita?
 Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta
 Nu floarea atârnată în părul [tău] bălău,
 Și singura mea rugă-i uitării să mă dai.
 5 La ce cu duioșie tu grija mea să porți?
 La ce să numeri anii ce sboară peste morți [?]
 De ce nu pieri asemeni, ci vecinic stă pe loc
 Aducerea a minte a stinsului noroc?
 La ce statornicia părerilor de rău
 10 Când vecinic* alte unde răsună* în părau
 Și când prin astă lume să trecem ne e scris
 Ca visul unei umbre și umbra unui vis [?]

Și ca să uiți cu totul amorul dintre noi
 Gândește-te, copilă, cu anii înapoi
 15 De când ne întâlnirăm să pae ani deșerți,
 Că te-am iubit atâta putea-vei tu să ierți? . . .

H. — 6. Gândește > Trezește-te etc.; 7. forma primă: De când ne întâlnirăm etc. un *Iar pus deasupra indică, poate, versul, așa cum l-am restituit noi.*

NB. Textul întreg barat, după utilizare.

I. — 3. Nu floarea ce atâră din p.[t.]b.; 4. Căci singura etc.; 7—10. *Întâiu, numai versurile:*

Tot alte unde-i sună aceluiași părau
 La ce statornicia părerilor de rău

căroră, pe fila din stânga, li se antepun versurile:

Aducerea aminte a stinsului noroc
 De ce nu pieri asemeni, ci vecinic stă pe loc?

cară, toate, la o ultimă revizie, cu creionul roșu și prin numerotație, primesc ordinea dela etaj.

11. Când prin această lume etc.; spațiul dintre 12—13 incert, 14. G -t-, iubită, c a.i., 15. Din clipa întâlnirii-mi să-ți pae ani deșerți; 16. C t.-a.i a. vei mai putea să-mi ierți? . . .

- 20 Cu fața spre părete murind între străini,
Mi-ar îngheța sub gene a ochilor lumini
Cântări tânguitoare sub zidurile reci
Cerși-vor pentru mine repaosul de veci
De s'ar afla vr'o unul care cuprins de milă
Să sufle al tău nume pe fața mea, copilă
Și să-mi sfințească' apusul.
- Apoi m'arunce 'n drum
- 25 Tot îmi va fi mai bine ca 'n ceasul de acum
Din zare depărtată să vină 'n stoluri corbi
Să 'ntunece vădudul pe ochii mei cei orbi,
Și vântul să-mi aducă ce-am căutat în vânt
Pe numele-mi uitarea, pe inimă-mi pământ.
- Tu numai, ca isvorul*, să 'ntinerești mereu,
30 Dar nu mă ști pe mine, cum nu m'oiu ști nici eu.

J. Versiunea aceasta figurează în 2260, 233 (+ 232 v.)—234 (+ 233 v.) și anume în submanuscrisul *Sarmis*, despre care s'a vorbit la *Rugăciunea unui Dac*. E o frumoasă transcriere caligrafică, peste care s'au adaos aplicați, care au îndreptat-o către ultimele două tipuri dinainte de forma definitivă. Submanuscrisul *Sarmis* trebuie să fi fost copiat, deci și *Despărțire* (J), în 1879, înainte de August

De versiunea aceasta, țin 3 fragmente, executate în manuscrisele 2254, 157 v., 2259, 153 și 2308, 59 v. + 61 (marginalu), ce s'au integrat, cu lămuririle de rigoare, la locul respectiv, în subsol

J. 2260, 233 (+ 232 v.)—234 (+ 233 v.)

* * *

- Să cer un semn iubito, spre a nu te mai uita?
Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta.
Nu floarea vestejită din părul tău bălaiu,
Unica-mi rugăminte-i uitării să mă dai
5 La ce deacum nainte tu grija mea s'o porți?
La ce să măsurî timpul ce zboară peste morți?

In primă redacție, după v 18, veneau următoarele versuri, reluate apoi și completate :

Apoi pot să m'arunce în margine de drum
Tot îmi va fi [mai] bine ca 'n ceasul de acum
Din zare depărtată să vină 'n stoluri corbi
Să 'ntunece vădudul pe ochii mei cei orbi
Sburând mereu s'aducă ~
De le-ar [veni] în minte ~
Și vântul să-mi aducă ce-am căutat în vânt
Pe numele-mi uitare, pe inimă-mi pământ

21. D.s'a.v'o.u. care cuprins de jele, 22. S.s.a.t.n. de asupra feței mele, 29. Dar tu rămâi departe >
Dar tu, ca și isvorul*, etc.; 30. Să nu mă ști pe mine etc.

J.— 4. Căci singura mea rugă-i u.s.m.d.

In prima transcriere după v 4 urma pasajul următor, puțin în urmă tăiat și înlocuit cu v. 5—14 inclusiv :

Spre a uita norocul ce-avurăm amândoi
Trezește-te copilă, cu anii înapoi, (a)
Precum gândesc bătrânii l-a lor copilărie,
Senina jumătate din sfânta vecinicie,
Din mijlocul căreia privind peste trecut
Se pare că viața nu are început (b)
Iar ani de suferință se par atunci deșerți
Că te-am iubit atâta putere-vei tu să ierți?

(a) T.-t. iubito, etc.; (b) Se pare c'a lor viață n a.i.

Ce-ți pasă oare ție de mor sau de nu mor
 Când voiu să-mi piară urma în mintea tuturor?
 Spre a uita norocul, visat de amândoi
 10 Trezește[-te] copilă, cu anii înapoi
 Ca și când nici odată noi nu ne-am fi zărit
 Ca și când înainte de-a fi aș fi murit
 De când ne întâlnirăm să-ți pae an deșerți —
 Că te-am iubit atâta de mult te rog să ierți.
 15 De ce simțirea crudă a stinsului noroc
 Să nu se sting' asemeni, ci 'n veci să stea pe loc?
 Tot unde nouă-'i sună aceluiaș părau —
 La ce statornicia părerilor de rău,

Pasagiul acesta se află schițat dimpreună cu alte 4 versuri în ms. 2254, 157 v., într-o formă puțin diferită. Pentru variațiile din lăuntru lui și pentru ordinea proprie, a întregului fragment, îl transcriem în întregime :

2254, 157 v.

Precum* gândesc bătrânii l-a lor copilărie (c)
 Senina jumătate din sfânta vecinicie (a)¹
 Din mijlocul căreia privesc peste trecut (d)
 Ce pare ca și viața că n-are început (b)¹
 Iar ani de suferințe se par atunci deșerți . . .
 Că te-am iubit atâta put-vei tu să ierți?
 Cu fața spre părete mă 'ntunec prin străini
 Mîngîiaș sub pleoape a ochilor lumini
 Oricine-mi poarte grija, tu numai să n'o porți (e)
 Nu voi să numeri [anii] pierduți ai celor morți.

(c) Așa precum bătrânii > Precum etc.;

(a)¹—(b)¹ Ce pare-o jumătate din sfânta vecinicie
 Senină jumătate, pierdută în trecut
 Care-au avut un capăt, dar n-are început

(d) Din capătu[l] > Din mijlocul etc ; (e). Oricine poarte-mi grija etc.,

Pentru versurile 7—13 inclusiv, o schiță aproape identică, toată cu creion roșu, reținută cu dublă acoladă marginală, cu enigmatica însemnare a unei foi 26 în

2259, 153.

foaia 26

Ce-ți pasă oare ție de mor sau de nu mor
 Când voiu să-mi [piară] urma în mintea tuturor
 Spre a uita norocul visat de amândoi
 Oprește ca bătrânii cu anii înapoi
 Ca și când nici odată noi nu ne-am fi zărit
 Ca și când înainte de-a fi aș [fi] murit
 De când ne întâlnirăm să-ți pae ani deșerți

14. Că te-am i.a.d.m. vei vrea să ierți?; 17. Tot unde nouă-'i trebiu a p — [de fapt : nouă-'i și . părau],
 18. de fapt : rău;

După versul 20, urmau în primă transcriere, versurile, devenite apoi 5—6 :

De ce — când ești frumoasă — tu, grija mea să porți?
 De ce să numeri anii ce zboară peste morți?(f)

(f) D.c.s.n. anii, ce strecuri p m.?

20 Când prin această lume să trecem ne e scris
 Ca visul unei umbre — ca umbra unui vis?
 Cu fața spre părete mă 'ntunec prin străini
 Inghiață sub pleoape a ochilor lumini.
 Curând s'a 'ntoarce iarăși pământul în pământ
 Șopti-vor de asupra-mi iubitu-ți nume sfânt?
 25 Apoi de vor, au voie în câmp să mă arunce
 De cât în ceasu acesta mi-a fi mai bine-atunce — —
 Din zarea depărtată să vie-un cârd de corbi
 Să fâlfâie de asupra, să-mi scoată ochii orbi
 De mine nu s'atingă decât păgâne mâni,
 30 Dând pulberea'mi la vânturi și inima-mi la câni . . .
 Iar tu rămâi în floare ca luna lui April
 Cu ochii mari și umezi, cu zîmbet de copil
 De-amor și fericire să 'ntinerești mereu
 Și nu mai ști de mine, că nu m'oiu ști nici eu.

K.—L. Aceste două versiuni figurează în imediată vecinătate în același manuscris legat în pânză, de București, întâlnit și până acum:

K. 2279, 84 (+83 v.)—86

L. 2279, 93—94

21. C.f.s.p. mă lasă p s.; 22. Să 'nghețe s.p.a.o.l.;

După v. 22, urma în primă transcriere, apoi barate și dispuse din nou, în ordinea dela etaj:

De i-ar abate vr'unui, pe când voui fi pământ,
 De-asupra-mi să șoptească iubitu-ți nume sfânt,
 Apoi — de vor — pe drumuri ei pot să mă arunce
 Să-mi sboare corbi de-asupra . . . Mi-a fi mai bine atunce, (g)
 Iar tu, rămâi ferice uitând trecutul tău (h)
 Și nu mai ști de mine, cum nu m'oiu ști nici eu (i)

(g) Și corbii sboare-asupra-mi . . . Mi-a etc ;

(h) Iar t., rămâi ferice și 'n tot norocul tău > I.t., r.f. și gingașă
 mereu > I.t., fiind ferice > I.t., rămâi f. uitând etc.,

(i) Să nu mai ști de mine, etc.

Cum s'a anunțat, pe D. (2308) în chip de marginalii, cu un scris de după Cântecul unui mort, și anume în 1879, cu puțin înainte de August, sunt schițate în două redacții intrucâtva diferite, versurile din urmă, 25 sq. Le copiem pe amândouă, în ordinea lor probabilă:

2308, 59 v. + 61

f. 59 v. 1° Decât în acea dată mi-o fi mai bine atunci
 Din zarea depărtată să vie un cârd de corbi
 Să fâlfâie deasupra-mi, să-mi scoată ochii orbi
 De mine nu s'atingă de cât păgâne mâni (j)
 Dând pulberea-mi la vânturi și inima-mi la câni
 Ci tu rămâi frumoasă ~
 Da nu mai ști de mine, că nu oi ști nici eu

(j) Astfel să stau pre mila* a celor mai păgâni,

f. 61 2° Apoi în drum de codru ei pot să mă arunce
 De cât acuma 'n . . . mi-o fi mai bine atunce ~
 Din largile pustiuri pornească pâlă de corbi
 Să fâlfâie de asupra-mi, să-mi scoată ochii orbi
 Și oasele-mi rămâe prin . . . ~
 Dând pulberea-mi la vânturi și inima la câni

29. D.m.n.s'a d.c. străine mâni; 33. De fericiri . . . să 'ntinerești mereu ~; 34. Dar nu mai ști etc.

paginile dela 88 la 92 (pagina 87 cuprinde un fragment dedus din *Bogdan Diaș*), fiind ocupate de ciorna scrisorii de condoleanțe, ce Eminescu trimite Veronicăi, după moartea lui Ștefan Micu. Cele două versiuni — K. și L — ca și ciorna scrisorii (2279, 88-92)¹⁾ sunt scrise cu aceeași cerneală și aceeași grafie. Cum Ștefan Micu moare la 6 August 1879, cum scrisoarea va fi fost trecută pe cuiat și expediată cât mai curând, de vreme ce răspunsul Veronicăi din 12 August (ms. 4850, 19—48) confirmă, iar cel dela 16 August ieșintește de «mult duiosese . . . șiruri» primite, înseamnă că după aceste date înceică Eminescu cele două ultime versiuni din *Despărțire*, ce avea să apară în *Convorbiri Literare*, la 1 Octombrie a a. Dai, va obiecta cineva, de ce să fi succedat și să nu fi premers, aceste două versiuni, ciorna scrisorii de condoleanțe? Pentru că cele două versiuni urmează foarte curând una după alta, aproape, cu siguranță, în aceeași zi, și nimic nu obliga să o retranscrie și corecteze cu atatea pagini mai departe, decât împrejurarea, certă, că pagina 88 și urm. erau deja ocupate de ciorna scrisorii de condoleanțe.

Situăm, așa dar, cu apăsătoare, elaborarea acestor două ultime versiuni cunoscute, după 10 August 1879. (O zi în plus, una în minus, nu importă).

Să specificăm de asemenea că L nu mai reproduce din K și ultimele 4 versuri, fie pentrucă ajunsese în josul paginei, fie pentrucă, fiind aidoma cu cele din K. nu mai avea trebuință să le recopieze.

K. 2279, 84(+83 v.)—86

Să cer un semn iubito spre-a nu te mai uita
Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta,
Nu floarea veștejită din părul tău bălăiu
Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai
5 La ce simțirea crudă a stinsului noroc
Să nu se stingă asemeni ci 'n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaș păreu;
La ce statornicia părerilor de rău
Când prin această lume să trecem ne e scris
10 Ca visul unei umbre și umbra unui vis?
La ce de acum nainte tu grija mea să porți
De ce [să] măsuri timpul ce sboară peste morți
Tot una-i pentru mine de mor sau de nu mor
Când voiu să-mi piară urma din muntea tuturor [;]
15 Tu ca să uiți norocul visat de amândoi
Trezește-te copilă cu anii înapoi
Să fie neagră umbra în care oiu fi perit
Ca și când nici odată noi nu ne-am fi zărit
Iar anii cei de lacrimi să-ți pară ani deșerți . . .
20 Că te-am iubit atâta putere-vei tu să ierți?
Cu fața spre părete mă lasă prin străini
Să 'nchețe sub pleoape a ochilor lumini — —
Curând s'a 'ntoarce iarăși pământul în pământ
Și nimeni n'o să știe de unde-s cine sunt

¹⁾ Cf. I. E. Torouțiu, *St. și d. l. IV*, 136—137.

După v. 4, în prima transcriere, poema continua cu v. 11 și următoarele, un minut, după aceea, intercalează v. 5—10 inclusiv, ce figurau la început după v. 20.

5. Și* > De ce simțirea etc.; 6. Să nu se sting' asemeni ci 'n veci să stea pe loc; 7. Tot alte [unde]-i sună etc. [de fapt: Tot alte-i sună etc.] > Tot unde nouă-i sună etc.

După v. 16 o clipă urmează v. 18 pentrucă așa era în J. pe care-l continuă; 17. S.f. deasă u. etc.

19. I. a c. d. l. să-ți pară lungi deșerți . . .

S'a amintit că după v. 20 urmau, întru început, versurile trecute, apoi sus, drept v. 5—10 inclusiv.

25 Cântări tânguitoare prin zidurile reci
 Cersî-vor pentru mine repaosul de veci
 Ci eu aş vrè ca vr'unul să vie de aproape
 Şoptindu-mi al tău nume pe 'nchisele-mi pleoape
 Apoi pot să m'arunce la margine de drum
 30 Tot îmi va fi mai bine ca 'n ceasul de acum
 Din zare depărtată să vie un stol de corbi
 Rotind încet de asupra-mi să-mi scoată ochii orbi
 In erghelu sălbateci de cai gonind ca vântul
 Să treacă pe deasupra-mi întunecând pământul
 35 Țărână m'or întoarce în sânul-astei țărâni
 Dând pulberea-mi la vânturi și inima-mi la câni
 Iar tu rămâi în floare ca luna lui April
 Cu ochii tăi cei umezi cu zîmbet de copil
 Și tânără și dulce cum ești rămâi mereu,
 40 Ci nu mai ști de mine, că nu m'oiu ști nici eu.

26. O să cerșească asupra-mi repaosul de veci, 27. Ci eu aş vrea mai bine > Atuncea > De cât cu jalnic
 sgomot și plâns să mă îngroape > De cât cu jalnici cânturi > Ci eu aş vrè ca vr'unul venind de mine-aproape >
 C.e.a v. ca vr'unul să vie 'ncet de aproape [incertitudin în ordine, la ultimul și penultimul]; 29. Apoi de vor >
 Apoi într'o pustie deșartă mă arunce ; 30 De cât > Tot îmi etc.

După versul 32 venea, în primă redacție, urmând pe J.:

Pustiul dimprejuru'mi ~
 De mine nu s'atingă decât păgâne mâni
 Dând pulberea-mi la vânturi și inima la câni —

34 Să treacă peste pieptu-mi î p.; 35 Și una să mă facă > Țărână să mă dee > Ț.m'oiu întoarce în sânul
 astei țărâni; 39. Și t.ș.d.c.ești să fii meu; 40. Dar nu mai ști etc.

Chitanță

350 adică la suma cingee lei am primit de la d. Săvescu prin
 d. Ilacici a cont asupra leiilor redacției "Fimpula."
 pe curenta Octombrie
 București 17 Octombrie 1883.
 H. Eminescu

L. 2279, 93—94

Să cer un semn iubito spre a nu te mai uita —
Te aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta
Nu floarea vestejită din părul tău bălaiu
Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai.

5 La ce simţirea crudă a stinsului noroc
Să nu se sting asemeni, ci 'n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaş păreu
La ce statornicia părerilor de rău,
Când prin această lume să trecem ne e scris
10 Ca visul unei umbre şi umbra unui vis?

La ce de acum nainte tu grija mea s'o porţi
La ce să numeri anii ce sboară peste morţi?
Tot una-i dacă astăzi sau mâne o să mor
Când voiui să-mi piară urma în muntea tuturor
15 Când voiui să uiţi norocul visat de amândoi
Trezindu-te iubito cu anii înapoi
Să fie neagră umbra în care oiu fi perit
Ca şi când nici odată noi nu ne-am fi zărit
Ca şi când anii mândri de dor ar fi deşerţi — —
20 Că te-am iubit atâta putea-vei tu să ierţi?

Cu faţa spre părete mă lasă prin străini
Să 'ngheţe sub pleoape a ochilor lumini
Şi când se va întoarce pământul în pământ
Au cine o să ştie, de unde-s cine sunt?
25 Cântări tânguitoare prin zidurile reci
Porni-vor să-mi cerşască repaosul de veci
Ci eu aş vrea ca unul, venind de mine aproape
Să-mi spue al tău nume pe 'nchisele-mi pleoape
Apoi, de vor m'arunce în margine de drum,
30 Tot îmi va fi [mai] bine ca 'n ceasul de acum
Din zare depărtată răsără un stol de corbi
Să 'ntunece tot cerul pe ochii mei cei orbi
Răsar'o vijelie din margini de pământ
Dând pulberea-mi ţărâni şi inima-mi în vânt.

16. Să-l > Trezindu-te etc.; 32. Să 'ntunece pământul pe ochii mei cei orbi > Să 'ntunece tot cerul şi ochii m.c.o.; 34. D.p.-m.ţ.ş. inima-mi la vânt.

NB. Ultimele 4 versuri lipsesc, explicaţi în notaşa respectivă,

O, MAMĂ...

«Convorbiri Literare», XIV, 1, 1 Aprilie 1880

Descrierea de mai jos, a celor două manuscrise, în care se află elegia *O, mamă...*, insistă asupra caracterului instantaneu al primei versiuni, subdatată. 1 Ianuarie 1880. Suntem la capătul unui an de bogate frământări ale inimei și în pragul anului, de mari răspunderi, gazetărești și poetice, ale lui Eminescu. E anul în care, redactorșef consacrat, va scrie zilnic cel puțin o pagină de ziar și totodată anul, în care va începe elaborarea definitivă a ciclului *Scrisorilor*, pe care le va tipări, una după alta, în 1881. Ce era mai firesc așa dar, decât inspirația aceasta așa de adâncă, de tulburătoare, ca un colloquiul al umbrelor, la reveillonul unui pustnic¹⁾. Scrisoarea ce trimite Haritei, la 20 Aprilie 1880, puțin timp după publicarea acestei poezii, întărește impresia de părăsire sufletească prin care trecea poetul: «Toamna anului e una pe an, apoi 'i urmează primăvara, îi scria el Toamna vieții vine fără să știi când, nici de unde... numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Ș'apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân, și ar vrea să moară»²⁾.

Clară și de un contur din cele mai simple, elegia aceasta a tulburat totuși pe unii cercetători, cărora titlul și prima strofă li s'a părut neînțeleasă și distonând cu restul poeziei: «Titlul înșală, ca și prima strofă din cele trei câte o formează. Dar este dat oare titlul de însuși Eminescu? Dacă l-ar fi dat își intitula poezia așa? Și dacă nu și-a intitulat-o el singur așa, titlul, dat poate de alții, e drept să ne încurce mereu? Și dacă a lăsat-o fără titlu, el chiar, înseamnă că poezia era nedefinită?»³⁾.

Și aceeași rezervă, cu privire la titlu, revine și în cercetări, mai recente, ca o întărire a îndoeșilor anterioare: «Ipoteza aceasta (e vorba de articolul d-lui N. N. Răutu) bănuiește chiar autenticitatea titlului... care, de altfel, nici nu se găsește măcar încercat în manuscrisele păstrate»⁴⁾.

Intrebări oțioase, câtă vreme poezia e trimisă la tipar chiar de poet. Cât despre titlu, el se putea dispensa nu numai să-l caute, dar chiar să-l scrie. Nu odată, întâiul vers al poeziilor dă titlul cel mai bun.

O, mamă nu datorcăză nimănui, nimic⁵⁾. E una din cele mai personale cristalizări ale lirismului eminescian și se cuvine circumscrisă în sfera biografiei poetului. «În *O, mamă* întâlnim însă, a doua zi după pierderea mamei, în 1876, vremea de mângâiere a iubitei, la a cărei tovarășie și în moarte se gândește»⁶⁾ susținea în amintita comunicare academică N. Iorga și dacă data e, precum se va vedea mai jos, anticipată cu aproape patru ani, temeiul nu e de fel greșit. Concepția acestei elegii, care a putut să pară atât de nebuloasă, e, dimpotrivă, cât se poate de organică. Ea trebuie alăturiată marelui poem autobiografic, *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci*, ce am

¹⁾ Cf. *Timpu*, V. 1. Marți 1 Ianuarie 1880. Cu titlul de curiozitate, reproducem din editorialul de 31 Decembrie 1879/12 Ianuarie 1880, al numărului ce apare cu data poeziei *O mamă...*, aceste câteva rânduri, de bilanț, obosite:

«Astăzi se sfârșește anul și cu dânsul se încheie al optulea deceniu al veacului nostru. Acest an este al patrulea al domniei radicalilor, cari se anunțase țării cu pompoasele titluri de «regim al virtuții», «politică neutrală», «iconomie, ordine și morală în finanțe și administrație», «ocrotirea intereselor naționale față cu străinii» și altele și mai strălucite titluri...».

Și după ce recapitulează evenimentele, la cari a participat în cursul anului scurs: convocarea adunărilor de revizuire (chesteiunea art. 7), răscumpărarea căilor ferate etc.:

«...aci însă era nevoie de o majoritate ordinară (nu de 2 treimi) și el dispune în amândouă corpurile de cele mai ordinare majorități. Acestea sunt în linii mari evenimentele, cari au avut loc în anul ce expiră astăzi. Din parte-ne nu'l putem încheia mai bine decât urând adversarilor noștri să aibă mai multă onestitate, mai mult cumpăt și mai multă minte în viața politică decât au avut până acum».

²⁾ I. E. Torouțiu, *St. și d. lit.*, IV, 139.

³⁾ N. N. Răutu, *Note pentru O, mamă...*, în *Făt-Frumos*, IV, 3, Mai-Iunie 1929. Tot acolo, în numărul următor, (F.-F. IV, 4, Iulie-August 1929) replică de d. Victor Morariu: *Iarăși «O mamă...» de Eminescu*, dimpreună cu justa observație a legăturilor dintre *O mamă...* și *Mai am un singur dor*. (O prezentare documentată a acestor legături, în acest volum, mai departe, la capitolul *Mai am un singur dor*).

⁴⁾ Augustin Z. N. Pop, *Contribuții eminesciene*, II, *O, mamă...*, (registru tematic, aparat, revizuit și propunerii), extras din *Convorbiri Literare*, Nr. 7—12, 1940, «Bucovina», 1941. Tot aici o detaliată înregistrare a izvoarelor și a «izvorăștilor» acestei poezii, dela penibulul Pelimon (*O! mamă dulce... mamă când zici*) până la inutile, moderne, apropieri de Lenau.

⁵⁾ Ceea ce, negreșit, nu înseamnă că n'ar putea fi și obiectul unor interpretări, pe cât de subtile pe atât de seducătoare, precum bogatul, în sugesiv, studiu al d-lui Tudor Vianu, *Structura motivului în poezia lui Eminescu. O mamă...* în *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

⁶⁾ N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, pag. 20.

semnalat în anul semicentenarului morții lui Eminescu ¹⁾, scris la puțină vreme după moartea Ralucai Eminovici și care este un poem de intensă pasiune veroniană (ecouri dintr'însul și mai ales împletirea de sentimente filiale și erotice, se infiltrează nu numai în versiuni, din *Atât de fragedă* dar și în scena ce am reprodus mai sus, din *Bogdan-Drăgoș* ²⁾, unde după motivul *Atât de fragedă* urma același motiv al morții mamei sale):

Pe măică-mea sărmana atâta n'am iubit-o
Și totuși când pe dânsa cu țărână-a coperit-o
Părea că lumca-1 neagră, că inima îmi crapă
Și aș fi vrut cu dânsa ca să mă puie 'n groapă...
Când clopotul sunat-au, plângea a lui aramă
Și rătăcit la minte strigam: unde ești mamă?

Priveam în fundul gropii și lacrimi curgeau riu
Din ochii mei nevrednici pe negrul ei sicriu;
Nu știam ce-i de mine și cum pot să rămân
În lume-atât de singur, și-atâta de străin,
Și inima-mi se strănse și viața-mi sta în gât —
Dar ca de-a ta iubire tot nu am plâns atât.

Când N. Iorga vorbea așa dar de vremea de mângâiere a iubitei, « a doua zi după pierderea mamei » — ceea ce îi fusese sugerat, de bună seamă, și de textul poemului de care nu numai luase cunoștință dar îl și semnalase cetitorilor săi ³⁾ — el se afla, cu toate că la prima vedere, alături, chiar în inima adevărului.

Ms. O, *mamă*... se află în două manuscrise

A. 2276^I, 46

B. 2262, 211 v.

Întâiul (A) se află în compactul caiet de dictando 2276^I, 46 și are toate caracterile unei improvizații, repede așternută pe hârtie, cum se poate observa din alăturatul facsimil, prețios atât pentru scrisul febril și multiplele ștersături operate cât și, mai ales, pentru dată: 1 Ianuarie 1880. Obiceiul de a nota timpul exact al unora din creațiile sale se întâlnește în dese rânduri la Eminescu și are fără îndoială, un hotărît înțeles psihologic. Așa e acum, așa e data de 28 Aug. 876, *noaptea*, notată în josul poeziei *Iubita vorbește* (cf. cap. *Scrisoarea IV-a*), așa datele succesive, ale concepției, transcrierii sau recitirii submanuscriselor de junetea, *Marta* și *Elena* (cf. vol. I, Anexe).

Cum se poate observa din facsimil, pagina e barată (cu creion roșu), după ce a fost trecută pe curat, în coala de poezii a manuscrisului următor, 2262, 211 v. Această coală, gata de tipar, amintește încă una din obicinuințele poetului. Transcrierea e caligrafică, liniștită și cuprinde trei poezii: * * * *Când voiu muri curând*, *Doina* (terminată la data aceasta) și * * * *O, mamă*... și va fi fost făcută între 2 Ianuarie 1880 și, să zicem, mijlocul lui Mart 1880, când va fi încredințat-o *Convorbirilor*, unde apare la 1 Aprilie a. a.

Ordinea aceasta pare indicată chiar de poet: coala e îndoită în lung; tăiată pe linia aceasta, în vederea tiparului, ar fi oferit ordinea de mai sus, în care s'ar spune că *Doina* e încadrată de *Când voiu muri curând* și *O, mamă*... — variante în fond pe aceeași temă.

Transcriem acest ultim manuscris, evoluat și aproape identic cu textul din *Convorbiri* și așezăm în subsol, întâi cele câteva variante ale acestui manuscris însuși și mai jos diferențele din A. Cum alături stă facsimilul, cu toate sugestiile lui, cetitorul poate urmări, atât pe facsimil (decu pe original) cât și în subsolul nostru, variațiunile, mai numeroase, în deosebi, în strofa III-a.

B. 2262, 211 v.

* * *

O mamă, dulce mamă din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi,
De-asupra criptei negre a sfântului mormânt
Salcâmi își scutur floarea de toamnă și de vânt
Se bat încet din ramuri, îngână glasul teu
Mereu ei se vor bate, tu vei dormi mereu.

5

¹⁾ *Revista Fundațiilor Regale*, VI, 7, 1 Iulie 1939.

²⁾ Apropierea — cu atât mai prețioasă, cu cât nu pleacă dela cunoașterea poemului autobiografic — a fost semnalată din timp de I. Scurtu: *Drama lui Eminescu*, în *Sămănătorul*, III, 3, 18 Ianuarie 1904.

³⁾ N. Iorga, *Eminescu vesnic nou cu toate împrumuturile*, în *Cuget Clar*, IV, 7, 24 August 1939

O mână, daltă mână din regiuni de cretă
 Pe grămuri a frunze le bre în mișcare
 De-așezușe cîștăie negre, a spălatușe, mîștăie
 Tălcașii în rînduri gloriole de lemn, și se vînt
 Și bat vînt în rînduri și vînt gloriole
 Mănușii în rînduri, la oșii din marmură

Când vorii nuni iubite, la coștel și mui plîngi
Din leul sfînt și tîlcoș răscoală și fîrzi
Le cupl) ^m cu gîf, la rîmuri și i'gropi
Strugi ei și cade a ochilor lor flori
Sunt v-von ^{odoli} ~~v-von~~, multumim morții rău
Cherai de coște ~~umbrași~~ ^{umbrași}, au vorbă domni morții.

Lucrarea imprimată a fost în număr
 de 1000 exemplare, din care 500 au fost
 date în dar, iar celelalte 500 au fost
 vândute la prețul de 10 lei fiecare.
 Toate drepturile sunt rezervate.
 București, 1880.

Când voiu muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi
 Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi
 La capul meu cu grijă tu ramura s'o 'ngropi
 10 Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi
 Simți-o-voiu odată umbrind mormântul meu,
 Mereu va crește umbra-i, eu voiu dormi mereu.

Iar dacă împreună va fi ca să murim
 Să nu ne ducă 'n triste zidiri de țințirim
 16 Mormântul să ni-l sape la margine de riu
 Ne pună 'n încăperea aceluiaș sicriu
 De-apururea aproape vei fi de sinul meu —
 Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu.

SCRISOAREA I

«Convorbiri Literare», XIV, 11, 1 Februarie 1881

Publicate între Februarie și Septembrie 1881, cele patru *Scrisori* alcătuiesc, în opera lui Eminescu, o unitate, pe care poetul a gândit-o ca atare și în realizarea căreia a pus nenumărați ani de lucru. Dacă istoricul fiecărei *Scrisori* și reconstituirea etapelor vor ilustra întreg acest proces de creație, ca și data, mai mult sau mai puțin aproximativă, când germinează ideea fiecărei *Scrisori* în parte — ideea ciclului și data când el a fost pus în lucrare e întru câtva mai greu de determinat¹⁾.

Dar dacă nu putem, cu certitudine, fixa punctul de plecare al acestei concepții ciclice, (va fi premers ca întâilor încercări, ca o temă ce urmează să fie, pe îndelete și cu anii, demonstrată sau se va fi născut, târziu, după ce toate *Scrisorile* vor fi fost redactate în parte?) — putem în schimb suplini, în oarecare măsură, cu sugestiile pe care

12. *lapsus calami* M.v.c.u., tu vei dormi mereu, îndreptat îndată, 14. Să nu ne 'ngroape 'n triste zidiri de țințirim.

A. 2276¹, 46 — Punctuația, cu rare excepții, absentă, poate fi verificată în facsimil.

3. De-asupra cripei negre, a sfântului mormânt, 4. Sălcâmiu-își scutur etc.; 5. Se bat încet din ramuri și ascultă glasul meu —> Se b.i.d.r. și 'ngână glasul tău —; 6. Mereu s'or* bate*> Mereu se* bat* sălcâmiu, tu v.d.m > M. ci se vor bate, t.v.d.m.; 7. C.v.m.iubito, etc.;

11. Simți-o-voiu cum crește, umbrind mormântul meu > Simți-o-voiu odată u.m.m.; 12. Mereu va crește ramul, eu v.d.m > M.v.c. umbra-i, e.v.d.m.

14. Să nu ne 'ngroape nime* în negrul țințurim > Să nu ne 'ngroape dară* în tristul țințurim > S. nu ne 'ngroape 'n triste zidiri de țințurim, 15. Mormântul să ni-l facă la margine de riu > M.s. ni-l sape l.m.d.r.; 16. Pe amândoi ne pună > P.a.n. du*[că] > Ne pună 'n încăperea aceluiaș sicriu; 17. Și vântu-o bate dulce sunând la capul meu > Simți-te-voiu aproape pe veci de pieptul meu > De-apurure aproape vei fi de pieptul meu; [data sublimată] 1 Ianuarie 1880.

¹⁾ Cf. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, II, pag. 37. «de altminteri ideea însăși a *Scrisorilor* pornește dela Horațiu», dar afirmația s'ar cuveni dovedită.

variația ordinii *Scrisorilor* înăuntrul ciclului le poate oferi. Căci ordinea aceasta, definitivă, așa cum o cunoaștem din *Convorbiri* n'a fost dela început aceeași¹⁾.

M-sul 2282, unul din ultimele caiete legate, în care poeziile sunt transcrise pentru tipar — chit că adaosurile și prefacerile ulterioare le imprimă un patent caracter brouillonar — cuprinde câte și cinci *Scrisorile*, în următoarea ordine, a filelor și a numerotației originare (notăm în dreapta, numărul ce au primit la tipărirea în *Convorbiri*):

2282		C. I.it.
f.f. 18—24	<i>Scrisoarea I</i> (prim titlu <i>Scrisoare</i>): <i>De ce pana mea rămâne . . .</i>	II
25—36	<i>Scrisoarea II</i> , <i>Stă castelul singuratec . . .</i>	IV
38—55	<i>Scrisoarea IV</i> (titlu anex <i>Patria și patrioțu</i>) <i>Un sultan . . .</i>	III
59—68	<i>Scrisoarea III-a</i> , <i>Când cu gene ostente . . .</i>	I
	urmează <i>Pygmalion</i> (= <i>Apari să dai lumină</i>), etc.	
84—90	<i>Scrisoarea V-a</i> , <i>Biblia ne povestește . . .</i>	V
	urmează <i>Odă [In metru antic]</i> , etc.	

Trecem peste observațiunile ce se pot face în marginea fiecăreia din cele două grupări, structura și tâlcul ciclului variind dela una la alta²⁾, pentru a ne opri la reperul cronologic, ce s'ar putea deduce. Grafia și celelalte elemente materiale ale caietului situează această transcriere din ms. 2282, cu foarte multe șanse de precizie, în anul 1880, știut fiind că în Ianuarie 1881 *Scrisoarea I*, în forma și numerotația, definitivă, era expediată la *Convorbiri* și că operația acestor modificări cerea și ea un timp oarecare

Insemnările dela Junimea, ale lui Titu Maiorescu nu ne dau, din nefericire, decât o vagă indicație. Trecând în revistă, într-o recapitulare sumară, evenimentele dintre Noemvrie 1879 și Martie 1880, Maiorescu nota pentru răstimpul acesta, alături cu activitatea Mitei Kremnitz, cu nuvela lui Slavici, *Budulea taichii*, cu «mica farsă» a lui Caragiale, *Conu Leonida față cu reacțiunea*, toate în cadrul reuniunilor literare dela Junimea și următoarele: «Câteva poezii nouă ale lui Eminescu, foarte frumoase, și o satiră veche, de asemenea»³⁾. Nouă, la epoca aceasta, ce va fi în curând tipărită, singura de altminteri în 1880, era doar poezia *O, mamă . . .* (*Convorbiri Literare*, Aprilie 1880), ceea ce înseamnă că Eminescu citea din ineditele caietelor sale, unde se aflau câteva transcrieri gata de tipar. Afară dacă *nouă* nu va fi însemnat și *ultime* și atunci ar putea fi poeziile din *Convorbiri* pe Octomvrie 1879. Cât despre *satiră veche* poate că trebuie înțeles în sensul că va mai fi fost citită în reuniunile Junimei, ceea ce se obișnuia, așa cum poate, dat fiind că Maiorescu nu consemnează totul, va fi citit și întreg ciclul ce avea să apară. Ce e sigur, totuși, este că *Satira* citită la data aceasta aparținea ciclului, anume grupat, din ms. 2282. O dovadă în plus despre aceasta o avem în volumul de tălmăcirii al Carmen Sylvei și Mitei Kremnitz, despre care s'a relatat la capitolul poeziei *Rugăciunea unui Dac*. S'a văzut acolo că ediția a II-a din *Rumanische Dichtungen* urma să apară la câteva luni după întâia (ce nu se află în Biblioteca Academiei) până către sfârșitul anului 1880, de vreme ce Maiorescu din care luăm informațiile, își publică studiul în numărul de 1 Ianuarie 1881. Că ediția I-a nu putea să difere de cea de a doua, retipărită la așa de scurt timp, e dela sine înțeles. Or, în aceste două ediții, dintre Ianuarie-Decemvrie 1880, apărute înainte ca Eminescu să fi trimis la *Convorbiri*, se află traduse: *Satire III* (de fapt *Scrisoarea I*) și *Satire IV* (de fapt *Scrisoarea II*)⁴⁾. Dacă *Scrisoarea I* poartă, ca și în ms. 2282, numărul III, a II-a în schimb poartă un număr de ordine pe care nu-l întâlnim în manuscrisele poetului. Să fie o eroare a Mitei Kremnitz sau să fi existat, să zicem în 1879, un plan al ciclului, în care *Scrisoarea II* figura drept a IV? Ce e sigur e că informația are caracter oficios, căci de bună seamă tălmăcirile din *Rumanische Dichtungen* presupun o pregătire cel puțin de câteva luni, ceea ce ne duce, în cazul cel mai bun, în 1879. De reținut, ca un ecou al

¹⁾ Pentru câteva din titlurile schimbate, se pot confrunta facsimilele respective, tipărite în vol. I: pag. 131, 135 (p. *Scrisoarea I*), 153 (p. *Scrisoarea IV*).

²⁾ În ce măsură această variație a ordinii poate fi subiect de comentarii și poate duce la o interpretare sau alta, în raport cu gruparea ce se are în vedere, se poate bănuși din următoarele rânduri: «Ca într-o nebuloasă, cea mai veche dintre *Scrisori*, aceea care a devenit *Scrisoarea II*, cuprindea elementele din care au crescut tusaltru scrisorile. Se confirmă și pe calea aceasta că motivul primordial: poziția nefericită a poetului în societate este axa creațiunii eminesciene». (D. Caracostea, *Simbolurile lui Eminescu*, Academia Română, Memoriile secțiunii literare, 1939, S. III, Tom IX, Mem. 6, pag. 5).

Observațiunea, pe cât de interesantă pe atât de justă, pleacă, de sigur dela considerarea ordinii din ms. 2282, reproducă, aici, mai sus. Căci în această grupare, ciclul se deschide cu motivul «poziției nefericite a poetului», în timp ce gruparea definitivă subordonă motivul acesta înăuntrul mai vastei teme: moarte - iubire — între care se desfășoară, ca între două pietre de hotar, noua concepție. O singură rezervă, cu privire la caracterul de «nebuloasă» din care se vor fi desfăcut «elementele . . . tusaltru Scrisorilor». Nu cunoaștem o atare versiune.

³⁾ Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice . . .*, I (1855—1880), pag. 329.

⁴⁾ În *Rumanische Dichtungen*, Dritte Auflage, Bonn, 1889, numerotația urmează, cum e și firesc, pe aceea definitivă: *Satire I* și *Satire II*. — (Preciziuni, rectificative, în legătură cu apariția celei de a doua ediții din R. D. mai departe, la cap. *Luceafărul*).

atmosferei Junimei, denumirea de *Satire*, pe care Mite Kremnitz o folosește înaintea ediției Maiorescu din 1883 și care nu putea să plece decât din sugestiile reiterate ale criticului, care a și menținut-o în toate edițiile sale. Eminescu a folosit o singură dată (ms. 2260, 167) titlul *Satira I* > *Scrisoare* pentru *Scrisoarea II*.

Și pentru a încheia aceste considerații privitoare la elaborarea ciclului să mai adăugăm că 1880, anul în care se perfectează ciclul, e timpul celei mai intense activități ziaristice a lui Eminescu, anul când e titularul redactoratului-șef și când scrie, cel puțin o pagină pe zi, din ziarul *Timpu*. Perioadă febrilă, așa cum am mai întâlnit în activitatea poetului, ea este mediul cel mai favorabil, al unei întreprinderi, de greutatea și proporțiile elaborării acestui ciclu al *Scrisorilor*.

* * *

Sfârșită, în conturul ei quasi-definitiv, din manuscrisul 2282, în 1880, *Scrisoarea I* urcă, după cum se va vedea, la anu de studenție ai Berlinului, într-o primă redacție autonomă, iar în fragmente ce au fost cu timpul utilizate și topite în compoziția ulterioară a *Scrisorilor*, chiar la anu de studenție ai Vienei.

Tipărirea acestor materiale, de epoci felurite, impune un început de sistematizare. Ea figurează în schema de mai jos, în care se pot distinge trei mari grupe:

I. A materialelor fragmentare dinainte de 1874.

II. A materialelor referitoare la cosmogonie.

III. A variantelor-autonome, dintre 1874—1880

Fiecare din aceste grupe sunt, după aceea, reluate într-o descriere anume și însoțite de lămuriri complementare

I. Materiale dinainte de 1874

- a) 2259, 266 v.—267 v. (*Intr'a baosului lume . . . ; Ce-i etern? . . .*) cca 1872
 b) 2290, 47—49 (*Moarte*) cca 1872—1873
 2259, 267—267 v. (*3 strofe din a), ultimele*).
 c) 2259, 161—163 (*Și ce capăt o să aibă*) cca 1873—1874

II. Cosmogonia

- d) 2276^{II}, 18 v. (*Cosmogonie der Inder, Imnul creațiunii — Rigveda*) cca 1873—1874
 e) 2262, 116—116 v. (*Imnul creațiunii — versuri albe*) cca 1876
 f) 2306, 66—67 (*Imnul creațiunii — strofe rimate*) cca 1877
 Anexe: text Iancu Alecsandri (1884)
 text Teohari Antonescu (1889)

III. Versiuni-autonome între 1874—1880

- A. 2258, 171—172 (*O vreme, ce trecând ai dus cu tine*). cca 1874
 B. 2278, 36 v.—45 (*Ciudat izvod e omul . . .*) cca 1876
 2262, 68
 2260, 25
 2280, 19—20
 C. 2276^I, 48 (+47 v.)—51 + 53—55v. (*Cu gene ostemite . . .*) cca 1879
 2278, 36 v. + 37 v.
 2269, 50 v.
 D. 2282, 59—68 (*Scrisoarea III-a. Când cu gene astenite*) cca 1880
 2260, 181
 2308, 166 v

I. Materialele dinainte de 1874 aparțin mai toate, ca atmosferă, *Poemului deșertăciunilor*, despre care se știe că era terminat încă din 1872, dar pentru care tot mai schița episoade noi și în cursul anilor de studenție berlineză, așa dar între 1872—1874. Aceste materiale au dealtminteri tiparul metric al *Poemului* și sunt, sub raportul ideilor, variațiuni pe aceeași temă a deșertăciunii deșertăciunilor sau a geniului morții, care prezidă peste toate.

În ordinea vechimii, aceste materiale se seriază astfel:

a) 2259, 266v.—267 v. precedate de numeroase încercări, se încheagă în șase strofe, dintre care ultimele trei le-am trecut în subsol la fragmentul b) (*Moarte*) ale cărei variante anterioare și sunt. Lecțiunea acestui fragmente din cele mai dificile, din pricina caracterului său patent broullonar, ceea ce se poate observa și din multiplele semne de dubiu —*— ale transcrierii noastre. După întâiul vers al strofei-exercițiu și după începutul întâiei strofe a fragmentului încheiat am dat acestui text o dublă numire *Intr'a baosului lume . . . — Ce-i etern? . . .*

De reținut: ca și pentru celelalte fragmente, cercetătorul va identifica cu ușurință, acele versuri sau imagini, ce au trecut, prin succesive prefaceri, în țesătura *Scrisorii I-a*. A le fi tipărit altminteri decât așa, a le fi aruncat, adică, în vreunul din numeroasele subsoluri ale vreunei versiuni autonome, încărcată în deajuns și fără de aceasta, ar fi însemnat să complicăm, tehnicește, ediția. În felul acesta, grupul de materiale dinainte de 1874, ca și cel al cosmogoniei de altminteri, apar ca niște mici dar orânduite depozite, de care, însă, tot cel ce studiază un aspect mai mare sau mai mic al *Scrisorii I* e ținut să țină seamă, și la care trebuie să facă apel.

a) 2259, 266 v.—267 v.

Brouillon jalonat pe f. 267 — închis în chenar — în chip de memento :

Il reproducem audoma, cu spațiile originare. Unele versuri sunt șterse. Lecțiunea nu totdeauna sigură.

Intr'a haosului lume trimeți colonii de stele

Pe câmpurile albastre ale cerurilor tale*

Stupi bătrâni trimiți tu [n] lume mândre colonii de stele (a)

Ce roind în fluvii albe se 'mprăștie 'n [in]finit

În a raiului prisacă stă moșneagul plin* de zile (b)

Dumnezeu ~

Pe-ale cerurilor câmpuri, mâni* albastre culeg miere

Pe câmpiile albastre ale cerurilor nalte

Brouillonul se încheagă îndată în strofa, de mai jos :

În câmpiile albastre ale cerurilor — pleacă

Colonii de stele de-aur dintr'a raiului prisacă

Ce roind în fluvii albe se 'mprăștie 'n [in]finit

Ele culeg, mierea vieții, ceara faptei și 'nspre sara (c)—(d)

Veciniciei lor, în stupii vechi și negri se 'ntorc iară (e)

Dormind evi până l'a unei vieți [din] urmă* răsărit. (f)

(a) Ca un stup bătrân trimiți tu > Stupi bătrâni etc.;

(b) În a cerului prisacă etc.

(c)—(d) Ele culeg mierea vieții, ceara faptelor pe cale*(c')

Colbul de pe a lor aripă ~

(c') E.c m.v., ceara vis[elor] > E.c m.v., c. faptelor etc.;

(e) Veciniciei lor se 'ntorc iar > Veciniciei lor în stupii cei bătrâni se întorc iară,

(f) Dormind evi de întuneric pân l'al vieți > D. evi până etc.

Strofa aceasta încheagă e ștearsă Pe fila albă din stânga (266 v) sunt redactate următoarele 3 strofe, ce dezvoltă pare-se ideea strofei șterse, concentrată întâiu în nota marginală, de pe aceeași filă din stânga (întâiu — dar cu certitudine nu s'ar putea spune; nu cumva nota, e redactată în timpul lucrului celor 3 strofe?)

Stup bătrân eternitate — roiri tu

trimiți de stele — ca să împle

ceru-albastru — (a)

Colonii ~

(a) Cerul albastru.

Ce-i etern? Cine consumă sâmburul aurit din soare?

Lumi* 'nmpinge spre peire ca izvoarele 'nspre mare (a)

Ca și vremea 'n orologii e 'mplântată adânc în noi (b)

Cine filele albastre și 'nstelate le întoarce (c)

La a Creațiunii carte . . . cine firul lung îl toarce (d)

Din fuorul Veciniciei pân în ziua de apoi?

(a) Cine 'nmpinge spre peire etc.; (b) Cine 'ntoarce 'n orologii > Ca și vremea etc

(c)—(d) Cine filele 'nstelate dela creațiunei carte

Le întoarce ~

- Ca din stup roiesc din tine toate firile bizare (e)
 Toți pitici de o ziă — ce trăiesc fluturi 'n soare
 Unu-i rege, cu 'ngâmfare, șeade pe un strop aurit (f)
 10 Altul măsură cu palma lumea — unu* munți de neauă (g)
 Altu-alcargă cu iubire dup'o floare ca și-o steauă —
 Și în felul său în lume fie care-i fericit (h)
- Ș'apoi plini unu cu mierea cea mult dulce-a 'nțelepciunii
 Altu în* table de ceară scris-au cu deșertăciunii (i) ~
 15 Alți și-au pierdut viața în lumină și 'n amor
 Și 'n spre sară se 'ntorc toate generații de albine (j)
 Cu-ale lucrului lor roade încărcate 'n întuneric (k)
 Când în vecinicie apune soarele veacului lor (l)

b) 2290, 47—49, fragment tipărit și de Chendi în ediția sa de *Postume* sub titlul *Moarte*, cu unele lecțiuni eronate, d.p.: *surprins* pentru *suspiși*, *espirarea* pentru *espiarea*, *câmpie* pentru *risipă*. În manuscrisul acesta, fragmentul e lipsit de punctuație, anume versuri nu sunt finite — ceea ce înseamnă că a fost copiat după un brouillon anterior — dovadă cele 3 strofe ultime din a) 2259, 267—267 v., care au fost trecute în subsol, aici, și care, dimpotrivă, nu sunt lipsite de punctuație.

Manuscrisul, în care figurează b), e cunoscutul carnetel cartonat de Viena-Berlin, cu care ne-am întâlnit și în primul volum al ediției de față, cu prilejul câtorva din poeziile de epocă. Ceva mai departe (f. 87) în același carnetel, ciorna telegramei către Xenopol, prin care cerea să i se avanseze «minimum pe o lună» stipendiul Juimei, iar pe ff. 85 v—87 însemnări de orar al câtorva cursuri precum

Neuere Geschichte — Prof. Droysen 5—6

Ü. Sitten u. Gebrauche der Ägypter — Lepsius 2—3

Entwicklung u. Kritik der hegelischen Philosophie — Althaus 11—12

Ü. philos. u. polit. Optimismus u. Pessimismus — Duhring 6—7

ce se întâlnesc, singurele patru, chiar așa orânduite în carnetul de student al lui Eminescu pe semestrul 2 (*von 21 April 1873 bis 15 August 1873*), ale cărui date și obiecte ale cursurilor sunt caligrafiate chiar de el. Alte detalii, referitoare la întâlul semestru sau la cele două semestre din 1873—1874 în cele două carnete *Anmeldungs-Buch des Studierenden Michael Eminescu aus Bottuschan in Rumänien. Inscibirt in der philosophischen Facultät der Königl. Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin* (ms. 2255, 281—290), a căror reproducere integrală nu își avea locul aici.

(Un alt oiar, al cursurilor berlineze, la drept, medicină și filosofie, cu specificarea materiilor și profesorilor în ms. 2280, 34 v—35).

Ele se mai întâlnesc, de asemeni și în tabloul prelegerilor publicate în *Litterarische Centralblatt* pe 1873—1874 și din care transcriem câteva, lăsând pe cititor să se oprească la cele indicate de Eminescu sau la alte câteva din cele ce interesează aici:

Vorlesungen im Sommersemester 1873

28: Berlin. Anfang 21 April

... Droysen: vorgriech. Geschichte; neuer. Gesch. vom Westphal Frieden bis zum Tode Friedrich's d Gr.; histor. Uebgn.

Ebel: vergl. Grammatik der slav. Sprachen; die Bedeut. des Sanskrit.

Harms: allgem. Gesch. der Philosophie; Psychologie.

Haupt: Perser des Aeschylus; Briefe des Horatius; Erklär. der Aeneis im philol. Seminar.

Lepsius: über Sitten u. Gebräuche der Aegypter; ägypt. Denkmaler; ägypt. Grammatik.

Mommsen: Gesch. der rom. Legionen; Uebgn auf dem Gebiete der rom. Geschichte

Müllenhoff. dtsche Grammatik nebst Erklär. altdeutscher Sprachproben; altdtsche Metrik; Erklär.

der Gedichte Walthers von der Vogelweide nach Lachmanns Ausgabe, Uebgn. sein. dtsch. Gesellschaft.

Weber: Sanskrit-Grammatik: Kalidāsa's Mālavicā u. Agnimitra; Erklär. der Hymnen des Rigveda

(e) str[eine]* sau str[anu]* > bizare; (f) strop de aur > s. aurit; (g) — altul > alți > unu*; (h) Și 'n a lui închipuire fiecare-i fericit, (i) Situația grafică a versului e următoarea: Alți în* table de ceară pline [șters] scris-au (cu visele) deșertăciunii, și încă un cu deasupra parentezului, pentru care oferim următoarea succesiune și următoarele presupuse intenții: Alți în* table de ceară pline > A.î.* t.d.c. cu visul deșertăciunii sau Alți în* table de ceară scris-au cu deșertăciune — Versul de la etaj 1-am păstrat fișionozia originală, (j) Și 'n spre sară se 'ntorc toate generațiile pline; (k) Cu lucrarea > Cu lucrările lor > Cu-ale lucrului etc.; (l) C. în v.a. soarele vieții lor.

od. Atharvaveda; Zend- od. Pâli-Grammatik; Sanskrit, Pâli od. Zend.

Zeller: Logik u. Erkenntnistheorie, Rechtsphilosophie; ub. das Wesen der Religion.

Althaus: allgem. Gesch. der Philosophie bis zum 18. Jahrh.; Entwicklung u. Kritik der Principien der Hegelschen Philosophie; Logik u. Lehre vom Erkennen.

Duhring: Gesch. d. Philosophie von ihren Anfängen bis zur Gegenwart im Geiste s. «Krit. Gesch. d. Philosophie»; uber philos. u. polit. Optimismus u. Pessimismus im Geiste u. Schrift «Werth des Lebens» u. mit bes. Rucks. auf d. Autoren ersten Ranges, wie Bruno, Macchiavelli, Schopenhauer, Byron u.s.w; philos. Wissenschaften; ub. moderne Naturforscher u. Mathematiker 1. Ranges z. Th. nach d. Grundsätzen s. «Gesch. d. Principien d. Mechanik»; Nationalökonomie einschl. d. Volkswirtschaftspolitik, im Sinne s. «Cursus d. National und Socialökonomie; staatswissenschaftl. Privatissima.

Marcker: Principien d. Ethik d. Alten nach Aristoteles, Philosophie d. Kunst d. Alten, Rhetorik; rhetor. Uebgn.

b) 2290, 47—49

Moarte, tu îmi pari o noapte neagră, naltă și întinsă,
Iar în mijloc de 'ntuneric o făclie stă aprinsă
În nemărginirea vremii și a lumii, atârând
Din trecutu 'n întuneric în viitor de întuneric
5 Merge lângă facla vieții a funțelor chimeric
Și La finea razei vieții umhre 'n umbră dispărând

De s'ar stinge-aceă făclie, ce mai este lumea? — tu.
Ce-mi pasă dacă făclia aide petrecerei tale?
[]
10 Care e viermele vremii? Cine lumea o împinge
Spre peire, Judecata generaților stinge
Și vârtelnița veciei o întoarce într'un fel?

Stele 'n ceruri, flori pe câmpuri, toate câte-s trecătoare
Sunt împinse spre peire, ca isvoarele spre mare,
15 Și eternă-i numai moartea — jucăria ei e tot
Ea trăește, iar nu lumea. Părând altfel tot deuna
Și fiind în veci aceeași, ea-i enigma, ea e runa
Cea obscur' a istoriei, a naturii și a tot

Moarte — odată în vecie se trezește fie-care
20 Și făptura [lui] în juru-i vede visele-ți bizare
Că în loc de-a te pricepe, el s'apucă de luptat
Contra ta. Viaț' Omenirii lungă lupta e cu tine
Obeliscii în risipă*, piramidele 'n ruine
Piedici sunt ce le-au pus omul l'al tău pas înfricoșat

Spre-a pricepe-a tale visuri omul mic se întreține,
25 Nesimțind c'a lui viață e-oroologiu pentru tine,
Nu te crede în el însuși, că te caută în vânt
Și tu 'n el, pe or ce fibră, pe or ce rază de gândire,
Miști cumplita ta putere Astfel fără contenire,
30 Or ce pas îl face 'n lume, e un pas înspre moimânt.

Dar în noi este un cevă, care adânc samănă ție
Ca și tine a lui spațiu se întinde 'n vecinicie
Și în marginile noastre el icoană este — a ta —
35 Sufletul. El ne consumă în folosul tău și ție
El îți arde gata vecinic de-a lăsa a lui chilie —
Numai spre a te 'nțelege, se coboară 'n noi câtvă.

- Odată 'n mijlocul eternității
Se naște orși care muritor,
Să vadă toate visele vieții
40 Din treapta 'n care stă. Unul cu dor,
Iar altul cu desgustul adânc al greței
Unul rîzînd, altul nepăsător.
Nebuni și 'nchipuiți — toți înapoi
Se 'ntorc precum venîră — tîmpi și goi.
- 45 O greșală universul a comis. Din nemișcarea
Cea eternă în trecutu-i, viermui un punct — din care
Iși scrînti tot infinitul paralizicului lui somn.
Ș'espîierea lungă, cruntă, a pornirii lui rebele
E viața. Spre-eculibrul liniștitei întocmele
50 Realeargă tot ce este cu dor lung, nestins, insomn.
- Și de-aceea de surprîndem strania acea simpre
Ce cuprinde ca o spaimă sufletu 'n nedumerire
Cînd ca o pană în aer, ne* simțim suspinși în timp —
Îndărăt o vecinicie și 'nainte-o vecinicie
55 De nisip un mic grăunte într'a Africei pustie
Nu se simte-atît de singur.
- Ceea ce ne bate 'n suflet, cînd mai rar și cînd mai iute,
Ce ne pune între cele vitoare și trecute
Este moartea.
60 Ca și vremea 'n orologiu ea trăește 'n noi.
- Furnicar pămîntul este pe a cerului câmpie
Și 'n lumina caldă, clară ese neagra colonie
De ființe 'nchipuite murmurînd neîncetat, (a)
Microscopice popoare — efemerii regi — popime, (b)
65 Se succed în generații, fără ca să-i știe nime, [—] (c)
Învățați — neam de popă 'nchipuit și îngâmfat. (d)
- Și se ceartă pentru glorie, pentru țări, pentru ștîmță
Fie care veac li-aduce altă scus'* altă sentință (e)
Pentru ceartă. Și din toate întrebările din timp — (f)
70 Pentru care 'n veci murmură furnicarul, ce se vede? (g)
Vanitate. Fie care din furnicărima crede (h)
Că-i grozav și c'a lui glavă merită cununii și nimb. (i)

2259, 267—267 v.

S'a anunțat, în nota respectivă că ultimele 3 strofe din a) sunt în realitate o versiune anterioară a ultimelor 3 strofe din b) (Moarte). De aceea le raportăm aici, notînd numai diferențele:

(a) după versul acesta urma, în a) :

Unu-i rege — cu 'ngâmfare crede [că] l'aude cerul
Altu-i popă și se crede că în el poartă misterul
Creațiunu ~

din cari o parte a trecut în strofa : Ca din stup . . . din a) și alta în versul ce urma Microscopice popoare . . . în două redacții:

(b) Microscopice popoare — efemerii regi, popi obrasnici > M.p — efemerii regi — popime; (c) S.s.i.g, f.c. s.-i. știe nime —; (d) Învățați neam etc.; (e) Fie care v.l -a. altă scusă*' altă sentință, (f) Pentru ceartă — Și din toate întrebările din timp [Primul din șters din eroare]; (g) Pentru cari 'n veci murmură furnicarul în revoltă > P.c.'n v.m.f. ce se vede —, (h) Vanitate? fie care din f. crede; (i) Că-i mai mult decumu-s ceilalți > Că-i grozav etc.,

Muști de-o zi, ce 'nchipuite treceți, ați uitat cu totul (j)
 Că 'ndărățul lumii voastre mici de-o măsurăți cu cotul
 E-o vecie — că 'nainte-i o vecie este iar (k)
 Că 'n nemărginirea lumii și a vremii ea-i o clipă (l)
 Suspendată. Vană-î cruda a puterilor risipă — (m)
 Visele voastre o 'ngreun, ș'o îngreună 'n zădar. (n)

Din a morții sfântă mare, curg isvoarele vieții
 Spre-a se 'ntoarce iar într'însa.

c) 2259, 161—168, fragment de 13 strofe, denumit după versul cu care începe: *Și ce capăt o să aibă astă comedie lungă*, în care se întâlnesc, cristalizate, cele mai multe din cugetările amare, ale *Scrisorilor I-a*. Anume ameliorări, cu creionul, mai târziu, se situează prin anul 1874.

Tot aici ar fi de amintit o serie de imagini și versuri, făcând parte din *Poemul deșertăciunilor*, pe cari unii dintre editori le-au desprins dela locul lor și le-au înregistrat între materialele de pregătire ale *Scrisorilor I-a*. Ceea ce, evident, este prea adevărat. Cum ele aparțin însă unor postume, ce se vor edita la timpul lor, cercetătorul le va putea urmări în textul integral. În orice caz ele nu au caracterul de variante, hotărâtoare, ca acela pe care îl atestă fragmentele a), b), c).

Aceeași observație, cu privire la monologul, înrudit ca temă, din 2276 II, 62—64, unde de asemenea se întâlnesc imagini înrudite și care își va afla locul între «Postume».

c) 2259, 161—163

Și ce capăt o să aibă astă comedie lungă?
 E un scop în învârtirea-i, or o țință s'o ajungă
 După care ziua a șaptea va [i]ncepe veacul său
 Ziua fericirii 'n lume, ziua păcii cei eterne —
 A l ei mint — ei mint cu toții pretestând o țință mare
 Orbi se duc, cu dânsu lumea tot din mai rău în mai rău.

Nu vedeți că tot ce 'n lume se numește 'naintare
 Și lumină și știință, sunt din ce în ce isvoare
 Tot mai multe de 'ndoială, de durere și amar?
 Nu vedeți ce schimb demonic — Vă dați pacea cea bogată
 Liniștea, firea 'nțeleaptă, inima voastră curată
 Pe invidia mării și pe sdrențe înzădar —

Da acesta e demonul — ăsta* viermele-omenirii
 Lupta, alergarea-eteră după culmile mării
 De-o ajungi — nemulțămît ești, tot mai sus și tot mai sus,
 Ochii-avar se aștește, tot mai mare și mai mare!
 Fericit? ... nici vrei a fi chiar[—] toată cruda* aspirare
 E nemărginită... 'n urmă — peste toate s'au depus

O lopată de țărană... Mâna ce au dorit toate
 Ce-a luat cu ea? — Nimica — Aspirările bogate
 Ce nu le 'ncăpea pământul, le-a 'ncăput trei scânduri lungi
 Ș-așfel ai trecut — o umbră — Un convoi de 'nmozmântare
 Splendid — ca o ironie, cu fețe nepăsătoare
 Nici o lacrimă în urma-ți — te urmează 'n șiruri lungi

(j) Nu gândiți voi vreodată muști de o zi — Ați uitat cu totul > Muști de o zi ce 'nchipuite treceți — Ați uitat c. t., (k) E-o vecie, că înainte-i etc.; (l) Că e 'nconjurată > Că 'n nemărginirea etc.; (m) Suspendată — Că de-a voastre > Suspendată — O scântee* lesne cade în risipă; (n) Visele voastre o 'ngreun — ș'o îngreun înzădar.

c). — 1. Ș'apoi ce capăt > Și ce capăt etc.; 2. E.u.s.î. învârtirea-i, este o > E. u.s.î.î.-i, or etc.; 3. de fapt: va 'ncepe (sic), 4. cei eterne *șters, fără a mai fi fost înlocuit*; 9. T.m.m.de 'ntunerice, de durere și amar?; 10. N.v.c.s.d. — Vă dați pacea sufletească, 11. L. firea cea blândă, inima etc.; 13. ăsta* sau este*? 17. Despre fericit? ... > Fericit n.v.a.f.c. toată' [silab. ind.] * > Fericit etc.; 18. E nemărginea*... în urmă — p.t. s'au d. 20. Ce-a luat cu sine > C.-a l. cu ea? etc.; 21. C.n.l.'n.p., le-a 'ncăput scriul mic > C.n.l.'n.p. le-a 'ncăput trei scânduri mici*, 23. S.c.[o].i. masc[a]* > S.c.[o].i. cu fața nepăsătoare;

25 Spre a face 'n mic aceea ce tu ai făcut în mare
 Firi* de-o zi, peste mormântu-ți vor vorbi cu glasul tare
 Nu spre-a te mări pe tine, — spre-a se lustrui pe ei
 Sub a numelui tău umbră — — Ce-i urmarea de la toate?
 Pentru oameni ura, truda și dorinți nelimitate
 30 De-a se-ajunge, de-a se 'ntrece — iar pentru tine nimic! —

Bun, frumos și sânt nimica-s față cu-această pornire —
 Virtutea — o nerozie, geniul — o nefericire —
 Frumusețea — o marfă scumpă, sânșenia — un suris
 Ce' și permite or și cine — Iubirea de mult e moartă
 35 Lumea — un cămătar mai este, ce-o rîzîndă mască poartă
 Ca să 'nșele pe or și cine — Dumnezeu cel proscris

Iși retrage-a sale raze dintr'o lume nomolită*
 Ei gîndesc că el nu este. Ghiara rece și cumplită
 A demonilor n'o simte nimeni, nimeni apăsînd
 40 Demonul deșertăciunii, al mării, al averei,
 Demonul crud și [i]ronic al minciunei ș'a 'nșelării
 În fie care din oameni mîinle-și freacă rîzînd.

Spre blăstămîl ăstor veacuri geniul nu mai apare
 Frumusețea se retrage 'ntr'a istoriei sanctuare
 45 Mîngăierile-1 eterne nențesele-acum rămân
 Iar sigilul ăstor vremuri, pentru nerozi opîntirea
 Pentru cuminți — disperarea. Ea deschide-atunci privirea
 Pentru-a bibliei sentință: — «Că un demon au adus

Moartea 'n lume». — Vălul negru, ce pe ochi se lasă dulce
 50 Când un suflet de-oboseala cugetării să se culce
 Vreă în noaptea nefinței — asta? — — asta moarte nu-1.
 Este o trecere firească — Este-un ramur de olivă
 Unde liniștea eternă te așteaptă... Și naivă
 Lumea zice că 'n Valhala, în Olimp, în cer te sui.

55 Moarte-i num' aceea care demonul în lume-aduse
 Să te stingi făr de speranțe — să vezi la nimic reduse
 Toate lungile dorințe, — — să vezi că răsplata ta
 Nu-i dorința de a plînge, ci aceea de-a te 'ntrece
 Și a rîde-apoi de tine, și politicos și rece
 60 A șopti: el a fost ceva pentru — pentru vremea sa.

Neputînd să te ajungă — crezi c'or stă să te admire?
 Ei vor încerca să-și ridă de nepractica ta fire
 Și vor aplaudă cu* hohot* pedante[s]cele-incercări
 De-a te umili — s'arate, că n'ai fost v'un lucru mare,
 65 C'ai fost om — om ca și dînșu — măgulit e fie care
 Că n'ai fost mai mult ca — dînșul —. Și prostătecele nări

27. N.s.-a.t.m.p.t., — ci spre > N.s.-a t.m.p.t., — spre-a se etc.; 33. F-o.m.s., s. — un dispreț. 38. 1° E.g.c.e. nu este. Și domnia* cea cumplită > 2° E.g.c.e.n.e. Mîna > E.g.c.e.n.e. Ghiara etc.; 39. *continua pe 38 varianta 1°* A demonilor mării, aurului > A demonilor n'o simte nimeni, nimeni dintre ei; 40. D. mării > D. deșertăciunii etc.; 41. Demonul crunt și [i]ronic etc.; 43. S.b.ă.v. geniul nu se mai naste; 45. acum rămân *închis în parenteză ulterior, creion, pentru a fi înlocuit, dar neoperat, cu același creion un ipotetic s după nen-țesele s*; 46. I s.ă.v., pentru uni-1 opîntirea. 47. P. alți — disperarea, etc.; 48. Pentru frasa biblică > P.-a bibliei etc.; 49. Moartea 'n lume». — Stingerea > M.'n.l.» — Umbra > M.'n.l.» — Vălul etc.; 52. Este-o trecere firească — — Plîns iubit te stingi din lume; [Emistibil delat etaj: Este-un ramur de olivă, cu creion ulterior și totuși rămîndă cu versul ce urmează — legătura poate că nu e operată în întregime — dar și în forma aceasta versul câștigă în mister, în poezie; 55. Moarte-i aceea pe care d. i.l.-a.; 60. A șopti: el a fost mare pentru — pentru vremea sa; 63. Ș.v a.c.*h.* toate micile încercări,

Și le îmflă fie care c'o familiară mină
 Când de tine se vorbește. Te poate trage în tina
 Inimei lui cei uscate — Și fie care pigmeu
 Cu tine-atunci se măsoară — și trăsurile-i întrege
 El în tine [le] revede — Tot ce nu poate 'nțelege
 În a ta vorbă or faptă — zice că e sec* și rău

Ah l sufletul de ți-ai stoarce cu simțirea-i și lumina-i
 Spre-a le-o da lor... Ei câtă-vor mâna de țărănă, tina
 Cu fireștele-i greșele, ce a fi au trebuit
 Spre-a purta acele doruri. Într'o vorbă a obosirei
 Într'o faptă nențelegă, inspirările orbirei
 Mult mai mult îi va atrage, decât tot ce ai gândit.

II. COSMOGONIA Ca și pentru *Rugăciunea unui Dac*, problema izvoarelor ce au inspirat tabloul originii lumilor în *Scrisoarea I*, nu numai a preocupat dar a și îndârjit pe cercetători, cari nu odată însoțesc textul propus cu vii note polemice. Lăsând studiilor sau bibliografiei respective sarcina de a grupa numele și contribuțiile diferiților cercetători, ne vom opri la câteva din sursele indicate, chiar în manuscrisele poetului și după aceea la câteva texte, ce și sub raportul cronologiei și sub acela al valorii lor intrinsece ni se pare că merită să fie reținute.

d) În ms. 2276 II, 18 v., cu o frumoasă scriere gotică, cu cerneală neagră, într'un caiet de cursuri, figurează un capitol intitulat *Cosmogonie der Inder*, care și începe cu *Imnul creațiunii* din Rig Veda, după care urmează exegeza lui. Că avem aface cu note de curs se poate lesne vedea, confruntând vecinătățile și tabloul prelegerilor, reproduș mai sus. Câteva pagini mai departe, (f. 22 v. sq.), cu același scris și aceeași cerneală, note din N. G. (Neuere Geschichte) cursul lui Droysen și ceva mai departe (f. 30 sq.): *U. S. u. G. der Egypter* 12/6 (cursul lui Lepsius), ceea ce constituie un bun reper cronologic. E vorba așa dar de luna Iunie și de semestrul de vară — mai curând din 1873 (cf. mai sus).

Transcriem acest text nu numai pentru importanța lui cronologică dar pentru că e o redacție, deși ritmată, dispusă în proză, a *Imnului Creațiunii* și după aceea pentru că de el se va fi servit, fără îndoială, poetul, când a început să redacteze versurile albe ale versiunii următoare din e).

d) 2276 II, 18 v.

Cosmogonie der Inder

Da war nicht Sein, nicht Nichtsein, nicht das Luftmeer — nicht das gewoben Himmelszelt da droben — Was hüllte ein? wo barg sich der verborgne? War's wol die Wasserflut, der jähle Abgründ? Da war nicht Tod — Unsterblicher war nirgends. Nicht schied die dunkle Nacht vom hellen Tage. Er hauchte hauchlos in sich selbst der Eine Anders als dies ist furder nicht gewesen. So dunkel war's, ein unerleuchtet Weltmeer, so lag das All im Anfang tief verborgen; das Eine war* gehüllt in durrer Hulse Wuchs ü. erstand kraft seiner eig'nen Wärme. Und Liebe überkam zuerst das eine, der geistigen Inbrunst erster Schöpfungsame, im Herzen sinnend spurten weisse Seher, das alte Band, das Sein an nicht Sein bindet. Der Strahl den weit ü. breit die Seher sahen war es im Abgründ, war es in der Höhe? Man streute Samen, es entstanden Mächte — Natur lag unten, oben Kraft ü. Wille. Wer weiss es denn, wer hat es je verkundet, woher sie kam, woher die weite Schöpfung? Die Gotter kamen später denn die Schöpfung — wer weiss es wol, von wonnen* sie* gekommen? — Nur er* aus dem sie kam, die weite Schöpfung, sei's das er selbst erschuf sei's das er* nicht that, er der vom hohen Himmel her herabschaüt, Er weiss es wahrlich, oder weiss auch er's nicht?...

e) Pornind dela textul de mai sus, al *Imnului creațiunii*, Eminescu încearcă o întâie transpunere în versuri albe și în același ritm iambic al originalului, în ms.-ul 2262, 116—116 v. Pe contrapagina filei de început, deci pe fila 116 v. se află acele patru strofe traduse tot din Rig Veda și pe care le-am reproduș la *Rugăciunea unui Dac*. Incepute în același timp, circa 1876 la Iași, motivele folosite în R. u D., cași acestea din *Scrisoarea I-a* (cosmogonia) pleacă din același izvor al poemului indian.

70. C.t.-a.s.m — și icoana sa nătângă; 71. El în tine o revede etc; 75. Cu greșelile ei > Cu fireștele-i greșele, ce-aste doruri au purtat; 77. Într'o faptă fără noimă > I.o.f. nențelegă etc.

d). — 11. Incepând cu rândul acesta, lecțiunea e mai puțin sigură. Unele inconsecvențe în forme (Schöpfung și Schöpfung) sunt ale originalului. Cetitorul, dornic de verificări, are la îndemână alăturatul facsimil. Pentru o parte din exegeza acestui text, să se citească urmarea la capitolul *Kamadeva*.

Cosmogonia der Indier

Da nun nicht kein, nicht Schaffen, nicht das Schaffen - nicht das gewöhnliche Schaffen, das davor
 das fülle an - wir bangen tief der unbegrenzten - doch ist die Schaffenskraft, die sich
 abgrenzt: Da nun nicht Tod - Unsterblichkeit was nimmst. Nicht ist die Einheit
 Nicht vom fernen Tage - ferner ferner in tief selbst das Sein. Auch
 als dies ist ferner nicht gewesen. Es drückt sich, am innerlichsten Mysterium,
 so lag der All im Einsamkeit tief verborgen, das ferner nicht erfüllt in diesem
 fernen Schicksal in dessen Kraft ferner einen Namen. Und die Unsterblichkeit
 ist das eine, die gewöhnliche Unsterblichkeit ist die Unsterblichkeit, in ferner ferner
 ferner nicht. Das ist das Land, das ferner an tief sein drückt. Die
 Kraft der Welt ist die Kraft der fernen ferner, was es im Abgrund, was es in der
 fernen: Man ferner ferner, die unsterbliche Mysterium - Mysterium lag ferner, das
 ferner: Mysterium. Aber nicht es ist, was ist es ferner ferner, was
 ferner ferner, was ist die ferner ferner: die ferner ferner ferner ferner ferner
 ferner ferner - was ist es nicht, was ist es ferner ferner ferner ferner ferner ferner
 ferner ferner, die ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner
 was ist es nicht, was ist es ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner
 was ist es nicht, was ist es ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner
 was ist es nicht, was ist es ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner ferner

Manuscrisul are toate atributele brouillonare și e de o lectură oarecum dificilă și nesigură, ceea ce justifică transcrierea și necompletă și defectuoasă, la Botez. Despre această traducere Botez scria (ediția sa, pag. 372) că « n'a putut fi făcută decât cel mai târziu pe la sfârșitul anului 1874 deoarece prima încercare de a o prelucra în versuri rimate se găsește în ms. 2306, 66—67, la începutul unei versiuni a poeziei *Rugăciunea unui Dac* pentru care era și destinată căci Eminescu nu concepușe încă *Scrisoarea I*, etc. . . ». Argumentație falacioasă, cum s'a putut vedea din cele expuse și care se poate verifica din percurgerea versiunilor autonome (III tip A). Traducerea aceasta e din 1876 și din aceeași vreme cu traducerea respectivă pentru R. u. *Dac*. Iar *Scrisoarea I*, fără a fi denumită astfel, figurează într-o versiune autonomă, versuri albe, nesemnaltă de Botez, în ms. 2258 (tip A).

Pentru anume lecțiuni greșite ale transcrierii acestui text în ediția Mazilu, cf. Perpersicius, *Lecțiuni eronate sau despre obligativitatea asteriscului în Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

e) 2262, 116—116 v.

Atuncea neființa, ființa nu erau
A aerului mare, boltitul cort din ceru
Ce-acopereă atuncea? . . . Și 'n ce se ascundeau
Acele-acoperite . . . Au în noianul apei
5 Au în genune . . .
Pe-atunci nu eră moarte, nimic nemuritor
Și noaptea 'ntunecată de ziua cea senină
Nu eră despărțită
Și fără de răsuflet suflă în sine însuși
10 Ne mai numitul* Unul . . . Și-afară de aceste
Nimic n'a fost pe-atuncea
Ș'atât de întunec eră, ca un okean
Neluminat, și totul era adânc ascuns
În început. Și unul, învăluit în coaja-I
15 Uscată, prinde viață din tainica* căldură
Ce singur el o are.
În început pătruns'au iubirea pe-acel unul
O sete sufletească [—] a facerii sămânță [—]
Și cercetând în inimi aflat-au înțelepții
20 Puntea, care ființa unia cu neființa
Iar raza* ce în caos* văzură înțelepții
Au fost-au în adâncuri sau* fost-au de asupra [?]
Semințe presărară, născutu-s'au țării
Jos firea, sus se 'nalță puterea și voința
25 Dar cine oare-o spune, și cine au vestit-o
De unde-[i] ea venită, făptura cea întinsă [?]
În urma ei veniră chiar zeii . . . Cine știe
De unde ei veniră? O știe poate el
Din care toată firea luat-au început
30 Și fie c'au făcut-o sau chiar că n'au făcut-o
El care sus din ceruri asupra-ne privește
El știe . . . Dar se poate că însuși el nu știe.

f) 2306, 66—67. Într'un manuscris de Iași, soru de registru oblong, subliniat, comercial, cu două pagini înainte de versiunea dintâu a *Rugăciunii unui Dac* sunt versificate, atât crâmpes din imnul vedic « Au cine-i zeul căru . . . », ce intră în compunerea acelei poezii, cât și, mai ales, *Imnul creațiunii* din Rig-Veda, ce va deveni tabloul originii lumilor din *Scrisoarea I* și din care, anume elemente, ușor de identificat, trec în R.u.*Dac*. Dacă nu putem

1. Atuncea cel ascuns > A. neființa, etc.; 6. Atunci nu era > Pe-Atunci etc.; 14. I.î.Ș.u. învăluit în coajă-I,
15. Uscată, prinde puteri dintr'o căldură; 17. În început îl prinse iubirea p.-a.u. > În început cuprins'au iubirea
etc.; 20. unia > lega > unia; 22. Au fost-au în adâncuri, au fost-au în nălțime; 23. S.p. născutu-s'au
puteri; 32. El știe . . . Poate oare > El știe dar se poate că însuși el n'o știe. [etaj: însuși ~]

spune cu certitudinea lui Botez că traducerea aceasta în versuri din 2306, 66—67 «era destinată» *R.u.Dac*, nu e mai puțin adevărat, însă, că între cele două poezii sunt afinități și împrumuturi, explicabile, câtă vreme ele purced din două imnuri vedice, înrudite (cf. în deosebi, textul Teohari Antonescu și notița respectivă).

Tălmăcirea aceasta rimată urmează de aproape pe cea anterioară, *e*), în versuri albe, din 1876, ceea ce se poate lesne observa și ne-am și îngăduit înșine a semnală în vre-o două locuri. Deci aceasta e din 1877, judecând după grafia unor însemnări vecine (aceeași cerneală, aceleași caractere), la fila 65 și data: 10 Mai 877. Intemeindu-se pe deducții greșite, a căror punere la punct își au mai curând locul la «Postume» (*Gemenii*), Botez așează această tălmăcire între 1874—1875, după cum pe aceea din *e*) o așezare, la fel de greșit, «cel mai târziu pe la sfârșitul anului 1874».

Tălmăcirea din 1877 suferă unele corectări mai târziu, pe care le-am adoptat, dar operate cu o cerneală neagră de București, contemporană cu versiuni respective din 1878.

Lămuririle, descriptive, ale acestei versiuni, le-am încorporat în chiar textul transcrierii noastre.

f) 2306, 66—67

Pe prima filă (66), după câteva acorduri, e încercată întâia dată, o strofă de 8 versuri, ce este, de drept, varianta anterioară a formei de pe fila următoare, unde se va desface în 2 strofe. Pentru caracterul ei de filă de exercițiu, o transcriem pe etape, în ordinea în care au fost încercate versurile.

În capul paginii, două versuri, care au trecut în Rugăciunea unui Dac, ce se află două pagini mai departe, apoi o linie de puncte, despărțind așa dar un motiv din invocația către zeu: Tu ce cufunzi în noapte etc., de motivul cosmogonic, rezervat, cu timpul, Scrisorii I.

1° Și odihnea în sineș odihna cea eternă
2° Și odihnea în sineș odihna fără capăt

Dormea în sine însuși eternul greu somn
Și peste sine însuși era el singur Domn

Atuncea neființa, ființa nu era
Nici marea de-acer ~

*marginal, rezervat: Și totu-i una
apoi strofa*

Dormea în sine însuși etern și greu repaos
Nu era neființă, ființa nu, nici chaos
Ce-acoperea at[uncea] acele 'n sine-ascunse (a)
Noianul cel de ape? prăpastia? genunea? (b)
Atunci nu era moartea, nimica fără de moarte
Și zi și întuneric nimic nu le desparte
Atât de întuneric — o mare fără rază (c)
Văzut nu e nimica, nici ochiu care să vază (d)

(a) Au ce-ascundea at[uncea] > Ce-acoperea etc., (b) A apelor noianuri, Genunea nepătrunsă [rimând cu versul (a)] > A apelor noianuri? prăpastia? adâncul?; (c) A.d.l. — ocean [citit: ocean — cf. în e): okean] fără rază; (d) Adânc ascuns e totul în început [urmând de aproape traducerea în versuri albe din e)] > Văzut nu etc.

apoi, spațiu și un vers elaborat, ce se integrează pe fila următoare:

Nici lume pricepută, nici minte să priceapă

Pe fila următoare strofa se desface în două și urmează etapele: 1. În capul paginii, sugerat, un vers subiectiv, ce va apărea în alte poeme;

Să fiu asemenea celor ce n'au fost nici odată

2 strofele :

In început ființă nu c nici neființă
 Ci totul e o lipsă de viață și voință
 Dar aerul, dar apa, dar bolta cea din ceriu
 Nimic erau asemeni vremii zilei de ieri
 Nu s'ascundea nimica, și tot era ascuns
 Pătruns de sine însuși era cel nepătruns
 Prăpastie? genunc? noian întins de apă — —
 Nici de 'nșeles nu este, nici minte s'o 'nșeleagă
 Atât de întuneric — o marc fără o rază
 Nici de văzut nu fuse, nici ochiu care să vază

Și muritor nu este nimic — nici fără de moarte
 Și ziua de 'ntuneric o iază n'o desparte
 De plânge Demiurgos, doar el aude plânsu-și
 Și fără de răsuflet respiră 'n sine însuși
 Din cele nefăcute nimic nu se desface
 Ci 'n sine împăcată dormea eterna pacc

Pământul, marea, cerul, văzduh, făptura toată
 Erau ca și acelea ce n'au fost nici o dată

Erau asemeni celor, ce vor veni de-acuma

Anexe. Text Ion Alecsandri. Întâia mențiune, în ordinea cronologică,¹⁾ referitoare la tabloul originii lumilor și întâia încercare de a identifica izvorul de inspirație se datorește colonelului Ion Alecsandri, fratele poetului, și se află în aceeași epistolă către Titu Maiorescu, publicată în *Convorbiri Literare*, din care am desprins pasagiul

1. I.i.f. n'a fost nici neființă; 2. Puterea 'n sine însăși dormea în neputință > Dar* cum erau cu toate nu poate fi știință > Și totul este unul > Și totul e lipsită > Ci totul e o lipsă etc.; 4. Nimic erau cu vremea a zilei cci de ieri [un din deasupra marchează intenția unei redacții fără două genetive, d.p. din ziua cea de ieri, intenție nefinită dar reluată în C vers 40], 8. Nici lume pricepută — nici minte s'o priceapă [Un Nu-1 cu cerneală neagră, de București, dedesupt, deci nitiu, poate că ar fi voit să revie la întâia redacție a versului : Nu-1 lume pricepută — dar continuarea versului nu o putem decide nici minte s'o priceapă sau nici minte s'o 'nșeleagă? 10. Nu-1 (sic) de văzut nu este, nici ochiu etc [evident lapsus, îndreptat cu cerneală violetă, la o recitare]

11. Nu era moarte încă, nimic > Și muritor etc.; 12. Ș.z d.n. nimica n'o d.; 13. De plânge Universul, doar el etc., 14. Vers urmând de aproape traducerea versului 9 din e).

La început, 13—14 figurau în următoarele 4 versuri, cari au fost înlocuite cu cele 2 dela etaj ceva mai târziu, la București :

Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici tot dcuna
 Căci unul erau toate, și toate erau una (e)
 Atunci nu era unul, nici altul — totu-1 însuși
 Și fără de răsuflet respiră 'n sine însuși
 (a) C. una erau t. etc.

fără a putea spune cu precizie dacă aceste 4 versuri nu reprezintă, în realitate, două etape ale aceleiași idei.

16. Ș.'n. s. i. etc. > I.s. etc. > Ci 'n sine etc.; 18. E. dintre acelea etc.; 19. E a c, ce or veni etc.
 Marginal, schișată o rimă pentru 13 : dânsu'si, iar în dreptul versurilor 1—2, reținute din fila anterioară, modificate ad-hoc și urmând să fie folosite.

Și împăcată în sine era eterna pacc (f)
 (f) dom[nea]* > dormia* > eră;
 Domnit nu e[ste] nimeni* și nimeni nu c domn (g)
 Dormci în sine însuși eternul greul somn
 (g) Domnit nu c nimica, și n. etc.

¹⁾ Printre ultimele referințe, în legătură cu izvoare ale cosmogoniei la Eminescu, cf. N. Iorga, *Eminescu și poezia indiană* în *Cuget Clar*, III, 27, 12 Ianuar 1939 și Gáldi László, *Vörösmarty és Eminescu* apud Ernest Kallós, *Eminescu și Vörösmarty* în *Buletinul Mihai Eminescu*, X, 17, 1939. — Să amintim de asemenea că studiul lui I. Gherea (C. Dobrogeanu) tipărit în *Contemporanul*, V, 9, Martie și 10 April 1887 nu cuprinde indicații asupra izvoarelor cosmogonice la Eminescu, Ele apar abia în *Studii critice*, I, 1890.

despre *Călin*, în primul volum al acestei ediții (cf. I, pag. 397—398). Ca și întreaga scrisoare a lui Ion Alecsandri, fragmentul privitor la «cosmogonia supremă», cum o numește el, nu are numai meritul priorității, ci este o foarte isbutită pagină literară, în care se dau pe față prețioase calități de inimă și de expresie. Ele nu pot mira pe cei ce vor fi parcurs paginile câte au rămas dela dănsul, precum în deosebi corespondențele pariziene, tipărite în *Pressa*, între 1879—1881, și aflătoare în Dosarele, datorite de Vasile Alecsandri Academiei Române, în 1885¹⁾. Dar textul lui Ion Alecsandri a surprins încă de atunci, cum se poate deduce din următorul crâmpeu al unei epistole ce Vasile Alecsandri, ocupat cu repetițiile piesei sale *Fântâna Blanduziei* (pe care o citise la Ateneu, în Noemvrie 1883, pentru colectarea de fonduri necesare internării lui Eminescu la Viena²⁾, o trimite fratelui său

Bucarest, 22 Mars 84

Mon cher Jean, Je viens de recevoir et de lire ta lettre à Maioresco elle est fort intéressante et certainement elle sera fort goûtée de notre éminent critique. Quant à Eminescu, je me réjouis à l'idée du grand plaisir, qu'il en éprouvera. En sorte que ta lettre a le double mérite d'être une esquisse littéraire finement faite, mais encore, ce qui est le principal, un beau conseil pour le pauvre poète échappé à sa grave maladie³⁾.

Dar iată prețiosul text, în toată bogata lui gamă de judecăți și impresii:

«Nu te îngrijă prin urmare, că aș întreprinde analizarea întregii opere a lui Eminescu; mă voi mărgini a-ți semnala întâlnirea de idei, înrudirea între câteva rânduri din *Satira I* și textul unui document Chaldean tradus de d-l Oppert, profesor de Asiriologie la «Collège de France», membru al Academiei. Aș fi surprins ca d-tale să-ți fi rămas necunoscut acel monument de o antichitate atât de mare, numele traducătorului fiindu-ți, de sigur, tot atât de familiar ca și acel al altor asiriologi, Germani sau Englezi. Oricum, eată acel document, pe care-l extrag din *Histoire d'Israël* a d-lui E. Sedrain, una din scrierile cele mai renumite asupra acelor timpuri întunecoase:

(*Fragments d'une collection de tablettes cosmogoniques, intitulées, à cause du premier mot, les «Tablettes jadis» (enuma).*)

CRÉATION

Commencement

«Jadis ce qui est haut ne s'appelait pas Ciel,
«Et ce qui est la terre en bas n'avait pas de nom
«Un abîme infini fut leur générateur,
«Un chaos, la mer, fut la mère qui enfanta tout cet Univers
«Les eaux qu'ils contenaient confuaient ensemble
«Il y eut des ténèbres sans rayon de lumière, un ouragan sans accalmie
«Jadis les dieux furent sans aucune existence,
«Un nom ne fut pas nommé, un destin ne fut pas fixé
«Le dieux Luhmu et Lahamu furent créés d'abord.
«Un grand nombre d'années passèrent,
«Jusqu'à ce que s'augmentât leur nombre.
«Le dieu Assu et Ki-Assur...
«Le dieu Bel...

Iată acum câteva rânduri din *Satira I* a lui Eminescu:

«La 'nceput pe când ființa nu era...

[citează, în total, 20 versuri]

¹⁾ Dosar Ion Alecsandri, I, *Correspondență*, pag. 346 sq. Tot acolo și scrisori dela B. Boerescu; între altele și pe tema corespondențelor pariziene pentru *Pressa*. — Detalii despre un oarecare «sottisier» al poeziei contemporane, ceva mai departe, *ibid.*, *passim*. — Despre *Dor de morți*, nuvela lui Ion Alecsandri din *Convorbiri L.* (XVII, 9, 1 Dec. 1883) cf. același Dosar, I, pag. 291 o scrisoare dela Ion Ghica (Londres le 1-er janvier 1884): «... tu me dois aussi une carte et sais tu laquelle? Le numero de decembre des Convorbiri. On m'a vorbi d'un article intitulé Dorul de morți, on m'en a meme beaucoup parlé...», iar la pag. 293 (Londres, le 11 janvier 1884): «Je te remercie cher Jean, pour le Convorbiri du 1 Decembre et t'en fait compliments pour ta charmante nouvelle si simple et si touchante Tu devras continuer. Il y aurait de si jolies bluettes a cueillir dans les couvents de jeunes filles surtout». — O schiță a vieții, opere și condițiilor în care I. A. a scris textul intimat, dimpreună cu «anexe», interesând capitolul de față în: Perpessicius, *Ion Alecsandri (Anexe: Ion Ghica și Vasile Alecsandri către Ion Alecsandri)* în *Revista Fundațiilor Regale*, X, 2, 1 Februarie 1943.

²⁾ Pentru precizii cf. Perpessicius, *Alecsandri în ajutorul lui Eminescu în Jurnal de lector, completat cu Eminesciana* (sub presă), reprod. din *România*, 21 August 1939.

³⁾ Dosar I. Alecsandri, I, *Correspondență*, pag. 80.

Aicea, câteva rezerve. Când vorbesc de înrudire între două scrieri pe care le despart 4000 de ani, înțeleg aceea care naște din comunitatea de porniri filosofice sau poetice, nu din principii religioase. Între Chaosul Chaldean cu zeii lui numeroși și Tatăl poetului nostru, eu nu mi-aș fi băgat degetul, dacă grija mea principală putea fi altceva decât de a pune în lumină una din cele mai frumoase bucăți de literatură noastră.

Cu un tovarăș de cale ca d-ta, eu aș pute să mă opresc aice în liniște spre a contempla împreună lumile siderale, imensitățile desfășurate sub penelul măestru al scumpului nostru poet. Cum să nu ne simțim uimiți, față cu această icoană măreață a Creațiunii? Cum să nu fim răpiți de splendida punere în mișcare a *roturilor luminoase* de univers la apărerea neîncetată crescândă a *Tatălu*? În starea noastră de *nefință*, eram inerți, eram orbi, și iată că izvoarele desrobite de Tatăl ne aduc și ne dau fință și desrobirea. E lumea născândă. E o cosmogonie supremă în versuri incomparabile.

Dar cui le zic toate aceste în pornirea mea pentru această admirabilă stare? De sigur, nu d-tale. Le zic acelor care, văzând paralelul încercat aice, ar obiecta cu o zimbire generoasă, ca să nu zic miloasă, pentru mine, că Eminescu va fi cetit și el pe Oppert și pe alții și că, prin urmare, cosmogonia lui nu e altceva, sub o formă modernă, și mai cultă, de cât o dibace potlogărie literară săvârșită de un Român asupra unei Chaldeen pus în neputința de a protesta.

De parte de a combate o asemenea întămpinare prin simpla și unica alăturare a texturilor, eu îi deschid bucuroș brațele, admitând că Eminescu, care nu e de loc orfan de carte, a cetit nu numai pe Oppert, dar și pe mai mulți alți doctori în texturi ieroglifice, în tâlcuiri de stele și suluri Chaldeane din timpurile frumoase și glorioase: Semiramida, ba și mai vechi încă, precum dovedesc numeroasele monumente adunate, în alte galerii europene și egiptene, în salele Asiriane din muzeul Louvre.

Nici noi, nici Eminescu, nu vom regreta dacă el s'a adăpat la măiestroasele izvoare ale antichității ca să ne dea (fără a imita cât de puțin un text atât de laconic cât și de întunecos) în o lumbă încă necultivată, în câteva versuri strînse «ca bobocul unui tîndafir», cum zice un poet oriental, cea mai bogată și mai strălucitoare imagine a zidirii lumii. Și bine i-a prins; căci poetul, cam sceptic în scrierile lui, deodată se înalță la un lirism, ce bucuroș aș numi eroic, când sufletul lui a pătruns în sinul mărețelor mistere.

Declar că nu mi-ar face niciun efect ideea că autorul *Satirei I* n'a avut cea mai mică noțiune de documentul Asirian reprodus aice, precum nu m'ar mișca destăinuirea că un Carlo Dolce, un Murillo, un Corregio au fost neștiutori de existența lui Rafael, când delicioasele lor opere păreau a lua inspirații din aceleași subiecte, ba chiar din minunatele lui plăsmuiri. Cele douăsprezece Virgine ale nemuritorului pictor dela Urbino, nu au jignit întru nimic legitima admirație a lumii pentru acele a lui Murillo și pentru dulcele fințe născute sub penelul lui Carlo Dolce și a lui Corregio, ce e drept, pentru acest din urmă, destăinuirea ar fi și cam stingheră, căci tocmai lui i se atribue faimosul «*Anch' io son pittore*» pronunțat în estazul sau la vederea celui întâiu tablou al lui Rafael.

Coincidența ideilor, înrudirea genurilor au fost și vor fi cât lumea»¹⁾

* * *

Text Teohari Antonescu. Studiul asupra Upanișadelor, tipărit în *Convorbiri Literare*, pe 1899, din care am reprodus la capitolul *Rugăciunea unui Dac*, pasagiul în speță, mai cuprinde un fragment în care, cum anunțam încă acolo Teohari Antonescu vorbește chiar de *Imnul creațiunii* din *Rig-Veda*, «care a slujit de model lui Eminescu în prima sa satiră». Fragmentul, după cum se poate vedea din întâiul rând, continuă pasagiul respectiv, desprins pentru *R. u. Dac* și conține ca și textele cosmogonice, din manuscrise, reproduse mai sus, *Imnul creațiunii* în toate elementele lui. Lectura celor două traduceri, la Eminescu și Teohari Antonescu, față în față cu originalul extrasului din curs, poate oferi interesante apropieri.

Cele două imne din *Rig-Veda*, distinct alese și distinct distribuite atât la Eminescu (unul pentru *R. u. Dac* și altul pentru *Scrisoarea I*), cât și la Teohari Antonescu, chiamă spre confruntare, obiecțiile nefundate, ale unuia din comentatorii cei mai ingenioși. «Cei care, scria d-l Radu Dragnea, au găsit acestei bucăți (*R. u. Dac*) originalul din *Rig-Veda*, cu o remarcabilă lipsă de înțelegere nu l-au reprodus întreg și n'au scos diferența dintre Eminescu și religia brahmanică privitor la Dumnezeire, care ea trebuie arătată când vrem, nu să paradăm cu o erudiție improvizată, cât să ne apropiem de spiritualitatea poetului. Și astfel, nu se dau și aceste versuri de încheiere din *Imnul creațiunii* în traducerea lui P. Deussen:

Er, der die Schopfung hat hervor gebracht,
Der auf sie schaut im höchsten Himmelslicht,
Der sie gemacht hat oder nicht gemacht,
Der weiss es — oder weiss auch er es nicht.

¹⁾ O scrisoare a lui Iancu Alecsandri adresată domnului * * *, în *Convorbiri Literare*, XVIII, 4, 1 Iulie 1884.

ilustrativ specifice pentru agnosticismul indian și care nu străbat în Eminescu, îl separă esențial de gândirea indiană, ca și de contemporanii săi junimiști, primul Români agnostici sub înrăurirea europeană și mai cu seamă kantiană». Iar mai departe, vorbind de ideea de transformare a haosului în cosmos, exprimată în versul «dar de-odată un punct se arată», adaogă că ideea aceasta «nu se găsește în textele indiene ce se aduc în legătură cu *Scrisoarea I*» și că ar proveni din contribuția greacă (Anaxagora) și creștină¹⁾.

Textele prezentate la capitolul acesta, al Cosmogoniei, răspund într-un tot al acestor obiecții. Și acum pasagiul, în continuare, din Teohari Antonescu:

«Pe când poetul, în nedomirirea sa, se întreabă cu neliniște «Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră» fără să poată găsi un răspuns mulțumitor, spiritul filosofic, mai pornit spre îndoială, și totdeodată mai îndrăzneț, răspunde prin negarea existenței oricărei ființe divine, prevestindu-ne încă de pe la finele perioadei vedice năzuința neînfrănată a Indianului de mai târziu spre negare. Într'un himn din Rîg-Veda, de sigur cel mai nou și, poate, cel mai frumos produs poetico-filosofic din întreaga colecție de himne și «al căruia început ne reamintește în același timp pe filosofii eleatici din vechea Heladă, pe misticii germani din Evul de mijloc, sau filosofia lui Hegel», și care a slujit de model lui Eminescu în prima satiră, — în acest himn, poetul la întrebarea «cine este zeul căruia aducem jertfa noastră» răspunde printr'un cuvânt de îndoială, căci pentru dânsul existența zeului a intrat în ordinea chimerei.

Atunci ființă nu era, nici neființă, nici marea văzduhului,
Nici bolta Cerului albastru în înălțimi nu era.
Dar cin' le 'nvăluia? Și unde tănuț stătea cel nepătruns?
Era noianul apelor, era genune?
Atunci moarte nu era, nici nemurire,
Nimic nu deosebea noaptea adâncă de ziua luminoasă,
Căci fără suflu trăia Unicul în sine,
Și 'n afară de dânsul era golul nepătruns.
Iar pretutindeni era întuneric, o mare de întuneric,
Și tănuț într'însul zăcea totul fără viață;
Cu spațiul fără zare era pustul tărmurit,
Când izvorî Unicul din duhul căldurii.
Tot atunci născutu-s'a și apriga dorință,
Care germenul gândirii fu și al plămuitii.
Iar proorocii, ei înțelepții, cugetând descoperiră
Între *a fi* și *a nu fi* legătura cea veche.
Raza ei o urmăriră departe, pân' la capăt:
Să fie oare în prăpastia-adâncă, să fie pe 'nălțimi?
Din sămânța vieții risipită forțe răsăriră pretutindeni,
Căci firea zăcea la fund, iar sus puterea și voința.
Dar cine știe, și cine poate spune
De unde răsărit-a firea 'ntreagă?
De nu cumva târziu născutu-s'au zeii?
Dar cine poate ști, din cotro și când au apărut și dânsii?
Numai cel din care lumea 'ntreagă s'a croit,
Ori că el însuși o clădi, ori că n'o plămui,
Cel care din înălțimile cerului firmamentul cărmuește,
El singur numai știe! — Ori poate nici el nu știe.

«Ori poate nici el nu știe», acesta este cuvântul unui om în care îndoiala a șters umbra de respect care mai rămăsese într'însul despre atotputernicia zeilor; iar pe porțița prin care se strecoară îndoiala, această vrășmașă neîmpăcată a credinței, avea să-și facă drum larg spiritul sceptic și cercetător al filosofului. Căci în adevăr în Indi, filosoful nu face alta decât să reia frământările de gânduri ale poetului religios; iar fructul acestor frământări filosofice și le-a așternut el într'o serie de viziuni, numite în istoria filosofiei, Upanișade²⁾.

* * *

Să amintim, din nou, ca și la secțiunea I, că pasagi cu elemente fie cosmogonice, fie altminteri, se întâlnesc și'n alte poeme, pe cari anume ediții (Botez, Mazilu) le-au înregistrat. Așa sunt de pildă postumele: *Ca o făclie*, *O stingă-se* publicate de Chendi, *Tablou și cadru*, (tipărit de d-nii G. Călinescu și Al. Colorian), *Răsărit de lună*, etc. Se cuvine, cred, să observăm că poemele acestea sunt posteroare întâiului gând al tabloului cosmogonic din *Scrisoarea I*, că nu l-au înrăurit de fel, și că mai toate s'au cristalizat autonom. De aceea le rezervăm «Postumelor», la care cercetătorul e obligat să se adreseze, dacă voiește să facă statistica aceluiași motiv sau să ispitească anume apropieri și concluzii.

¹⁾ Radu Dragnea, *Spiritualitatea lui Eminescu*, în *Gândirea*, IX, 11, Noembrie 1929.

²⁾ Teohari Antonescu, *Priviri asupra filosofiei Upanișadelor*, în *Convorbiri Literare*, XXXIII, 2, 15 Februarie 1899.

III. Versiuni autonome. — A. Versiunea aceasta, în versuri albe, figurează în manuscrisul 2258, 171—172v., pe coli pergamentoide, de felul aceloră, pe cari va redacta traducerea din Kant (datată 1874 și care se află în vecinătate), e scrisă cu creionul, cu multe caractere gotice și aparține, ca și postuma *Privesc orașul fumicar* (tipărită în *Revista Fundașilor Regale*, 1939), epocii berlineze, poate 1873, poate 1874. În amândouă hârtia, scrisul, creionul sunt identice.

Urmată de aproape de versiunea următoare în XXVII strofe (B. 2278), socotită « întâia » de Botez, versiunea aceasta în versuri albe este cu osebire interesantă; paralelismul dintre ele nu este numai întru totul fidel dar și revelator, prin distanța ce separă cele două vârste ale poemului — vârste, în îndoitul înțeles al cuvântului.

Cum se poate observa, versiunea e precedată de câteva versuri-jaloane, a căror dezvoltare e reluată în țesătura poemului. La finele versiunii, vagi intenții de a rima subliniază caracterul de primă etapă, al versiunii acesteia, care se încearcă să iasă din scutece și-i va trebui doi ani să izbutească

A. 2258, 171—172 v.

Trecere — peire — umbră — vis
Unu[] o vocabulă asiriană
Altul un gândac
Altul o coroană
Unul ș'același diferența 'n idei
Unul tare, puternic — vorbind măreț
trâmbița marilor idei —
Altul cu sufletul în somn*

O vreme ce trecând ai dus cu tine
Imperii și colibe, regi și sclavi
Tot una ți-i coliba cea de azi
A unei nații* ce[-i] prea* mărginită*
5 Ca și zidiri frumoase imposante
Din Persepolis. Cum îi duci pe toți
Unul având în gându-i un gândac
Asupra cărui face combinații
Un altul o vocabulă assyră
10 Al treilea o literă chineză
Unul un stat cu planurile pe un secol
Altul un ban* cu planul pe o zi . . .
Tot una ți-e — Și Maiestatea ta
Ea nu cunoaște nici o maiestate
15 Astfel din oameni toți tot într'un fel
Toți conținând în ei aceeași germen
Toți cu voinți nemărginite —
Pe unul tu-l ridici, pe altul lași
Ca spuma nezărită să plesniască,
20 Ce-ți pasă ție ce gândesc sau vor
Gândirea-i umbra iar voința lor
E o scântee — care ar pute
S'aprindă lumea — dacă ar pute.
Astfel în mijlocul eternității
25 Incheși pe ori și care muritor
L'arunci în spațiu dându'l întâmplărei
Și unul tare-și face loc prin lume,

5. C.ș.z.f. și [îndesc]*; 12. ban*. Îndoelnic și totuși pentru acceptare cf. versiunea B. (2278), vers 14—15, (etaj și subsol); 14. de fapt cunoaște;

Cotește pe-unul răsturnând pe-un alt
 Iar altul slab se lasă 'mpins* de toți
 30 Nici știe de ce e — nici ce-a venit
 Pe ăst pământ — prilej la suferințe,
 Unul vorbește în icoane splendizi
 Și lumea se înșiră dinainte
 Cu-al [ei] trecut cu viitorul ei.
 35 Nainte de-a fi soare și nainte
 De-a fi o lume, el o și clădește
 În mintea lui — un Chaos neguros
 Apoi din Chaos el rupând fâșii
 În șiruri comandează legioane
 40 De sori, de lune, de planete puternici
 Ș'apoi privește tot el într'o clipă
 Cum soarele roșește 'n cerul negru
 Bolnav, bătrân, aproape înghețat
 Iar globurile fug în spațiu rebele
 45 De nici o lege nemai fiind ținute
 Un altul calculează pe degete
 Cu câte dramuri s'a mărit averea-i
 De-a vinde-astfel — de-a cumpăra astfel.
 De cine* — ce să-i pese lui. Burete
 50 De foc, el arde sus, ș'o arde
 Oricât va vreă, el știe dinainte
 Că pe cât va trăi — el nu s'a stinge
 Și de la talpa obștei omenesci
 Pân sus, la capul cel încoronat
 55 De sine-i pasă oricui, și cu sine
 S'ocupă ori și care — trebuința
 De fier* l'învață dar pe o clipeală
 De-a fi altfel, de-a cugeta altfel.
 Ferice sunt naturile tăcute*
 60 A căror suflet e ca 'n vecinic somn —
 Când graiul lor vorbește pare-un murmur,
 O grație tăcută în mișcare,
 Fără de patimi, fără de bucurii,
 Ei par somnambuli. Duc a lor viață
 65 Oglindă lână lumii d' împrejur
 Ei trec neconștii lângă mari primejdii
 Și se opresc la piedicele mici
 Și aste piedici mici sunt grija lor.
 Nefericiți cei cu voință mare

28. *de fapt.* cotesce;
 46. Unul > Un altul etc.,

29. *sau* împuns*? 31. P. ă.p. — prilej al suferinței,
 51. O v. v. el știe cumcă* mintea*:

44. spațiu [= spaț *monosilabic*];

70 Și minte mică — căci acești-s răi
 Nefericiți cei cu voință mică
 Și minte mare, căci sunt ca mimose*
 Căror atingerea cea mai ușoară
 Rănește sufletul lor în adânc.
 75 O armonie — tu ești fericirea.
 Dar ce întrebi tu vreme cum ei sunt
 Sau nu sînt aste mii de mii de oameni
 Știuți* sunt unii alți neștiuți*
 Puțini ferice, prea mulți neferice
 80 Nevoia-i duce și ei duc nevoia
 Iară pecetea vieții lor e moartea,
 Moartea eternă — care e uitarea.
 Mulți cred a avè geniu și își leagă
 Viața lor de astă 'nchipuire.
 85 De voiui muri, dar numele-mi să-l poarte
 Din gură 'n gură secolii ce vin.
 Sărman nebun ! — O crede — fii ferice
 Crede că vei trezi în viitor
 In une* capete ce or să poarte
 90 In ele lumea [—] te-or purta 'n v'un colț
 Pe tine[,] gândul tău, numele tău.
 Știi tu în viața ta câte-ai cetit
 Câte-ai văzut și câte ți s'a spus [?]
 Puțin — de ici de colo o feșie
 95 D'imagie — o umbră de cuvânt*
 Și totuși aste lucruri *toate au fost*.
 Nu, nu ! Cum nu băgăm de samă,
 Preocupați de-o singură dorință,
 O lume 'ntreagă dimprejuru-ne
 100 De și ea este [,] de-ochi ridicăm
 Astfel și tu sărmane-i fi nimic.
 Poate-un pedant — onoare foarte mare —
 Va cântări al vorbei atticismu
 După doi evi — pentru un alt pedant
 105 Din ev în ev poate[-i] fi [i]ntr'o notă
 Pusă în josul unui text nerod,
 Sau altul va căta în cartea veche
 Furând de ici de colo v'o scânteie
 Din geniul tău — Vezi nemurirea ta.
 110 O genii mari, voi regi ai cugetării
 Ce treceți rar și isolați p' in secolii

77. *de fapt* : S.n.s. aste de (*sic*) mii de mu d.o., 81. mórtea ~ ; - 82. *de fapt* Mortea, 89. In tineri
 crieri* > In t. capete > In une* etc.; 92. Știi tu că 'n v. etc. 102. onóre ~ ,

- 115 Punând în scrisul vostru mângâerea*
 Care conține toată firea noastră —
 Când vă citim, noi ne simțim în voi.
 Da voi sunteți ca niște medici buni
 Cu fiecare suflet bolnav voi
 Vă ocupați ca și când n'ați avè
 Un alt bolnav — de [cât] pe cel present.
 Dar restul mare — cel imens de mare
 120 Bolnav de inimă, bolnav de minte
 Din ce în ce e dus de a lui patimă
 De-a lui chimere, de-a lui nerozu.
 Eroi și regi, Imperii și colibe
 125 Sclavi, negustori, meseriași, țărani
 Toți trec în sgomot și vîind ridică
 De-asupra lor un om și iar un om
 Făclii în genere atât de oarbe
 Ca ochii celor mulți — lumini* de baltă
 Cari de n'aduc peire — aduc dureri.
 130 Unde ei sunt — unde vor rămânè.

Mai jos, pe aceeași coală, același scris, același timp, tot creion, încercări de a rima și organiza :

Cari sfințiți din când în când
 Cu umbra voastră bulgărul pământ

Erou al unei nopți pline de-urît
 Al unui vechiu și viu vocabular
 Vei fi glossat vrodată de-un pedant
 Va cântări al vorbi-ți atticismu (a)
 După doi evi — pentru un alt pedant

(a) Ce cântărind > Va etc.

La dreapta, cu cerneala Glossei din același timp, 1874 (Berlin-Iași).

Ce-ți pasă ție cum că Roma de-azi
 Pe șapte pături de ruini, zidită-1

Noi scriem azi ca s'aibă
 Și ca să aibă ei ce comentă
 Noi scriem azi.

B. Întâia versiune, definitiv încheată, a *Scrisorii I-a* figurează în manuscrisul 2278, 36 v.—45 și aparține perioadei dela Iași, cu aproximație anului 1876, așa dar cu 5 ani înainte de tipărirea ultimei forme în *Convorbiri literare* (XIV, 11, 1 Februarie 1881).

Cunoscută, de bună seamă, și lui Chendi, cu prilejul ediției sale de « Postume » din 1905, când reproduce pagini învecinate din același ms. 2278 — această întâie versiune, definitiv încheată, e semnalată dintru întâiu ¹⁾ de Ion Scurtu în ediția sa din 1908, în cuvintele: «... prea interesant concept definitiv al întregii satire, în XXIV [*de fapt XXVII*] de cânturi [*adică strofe*], cu reveniri și îndreptări ulterioare». (« Adaos », pag. 345).

112. Lăsați* > Punând etc.; 17. Vă ocupați ca și când n'a fi 'n lume.

120. marginal : 2 rime cu cerneala din B. 2278 olog — catalog. 129. Ce duc > Cari de etc.;

¹⁾ Sub titlul *Versuri inedite. Fragment* și fără nicio indicație alta, revista *Cuvântul* (I, 3—4, Februarie 1904), care tipărea la data aceea piesa de teatru *Bogdan Dragoș*, a lui Eminescu, publică 3 strofe și jumătate din această versiune, anume: strofele I, V, XXIII și 4 versuri din XXIV, cu câteva lecțiuni greșite, d p : *Decât s-auzi că versul* (pentru *mersul*) *și-l laud-un olog*. . .

Dar textul apare numai în ediția din 1933 a lui Constantin Botez, însoțit de comentarii judicioase, pe lângă altele eronate, de concluzii neîntemeiate și mai ales în o transcriere cu totul inutilizabilă, din pricini pe care le vom expune mai jos. Descrierea cu care Constantin Botez însoțește această versiune cuprinde, spunem, note juste, precum este aceea referitoare la existența mai multor redactări, implicate în același text, precum și la data când va fi fost scrisă această întâie versiune, «prin anii 1875—1876».

Consecvent principiului dela care nu s'a abătut, mai niciodată, Constantin Botez e preocupat și de astă dată să urmărească *ce și câte* versuri din această întâie versiune au trecut în redacția definitivă și ajunge la încheierea că, statistic vorbind, «din întreagă această primă versiune de peste 180 de versuri, poetul a păstrat numai 75, pe care le întâlnim, foarte adesea în altă ordine, între cele 155 ale textului definitiv». Este de sine înțeles că dintre toate problemele referitoare la o operă sau alta, aceea a textului definitiv este cea mai importantă și din acest punct de vedere răvna lui Constantin Botez nu poate fi în deajuns lăudată. Degajarea dintre țesuturile câte s'au alcătuit cu timpul, a embrionului, ce avea să ducă la textul definitiv, rămâne preocuparea capitală. Numai că ea nu poate fi satisfăcută pe drumul acesta al numărătoarei, deci al statistice. Robit acestui punct de vedere, editorul e adus, în chip firesc, să neglijeze etapele sau vârstele unei opere, ce-și au fiecare o existență autonomă și pretind o reconstituire autonomă. Este și cazul acestei prime versiuni încheiate a *Scrisorii I-a*.

«Avem de fapt scrie C. B., în argumentul respectiv al ediției sale (pag. 368), și referindu-se la corecturile, ștersăturile și adaosurile succesive, avem de fapt două redactări ale acestei prime versiuni, scrise la un interval apreciabil de timp». Constatare justă, cel puțin în lăunile ei generale și a cărei concluzie ar fi fost cu totul alta, dacă s'ar fi acordat toată importanța naturii și cronologiei adaosurilor suprapuse. Căci dacă e adevărat că dela o redacție la alta se scurge un «interval apreciabil de timp», e tot atât de adevărat că etapele acestea trebuiau delimitate și că aceasta se putea face. Se putea face, ținând seama de alternarea cernelurilor — de data aceasta 3 — a grafurilor și a confruntării cu ms. 2276^I, (tipul C) următor în dată. Nesocotirea acestor 3 factori, explicabilă prin preocuparea statistică, ce am amintit mai sus, face pe editor să sincronizeze aplicațiile, să suprimă, în transcriere, intervalele apreciabile de timp, să reproducă necomplet versiunea într'un sistem de transcriere și încălțit și nefidel (una din pricina alteia), încât la sfârșitul acestei operațiuni e natural să conchidă: «Manuscrisul I [așa dar această versiune din ms. 2278] se prezintă cu atât de multe ștersături și corecturi, cu versuri neisprăvite și strofe neîncheiate, încât are — în prima lui redactare — înfățișarea unui prim concept al poeziei. Cele mai multe din strofe sunt tăiate cu o linie».

Ceea ce este departe de a fi adevărat. Cetitorul care va urmări această transcriere la aparatul critic al ediției Botez (pag. 377—383), va avea de sigur aceeași impresie ca și dânsul și va subscrie la încheierea lui. În realitate — dar o realitate care, pentru a fi captată, nu cere puține eforturi — lucrurile stau cu totul altfel. «Prim concept» — fie și așa (cu toate că întâiul concept, s'a văzut, e cel în versuri albe) — însă «prea interesant concept primitiv al întregii satire», cum scria Ion Scurtu și chiar, adăogăm noi, un concept încheiat, cum se poate deduce din transcrierea noastră, de astăzi. Cât despre «versuri neisprăvite și strofe neîncheiate», nici vorbă.

Pentru cazuri, ca acesta, al primei versiuni din *Scrisoarea I-a*, unde manuscrisul e striat de felurimi de aplicații, singura metodă valabilă e, așa zicând, aceea palimpsestică. Înălăturând aplicațiile succesive se ajunge la degajarea unui concept de sine stătător, autonom, ce se poate ceti dela un capăt la altul, și care reprezintă una din vârstele poemului. De fapt, aplicațiile aparțin la alte două epoci, așa că versiunea reprezintă trei stadii de redactare întreprinse. Ele se pot însă distinge și izola cu ușurință, grație, între altele, și cernelurilor de care am amintit. Conceptul ce transcriem mai jos e scris cu cerneală de un violet închis, bătând în negru și judecând după vecinătăți se poate situa în anul 1876. Poezia *Iubita vorbește* (de fapt varianta unui fragment din *Scrisoarea a IV-a* — cf. la acel capitol), publicată cu precizările de rigoare, de Chendi în «Postume», e subdatată 28 Aug 876 noaptea și se află în același ms. 2278, 27—28. După ea urmează între paginile 29—36, *Tablou și cadru* (titlu ulterior *Icoană și privaz*), — un anume fragment trece în versiunea următoare a *Scrisorii I-a* din C. 2276^I — poemă veroniană, de adorație și șarjă, din aceeași epocă cu puternica lamentație *Pierdută pentru mine, zimbund prin lume treci*, ce am produs în numărul închinat lui Eminescu (R. F. R., VI, 7, Iulie 1939) și imediat după ea, între paginile 37 (și 36 v.)—45 această primă versiune încheiată a *Scrisorii I-a*. Mărturie cu toatele a acelei febre lirice dela sfârșitul anului 1876, de după moartea mamei sale, când n'ar fi exclus să se situeze, cum pomeneam în argumentul respectiv (M. Eminescu, *Opere*, I, pag. 430 sq.) și redactarea definitivă a poemei *Strigori*.

Pe acest prim concept, Eminescu operează schimbări de versuri și strofe, cam prin anul 1879, judecând după cerneala violetă, acel violet deschis ce se întâlnește și în ultimele forme ale poeziei *Despărțire*, definitivată la București. Judecând după cerneala predominantă, Iașul, s'ar fi putut spune era violet, în timp ce Bucureștiul negru. Dar iată că forme ale *Despărțirii*, între altele, arată că cerneala violetă tot și-a mai păstrat din prestigiu¹⁾. Cu cer-

¹⁾ Amintirile lui Vlahuță vorbesc de un Eminescu, ieșind din redacția *Timbului*, cu degetele pătate de cerneală violetă, deși cele mai multe din ciornele articolelor bucureștene sunt scrise cu cerneală neagră.

neala aceasta, deci, se modifică versuri și se redactează strofele prime, apropiate de începutul textului definitiv. Căci și de astă dată, poetul procedează așa cum am constatat, în deosebi, la redactarea ultimei forme din *Mortua est*: el nu părăsește un tipar decât după ce a încercat modificarea lui integrală. S'ar zice că abia acum, după această verificare, se hotărăște pentru altă formă. Peste aplicațiile acestea cu cerneală violetă, s'au suprapus altele cu cerneală neagră, din epoca ms-ului 2276¹—tipul C.—(scris în iambi, ca versiunile de până acum) și în care se vor încorpora toate prefacerile importante, redactate, atât cu cerneală violetă, cât și cu neagră. Această versiune s'ar putea data cu aproximație prin 1879—1880. Așa dar, în concluzie, pe textul primului concept (1876) s'au adăugat alte două redactări (1879—1880), înainte de a trece la versiunea următoare, a ms-ului 2276¹.

Nesocotirea acestor 3 stadii a dus, spuneam, la transcrierea uniplană din ediția Botez, nu numai nefidelă dar și inutilizabilă, ale cărei abateri nu le vom semnală, cetitorul putând singur face comparația între transcrierea noastră și aceea din paginile amintite, ale ediției Botez. Variantele din josul transcrierii noastre au făcut loc, din când în când unor obiecții, când aceasta se impunea. Să amintim, totuși, în acest loc că termenul «a doua redactare» utilizat de Botez, numește nu numai o a doua, dar și o a treia și o a patra redactare. Așa e, de pildă, cazul pentru strofa I-a (cf. Botez 378), înlocuită, într'adevăr, într'o a doua redactare cu o variantă apropiată, scrisă pe pagina albă din stânga, și abia la o secundă după redactarea primă (decă tot în 1876). Dar Botez continuă: «... după care a adăugat o strofă nouă, care corespunde versurilor 145—150 din text și încă o strofă, care începe cu r. 7 și 8 din text, urmate de versurile: O ! câți în clipa asta la tine or fi privind, etc etc.». Numai că această *adăugare* e din anul 1879—1880 și trebuia anexată versiunii timpului acela — din ms. 2276¹ —. Și astfel de erori sunt la tot pasul.

Mai presus însă de orice argumente stă însuși textul acestei prime versiuni încheiate, cu cele XXVII strofe, deplin rotunjite la 1876.

B. 2278, 36 v. — 45

I

Ciudat isvod e omul pe-a vremei țesătură
Vorbind limbi o mulțime tot cu aceeași gură
Dar în bordeiu ce ține cât timpul unei ierne
Și în palat, ce pare făcut pe vremi eterne —
5 In Roma sau în Theba, în satul de bordeie
Tot vremei împotrivă el va 'ncerca să stee.

II

In veci cu-aceeași mână el scrie pe părete
In veci a vremei mână tot șterge c'un burete
10 Pe cel care în minte-1 descrie un gândac,
Pe cel ce lumea 'n sistem o bagă ca 'ntr'un sac
Ca umbre visătoare astfel trecând îi vezi
C'o rună unu'n capu-i și altul c'un Chinez.

3. D.l.b.c.ș. cât vremea u.i.

Strofa I-a, (redacția dela etaj, operată puțin în urmă pe fila albă din stânga), a avut într-o întâiu formă :

Ciudat isvod e omul... în veci același este (a)
Și totuși vecinic altul ca rândurile-aceste —
Coliba care ține cât vremea unei ierne (b)
Palatul, ce se pare făcut pe vremi eterne
Persepolis și Theba și satul de bordeie
Cu vremea împotrivă nu au putut să steie.

(a) Ciudat tipar e omul etc.; (b) Borderiul ce durează cât etc.

7. I.v.c.-a.m. îi scrie p.p.; 8. I.v. aceeași mână le șterge c'un b.

după v. 10 încearcă întâi : Vocabula asyră și litera chineză > Pe cel ce are 'n minte o liter' egipteană;

12. C'o rună unu'n capu-i sau c'un cuvânt chinez;

La reluarea versiunii, (cca 1879—1880) cu cerneală neagră, versul 12 e modificat astfel : Să poarte 'n capu-i runa, sau vorba de Chinez. Deși ultimă, varianța aceasta nu poate fi adoptată, întâiu pentru că nu se acordă cu versul anterior și după aceea, pentru că aparține de fapt unei vârste, mai târziu cu trei ani. Dar n'a mai trecut în versiunea următoare.

III

Un rege c'un imperiu, cu planuri pentr'un veac
 Cu planuri pe o oră nemernicul sarac
 15 Cu sume diferite ei joacă lotul sorții
 Și totuși de o potrivă ei sunt în ochii morții
 Și totuși de o potrivă ai patimei sunt robi
 Să fie slabi, puternici, cu minte sau neghiobi.

IV

Tu, vreme, știi că unul tot unul e în toți
 20 De-asupra tuturoră ridici pe care poți
 Pe alții-i lași să cadă, cu viața amărită
 În taină să plesnească ca spuma nezărită
 Ce-ți pasă ție oare ce vor sau ce gândesc?
 Te joci ca vântu 'n valuri cu traiul omenesc.

V

25 În mijlocul veciei pe-oricare îl încheși
 Și ochii lui prostateci de-o dată îi deslegi
 L'arunci astfel în spațiu, predându-l la 'ntâmplare
 Cu coatele în lume își face loc de-i tare
 Cel slab nu știe ce e, se vede prins în mreji
 30 Și pentru suferințe e viața-i un prilej.

VI

De unghii unu-și vede, de barbă și de păr
 Un altul cată 'n vreme și lume adevăr
 De pe-a istoriei file adună miu de coji
 Și nume trecătoare le 'nsamnă pe răboi
 35 Iar altul la tarabă pe degete adună
 Câți bani i-aduce anul, câți pierde într'o lună.

VII

Al vremii orologiu de stau ca să-l ascult
 Eu văd un vechiu magistrul ce șede lângă pult
 La piept el își încheie halatul lui cel vechiu
 40 Mai bine își îndoapă bumbacul în urechi
 Și uscățiv cum este și slab și de nimic
 El universu'l are în degetul cel mic.

14. C.p.p.o.o. acel cu un petac; 17. Ș.t. de o potrivă la > Ș.t. de o potrivă ai etc.; 18. Ce-ți pasă ție vreme cum sunt? cuminți neghiobi? > Ce-ți p.ș.v. de sunt c., neghiobi?; 19. Tu știi numai că unul tot unul e în toți; 27. L'a.a.f.s., predându-l întâmplării; 28. C.c.î.l.î.f.l. cel tare; 31. De unghii se 'ngrijeste, de barbă etc.; 36. C.b.î.-a.a., cât cheltuie 'ntr'o lună; 53. Planetele îngheață și fug rebele 'n spaț;

VIII

Trecutul, viitorul, sub fruntea lui se 'nchid
 Și lumea toată 'n ochii[-i] e-un singur individ
 45 El negura eternă o rupe în fășii
 Din ea se naște lumea, și soare și stihii
 Și din prezent, — paingăn urieșesc pășește —
 Trecutul, viitoriul, c'un gând le mrejește.

IX

Acelaș soare, care din neguri a eșit
 50 Și care astăzi încă lucește liniștit
 Cu mi de ani nainte îl vede bolnav roș
 Stingându-se — o rană — pin nori întunecoși
 Planeții toți înghiață și fug rebeli în spaț
 Din frânele luminei ș'ai soarelui scăpați.

X

Pe-un alt bătrân vedemu-l cum șede lângă pult
 55 În șiruri nesfârșite el socotește mult
 Cât pește e în mare, cât grâu încape 'n sac
 Și 'n câtă lână oare să pue-atât bumbac
 Halatu-i rupt . . . dar totuși pe degete-un briliant
 60 Acesta e un jidov iar cel de 'ntâi fû Kant

XI

Și astfel de la talpa obștimei omenești
 Și până 'n susul scării la frunțile crăiești
 De sine ori cui pasă, de-a sale trebuinți
 Un dor îl au cu toțu de și mai multe mînți
 De-a vieții lor enigmă îi vezi pe toți muncîți — —
 65 Și nu știu spune, cari sunt mai nefericiți.

55. . . . vedemu-l . . . *Să se apropie de versul din Strigoi* Și stânci în temelie clătindu-se vedem despre care *Maiorescu* se pronunța defavorabil (cf. vol. I, pag. 430). *Apropiere, evident, de suprafață, contextele fiind diferite. Dar explicabilă, căci aparțin aceluiași timp, toamna lui 1876. Modificarea de mai târziu, din (cca 1880) subsol, poate că nu e lipsită de tâlc*

59. Și lui i-1 rupt > Halatu-i etc.,

Cu cerneală neagră, cca 1880, strofa aceasta care nu va mai fi utilizată, primește următoarele schimbări :

Pe-un alt bătrân îl văd eu în strau-i ros la coate
 În șiruri nesfârșite socoate și socoate
 Să știe câte fire de grâu încap [i]n sac (a)
 Deși* i-e haina ruptă pe deget un briliant
 Un jidov e acesta iar cel de 'ntâi fû Kant.

(a) Părea c'ar vre [să] știe câte > Să știe etc.

¹⁾ O interesantă deducție, în identificarea astronomului, pe care versiunea de față o ratifică, în M. Bantaș, *Note pe marginea cărților. Eminesciana în Viața Românească*, XVIII, 1, Ianuarie 1926. Referindu-se la « începutul vestitei încheieri a Criticei rațiunii practice a lui Kant », autorul scria. « Aceste gânduri despre priveliștea universului au servit după cât cred, ca punct de plecare lui Eminescu pentru a concepe o parte însemnată din *Scrisoarea I* . . . a prezentat cugetările lui Kant într-o formă măiastră, anume punând în fața noastră pe Kant însuși, sub înfățișarea unui bătrân filozof și astronom . . . ».

68. Al cărui suflet totuși pătruns de-un vecinic somn > A.c.s t se pare că e 'n somn; 71. O grație tăcută pătrunde-a lui mișcări;

XII

70 Ferice-mu pare acela, pe sine care-i domn
 Al cărui suflet totuși se pare prins de somn
 Când graul 1 s'aude se pare un murmur
 Și orbitor nu-1 ochiu-1 și totuși nici obscur
 O grație armonic* pătrunde-a lui mișcare
 El nu cunoaște patimi, nici bucurie mare.

XIII

75 E1 par a fi somnambuli . . . durere și viață
 Sunt ca ș'acoperite c'o prea ușoară ceață
 Neconștii trec pe lângă primejdile mari
 La piedeci nensemnate s'opresc involuntari
 Și astea li-s în grijă . . . armonic dar* de rând
 E sufletul acestor . . . și inimă și gând.

XIV

80 Nefericiți aceia ce au o minte mică
 Și o voință tare . . . sunt oameni de nimică
 Iar mintea mare-alături c'o inimă prea slabă
 Rănută-i de-orice-atingeri și nimeni n'o întreabă.
 Aceștia -s în lume făcuți spre suferire — —
 În armonie numai se află fericire.

XV

85 Altfel cuvântătoarea [a] oilor mulțime
 Se strecură și mâne nu o s'o 'ntrebe nime
 Chiar numele lor vreme le șterge c'un burete
 Și uricul vieții l'închide cu pecete
 Acieași până astăzi și de la tata Noe
 90 Nevoile îi poartă și ei poartă nevoe.

XVI

95 Vezu pe-unul care crede că are geniu, își leagă
 De-ace[a]stă adementire viața lui întreagă — —
 « De voui muri — își zice — dar numele-mi să-l poarte
 « Din gură 'n gură veacuri ducându'l mai departe
 Crezi tu că 'n amintirea, în colțul unor crieri
 Va fi loc pentru tine și pentru-a tale scrieri?

73. E1 par a fi somnambuli . . . și lume și viață [Un minut în urmă intenționează o schimbare : El par[e] a fi somnambul . . . durere și viață ceea ce răspunde mai bine acordului logic cu singularul versului 72 ; cum schimbarea n'a fost urmărită în toate pluralele strofei — n'am adoptat-o], 78. E in[ma] > E sufletul etc.;

81. Nefericită mintea cea mare > Iar mintea etc.; 83. de fapt : Aceștia s, pe care, pentru a favoriza măsura, l-am scris cu trema pe i. A-ceș-ti-a-s. 85. Astfel trece prin lume > Astfel cuvântătoarea [a] etc. > Altfel cuvântătoarea [a] etc. [de fapt versul are următoarea fizionomie Altfel cuvântătoarea o1 (sau ai) oilor mulțime, 87. vreme ~ ; 90. Nevoia doar ne duce și noi ducem nevoe > Nevoile ne poartă și noi purtăm nevoe; 92. De acest gând > De-ace[a]stă etc.

91—92 Mulți cred a avea geniu, de acest gând își leagă
 Dorința și lucrare viața lor întreagă — —

XVII

100 Ți-aduci *tu* bine-aminte de câte ai citit
 Câte-ai văzut și câte tu singur ai vestit?
 Puțin . . . De ici de colo d'imagini o fășie
 O umbră a gândirei, un colț mic de hârtie
 Când propria-ți viață nu o știi pe de rost
 Atunci ți-i bate capul cu toate câte-au fost?

XVIII

105 Cum eu stau într'o piață pe gânduri, pironit
 Și nu zăresc o lume, de care-s prejmuț
 De și de sigur este când ochii mi-i ridic —
 Astfel și tu, sărmane geniu, vei fi nimic
 Căci alte veacuri alta avè-vor ele 'n gând
 N'o să oprească ochii la trecători de rând.

XIX

110 Poate-un pedant cu ochii verzui — peste un veac —
 Prin tomuri vrăcuite șezând și el un vrac
 Al limbei aticismu ți-a pune la cântari
 Și colbul cărții tale suflând de pe-ochelari
 Va strânge 'n două șiruri a vieții tale rod
 Lipindu-le 'ntr'o notă sub textul său nerod.

XX

115 Iar altul mult la vorbă cu tine n'o să stee,
 Găsind pe ici pe colo o rimă, o idee
 Curând o să le scoată și-a lustrui cu ele
 A sale gânduri proaste ș'a sale rime rele
 120 Iar numele 'n uitare s'astupe va câtă . . .
 Ș'aceasta-i nemurire — e nemurirea *ta*.

95. Că 'n a viitorimei progenerii de crieri > Crezi tu etc.; 96. Va fi un colț > Va fi loc pentru tine și pentru etc.; 99. Nimic > Puțin etc.

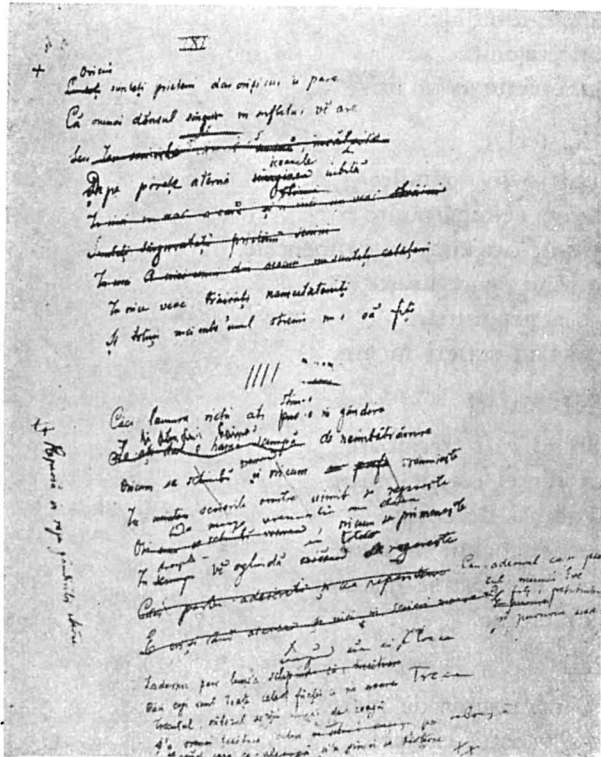
101—102. Tu propria-ți viață nu o știi pe de rost
 Deși despre aceasta ești [sigur] că au fost —

Cu cerneală neagră, c. 1880, strofa XVIII primește următoarele schimbări ce nu vor mai fi utilizate, ca și întreaga strofă dealtăminten:

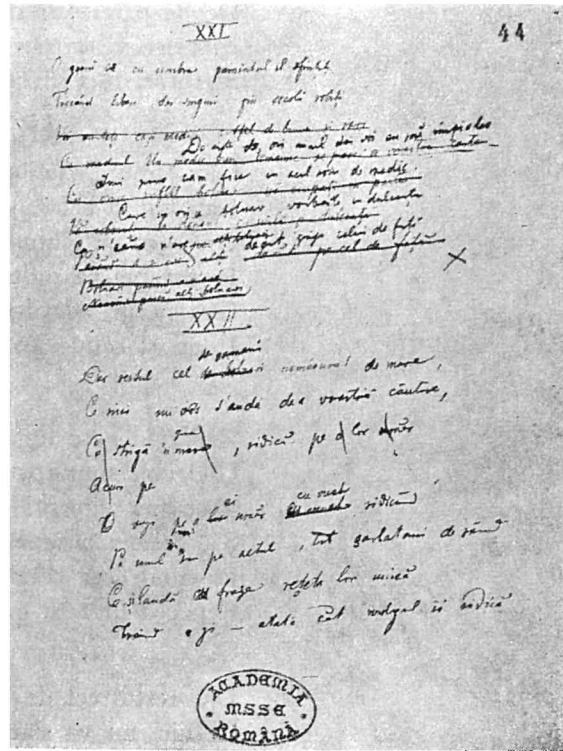
Stăteam odată 'n piață pe gânduri, pironit
 Și nu zăream o lume de care-s prejmuț
 Alți tîmpî cu sine însuși preocupați în gând (a)
 N-or să ridice ochii la trecători redând

(a) Căci alte vremuri alta avè-vor ele 'n gând.

108. N'o să oprească mintea la morți > N'o s.o.m. la muritori de rând;
 110. Fiind în > Prin tomuri etc.; 111. Al vorbei > Al limbei etc.; 112. A cărții tale > Și colbul c.t. șter-
 gînd de pe-ochelari > [în 2262, 68, singur vers subliniat cu creion roșu într'o pagină brouillonară pentru Gemenii (cca
 1876): De colbul de pe carte-ți și-a șterge ochelarii]
 117. Incet o să le scoată etc.

2278, 43 v. (16,5 cm. X 20,2 cm)

2278, 44 (16,5 cm. X 20,2 cm.)

Manuscrisele Academiei Române

XXI

O geniu ce cu umbra pământul îl sfințiți
Trecând liberi, dar singuri pin secolii robiți,
Un medic bun, temeinic se pare-a voastră carte —
Cu orice suflet bolnav vă ocupați în parte
Vă coboriți la dânsul cu milă și dulceață
Neavând parcă alți bolnavi, decât pe cel de față.

[XXI-bis]

Oricui sunteți prieteni dar orișicui îi pare
Că numai dânsul singur în sufletu-i vă are
Iar scrierile voastre cămări-s încălzite

125. Voi sunteți ca și medici astfel de buni și rari > Ca medicul > Un medic etc.; 126. Părând a n'avé alți, de cât pe cel de față > P.a n'a. pe-alți etc. > P.a n'a.-alți bolnavi > Bolnavi părând a n'avé de cât etc.

Strofa XXI-bis e redactată pe fila din stânga. Un semn de rahere (+) o leagă de strofa XXI. Cifra, la Eminescu, figurează sub forma. IXI. (cf. facsimilul, sus). E o strofă nouă, transcrisă cu aceeași cerneală și un minut după ce a sfârșit de transcris — fie toate cele 21 strofe, fie chiar poezia întreagă. Botez greșite când o socotea drept o a doua redactare a strofei XXI. Manuscrisul 2276, 53-54 (C.) care urmează acestuia, în timp, confirmă că strofa: Oricui sunteți prieteni... ca și cele două următoare (deci: XXI bis, XXI ter și XXI quater) sunt adaose noui. Ele se întâlnesc încorporate cu toatele, acolo.

127. Cu toți sunteți prieteni etc.

129-130. Iar scrierea-i cămară senină, încălzită (a)

Și pe pereți atâră imaginea iubită

(a) Scri[erea] > Iar scrierea etc.

130 De pe părete-atârnă icoanele iubit[e]
 În orice veac trăirăți neîncetăteniți
 Și totuși nici într'unul străini nu o să fiți.

[XXI-ter]

135 Căci lamura vieții ați strâns-o în gândire
 I-ați dat o haină scumpă de neîmbătrânire
 Ori cum se schimbă vremea, ori cum se primenește
 În dreapta-vă oglindă oricând se regăsește
 Căci partea-adevărată și cea neperitoare
 E ori și când aievea și nici în scrieri moare.

[XXI-quater]

140 Zadarnic pare lumea sclipind că-i trecătoare
 Căci coji sunt toate celea ființei ce nu moare
 Trecutul, viitorul se țin numai de coajă
 Ș'a vremii țăsătură vedem cu ochiu 'n vrajă
 Pe când ceea ce-aleargă și 'n șiruri se dișterne
 Repaosă în raza gândirilor eterne.

XXII

145 Dar restul cel de bolnavi nemăsurat de mare,
 Ce nici nu va s'audă de-a voastră căutare,
 O vezi pe a ei umăr cu vuet ridicând
 Pe unul sau pe altul, tot șarlatani de rând
 Ce-și laudă cu fraze rețeta lor unică
 150 Trăind o zi — atâta cât vulgul îi ridică.

XXIII

De cât s'aud că mersul mi'l laud' un olog
 Că numele mi'l trece un tont în catalog —
 Erou să fiu în creer pedant și amărit

131—132 1° În nici un veac a casă și 'n nici un veac străini
 Sunteți singurătății prietenii senini
 2° În nici un veac a casă, străini [în nici un veac]*
 3° A nici unui din veacuri nu sunteți cctățeni (b)

(b) În nici > A nici etc.

133. C.l v.a. pus-o în g., 134. Le-ați dat o haină etc.

135—136. Ori cum se schimbă vremea și ori cum vremuiește (c)
 În scrierile voastre umit se regăsește (d)

(c) Ori cum s.s.v.ș oricum se prefa[ce], (d) În mintea > În scrierile etc.,

136 În scumpa-vă > I. dreapta-vă etc.

146. Ce nici nu vor s'audă etc.;

147—148. Ce strigă 'n gura mare, ridică pe-a lor umăr
 Acum pe ~

147 Îi vezi pe a lor umăr în* vuet ridicând > O vezi pe a ei u. etc. [Acord, negreșit, mintal, cu un sinonim
 pentru restul, de pildă: o parte, cealaltă parte din bolnavi], 149. Ce laudă o* > Ce-și laudă etc.,

151. Decât să văd că mersul etc., 153. Eroul unui creer pedant ș.a.,

155 Cu mine să-și petreacă o noapte de urît —
De cât să-mi văd eu versul în gurile de rând
Mai bine pe un zimbet al dragostei [i]l vând.

XXIV

160 Astfel de nemurire o dau cui o poștește
Ușor de ea mă mângâiu, rîzând filosofește
Poemuri manuscrise, povești și cu povele
Să lege gavanoase le dau iubitei mele
Căci tot n'ar fi atîta de strașnică risipa
Cum o fac aprinzându-mi cu fășiile pipa.

Strofa XXIV e trecută imediat într-o pagină identică, ruptă din același caiet și care figurează, răsleț legată în 2260, 25. Așa că redacția aceasta am trecut-o la etaj iar la subsol strofa din 2278, 45 dimpreună cu toate variantele.

Despre această strofă XXIV, în redacția ei inițială, Botez, (ediția sa, pag. 383) scrie « Strofa aceasta, care aici nu i-a reușit, a fost reluată în altă poezie (ms 2280, 19—23), o satiră foarte violentă și trivială împotriva lui V. A. Ureche »: [*Și urmează cele 3 strofe despre care vorbim mai jos*].

De fapt: strofa aceasta i-a reușit chiar de acolo, din versiunea B, deoarece, cum am spus, ea e trecută pe curat (cu modificările operate acolo însă), într-o filă identică, aflătoare acum în 2260, 25.

În această filă (2260, 25) după strofa XXIV [*care, firește, nu mai poartă numerotația*] urma o nouă strofă (*Și tot mai bună soartă, decât la «Convorbiri»*), care, s'ar părea, ar fi voit să încheie întregul poem.

S'ar părea — pentru că ea este reluată și 'n manuscrisul în care se află satira împotriva lui Ureche. Dar câtă să precizăm: *nici strofa aceasta, nici a XXIV-a din versiunea B. nu aparțin Urechidei, (2280) care începe dela fila 20 înainte*. Pe fila 19 și în capul celei a 20-a se află în realitate, într-o nouă redacție, strofa XXIV și strofa *Convorbiri*. Numai că strofa XXIV, despre care Botez susținea că, acum i-a reușit, e diluată în două (cea de a doua

156. M.b.p.u.z. al dragei mele-l vând,

Mai târziu, cu aproximație în 1879 și cu cerneala violetă a ultimelor forme din Despărțire, v. 151—152 sau forma.

De cât s'auzi că mersul ți-l laud' un olog,
Că un pedant te trece în al lui necrolog

Cu cerneala neagră, cca 1880, strofa XXIII primește câteva schimbări:

Decât[t] s'auzi că mersul ți-l laud' un olog
Că numele ți-l trece un tont în catalog —
Erou aci 'ntr'un creier pedant și amărit
Cu tine-și va petre[ce] o noapte de urît —

159—160 1° Poemuri manuscrise, cu rime fără preț (a)
Le dau să lege gura la oale cu dulceți —

(a) Poeme > Poemuri etc.

2° Poemuri manuscrise, cu rime fără preț
Iubitei dau să lege cu ele la dulceți —

162. Cum eu fac, [când] cu ele fășii nu [-aprim] > Căci ele > Căci eu le rup în fășii, mi-aprim cu ele pipa > Cum eu o fac când fășii > Cum o fac, când cu fășii din ele aprindu-mi pipa > Cum eu o fac > C. o fac etc.;

Mai târziu, cu aproximație în 1879, cu cerneala violetă a ultimelor forme din Despărțire, și pe fila (2278, 44 v) albă din stînga v. 161—162 sau forma:

De cât s'aduni în scrinu-ți gândiri ce-ți dete clipa (b)
Mai bine ți-ai aprinde cu feșule pipa

(b) Decât să strângi > Decât s'aduni etc.

reluate, puțin după, cu cerneala neagră dela cca 1880, sub forma:

De cât să ții în scrinu-ți lumini ce-ți dete clipa
Mai bine ți-ai aprinde cu feșule pipa

de astă dată aplicate, poate din eroare, (căci ambele strofe, XXIII și XXIV se află pe aceeași filă), în locul versurilor 155—156.

cu interesante detalii, utile cronologiei), urmate de strofa *Comorbiri*. Dacă nu le incorporăm versiunii B. este pentru temeinicul motiv că ele sunt prelucrate puțin mai târziu, după ce B. fusese conturat. Iată acele 3 strofe, precedate de un catren din aceeași familie, reținut ca un memento-exercițiu:

De poftiți la nemurire (a)
Câtă am o dau acuși
Ca să cumpăr dragei mele
O păreche de mânuși

Astfel de nemurire o vând cui o poștește (b)
Ușor de ea mă mângâiu rîzînd filosofește
O pun în cărți întreagă pe dama de carô
Sau o spdez la Londra pe-o plisă rococo — — (c)
6 Dar ah nu pot cu dânsa nici pipa să-mi apînd (d)
Pe-un zîmbet al iubitei de aș pute s'o vînd — —

Aș pune-o pe o carte, pe-un franc în rămășag (e)
Aș da-o pe-o privire din ochiul ce mi-î drag
Aș da din manuscripte pe-Arald și alți băieți (f)
10 Să lege gavanoase cu pepeni și dulceți (g)
Căci tot n'ar fi atîta de strașnică risipa
Cum o comit, cu ele în veci prinzîndu-mi pipa.

Și tot mai bună soartă decît la *Comorbiri*
Ca nimeni să citească a tale isvodiri
15 La ce mînjești hîrtia în șiruri măsurate (i)
Ș'o dai pe mînu [păroase]* de fețe nespălate (j)
Și-ți pierzi a ta viață și creerul să storci (k)
Svârlînd (y) mărgăritare în drumul unor porci (l)

C. Această versiune figurează în ms. 2276¹, 48 (+ 47 v.)—51+53—55, într'un compact caiet, dictando, cu legătura originală și nu cum bănuie d-l Mazilu, când afirmă că «ordinea» e a lui Eminescu, caietul «fiind numai legat de Academia Română». După grafia vecinătăților, nenumerate ciorne de felurite poezii, pare scris cca 1879. În orice caz, deducțiile cronologice ale d-lui D. Mazilu nu sunt concludente. Versiunea aceasta, zice d-sa, ar fi fost «scrisă în caiet după 1 Ianuarie 1880 și înainte de 1 Februarie 1881», pentru că pe file, ce n'au nimic comun cu textul versiunii, ar figura datele: 1 Ian. 1880, sub poezia *O mamă* și altă însemnare «Martie în 9—21—1881»¹). Dar, cum spuneam, manuscrisul acesta e un adevărat *miscellaneum*, prin mulțimea de teme și graphii, variînd dela o filă la alta. Scrisă în metru iambic, versiunea aceasta urmează de aproape versiunea din B. atât în tiparul ritmic, cât și în conturul poemei. Unele versuri încercate, întâia oară în B. 2278, 36 v.—37 v., se trec, aici, în subsol.

(a) Cine cumpără > De p etc.; (b) O nemurire > Astfel de etc.;
(c) S o. s. l. L. pe-un > S. o. s. l. L. pe-o etc.; (d) Dar vai nu pot etc.; (e) pe-un leu în rămășag; (y) Să [svârlî] > Svârlînd. etc.

(f)—(g) 1° Arald, Călin, Ieronim și alți mai mulți băieți
In* manuscript ~
2° Aș da din manuscripte, cu rime fără preț (b)
Iubitei ca să lege chisele cu dulceți
(b) Cu-a mele manuscripte > Aș da etc.;

2260, 25

(i)—(j) 1° La ce mînjesc hîrtia cu șiruri numărate,
Ș'o dau pe-a caracudei mănoae nespălate
2° La ce să dai hîrtia cu șiruri numărate,
Pe-a caracudei labe păroase nespălate
(k)—(l) Și pierzi a ta viață și creerul îl storci
Svârlînd mărgăritare în troaca unor porci (m)
(m) calea > drumul > troaca.

¹) M. Eminescu, *Poezii și Variante*, ediție omagială, alcătuită de D. R. Mazilu, Academia Română, «Studii și Cercetări», XLIV, 1940, pag. 199—200.

De asemeni se trece, în subsol, un mic fragment figurând în 2269, 50 v., filă de altă materie decât restul caietului și de o grafie identică c'o versiune din *Răsărit de lună*, cca 1880, (2260, 100).

Când în subsol, se vorbește de 2276, se înțelege că e vorba de versiunea dela etaj C. 2276¹, 48 etc.

În privința filei albe (52), vezi explicația respectivă, subsol vers 81.

C. 2276¹, 48 (+ 47 v.)—51+53—55

Cu gene ostenite eu suflu 'n luminare —
 Ceasornicul urmează a timpului cărare,
 Perdelele 'ntr-o parte le dau și în odaie
 Revarsă luna plină duioasa ei văpae
 5 Din noaptea amintirii ea mii de doruri scoate
 Dar dulce li-i durerea, ca 'n vis le am pe toate
 În propria-ne lume deschide ușa 'ntrării
 La gânduri dintre aprinsul și stinsul luminării.

 O lună, doamna mării, pe-a lumii boltă luneci
 10 Gândurilor dând viață, durerile întuneci
 În câte mii de case pătruns' ai prin ferești
 Ce mii de mii de oameni acum tu privești.
 Câți numa 'n clipa aceasta de raza ta atinși
 De gânduri felurite se simt adânc cuprinși?
 15 Privești pe-un rege poate cu planuri pentr' un veac

NB. În urmărirea variantelor, cititorul e rugat să fie atent la lămuririle ce se dau: când nu e nicio lămurire, variantele aparțin versiunii dela etaj.

7—8 barate cu creionul, la una din revrzi, mai târziu, de sigur în minutul când versiunea C va fi depășită.

În prima transcriere a versiunii acesteia, după v. 10 urmau versurile:

Și câți în clip' aceasta la tine-or fi privind
 Ce lucruri osebite ei toți or fi gândind?—

pe cari le modifică puțin și din 11—12 devin versurile 13—14. Adăosul nouelor versuri 11—12 și modificarea sunt operate pe pagina albă din stânga, imediat după ce termină transcrierea integrală.

Am semnalat în argumentul versiunii anterioare (B. 2278, 36 v.—45) prezența acelor modificări și aplicații cu cerneală violetă sau neagră, aparținând cu aproximație anului 1879-80 și cum, la început, (etapă frecventă în creația sa) Eminescu credea să păstreze tiparul strofic (strofa a 6 versuri) al versiunii B. În primele două file din versiunea anterioară redactează cu cerneală violetă, următoarele două strofe, pe cari modificate și cu o nouă repartiziție, le însumează versiunii acestora din ms. 2276, în momentul când depășește (cu toate că nu definitiv) tiparul anterior:

2278, 36 v.

Pe ziduri vechi, prin arbori, cu tânăra [lor] floare (a)
 Revarsă luna plină duioasa ei splendoare (b)
 Din noaptea amintirii ea mii de doruri scoate
 Și dulce li-i durere[a] ca 'n vis simțim pe toate (c)
 În propria-ne lume deschide poarta 'ntrării (d)
 La gânduri dintre aprinsul și stinsul luminării (d)

(a) P.z.v., pe arbori ce stau în șir în floare;
 după (b) urmează întâiu: Durerile le-alină, ca 'n vis arată toate
 părăsiti și reluat apoi în versul (c);

2278, 37 v.

Lună, stăpâna mării, pe-a lumii boltă luneci
 Gândurilor dând viață, durerile întuneci
 O! câți în clipa asta la tine or fi privind
 Și ce deosebite lucrări or fi gândind
 În minte-i poate unul descrie un gândac
 Un altul lumea 'n sistem o bagă ca 'ntr'un sac.

15. Un rege te privește cu planuri pentr'un veac [schimbarea dela etaj se operează după ce v. 11—12 devin 13—14 cf. aici, în note, la versul respectiv].

Cu planuri pentr-o oră nemernicul sărac — —
 Ce sume diferite au scos din urna sorții
 Și totuși de-o potrivă în ochii tăi ș'ai morții
 Ai aceloraș patimi de o potrivă robi,
 20 Să fie slabi, puternici, cuminte ori neghiobi
 Vezi pe-unul ce de față își vede și de păr
 Un altul cată 'n vreme și lume adevăr
 De pe-a istoriei file adună mii de coji
 Și nume trecătoare înseamnă pe răboj
 25 Vezi pe-altul cum socoate pe scândura tărbu
 Cât aur poartă marea în negrele corăbii;
 Sau vezi un vechiu magistrul cu haina roasă 'n coate
 Ce 'n șiruri nesfârșite socoate și socoate,
 La piept el își încheie halatul lui [cel] vechiu
 30 Mai bine își îndoapă bumbacul în urechi,
 Și uscățiv cum este și slab și de nimic,
 El universu'l are în degetul cel mic.
 Trecutul viitorul sub fruntea lui se 'nchiagă
 El noaptea vecinicii în șiruri o desleagă
 35 Ca Atlas care lumea o sprijinea pe-un umăr
 El sprijină și lume și vreme într'un număr
 La început funtă nu e nici nefiunță
 Ci totul este lipsă de viață și voință
 Dar aerul și apa și bolta cea din ceru

17. *Identic, și în 2278, cu violetul deschis cca 1879;* 19 A.a.p. de o potrivă robi (2278 violet) > în 2276, de fapt: A.a.p. de-o (sic) potrivă robi; 21 De unghii unu-și vede, de barbă și de păr; 25. Iar altul socotește pe scândura tărbu (2278 negru și în 2276), 26. Cât aur p.m. pe negrele-i corăbii (2278 negru); 27. Sau vezi pe-un v.m.c.h.r.'n c. (2278 negru) > Colo un vechiu m. etc. (2276), 28. În șiruri nesfârșite s.ș. socoate (2278 negru și 2276); 33. Trecutul viitorul sub fruntea lui se leagă > T.v.s.f.l. se 'ncheagă (2278, negru); 34. *identic, în 2278 negru;* 35—36. *adaose între rânduri, ulterior, cu creionul, după ce termină transcrierea integrală a ms. 2276.*

2269 50 v.

Cum treci cuvântătoarea albinelor mulțime
 Azi trau pentr'o vecie — mâni nu te știe nime
 Aceiași până astăzi și de la tata Noe
 Nevoile vă poartă și voi purtați nevoc
 În mijlocul veciei ori care se încheagă
 Și ochii lui prostăteci de o dată îi desleagă
 Se vede-astfel în spațiu predat la întâmplare,
 Cu coatele în lume își face loc de-1 tare.
 De-1 slab pe cât trăiește se sbate tot în mreji
 Pentru dureri viața-i devine un prilej.
 Un rege c'un imperiu, cu planuri pentr'un veac
 Cu planuri pentr-o oră nemernicul sărac
 Ei sume diferite au scos din urna sorții (a)
 Și tot de o potrivă rămân în ochii morții
 Ai acelorași patimi de o samă ei sunt robi
 Să fie slabi, puternici, cuminte ori neghiobi (b)

(a) E.s.d. aruncă 'n urna s., (b) S.f.s. cuminte, puternici o.n.

40 Li par asemeni vremii din ziua cea de ieri
 Nu s'ascundea nimica și tot era ascuns
 Pătruns de sine însuși era cel nepătruns.
 Prăpastie? Genune? Noian întins de apă?
 Nici lume pricepută, nici minte s'o priceapă
 45 Atât de întunec — o mare fără' o rază,
 Nici de văzut nu fuse, nici ochiu care s'o vază:
 Din cele nefăcute nimic nu se desface
 În sine împăcată dormea eterna pace
 Deodată-un punct se mișcă — dar unul singur, iată'l
 50 Din chaos face mumă și el devine Tatăl —
 Atât de slab el fuse întâu ca raza spumii
 Stăpânul fără margini pe marginile lumii
 Iar negura eternă se rupe în fășii
 Din ea răsare lume și soare și stihii —
 55 Apoi cugetătorul socoate mai departe
 Și soarele ce ziua de noapte o desparte
 Cu mii de ani nainte îl vede trist și roș
 Stingându-se o rană prin nori întunecoși

40. Erau asemeni vremii etc ; 39—40. la o revizie ultimă, de sigur înainte de a trece la versiunea D., barate cu creion roșu ; 49. Un punct se mișcă atunci — e unul singur, iată'l ; 51. spumei > spumii.

Versurile 37—52 sunt încercate întâiu, cu cerneală neagră (cca 1880) pe ms. B. 2278, 38 v. și 39 v. în strofe a 6 versuri iambice, înainte de a le încorpora aici ; deși apropiate le transcriem, în dispoziția lor strofică, pentru cele câteva diferențe interesante, pe cari cititorul le va surprinde cu lesniciune

În început ființa n'a stat nici neființa
 Că totu' eră lipsă de viață și voință
 Dar aerul și apa și bolta cea din ceriu
 Erau asemeni vremii din ziua cea de ieri (a)
 Nu s'ascundea nimica și tot era ascuns
 Pătruns de sine însuși era cel nepătruns

Prăpastie? Genune? Noian întins de apă . . .
 Nici lume pricepută, nici minte s'o priceapă
 Atât de întunec, o mare fără' o rază
 Nici de văzut nu fuse, nici ochiu care s'o vază
 Și muritor nu fuse nimic nici fără moarte
 Ființa cea unică e-un tot ce nu se 'mparte (b)

Din cele nefăcute nimic nu se desface
 Că 'n sine împăcată dormea eterna pace
 Pân ce un punct, ca vârful de ac porni și iată-l (c)
 Din chaos face mumă și el devine tatăl
 Un punct mai slab ca unda, ca raza, boaba spumii
 Stăpânul fără margini al marginilor lumii (d)

(a) Nimic asemeni vremii etc. ;

(b) F.c. eternă* e-un tot etc. ;

(c) Pân ce un punct, un atom urnit, plecă și iată-l,

(d) Stăpân fără de margini al m.l > S f.d.m. pe marginile* lumii.

53. Și negura e. o rupe în fășu (2278 *negru*) > Și negura e. se rupe în fășu (2276), 54. Dintr' înșa scoate lumea, și soare și stihii (2278 *negru*)

55—56. Apoi cugetătorul socoate nesfârșit
 Ș' acelaș soare care lucește liniștit

[Modificările dela etaj sunt operate cu creionul ca și v. 35—36, amintite mai sus, după transcrierea întregului manuscris 2276].

- 60 Planetei reîngheață și fug rebeli în spaț
Din frânele luminii ș'ai soarelui scăpați
Și 'n neființă lumea recade iar și tace
In sine împăcată re'ncep' eterna pace.
Și astfel de la talpa obștimei omenești
Și pân' în susul scării la frunțile crăiești
65 De sine ori cui 'i pasă de-a sale trebuinți,
Un dor îl au cu toții deși mai multe minți,
De-a vieții lor enigmă îi vezi pe toți muncii
Și nu știi spune cari sunt mai nefericiți.
Tu soarte știi că unul, tot unul e în toți,
70 De-asupra tuturor ridici pe care poți.
Pe alți-i lași să cadă cu inima smerită
In taină să se piardă ca spuma nezărită.
Ce-ți pasă ție oare ce vor sau ce gândesc?
Te joci ca vântu 'n valuri cu traul omenesc.
- 75 Pe-acela ce de geniu se crede-l vezi că leagă
De-această 'nchipuire viața lui întreagă
« De voiu muri — își zice — dar numele-o să'l poarte
« Din gură 'n gură veacuri, ducându'l mai departe
« Și pururi, pretutindeni în colțul unor crieri
80 « Va fi loc pentru dânsul și pentru ale lui scrieri.
Ș'aduce el aminte de câte-au auzit
Câte-a văzut și câte el singur a vorbit?

59. Planetei toți îngheață și f. etc.; 60. *de fapt*; frenele; 62. I.s.f. rencepe eterna p; 65—66. *șterse la două revizii ulterioare, cu creion negru și roșu*; 69. Tu lume știi c.u.t.u.e.l. toți (2278 violet); 71. *identic*, 2278 negru; 72. *identic*, 2278 negru.

N.B. După transcrierea integrală a acestei versiuni, la o revizie ulterioară un semn de rahere (+) arată că după v. 74 ar fi avut de gând să introducă strofa: Pe ziduri etc., recopiată cu cerneală neagră pe fila albă din stânga, după ce fusese întâiu încercată cu cerneală violetă pe ms. 2278 și care a fost utilizată în 2276 la început. Această ultimă dispoziție coincide, de altfel, și cu suprimarea, la această revizie, a v. 7—8 (cf. mai sus):

Pe ziduri vechi, prin arbori cu tânăra lor floare
Revarsă luna plină duiosa ei splendoare
Din noaptea amintiri ea mui de doruri scoate
Dar dulce li-i durerea, ca 'n vis le-avem pe toate
In propria-ne lume deschide poarta 'ntrării
In ceasuri dintre aprinsul și stinsul luminării (a).

(a) După ce strofa aceasta fusese redactată cu violet, (în B.) ultimul vers, reluat tot cu violet duce la forma pe care o va folosi în varianta aceasta cu negru: o noapte 'ntre aprinsul și stinsul luminării > In ceasuri dintre aprinsul și stinsul luminării.

N.B. Nu am încorporat însă această strofă, cu negru, de ultimă oră, pentru a nu altera imaginea acestei versiuni C., care a figurat, autonomă și finită, așa cum am transcris-o.

75. Pe-acela, ce de geniu se crede-'l vezi că leagă (2278, negru); 76. *id.* 2278, negru;

79—80. El crede mult și bine că 'm colțul unor crieri
Va fi loc pentru dânsul și pentru-a [s]ale scrieri (2278, negru).

N.B. Dela v. 81 înainte copia trece de pe f. 51 pe f. 53 rămânând, inexplicabilă, o filă albă. E de sigur o eroare involuntară. Căci textul nu prezintă niciun biat. De bună seamă, în totul cōpies, ce s'a urmat dintr'un singur condeiu, va fi luat 2 foi odată, în loc de una.

81. Ș'aduce el aminte de câte-a* auzit (2278, negru); 82. Câte-[a] văzut și câte ei singur [a] vestit? (2278, negru);

Puțin. De ici de colo d'imagini o fășie,
 O umbră de gândire, un petec de hârtie.
 85 Când însuși a lui viață n'o știe pe de rost
 Și-or bate alții capul s'o simtă* cum a fost?
 Poate-un pedant, cu ochii verzui, peste un veac
 Prin tomuri brăcuite șazănd și el — un brac—
 Al limbei aticismu l'o pune la cântariu
 90 Și colbul cărții groase suflând din ochelari,
 Va strânge-o 'n două șiruri, va pune-o apoi la coadă—
 O notă prizărită sub pagina neroadă.

O genii, ce cu umbra pământul îl sfințiți
 Trecând liberi dar singuri prin secolii robiți
 95 Păreți ca niște medici cu blânda voastră față
 Ce nu mai [au] alt bolnav decât pe cel de față,
 Ori cui sunteți prieteni, dar ori și cui îi pare
 Că numai dânsul singur în sufletu-i vă are
 În orice veac trăirăți neîncetățeniți
 100 Și totuși nici într'unul străini nu o să fiți;
 Căci lamura vieții ați strâns'o în gândire,
 Și dându-i acea haină de neîmbătrânire,
 Voi ați făcut, că lumea, oricât se primenește
 În dreapta-vă oglindă de apururi se găsește
 105 Căci lumea pare numai a curge ș'a se trece,
 Căci coji sunt toate celea ființei ce nu trece
 Trecutul viitorul se țin numai de coajă
 A clipelor cadavre se 'nseamnă pe reboajă
 Pe când tot ce aleargă și 'n șiruri se dișterne

84. O umbră a gândirei, un petec de hârtie (2278, *negru*); 85. Când propria lui viață n'o ști[e] pe de rost (2278, *negru*); 86. Și-or bate alți capul cu ceea ce n'[a] fost > Și-or b.a.c. să știe cum a fost? > Și-or b.a.c. să scoată* [*sau, poate*: simtă*] cum a fost? (2278, *negru*) > Și-or bate alți capul s'o știe cum a fost? (2276); 88 vrăcuite > brăcuite.

93—96. De câte ori [de] unul din voi eu mă împiedic (a)
 Îmi pare c'am [a] face cu acel soiu de medic,
 Care cu orice bolnav vorbește cu dulceață
 Ca și când n'are decât grija celui de față
 (2278, *negru*)

(a) *de fapt*: De câte de ori unul etc. *l-a șters apoi pe de și nu l-a mai anexat unde trebuia.*

102. Și dându-i haina scumpă de neîmbătrânire (2278, *negru*).

103—104. De merge vremea lină* sau dacă [vremuieste]
 În dreapta-vă oglindă ea tot se regăsește
 (2278, *negru*)

105—106. Zadarnic pare lumea curgând cum că se trece
 Căci coji sunt toate celea ființei ce nu trece
 (2278, *negru*)

108. Ș'a vremei țesătură vedem [că-i]* pe reboajă (2278, *negru*).

- 110 Repaosă în raza gândirilor eterne
Iar adevărul, cași păcatul mumei Eve,
De față-i pretutindeni și pururea aieve.
- Ce caută talentul în șirele-i s'arate
Cum luna se ivește sau vântu 'n codru bate
115 De-o spune-o el aceasta sau dacă n'o va spune
Câmpii, păduri și lanuri vor face-o de minune
Și nu cum stă în carte, ci mult cu mult presus.
Ce tristă meserie să n'ai nimic de spus
De cât povești pe cari Omer și alți autori
120 Le spuseră mai bine de zeci de mii de ori.
Sunteți ca flori pripite, în colbul trist al școlii
Cetiți în foliante, ce roase sunt de molii
Și viața, frumuseța, al patimei nesaț
Nu din viața însăși — din cărți o învățați.
125 Astfel cu meșteșuguri — din minte-vă, un pir
Ați vrea să iasă rodii sau crini și trandafir,
In capetele voastre de semne multe sume,
Din mii de mii de vorbe consist' a voastră lume,
Aceeși lume strâmbă, urită într'un chip
130 Cu fraze 'mpestrită, suflată din nisip,
Nu acea altă lume, a geniului rod
Căreia tot prezentul e numai un isvod
Pe care se înalță pământ și om și cer
In gând la Kalidasa, pe buza lui Omer.

D. Ultima versiune a *Scrisorii I-a*, după care a făcut copia pentru *Convorbiri*, când a și barat, ca după întrebuințare, cu creion roșu, paginile, se află în 2282, 59—68, caietul legat despre care s'a amintit și în care se află copiate toate *Scrisorile* în ordinea, ce s'a reproduș mai sus.

Scrisoarea I-a poartă, aici, titlul și numărul de ordine *Scrisoarea III-a*, cum se poate vedea atât în transcrierea de mai jos, cât și în facsimilul din vol. I, (pag. 131) al ediției prezente. Versiunea aceasta poate fi datată circa 1880. Deși cu diferențe mici, în raport cu textul definitiv, versiunea aceasta interesează atât prin titlu, cât și prin câteva detalii, d.p. v. 16: *gânditoare*; v. 51: *cel întâiu și singur. Iată-I*, spațiul dintre 110 și 111, v. 121; Să tor vie etc.

Un mic fragment, final, 6 versuri, aproape identic, se află în 2260, 181. Nesigure: 2260, 178 + 183

Fiind ultima versiune din manuscrise, foarte apropiată de textul definitiv, ne vom folosi de ea, ca să aplicăm în subsol câteva detalii de istorie literară, ecouri din articolele sale, contemporane cu chiar această versiune. De sigur, în ziua când ziaristica eminesciană va fi în întregul ei cunoscută, numărul acestor referințe și corelații va crește considerabil.

111—112. Căci adevărul ca și păcatul mumei Eve

De față-i pretutindeni și pururea aieve (a)

(a) E purure[a] > De față-i etc.

(2278, violet)

Aceste 2 versuri înlocuiesc în 2278 versurile 137—138 din strofa XXI-ter. — O confruntare cu locul acela nu e lipsită de interes (cf. mai înainte, facsimilul filei 43 v.).

116. Câmpii, păduri și lanuri le-a face de minune

125. *Lecțiune greșită la Scurtu, Botez și Mașilu* ... un fir.

N.B. Versurile 93—134 s'au publicat întâia oară, în *Sămănătorul*, sub titlul *Geniu și talent, însoțite de următoarea notă*: «*Ms. Ac. Rom. 2276, ff. 53—54; se datează după scris și ortografie, prin 1874—77 — I. Se [urtu]*». *Sămănătorul*, IV, 17, 24 Aprilie 1905). Despre cronologia acestei versiuni (C) cf. argumentul respectiv, mai sus.

D. 2282, 59—68

SCRISOAREA A III-a

Când cu gene ostenite sara suflu 'n luminare,
Doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare
Căci perdelele 'ntr'o parte când le dai, și în odaie
Luna varsă preste toate voluptoasa ei văpae,
5 Ea din noaptea amintirii o vecie 'ntreagă scoate
De dureri, pe cari însă le simțim ca 'n vis pe toate.

Lună tu, stăpân' a mării pe a lumii boltă luneci
Și gândurilor dând viață, suferințele întuneci,
Mă pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
10 Și câți codri-ascund în umbră strălucire de isvoară,
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate,
Câte țărături înflorite, ce palate și cetăți,
Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți
15 Și în câte mu de case lin pătruns-ai prin ferești,
Câte frunți pline de gânduri, gânditoare le privești !
Vezi pe-un rege ce 'mpânzește globu 'n planuri pe un veac,
Când la ziua [cea] de mâine abia cuget 'un sărac . . .
De și trepte osebite le-au eșit din urna sorții
20 De-o potrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții,
La același șir de patimi de-o potrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genu ori neghiobi.

Unul caută 'n oglindă, de-și buclează al lui păr
Altul caută în lume și în vreme adevăr,
25 De pe galbenele file el adună mu de coji,
A lor nume trecătoare le înseamnă pe răboi
Iară altu 'mparte lumea de pe scândura țărăni
Socotind cât aur marea poartă 'n negrele-i corăbi
Iar colo bătrânul dascăl cu-a lui haină roasă 'n coate
30 Intr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate
Și de frig la piept și 'ncheie tremurând halatul vechiu
Își infundă gâtul 'n guler și bumbacul în urechi
Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic
35 Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se închiagă
Noaptea adânc'a vecinicii el în șiruri o desleagă
Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe un umăr
Așa el sprijină lumea și vecia într'un număr.

5. Și din noaptea a. etc.

Pe când luna strălucește peste a tomurilor bracuri
 40 Intr-o clipă'l poartă gândul îndărăt cu mu de veacuri,
 La 'nceput pe când funță nu era nici nefunță,
 Pe când totul era lipsă de viață și voință
 Când nu s'ascundea nimica, de și tot era ascuns . . .
 Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.
 45 Fù prăpastie? genune? Fù noian întins de apă
 N'a fost lume pricepută și nici minte s'o priceapă,
 Căci era un întunerec ca o mare fără 'o rază
 Dar nici de văzut nu fuse și nici ochiu care s'o vază
 Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface
 50 Și în sine împăcată stăpânea eterna pace . . .
 Dar de-o dată-'un punct se mușcă . . . cel întâu și singur. Iată-'l
 Cum din Chaos face mumă, iară el devine Tatăl . . .
 Punctu acela de mișcare mult mai slab ca boaba spumei
 E stăpânul fără margini peste marginile lumii
 55 De-atunci negura eternă se desface în feșu
 De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii . . .
 De atunci și până astăzi colonii de lumi pierdute
 Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
 Și, în roiuri luminoase isvorînd din infinit,
 60 Sunt atrase în viață de un dor nemărginit. —
 Iar în lumea asta mare, noi copii ai lumii mici,
 Facem pe pământul nostru, mușunoaie de furnici;
 Microscopice popoare, rege, oșteni și învățați
 Ne succedem generații și ne credem minunați.
 65 Muști de-o zi pe-o lume năcă de se măsură cu cotul
 În acea nemărginire ne 'nvărtim uitând cu totul
 Cumcă lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată
 Că 'ndărātu-i și 'nnainte-i întunerec se arată.
 Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze,
 70 Mu de fire viorie ce cu raza încetează,
 Astfel, într'a vecinicii noapte pururea adâncă,
 Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă . . .
 Cum s'o stinge, totul piere ca o umbră 'n întuneric
 Căci un vis e-al nefinței universul cel chimeric . . .
 75 În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte,
 Ci 'ntr'o clipă gându-'l duce mu de veacuri înnainte
 Soarele ce azi e mândru el îl vede trist și roș

51 cel de 'ntâiu > cel întâiu; 55. s'a* desface > se desface. 75 sq 'In legătură cu imaginea dascălului sau filosofului transcriem întâiu un câmpu de articol, politic, al lui Eminescu, și după aceea un pasaj dintr'un foileton al lui Vlahuță (Idea genilor «prietenilor seculari» mai categoric exprimată în ms. B și C).

«Statul ar trebui să fie atât de puternic organizat, existența și libertatea de muncă a claselor atât de asigurată, interesele într'o armonie atât de intimă, încât să nu-i pese nimănui de asemenea jucării caleidoscopice, cari se întâmplă în centru Atunci filosoful, uitându-se dintre vrafurile sale de cărți, din adunarea sa de prieteni seculari cu atât mai

Cum se închide ca o rană printre nori întunecoși
 Cum planețu toți înghiață și s'asvârl' rebeli în spaț
 80 Ei, din frânele luminii și ai soarelui scăpați;
 Iar catapeteasma lumii în adânc s'au înnegrit,
 Ca și frunzele de toamnă toate stelele-au perit
 Timpul mort și 'ntinde trupul și devine vecinicie
 Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie
 85 Și în noaptea nefinței totul cade, totul tace,
 Căci în sine împăcată reîncep' eterna pace . . .

 Incepând la talpa însăși a mulțimii omenеști
 Și suind în susul scării pân' la frunțile crăiești,
 De a viețu lor enigmă îi vedem pe toți munciiți
 90 Făr' a ști să spunem cari or fi mai nenorociți . . .
 Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate;
 De asupra tuturor se ridică cine poate,
 Pe când alții stând în umbră și cu inima smerită
 Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită;
 95 Ce-o să-1 pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gândesc . . . ?
 Ca și vântu 'n valuri trece peste traiul omenesc.

Fericească'l scriitorii, toată lumea recunoască'l . . .
 Ce-o să aibă din acestea pentru el bătrânul dascăl?
 Nemurirea, se va zice. Este drept că viața 'ntreagă,
 100 Ca și edera de un arbor, de-o idee 1 se leagă
 « De-oiu muri — își zice 'n sine — al meu nume o să'l poarte
 « Secolii din gură 'n gură și l'or duce mai departe
 « De a pururi, pretutindeni în ungherul unor creeri
 « Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri ».
 105 O sărmane ! Ții tu minte câte 'n lume ai auzit,
 Ce-ți trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit?
 Prea puțin. De ici, de colo, de imagini o fășie

bunu cu cât nu-l supără întru nimic, ar rîde de comedia aceasta a vieții omenеști, de lupta acestor ființe efemere, care-și dispută însemnătatea într-o picătură de timp, precum mule de infuzorii își dispută existența de câteva secunde într-o picătură de apă. Când statul e puternic organizat, întemeiat pe însuși natura poporului și a societății, pe un obicei al pământului trecut în suc și sângele locuitorilor, în datinele și apucăturile lor, ambițiile indivizilor ce-și dispută puterea sunt irezistibil de comice pentru publicul mare și pentru omul desinteresat. Mai grav este însă lucrul când statul e constituit din nou » etc., etc *Timpul*, V, 93, Sămbătă 23 Aprilie 1880)

Intr'un articol datat : Târgoviște 1883, Noemvrie 1, despre Depărățeanu, A Vlahuță, tânăr și entusiast publicist la vremea aceea, stabilea anume apropieri, mai mult sau mai puțin exagerate, între Depărățeanu și E : « În Pelegrinul ca și Eminescu în Scrisoarea I-a, poetul devine filosof Adânc și rece cugetă la deșertăciunile lumii acesteia, ș'un amarnic și negrăit desgust îl copleșește. Toate sunt supuse pierii etc. » Și mai departe . « Între dascălul lui Eminescu, care pe răboi 'și strânge învâjtura de pe galbenele roși și între Pelegrinul lui Depărățeanu, care vorbește cu vr'o cârpă, c'un lemn dela vr'o ușă, e o asemănare atât de pronunțată, încât mi-a fost cu neputință să citesc pe unul, fără să-mi fugă gândul la cellalt. Amândoi (dascăl și pelegrin) smeriți și sgrebuliți, plutind în aceeași atmosferă psihologică, cu aceeași patimă pentru adevăr și cu același rol în poezie . . . Atât e de adevărat că marile spirite se întâlnesc ». (A. Vlahuță, *Depărățeanu*, în *România liberă*, VII, Nr. 1901, Miercuri 2 Noemvrie și Nr. 1902, Joui, 3 Noemvrie 1883)

95 Căci ce-1 pasă soartei etc., 103, creeri ~ .

Vre o umbră de gândire, vre un petec de hârtie,
 Și când propria ta viață singur n'o știi pe de rost,
 110 O să-și bată alții capul s'o pătrunză cum a fost?

Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
 Pintre tomuri brăcuite așezat și el, un brac,
 Aticismul limbei tale o să'l pună la cântari,
 Colbul ridicat din carte-ți l'o sufla din ochelari,
 115 Și te-o strânge 'n două șiruri așezându-te la coadă,
 In vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poți zidi o lume 'ntreagă, poți s'o sfărâmi . . . ori ce-ai spune,
 Peste toate o lopată de țărână se depune
 Mâna care-au dorit sceptrul universului și gânduri
 120 Ce-au cuprins tot universul încap bine 'n patru scânduri . . .
 Să tot vie pe-a ta urmă în convoiu de 'nmormântare,
 Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare . . .
 Iar de-asupra tuturor va vorbi vr'un mititel,
 Nu slăvindu-te pe tine . . . lustruindu-se pe el
 125 Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te așteaptă.
 Ba să vezi . . . posteritatea este încă și mai dreaptă.

Neputând să te ajungă, crezi c'or vrea să te admire?
 Ei vor aplauda de sigur biografia subțire,
 Care s'o ncerca s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare
 130 C'ai fost [om] cum sunt și dâșii . . . Măgulit e fiecare
 Că n'ai fost mai mult ca dânsul. Și prostatecele nări
 Și le îmflă ori și cine în savante adunări
 Când de tine se vorbește. S'a 'nțelese de mai nainte,
 C'o ironică grimasă să te laude 'n cuvinte
 135 Fie care te 'nțelege . . . fețe fac familiare,
 Ca și când de o potrivă dintre ei ți-e fiecare
 Astfel încăput pe mâna a ori cărui te va drege
 Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege . . .
 Dar afară de acestea, vor căta vieții tale
 140 Să-i găsească pete multe, răutați și mici scandale . . .
 Astea toate te apropie de dâșii . . . Nu lumina

113. cântariu* > cântari*.

115—116. Cu ritmul iambic, din C. și cu cerneala neagră cca 1880, schișate, în tranziția lor spre D. în:

2308, 166 v

Te strânge 'n două șiruri te pune-apoi la coadă
 O notă prizărită sub pagina neroadă

Versurile 135—136, barate cu creion negru după transcrierea întregii versiuni. După v. 136 urma un vers, oprit la jumătate, barat puternic sub cerneală neagră, din care se mai distinge sfârșitul [îndesc.]⁴ vorbind la dreptul.

- Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
 Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
 Intr'un mod fatal legate de o mână de pământ,
 145 Toate micile mizerii unui suflet chinuit
 Mult mai mult îi va atrage decât tot ce ai gândit.

 Intre ziduri, printre arbori ce se scutură de floare,
 Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare,
 Și din noaptea amintirii mi de doruri ea ne scoate,
 150 Amorțită li-i durerea, le simțim ca 'n vis pe toate,
 Căci în propria-ne lume ea deschide poarta 'ntrării
 Și ridică mii de umbre după stinsul luminării.
 Mii pustiuuri scântează sub lumina ta fecioară,
 Și câți codri-ascund în umbră strălucire de isvoare !
 155 Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate
 Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate,
 Și pe toți ce 'n astă lume sunt supuși puterii sorții,
 De-o potrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții.

150. Liniștită li-i durerea etc [Modificarea dela etaj, cu creionul negru, cu care a batut la o ultimă revizuire și versurile, în plus, 135—136] ; 154. isvoare — în schimb în v. 10. isvoară.

2260, 181

Un fragment cu ultimele 6 versuri, identic, afară de :

154. isvoară, 157. nevoii* > aripei > puterii sorții.

* * *

143—144. Pe tema imaginii rețelilor ce sunt « într'un mod fatal legate de o mână de pământ », acest crâmpesiu dintr'un foarte interesant necrolog la moartea lui Vasile Conta (tot aici și imaginea : cei ce se nasc spre a muri din Luceafărul) :

« Dar . . . de mortuus nil nisi bene. Erorile legate de o mână de pământ se desfac deodată cu ea, și e destul dacă în urma unei existențe atât de chinuite precum este a omului ce cugetă și simte, avem a constata o urmă de bine și de adevărat, un gol. De sigur după moartea Gianurilor și Caradalelor nu va mai rămânea nimic de constatat și niciun gol în urmă-le, căci aceștia sunt dintre cei ce se nasc spre a muri și mor spre a se naște și despre a căror existență e cu totul indiferent, dacă a fost sau n'a fost ». (Timpul, VII, 90, Duminecă 15 Aprilie 1882)

Gânduri de aproape înrudite cu cele din necrologul pentru D. Petrino, scris 4 ani mai înainte : « Dar în sfârșit de mortuus nil nisi bene. Talent a avut, poet era ! Cât despre celelalte calități ale caracterului, nu a inteligenței, ele astăzi nu mai sunt. E bine chiar că dela cei mai mulți oameni cari se deosebesc întru câțiva de turma cea mare și neagră, de turma celor răi și mărginiți totodată, nu rămân în urmă decât faptele inteligenței. Înmoarmântarea poetului Dimitrie Petrino a fost simplă și tristă . . . Cât de trist e a vedea un poet mort și a-l asculta panegiricul, în care numai despre poet nu se vorbește ! ? În o viață atât de bogată și atât de sbuciumată, d. N. Ionescu nu a găsit decât un hârb democratic ! » (Timpul, III, 97, 101 4 Mai 1878).

SCRISOAREA II

«Convorbiri Literare», XV, 1, 1 Aprilie 1881

Urmărirea materialelor ce precedă versiunile autonome și, după aceea, însăși aceste versiuni, așa cum se prezintă ele în transcrierea cronologică de mai jos, vor da cititorului puțința să se informeze asupra condițiilor, care au favorizat, sau chiar precipitat, zămislirea celei de a II-a *Scrisori*. Impresia de ansamblu, ce se dăgă, din această cunoaștere, s'ar putea rezuma în constatarea că, stărnită, dintru întâi, ca o prea firească reacțiune împotriva ostilității, cu care Eminescu a fost întâmpinat de majoritatea criticii contemporane — *Scrisoarea a II-a* se curăță, cu timpul, de scorile actualității și lămurită, ca și aurul trecut prin succesive albu, devine poemul amar, însă de stoică ținută, pe care-l cunoaștem din redacțiunea definitivă a *Convorbirilor*. Din harță personală cu contemporanii cum se schițează, în deosebi în notațiile preliminare, *Scrisoarea a II-a* ajunge să însemne întâia realizare desăvârșită a acelei teme albatrosiene — a surghiunirii poetului în societate — pe care Baudelaire ¹⁾ a închis-o în alegoria pasărei captive și despre care, cu ani înainte, Hasdeu anticipase câteva interesante ecouri. Iată pentru ce reconstituirea, fie cât de sumară și de necompletă, a câtorva din evenimentele acelei vremi înseamnă, odată cu un crâmpieiu de cea mai sigură biografie eminesciană, și reconstituirea atmosferei în care avea să încolțească și să prospere întâul germen al *Scrisorii a II-a*.

Contactul lui Eminescu cu mediul acesta, nereceptiv ba chiar ostil, al contemporanilor, datează de timpuriu. Fragmentar și repartizat, după necesități, la diverse capitole, istoricul acestor raporturi se află schițat și în primul volum al acestei ediții, în deosebi la pg 317—318, 325—329; 497. Trimițând, deci, pentru acele detalii, pe cititor, la sus indicate pagini, vom încerca, după o fugitivă recapitulare, să aducem ici și colo, câteva completări și, mai ales, pentru anii 1875 și 1876, unele ecouri de presă ce, neîndoios, vor fi impus poetului tema *Scrisorii a II-a*.

Abia soarele văzusem, și 'mplântară a lor ghiare — În gânduri ce le crescusem ani întregi cu desmierdare — sună versurile 7—8 din întâia versiune autonomă (A) și ele reproduc întru totul imaginea neretușată a realității. Versul face aluzie negreșit, nu la debutul juvenil din 1866, cât la cel din *Convorbiri* dela 1870, așa cum mai târziu stihul 7 al versiunii B¹ (cca. 1880) — *Zece ani de când prinsesem să mă 'ncerc în luptă dreaptă*, etc., — numără tot dela debutul din 1870, ceea ce înlesnește, fără puțință de eroare, datarea acestei a doua versiunii autonome. Și 'n adevăr:

În 1871, și abia după trei poeme tipărite în *Convorbiri* (*Venere și Madonă*, *Epigonii* și *Mortua est*), Eminescu este citat, cu toate onorurile, în ordinea de zi a *Nouei direcții*, istoricul studiu al lui Titu Maiorescu. Dacă o caracteriza ca: *poet în puterea cuvântului* putea fi trecută în rândul formulelor convenționale, dovadă că a repetat-o după aceea cine și când a vrut ²⁾, situarea lui Eminescu, indiferent de precauțiile explicabile, ale criticului, imediat după Alecsandri avea de ce să irite. *Spre-a vedea cum pădărește buguind în zeci de foi — Unii aprobă, iară alții ne împroașcă cu noroiu?* — (în prima redacție din A.: *Și în limbă pădărească îi vedeai prin foi, prin «Pruncul» — Cum se mișcă, cum zămbește ori ce font, ori ce bomuncu!*) adăoga poetul, două versuri mai departe, în aceeași versiune B¹ și, din nou, stihurile acestea exprimă purul adevăr. *Columna lui Traian*, *Tribuna*, *Revista contemporană*, *Românul* alias *Pruncul*, *Ghimpele*, *Telegraful*, *Apărătorul Legei* (Iași), *Curierul Balassan* (Iași), *Perdaful* (Iași) iată câteva numai din acele «zeci de foi» de unde porneau săgețile, ținând de preferință în Junimea și căpetenia ei, Maiorescu, dar nimerind nu odată și stihurile și făptura poetului nostru Pantazi Ghica, Petre Grădișteanu, D. Aug. Laurian, V. A. Urechia, Mihail Zamfirescu cu meritoria lui bufonerie «Muza dela Borta-rece», Gr. Gellianu alias Anghel Demetriescu (cf. vol. I, paginile, mai sus amintite), Bonifaciu Florescu — iată nume, *de prim plan*, ale intelectualității acelor timpuri, ce n'au pregetat să cântărească și, în variate chipuri, dela șicană până la nepricepere (inclusiv glumele, când inofensive, când amuzante), să pună la index opera, totuși născândă, a lui Eminescu.

De prim plan — pentru că o cercetare minuțioasă ar descoperi și un al doilea, ba chiar și un al treilea plan. Incurajați de exemplul celor mai mari, zoiu cei mici nu se lăsau nici ei mai prejos. Așa cum, în «Faust», noaptea Walpurgiei e urmată de intermediul «visului din noaptea Walpurgiei», balet și parodie epigramatică în marginea adevăratului «vis al unei nopți de vară», shakespearean, și de astă dată, paralel cu comedia cea mare, a ostilităților, se joacă una mai mică, ce reflectă și maimuțărește. Două-trei exemple.

¹⁾ Cât de mare e prestigiul metaforei baudelaيرية și cât de firesc se impune ei, dela sine, se poate deduce și din următoarele rânduri ale lui N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, Introducere sintetică, 1929, pag. 176: «Și, în atmosfera aceia de povestiri, de glume, care distrau uneori mai mult decât toată literatura care se presinta acolo, omul s'a înfățișat așa cum se înfățișează, într'o poezie a poetului francez Baudelaire, acea pasăre a mărilor care, pe uscat, din cauza aripilor ei de uriaș, nu poate să umble. Tot așa imensele aripi ale lui Eminescu se vedeau stingherite în odăile pline de veselie unde se strângeau membrii «Junimii».

²⁾ G. Gellianu [Anghel Demetriescu], *Schițe literare. Foi de toamnă* de N. Georgescu («G. era poet în toată puterea cuvântului») în *Revista Contemporană*, III, 1, 1 Ianuarie 1875.

Cu toate că numărul prim, dela 1 August 1873, din *Tribuna Revista cestulor contemporane*, prin directorul ei, Gr. H. Grădă, vorbise cu oarecare înțelegere despre «Starea literaturii și artelor în România», cu care prilej conferise un excelent certificat lui Teodor Șerbănescu¹⁾, «cel mai iubit dintre tinerile privilegiori ale Moldaviei. Un elev al lui Henri Heine» — numărul următor, dela 15 August, aducea o violentă diatribă «Epistola lui Alfred de Musset către Lamartine tradusă de d-nul Naum», semnată de Stephan Ch. Tell, unde, paralel cu elogiul lui Musset, era vorba de «incurabili» dela *Convorbiri literare*, de epigramele lui Botnărescu, etc. «Pentru Dumnezeu, domnilor dela noua direcțiune ce v'am făcut » exclama, cu patos, autorul

Câteva luni după studiul lui Gellianu, alias Anghel Demetrescu, *Revista contemporană* publica un articol despre poeziile Matildei Cugler, în același spirit prozodic, și cu aceeași aversiune pentru noua direcție din Iași. «Defecțele ce i le imputăm, scria N. Ținc, traducătorul odei lui Manzoni, îi vin dela modelele școlai sub influența căreia d-ei se află: Direcția cea nouă din Iași Direcție care, găsind defecte în toată lumea și la tot ce nu e ieșit din cercul d-lor, nu oprește totuși nici decum pe d-nii I. Negruți, Eminescu, Botnărescu și alții, de a scri niște versuri, ciudate, în cari regulile artei, ale limbei și prescrierile bunului gust sunt foarte călcate, ceea ce face ca poeziile d-lor să nu fie gustate și mulți cetitori să nu vadă într'însele altă poezie, decât pretenția de a și le numi așa. De vișul limbei, d-na Cugler, într'adevăr, e ferită etc.»²⁾ — «Hei! Domnule Eminescu, lumea s'a săturat de versuri ca «Purceluș cu coada sfidel», etc., și «scriitorii moderni caută a vedea suferința, etc., etc.» — erau ecourile întârziate cu cari răspundea, câțiva ani mai târziu, «un uitat Scarlat C. Moscu» în *Telegraful*, XII, 2973, Joi, 8 Aprilie 1882³⁾.

A reconstitui, dimpreună cu toate planurile ei, întreagă acea atmosferă, așa cum se reflectă ea în numeroasele publicații ale epocii, ar fi și imposibil și nelalocul său. Asume trimiteri în marginea câtorva din protagoniștii polemicii, vor aduce în arenă numele a diferite gazete și reviste Totuși pentru a da o mai sugestivă icoană de frecvență și intensitate cu care a fost exploatată o temă ca aceea a *Direcției noi*⁴⁾, dimpreună cu toate ramificațiile ei, vom încerca să redactăm tabla de materii, analitică, a două din publicațiile, anume alese: una de mai întinsă circulație, *Ghimpele* și alta, tinerească și de mult mai puțin ecou, *Revista Junimeii*.

Redacția unei atare table de materii, analitice, cum e aceea a *Ghimpelui*, pe care cetitorul o poate percurge mai jos, nu este printre operațiile cele mai agreabile, ale bibliografului. Nu odată, în fața nivelului așa de coborât al atâtor din producții am stat la gânduri. Anecdoticismul acesta excesiv și fără de ecou merita el oare să mai fie desmormântat din groapa comună, în care l-a nivelat, la un loc cu făuritorii lui, uitarea? Dacă, totuși, trecând peste o prea firească repulsie, am convenit să schișăm această foaie de temperatură, scăzută, a umorului, e numai pentru că am socotit-o de un exclusiv interes documentar. El trădează o stare de apăsare, a timpului, o psihoză cancanieră, de care se făceau deopotrivă de vinovați, și cei gravi nu numai cei neserioși Când Anghel Demetrescu în întâiul său studiu, din 1875, asupra poeziilor lui Eminescu (cf. vol. I), al cărui *ingenium* cu toată împotrivirea se vedea bine că-l presimțise, afla cu cale să citeze din *Perdăful*, lamentabila publicație humoristică ieșană sau, împrumutând glumele «Muzei dela Borta-Rece», să bagatelizeze o poezie de suavitatea *Floarei-Albastre* — faptul nu se pare cu osebire tipic pentru epocă și pentru anume din pervertirile ei de gust.

Mai mult: *Ghimpele*⁵⁾ e, într'un fel, sucursala, mai mult sau mai puțin, licențioasă a *Revistei Contemporane*. Intre cele două oficine, schimbul de scriitori și de inspirație e destul de frecvent și el ar putea fi urmărit mai mult decât se poate bănui din spicuirea de mai jos «Însă ce elogiul constituie și răsul acelora ce nu se pricep să respecte?» — scria consolându-l, cam cu zece ani înaintea acestor evenimente orientale, Villiers de l'Isle Adam lui Baudelaire și judecata aceasta pătrunzătoare o putem adopta și pentru ale noastre⁶⁾.

¹⁾ În legătură cu favoarea de care se bucură Teodor Șerbănescu, vezi mai departe extrasul din *Revista Junimeii* (1875). — Despre «școala bunului gust, căreia aparțin d-nii Șerbănescu, Olănescu, d-na Veronica Micle ș. a.» în pamfletul enigmaticului *Rsenzi*, din *Literatorul*, I, 6. Dum. 14 Febr. 1880, (pentru text și comentariu: cf. Augustin Z. Pop, *Contribuții eminesciene*, I, *Eminescu și Bonifaciu Florescu*, 1938, pag. 11)

²⁾ N. Ținc, *Poesiile d-nei Matilda Cugler* în *Revista Contemporană*, III, 7, 1 Noembrie 1875.

³⁾ Aug. Z. Pop, *op. cit.*, pag. 15.

⁴⁾ «*Direcția Nouă*, cum îi zisese Maiorescu sau *Noua Direcțiune* cum o botezaseră adversarii politici din București era prigonită, ocărâtă, huiduită Cuvintele *Direcția Nouă* ajunsese un fel de batjocură a partidelor de opoziție contra lui Maiorescu » (Iacob Negruzzi, *Amintiri din «Junimea»*, [1939], pg. 226 sq.).

⁵⁾ Cf. Maiorescu, *Discursuri Parlamentare*, II, pag. 14 «Și pentru cei mai de rând o foaie zisă umoristică, *Ghimpele*, sub redacția lui Orășeanu și cu colaborarea vremelnică a d-lui G. Dem. Teodorescu, publica poezii de batjocură în contra dinastiei și da ilustrații ca cea din numărul de la 9 Noembrie 1875, unde se insulta viața privată a Domnitorului».

⁶⁾ Pentru debutul, oricum de excepție, pe care nu l-am înregistrat, al tânărului humorist Caragiale, să se consulte I. L. Caragiale, *Opere*, IV, ed. Șerban Cioculescu, 1938, pag. 279 sqq.

Evident lucrurile nu trebuiesc dramatizate peste măsură. Nu e vorba, aici, de puritanism. Gluma și anecdota, precum se știe, erau în mare cinste și la junimiști, iar toamna anului 1876, cum se va vedea mai încolo, departe de a fi fost însoțită de bocete, a prilejit una din cele mai vesele aniversări ale Junimei.

Înainte de a da curs acestei treceri în revistă să precizăm, că tabla de materii, analitică, e departe de a fi completă, că ea reprezintă o spicuire numai a ecourilor, ce interesau cazul în speță, că uneori textul e așa de palid, încât citatele sau lipsesc cu desăvârșire sau sunt, fără nicio pagubă, trunchiate și că, ori de câte ori nu se amintește autorul, e pentru că el lipsește și în original.

Ghimpele, XIII, 14, 21 Maiu 1872 — (Caricatură pe f. 4: Maiorescu cu 2 sticle la masa unei crâșme. Deasupra ușii, scris, pare-se: Cashaus (= Gasthaus?). Un client, în picioare, în fața lui. Și legenda.) — «Ce faci domnule acolo? — Maiorescu: majoritatea Camerei cu aceste două voturi de pelin, după teoria filosofico-sociale a moralistilor prusați».

Ibid., XIV, 17, 3 Iunie 1873 — *Beția de cuvinte* (după ce amintește polemica dintre *Convorbiri Literare* și *Revista contemporană*, ale cărei răspunsuri «cam înfundază pe grozavul critic, și din gigant ce se credea, îl reduc la modeste proporțiuni ale unui pigmeu», urmează:)

«Cititorii *Ghimpelei* își aduc aminte că d. Titus Livius Maiorescu a fost pus în caricatură la uă masă, fiind strâns la piept o butilie de vin și bând sănătos cu paharul, iar la întrebarea: «ce faci acolo?» răspundea că Maiorescu: Camerei din care face parte.

«Acea caricatură trebuie să-l fi pus tare mult pe gânduri și reputațiunea-i de om priceput — pătată numai prin sentința consiliului profesoral de la universitatea din Bucuresc, înaintea căruia a fost dat în judecată și condamnat, cum și prin oarecare încurcături foarte morale la pensionatul cu pricina din Iași — și reputațiunea-i de om procopșit s'a simțit oarecum atinsă prin atribuirea vișului de «beția».

«Mult trebuie să fi suferit d-sa din această cauză și cu multă grijă trebuie să ne fi purtat sâmbetele ca să ne răspundă. Cu toate acestea, ca să nu s'arate om hain, ca să zică că nu dă importanță la asemenea bazaconii, se gândi că e mai nemerit să-și îndrepteze săgețile 'n altă parte.

«Ș'asa și făcu, căci înbătă *Revista contemporană* și nu găsi să dea alt titlu criticei sale decât «Beția de cuvinte».

«Constatarea noastră este dar că Titus Livius n'a uitat caricatura în care a fost pus bând cu setea lui Tantal, iar mulțămirea ce-i facem e că ne cruță pe noi de fulgerele-i atât de feroase.

«Reputațiunea-i deci de om treaz d'acum încolo poate că va începe să se mai repare, căci îngrijii să atribue și altora vișul beției, fie și numai de cuvinte, în lipsă de beția cu spirtoase, cum o obinuiesc d-sa.

«Ș'acum, după ce ne-am împlinit această datorie, amândouă foile *literare* își pot rupe foarte bine penele scrind și prescriind la rețete în contra beției».

ibid., XIV, 19, 17 Iunie 1873 — *Noua Direcțiune din Iași* (Limba folosită de Bukarest-Tramways pare «bucățică tăiată din româneasca *Nouei Direcțiuni din Iași*»; actele parlamentare germanizează localități din țară :) «D'o mai *pursuvarisi* înaltul guvern tot așa, charta României o să ia în totul fața unei țări nemțești. Atunci triumf mare pe «Noua Direcțiune» din Iași!».

«Aflăm că în vedere cu acea zi de glorie pentru maimuțele darviniane, ele s'ar fi și apucat de lucru: vor adică să-și pregătească și lor câte un nume nemțit, precum se face, sub inspirațiunea lor, cu țara. Deja D. Maiorescu — ca să probeze și noua aserțiune a *Curierului Nouei Direcțiuni* că numele nu face nimica — și-a ales numele de Grosser, Tader Leib Grosser. D. Negruzzi, al bietului C. Negruzzi, se îngâmfa și mai mult cu numele de Schwartzter, D. Pannu, după slavonește, traducându-și numele în Herr, devine Herșeu, d. Carp se mulțumește cu ecuivalentul Tischer, D-lui Pogor nu i s'a ales încă de nume, dar helbet!... [de fapt: belbet]. Discuțiune vie în privința d-lor Naum, Eminescu, Ciupercovis și câțiva de a treia mână! Se asigură însă că treaba se va sfârși cu pace și cu o petrecanie la Borta-rece.

(Urmează alte câteva glume despre Maiorescu, Butnărescu și *Curierul de Iași* — «cutier al maimuțelor darviniane» care face «concurență *Convorbirilor Literare* în lucruri de ris, scrise cu un aer serios și doctoral».)

ibid., XIV, 49, 23 Decembrie 1873 — (pe tema proiectului guvernamental referitor la reforma codicelui penal). «Un spectator . întreabă pe vecinul său pentru ce fostul director al școlii centrale de fete din Iași susține cu atâta ardoare proiectul guvernului, când acest proiect sporește mai toate pedepsele? — Pentrucă, răspunse întrebătorul, micșorează câteva din ele, între care și pe cele de sub titlul *atenante la bunele moravuri*».

ibid. XIV, 51, 6 Ianuarie 1874 — *Cadouri și urări de anul nou 1874*.

MORALULUI MAIORESCU

Ministru peste școală și peste monastire
Să facă carnavalul ca tu să te numești
Căci om mai cu talente supreme, peste fire,
În toată România ca tine nu găsești.

Morala să se ție de urma dumitale
Ca praful după câine, și un pensionat
Să vezi deștept, aievea în visurile tale
Căci ele sunt simbolul ce sus te-au înălțat.

ibid. XIV, 52, 13 Ianuarie 1874 — *Revista politicoasă* (despre cârpele ministeriale): « apoi recomandă un alt candidat, pe mucenicul *nouei direcții* din Iași, pe apostolul moralității, pe condamnatul inocent al jurilor universitare, pe *Minorsecul*¹⁾ ce sta și el lângă aripele protectoare ale cloșcei repuroaice». — *Ghimpu lumii* .. « Ghimpele dlui Maiorescu. moralitatea » « Ghimpele dlui Boleac: *Ghimpele* ». « Ghimpele *Ghimpelei* » neachitarea abonatilor »

ibid. XV, 4, 10 Februarie 1874 — *La Duda* (după școala nouă dela *Convorbiri Literare* din Iași) de *Amorescu* [*versuri plate ca toate cele iscălite, mai departe, Schloim Leibsky*] — La caricaturi: Maiorescu & Boerescu și *Pressa* înjunghiată « d'un Minor imoral și d'un Bou sperjur ».

ibid. XV, 14, 7 Aprilie 1874. — *O ședință a muselor de Ghedem* [G. Dem. Teodorescu]. (Musele din Borta-Rece dau sugestii pentru cârpeala ministerului.)

« Cel mai bun, dar, după mine
« E Tit Liviu Maiorescu
« Și lui cinstea se cuvine,
« Căci e grav, e și burlesc

« Lirica și tragedia
« Musica, danțul focos,
« Istoria, comedia
« Eroismul bătător,
« Critici de școala nemțească,
« Artele, după antici,
« Floarea ungurească
« Toate au de el lipici ! »

ibid. XV, 15, 14 Aprilie 1874. — **Telegrame din țară.** *Tomn Tito Maiorescu* Pucuresk. Aflat cum tum-ta pus minister. Das focut mult mulțumiri; aber și aine grosse pagub. Brietën tumföştr plec tot Pukuresk mit maine libe Karolin La min nu are și faş nimik aiş. Al-so roc la tum-ta angajiren fur mih ter *Tunnel-rumänische-Pasaj*, oder ain andere com *Union* Antwort bezalht. **Andrepenor fon Borta-Res.**

Uă petițiune. Către noul ministru al instrucțiunii publice de *Claudia*.

Noi, mai jos sub-iscălite
Și de mici *nenorocite*
Încă din pensionat,
etc. etc.

Felicitare. *Noua direcție din Iași către noul ministru de culte și instrucție publică.*

Marți, Aprilie 'n nouă
Direcția cea nouă
Fiind la Borta Rece
Necazul să-și înec
De cele ce-auzise
Și 'n urmă le citise
Că iar s'a apucat
Hădeu cel blestemat
In foaia ce redige
« Măgari » ca să ne strige, etc.

Pe când stam la o masă
Cu lume tot aleasă
Și beam de supărare
Strigând în gura mare
« Trăiască Maimărescu ! ».
Veni și Eminescu
Și ne aduse-o veste
Ce ne păru poveste,
Că 'n fine ești în rost
Căci te-ai numit în post,
Cu chin, cu vai ș'amar
Ministru secretar
La culte și la școli
Pe lună optzeci de poli.

¹⁾ « Oamenii atât de minorenii în estetică, încât nu admit nici o critică... » : [Iosif Vulcan] în *Familia*, V, 13, 30 Martie/11 Aprilie 1869 *apud* această ediție, vol I, pag. 282.

Atunci ne 'mbucurărăm
 Și ție închinărăm
 Vreo patru, cinci butoare
 Și halbe mari o droaie, etc.

(«unul ținut pe mâini de doi» recită un sonet de uiaie, improvizat)

. . .
 « Ministru de o dată,
 « Un dascăl dintre noi,
 « E faptă însemnată
 « Ca asinu 'ntre oi »

 . . .
 « Și am urat să fim
 « Slujbași, câți *comorbini*
 « L'al tău departament ! »
 . . .

*

NUMIRI IN FUNCȚIUNI

.
 La arhivă director
 Cunoscutul scriitor
 Al *Columnnei lui Traian*
 Petricei Hasdeu Bogdan
 Dând afară p'Aricescu
 Dojenit de Minorescu
 Că n'a scris pe placul său
 Când era la Penteleu.

Ce Marin, Aron, Petrescu,
 Zalomit și A. Orăscu
 În consiliul școlar ?
 Să se pue Eminescu
 Pan, Xenopol, Botnărescu
 Din al Bortei sfânt altar !

ibid. XV, 18, 5 Maiu 1874 — Cântec de lume (după școala nouă dela *Comorbiri literare* din Iași).
Dedicațiune d-lui T. L. Majorescu, ca fondator al zisei școale și ca somitate literară de Schloim Leibsky [*Versuri lamentabile* .]

Frunzuliță, liță, liță
 De năut uscat,
 etc., etc.

Alt cântec de lume (după aceeași școală și dedicată aceleiași PERSONE de Schloim Leibsky [*la fel de lamentabile*]

Liță, liță, frunzuliță,
 De piper cernut
 etc., etc.

ibid. XV, 20, 19 Maiu 1874. — *La amantia* (după școala nouă dela *Comorbirile Literare* din Iassy)
Dedicată d-lui T. L. Majorescu ca fondator al școalei și ca somitate literară de Schloim Leibsky.

Copilă, pilă, pilă de frumuseți ornată
 Ce știu ca să joci polca și valțul câte o-dată
 etc., etc.

ibid, XV, 24, 16 Iunie 1874 — **O dezolare** de *Leibsky*. (La Borta-rece e doliu pentru plecarea lui Maiorescu. O bute ține un discurs apostrofează pe M. că a zăpăcit pe Negrilă .)

« Da, 'l zăpăciși sărmanul, pe el și pe Eminachi¹⁾
 « Și pe alții ai ortalei, cum și pe Botnărachi
 « Cari se uitau la tine ca-ți vechi la un Semizeu
 « Dar drept recunoștință cu ci fuși un pigmeu »

(la cuvântul Negrilă, care se miră că o bute vorbește.)

. . .
 « Această împrejurare fu mai proverbială
 « Ba în înțeles luată a fost fenomenală!
 « Te-însarcin Eminachi ca în stil mai bărbătesc
 « S'arătă la toată lumea că buțile vorbesc,
 « Că fabulă nu-e asta, ci lucru adevărat
 « Ce noi cu toți ai noștri la bortă am constatat».

ibid, XV, 31, 4 August 1874. — **Suspin dureroso-amoros** (După școala nouă dela *Convorbiri Literare* din Iași) de *Leibsky*.

ibid, XV, 34, 25 August 1874. — **La Adorata** (După școala nouă a *Convorbirilor Literare* dela Iași) de *Leibsky*.

ibid, XV, 35, 1 Septembrie 1874. — **E minune . !** (după BOTNARACHI dela *Convorbirile Literare*) de *Leibsky*.

ibid, XV, 36, 8 Septembrie 1874. — **Ţiracladiselle** (dela *Convorbirile Literare* din Iași).

Botnărachi, cunoști bine
 Vechiul meu protectământ
 Să mă contrazici pe mine
 Cred că n'ai nici un cuvânt

. . .
 Cu toate astea eu pe tine
 Fundcă prea mult m'ai distrat
 Te voru recompensa, 'n fine
 Cu un post înaintat,

Și 'n locu-ți de îndată,
 P'Eminachi voru numi
 Sau p'un alt gură-căscată
 Ce ca tine știe-a scri

.
 Abia zise și c'o mână
 Ordinul a subsemnat,
 Și o slujbă mult mai bună
 Lui Botnarachi s'a dat,

Și pe junel' Eminachi,
 Din Berlin abia sosit,
 În locul lui Botnarachi
 Peste biblu l'a numit

ibid, XV, 37, 15 Septembrie 1874. — **Apel la ai mei** de *Leibsky* (Maiorescu cere celor pe cari i-a « cînaclădisit » să-i toarne o odă).

ibid, XV, 40, 6 Octombrie 1874. — **Amicului Botnarachi** de *Leibsky* (Maiorescu pune la cale să-și dea demisia pentru ca lumea să creadă în « cinstea » lui)

.
 Toate acestea, Botnaraky,
 Să le comunicî frumos
 Confratelui Eminaky,
 Și că lucru e serios !. .

¹⁾ Cf. I. E. Torouțiu, *St. și d. l.* III, 137: « Eminache a fost de pașu în București . » din scrisoarea dela 30 April / 12 Mai 1886, ce Chibici trimite lui Slavici, la Sibiu.

Terminând aceste treburî,
În anticul Iași voui fi,
Și 'n vechile-ne cer[c]uri
Politica vom suci
.....

ibid, XV, 41, 13 Octombrie 1874. — Epistolă deschisă. *La Olga* (Imitațiune după Botnărkă-Erninaky) de *Leibsky* (epigraf: Amor, copil sburdalnic, perfidule amor !... LARA¹⁾). Vorbește-le, le spune ... LARA).

ibid, XV, 43, 27 Octombrie 1874. — Bibliografia de Alexe. «*Critice : Instrucțiunea publică și mai cu seamă educațiunea în internatele de fete*, de D. Muierescu, operă foarte morală, tipărită la Iași cu ajutorul Societății *Palavrelor Literare*, și incuviințată, pe cât se aude, și de actualul ministru al instrucțiunii publice, ca carte didactică».

ibid, XV, 44, 3 Noembrie 1874. — *Partea literară*. O introduțiune politică caraghioasă din domeniul ordinii în... gheșefturi de *Sir Kock*. (Scenată politică. Câteva replici de Muierescu, împănate cu latinisme. Ai zice un soi de Marius Chicoș Rostogan *avant la lettre*. Intrunirea se termină cu bătaie).

ibid, XV, 45, 10 Noembrie 1874. — La cursul dlui Muierescu (impresii-glume).

ibid, XV, 46, 17 Noembrie 1874. — (Revista: glume pe marginea mesajului și constatărilor lui:) «8. Neajunsurile din legea instrucțiunii publice, și prin urmare necesitatea simțită de o nouă direcțiune, prin modificările ce se vor cere în curând cu un proiect de lege, modificări cari pe lângă alte binefaceri vor contribui ca facultățile să dea statului înalți funcționari — O voce : Ca d. directore *Nimica*» [= Teodor Nica]. (În notă, explicația: pentru ca să poată numi pe d. *Nimica*, «cum *Nimica* e tot nimica, chiar când e om — și ca să-l poată trece în raportul de recomandație, d. Muierescu, șterse silaba *mi* din mijloc, lăsând restul: tot NI-MI-CA»).

ibid, XV, 47, 24 Noembrie 1874. — O povață de Nini:

.....
Giaba Musiu Titus îndrugi astăzi multe,
Și verzi și uscate din baltă, din munte,
Vrei să pui în școale bogatul *ceaslov*
Tipărit cu brânza la voi la Brașov.

ibid, XV, 48, 1 Decembrie 1874.

Câte fericiți avem de Sir Kock

.....
Avem vechi și noi miniștri, oameni de capacitate,
Morali, onești fără scamă, iubitori de libertate,
Conducând barca în care este nația română
Nu p'o mare turburată, nu cărmită de o mână
Nedibace, fără țintă și isbită d'orice stânci
Ci p'o cale înflorită, peste munți și văi adânci
Cu-ajutorul școalei nouă stabilită 'n Borta-Rece,
Care chiar cu Eisenbanul prin văzduh o poate trece.
.....

ibid, XVI, 1, 1 Ianuarie, 1875. — *Prezente de anul nou de Nini*:

.....
Iar lui Musiu Titu,
Ungurean, unitu
Un frumos *ciaslov*
Lucrat la Brașov,
Două burdușele
Brânză din Săcele,
etc.
.....

ibid, XVI, 2, 5 Ianuarie 1875. — *Boboteaza* de Nini:

.....
Și spătarul smirna, stând ca în țepușă
Va ține în mână sfânta căldărușă,
Tituș-logofetuș isonul va ține,
.....

¹⁾ Colaborator al *Revistei Contemporane*. (n.n.)

ibid, XVI, 8, 16 Februarie 1875. — «*Bibliografie*. A eşit de sub presă şi se află de vânzare la librăria Levandoski în Iaşi: OBSERVAȚIUNI CRITICE ASUPRA LEGII DE INSTRUCȚIUNE proiectată de d. ministru T. L. Maiorescu. Broşura conţine toate articolele relative la acest proiect publicat[e] în ziarul «Românul» dela 22 Decemvrie 1874—20 Ianuarie 1875. — Observaţiunile juste şi oportune, consideraţiunile pline de lumină, ce ea cuprinde, ne dispensează de orice recomandăţiune, fiind siguri că publicul va primi cu bucurie această publicaţiune bine-venită».

ibid, XVI, 21, 18 Maiu 1875.

UĂ STROFĂ

dintr'un manuscript găsit la Borta-Rece.

Intr'o vreme Muerescu
D'un păcat îngreunat
Pe- autorul Botnărescu
Şi pe altul Eminescu
Poeţi gemeni i-a fătut.

România habar n'are
De norocul ce-a păţit
Pe când ei în gura mare
Laudă cu înfocare
Pe-al lor tată-ermafrodit.

ibid, XVI, 28, 6 Iulie 1875. — (Caricatură. Maiorescu împarte premiile, într'o clasă de pensionat. Legenda:) — «Groos aleargă că mă ia dracul, ajută-mă ca şi altădată, şi-ţi voi da şi ție cunune. Oh! borta rece, borta rece, unde ești să mă vezi în ce hal sunt în fața direcției noi».

ibid, XVI, 31, 27 Iulie 1875. — *Un dialog între doi*. — «Muerilă şi Bouerilă» — *Visul lui Muerilă* de M. Negruşi. Profesor de scrimă şi gimnastică. — (Dialog între Maiorescu, care a visat că vor fi isgoniţi dela putere, şi Boerescu).

ibid, XVI, 33, 24 August 1875. — *Țara merge strună* de Sir Kock.

.....
Iară Muerescu, logic-filosof
Şi burdof de carte! aoleo! of! of!
După ce cu prinţiu ştiuţi din Prusia
A regulat tobă drumul... coţcăria,
In Berlin, se zice, având foame mare
A cerut să-i facă un fel de mâncare
.....

(i s'a dat iahnie de broaşte-picioare — şi zace «— de plecate!...».)

ibid. XV, 43, 19 Octombrie 1875 — Legende pentru caricaturile din pagina a IV-a — de *Cucutică*].

Caricatura II

Cărturar dela Braşov
Licenţiat în ceaslov
Critic *ad-hoc* din Bengal,
Logic ca un papagal

.....
Şi discută şi tuşeşte
Şi pe cărţi se tăvăleşte!
.....

(Caricatura I: legendă şi desen la adresa lui Alecsandri — raportor la Crawley. — Caricatura II: Maiorescu trântit pe cărţi şi un alt Maiorescu (?) în picioare — îl arată cu degetul sau îl apostrofează?)

ibid, XVI, 45, 2 Noembrie 1875. — *Ministerul de Cocris* («Unii spun că cade!... cade ministerul!» etc.) — *Revista politică*. (Comitetul teatrului, cu ocazia unei spoieli a Teatrului Naţional, a dat jos vulturul lui Bibescu şi a pus stema «Nihil sine Deo») — (Caricatură: pe faţada Teatrului Naţional, Maiorescu, cu chip de mătă, apostrofă de vulturul lui Bibescu. Legenda:) «Acest cuib îmi mai rămăsese neatacat şi pe care îl locuiesc liniştit de 23 de ani. Toţi parveniţii m'au respectat, numai tu mătă linguşitoare, îmi răpişi culcuşul ca să plăci stăpânilor».

ibid. XVI, 46, 9 Noembrie 1875. — *Ghidi, ghidi, cutră de Nimi*. («Încă o broşură» dar care acuză şi aruncă vina «Nu pe Mascarache — Sau pe Dumitrache — Nu pe Vasilache — Sau pe Muerache — Nu pe Lichelache —» etc.)

ibid., XVI, 47, 16 Noembrie 1875. — *Cărturăreasa din mabalaua Dichiu* de Sir Kock. (D-nele C[ă]targiu și B[ă]lăcescu la Elena Preoteasa). « Pune o sută de cuite și fă să moară toți blestemații care scriu gazetele *le Siècle*, *le Bien public*, *la République française*, *les Tablettes d'un spectateur*, *la Presse*, *Débats*, *Politik*, etc., etc., *Românul*, *Telegraful*, *Alegătorul liber*, *Apărătorul legii*, *Ghimpele*, *Perdaful*, și toate celelalte, cu toți redactorii lor, și cu tot neamul lor !... ».—(Caricatură. Bachanală. Maiorescu, ca un alt Bachus, călare pe o bute imensă, pe care scrie: Instrucțiune Publică, cu o cană în mână. Alaiu de cules de vii, în jur. Legenda: Banchetul noiei direcții la borta rece patronat de Muerilă).

ibid., XVI, 52, 21 Dec. 1875. — *Domnului B. P. Hasdeu* de Sir Kock.

.....
 Afirmi fără sfială c'al cultului ministru
 Savant logic și critic, a școalelor sinistru,
 Mai zici că prin poruncă formală te-a oprit
 A răspândi lumină prin cursu-ți gratuit.

Sedinta unui Conciliabul nostim ținut între marele Mascarache, Florilă Bolgradinschi, Iorguță Pesmet, Muerilă Borta-rece, Rosea publică și Logofătul Luchia-varij.

« *Muerilă borta-rece.* No, dragii mei domni ! toți ați cuvântat pe rând musai câtă să grăesc și eu; trebue să facem o țară de șpar (economic) fără ala nu merge. No, eu propui minten o economie. Recomandăluiesc Dumnia-Voastră radierea din budget a instrucției publice și no, musai rehnung va fi echilibrat, numai mă rog, mărite Domnule, leafa de Ministru să nu se radieze ». — (Caricatură. *Curs de chemie biologică.* Dr. Davilla (?) la catedră. Eleve, elevi. Printre ei, Maiorescu cu ghiozdan. Legenda:— « Dragii mei elevi, legea chimică ne probează că: doi corpi eterogeni puși în contact dau naștere la un al treilea ! — Așa e domnule profesor, eu am făcut experiența la Iași !... ».

* * *

Intr'un format și cu un tipar înrudite cu cele ale *Revistei Contemporane*, apare la 15 Ianuarie 1875 *Revista Junimei*. Durata ei ține până către sfârșitul anului sau, cum o spune chiar ea într'un *Retrospect final*, nouă luni și însuimează aproape cinci sute de pagini. Scrisă cu surprinzător talent și ridicând discuția, precum în problemele de limbă, la un nivel superior, *Revista Junimei*, oricât ar aparține aceleiași linii de bătaie, reprezintă oarecum flancul ei moderat și capabil să facă mai curând legătura cu tabăra adversă. Cetitorul va trage de bună seamă concluziile și sugestiile ce va socoti de cuviință — nu va pregeta însă să observe că toate referințele despre Eminescu, chiar când sunt mascate, dau pe față o înțelegere, alta decât aceea a magiștrilor și că toate aceste mențiuni au de autor pe Demetriu G. Ionnescu, scânteietor adolescent la epoca aceasta și care nu e altul decât celebrul Take Ionescu de mai târziu.

Revista Junimei se deschide cu un scurt *Prospect* în care se pot ceti și aceste rânduri: « A plăcea azi, e mult și greu. Din contra, credem că nu ne vom putea strecura așa facil prin sita *Criticei*, căci, după o expresiune cu totul cunoscută, facil e a critica, dară anevoiă a face. Și apoi, critica e o mania a seculului și un gen de minune pentru noi Români ». In același număr: Demetriu G. Ionnescu consacră « spleenului », nuvela « Uă pagină din viața unui visător »; o bună traducere « Tristeța luni » (după Ch. Baudelaire) și « Danțul morților » (tabel de Holbein) de enigmaticul P. E. In caietele următoare: poezii și mai ales bună proză, științifică, de G. Paul-Părvulescu, unul din animatorii publicației. Studiile sale « Despre scrierea limbii române » (pag. 266—289, 339—360) continuate în « Despre fisarea limbii române » (pag. 403 sqq) vădesc un spirit informat și de o categorică eleganță în discuții. Poziția autorului și a revistei, deși contrarie, se mărturisește mai aproape de aceea a « logiștilor » în frunte cu Maiorescu. « Nu diferim de dsa (Maiorescu) decât în puține puncte » (în *Retrospect*: « ortografia... foarte apropiată de aceea a confrăților dela Iași ») scria el — recunoscând în sistemul ortografic al noiei direcții « singurul sistem practic, facil și rațional » (pag. 357). Ceea ce nu înseamnă totuși, că aplicațiile lui G. Paul-Părvulescu nu păcătuiau (cu lux de exemple, arată că greșit preferă Maiorescu pe *neglijat* lui *negles*) și că, mai ales, nu rămânea un protivnic al noiei direcții literare, instaurate de *Comorbiri*. Discutând chestiunea diftongilor *é* și *ê*, pe cari Maiorescu îi condamna, în forma aceasta, G. Paul-Părvulescu formula următoarele: « La aceasta vom răspunde cu argumentele unuia din membrii *noiei direcțiuni*, deși trebue să știm că e o mare diferență între D. Maiorescu și între așa zisa *noa direcție*. Neapărat că toți suntem pentru această « *noă direcție* » așa cum o desvoltă D. Maiorescu, *în principiu*, în teorie; dar niminia nu va suferi să i se impună ca modele searbedele și misticele producțiuni ale Dd. Naum, Bodnărescu, Pogor, Beldiceanu, Vărgolici, Eminescu *et compania*. Tot ce i se poate imputa D. Maiorescu (lucru greu, e adevărat), e că apără și recomandă ca modele asemenea producțiuni și numără printre dănsle capetele de operă ale Dd. Alexandri și Șerbănescu, membri adevăratei direcțiuni pe care o urmărim și noi, fiind în realitate foarte vechiă, cel puțin pentru noi cęsti d'aci, nu știm dacă și pentru cei dela Iași » (pag. 286).

Însă contribuția cea mai originală, mai vioaie și mai surprinzătoare chiar, rămâne aceea a lui Take Ionescu, tânăr de 18 ani, la vremea aceasta, însă nu mai puțin familiar al literaturii noastre cât și al celor străine. Întâlnirea unor nume ca al lui Gêrard de Nerval și Edgar Poë surprinde în mod oșebit. Demetriu G. Ionescu era, evident, un adversar al *direcției noi* și o arată, întâi, în paginile închinat broșurii lui Bonifaciu Florescu: *Etiam contra omnes* în care, sub pretextul unui personaj spaniol, Recaredo, tânărul critic întrevădea chiar pe Bonifaciu Florescu: «Dela erou până la autor nu e nici...un pas...». Vorbind de «missiunea» lui Bonifaciu Florescu, care a voit să moralizeze, «să producă Români ca Recaredo», nu se sfa să facă aluzie la cei ce vor afla patriotismul de «o direcție prea veche», alături de care înțelegea totuși să militeze: «Cât despre noi, cari nu suntem de *direcțiunea nouă*, cari professăm tot acele principie vechie și ruginite, dar cari ne-au condus la 48, noi credem c'a răușit pre deplin». (pag. 210).

În «nuvella» *Uă lacrimă*, Demetru G. Ionescu citează, fără să numească, dar ca venind dela o autoritate, un vers din *Mortua est*, poemul, cu care Eminescu își ridicase împotriva-i întreagă *Revista Contemporană*, și mărturia aceasta a unui june nu se cetește fără oarecare emoție: «Atunci îmi pare c'am rupt cu totul catenele pământului, mă avânt acolo unde mă cheamă religia, uit și grije și dorințe, mă desfac cu totul de realitate, *nebumiă și tristă și goală* [subliniere în original], cum zice un poet. Și în acest extas, cultul etc., etc....». (pag. 315).

Cea mai întinsă producție a lui Demetru G. Ionescu, este povestirea imaginară, intitulată: «*Spiritele anului 3000 (impresii de călătorie)*», una din acele satire travestite, în care fantezia și bunul gust se aliază tot timpul și care, anticipând la noi, pleacă, fără îndoială, dela utopiile literaturii apusene. Trezit, după un somn de mai bine de o mie de ani, povestitorul e călăuzit de un conațional al anului 3000, pe tărâmurile altădată familiare, unde, ca pe un alt Micromegas, surprizele îl întâmpină la fiecare pas. Cu ajutorul unui balon, a cărui cârmă, după spusa călăuzei, a fost descoperită de trei sute de ani de un Român, Scaur, pogoară la Bibliotecă. Și în timp ce lumea alerga să cumpere revista *Veritatea*, călătorul vizitează sala secolului XIX. Pasagiul ce urmează va fi cetit fără îndoială, cu aceeași plăcută surpriză. Pentru comprimare, am eliminat din el rândurile ce priveau pe Heliade, Alecsandri, Bolintineanu:

«Nimini, care să ne studie epoca, afară de un june care-și luase ca țesă *Studie generale asupra literaturii române din secolul XIX* și care deja impresese câteva tomuri, coronate de Academiă. Primul lucru ce făcui fu de a arunca ochii preste opera lui, curios de a vedea judicata posterității. În primul tom se analisau poezii. Foiletau, și aflaiu următoarele concludiuni la unii din poezii ce cunoscusem.

Pag.: 75 — *Heliade*...

Pag.: 113 — *Alecsandri*...

Pag.: 135 — *Bolintineanu*...

Pag.: 148 — *Zamfirescu*... Limba și forma destul de bune pentru atunci. Monoton și de o lenevie pronunțată.

Pag.: 158 — *Eminescu*... Poet în suflet, dar fără formă, «așa de puțin format», după cum zice însuși panegiristul său, T. Maiorescu, încât se perde într'un caos de vorbe fără sens. Nefericirea lui a fost că niminia nu i-a spus ce-ar putea deveni. Unii, l-au ecalat cu nula; alții, cu Alecsandri! Într'un cuvânt, sentimente frumoase chinute în forme detestabile.

Pag.: 166 — *Negruczi Iacobi*... Nici formă, nici limbă. Dacă numele lui n'a perit încă, cauza e c'a fost pus sub *Miron și Florica*. Incolo...

Pag.: 360 — *Samson Bodnărescu*... Pseudo-poet, tip al știutei școale dela *Comorbiri*, etc.»

În tomul II, consacrat «prosaiștilor», o interesantă notiță despre Maiorescu, căruia i se recunoaște că avusese «spirit»; tomul III e o antologie și enumerarea poeziilor alese e la fel de revelatoare: «*Sburătorul... Groază... O fată tânără pe patul morții... Vara la țară... Tabel flamand... Gondola... Mortua est, Epigonii; Miron și Florica*, etc.». Un sistem bibliotecăresc, economicos, nota lucrările cu un număr de cruci albastre, mai mare sau mai mic, după inutilitatea lor. *Comorbirile* aveau 7 cruci; *Revista contemporană*, 3 iar *Revista Junimei* «numai puține». Cum tocmai se redacta volumul V, călătorul visului își aruncă ochii și cele ce constată le comunică în următoarele rânduri, neașteptate:

«Un lucru însă și mai curios, e că de multe ori reputația scriitorului se stabila togmăi pre bucățile furate. Așa Maiorescu, nu se dă în lături d'a cita ca model din Șerbănescu — poet în toată puterea cuvântului, cu sentimente delicate și o limbă adesea elegantă (caută tom: I, pag. 152 sqq.), pre care capul direcției noastre printr'o inexplicabilă (?) ingraturdine — îl pune «într'o sferă mai restrânsă» decât Eminescu, și chiar Bodnărescu — togmăi frumoasele versuri *Oare ce spune cea pășărică*, cari, din nefericire, sunt traduse *ad litteram* (sic)¹⁾ după *Voix secrètes* de Edouard Grénier. Tot așa...» (pag. 391).

¹⁾ Parentezele sunt ale originalului.

În *Museul de anticități*, printre altele, remarcă: «... surtucul d-lui Maiorescu... leagănul în care a crescut Dl. Burlă... pena d-lui Bodnărescu, *Egiptul* d-lui Eminescu, legătura d-lui Massim... etc., etc.

Și tot în legătură cu Egiptul, acest pasaj de o redacție, oricum enigmatică, din ultima parte a narațiunii: «Disperat de politică, îi dădese pace și mă deciseam să apuc literatura, să duc o viață veselă și liniștită, făcând și versuri din când în când, căci de ! știam și eu să rimez *vad cu intrat*». Și în notă glosă: «*Egiptul* d-lui M. Eminescu, poezie care de altminteri e un tezaur de nostimade de felul acesta» (pag. 447).

Revista Junimei își încheie existența, cum spuneam, după nouă luni, cu un *Retrospect*, recapitulativ și modest, în care, după ce recunoștea că au atacat, «cu violență (ceace, firește, era prea mult spus), noa direcție», acea «mână de oameni care sfășie tot ce s'a făcut până acum în România», sfârșește cu constatarea că «pericolul ar fi și mai mare dacă disputele n'ar înceta».

Din parte-le, tinerii dela *Revista Junimei* depun armele.

* * *

Cum suntem în acest an 1875 și pentru completarea atmosferei de șicană și ostilitate, pe care am schișat-o mai sus, să sfârșim spicuiind câte ceva din atitudinea lui Hasdeu și consorțiului, față de «Junimea» și *Convorbiri*. Ecouri anterioare de pe vremea debutului lui Eminescu, s'au putut ceti în capitolele respective ale volumului I. Când întepându-se și când amuțind, nemulțumirile acestea cresc și se agravează în timpul ministeriatului lui Maiorescu, ca să culmineze în votul de blam, dela începutul anului 1876, care va condamna, în primul rând, desființările de catedre, proiectate sau și realizate de ministrul conservator. Proiectul de lege asupra învățământului public, al lui Maiorescu, face obiectul unei serioase cercetări, publicată întâi, numerele dearândul în *Românul*¹⁾, extrasă după aceea în broșură și în care un suplu și bine informat X ridică neînțelegerea locală la rangul unei probleme de politică națională²⁾. Hasdeu, care în Septembrie 1874 fusese invitat de Maiorescu, să ocupe o «catedră indispensabilă», desărcinat în Iunie 1875, înainta ministrului o petiție de excelentă calitate satirică: «Mă grăbesc dar cu tot respectul, scria el, de a aduce la cunoștința domniei-voastre Domnule Ministru, că deși nu sum nici bogat, nici de constituție fizică robustă, totuși nu mă desgust și nu obosesc niciodată când este vorba de a răspândi în juna generațiune română o direcțiune — nu zic nouă, căci aceasta ar fi prea pretențios, dar cel puțin — o direcțiune sănătoasă și pozitivă». Și cum anunța că-și va continua cursul, o nouă adresă a ministrului îi opune o categorică interdicție. «Noua direcție, încheia Hasdeu anticipând retragerea ministrului, va fi silită să-și caute de sănătate»³⁾. Măsura lui Maiorescu avea aerul că vrea să sancționeze o serie de atacuri, pe care Hasdeu le dirijase în ultimul timp în *Columna lui Traian* și le amplificase prin *Românul*. Ele priveau cercetările limbistice ale lui Maiorescu⁴⁾ și ale lui V. Burlă, «advocatul» acestuia, care intervenise în discuție⁵⁾. O nouă replică, dată tot lui Burlă, numește și pe Eminescu, în ipostaza lui de «universitar». Maiorescu, insinua Hasdeu, găsește avocați fiindcă «promite apărătorilor săi de «nouă direcție» câte un profesor universitar fără concurs, din cele prevăzute în viitoarea lege a instrucțiunii publice, menind bună oară pe d-l Eminescu pentru metafizică, pe d-l G. Panu pentru limba chineză, pe d-l Bodnă-

¹⁾ Cf. notița bibliografică, înregistrată în *Ghimpele*, aici, ceva mai înainte.

²⁾ X. *Proiectul de lege asupra învățământului public în Românul*, XIX, Joi-Vineri, 2—3 Ianuarie 1875: «Universitatea ieșană, care este naționalistă, stă în fața noii direcții: iată păcatul cel mare. În loc d'a i se procura cele trebuitoare, conform statutelor și legilor ei de fundațiune; în loc d'a se încuraja profesorii pentru munca și silința ce pun, în susținerea și răspândirea unei culturi potrivite trebuințelor noastre naționale, în mijlocul elementelor străine ce tind a ne cotropi, se propune mutilarea, știrbirea și, poate, cine știe, mai la urmă desființarea acestei universități!»

Iași, acest leagăn al unirii și atâtor idei mari și naționale, inundat cum este de străini, va fi lovit în ceea ce are mai nobil și mai românesc: școalele. Desființează-se școalele, și va rămâne oraș ovreiesc, centrul străinilor și judaismului: șeful «direcției nouă» va fi satisfăcut și cosmopolitismul va triumfa în mijlocul aplauselor «clasei de mijloc».

³⁾ Hasdeu, *Paroxisme de logică ale d-lui T. Maiorescu în Românul*, XIX, Luni-Marți, 6—7 Oct. 1875.

⁴⁾ Hasdeu, *Câteva întrebări d-lui T. Maiorescu în Românul*, XIX, Miercuri, 19 Februarie 1875 (reprodus din *Columna lui Traian*): «Răsfoind zilele trecute cartea d-lui Titu Maiorescu intitulată «Critice», numai și numai pentru plăcerea de a revedea încă odată cu trepăcări apoteose d-lor Eminescu-Bodnărescu-Panu-Carpp-Tasu-Negruzzi și a celorlalți reprezentanți nu mai puțin iluștri ai așa numitei «noua direcție», o apoteosă menită a rămâne în adevăr nemuritoare, ca unul din cele mai strălucite specimene de escentricitate, am dat etc...».

⁵⁾ Hasdeu, *Răspunsul meu avocatului d-lui T. Maiorescu în Românul*, XIX, Duminică-Luni-Marți: 13—14—15 April 1875. — Dacă de astă dată cerea patronului să trimeată pe Burlă să mai învețe carte, cu doi ani înainte, în *Columna lui Traian* (IV 13 Noiembrie 1873), Hasdeu vorbea cu laude de «întâia gramatică ellină serioasă» în limba română, «felicitând (în același timp) pe autor, carele profesă literatura ellină în Liceul dela Iași, de a nu se fi temut să renunțe la rugina sistemelor vechi, menite generalmente a se încuibă în școală chiar după ce le-a desaprobat toată lumea».

rescu pentru calcul diferențial, pe d-l Slavici pentru botanică, etc. Iată de ce un d. V. Burla s'a și grăbit a-și câștiga cu o oră înainte dreptul la o catedră de filologie comparativă¹⁾. Suprimarea stipendiului ce Tocilescu primea, la Praga, aduce un nou și violent articol al lui Hasdeu²⁾. La data aceasta autorul «Istoriei critice» fusese îndepărtat dela catedră.

Un raport al lui Émile Picot, tipărit în numărul de 1 Noemvrie al *Convorbirilor literare*, atrăgea o nouă replică a lui Hasdeu și o adaptare a formulei molieresti: «dignus, dignus es intrare — In... *Convorbiri literare*!»³⁾. Punând să se reproducă articolul din *Presa*, amintit mai departe, al lui V. D. Păun, Hasdeu mulțumește pentru apărarea luată în contra «atrabilarilor Zoili», stăruind din nou asupra suprimării cursului său⁴⁾. Toate acestea numai în Românul⁵⁾.

Adăogați, însă, toată presa opoziționistă, pentru care «direcția nouă», ajunsese un cuvânt de ordine și un cal de bătaie și se va înțelege proporțiile. Așa spre pildă: vorbind de tinereea dedată plăcerilor, *Alegătorul liber*, sub pana lui R. N. O[pran], deplângea decadența acestei tinereimi, victimă a unei «noi direcțiuni dată spiritelor» și, deși fără obiect, formula nu era lipsită de o anume intenție echivocă⁶⁾. Scriind despre «siguranța esterieoară a statului și drumurile de fer în mâinile străinilor», A. Lupașcu nu uita să amintească de «excepția școalei petroliste care a produs și pe petroliștii noștri liberi-petrari dela Direcția Nouă»⁷⁾. *Defecțiunea lui Titu* se intitulează un excelent articol ce vom utiliza mai departe și în care Ciru Economu, scontând unele disensiuni la conservatori, broda pe marginea analogiilor odiseice. Ș.a.m.d. Să spunem numai că *Alegătorul liber* era o publicație de certă ținută intelectuală și că în coloanele ei se întâlnesc nume ca: Dumitru Brătianu, Ion Ghica, Em. Protopopescu-Pake, N. Flevea, D. Giani, R. Opran. Girantul responsabil, ce figurează între numerele 2—40 este I. Caragiale, precizat între numerele 41—139 (12 Ianuarie 1876), drept I. Luca Caragiale, după care urmează B. Papasoglu pentru zece numere și apoi Petru Spătaru.

Ms. *Scrisoarea a II-a* apare într'un bogat ciclu de materiale preliminare și după aceea în 5 versiuni autonome ce se pot grupa, cronologicește, între 1875—1880, așa cum figurează în schema de mai jos. Explicațiile respective, ce precedă transcrierea fiecărui text vor lămurii, între altele, și procedeul de care ne-am slujit, în deosebi cu prilejul variatelor-materiale din ms. 2268.

Titlul *Scrisorii a II-a*, în succesele lui prefaceri, se întâlnește numai în ultimele patru versiuni autonome toate din preajma anului 1880 și anume:

Satira I > Scrisoare	în ms. 2260, 167 (B ¹)
[Scrisoare]	în ms. 2260, 150 v. (B ²)
Scrisoare	în ms. 2261, 102 (C)
Scrisoare > Scrisoarea I	în ms. 2282, 18 (D)

Despre numerotația *Scrisorilor* și sensul acestor schimbări, lămuriri în capitolul anterior, la *Scrisoarea I* și, complementar, la capitolul următor, al *Scrisorii a III-a*.

¹⁾ Hasdeu, D. V. Burla (*T. Maiorescu*) și... *Curtius*! în *Românul*, XIX, Sâmbătă-Duminică, 30—31 August 1875. Articolul e reprodus în *Apărătorul Legei* din Iași, în numărul dela 7 Septemvrie 1875. Tot acolo, în numerele 38 (greșit notat 37), 39 și 40 dela 10, 16 și 19 Octombrie 1875 o serie de editoriale: *Ilegalitățile ministrului Maiorescu*, pe aceeași temă a desființării catedrelor.

²⁾ Hasdeu, *Iarăși paroxisme de logică ale d-lui T. Maiorescu* în *Românul*, XIX, Duminică 26 Oct. 1875 (reprodus în *Apărătorul Legei* dela 2 Noemvrie 1875).

³⁾ Hasdeu, *Răspunsul meu d-lui Émile Picot*, în *Românul*, XIX, Sâmbătă-Duminică, 8—9 Noemvrie 1875.

⁴⁾ *Românul*, XIX, Sâmbătă 13 Decembrie 1875.

⁵⁾ Iată pentru ce se va ceti, cu umită satisfacție următorul anunț (tipărit în *Românul* XIX, Sâmbătă, 23 August 1875) al unei «Serate pentru familie», la care d-nii C. Dimitriade și Th. Popescu, ajutați și de «distinsul și de simpaticul artist violonist, Schipek» și de d. Rigot, «vor da una din acele plăcute și cuviincioase serate, la cari oricine asistă cu o deosebită plăcere, căci poate să aplaude patru artiști în patru genuri diferite, în care fiecare din d-lor escelă. A anunța o asemenea serată, credem că este a da o plăcută știre publicului, ce caută un moment de bună petrecere».

„*Serata musicală și declamatorie* are loc Sâmbătă 23 August în grădina Rașca. În prima parte a programului, paralel cu arii din *Trovatore*, din *Ernani*, *Doina și Hora*, *Mandolinata*, se recită: *Pobod-Na-Sibir* de V. Alecsandri, *Tu-mi țiceai odată*, poezie de C. A. Rosetti, musica nouă de Dr. Otremba; *Cerșetoarea* de Cyru Economu.

În partea a doua a programului, între altele: «*Epigonii*», poezie de d. Eminescu, recitată de d. C. Dimitriade» și la fine: *Toporul și pădurea*, fabulă de d. Gr. Alexandrescu.

⁶⁾ *Alegătorul liber*, I, 11, Joi 27 Februarie 1875.

⁷⁾ *Ibid.*, I, 17, Luni 17 Martie 1875.

I. Materiale anterioare versiunilor autonome

a) 2268, 20—22	}	cca. 1875—1876
b) 2268, 24—25 (<i>Chibici</i>)		
c) 2268, 34—35 (<i>Pân' acum avui norocul</i>)		
d) 2268, 16—19 (<i>anti-Petrino</i>)		
e) 2262, 87, 87 v., 89 (<i>Versuri cu unghii</i>)	}	după Mai 1876
f) 2262, 86—86 v. (<i>Epistolă deschisă către homuncului Bonifacius</i>)		
g) 2262, 102 v. + 111 (<i>Epragme</i>)		
b) 2280, 20—23 (<i>Urechida</i>)		

II. Fragment de versiune autonomă

2254, 90 (*Tu mă 'ntrebi de ce 'n călămări*) cca 1877

III. Versiuni autonome

- A. 2256, 56 v.—54 v.—51 v.—51 (Iași) cca 1877
 2268, 20—21 v. + 23 + 26
 B¹ 2260, 167—172 + 256 + 53 } cca 1880
 B² 2260, 150 v. + 167 v.—172 v. }
 2261, 61 v. (crâmpieu)
 2261, 85
 C. 2261, 102—109 cca 1880
 D. 2282, 18—24 cca 1880

1. Materiale anterioare versiunilor autonome.—a) Pentru prima dată, imagini și versuri ce se vor întâlni în *Scrisoarea a II-a* apar în ms. 2268, între filele 16—36, sub forma unor notații spontane și sub impresia, de sigur, a evenimentelor literare sau politice, la ordinea zilei. Schițate, la voia întâmplării, ici și colo, ele nu au de fel caracterul unei versiuni, cât al unui depozit ce va sluji elaborărilor viitoare. Caracterele tehnice ale acestor pagini sunt într-un totu de natură brouillonară. Botez a remarcat aceasta și în ediția sa (pag. 384), consecvent principiului dela care rareori se abate, de a nu urmări decât variațiile textului definitiv, notează că în ms. 2268, 21 v., 22 v., 23 r, se află un «mic fragment în care se găsesc numai versurile 19—26, 37—42 și 71 din text, precum și alte câteva care au dispărut din forma definitivă». Comentând rândurile acestea, d-l D. R. Mazilu scrie: «Dintre cele 244 de versuri, în ediția Botez s'au dat între variante numai 13, pentru motivul foarte adevărat că manuscrisul este «scris foarte rău, pe alocuri ilizibil». Din această cauză nu s'a observat unitatea variantei și a fost considerată ca «un mic fragment». Ba încă alte versuri au fost rupte din contextul lor și duse, fie la *Scrisoarea III-a*, fie la *Scrisoarea IV-a*... Varianta este concepută ca o satiră începută contra poetului bucovinean Dimitrie Petrino și apoi atacând și câteva rele sociale, etc., etc.»¹⁾.

Cum stau lucrurile, în aievea? În niciun caz așa cum sunt ele prezentate în rândurile de mai sus. Paginile acestea, patent brouillonare, nu fac o versiune încheiată, așa că de vreo «unitate a variantei» în niciun caz nu poate fi vorba. De altminteri, verificarea stă la îndemâna oricui: încerce oricine să citească dela început până la sfârșit cele 244 de versuri așa cum sunt transcrise în ediția d-lui D. R. Mazilu și va fi și mai izbit de caracterul acela de crâmpie, însălate, la voia întâmplării. Că aceste materiale sunt, din cele ce se cunosc, primele în ordinea cronologică, e neîndoios, după cum neîndoios rămâne adevărul că ele nu pot lipsi din studiul genetic al *Scrisorii a II-a* și că trebuiesc tipărite în întregime. Cu rezerva și cu specificarea: întâi, că nu sunt 244 de versuri și, după aceea, că nu toată varianta este «scrisă mărunt, și cu aceeași cerneală albastră». Versurile, de pildă: 1 și 6 sunt variante ale aceluiași vers, la fel versurile 228, 236, 238 de pildă, din transcrierea d-sale... Mai mult: d-l D. R. Mazilu transcrie, la rând, crâmpie ce n'au nicio legătură între ele, precum versurile (la d-sa) 70—77, *Visuri, valuri, stoluri stoluri* ș. a. care subliniază și mai pregnant caracterul eterogen și brouillonar al filelor. Cât despre cerneală, ea e cel puțin de două nuanțe, deci din două epoce. Paginile 16—19 în cari sunt schițate strofele împotriva lui Petrino sunt de un violet mai închis, aidoma cu violetul (caracterele grafice de asemeni sunt aceleași) în-

¹⁾ M. Eminescu, *Poezii și variante*, ediție omagială, alcătuită de D. R. Mazilu, Academia Română, 1940, pag. 266—267.

tălnit în *Petri-Notae* și alte pasagii satirice la adresa urmașului său la Direcția Bibliotecii din Iași. În capitolul poeziei *O rămăi* (cf. acolo), am încercat să ne apropiem de data probabilă a acestor reacțiuni. Așa dar, cu aproximație, toamna lui 1876.

Celelalte crâmpie, dintre filele 20—28, ca și cel, unitar, dela f. 24—25 (pentru *Chibici*) sunt scrise cu o cerneală de un violet mai deschis și, cum se va vedea din lămuririle respective, s'ar putea situa între sfârșitul anului 1875 și începutul lui 1876, așa dar anterioare satirei împotriva lui Petrino. În privința detașării anumitor crâmpie și transferării lor la alte poeme, lucrul ni se pare cu atât mai îndreptățit, cu cât nu e vorba aici de o variantă închegată, ci numai de o colecție de notații diverse. De altminteri aceleași evenimente, literare și politice, îi ofereau sugestii și plămadă pentru toate *Scrisorile* care aveau să se cristalizeze, cu timpul și pe îndelete.

Fără a putea fi vorba de precizie matematică, ne putem totuși apropia de o probabilă dată, grație unor prezumții, pe care însuși textul acestor crâmpie ni le pune la îndemână. Transcriem, întâiu, aceste file și aceste crâmpie, specificând, odată pentru totdeauna, că unele crâmpie sunt încadrate cu creion roșu, deci reținute, că ele sunt despărțite prin spațiu, pe care l-am păstrat și în transcrierea noastră, după care vom aduce câteva precizii cronologice. Nu le numerotăm și nu le însoțim de explicații, pentru ca și mai clar să reiasă caracterul lor brouillonar. Versurile șterse au fost restituite: dedublarea unor crâmpie aparține editorului.

În notă, aici ca și ori de câte ori se va prezenta ocazia, semnalăm câteva din lecțiunile eronate ale d-lui D. R. Mazilu.

a) 2268, 20—22+26—27

mă jur pe Kant ~
Că mă 'npușc în ziua 'n care m'ar ~
Nu ~

- 1° Să mă sudue și «Pressa» cu cuvântul de «savant»
2° Să mă sudue «Românul» cu cuvântul de «savant»

tu să taci să recunoști ~
Că un geniu e cutare negustor de piei de cloști (a)
Că-i un geniu cela care vinde pielea de pe cloști

- 1° Scriitor.... alungi ~
Pe 'nvățatul academic cu trei bani în două pungi
2° Nu numai* satiricește tu să cauți să împungi
Pe 'nvățatul academic cu trei buchi în două pungi

metric în dactiluri să tot toc ~
Și să-mi laud singur marfa ca telali 'n iarmaroc
Și să fiu precumu-s dâșii frânghier de iarmaroc (b)

- 1° Va veni și biograful, ce cu fraze lustruite
Va descrie meritorii* cele patru zeci de «vitae» (c)
2° Va veni și biograful, ce în fraze lustruite
Va descrie cu elogiul academicele «vitae»

(a) Că-i un geniu > C.u.geniu e etc.; (b) Și s.f. precumu-s d. panglicar de iarmaroc. (c) celor > cele

1° căci de-acuma tac din gură... ~
 Comparat cu Meitani ¹⁾ nu mai fac nici o figură
 2° Tot mai* scriu* dar de atunci tac ca peștele [din gură]
 Comparat cu Fantazaki nu mai fac nici o figură (d)
 Pomenindu-mă cu « Pressa » că mă sudue « savant »
 Unde Chiții și Chimiții sunt alătura cu Vodă
 Ba în vremea cea din urmă s'a 'ntâmpat nenorocire (e)
 Și mai mare, « Pressa » voastră ne trimite o zîmbire
 Domnul Grünberg ³⁾ [în persoană]* încântat* se pare-acum (f)
 De poveștile lui Creangă, d'eleganța lui Naum (g)
 [* * *]

Avem și noi un bard
 Ce prin versuri la cucoane să ajungă cumular (b)
 S'a 'ncercat... Dar vai de dânsul (i)
 Inchinat-au la poemuri, la boieri și la cucoane
 Când venia, făcea un strigăt peste samă în saloane
 Și 'nălțându-și mâna [n] aer, glas de haită răgușită
 Pin Parnas la Hipokrene da o raită nădușită (j)
 Un moment astfel crezuse ⁴⁾ sub protecție de fuste
 Să lărgească a carierii, grele drumuri și înguste
 Mai cu samă s'adresase pe la dame... ~
 A căror bărbați sperase-a fi miniștri în curând
 Cu cât scrie ⁵⁾, cu-atât ținta mai departe el o vede
 Să « parvie » pe astă cale însuși el nu o mai crede

Vorbeam de anume prezumții de ordin cronologic. Ele trebuiesc căutate între altele în versurile de mai sus: *Să mă sudue și Pressa* (și după aceea: *Românul*), cu cuvântul de « savant »; *Comparat cu Meitani* (și după aceea cu *Fantazaki*...) nu mai fac nici o figură precum și cele 4: *Ba în vremea cea din urmă* ... etc.—(cea din urmă, deci recentă), în care e vorba de zîmbirea *Pressei* și de d-l Grünberg.

În *Convorbiri Literare* dela 1 Ianuarie 1875, A. D. Xenopol tipărește la rubrica Bibliografiei o dare de seamă despre *Patimile junelui Werther* de Goethe în traducerea lui B. V. Vermont, administratorul *Pressei* și prefăcută de Gr. H. Grădăraș. În această dare de seamă se puteau citi următoarele rânduri: «De aceea nici nu trebuie ca cineva luându-se după ea, (după traducere) să judece originalul. Cu toate acestea d-nu Grădăraș în prefața sa ne spune că d-nu Vermont (cetește Grünberg) a tradus și această operă a lui Goethe cu aceeași măiestrie cu care a tradus și pe Wilhelm Meister».

(d) Lăudat ²⁾ de aceste... ~

Varianta din 2° (minus : Comparat și nu mai fac nici o figură) creion ulterior.

(e) B.i.v.c.d.u... și m[ai] ~ > B.i.v.c.d.u. s'a 'ntâmpat n.

(f) Domnul Grünberg chiar începe de a fi înduioșat*;

(g) D.p.l.C. și de versul lui Naum.

¹⁾ Ediția Mazilu, pag. 277, vers 89: *Cumpanit ca ochelarii*. ²⁾ *ibid.*: *Suduit*.

³⁾ Ediția Mazilu, pag. 279, vers. 110: *Domnul Grünberg chiar merge de a fi mândru o zise > Domnul Grünberg mândru se pare acum*

(b) C.p.v.l.c. să se facă > C.p.v.l.c. să devie cumulard ulterior deasupra cuvântului cucoane, fără a fi continuat : multe* sau nalte* și mândre; (i) *vers trecut în paranteză ulterior, când redactează versul următor, care nu continuă, totuși, pe primele*; (j) P. Paris* > P. Parnas etc.

⁴⁾ Ed. Mazilu, pag. 279, vers. 119: *ajunse*.

⁵⁾ *ibid.* vers. 123 : *suie*.

Reproducând în *Pressa* (VIII, 3) dela 4 Ianuarie 1875 critica lui Xenopol, Vermont aducea o serie de precizări, utile de urmărit. Parentezul lui Xenopol — (citește *Grünberg*) — îl tipărea în cursiv și-l glossa în notă cu: «Admirabil argument». Obiecției criticului că traducerea titlului nu e justă și că ar fi trebuit *Suferințele* în loc de *Patimile*. . . Vermont îi răspundea cu justetă, că a urmărit să exprime: «natura suferințelor lui Werther, adică suferințele sufletești, suferinți provenite din pasiune. . . ». Cât despre mobilul criticii lui Xenopol, Vermont bănuia că totul vine de acolo că *Pressa* din 1874 reproducuse din *Transilvania* o critică, în care se condamna o traducere a lui Xenopol, căruia i se da ca model tălmăcirile lui Vermont ¹⁾.

Pressa (VIII, 252 și 253) din 13 și 14 Noemvrie 1875 reproduce în foileton (din *Convorbiri literare*): *Soacra cu trei nurori* de Creangă iar foiletonul n-elor (VIII, 261 și 263) dela 25 și 27 Noemvrie 1875 reproduce *Scormon* ²⁾ al lui Slavici, tot din *Convorbiri*. Altădată din Gane. În același număr (261), odată cu răspunsul majorității, *Pressa* tipărește și proiectul de răspuns al minorității, compus de G. G. Meitani.

De ce anume natură va fi fost critica «savantă» a *Pressei* (înlocuită imediat cu *Românul*) și în ce măsură Meitani (înlocuit, ceva mai târziu pe vremea Bucureștilor, poate, cu Fantazaki) nu e un simplu alibi poetic, iată ce nu știm până la ora aceasta. Se prea poate ca Meitani să subînțeleagă pe Teodor Șerbănescu, care într'adevăr, (cum s'a amintit mai sus), îi era înfinit preferat. O simplă ipoteză. Altminteri, n'ar fi exclus ca Eminescu să nu fi putut uita versuri, ca acestea, iscălite abia cu un an înainte, de Meitani:

Ca voi, infortunatul, eu unul nu pot zice
Musset și Lamartine, că, astăzi, la sfârșit
Voiu numai pe mormântu-mi o lacrimă să pice
Căci mult, da, mult iubit-am, dar vai, n'am fost iubit.

și strofa ultimă:

Ca voi dar nu pot zice, Musset și Lamartine,
C'am fost iubit în lume, că mor azi liniștit
Căci ziua ce se stinge e plină de suspine
Ce scot după copila, ce vai! nu m'a iubit! ³⁾

Să mai adăogăm, că tot în *Pressa* și anume la 6 Decemvrie 1875, fostul său coleg de universitate vieneză, Vasile Dumitrescu (alias V. D. Păun), cu care dimpreună, și cu Ioniță Bădescu, jelise moartea prințului Știrbei ⁴⁾, închină romanului *Fulga*, de Gr. H. Granda, o dare de seamă întreșesută cu multe atacuri la adresa *Convorbirilor* ⁵⁾.

Concluzia acestor detalii, aproximativă firește, este că fragmentele de mai sus din a) s'ar putea situa, cronologiceste, către sfârșitul anului 1875. *Aproximativă* — întrucât sunt și unele amănunte îndoielnice, d. p.: *Țara 'n care un Cozmiță șede-alături cu Vodă* ⁶⁾. Cozmiță e Popovici-Ureche și V. A. Urechia, e ministru abia în 1881. Dar poate că versul e convențional și oarecum în serie, de vreme ce prezintă și alte variante: *Unde Chiții și Chimiții*

¹⁾ «La rugămintea *Pressei* de a spune cine este acel redactor al ei, care are nevoie de a fi trecut în lista nominală de împământare... ignorăm dacă d. Grünberg continuă sau nu a contribui la primejdii, cari însoțesc tot-d'a-una citirea organului Centrului, dar știm că acele primejdii, odinioară cel puțin, erau agravate în mod esențial prin traduceri din nemțește, a căror perfidă dibăcie consista tocmai în trebuința ce au de-a fi ele înșele traduse în românește» (*Timpul*, IV., 220, Sâmbătă 6 Oct. 1879).

²⁾ «Scormoneștii dela *Timpul*...» va scrie un an mai târziu, în toiuł unei polemici, *Telegraphul* (VI, 1370, 3 Noemvrie 1876).

³⁾ G. G. Meitani, *Tristul refren* (subdatat 21 Martie 1865) în *Revista Contemporană*, II, 2, Februar, 1874. — În R. C., Nr. 10, Oct. 1874, tot de G. G. Meitani, *Viitorul*, (subdatat Paris 1864).

⁴⁾ Cf. vol. I, pag. 283.

⁵⁾ *Pressa*, VIII, 271, 6 Decemvrie 1875: «Zisei mai sus: *indiferență mai generale*, pentru că am voit să exceptez pe un cutare ziar, așa zis literar, organul unei confrății din oarecare parte a țării, ai cărui redactori, conduși de un spirit de sistem orb, infatuați ca prețioasele lui Molière și propagatori ai unor doctrine funeste pentru venitorul literaturii noastre, — nu văd, nu vor să vadă, decât producțiunile ibride ale adepților lor. Acel ziar s'a ocupat, prin peana unui domn Xenopolu, de opera d-lui Granda; dară cum? ca să făurească numai o diatribă către autor, care, bine înțeles, n'a crezut nici odată de cuvință să-și scoată căciula înaintea cospomolitului areopag»

«Însă iarăși mai mărturisim că de umoarea atrabilărilor Zoili n'au scăpat nici cei mai puri represintanți ai literaturii noastre, precum Eliad, Bolintineanu și actualmente d. Hășdeu, savantul și laboriosul bărbat, care se luptă cu toate nevoile, la cari-l espune o societate ingrătă, numai ca să doteze patria sa cu un monument neperitor...».

⁶⁾ Crâmpetele acestea figurând pe ff. 26—28 le-am detașat la *Scrisoarea a III-a* pentru că cele mai multe elemente se integrează atmosferei de acolo.

sunt alătura cu Vodă; Țara 'n care-un grec besmetic e mai mare decât Vodă, etc. Dacă nu cumva raportorii răspun-
surilor la mesaj — și V. A. Urechia este în dese rânduri — se pot număra și ei printre familiarii lui Vodă.

b) Strofele acestea, evocând anii de studenție și adresate precum se vede lui Chibici, devotatul prieten care-l însoțește întâi la Viena ¹⁾, și după aceea în călătoria florentină, după ieșirea din sanatoriu, figurează în vecinătatea crâmpeilor anterioare în 2268, 24—25.

Scriș, mai mult sau mai puțin citeț și cu reluări de strofe, fragmentul acesta, altminteri unitar, prezintă câteva puncte dificile de descifrat, nu însă atât de multe câte apar în unele transcrieri, din cari am menționat unele în articolul nostru *Leccióni eronate* etc. etc. din *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

Să notăm că strofele 33—36 și 37—40 din transcrierea noastră sunt încercate de către două ori și că am trecut în subsol, ca variante, pe acelea ce par mai puțin închegate.

În strofele 25—28 și 29—32 locurile vacante, indicate chiar în manuscris, au fost numerotate.

b) 2268, 24—25

Unde-i vremea aurită
Oare când s'a fi înturs
Când l'aceeași școală naltă
Vizitam același curs

5

Prin ferestre ulițernici
Noi priveam la Madam Maier
Și priveam cum Mămzell Rezi
Și cu Seppi joacă Ștaier

10

Prea frumoasă mamzell Rezi
Amândoi cum o văzurăm
Intr'o clipă — foarte tragic —
Noi de ea ne-amorizurăm

15

Și apoi iar împreună
Ca științei să sacrifici
Coale* lungi*, cu-asyrologii
Căutai să te edifiți

20

Eu pe bănci puneam în șiruri
De hârtie, titirezii
Și oftând l'a ta ureche
Pronunțam pe mamzel Rezi

Prè frumoasă, drăgăstoasă
Numai nas aveà prea mare
Ș'acel nas prototipistic
Supăra la sărutare

¹⁾ Pentru biografia acestui ideal amic al lui Eminescu, informațiuni în: T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, I—II *passim*; I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare, passim* și Constantin Nastasi, *Alexandru Chibici-Rădveanu, amicul lui Eminescu*, în *Buletinul Mihai Eminescu*, VI, 13, 1935.

5—6. Când... și ulițernici ~

Noi intram la Madam Maier

12. Noi d[e] > Amândoi ne-amorizurăm; 13. Și apoi plecam > Ș.a. iar etc.; 15. Cu... cu-asyrologii ~;
17. Eu pe bancă 'nșiram > E.p. bănci etc.

25 Sperios priveai la dânsul
 Și 'ncercai să te edifiți
 []
 []

Și profesorul ne spuse
 30 ~
 Să descriu pe craiul Rhamses
 Pe nevasta lui, Rhodope

Cu murmure ca isvorul
 Cujus, hujus, harum horum
 35 Ne primea 'n [a] sale brațe
 Alma mater philistrorum

Cu evlavie cumplită
 Inghițeam pe regii lybici —
 Unde sunt acele vremuri
 40 Te întreb amice Chibici?

Mincinoși cei dela « litre »
 Grobiani cei dela « Drept »

e) Acest fragment, scris cu creionul, deslănat, șters, oarecum dificil de citit, figurează în 2268, 34—35 și atestă prin anume versuri, d. p. 1, 3—4, 10, o de aproape înrudire cu textele precedente.

Pentru anume coincidențe și pentru apropierea la care invită, semnalăm versul 7: *Atunci mai că-mi vine singur la America să fug*. El poate fi privit drept un leit-motiv al evaziunii romantice, pe care o întâlnim la atâția din eroii literaturii. În împrejurări dificile, Lucien Leuwen, eroul romanului « Le blanc et le rouge » al lui Stendhal, nu se gândește la altă soluție, decât să evadeze în America.

Dar gânduri, ca acesta, se întâlnesc și la temperamente cumpănite, de fel romantice, cum e al lui Maiorescu. După ieșirea din minister, și înainte de a fi trimis la Berlin pentru încheierea convenției de comerț cu Prusia, sub data de Miercuri 3/III [Martie 1876] Maiorescu nota, între altele: «... Extremă tensiune politică pentru mine. În casă, merge greu. Noul meu an începe în această privință cât mai rău. Sunt așa de iritat, încât am dureri de inimă de această rănire sufletească și, probabil din cauza supra încordării politice, nu mai pot păstra vechea răbdare. Ceea ce mă face să rămân liniștit, e momentana imposibilitate de a schimba lucrurile. Imi trec prin minte tot felul de gânduri: ba să las pe nevastă-mea să trăiască despărțită de mine, într'un alt oraș; ba să mă refugiez în America,

33—36. Cu murmurele ei blânde
 Cu isvorul... harum horum
 Ne primea în a ei brațe
 Alma mater philistrorum

37—40. Iară tu cu strășnicie
 Ascultai de regii libici —
 Unde sunt acele vremuri
 Te întreb' amicul
 Chibici.

N.B. 34. *Pentru*: Cujus, hujus, harum horum cf. C. Tagliavini, *Postilla Eminesciana* în *Studi Rumeni*, Giugno 1927, I^a, pag. 112 sq., ce trimite la epigrama « Zeichen der Zeit » a lui Goethe și admite o «... reminiscenza goethiana come assai verosimile». — Același text și în Ion Sân-Giorgiu, *Mihail Eminescu și Goethe*, « Ramuri », Craiova, f. a., pag. 16 sq. (de reținut și: « Mi se pare că răposatul Vasile Bogrea a stabilit întâi acest paralelism literar într-o conferință, care a rămas nepublicată »).

uneori chiar să-mi iau viața. Mi-e peste puțină să mai suport această stare și trebuie să ispășesc vina vieții și a întregii mele slăbiciuni de mai înainte către soția mea etc.»¹⁾.

Mai mult decât prin versul acesta, al 7-lea, fragmentul e interesant prin sfârșitul care ar putea aduce un plus de precizii în alternarea aceea de ritmuri, pe care o exercită cu virtuozitate precum și în convertirea la iamb. Pe o filă anterioară, 33, tot în acest manuscris, cu același creion șters, și dificil de citit, figurează un sonet pentru glorificarea iambului, care se rezervă «Postumelor».

c) 2268, 34—35

Pân' acum avui norocul ca să fiu batjocorit
Singura mea mângâiere ~
Când gândesc că poate cumva* să răsară ș'acea zi
Când din ziar[ul] ce'l disprețui chiar și laude-oiu auzi
5 Când acei ce nu-s în stare, nici n'ar fi a mă pricepe
Să-mi întindă a lor mână, să-mi zîmbească vor începe
Atunci mai că-mi vine singur la America să fug
Să nu dea cumva de mine și *acest* prieteșug
Pân' acumă cale-vale, dar atuncea tac* din gură
10 Comparat cu Fantasachi nu mai fac nici o figură
Chiar acum văzând că naște acest soi de clevetire
Am de gând să las deoparte vechiul mod de stihuire
Am să caut forma nouă, și proroc să mă constitui
Și precum făcură alții, limba noastră s'o prostitui
15 Și de voie, de nevoie va căta să mi se dee
Transportată de foc sacru și răpusă de-o idee
Voiu ca șirul meu din urmă să-ți servească de preambul:
Las trocheii și dactilii și nălțând* de-acuma iambul
Știu c'atunci în toată forma le-închid ușa mea în [nas]*
20 Azi citesc fără a pricepe, mâni vor ști să mă citească

d) Violentele strofe la adresa lui Petrino, ce figurează în vecinătate, în același manuscris, 2268, 16—19, scrise cu aceeași cerneală violetă și cu aceleași caractere grafice se rezervă «Postumelor», unde se vor tipări atât sonetele ciclului *Petri-Notae*, cât și toate detaliile acestei rivalități, pe care am schițat-o în treacăt numai la capitolul *O rămâi* și căreia Eminescu îi închină, cavalereste, spada, în interesantul necrolog, publicat în *Timpul* de la 4 Maiu 1878, spicuit la *Scrisoarea I*, dar care va figura în întregime, la «Postume», în extinsul capitol Petrino.

Să amintim în treacăt că, aici, în aceste stihuri satirice și în legătură cu Petrino, ia naștere *versul poemelor închinat la cucoane*, cu care și prin care bardul Bucovinei, cum era cu exasperare proclamat Petrino, spera să treacă «înguste cărări» ale carierei.

e)—f) Întăile două texte, oarecum încheiate, figurează în 2262, 87 v (+87)+89 și 2262, 86—86 v. și țin de momentul Bonifaciu Florescu, a cărui diagramă vom încerca să o schițăm, mai jos și numai după ce vom fi transcris textele însăși, a căror lectură anticipată oferă cetitorului o mai sugestivă urmărire a procesului.

Despre timpul, exact sau aproape, când au fost schițate, discuția va fi reluată ceva mai departe. Graphic însă, atât e) *Versuri cu unghii*, cât și f) *Epistolă deschisă* etc. aparțin timpului (cca. 1876), când redacta versiunea *Călin I*,

¹⁾ Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice*, II, pag. 243. În nota pag. 244 precizii minuțioase, încă dela 13/25 Ianuarie 1876, în legătură cu gândul emigrației în America: repartizări de venituri familiei, pașaport, adrese din New-York, recomandatii și proiecte pentru acolo.

3. atuncea o > acumă* să sau cumva* să ?; 5. C.a.c. nu-s f.s. nici* au* fost* a mă pricepe; 7. *Incertitudini în lecțiune, la emistibil întâi*; 8. Ca să nu dea peste [mine] > Să nu etc.; 11. Chiar acum băgând* de seamă seamă* cum că* > Chiar acum văzând etc.

figurând, ceva mai departe în același ms. 2262, 105 sq., încercată într-o întâi, cum s'a văzut (vol. I, pag. 401) în forme strofice și în a ale cărei pagini se află schițată și poezia *Criticilor mei* (cf. acest capitol), înrudită de aproape, și aparținând într-o totul momentului Bonifaciu Florescu.

Despre *Versuri cu unghii*, Botez scria că este chiar *Epistola deschisă* etc., «transformată în strofe de câte patru versuri trohaice de 8 silabe» (ediția lui, pag. 386). În realitate, ca și la *Călin*, formele strofice preced pe cele alexandrinice. Nu e vorba, evident, de o lege statornică. Sunt și cazuri când dela alexandrini se întoarce iar la strofă și la versul scurt. În cazul de față, însă, se poate lesne vedea că *Epistola* succede *Versurilor cu unghii*. Nu numai că e mai dezvoltată, dar folosește ultima redacțiune din *Versuri cu unghii*, ceea ce se poate vedea din urmărirea subsolului respectiv. Completă, însă cu grave eroi de lecțiune, din care am menționat unele¹⁾, *Epistola* a fost tipărită în ediția D. R. Mazilu.

Dacă identitatea homuncului Bonifacius nu poate fi pusă la îndoială, n'ar fi totuși exclus ca în portretul criticii-urs să se fi topit, pe lângă trăsături de ale lui Bonifaciu Florescu și altele proprii lui Anghel Demetrescu, de a cărui întâie cercetare critică, închinată poeziilor lui Eminescu, ne-am întreținut în primul volum.

e) 2262, 87 v. (+ 87) + 89

Versuri cu unghii

Tu cu mintea ta căltoasă
Și cu stil greoiu, bombastic
Vrei tu să mă 'nveți pe mine
Ce-i frumos și ce e plastic —

5 Mai întâi învață carte
Dragul meu, ș'ascultă 'ndemnul
«Cine vrea să zugrăvească
«Să învețe 'ntâi *desemnul*.

10 Și 'ntinzând pe-a mele versuri
Groasa minții tale labă
Cum se cade îmi spui mie
Să rimeze-un om de treabă?

15 Pasă*-mi oare cumcă versuri
Și în capul tău bătè-s-or —
Nu primesc să-mi fie nime,
Mai puțin un urs professor

¹⁾ Cf. Perpessicius, *Lecțiuni eronate* etc., în *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

e) —. O pagină înainte (în speță pe f. 87) — această strofă, pe tiparul «Versurilor cu unghii» și inspirată din aceleași incidente, ceea ce indică lîmpede legătura cu textul următor *Epistola deschisă*...

Și mai mult însă atunci
Când se 'ntâmplă să combați
În scrisoare sau în critici
Pe ilustrul Bonifaș.

2. Tu cu gândul gros și rece > T.c.g. gros ca urșii; 11. Vre[1] > Spui cum trebuie să-mi scrie > S.c.t. să scrie > Cum se cade a scrie > C.s.c. îmi etc.; 12. *de fapt*: Să rimeze 'n (*sic*) un o.d.t.?; 14. Pasă*-mi oare că > P.*-m, oare cumcă etc.;

20 De-aş gândi la voi vr'odată
Tot deuna-aş scrie *recte*
Şi mi-ar curge cu grămada
Toate rimele corecte

Dar nici pot s'urmez v'odată
Al scrisori-vă tipic
Să mă pun ca voi la masă
Să scriu negândind nimic

25 Şi să cat numai atâta
Cum cuvintele se 'nnoadă
Ş'ameţite pe hârtie
Sună preă frumos din coadă.

30 Să cos vrute şi nevrute
Cum pe pânză coşi bibiluri
Şi pe public s'ameţească
Săltăreţele dactiluri

35 Dacă asta-i poezie
Zece mii pe zi pot face —
Deci cu sfaturi de-al de aste
De-azi lăsaţi-mă în pace

40 Crezi tu că un om ca mine
N'a ştiut ce-i rimă, metru?
Crastaveţi la grădinar vinzi
Şi ceaslov la sfântu Petru —

Cum s'aşază lac pe pânză
Să înveţe poate-oricine —
Dar desemnu-mi fie plastic
Şi colorarea pusă bine

17. Dacă vre[odată] > De gândesc > De-aş gândi etc.; 21. Dar nici este cu putinţă; 22. Să urmez al
vost tipic; 23. Căci voi vă puneţi > C.v. scrieţi > *de fapt*: Să mă pun ca la (*sic*) voi la masă; 31. S'ameţească >
Ş.p.p. etc.; 37. Credeţi voi c'un om ca mine

41—44. Toate astea mii nimicuri (a)
Tecnica cu vremea vine — (b)
Dar desemnu-mi este plastic
Şi colorarea pusă bine

(a)—(b) *Lecţiune Mazilu*: Toate astea nu-i nimică
Trainica cu vremea vine

f) 2262, 86—86 v.

Epistolă deschisă

către homunculul Bonifacius.

Azi venind din întâmplare și sub ochii noștri « Pruncul »
 Am citit critic' adâncă renumitului homuncul
 El cu mintea sa căltoasă și cu stil greoiu bombastic —
 Cearcă să ni-arate *nouă* ce-i frumos și ce e plastic
 Intinzând pe-a noastre versuri groasa minții sale labă
 El ni spune cum se cade să rimeze-un om de treabă
 Poate cumcă rime proaste și în capul său bătè-s-or
 Și de-aceea ursul* astăzi face schimă de profesor
 Astfel e mașina lumii [:] ciubotari sunt azi politici
 Găsești sculptori fără de mână, orbii pictori, urșii critici
 Ba încă îți cer cu toții, ca să fii politicos
 Să nu dai cumva cu parul, să le mângâi capul gros
 Să găsești că ei sunt genii și să-i lauzi și [să] nù zici
 Cumcă muzica e proastă, dacă surzii ajung muzici
 Toți pretind egali să-ți fie să te 'mpaci cu a lor soiu,
 Cărui Joe i-a dat viață, răsufând pe dinapoi —
 Dar în vremea noastră tontul, fără minte, fără carte
 Fiecare ψυχῆ θοῦλος, negustor de coji deșarte
 Fiecare, cărui mintea, e o ștearsă, neagră tablă
 Îți încalică o vorbă din Bouillet, o veche rablă
 Dur la deal și dur la vale — și atuncea te aține
 Imblătoarea minții sale un isvor pustiu devine
 De cerneală și gândire — din acest isvor mefitic
 Ese criticele sale, căci homunculus — e critic.
 Dragul meu ! învață carte și ascultă-ni îndemnul
 Cine vreă să zugrăvească să înveț' întâiu desemnul
 Criticul întâi să știe singur cum să-și șteargă nasul
 Înainte de-a atinge cu piciorul său Parnasul —
 Tu vrei să ne 'nveți acuma ce e rima, ce e metru
 Crastaveți la grădinar vinzi și ceaslov lui sfântu Petru ?
 Cum s'așază lac pe pânză vrei tu să mă 'nveți pe mine
 Când nu știi de-i bun desemnul și coloarea pusă bine ?

2. Am văzut > Am citit etc.; după v. 2 urmas :

El drapează — a sa maimuță, arătând că e de soiu —
« Demiurg i-a dat suflare, răsufând pe dinnapoi »

care au fost barate când a ajuns la v. 15—16, cari și sunt de fapt o reluare a acestor două versuri dela început; tot acum schimbă și începutul versului 3.

3. Și cu mintea > El c.m. etc.; 4. El ar [vrea*] > Cearcă etc.; 5. Și 'ntinzând > Intinzând etc.; 8. Dar de > Dar[ă] ursul* > D. destul că ursul* astăzi pune mască de profesor; 13. Să nu* > Să găsești etc.

după v. 16 intenție părăsită și barată :

O homuncul ! ~

19. Fiecărui* > Fiecare etc.; 23. Pentru > De cerneală etc.; 24. Ese criticele tale > E.c. sale etc.; 31. Să* mă* ['nveți]* > Cum s'așază etc.;

Cu-ale tale vorbe goale câte-o sută de pară
 Nu ești critic, nici istoric, numai simplu mascară,
 35 De-aș gândi la tine odată tot deuna aș scrie recte
 Și mi-ar curge cu gramada toate rimele corecte
 Dar nici pot s'urmez vr' o dată al scrisori-vă tipic
 Să scriu vrute și nevrute sugând degetul cel mic.
 Și să cat numai atâta cum cuvintele se 'nnoadă —
 40 Hârbuite, fără noimă să le-așez sunând din coadă
 Să cos vrute și nevrute cum pe pânză coși bibiluri
 Și pe public s'amețească săltărețele dactiluri
 Când pe mine forma, limba abia poate să mă 'ncapă
 Tu pretinzi să scriu ca tine o istorie pe apă?
 45 Și cuvinte hârbuite metric eu în lemn să toc —
 De ți-ar place ție versu-mi eu l-aș aruncă pe foc —
 Dară pentr'un car de oale e destul zău* un ciomag
 Și de-aceea 'n urma urmei ca s'arăt cum îmi ești drag
 Eu îți zic întoarce încă fila mea cum ai întors-o —
 50 Căci de astăzi înainte îmi întorc spre tine *torso*.

După v. 50, mic spațiu și apoi schițate, cu aceeași cerneală, versurile :

Crezi că lumea-i curioază sau eu poate curiozu-s
 Ca să văd cum se drapează vre un criticus mucosus,
 Cei ce mă citesc pe mine, tocul lor ce-l au la cismă
 Mult mai mult plătește-în lume decât mintea-ți și-a ta pismă
 55 Cei ce-mi critică cântarea sunt uimiți* și oameni mari-s
 C'un cuvânt spre-a mă 'nțelege mai sunt alți emunctae naris.
 Pentru astea trebui crieer, și aceasta-ai voștri n'au
 Cum nu-l are toată școala renumitului VAU-VAU.

33. Și cu-a tale v.g. etc.; 38. Să mă > Să scriu etc.; 47. pentr'un scris cu r de mând, gotic; 48. drag adaos ulterior, la o revizie, cu creionul; 50. îmi — de fapt 'mi, cum e frecvent la Eminescu.

N.B. 44. . . . o istorie pe apă. — Iată câteva referințe în legătură cu această expresie, atât de utilizată în articolele lui Eminescu :

« Acest domn doctor în medicină. . . dezvoltă o ne mai pomenită bogăție de planuri teoretice și istorii pe apă, care vor face plăcere tuturor comis voiajorilor, însărcinați cu vânzare de Indigo, fie 'n Spania, fie la poluri . . . » (în *Curierul de Iași* din 7 Iulie 1876 apud M. Eminescu, *Scrisori politice și literare*, ed. I. Scurtu, I, pag. 381—382).

« Punctul comun care-i unește pe roși, nervul comun de viață, nu sunt principiile pe cari nici le au, nici le-au expus vreodată, ci apetiturile. A propovădui morală e ușor, a întemeia morală e greu. De aceea toate circulațiile on. ministru de interne vor rămânea istorii scrise pe apă cât timp corupția va fi sistemul de guvernământ al partidului roșu » (*Timpul*, VI, 149, Sâmbătă 11 Iuliu 1881).

« Acestea am avea de observat la istoriile pe apă ce ni le zugrăvește foaia guvernamentală . . . Să nu ne 'nchipuim că fără muncă proprie, fără ca populațiuni proprii ale noastre să deprinză arta navigației, vom avea vr'odinoară vase și marinari » (*Timpul*, VII, 188, Sâmbătă 28 August 1882).

51. Poate crezi > Crezi etc.; 53. Oamenii sunt ce mă citează, și călcâiul dela cismă; 54. Mult mai mult preț are de cât mintea ta și a ta pismă > Mult mai mult la ei plătește > M.m.m. plătește-în l. etc.; 55. Să mă critice pe mine > Cei ce-mi critică cântarea sunt chiar* critici*, oameni mari-s; 56. Mi-e-mi treb[ui] > C'un cuvânt etc.

55—56. *Lecțiune Mașilu*: oameni mici-s pentru oameni mari-s și crimela nisis pentru emunctae naris.

Pentru aceștia din urmă, cf. și N. Iorga, *Critica literară și anticii*, în *Arhiva*, II, 4, Oct. 1890: « Lucilius, acel scriitor *facetus*, *emunctae naris*, *durus componere versus* (Horațiu, *Sat.*, I, IV, 7—8) — ale căruia versuri etc. ». De asemeni articolul nostru *Lecțiuni eronate* etc., amintit și până acum.

58. *Lecțiune Mașilu*: Ved u-Vau pentru VAU-VAU (alias V. A. Urechia).

Urmează un nou spațiu, rezervat pentru ulterioare dezvoltări și în josul paginei, cu același scris, dar cu o cerneală de un violet mai închis, emistibilul și versul, numerotate la noi, 61—62. În spațiul dintre 58 și 61 a notat cu creionul, ceva mai târziu, două stihuri, ce par din aceeași plasmă (le numerotăm, la rând) :

60 A[le] tale gânduri oame* sunt adânci de mă adorm
Deci* îți spun ș'a mea părere într'un stil cam* uniform*

apoi, versul și emistibilul, anunțate, așezate, pare-se, și ca încheiere a întregii epistole, la capătul de jos al paginei :

ești păreche ~
Cu ghebosul Pantazachi și [cu] Popovici-Ureche.

S'a văzut din cele, mai sus expuse, ce se vor întâri și de alte detalii, ceva mai departe, atmosfera de ostilitate, ce întâmpină și însoțește tot timpul producția poetică a lui Eminescu. *Epistola deschisă către homunculus Bonifacius* (deci și *Versuri cu unghii*) reprezintă unul din momentele acestea și el se situează în primele luni ale anului 1876. Călăuzindu-se de puncte de reper înșelătoare, unii dintre cercetători au situat *Epistola* în 1880, în perioada bucureștenă a lui Eminescu și anume ca un reflex al polemicelor cu *Literatorul*. Lămuririle ce vom lăsa să urmeze, confirmând impresia dintâiu, ce se degajă din caracterele mai sus amintite, grafice, de epocă, (1876), ne-ar putea apropia și mai mult de data când au luat naștere cele două poeme.

Bonifaciu Florescu, fiul natural al lui Nicolae Bălcescu, «bizarul omuleț capricios, slab fizicește și ciudat la fire»¹⁾ pe care Nicolae Iorga, ce-i închina un cald articol de prefaire, îl prezintă ca un adânc cunoscător al limbii franceze, putând în «adevăr, ca poet și critic, să dea lecții oricui în ce privește tehnica versului», era un adversar al *nouei direcții*, împotriva căreia, dimpreună cu Macedonski duce un continuu și susținut războiu. Adversitatea, firește, nu era numai de ordin literar. Diletanți, ai politicei, și Bonifaciu Florescu și Alexandru Macedonski se complac în jocul opoziționist, la care îi patronază, cu osebire, Pantazi Ghica, dimpreună cu care și cu George Fălcoianu, redactează în 1876, *Standardul*, de pronunțate tendințe republicane. Când începe cu adevărat animozitatea împotriva *Junimei* și *Nouei Direcții* e, poate, mai greu de specificat, însă ea nu e străină de incidente personale, fără să mai vorbim și de atmosfera de generală ostilitate, ce nu putea să nu-i influențeze. În toamna lui 1873, Bonifaciu Florescu ținea la Iași un «curs de istorie universală critică», a cărui lecție de deschidere, se tipărea în *Columna lui Traian*, întâmpinată cu următoarea notiță: «În momentul de a pune revista sub pressă, primind lecțiunea de deschidere a d-lui Bonifaciu Florescu, succesorul d-lui N. Ionescu la Facultatea de Litere din Iași ne grăbim cu fericire a-i da loc chiar în numărul de față»²⁾. Cât a ținut acest curs nu știm cu certitudine. Mai sigur este că, la 15 Decembrie 1874, Bonifaciu Florescu ținea la Facultatea de Litere din București prima lecție dintr'un «Curs facultativ de Istoria modernă critică», autorizat la cererea sa, de consiliul permanent, iar că în prima jumătate a aceluiași an, 1874, se afla la Iași. Atunci redactează *Etiam contra omnes*, «pagini scrise într'un moment în care literale singure mă mângăiau și îndreptate în contra inamicilor justului și adevărului»³⁾, cum declară în calda închinare cu care dedică broșura, d-rului Fătu din Iași, ce-l sprijinise, o spune tot acolo, în încercarea întemeierii unei școale de adulți și cu care a colaborat în Societatea învățăturii poporului Român din Iași. Pus în disponibilitate, nu se știe cu precizie când, evenimentul inspiră amicului său Macedonski o poezie ocazională, căreia nu i se pot tăgădui anume calități, oricât unele lămuriri din notă, precum prolixele detalii referitoare la farsa Gablitz, toarnă oarecare plumb inutil. Raportată la media humoristică, așa cum se cunoaște din *Ghimpele* și chiar

¹⁾ N. I. Iorga], *O satiră a lui Eminescu*, în *Cuget clar*, IV, 14, 12 Octombrie 1939. Se reproduce din broșura d-lui Augustin Z. Pop, *Epistola...* «bucata satirică... plină de viață și de culoare». Cf., deasemeni, și N. Iorga, *Despre Bonifaciu Florescu*, în *Cuget clar*, IV, 22, 7 Decembrie 1939, unde se amintește să se fi reprodus cu două luni mai înainte «versurile energice, dar nu și elegante, ale marelui poet prin care răspundea bizarului profesor de limba franceză».

²⁾ *Columna lui Traian*, IV, 12, Octombrie 1873. — Abia întors dela Paris, Bonifaciu Florescu, cum înșusi o spune, un an mai târziu, în *Curs facultativ de Istoria modernă critică*, este examinat de Hasdeu, căruia cam la vremea aceea, împreună cu Frédéric Damé, îi traduce în franțuzește *Histoire de la tolérance religieuse en Roumanie*. (Apărută în 1876, prefața lui Hasdeu e datată: 1873).

³⁾ Bonifaciu Florescu, *Etiam contra omnes*, partea întâia, București, 1875 (tipărită întâi în *Revista Contemporană*, II, 7, Iulie 1874) — cf. despre aceasta, aprecierile, amintite mai sus, ale lui Demetru G. Ionnescu, din *Revista Junimei*.

la numeroasele piese de circumstanță, antidinastice cele mai multe, ale lui Macedonski însuși, poema aceasta a destituirii lui Bonifaciu Florescu face figură onorabilă¹⁾. Ea e datată, să reținem: 1875, București, 13 Octombrie.

În tot cursul anului 1875, dealtminteri, Bonifaciu Florescu desfășură o intensă activitate ziaristică, cu atitudine independentă. *Telegraphul* îi publică, începând dela 11 Ianuarie 1875, sub titlul generic «În ore pierdute», însemnările, cu cari va alcătui broșura «Uă sută de adevăruri», apărută în cursul aceluiași an, și în care unul din aforisme susținea

¹⁾ *Telegraphul*, V, 4075 Joi 30 Octombrie 1875

Amicului meu

BONIFACIU FLORESCU

(*Asupra distituirii sale din postul de profesor la
catedra de Istoriă de la Universitatea din Iași.*)

Tu n'ai fost capabil, după Maiorescu;
Dar ca să fac versuri și eu, judecat
A fi incapabil sunt de Prodănescu
Ce la Iași⁽¹⁾ iar trece de om învățat !
Falnic dar amice mergi pe a ta cale
Și te felicită de verdictul lui,
Care, ca și toate diplomele sale,
E la Borta-Rece⁽²⁾ bun de pus în cui !

Când pe Panu⁽³⁾ 'l ține de istoric mare
Și-l pune alături cu-al nostru Hăjdău,
Când știm că pe Gablitz⁽⁴⁾ drept poet îl are,
Ce vrei noi să trecem în spiritul său...
Noi ce suntem stavili în pieziș-a-i cale
Nu aspirăm însă, s'avem stima lui !
Ducă-se cu toate diplomele sale
Ce la Borta-Rece au rămas în cui !

De-ai fi fost din tagma lui cea cărturară,
Chiar ca Botnărescu⁽⁵⁾ dacă ai fi fost,
Călcând orice lege c'o 'ndrăzneală rară,
Ar fi fost în stare să-ți mai dea un post !
Însă cu Bălcescu mergeai pe o cale,
Cum putea Bălcescu ca să-i placă lui ?
Lui ce-a luat la Ghissen⁽⁶⁾ diplomele sale
Și la Borta-Rece le-a uitat în cui !

Nalță îns' amice vestejita-ți frunte,
Căci cu noi avea-vom un întreg popor !
Lasă Maioresții ca să ne înfrunte
Îngâmfați de toată ignoranța lor !
Mână dar în mână pe-a virtuței cale,
Rizând să desfidem semeția lui,
Repetând refrenul diplomelor sale
Ce la Borta-Rece au rămas în cui !

1875, București, 13 Octombrie.

Al. A. Macedonski

1. Aici nu fac aluzie decât la tagma cărturarilor dela Iași, care compun noua direcțiune. 2. Cărciumioară din Iași unde obicinuia actualul ministru, pe când era încă simplu muritor. 3. Panu, *ilustrul istoric dela Convorbiri literare*. 4. Gablitz. Se știe că d. Maiorescu n'are iubire decât pentru scrierile și scriitorii străini. Domnu Hăjdău pentru a dovedi aceasta, scris o poezie fără șir și înțeles, subsemnând-o cu numele străin de Gablitz. D. Maiorescu, care pe atunci redacta *Convorbirile* nu se uită decât la nume și văzându-l că nu este românesc publică acea poezie, traducțiune după presupusul poet german Gablitz, dându-i chiar laudele cele mai escentrice. Imediat după aceea d. Hăjdău să dote pe față rizând de ignoranța d-lui Maiorescu, declarându-i că nici un Gablitz, poet sau nepoiet, nu există în Germania, și arătându-i că acea poezie, pe care o laudă de oarece e subsemnată cu numele străin de Gablitz, este cea mai hidoasă schimonositură poetică din câte există, compusă într'adins spre a-l păcăli și spre a arăta iubirea către Nemți a d-lui Maiorescu, care merge până a lăuda versurile cele mai nesăbuite, destul numai să fie o traducție din faimosul poet «Gablitz», care a existat numai în veselul *humor* al d-lui Hăjdău. 5. Poet ne înțeles dela *Convorbiri*. 6. Se zice și se susține că d. Maiorescu n'a luat la Berlin diplomele ce le are, ci la Ghissen, mic orașel din Germania, întocmai ca și Heidelberg.

că în timp ce părinții noștri slavisau sau grecisau limba, iar noi mai toți o galicisăm: «d. Maiorescu o germanisează iar d. Massim o massimionisează». Tot în *Telegraphul* publică dări de seamă ale cursului din «Istoria critică modernă», cu lecții despre «responsabilitatea ministerială» sau traduce, glossând, discursul lui Étienne de la Boétie asupra «Servituții voluntarii». La *Apărătorul Legei* din Iași, trimite corespondențe din București. În cea dela 8 Iunie (*Apărătorul Legei*, I, 7, 12 Iunie 1875) dă «mângâietoarea năvălă» despre achitarea lui Macedonski de către Curtea cu Jurați. În corespondența din 23 Iunie (*Apărătorul Legei*, I, 13, 14 Iulie 1875), răspunde lui Cesar Bolliac care i se pare «că ia lecțiuni extraordinare de logică dela d. Maiorescu», pe tema cesarismului. În toamna anului 1875 se împlinesc 100 de ani dela răpirea Bucovinei și evenimentul prilejește o contra serbare naționalistă, atât la Iași, cu participarea lui Dimitrie Petrino cât și la București, unde Bonifaciu Florescu, după ce i se refuză sala Ateneului, își ține conferința¹⁾ în Sala Circului, pe care dintru întâiu o află închisă. (Incidente asemănătoare și la Iași).

* * *

Cu începutul anului 1876 ostilitățile se întesc²⁾. Sfârșitul lui Ianuarie aduce, la Senat, votul de blam împotriva lui Maiorescu. Scriind în *Românul*, cu puține zile înainte despre «Legea de Instrucțiune publică a D.s. min. Tit Maiorescu», sau, ducând ghidușia până la extrema limită a jocului de cuvinte, — «es. min. Tit» — Hasdeu prevestea iminenta demisie a ministrului³⁾. În ziua votului de blam, Bonifaciu Florescu rezerva cea mai mare parte dintr-o mediocră dare de seamă, tipărită tot în *Românul*, unui atac direct și masiv împotriva Junimei și *Convorbirilor literare*. Cum lui, fără îndoială, acestui text profesoral și clasificant, se datorește întâiul gând al reacțiunii, manifestată în *Epistola deschisă către homunculus Bonifacius*, nu credem inutil a extrage fragmentul în cauză:

«Mărturisesc că rare-ori citesc versuri noi, și cauza acestei naturale antipatii este că de când au murit Heliade și Bolintineanu, din ziua în care au încetat d'a scri Crețeanu și Alesandrescu, am fost inundați de un potop de versificatori, înainte-mergători sau școlari ai *nouei direcții*, și cari toți ne înecă într'un ocean de rime «*sălbatece ca să nu zic prostative*», după cum d. Alesandri, într'un număr al *Convorbirilor literare*, califică vorba dulce rimată cu *duce*, rimă pe care o puteți vedea însă notată câte-va pagini mai departe, în același număr al revistei școliei dela Borta-rece, care începe cu articolul d-lui Alesandri. Acest fapt, s'o spunem în treacăt, probează că societatea dela Iași este singura care nu se închină înaintea geniului și autorității unui poet de talia lui Alesandri, înaintea unui autor al atâtor frumoase și patriotice cântări.

Dacă mulțimea poetasilor, cari împlu toate straturile societății noastre, n'ar greși de cât prin rimă, i-am putea ierta; dar din nenorocire le lipsește absolut și focul poetic și rațiunea. Nu vezi pretutindeni în versuri decât patimi reci și ne'nflăcitate, intusiasm cu sânge rece, amoruri înghiaciate, imitațiuni servile și nedibace, un ritm neharmonios și uă cacofonia-melodiă. Iar când poetul vrea să facă spirit, crezi că vezi pe un elefant sărind cu funia. În conștiință, dacă esceptăm singura gloriă poetică ce ne mai rămâne, adică pe marele nostru Alesandri, care seamănă ca un stejar ce înverzește în veci primă-vara, ori câți secolii ar fi trecut peste dânsul, și, după acest mare nume, dacă punem încă la uă parte pe Zamfirescu și pe Ciru Economu, a căror laudă nu mai este de făcut, pe Al. Macedonski, care este admirabile nu numai prin cunoscutele poezii ce l-au condus la Văcărești, dar și prin frumoasele bucăți intitulate *Sappho*, *Călugăreni* și mai ales *Odă la condeul meu*, dacă mai esceptăm multe din poeziile d-lui Scurtescu, și unele frumoase poezii imitate sau chiar originale ale doamnelor Matilda Kugler și Veronica Micle, nu știu dacă este vr'unul din mulții noștri poeți în care poți să găsești patru versuri bune de-a rândul, uă singură strofă de care să fii pe deplin mulțumit». (B. Florescu, *Critica literară. Preludiu*, poezii de B. A. Vineșiu, c'ua prefacia de d-l Al. A. Macedonski)⁴⁾.

¹⁾ *Răpirea Bucovinei*, conferință ținută de Vassile Maniu și Bonifaciu Florescu, București, 1875 (De fapt, prima conferință nu s'a ținut, Vasile Maniu fiind bolnav).

²⁾ Tipic pentru întreaga atmosferă a vremii, ca și pentru media polemicelor politice, ni se pare următorul fragment dintr-o revistă a anului 1875 din *Telegraphul*, VI, 1123, 1 Ianuarie 1876: «... Instrucțiunea a fost lovită în 1875 cu o furie nemai văzută, de către vestitul ministru Maiorescu, atât de cunoscut publicului prin principiile sale marchievicelice (*su*), prin ura ce poartă în contra luminei în patria noastră.

Școale desființate, profesori integri destituiți, incapacitățile protejate, principiul inamovibilității profesorilor universitari violat; acestea sunt gloriile cu cari actualul ministru al instrucțiunii cunoscut autor dela *Borta-rece*, va trece la nemurire pentru tot d'auna. Amic al despotismului și tiraniei, neîmpăcat vrăjmaș al libertății, d-l Maiorescu ca și colegii său nu putea să nu urască și prin urmare să nu persecute instrucțiunea.

Țara, care deja a luat cont de toate actele sale antinaționale, va ști, credem, să-i plătească la timp după cum merită».

³⁾ *Românul*, XX, 23 Ianuarie 1876.

⁴⁾ *Românul*, XX, 30—31 Ianuarie 1876. Stilizată chiar de foiletonist, notița redacțională spunea cu insinuări ipocrite că a rugat pe Bonifaciu Florescu să facă critica acestui volum și că «... ceea ce se va putea zice bine despre culegerea sa, nu va fi primit ca tămăia datorită unui geniu, pe care numai timpul poate să-l consacre, ci ca constatarea unui bun început și ca un îndemn de a face mai bine în viitor».

Din aceeași vreme, în același ton, pe aceleași teme și făcând impresia unei acțiuni concertate, cf. Al. A. Macedonski, *Critica* (Poeziile d-lui Caudiano-Popescu) în *Telegraphul*, VI, 1145, 29 Ianuarie 1876.

Câteva zile mai târziu, *Românul*, și după aceea întreaga presă din capitală, din provincie și de peste munți, reproducea istoricul celei de a doua farse (*La noi* de P. A. Călescu), pe care Hasdeu o juca *Convorbirilor*¹⁾. O săptămână după articolul lui Bonifaciu Florescu, *Românul* publică o interesantă întâmpinare a lui N. Scurtescu, în care, între altele, se poate citi:

«D. Bonifaciu Florescu a publicat, după îndemnul d-voastră, un articol literar, în care m'am văzut înregistrat într'ua clasificare de poeți. Aș fi mulțumit mai mult d-lui critic dacă m'ar fi omis.

Răposaii Sihleanu, Nicoleanu, Depărățeanu au fost sau nu poeți? Criticul nu ne spune aceasta. Ce temei pot pune pe sufragiul aceluia care nesocotește titlu de poet lui Șerbănescu, lui Grădăraș, lui Eminescu și altora?

Onor. d. Florescu ar căta să știe acestea:

1. E foarte greu a da diploma de *celebritate* contemporanilor.

2. Vanitatea aleargă mai mult după elogi, după cum goliciunea produce mai mult scotot.

3. Uă critică judicioasă e mai de stămat de cât uă critică de camaraderie sau de predilecție.

Atât aveam de zis, și aceasta nevrând să fiu indiferent când văd că laudele curg nemăsurate prin foiletoane»²⁾.

Românul dela 11 Februarie 1876 publica răspunsul ce Iacob Negruzzi dădea lui Hasdeu în chestiunea amintitei farse; numerele dela 17, 18, 19 și 21 Februarie cuprindeau un interesant bilanț politic-literar, pe luni, a anului 1875 iar la 22 Februarie, Bonifaciu Florescu revenea în legătură cu întâmpinarea lui Scurtescu, într'un articol intitulat: «Drepturile criticii», în care numele lui Eminescu e pus deadreptul în cauză:

«Nici chiar sub pedeapsa îngrozitoare de a fi continuator d-lui Maiorescu, n'ași vré să laud pe nedrept p'un amic. Tocmai această acusațiune de parțialitate mi-o aruncă d. Scurtescu, care prin scrisoarea sa mă condamnă, straniu manieră d'a critica, mai ales pentru cele ce n'am scris»

«Dacă sunt *răposai*, ei nu mai sunt în viață; aceasta și Păcală o știe; dar se vede că d. Scurtescu a ascultat la lecțiunile de logică extraordinară ale d-lui Maiorescu. Am citat pe cei mari numai. Dar n'am citat pe toți cei în viață? Dacă ași fi adăugat încă cinci sau șase nume, oare ar fi mai puțin adevărat că poezia lăncezește azi? Apoi ce numiri citează d. Scurtescu? Citează oare d-sa pe d. Hădău, autorul *Odeii la Ciocoi*, autorul *Complotului Bubei*, autorul lui *Rășan-Vodă*? Citează oare pe d. Păun, care tace de prea mult timp, pe d. Ion Lăpădatu, de care voiu vorbi într'un viitor articol, pe Bucovineanul Petrino? Afară de numele d-lui Șerbănescu, ce numiri ne dă d. Scurtescu? Pe Grădăraș. Grădăraș a fost, nu mai este și cauza acestui rezultat pot a o spune d-lui Grădăraș ca amic, dar nu o public ca critic. Pe Eminescu. Ah nu! «Ramenez-moi atx galères», adevărat la d. Prodănescu.

«... că din momentul ce a imprimat ceva, autorul este pus înaintea judecătorilor săi, naturali, că el n'are dreptul d'a se plânge, că legea criticului nu este d'a fi sever sau indulgent, ci numai d'a nu ataca nici-uă-dată *onoarea* autorului, căci toate celelalte, gradul de inteligență, simțimintele, stilul, influința bună sau rea a autorului, toate acestea sunt de competența criticului».

«Dacă nu-ți place critica ce am făcut, fă una mai bună, și voiu fi primul a te aplauda. Încât pentru mine, tot ce am scris este la dispoziția d-tale, dojenește-mă cum îți place, nu voiu zice nimic, dar fără personalități, te rog, căci a ne pune pe acest tărâm, ar fi — cugetă bine — a aduce literaturii cel mai trist serviciu, împiedicând libertatea criticii»³⁾.

* * *

La 25 Martie 1876 apare întâiul număr al ziarului «politic literar, comercial și științific», *Standardul*, având de director pe Pantazi Ghica și redactori pe: A. A. Macedonski, Bonifaciu Florescu și George Fălcoianu⁴⁾. Paralel cu problemele politice, sociale și de învățământ, ziarul acorda un egal interes celor literare, unde stăruința lui Bonifaciu Florescu se făcea simțită. Vorbind de poetul ardelean Ioan Lăpădatu, criticul nu uita să se refere la

¹⁾ *Românul*, XX, 5 Februarie 1876: Hasdeu, *Al doilea râmășag* (dedicat d-lui V. Alecsandri).

²⁾ *Românul*, XX, 6 Februarie 1876.

³⁾ *Românul*, XX, 22 Februarie 1876. — La 21 Martie 1876, *Românul* publica scrisoarea lui D. Petrino, prin care acesta susține că n'a fost niciodată membru al «Junimei» din Iași, c'a asistat ca invitat la două adunări hebdomadare, doar pentru a se convinge. «... Cele ce le-am văzut în sânul «Junimei» din respect către public, nu le pot spune» insinua bardul Bucovinei și succesorul lui Eminescu la direcția Bibliotecii. Despre desărcinarea din slujba de bibliotecar, comunicată telegrafic de Carp, noul Ministru al Instrucției, cf. *Românul* din 22—23 Martie 1876 și, supralicitând, primul număr al *Standardului*.

⁴⁾ Articolul program spunea între altele: «Astăzi când lumina, când adevărul s'a stabilit asupra formei de guvern cea mai practică și cea mai avantajoasă pentru națiune, avem ferma convicțiune, că republica nu mai este pentru toate popoarele decât o cestiune de timp și de oportunitate», etc.

recentul incident din *Românul*: «Dacă îmi permite amicul meu D. Scurtescu — spunea el — voi lauda azi pe un amic, dar sarcina mi-e lesne. Ion Lapedatu nu este un necunoscut pentru publicul român, etc.»¹⁾. În același număr cântecelul comic «Nae Săcătureanu»²⁾, al junimistului Ioan Ianov, aducea în scenă pe un ministru catargist ce se lauda cu isprăvi de-acestea:

Liceuri și alte școale
Iarăși am găsit cu cale
Ca să fie mai dorite
Trebuie bine rărite.

Editorialul numărului următor, intitulat *Spiritul mercantil*, debuta cu întrebarea: «Ce este tinerimea?» la care dintru început, răspundea: «Vedem de o parte coconașii din juna dreaptă cei din București, școala dela Mabilie cei din Iași, școala lui Schoppenhauer (*sic*). De acest element nici nu vorbim, fiindcă-l găsim nu tânăr ci gârbovit»³⁾. Programul politic al *Stindardului*, pe care-l înfățișa o scrisoare a lui N. Blaramberg⁴⁾ sau decadența învățământului sub Tell și Maiorescu⁵⁾ alternau cu insinuantele notițe de recomandare, însoțind tipărirea a «două poezioare» de P. Georgescu, căruia îi doria ca «biciundu-și stilul și cătând a da inspirațiunii sale o formă corectă» să câștige succesele la care dă dreptul munca⁶⁾. În curând Bonifaciu Florescu începe o serie de articole închinare problemelor de stil și calităților lui, și o alta despre «individualitatea în literatură». (Între timp, Macedonsky se retrage din redacție iar ministerul Florescu e înlocuit cu cel de tranziție al lui Manolachi Costachi Epureanu). Dar iată, din întâia serie de articole, două extrase, ale căror reflexe se pot urmări în cele două texte eminesciene, — e)-f) — de mai sus și răspunzând întru totul imaginii aceluia, căruia Eminescu i se adresa cu stihurile: *tu cu mintea ta călfoasă — și cu stil greoiu, bombastic*:

«Să mă iertați însă, scria B. F., a mă depărta în aparență dela subiect pentru a lua la refec pe unul din așa zișii *autori*.

Un autor trebuie să aibă autoritate, dar pentru a avea autoritate nu trebuie să zică enormități din acele care te fac să rizi prin naivitatea lor.

Am citit și eu o carte asupra Poesiei române, care are patrioticul zel de a proba că nu există în România nici un adevărat poet și că trebuie să aruncăm în foc chiar versurile iubitelui nostru Alecsandri.

Această carte atât de severă bieților poeți este de un domn Minorescu? nu; Maiorescu! da Maiorescu (cel care vrea ca oamenii să se *cristalizeze*, nu cel care dorea progresul țării sale). Iată însă în acea carte *extraordinară* ce este de mirat: iată straniu și neuzitul (toate epitele D-nei de Sevigné n'ar fi suficiente), iată marele adevăr adevărit de un om cu *autoritate*: cartea începe prin a declara că poezia servă a exprima frumosul?

În adevăr?

Dar pictura! servă ea oare a exprima urâtul?

Dar frumosul nu s'ar putea vâri și în proză?

Dar arhitectura?

Dar natura?

Iată pe bietul autor inamic a tot ce trece peste capul lui, inamic al lui Rafael, al lui Jean-Jacques Rousseau, al lui Michel-Ange.

Și apoi frumosul moral acel care te face spre exemplu a ajuta pe sărac, a muri pentru patrie, sau a nu profita de îmbătărea momentană a unei femei pentru a o face nenorocită pentru tot-d'auna este absolut necunoscut acestui biet autor.

Se vede că nu-i place nici frumosul într-o femeie, de vreme ce frumosul nu există de cât în poezie.

Cu voia însă autorității *extraordinare* a acestui colosal critic vom susține timid, cu frică și cu inima palpitândă că orice artă are de țință realizarea frumosului de către om prin mijloace materiale și străine de el însuși, conform regulilor recunoscute adevărate»⁷⁾.

În cel de al doilea, apar acele sugestii despre «desen și culoare», ce se întâlnesc, reluate, la Eminescu. Bouillet însuși poate că e sugerat de prezența lui Gauthier:

«Pictura are două elemente: desenul și culoarea. Desenul este ordinea, culoarea nu servă de cât a introduce în compunere viață adică mișcarea.

¹⁾ *Stindardul*, I, 9, Duminică 4 Aprilie 1876.

²⁾ *Apărătorul Legei*, II, 17, 18 Martie 1876, cf. notița bibliografică despre iminenta apariție, a lui *Nae Săcătureanu* de I. Ianov, care a fost cetit la Junimea dar respins dela *Convorbiri*, «societate de admirațiune mutuală».

³⁾ *Stindardul*, I, 10, Joi 8 Aprilie 1876. Tot acolo, la *Varietăți. Mici spectacole*, articol de apărare, pentru *cafenelele-cântânde*: «Însă repertoriul d-rei Fanelly, o bună artistă, nu avea nimic trivial, nimic revoltător...».

⁴⁾ *ibid.*, I, 11, Vineri 9 Aprilie 1876.

⁵⁾ *ibid.*, I, 12, Duminică 11 Aprilie 1876.

⁶⁾ *ibid.*, I, 16, Joi 15 Aprilie 1876.

⁷⁾ *ibid.*, I, 31, Miercuri 5 Mai 1876.

Când o statuie ne pare plină de grație este că posedă în cel mai înalt grad ordinea în mișcare a cărei floare este grația. Tot așa pentru arta de a scrie și pentru celelalte».

«... Sunt tablouri în care se găsește și desen și culoare, dar un desen nesigur, o culoare nedibace; dar desenul și culoarea nu sunt bine combinate pentru un efect dat: orice mășgălitură nu este desen, orice stropeală nu este culoare, orice pânză tăvălită nu este un tablou...

«Să adăogăm că violarea regulilor primordiale ale artelor este o nouă cauză a diferenței stilului: *Gauthier*, în literatură, nu caută decât culoarea; desenul pentru dânsul este nimic...

«În studiile următoare vom aplica cele ce am zis la *stilul* în literatură»¹⁾.

Câteva săptămâni mai târziu, *Standardul*²⁾ publică scrisoarea prin care Bonifaciu Florescu vestește că, obosit de cele două luni de campanie politică, pe lângă cele «5 ore de lecțiuni» în fiecare zi, se retrage din redacție. Cu numărul următor, de altminteri, nu mai figurează printre redactori. Raporturile cu Eminescu, de bună seamă că nu sfârșesc aici. Ele nu mai interesează însă cazul în speță. Iubitorul de completări va trebui să consulte totuși, între altele³⁾, cele două broșuri ale lui Bonifaciu Florescu, *Uă sută de adevăruri*, 1875 și *Ritmuri și rime*, 1892. Din aceasta din urmă reținem aceste două note ale ortodoxului dascăl de versificație, despre care vorbea N. Iorga. Întâia glosează traducerea sa din Auguste Barbier:

«Ca rime e avută [bogată] *greutate* cu *uitare*, fiindcă au consuna de sprijin, fără a fi două substantive sau două adjective; e o cucerire: *rege* cu *drege*, fiind foarte avute [bogate], fără a silui înțelesul. Celelalte pot trece, afară de *rămîne* cu *miîne*, căci nu există în *rămîne*, *i* ce urmează pe *f* în *mfine*. Aș fi putut ca Eminescu și Vlahuță, acești desprețuitori ai ritmului și ai rimei, să scriu *mine* în loc de *miîne*, și să găsesc pentru a desprețui limba românească, prilejul că «așa se zice în cutare sau cutare colț al Moldovei». Dar prefer să-mi mărturisesc greșeala.

Cea de a doua glosează traducerea unui poem din Victor Hugo, făcută în versuri nerimate, numai «pentru a da proba că rima nu-i decât al doilea element al armoniei poeziei românești, perfecțiunea ritmului fiind cea dintâiu...»:

«Cu toate că în traduceri, se poate prin versuri nerimate, obține o mai credincioasă tălmăcire, nu cred că în opere originale e bine de a lepăda rima. Poetul cată să fie un artist, care să poată învinge orice greutate; departe de a voi să lepădăm rima, osândesc pe Eminescu, pe Vlahuță și școala dela Iași că 'ngăduesc simple asonanțe ca *lui* cu *nu'i*. Cer ca rima să aibă repetată chiar consuna de sprijin».

Și tot acolo următoarele strofe, în care (dimpreună cu mențiunea ce se poate citi la capitolul *Glossei*) ne place să vedem un început de grajerie, din partea severului censor:

Amorul este boală fierbinte
Ce mistuește p'al său bolnav,
Ce timp consumă, și duh și minte
Și-ajungi la urmă curat gângav.

Caprițul este zeul plăcerii;
În veci el este surăzător;
O lege numai, legea tăcerii,
Impune oricărui adorator.

Ronsard iubit-a, și Văcărescu,
Iubi și în Teos Anacreon;
Lăsară plânsul lui Eminescu,
Instruând lira pe vesel ton.

¹⁾ *ibid.*, I, 32, Joi 6 Mai 1876.

²⁾ *ibid.*, I, 51, Joi 31 Iunie 1876.

³⁾ *Intre altele* — căci pentru justa cunoaștere a omului, în cele bune ca și în cele bizare, se pot consulta, cu surpriza întemeiată de care vorbea N. Iorga, manualele lui didactice de limbă franceză; «sanguinele» originale, ce adaogă traduceri «sanguinelor» lui Catulle Mendès; *Studii literare*, vol. I, 1893, (în deosebi străveziile aluzii dintr'un studiu dela 1888 despre «frumos, grațios, sublim» în care ia apărarea poeziei sociale a lui Macedonsky, împotriva «desnădăjduirii budiste sau schopenhauriste», ai cărei protagoniști, «pesimiștii termină adesea prin paralizie cerebrală»); notele istorice însoțind cele două volume, traduse de el, din Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu*, 1893—1894 etc. și, nu mai puțin, periodicele. Pe lângă cele amintite, deasemeni: *Novelistul*, 1877, *Literatorul*, *Duminica* 1890, etc.

Și pe Casandre, și pe Elene,
Pe alte muse Ronsard cântă,
Din a lui minte, suflând a lene
Aceste nume vântul svântă¹⁾.

* * *

Spuneam că deși țintă a tuturor sarcasmelor, ba chiar victimă priu unii din membri ei, scoși din posturi sau puși sub acuzare, dimpreună cu întreg cabinetul Catargi — Junimea nu și-a pierdut buna dispoziție și înclinația spre glumă. Dovadă banchetul din toamna aceluiași an — «unul din cele mai vesele» și — despre care amintirile lui Iacob Negruzzi dau bogate informații. Aniversările Junimei se sărbătoreau între 20 Octomvrie—20 Noemvrie ale fiecărui an. Invitația anului acestuia, pentru 24 Octomvrie spunea în versurile lui Iacob Negruzzi:

Deși paraponisiți
Și din buget isgoniți
Junimiștii numeroși
Se adună tot voioși
Pentru a 13-a oară
La a lor aniversară.
Vin amice așa dar
Să ne treac' acest pahar
Eară pofta ți-o trimit
Tot eu

Cel obișnuit.

Dar dacă stihurile acestea nu sunt cu mult mai presus de cele ale *Ghimpei*, cântecelului *Noua direcțiune*, în care Iacob Negruzzi pune în versuri cronica evenimentelor Junimei din ultimul timp, nu i se poate tăgădui un real grăunte de sare:

Eminescule poete
Umblai în cabriolet²⁾
Luni întregi din sat în sat
Școlile de inspectat
Ca 'nalt revizor școlar
Stai în gazdă la primar
Și cu primărițele
Iți încurcai ițele.
Acum cu ce te-ai ales
Cu un criminal proces
Ce la răcoare va pune
Noua ta Direcțiune

Instinctele fripturiste ale unora dintre junimiști erau astfel demascate:

Iar Verussi, Caragiani
.....
Nici le ninge nici le plouă,
Cu noi sunt direcție nouă
Iar cu Chișu și Ureche
Sunt direcția cea veche

Maiorescu se bucura de atenția a două cuplete. Întâiul ținea loc de invocare și de pretext:

Maiorescu blăstemat
Cine dracul te-a 'ndemnat
Intr'o zi nefastă nouă
Să scornești *direcția nouă*?
Vai, acest cuvânt pocit
Pe noi toți ne-a prăpădit.

¹⁾ Bonifaciu Florescu, *Ritmuri și rime*, 1892, pag. 107: *Capritul* (datat: 1892 Călimănești).

²⁾ Despre un anume scris tremurat, efect al trepidației «cabrioletei» sau altui mijloc de locomoțiune, s'a atras atenția la anume capitole anterioare.

iar ultimul, un fel de al IX-lea cânt, recapitulează întreaga carieră a lui Maiorescu și tânguie:

Dar pe bietul Maiorescu
Din toți mai mult îl jălesc:
Eri încă în minister
Multor ordini Cavaler
Stând la sfat cu împărați,
La senatori, deputați
Poruncind: copii avânti
Tăiați leafa lui Vizanti

.

De sughiți cu amărire
După vechea fericire
Când căsuța ta din Iași
Pentru măriri n'o lăsași
Și nopțile în Centrală
Pe ascuns dădai năvală,
În loc să te pregătești
Ca acum de Văcărești !
Spune Schopenhaurian
Ce-s mărirea umane ?
Vai noua-ți direcțiune
Adună pe noi furtune
Dar și ție în sfârșit
Pe nas acum ți-a eșit !¹⁾

g) În același spirit și din aceeași vreme sunt și următoarele crâmpcie de poezie satirică, din manuscrisele lui Eminescu, dar despre cari nu s'ar putea spune nici de vor fi fost duse la bun sfârșit, nici dacă se vor fi bucurat de onorurile lecturii publice. Ele figurează în 2262, 102 v.-111 și țin, prin vecinătate cu alte texte și prin caractere grafice, de toamna lui 1876. (Același scris, aceeași cerneală, în anume fragmente din *Syrgioii*). Cu

toate că prins, după moartea mamei sale, în volbura veroniană a iubirii, a hărțuelilor procesului intentat de Petrino și, mai ales, în febra creației — toamna 1876 fiind, cum s'a văzut²⁾, o perioadă de intensă activitate lirică — Eminescu a participat, sau a încercat să participe la bucuriile și manifestările epigramatice³⁾ ale celei de a 13-a aniversări a Junimeii.

Cu scrisul înflorat, cu care îngâna uneori, spre trecere de timp, inspirația, în pagini învecinate și cu aceleași caractere, a însemnat în chip de titlu: *Revista contemporană* (pag. 103) și tot acolo cu creionul, în chip de memento, poate de model de strofă amplă (numai că 'n alt ritm), întâile patru versuri din *Steluța* lui Alecsandri, având marcată cesura versurilor. E, pre cât se pare, un exercițiu ad-hoc. Pe paginile 112—113 se află încercată de câteva ori monograma — presupunând că nu e

altceva — lui Maiorescu, din ce în ce mai frumos stilizată. Ar fi o monogramă stenografică în timp ce, alături de altele, clare: *Titu* sau *T. L. M.*

Monogramele, se știe, erau una din plăcerile caligrafice ale lui Eminescu, ca și iscăliturile, în anume epoci. Evident, treceri de vreme, de atelier.

¹⁾ Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, [1939], pag. 212—231.

²⁾ Cf. vol. I, pag. 431.

³⁾ Cf. Em. C. Grigoraș, *Eminescu și Junimea* în *Cuvântul*, IX, 2979, Vineri 11 August 1933, care vedea — pe nedrept — «atacuri» și «probe de nemulțumire» în aceste nevinovate șotii colective,

g) 2262, 102 v.

Copie de pe natură
Dedicată d-lui T. M.

Pe tine, astăzi geniu ! cu lira-mi te serbez
Coroana nemuririi, pe frunte ți-o așez
Pornind cu tine 'n lume, te duc pe la icoane

2262, III

Epigramă

Dedicată cu profund respect d-lui T. M.

O tu geniu prea ilustru din vestita companie
Admirărei mutuale, a 'ndrugărei de cuvinte
Convorbirile vestite, o revistă agiamie
~ a eșit fără de minte

2262, 102 v.

Tu revistă agiamie, convorbiri mult lăudate,
O tu moară de palavre, ce lucrezi atât de harnic
Contra oamenilor vrednici al tău glas este zadarnic;
Sumușând a tale javre tu la capăt n'o vei scoate

5

Vânt și pleav'a ta știință, visul tău e o nălucă
Rătăcești pe pârtii veche vrând să scoți din rătăcire
Dar menit îți este capul: « tonții sunt meniți din fire
Flori să poarte la ureche, șarlatani de nas să-i ducă [»].

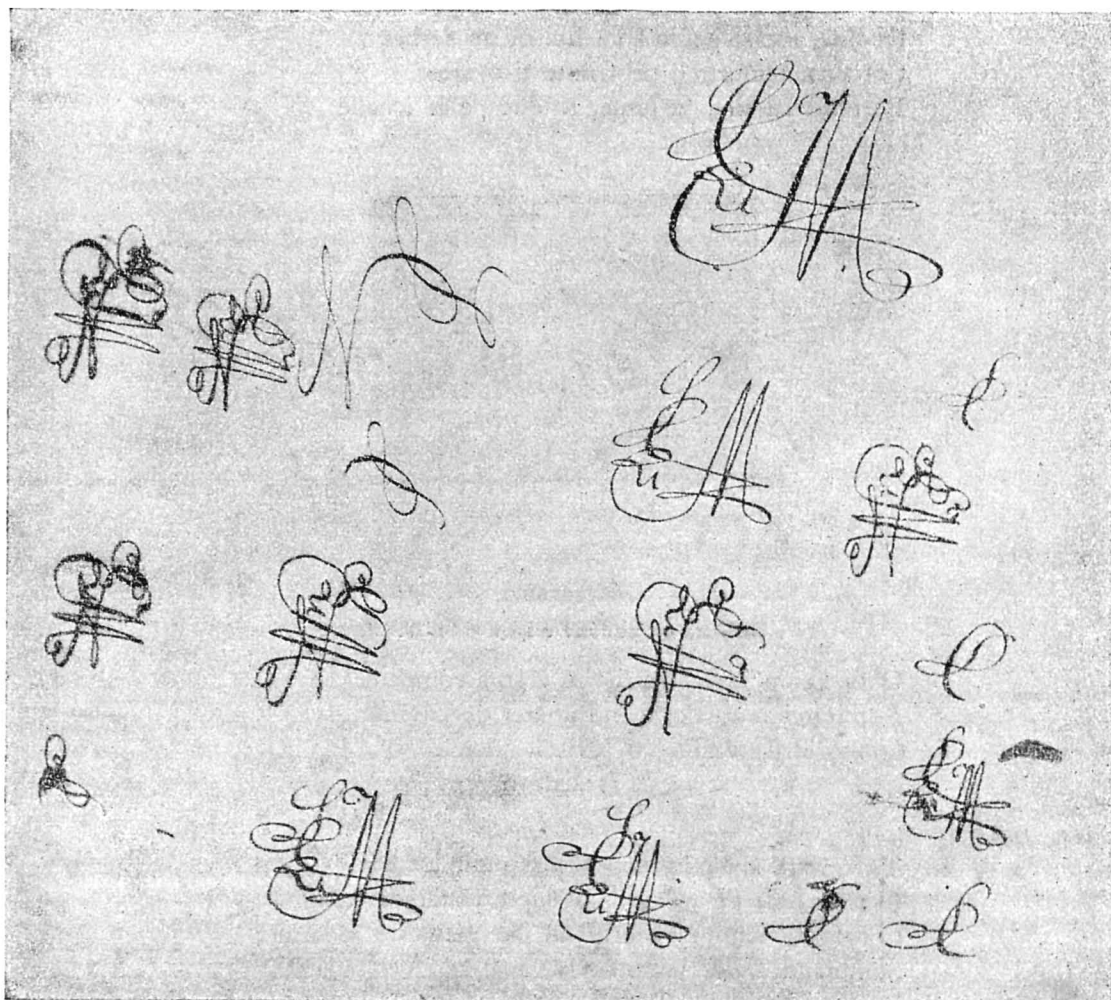
b) *Urechiada*. Capitolul V. A. Ureche este unul din cele mai bogate în poezia satirică, de atelier, a lui Eminescu (pentru a nu mai vorbi de proza ziaristică) și s'ar fi convenit, poate, rezervat în întregime acelei secțiuni din « Postume », în care va figura și capitolul Petrino.

Cum însă anume elemente politice, ce se pot urmări, ici și colo, (beitul dela Samos, Pantazi Ghica, El Berlicoco - C. A. Rosetti etc.) se vor întâlni reluate și în fragmentele satirice, grupate la *Scrisoarea a III-a*, și cum

2261, III. — 2. Lăudătorilor > Admirăției > Admirărei mutuale, a beției de cuvinte > A.m., a 'ncurcării d.c.; 3. C.v., orevistă vecinică jună.

2262, 102 v. — 6. Rătăciși prin p.v. etc.

ele n'ar putea lipsi din ciclul motivelor satirice ieșene, (cf. școala renumitului VAU-VAU în *Epistola deschisă către homunculul Bonifacius*), am socotit util să anticipăm, tipărind aici, acest început de epopee eroi-comică, de care abia descins în București, își amintea, în întâia cronică dramatică dela *Timpu*¹⁾, poetul.

b) 2280, 20—23

Te-am pus, iubită muză, cu mine să petreci
 La oce de vin negru în fundul « Bortii-reci »
 Și 'n fața [ta] șezut-am cercând să cânt din flaut — —
 Dar vai lipsește-eroul și trebuie să-l caut...
 Gândesc la Stefan Vodă, la Mircea cel Bătrân
 De-mi crește al meu suflet și-mi arde al meu [sîn]

¹⁾ cf. Perpessicius, *Întâia cronică dramatică și întâia polemică la « Timpu »* în *Revista Fundațiilor Regale*, VII, 9, 1 Septembrie 1940.

2. La hal[be]* > La oce etc.; 6. Și-mi crește al meu suflet și-mi arde al meu... ~; strofa 1—6 barată ulterior.

La ce a vremei pleavă s'o vântur, citind bobii
 Și să-l așez pe Stefan și eu la gura sobii
 V'o câteva cuvinte ce-au scris bătrânul Nestor
 10 Ajung mai mult la limba a vremilor acestor...
 Să doarmă 'n colb de cronici, căci bine sunt păstrați
 În sfânta limbă veche acei viteji bărbați.

Presentul nu e mare...? Nu-mi dă ce oi u să cer
 Au beiul cel de Samos nu e un giuvaer
 15 Sau frate-său, ce poartă pe spatele-i un deal
 Nu-i vrednic ca să-l cânte un imn național
 Și-atâ[tea] genii mândre și stâlpi de cafenele —
 N'avem în vremea noastră destui feciori de lele?

Dar nu muză iubită, tu cauți un obraz
 20 Cum* unic* e podoaba a vremilor de azi
 În el se reunește ca într'un monogram
 Eroicele fapte ce eu le căutam —
 Căci cine oare 'n lume mai poate stă păreche
 Cu-a geniilor geniu, cu Popovici Ureche

Pe toți îi lasă, muză, îi svârle cât colo
 25 Pe Mircea și Vintilă, pe E/ Berlicoco —
 Nu pierd măcar o vorbă, cuvântul nu mi-l pun
 Cu cioara cea pârlită ca fundul de ceaun
 Ce minte[n] or ce ziuă, șezând pe Telegraf¹⁾
 30 Aceștia [î]nainte-ți o, Popovici, sunt praf.

Și nici [în] minte-mi vine, ca vorba să mi-o stric
 Spunând cum s'aranjează bărbosul Firfiric
 Oricât cu amintirea-mi o caut ș'o culeg
 35 Erou mai bun ca tine eu nu pot să-mi aleg...
 Deci repede țigara în foc și la birou
 Tu Popovici Ureche — rămâi al meu erou.

Născut fecior de popă, orice-ai zice 'mprotivă
 Menit erai la litri*, pomene și colivă,
 Menit păreai ca viața tu să ți-o duci la strană
 40 Cu «Doamne miluește» să cauți a ta hrană
 Când soarta ce de lume ades își bate joc
 Și din gunoiu ridică adesea un sbârciog.

7. Dar vai imi vin> La ce trecutul mândru să'l> La ce t. nostru să'l> La ce a vremei etc.; 8. Să-l> Și să-l-; 10. Ajung m.m. l. fala a vremilor acestor...; Strofa 7—12 *barată ulterior*; 13. P.n.e.m.?, n'a vem bărbați colă; 14. Au beiul de la Samos etc.; 17. Și-atâția și atâția și stâlpi d.c. —; Strofa 13—18 *barată ulterior*; 29. Ce minte ori ce min[ută]*> C. minte[n] or ce ziuă etc.; 33. Ori cât gândesc și caut> Oricât eu amintirea-mi etc.; 35. Deci iute 'n foc țigara și raita*> Deci repede etc.

¹⁾ alias I. C. Fundescu, directorul *Telegraphului* din București; cf. *Moldoveni și Munteni în Curierul de Iași* dela 21 Oct. 1877 apud M. Eminescu, *Scriseri politice și literare*, I, ed. Scurtu, pag. 388.

- Fortuna-ți este mama, sau mama-ți fu Fortuna
 Oricum eu aş întoarce-o, revine tot la una — —
 45 Fortuna [—] anticitatea ni-o spune arătare
 De uliță, ușoară femee de vânzare — —
 De nu țineau boierii câte-o nicocheră,
 Au Popovici vr o dată Ureche mai eră ?
- Nicocheră [—] femee unui popoiu sărac
 50 Boierului hatărul ades făcea pe plac
 Fiindcă prea miloasă era* l'ale lui rugi
 Drept plată și pe tine te-a ridicat din slugi
 Și astfel cu al mamei Fortune ban emis*
 Făcut-ai « de pomană » și calea la Paris.
- 55 Și dacă vre o dată ornat cu decorații
 Pe cari 'n Bolgărime le svârle [toți argații]*
 Atuncea tu blazonul tu nu cumva să-l faci:
 O tavă cu colivă, fistic sau [cu] colaci
 Fă-ți un blazon ca lumea, și vrednic de un rigă
 60 « In câmp flocos și negru, un grec* într'o verigă ».
- Cu-aceste arăta-vei că neamul Urechiat
 Iși are cinstea toată din scârțâit de pat
 C'a tale studii [toate] și nazuri de cocon
 Le-avû odat boerul bătrân în pantalon
 65 Și de cumva Fortuna nu-l ținea de ciocan
 Nu știu cum dintr'o slugă eșeă un șarlatan.

II. Fragmentul de versiune autonomă, de mai jos, figurează în 2254, 90 și, prin anume detalii, a căror identificare rămâne să fie precizată, s'ar putea situa cu aproximație în 1877, poate înainte de Iunie, când publică în *Curierul de Iași* scurtul și severul necrolog despre I. C. Maxim, în care se putea ceti: « Cu greu ne-am putea hotărî să păzim zicătoarea latină « De mortuis nil, nisi bene ». Intențiile sale vor fi fost de sigur bune și patriotice, deși nu putem susține același lucru despre scrierile sale »¹⁾. Cum ceilalți tovarăși ai versului sunt în viață: Sion, Ureche, Hasdeu, s'ar putea deduce că și Maxim era. O ipoteză. Versul *Nu-l așezăm pe cel de 'ntăiu (Ștefan) l'a cuptorului gură* face aluzie la poemul lui D. Petrino, *La gura sobei* apărut la Iași în 1876. Autorul poemurilor « spre laudele unor cucoane — A căroră bărbați fi-vor miniștri curând » e tot Petrino, care practica cu asiduitate dedicațiile fie masculine, fie feminine. Raul tipărit la Cernăuți, în 1875 e dedicat lui Alecsandri; *Adio Bucovinei*, compus după trecerea în țară e dedicat contesei E*** P***²⁾; *Ținca*, d-nei C.R.B.³⁾ iar *Legenda nurului*, tipărită în 1877 e dedicată d-nei Elena Mărzescu. Dar mai ales pledează pentru cronologia de Iași încercarea, oprită din timp, de a versifica în distihuri elegiace. Ea pare să fie înrudită, ca atmosferă, cu acea « Prescurtare din Odiseia », despre care va fi vorba mai departe, la datarea întâi versiuni autonome A. *Și cu prostii de jurnal zilnica*

49. Fiindcă > Nicocheră femee a popelui sărac; 56. *de fapt, lapsus*: Pe cari 'n Bolgărime le svârle decorații; 57. Atuncea tu emblema ta nu cumva s'o faci; 60. « I.e. flocos ca părul, un g.* etc. »; 61. Atuncea arăta-vei etc.; 65. Și dacă > Și de cumva etc.; 66. Noi nu vedeam din slugă cum ese-un șarlatan.

¹⁾ M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, ed. Scurtu, I, pag. 329.

²⁾ *Convorbiri Literare*, IX, 8, 1 Noemvrie 1875. — (*Adio Bucovinei* se bucură de o mare circulație, ca tot ce iese de altminteri din pana lui Petrino. — *Ghimpele* (XVI, 46) din 9 Noemvrie 1875 o reproduce din *Apărătorul Legei*, (Iași), I, 43, 2 Noemvrie 1875 —).

³⁾ *ibid.*

pâne câştig cred că se referă mai curând la activitatea sa ziaristică dela *Curierul de Iaşi*, decât la aceea dela *Tim-pul*, cum se opinează¹⁾.

Dacă *de mult am pus poezia de o parte* reprezintă o realitate — şi totul pledează — atunci cată să ne raportăm la acele perioade când nu tipăreşte nimic în *Convorbiri*. Şi sunt câteva: din Februar 1875—1 Sept. 1876 şi după aceea dela 1 Ianuarie 1877—1 Mart 1878, când îşi reia colaborarea.

2254, 90

Tu mă 'ntrebi de ce 'n călămări mucezeşte a mea pană
Pe cadenţate măsuri nu mai înşir cugetări?
Nici nu ştii, că de mult am pus poesia de o parte
Şi cu prostii de jurnal zilnica pâne câştig?
5 Ce vrei? Lumea-i așa... Nu poate fără pedeapsă
Omul s'aibă mai mulţi crieri ca semenii lui
Cugetă cât de-adânc şi cât de curat de vei scrie
Totuşi alături având turma celor jugăniţi
Fiecare din ei pretinde pe tine-a te 'ntrece
10 Sau dacă nu cel puţin, crede că-i totuşi egal.
Nu m'am deprins s'admir de cu vreme sublimale scrieri
Ale lui George Sion, Maxim, Ureche, Hasdeu
Ş'am lăsat să doarmă 'n colbul sfinţitelor cronici
Pe strălucitul Stefan şi pe viteazul Mihaiu
15 Nu-l așezaiu pe cel de 'ntăiu l'a cuptorului gură
Nici pe Mihaiu nu făcui să se rimeze cu raiu
Nici n'am făcut poemuri spre laudele unor cucoane
A cărora bărbaţi fi-vor miniştri curând
Şi de aceea sunt astăzi horopsit de puternica ceată
20 Celor ce pin poezii caută sfântul budget.

III. Versiuni autonome. — A. Această întâie versiune, nefinită (poate: netranscrisă complet), dar încheată a *Scrisorii a II-a*, se află în ms. 2256, 56 v.—54 v.+51 v.—51, într'un caiet registru, de Iaşi, cu hârtie vineţie, întru câţva ruinat, cu coperta găurită de cari. Scrisă cu cerneală violetă, peste care s'au adaos aplicaţii, cu cerneală neagră, de Bucureşti sau cu creionul, iar dela versul 102—128 numai cu creionul şi având intercalate, mai exact lipite, de chiar Eminescu²⁾, între filele 54 şi 51 v., două fiţuici cu date demografice (ce s'au numerotat de Academie: 52 şi 53) utile articolelor etnologice din *Tim-pul* — această versiune, prin chiar implicaţia aceasta de atribute, intrigă şi îngreuiază oarecum, cronologia.

În legătură cu datarea acestei versiuni, d-l D. R. Mazilu susţine că: «Varianta aceasta este scrisă începând din josul fiecărei pagini verso, deoarece manuscrisul a fost întors. La fel a scris poetul şi pe alte pagini, între care pe f. 46 b, deci mai recentă, unde se află autoironii privitoare la activitatea sa. Din aceasta se înţelege că data ei

¹⁾ M. Eminescu, *Poezii şi Variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 268: «Această aluzie [*dedicaţia feminină*], alăturată de cea din vers. 3—4, că «de mult» este ziarist, datează varianta «mult», după toamna anului 1877 când poetul a fost numit redactor la ziarul *Tim-pul*, însă nu mai târziu de 29 Aprilie 1879, când a murit Petrino». —

Cu observaţia însă că Petrino răposase cu exact un an înainte şi că fragmentul acesta nu poate fi despărţit, cronologicşte, de versiunea următoare, autonomă, A.

2254, 90. — 1. Tu mă 'ntrebi de ce pana zace> T.m.'n.d. ce 'n călămări etc.; 2. Cum pe ştiute măsuri nu mai înşir cugetări?; 8. Nimeni a şti nu va vrē, ție ce ți [se* cuvine*]> Totuşi etc.; 15. Nu-l a.p.c. de 'ntăiu la gura> N.-l.a.p.c.d.'n. l'a c.g. etc.

²⁾ M. Eminescu, *Poezii şi variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 269: «introduse greşit între foile cu versurile variantei» zice d-l D. R. Mazilu. Cu specificarea că «greşala» nu vine din legătura Academiei, foile, ceeace se vede limpede, fiind lipite şi nu legate, în acest caiet, altminteri, tehniceşte vorbind, unitar.

se poate socoti din vremea când era ziarist în București. Pe foaia mai veche, 16 a, poetul a scris adresa din București a spălătoresei sale»¹⁾.

Este adevărat, cum înșine am arătat, mai sus, că manuscrisul acesta, provenind din Iași (spre deosebire de alte, atâtea, caiete cumpărate la București), poartă în paginile ce cuprind versiunea în speță, anume implicații de București. Aceasta însă nu ajunge. Iar problema Iașilor sau Bucureștilor e sinonimă cu problema datării: înainte de sfârșitul lui Octomvrie 1877, când cu aproximație părăsește Iașul, sau după? D-l D. R. Mazilu situează versiunea aceasta la București și temeiurile d-sale sunt două: o adresă a spălătoresei din București și acele «autoironii privitoare la activitatea sa». Adresa spălătoresei sale este, cu adevărat, bucureșteană: «Maria Petre, spălătoreasa, strada Berzei No. 1 [subliniată și dedesupt:] Pod de Pământ Sf. Constantin». Pe aceeași filă, liste de rufărie și costul spălatului. Totul scris cu creionul negru. Este oare același creion negru, cu care continuă astă versiune a *Scrisorii a II-a* dela versul 102—128? Atunci, de bună seamă, versiunea, în speță fragmentul acesta scris cu creion, ar fi de București. Dar, cum însuși d-l D. R. Mazilu notează, adresa e scrisă cu mult mai departe, pe fila 16 a. Și în caietele *miscellaneae*, cum în definitiv e și acesta, nici chiar vecinătatea cea mai intimă, să zicem aceeași filă, nu decide asupra timpului.

Cel de al doilea argument se referă la o pagină de autoironii. Ele sunt într'adevăr de o importanță capitală pentru datarea versiunii A, însă pentru alte rațiuni decât aceea presupusă de d-l D. R. Mazilu, care, dacă vom fi înțeles bine, datează ca de București versiunea ca și autoironiile, pentru că ar fi scrise pe filele întoarse ale caietului: «Din aceasta se vede că data ei se poate socoti din vremea când era ziarist în București» scrie d-sa și altă legătură nu vedem. Afară dacă însăși «autoironiile» n'ar înlesni o atare concluzie.

Chestiunea e însă cu mult mai importantă și o putem desbate la lumină. Întăiu: pagina 46 v. cu «autoironii», deși scrisă cu creionul, continuă ca timp, — să nu se uite că manuscrisul e răsturnat — fila anterioară 47 v., cu ironii ce privesc pe Titu Maiorescu și pe Carp, filă scrisă cu aceeași grafie dar cu o frumoasă cerneală violetă, că această cerneală violetă, ca și grafia, sunt aceleași din filele anterioare: 50 v.—48 v. unde se află importantul text *Prescurtare din Odissea* și că exact aceeași cerneală și grafie se întâlnesc și în versiunea A, cel puțin dela versul 85 înainte până la 102 inclusiv, de unde începe creionul, versiunea ocupând cum s'a văzut, ff. 56 v.—51, adică două file mai încoace de finalul caietului răsturnat, ce numără 58 file. *Așa dar, pentru datarea acestei versiuni, intră în joc toate aceste texte, ce-am enumerat, dintre ff. 56 v.—46 v.*

Să vedem acum ce lumină aduc și ce deducții de ordin cronologic favorizează aceste texte.

Prescurtare din Odissea, a cărei reproducere integrală se rezervă «Postumelor», și anume secției de parodii și texte de humor, destul de bogată la Eminescu, a fost semnalată din timp de G. Bogdan-Duică, care o situează, cronologiceste «după 10/22 Martie 1877, când Titu Maiorescu fusese dat în judecată deodată cu foștii săi colegi-ministri conservatori»²⁾. Câteva versuri din *Prescurtare din Odissea*³⁾, ce vom transcrie, ar putea aduce un început de precizare. Ele sunt, ca întregul fragment de parodie, de după căderea dela putere a guvernului Lascăr Catargiu.

Istoricul dării în judecată a cabinetului conservator se poate urmări în amănunte în Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, II, 1897, pag. 1—47 și *Insemnări zilnice*, I, 1937, pag. 256—275. Să reținem totuși că începută din Iulie 1876, acțiunea de dare în judecată atinge punctul culminant în ședința dela 10 Martie 1877, când G. Missail⁴⁾ depune pe biroul Camerei întâile trei volume ale raportului (al patrulea în ziua de 15 Martie), dar că de a doua zi chiar acțiunea intră în perioada ei de târăgăneală și lăncezire: membrii comisiei de judecată și însuși raportorul își dau pe rând demisia. Acuzația e retrasă, în chip public, în ședința Camerei dela 26 Ianuarie 1878.

¹⁾ *ibid.*

²⁾ Gh. Bogdan-Duică, *Burăb și Eminescu* în *Buletinul Mihai Eminescu*, III, 9, 1932.

³⁾ Cf. Ciru Economu, *Defecțiunea lui Titu* în *Alegătorul liber*, I, 52, Miercuri 11 Iunie 1875 (reprodus și în *Apărătorul Legei* dela 15 Iunie). Spicuim, se înțelege, cu titlu de simplă curiozitate. Că articolul acesta nu era necunoscut lui Eminescu, se poate lesne bănuși. Dar că nu era numai decît necesar, ca să-i sugereze analogii homerice, e iarăși dela sine înțeles. Maiorescu se declarase împotriva arestului preventiv la ziariști, înainte de a fi fost condamnat de Curtea cu juri. La Justiție era Alecu Lahovari-Calipso. «Alecu nu putea să se consoale de defecțiunea lui Titu», scria, cu reminiscențe din Fénelon, C. E. și adăuga:

«Nu seamănă oare cu Ulise, acel cap al Direcțiunii Noi, om dibaciu și cunoscut prin sofismele sale, cel mai inteligent din armata Convorbirilor, și care rătăcește de atâți ani prin toate regiunile literaturii, căutând, fără să o găsească, o Penelopă fidelă sub formă de succes! Astăzi el scapă din brațele zeiței Calipso, cum altădată a scăpat de trogloditii din Iași și de Circeele din București. Scăparea este starea endemică la dânsul, astfel încât președintele consiliului se întreabă dacă a pus la instrucțiune un ministru sau un gaz».

⁴⁾ Despre inimiția, de veche dată, a lui Misail, cf. «Direcția Nouă» (1872) în Titu Maiorescu, *Critice* I, 1915, pg 209: «D. Misail, *par nobile fratrum*, l-a secundat îndată pe calea jurnalistică (e vorba de acuzația de «cosmopolitism» adusă de G. Bariț, la 1869, în Societatea Academică din București), aplicându-ne cu acea ocazie toată eleganța stilului d sale».

2256,50 v.

Spune-ne, muză divină, de mult iscusitul bărbat, cum
 Lung rătăci, după ce au căzut cetatea lui Lascar,
 Multe orașe de oameni văzu și dațini deprins-au
 Și supărări în inima lui prea multe avut-au
 Chibsuind* [cum] să-și mântue sufletul și caracuda
 Dar caracuda el n'o mântui cu toată silința
 Singură ea-și găsisse peirea prin fără de lege
 Căci ca nebunii trăise asemeni mândrie* de belferi
 Incât Zeii, ei, le-au luat a bugetului zină*
 De-aste vestește-ne asemeni puțin a Cronidului fiică !

 Numai pre el doritul de liniște, va să'l rețină
 Misailă Kyklopul cel crunt din neamul lui Nubăm
 Peștera cea boltită din Văcărești pregătindu-i
 În rotitoare plinire de vremi trei ani se trecură
 Totuși el de mânia Kyklopului pace nu are

 Il urmăresc pe-Odisseu, pe omul de-o seamă cu zeii
 Dac*¹⁾ ar pute să 'l prindă, să 'l pună în civica gardă ¹⁾
 Ba 'n răsboiu l-ar mâna să se bată cu Bașibuzucii...²⁾

 Pe Samsonachi 'l tăiaară întâiu în urmă pe Mihail*

Ironiile privitoare la sine, la Maiorescu, Carp și Pogor, și care ar fi putut cuprinde și pe alți eroi, par să fie un soi de Album Amuzant, al membrilor Junimii, redactat pentru uzul intern al societății și menit, poate, uncea, din atât de glumețele aniversări ³⁾, cum văzurăm că se obicinuia și cum, mai ales, fu aceea din 1876. Transcriem întâiu cele două file de biografii:

2256, 47 v. — 46 v.

47 v. « Escelența Sa D. Tituș Liviu de Maiorescu, Ministru Secretar de Stat la departamentul Cultelor și instrucției publice, Ministru *a)* plenipotențiar al Maiestății regelui României pe lângă Curtea Maiestății Sale Imperatorului Germaniei și Regelui Prussiei, Comandor și Marelui Cordon al « Stelei României » în spe *b)*, Cavaleriu al Ordinului « Benemerenti » classa I de facto, Dr. în filosofie și magistru al artelor liberale, Dr. utriusque juris, Membru al Academiei Române, Rector magnificus al Universității de Iași, membru al Societății geografice din Paris *c)*, președinte *d)* al ilustrei Societăți « Junimea » și *e)* al multor altor ilustre și învățate Societăți membru, membru al Societății filosofice din Berolin, Redactore en chef al jurnalului Timpul, Director al institutului pentru înalte învățături al Regelui Moldav Vasile Lupu, șef al partidului conservator din România, Director *f)* al răspânditului organ european « Convorbiri Literare », profesor universitar de metafizică, estetică, logică, morală, psihologie și istoria filosofiei, profesor de altfel soi de istorii la școala centrală de fete, etc., etc. ».

47 v. « Escelența Sa Domnul Domn Petru Petru Carp, Conte de, pe, la și în Țibănești pe Țibăna*, plasa Fundurilor, ținutul Vasluiului, Mare Elector *g)* al Comitatului Vasluiului și al Iașilor *h)* Senator ».

¹⁾ Cf. T. Maiorescu, *Ins.* z., I, 276. notă recapitulativă, sub 5 Iulie 1877: « Necazuri cu garda orașenească, la care vor să mă vâre radicalii, deși nu sânt încă cetățean al Bucureștilor ».

²⁾ Cf. *Alegătorul liber*, II, 149, Miercuri 4 Febr. 1876: « În fine d. Maiorescu vine la minister cu misiunea expresă de a distruge instrucțiunea publică. El, ca un *bași-buzuc apilpsit*, se aruncă asupra facultăților, asupra catedrelor, chiar asupra școalelor satești, lovește în profesori și învățători fără milă și cruțare: nou Atula, el amărîntă cu peirea însuși instrucțiunea publică ! ».

³⁾ M. Eminescu, *Scrisori politice și literare*, I, ed. Scurtu, 1905, pag. XXII: « scrisă pe semne, împreună cu altele despre unii membri ai *Junimei*, pentru petrecerea intimă a cercului ». Și adăuga: « După scris și cuprins, notița s'ar data prin anii 1876—1877 ».

a) Agen[t] > Ministru; *b)* ordinea e aceasta, *Insă*: și Marelui Cordon e *adaos un minut după, și intercalat, poate greșit, în loc de*: Comandor al « Stelei României » și [al] Marelui Cordon în spe; *c)* din Iași; *d)* membru și președinte; *e)* Șef al partidului > și al m. etc.; *f)* redactor al spir*[itualului]* > Director etc.; *g)* *deasupra ulterior, cu creion*: legitim D.G.; *h)* *deasupra, ulterior cu creion*: Partia* Or în.

46 v.¹⁾ «D. Michalis Eminescu, vecinic doctorand în multe științe nefolositoare, criminalist în senzul prost al cuvântului și în conflict cu judecătorul de instrucție, fost bibliotecar când a și prădat biblioteca, fost revizor la școalele de... fete, fost redactor en chef al foii vitelor de pripas și al altor jurnale necitite colaborator».

«Pogor fost judecător în apel al bătrânului P... R...»

Care sunt preciziunile, ce se pot culege din aceste file? Reținem pentru Maiorescu: calitatea de *redactor en chef al jurnalului Timpul*, ceea ce ne duce în 1877²⁾ iar pentru Eminescu: *fost redactor en chef al foii vitelor de pripas și al altor jurnale necitite colaborator*, ceea ce înseamnă, pe numele lor adevărat: *Curierul de Iași și Convorbiri literare*, (cf. sugestiile anterioare). Nicio vorbă însă despre *Timpul*. Așa dar toate aceste file se pot cronologiza în Iași 1877. O singură îndoială, ce va trebui să fie limpezită, rămâne: «*fost redactor en chef al foii etc.*». *Fost*, după ce părăsește *Curierul* și Iașii sau *fost*, pentru că la un moment dat și-a dat demisia sau, cel puțin, a avut intenția? Singură cunoașterea amănunțită a activității dela *Curierul de Iași* ar putea decide.

*

Spuneam că versiunea A. aparține cel puțin dela v. 85 până la 102 inclusiv, aceluiași timp cu *Prescurtare* și biografiile glumețe. În adevăr: începutul versiunii (1—85), deși scrisă cu aceeași cerneală violetă, folosește o grafie mai caligrafică și mai mărunță. Aplicațiile cu creion negru și cerneală neagră, de București se vor specifica, la locul respectiv, în subsol. Dela v. 85—102 inclusiv, grafia e mai dilatată și, scrutând cu atenție, cerneala violetă e puțin spălăcită, la fel cu aceea din textele ce urmează. O expertiză chimică ar confirma, bănuim, această impresie.

De reținut v. 5 subsol: *Dac-ai fi la noi în țară **, ai vedea c'ai fost copil și v. 23 subsol: *Căci în țara mea* — pentru sugestiile posibile, referitoare la amicul căruia se va fi gândit întâiu să-i adreseze *Scrisoarea*.

Câteva din pasagiile versiunii A. au fost încercate, unele mai de mult, altele mai de curând în ms-ul 2268, 20—21 v. + 23 + 26. Aceste crâmpeie le anexăm în subsol, versiunii A. Ele sunt cu osebire prețioase și unele din ele anticipează finalul epistolei.

A. 2256,56 v.—54 v. + 51 v.—51

De ce pana mucezește în cerneală mă întreb
De ce nu mai scriu la versuri, și îmi văd numai de trebi?
De ce scrierile vechi nu plesc și nu le țes
Sălătărețele dactiluri să le pun să sară vesel?
5 Dacă tu sorbeai veninul care eu aici l-am supt
Mi-ai da drept ș'ai înțelege, de ce pana mea am rupt.
Abia soarele văzusem, și 'mplântară a lor ghiare
În gândiri ce le crescusem ani întregi cu desmierdare
Și în limbă păsărească îi vedeai pin foi, prin «Pruncul»
10 Cum se mișcă, cum zîmbește ori ce tont, ori ce homuncul
Și cu mintea sa căltoasă și cu stilul său bombastic
El cercă s'arate mie ce-i frumos și ce e plastic
Intinzând pe-a mele versuri groasa minții sale labă
Mi-arăta cum se cuvine să rimez-un om de treabă
15 Și să nu uit cum că rime și în capul său bătè-s-or
Cumcă are-un drept să facă mutră gravă de professor

¹⁾ De aici în colo, pe fila următoare (46 v.) cu creion.

²⁾ Titu Maiorescu, *Ins.* 7., I, pag. 276 (aceeași notă recapitulativă din 1877): «Dela sfârșitul Ianuarie până la ultima Aprilie (3 luni), am redactat *Timpul*; mai toate articolele de fond ale mele din acest interval... M'am retras din cauza invaziunii Rușilor...».

A. — 4. Și dactilii de-odini[oară] > Ș.d.de-altă dată să mi-i pun să salte vesel?; 5. *Dac-ai fi la noi în țară**, ai vedea c'ai fost copil; 7—8. *barate cu creion, la o revizie mai târzie (de București?)*.

În dreptul versurilor 11—12, marginal, cu cerneala neagră, de București:

solie

Cu apostolii cei vrednici [3 cuvinte indesc.] apostasie

Dar așa-i mașina țării... bucătari 'i vezi politici
 Găsești sculptori fără mână, orbii pictori, urșii critici
 Ba încă pretind cu toții, ca să fiu politicos
 20 Să nu dau cumvâ cu parul, să le mângâiu capul gros
 Să mă mir de al lor geni[u] și să-i laud și [să] nu zic
 Cumcă muzica e proastă, dac'un surd ajunge muzic
 Căci la noi, de-ai fi ori cine, totuși ori și care grivă
 Vrea a-ți fi de nu mai mare, cel puțin de opotrivă
 25 Căci în vremea noastră tontul, fără minte, fără carte
 Fie care ψυχῇ θοῦλος, negustor de coji deșarte,
 Fie cine, cărui mintea e o ștearsă neagră tablă
 Înălțat pe-o teorie, pe-un cuvânt ca pe o rablă
 Se deșiră 'n vorbe late și atuncea te aține
 30 Ale minții sale mlaștini un isvor pustiu devine
 De ciudată buiguire — din acest isvor mefitic
 Ese criticele sale, când homunculus e critic
 Și în loc să mai învețe, să asculte de îndemnul
 Cumcă cel ce zugrăvește, a deprins întâi desemnul
 35 Băietani, ce nu știu încă ca să-și șteargă singuri nasul
 Să arate vor cărarea, ce suind ajungi Parnasul
 Și cutează să mă 'nvețe ce e rimă, ce e metru
 Făcând lecții de morală și de stil lui sfântul Petru
 Cum s'așază lac pe pânză să mă 'nvețe vor pe mine,
 40 Când nu văd de-i bun desemnul, de-i coloarea pusă bine.

De aş gândi la ei v'o dată tot deuna[-aş] scrie recte —
 Scuturând din large mânici toate rimele corecte
 Dar nici voi u s'urmez v'odată al gândirii lor tipic
 Să scriu vrute și nevrute sugând degetul cel mic
 45 Să fac flori meșteșugite cum pe pânză coși bibiluri
 S'amețească lumea toată săltărețele-mi dactiluri.
 Când cu greu gălesc o formă, care poate să mă 'ncapă
 Ei pretind să scriu ca dâșii v'o istorie pe apă,
 Acea lacrimă*[a] simțire[i], care doarme 'n a mea arfă
 50 În cântări de cafenele — s'o desfac ca pe o marfă
 În jurnale răspândite, ca 'ntr'o scândură să toc
 Și să fiu ca și « Cozmiță » pehlivan de iarmaroc.

21. Să mă mir ca și de genii, și să-i laud și [să] nu zic; 23. Căci în țara mea > Căci la noi etc.; 24. Cere > Vrea a fi de nu m.m. etc.; 29. Se deșiră 'n vorbe goale ș.a.t.a.; 30. Căci canalul minții sale un i.p.d.; 31. *de fapt* : De — ciudată buiguire — etc. [*e anticipată linia a doua sau intenționa* : De-[o]?, *la Botez* : De-o *inexact*]; 32. Ese c.s., căci h.e.c.; 34. Cumcă c.c.z., a 'nvățat i.d.; 35. B., c.n.ș.i. singurei să-și șteargă nasul [*îndreptarea dela etaj, ulterioară, cu creionul cu care continua, poate la București, dela v. 101 înainte*]; 36. Vor a ști cărarea 'ngustă, de pe care-ajungi Parnasul.

41. vr'o dată > v'odată; 45—46. *barate ulterior cu creionul*; 49. Să prefac acea simțire, c.d.'n.a.m.a.). Acea lacrimă* etc. [*la Botez* : [Să prefac] acea (simțire) lumină, care doarme 'n a mea arfă. *Înădu, cum se vede și în transcrierea Botez* : să prefac e *șters*. *Singură menținerea lui ar fi putut satisface substituția* : simțire-lumină. *Al doilea : cuvântul nu poate fi citit în niciun caz* : lumină — să fie, mai curând; lamură*? 50. În cântări de cafenele — risipind-o ca pe-o marfă > I.c.d.c. — s'o prefac ca p.o.m. [desfac — *ulterior, creion*]; 51. În jurnale necitite ca 'ntr'o scândură să toc > În jurnale[le] lăpțe* ca etc.;

- Dară tu îmi vei răspunde că e bine ca să vreu
 Prin frumoasă stihuire să ajung ceva și eu
 55 Să-mi atrag bunăvoința somităților din țară
 Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bunăoară
 Și cu tot crieru-mi mare, să încerc a fi cuminte
 Dar ș'aici mă apucară, dragul meu, pe dinainte
 Căci și noi avem aicea câte-un soiu burtoș de bard
 60 Ce încearcă prin poeme să devie cumular
 Inchinând a sale scrieri la boieri și la cucoane
 E cântat pin cafenele, face sgomot prin saloane
 El se pune 'n pozitură, ca o haită răgușită
 Strigă tare-ale lui versuri, dă o raită nădușită
 65 Prin Parnas la Ipokrene, pe *Musset*, pe alții pradă
 Și cu versuri rău traduse tu îi vezi făcând paradă
 Sub ferești în veci închise noaptea îmblă caraul
 Recitind în amintire al poemurilor sul — —
 Cărărușile la posturi pentru scunzi* fiind înguste
 70 A 'ncercat să le ajungă sub protecție de fuste
 Dedicând cânturi la dame, a căror bărbați curând
 Să ajungă 'n ministeriu ziua noaptea li-i în gând

 De nu voiu pentru favoare — pentru glorie să cânt ?
 Oare glorie m'așteaptă azi 'n veacu 'n care sunt ?
 75 Mar[i]* sunt al[stă]zi [doar] acele, cărora ei se fac robi
 Gloria e 'nchipuirea, ce o mie de neghiobi
 Despre ei pot să și-o facă — numind mare pe-un pitic
 Ce-o bășică e de spumă într'un secol de nimic

 Poate amorul ? Dar aicea e-un instinct pe dos și van
 80 E simțirea ce și câinii o petrec odată 'n an
 Intr'o țară unde una are doi și trei amanți
 E grețos să porți cu alții deodată acelaș lanț
 Și să simți în al tău suflet că de voie te-ai adaos
 L'acel cor ce'n operetă e condus de Menelaos
 85 Toată ziua fără lucru, fără gânduri cată leneș

52. Și să fiu precumu-s dâșii, frâghieriu de iarmaroc > Ș.s.f.p.-s.d. calpuzan d.i.; 53. D.t.î.v.r. că e bine ca să scriu. 56. Să-mi dedic a mele versuri ca și alții bunăoară la cucoane — *cerneală neagră, ulterior, cca 1880*]; 57. Și pe lângă > Și cu tot etc.; 65. *Incert dacă sublinierea vizează pe Musset*; 68. Recitind în amintire al poemei sale sul — [poemurilor, *ulterior, cerneală neagră — la Botez*: scremetilor pentru poemurilor]; 69. Cărărușile la posturi el, știind că sunt înguste, > C.l. posturi pentru scunzi* etc. [modificarea, *ulterior, cerneală neagră*]; 71. Și dedic' a sale cânturi la femeii, a căror soți; 72. El sperează, că miniștrii, or să fie în curând > Să ajungă 'n ministeriu ziua, noaptea au în gând > S.a.'n.m.z.n. au de gând; *Versul 75 dela etaj e reconstituit, arbitrar, de noi. In realitate, situația e aceasta*: 75. Ei numesc frumos > Ei numesc mare > Mare sunt azi acele, cărora ei se fac robi; *Precum, se vede, un vers nefinit. Botez*: [Ei numesc favor] Mare sunt azi acele etc. *inexact și ritmic necoresct*. 82. Grețos, *subliniat ulterior, creion, poate pentru a-l înlocui*;

După v. 84 urma un vers, imediat șters, dar care face tranziția la cele ce urmează, reluat la 87: Aici, care-i mai frumoasă, e născut'a fi heteră.

90

Și visări oflitoare tu o vezi visând sub gene'și
 Căci aici orice femeie e o lume, e o școală
 Unde 'nveți numai durere, înjosire și spoială
 Și 'n aceste academii de științe pozitive
 Tot mai des se perândează toate tinerile grive
 Și din tânăr în mai tânăr tu îi vezi primiți în clas
 Până când din toată școala un schelet au mai rămas —
 Dragul meu, în veacul nostru, este cel mai greu pericol
 Ca să ai cumva iluzii... Ești pierdut și ești ridicol

2268,20—23

- 85—94. Toată ziua fără lucru, fără gânduri câtă leneș
 Și visări oflitoare tu le vezi suind* sub gene 'și (a)
 De aceea ori [ce] femeie, e o lume... e [o] școală
 Unde 'nveți numai durere, înjosire, și boală*
 Și 'n aceste academii de științe pozitive (b)
 Tot mai des se perândează toate tinerele grive
 Căci din tânăr în mai tânăr tu îi [vezi] primiți în clas
 Până când din toată școala un schelet a mai rămas (c)
 Dragul meu în astă [vreme], este [cel] mai greu pericol (d)
 Ca să ai cumva iluzii, ești pierdut — și ești ridicol.
 (a) Și v. ucizătoare > Ș.v. oflitoare etc.;
 (b) Și 'n această' academie d.ș.p.;
 (c) P.c.d.t.ș. doar o umb[ră] > P.c.d.t.ș. un s. etc.;
 (d) grav > greu.

2268,26

Inrudite cu gândurile, de aici, și poate, în deosebi cu v. 93—94, aceste strofe schițate.

Ca să scrii* ceva în lume (e)
 Totuși trebuie să crezi (f)

Eu să cred? În ce-aș mai crede
 Ce-am avut și n'am pierdut
 Cred în soarte* și* cred* încă (g)
 Că suntem un pumn de lut

Că 'ntâmplarea fără' de milă
 Ne aruncă pe pământ
 Cumcă tot ce-i sfânt și mare (h)
 Este-o umbră ș'un cuvânt (i)

Că de am cumva iluzii (j)
 Trebuie gâtul* să le rump (k)
 Să nu văd cum mâni streine
 Risipesc ce am mai scump (l)

Cum cu ris fără de milă
 Își implânt' ale lor ghiare (m)
 În gândiri ce le crescusem
 Ani întregi în desmierdare

- (e)—(f) reținut, ca și restul strofelor, cu creion roșu, marginal;
 (g) C.î.s. cărui* ulterior nepromovat;
 (h)—(i) Cred că nu-i nimica mare
 Că nimic nu este sfânt

(j) Cred că dacă ai iluzii > Și de crezi cumva [n] iluzii > Că de ai cumva iluzii; (k) Trebuie capul să le
 rumpe > T.trupul*.s.l.rumpi; (l) R. ce-avem mai scump; (m) I.î.a. lor mâne*.

- 95 Câte-odată mi-o închipuiu pe femeea ce-aş dori —
 Ea în cartea cea deschisă peste umăr mi-ar privi
 Urmărind astfel cu ochii cartea sufletului meu
 Aş simţi-o îndărătu-mi dar nimic n'aş zice eu
 Dar aş şti că mă pricepe, ar simţi c'o înţeleg...
 100 Din sărmana noastră viaţă am dură roman întreg
 În zădar cu... în stoluri tinereţă mă impresuri ~
 Ş'ale lumii mele goluri vrei să împli cu eresuri
 Ce-mi mişca odată viaţa azi îmi pare ironie
 Ce spun veacuri grămădite azi o zi îmi spune mie
 105 Căci nădejdi de strălucire sunt ca florile cele sterpe ~
 Ochii cei mai dulci din lume ne trimit priviri de şerpe — —

93—94. *Pe temă înrudită, aceste stihuri amorfe, schiţate cu creionul, din epoca Iaşilor, cca 1876:*

2289,74v.

De crezi încă în ceva stărpeşte acea credinţă
 Căci lumea te va rîde
 De ai încă iluzii tu singur le 'nvenină
 Precum acela care iubeşte pre o fată,
 Mai iute o ucide, decât s'o lase pradă
 Ca haitele străine pe ea s'o necinstească (a)
 Ucide de cu vreme şi risuri şi nădejde
 Căci ele nu 'nsemnează decât o slăbiciune (b)
 A sufletului nostru.

(a) Ca lumea* > C. haitele etc.; (b) *de fapt* C.e. nu se 'mnează (sic) decât etc. dar poate că lecţiunea e incertă.

2288,26

95—100. Câte odată îmi închipui
 Pe femeea ce-aş dori
 Cum* în cartea cea deschisă (n)
 Peste umăr mi-ar privi

Urmărind astfel cu ochii
 Cartea sufletului meu (o)
 Aş simţi-o [în]dărătu-mi
 Dar nimic n'aş zice [eu] (p)

Atunci raiul s'ar deschide
 Pentru mine pe pământ
 Şi ne-am spune așa de multe (q)
 Făr' a zice un cuvânt.

Aş simţi că mă pricepe (r)
 Şi ar şti c'o înţeleg
 Din sărmana noastră viaţă
 Am dura roman întreg (s)

(n) Când citesc ea dela spate;
 (o) Al gândiri mele pas
 (p) Aş privi-o cu estas

(q) Am vorbi așa de multe; *strofa 3 barată în cele din urmă* ;

(r)—(s) Şi să simt că mă 'nţelege
 Şi să ştie c'o 'nţelege
 Şi să văd a noastre vieţe
 Compunând roman întreg

101—106.—*Câteva pagini mai sus, în primă redacţie strofiuă şi, după aceea, în alexandrini urmaşi de alte două*

110

Unde-i vremea aurită, când împlam pin academii
 Ş'auziam bătrânii dascăli cârpocind la haina vremii
 Cum a clipelor cadavre ei din cărţi steteau s'adune
 Şi 'n [a] lucrurilor petici căutau înţelepciune
 Cu murmurele lor blânde un isvor de horum-harum
 Câştigând cu osteneală nervus rerum gerendarum
 Cu evlavie şi sevas se 'nvârtea al minţii scripet
 Legănând când vr'o planetă când pe craii din Egipt

crâmpoie, schiţate tot în vederea acestei scrisori, dintre care unele n'au intrat în textul definitiv :

1° (f. 20) Visuri, valuri, stoluri stoluri
 Tinereţă ce mă 'npresuri (t)
 Ş'ale vieţii mele goluri
 Iar le împli cu eresuri

Am văzut nădejdi în lume
 Că* sunt [ca şi]* doruri sterpe (u)
 Şi că ochii cei mai mândri
 Mi-au trimis priviri de şerpe (v)

(t) Mă încungiuă > Tinereţă etc.; (u) sau : Ce* sunt etc.;
 (v) Nu* sunt ochii [cei] de şerpe. [vers problematic]

2° (f. 23) În zădar cu... în stoluri tinereţă mă împresuri ~ Δ
 Ş'ale lumii mele goluri cerci să împli cu eresuri
 Tot ce mişcă viaţa altor pentru mine-i ironie (x)
 Dintr'o zi citesc atâta cât citesc ei într'o mie (y)
 Am văzut nădejdi frumoase sunt ca flori frumoase sterpe (z)
 Cumcă ochii cei mai mândri ne trimit priviri de şerpe Δ

Poate cumcă-a mele versuri pline sunt de răutate
 Că nu merg la soarele şi prefer singurătate
 Dar ce vrei, am fost ş'acolo, mă uitaiu în patru părţi (a)
 Nu vedeai de cât minciună*, joc de cărţi şi joc de cărţi
 Admirat-am pe tus patru regii cârţilor de joc (b)
 Cu-a lor dame şi cu fanţii cu ochi mari şi plini de foc
 Şi simţit-am pe sub mese pasul doamnelor galante,
 Orice dam' atunci doreşte ca să şadă lâng' un fante
 Inlemnise şi eu acolo, nu ştiam* nici încotro
 Intre riga cel de pică şi 'ntre dama de carō

Şi prin zinghet[ul] de pinten, prin ușor foşnet de rochii (c)
 Ei sulesc țigări a lene, iară ele fac cu ochii

Versurile dintre Δ—Δ barate cu creion roșu după ce au trecut în 2256 ; restul paginei, reținut cu acoladă marginală, de creion roșu. Fragmentul dela mijloc amintește finalul din Călin I și II (cf. vol. I., pag. 401 sqq.).

(x) voastră > altor; (y) Ziua de azi îmi spune > Și 'ntr'o zi c. a. etc. > Dintr'o zi etc.; (z) A.v.n.f. ca și flori f.s.; (a) D.c.v.a.f.ș'a., ca soldații stau la post; (b) craii > regii; (c) Prin. [indesc.] > Și prin zornet > Și prin zinghenitul de > Ș.p. zinghet[ul] etc.

A. — Dela v. 101 până la sfârșitul acestei versiuni, creion, poate, de București.

104. C.s.v.g. în volum > C.s.v.g. azi etc.; 105. de sigur cetit : florile sau flor'le; 106. O.c.m.d.d.l. îți trimit etc.; 108. dascăli ~; 111. Cum > Cu murmurele lor blânde ca isvorul horum > C.m.l.b. un isvor, etc.; 113. C.e.ș.s. se 'nghilea* a.m.s.; 114. Legănând planeți, moluște, limbi și craii din Egipt > L.p.m. zei și craii d.E.; 113—114. Întâie cioră marginală, (amintind anume versuri din Glossa). în capul paginei, tot creion, sub forma :

Căci și azi pe-acelaș scripet
 Ce a fost și azi există
 Preoți*
 fie lumea* budaistă*
 fie regii din Egipt

- 115 Astronomul sgândărește lungul negurii repaos
 Și din ea ca din cutie, scoate lumile din chaos
 Atunci lumea 'n căpătâna se 'nvârtea ca o morișcă
 Și strigai ca Galilei cu enfază: « tot se mișcă »
 Amețit de limbi și vremuri, de planete, de colbul școlii
 120 Confundam pe bieții dascăli, cu-acei regi mâncați de molii
 Și privind painjinișul pe tavan și pe pilastri
 Auzeam de craiul Ramses și gândeam la ochi albaștri
 Și 'n acea amețitură, în acel frumos amestec
 Văd plutind un craiu, un soare ori alt animal domestic
 125 Apoi valuri verzi de grăie, undoierea unei iniști
 Și evlavia științei, simțimântul dulcii liniști
 Fac să-mi cadă capul leneș, să m'aștern pe horăit
 Iar când sună clopoțelul știu că Ramses a murit

* * *

În legătură cu pasagiile anticipate, ce n'au apucat a fi stilizate în corpul acestei versiuni nefinite (A), și aceste versuri (tot în 2268, 20—23) pe tema finalului, atât de caracteristice atmosferei de epocă:

Dumnezeu să mă ferească ~
 Dacă ura lor, mă pierde lauda lor îmi face groază
 Aș pute să cred [pe urmă]* c'am căzut așa de jos (d)
 Să le plac lor... ~

Imediat sub versul (d) reține un final cu rimă: *ca ei o loază*, fără a duce versul la capăt; apoi ceva mai jos:
 Suferii atâta 'n lume... asta nu... te rog părinte

Și pentru că finalul acesta al *Scrisorii a II-a* a constituit un leit-motiv al stilului de viață, profesională și publică la Eminescu, reproducem două crâmpie de ziar: întâiul, ușor identificabil, efect al unei polemici cu *Curierul Balassan* și al unei întâmpinări a lui Otto Max, ce va fi apărut în *Curierul de Iași*, cam după 31 Iulie 1877 și pe care-l reproducem din ms-ul 2264, 202: « ... Incolo se înțelege, că ne pasă foarte puțin de opinia, de care foaia noastră bună-rea cum este, se bucură în cercurile semitice sau de opinia cu care aceleași cercuri binevoiesc a-l onora pe redactorul ei ! A-l onora, repetăm, căci în momentul în care ne-am vedea lăudați de o samă de oameni, chiar respectabili fie ca persoane private, aș crede c'am încetat de a fi atât de îndărătnici precum suntem și c'am fi făcut vr-o concesie în scris sau prin graiu ».

Al doilea crâmpie, peste doi ani, în *Timpu* (IV, 68) de Duminică 25 Martie 1879:

« ... Organul radical ne dojenește, că de ce atacăm partidul său și pe d. Sturdza, încercându-ne să aducem desbi-nare între frații roșii, și declară că are o opinie cât se poate de rea întru cât ne privește. Opinia rea ce o are « Românul » despre noi o prețuim tot atâta cât și opinia bună, ce o avem din partea oamenilor cu minte și de treabă. Ii mulțumim din toată inima de onoarea ce ne face, și sperăm că nici odată nu-și va schimba această opinie, ceea ce pentru noi ar fi cauza unei mari mâhniri ».

B¹.—B². Versiunile acestea se află în ms-ul miscellaneu, 2260, în care multe file au fost legate, de către Academie, greșit, depărtate unele de altele. Scrise pe file de caiet, neliniat, crême, aidoma cu filele ms-ului de București 2282, în care a copiat, cum se știe, toate *Scrisorile*, versiunile acestea reprezintă, în realitate, două straturi ale aceleiași versiuni, pe cari le desparte o foarte mică, imperceptibilă, distanță de timp. Consecvent sistemului său de lucru — după ce a redactat întâia versiune, Eminescu a început să modifice și când aplicațiile au ajuns să schi-

115—116. *Introduse un minut mai târziu, înghesuie între rânduri.*

119. Amețit [*aici clar amețit*] d.l.ș.v., de numiri*, de colbul ș. > A.d.l.ș.v., de vorbiri, d.c.ș.; 120. Confundam pe bieții dascăli [*aici dascăli*] > C.p.b. dascăli etc., [*etaj dascăli*]; 121. Peste cap îmi dedeam ochii și privind printre pilastri > Ș.p. painjinișul dintre > Ș.p.p. pe tavan etc.; 122. Ascult[am] > Auzeam etc.; 124. V.p.u.c., u.s. ori vr'un animal etc.

țeze o altă formă a transcris versiunea, astfel schimbată, pe filele albe, din stânga, ce sunt de fapt contra-paginile sau verso-urile filelor precedente. În chipul acesta, și făcând legăturile necesare, avem:

B¹. 2260, 167—172+256+53

B². 2260, 150 v.+167 v.—172 v.

2261, 61 v.

2261, 85

În transcrierea noastră, luăm de bază stratul cel mai recent, B², la care subordonăm pe cel dintâiu B¹. pe care-l așezăm în subsol.

Tot aici figurează un crâmpeiu din 2261,61 v. și un stih și un sfert în 2261, 85.

Judecată după toate elementele exterioare, tehnice, hârtie și scris, versiunea aceasta poate fi datată: București cca 1880. Pentru motive, pe cari nu le comunică, Botez datează aceste versiuni «pe vremea când Eminescu era revizor școlar, între anii 1875, Iulie și 1876, Iunie». De-l vor fi condus la aceasta anume vecinătăți, se știe că într'un ms. miscellaneu vecinătățile nu decid. Să fi fost îndemnat la aceasta de versul 7 din B¹: *Zece ani decând prinsesem să încerc în luptă dreaptă* și să fi socotit acești ani dela debutul lui din 1865—1866? Puțin probabil, pentru că acest vers, șters, destul de apăsător, nu figurează, la locul respectiv, al aparatului său critic. Iar versul, cum s'a văzut în primele îânduri ale introducerii, e cu adevărat important în stabilirea cronologiei.

B². 2260, 150 v. sq.

[SCRISOARE]

De ce pana mea rămâne în cerneală mă întrebi
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi?
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile?
5 Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt
Mi-ai da drept chiar dacă pana de de mult o aș fi rupt.
Căci întreb la ce-am începe să 'ncercăm o luptă dreaptă
Spre-a turna în forme nouă limba veche și 'nțeleaptă?
Spre-a vedea cum pășărește buiguind în zeci de foi
10 Unii aprobă, iară alții ne împoașcă cu noroiu?

8. Spre-a vărsa în f.n. etc.

B¹. 2260,167 sq.

Titlu: *Sătira I.* > Scrisoare.

1. De ce pana-mi muzește în cerneală mă întrebi, > De ce pana-mi se împlântă în c.m.i., > De ce pana mea rămâne i.c.m. întrebi,; 2. De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi [*fără*—?—]; 4. Iambii dulci, trocheii mândri, săltărețele dactile? > Iambii suitori, trocheii, s.d. ?; 5. Dacă tu știai amarul astei vieți, cu care lupt > D.t.ș. problema a.v., cu c. lupt; 6. Mi-ai da drept și ai pricepe de ce pana mea am rupt.; 7. Zece ani de când prinsesem să mă 'ncerc în luptă dreaptă > Căci întreb la ce-am începe să 'ncercăm o l.d.; 8. Cu străvechiul graiu al țării scris de-o nație 'nțeleaptă? > C.s.g.a.ș. scris de-o vreme înțeleaptă?;

9—16. *Deosebirea dintre cele 2 versiuni, pentru aceste versuri stă în orândurea lor, și într'un plus de 2 stiburi:*

Și văzui cum pășărește buiguind prin foi, prin «Pruncul» (a)
Îmi zîmbea cu bunătațe ori ce tont, ori ce homuncu
Și cu mintea lor căltoasă și cu stilul lor bombastic
Încercau să mă învețe ce-i frumos și ce e plastic
Întinzând pe-a mele versuri a lor minte ș'a lor labă
M1-arătau cum se cuvine să rimeze-un om de treabă (b)
Când adânc știam tot graiul de la Tissa pân la Nistru
Tot măgarul sta să-mi taie mutră gravă de magistru (c)

(a) Și văzui c.p. buiguind de prin gazete; (b) Se 'ncercau > M1-arătau etc.; (c) Proștii încercau să-mi taie mutră gravă de magistru.

- Spre-a vedea cum din gazeta, ce cândva se numea «Pruncul»
 Prunc la minte ¹⁾ ne zîmbește cu emfază vr'un homuncul
 Ce cu mintea sa căltoasă și cu stilul său bombastic
 Protectoarea-i bunătate să ne-arate ce e plastic
 15 Și când scriem ca străbunii dela Tissa pân' la Nistru
 Să ne taie bărbierii mutra gravă de magistru?
 Căci așa e rostul țării. Bucătari devin politici
 Află sculptori făr' de brațe și frizori ce 'ngână critici
 Ba încă pretind ca pana s'o direg politicoasă,
 20 Să nu dau cumva cu parul, să le mângâiu ceafa groasă,
 Să mă mir de al lor geniu și să-i laud și să nu zic,
 Cum că muzica-i smintită, când un surd ajunge muzic,
 Ci din contra pe ilustrul Fantazaki să-l întreb,
 Care are-un dram de creeri și cincizeci oca de gheb.
 25 Căci la noi — de-ai avea ochii lui Apollo — orice grivă
 Vrea a-ți fi, de nu magistru cel puțin de o potrivă
 Șarlatani, cari prin Franța vindeau vax, chibrituri, perii

12. Prunc de minte ¹⁾ ne s[uride] > P.d.m. ne zîmbește etc.; 14. Va 'ncerca cu bunătate să ne-arate ce e plastic?; 18. Află sculptori făr'o [mână]* > A.s. făr' de brațe, etc.; 19. Ba încă pretind cu toții ca o* > Ba încă pretind ca pana s'o diregi p.; 20. Să nu dai cumva cu parul, să le mângâi ccafa groasă; 23. De voiu sfaturi pe ilustrul F. etc.

¹⁾ Cf. *Timpul*, IV, 286, Duminică 30 Decembrie 1879: «Fondul politice lor — confederațiunea danubiană în esență slavă — este același dela 1848 și până astăzi, cel propagat prin «Republica română» de la Bruxelles, apoi prin «Pruncul», care prunc rămânând, pretinde că de atunci încoace s'ar fi operat o mare schimbare în obscura sa origine și că ar fi devenit azi neaoș «Român».

2261, 61v.

Spre a vede cum pășărește buiguind în zeci de foi (d)
 Unii aprobă, iar[ă] alții ne împoașcă cu noroiu (e)
 Fără ca o parte-or alta când citesc să ne priceapă?
 Teamă mi-e că acea foae să ne laude-o să 'nceapă (f)
 Ce a[stă]zi prin judecata-i merită numirea «Pruncul»
 Din coloanele 'nsipide ne-o zîmbi vreun homuncul
 Ce cu mintea sa căltoasă și cu stilul său bombastic
 Va voi să ne învețe ce-i frumos și ce [e] plastic,
 Și când scriem ca străbunii dela Tissa pân' la Nistru, (g)
 Bărbierii să ne taie mutră gravă de magistru

(d) buiguesc > buiguind; (e) U. laudă, iar alții etc.; (f) T. mi-e că foaca «Pruncul» să ne l. etc.; (g) Când vorbim limba cea vie de la T. etc. > Când vorbim ca și străbunii de la T. etc. > Și când s. etc.

B¹. 2260, 167 sq.

17. Dar așa e rostul țării, lăutari devin politici > Căci așa e r.ț., bucătari d.p.; 18. Unde-s sculptori făr de mână, ursul poate scrie critici, > Sculptorii sunt* fără de mână, bărbierul așterne critici > Sculptorii f.d.m., b.a.c. > Află sculptori făr de mână și frizori ce 'ngână critici.

19—22. Ba încă-mi pretind cu toții ca să fiu políticos
 Și făcând la complimente să le mângâiu capul gros
 Să mă mir de a lor geniu și să-i laud și să nu zic
 Cumcă m. etc.

23—24 lipsesc din versiunea aceasta. 25. Căci la noi — de-ai fi Apollo — totuși ori și care grivă > Căci la noi — de-ai fi Minerva — totuși ori și care grivă; 26. Vrea a-ți fi — de nu magistru — cel puțin de o potrivă; 27. Șarlatani, cari prin Franța vindeau vax, chibrituri, perii > Ș.c.p.F. îți vindeau ciorapi [și perii]*.

30 Se proclam' autori aicia și încurcă limba țării
 Deșirând-o 'n vorbe late... Și atuncea te aține
 Urechiața 'nchipuire un isvor pustiu devine
 De ciudată buiguire, iar din sufletul mefitic
 Ese criticele sale, când homunculus e critic,
 La ce hal v'ajunge limba, cugetarea la ce hal
 Când s'o mănue permitem ori cărui microcefal?
 35 Și în loc să mai învețe, să asculte de îndemnul,
 Cumcă cel ce zugrăvește a deprins întâiu desemnul,
 Băietani ce nu știu încă cât de lung le este nasul
 Să arate vor cărarea de pe care-ajungi Parnasul,
 Cum s'așează lac pe pânză să te 'nvețe vor pe tine,
 40 Când nu știu de-i bun desemnul și coloarea pusă bine.

Ce vor ei? S'urmezi povața a etern oculte secte,
 Și din măneca cea largă scuturând rime corecte
 Să le presuri pe cărarea, ce-o indică'a lor tipic,
 Să scrii vrute și nevrute sugând degetul cel mic?
 45 Une ori te lupți să afli formă care să te 'ncapă
 Și ei cer să scrii ca dâșii v'o istorie pe apă,

39—40. *Barate cu creionul roșu deschis — al reviziilor ulterioare*; 43. Să o > Să le presuri etc.

13¹ 2260, 167 sq.

28. Se proclam' autori în țară și cu*-a* minții lor mizerii > S.p'.a.* și strîmbă naturalul* > S. p' a. și. s. sfântul* > S.p'.a.ș.s. înțeleptul graiu g.a.ț. > S.p.a.ș.s. adevărul g.a.ț.; după v. 28 urmau două versuri (așa zicând 27 bis—28 bis):

Orice tont căruia mintea este ștearsă ca o tablă
 Înălțat pe teorie, călărind-o ca pe-o rablă
 29. Se deșiră 'n vorbe late... și atuncea te aține,

30. Atunci pana lui de găscă un isvor pustiu devine > Atunci capul* > A. frun[tea] > A. mutra urechiată un isvor p.d.; 31. De ciudată buiguire și din sufletu-i mefitic > D.c.b.ș.d sufletul mefitic; 32. id.; 33. Atunci vezi cu claritate că ajunge la [ce] hal > La ce hal ajunse limba și poporul* la ce hal > L.c.h.a.l. și gândirea la ce hal; 34. Când permitem ca s-o scrie vreun tont* microcefal. > C. ajunge > C. le mănue în voie un autor microcefal. > Când dăm voie să le strice un stupid microcefal.

după v. 34 urmează în prima redacție v. 35. La o lectură a versiunii adaogă și apoi le barează, versurile:

Fiecare ψυχῆ φουλοσ, fără minte, fără carte
 Șarlatani de cafenele, negustori de coji deșarte

35. id.; 36. id.; 37. id.; 38. id.; 39. Cum s'așează lac pe pânză să mă 'nvețe vor pe mine > C.ș'.a.l.p.p.să te 'nvețe vor pe tine; 40. id.

41—43. 1° Să mă iau de-aș fi voit eu după orice minți infecte, (b)
 Scuturând din large mânici rime splendid de corecte
 Mormăind* s'urmez cărarea după al minții lor tipic. (i)

(b) De-aș gândi vr'odată 'n viață > Să mă iau etc.; (i) ed. *Mașilu*: M'amusend s'urmez etc.

2° Ce vor ei? S'urmez povața a etern obscurei secte (j)
 Și din mănica cea largă scuturând rime corecte
 Să le presur pe cărarea ce-o indică al lor tipic? (k)

(j) Ce vor ei? S'urmez povața unor capete infecte > C.v.ei? S'u. p. unor creeri de insecte; (k) Pe cărarea ce-o indică a gândirii lor tipic;

44. Sugă[nd] > Să scriu vrute și nevrute, sugând degetul cel mic?; 45. Uneori mă luptă să află formă carc să mă încapă > Uneori te lupți etc.; 46. Și ei cer să scriu ca dâșii vr'o istorie pe apă?

Acea tainică simțire care doarme 'n a ta arfă
 In cântări de cafenele s'o desfăci ca pe o marfă,
 In coloane de gazete să le-șterni într'un noroc
 50 Și să fii ca și Cozmiță pehlivan de iarmaroc.
 Însă tu îmi vei răspunde, că e bine ca în lume
 Prin frumoasă stihuire să pătrundă al meu nume,
 Să atrag atențiunea somităților din țară,
 Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bună oară
 55 Și desgustul cel din suflet să-l împac cu a mea minte...
 Dragul meu și calea asta s'a bătut de mai nainte
 Căci și noi avem pe aicia soiul cel burtos de barzi,
 Ce încearcă prin poeme să devie cumularzi,
 60 Închinând a le lor versuri la boieri și la cucoane
 Sunt cântați prin cafenele și fac sgomot în saloane;
 Ipokrene li-i Parizul — Pe Musset, pe alții pradă
 Și cu versuri rău traduse tu îi vezi făcând paradă,
 Cărărușile vieții pentru tonți fiind înguste,
 Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste
 65 Dedicând broșuri la dame, a căror bărbați se speră
 C'ajungând cândva miniștri, le-ar deschide carieră.
 De nu voi pentru renume, pentru glorie să scriu?
 Oare glorie se chiamă a vorbi într'un pustiu?
 Azi când patimelor rele muritorii toți sub robi
 70 Gloria e 'nchipuirea ce o mie de neghiobi
 Idolului lor închină numind mare pe-un pitic
 Ce-o beșică e de spumă într'un secol de nimic.
 Incorda-voiu a mea liră să cânt dragostea, un lanț
 Ce se 'mparte cu frăție între doi și trei amanți?

53. Să-mi atrag atențiunea etc.; 73. I.-v.a.m.l. să cânt dragostea? Un lanț;

B¹ 2260, 167 sq.

47. Ș'acea tainică simțire, care doarme 'n a mea arfă > S.'a.t.s.,c. doarme 'n a ta arfă; 48. In cântări de cafenele s'o desfăci ca pe o marfă; 49. In jurnale necitite, metric șirele să toc > In coloane necitite metric ș. s. t.; 50. Și să fii ca și Cozmiță pehlivan de iarmaroc? > Și să fii precum sunt dâșii pehlivan de iarmaroc?

51—52. Însă tu îmi vei răspunde, că e bine ca să vreau
 Prin frumoasă stihuire să pătrund în lume eu

53. Să-mi atrag atențiunea somităților din țară; 54. *id.*; 55. *id.*; 56. *id.*; 57. Căci și noi avem pe aicia câte-un soi burtos de bard > C.ș.n.a. pe aicia soiul cel burtos de barzi; 58. Ce încearcă p.p.s.d. cumulari > C.f.p.p.s.d. cumularzi; 59. Închinând a le lor scrieri la b.ș.l.c.; 60. *id.*; 61. Hyppokrene li-i Parisul — pe Musset pe alții pradă; 62. *id.*

urman 2 versuri [deci 61 bis—62 bis]

Sub ferești în veci închise noaptea împlă caraul
 Recitând în amintire al poemurilor sul

63. C.v. pentru ei fiind înguste; 64. *id.*; 65. Dedicând cântări la dame, a căror b. se speră; 66. C'ajungând miniștri cândva, le vor face carieră. > C'a. cândva miniștri, le-or deschide carieră.

67. D.n.v.p. renume — pentru glorie să scriu; 68. Oare glorie ne-așteaptă > O.g. să fie a striga într'un pustiu? > O.g.s.f.a. vorbi etc.; 69. *id.*; 70. *id.*; 71—72. *id.*; între 72—73 spațiu *id.*;

73—74. 1° Poate amorul? Dar mi-i silă să vorbesc de acest lanț

Impărțit încă cu alții cu v'o doi sau trei amanți

2° Poate amorul? Nu ți-e silă să vorbești de acel lanț

Ce se 'mparte în veacul nostru între doi sau trei amanți

- 75 Să îngâni cu duioșie cum de voie te-ai adaos
L'acel chor ce 'n operetă e condus de Menelaos?
Azi adese ori femeea, ca și lumea, e o școală
Unde 'nveți numai durere, înjosire și spoială,
La aceste academii de științi ai zinei Vineri
80 Tot mai des se perândează și din tineri în mai tineri
Tu le vezi primind elevii cei imberbi la al lor clas,
Până când din toată școala o ruin' a mai rămas.
- Vai, tu tot gândești la anii, când împlam prin academii
Ș'ascultam bătrânii dascăli cărpocind la haina vremii,
85 Ale clipelor cadavre ei din cărți steteau s'adune
Și 'n a lucrurilor peteci căutau înțelepciune.
Cu murmurele lor blânde, un isvor de horum harum
Căștigau cu clipocele nervus rerum gerendarum
Cu evlavie adâncă învârteam al minții scripet,
90 Legănând când vr'o planetă, când v'un rege din Egipt
Turbura și astronomul lungul negurii repaos
Și din ea ca din cutie scotea lumile din chaos
Iară lumea 'n căpăține se 'nvârtea ca o morișcă
De simțeam ca Galilei, cumcă salele se mișcă.
95 Ametiți de limbe moarte, de planete, de colbul școlii
Confundam pe bieții dascăli cu-acei regi, mâncați de molii
Urmărind painjeniișul din tavan, de pe pilastri
Ascultam pe craiul Rhamses și visam la ochi albaștri
In caietul cronologic descriam cu foc de pildă

79. Și 'n aceste academii etc.; 95. Ametiți ~.

B¹ 2260, 167 sq

75. Și să simți în al tău suflet că de voie te-ai adaos; 76. L'a. c.c.'n. o. e condus de Menelaos.; 77. Căci femeea 'n ziua de astăzi, ca și lumea, e o școală; 78. *id.*; 79. Și 'n aceste academii de știința zinei Vineri > La aceste academii d.ș.z.V. > L.a. academii ale vulgivatei Vineri > L.a.a.d. științi ai zinei Vineri; 80. *id.*; 81. Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas > Tu o vezi p.c.c.i. în a ei clas; 82. P.c.d.t.ș. un schelet va fi rămas > P.c.d.t.ș. o ruin' a mai rămas.

La început, după v. 82 redactează, în primă formă, v. 109—112 incl.:

Precum vezi, amice dragă, nici un chip astăzi nu este (/)
Care poate să convie unei inime oneste
Căci în vremea noastră scumpe cel mai grav, mai rău* pericol
E să aibi cumvă iluzii: ești pierdut și ești ridicol.

(/) Precum vezi nu e cărare nici un chip astăzi nu este.

pe cari, imediat apoi, le șterge, rămânând să fie inserate, la locul lor.

83. Tu gândești la anii mândri, când împlând prin academii > T.g. și azi la anii, când împlând p.a.; 84. Ascultam b.d.c.l.h. vremei; 85. *id.*; 86. *id.*; 87. *id.*; 88. Căștigau cu osteneală > C. cu clipocele etc.; 89. Cu evlavie adâncă se 'nvârtea al minții scripet > C.e.a. învârtea[u] al m.s.; 90. *id.*; 91. Astronomul sgândărește lungul negurii repaos; 92. Și din ea ca din cutie scoate lumile din caos; 93. Piramizi în căpăține se 'nvârtea ca o morișcă > Iară lumea 'n c. etc.; 94. De strigam ca Galilei cu emfază « tot se mișcă » > De simțeam ca Galilei cumcă globu 'ntreg se mișcă; 95. *id.* Ametiți ~ [minus limbi > limbe]; 96. C.p.b.d. cu acci regi m. de moarte* > C.p.b.d.c.a.r.m. de molii. 97. Și privind painjeniișul pe tavan și pe pilastri; 98. Auzeam de craiul Ramses ș.v.l.o.a. > Ascultam pe Craiul Ramses etc.; 99. Și 'n caietul cronologic scriam stihuri > Și 'n c.c. descriam c.f.d.p.

- 100 V'o Jenny trandafirie sau v'o gingașă Clotildă
Ne plutea pe dinainte prin al vremilor amestec
Când v'un soare, când v'un rege, când alt animal domestic
Apoi valurile albastre, depărtate ai unci iniști,
Capul ne cădea pe bancă de murmurul blândeii liniști
105 Și pe rând pereau cu toate ca și lumea 'n infinit
Când suna, știam că Rhamses trebuie să fi murit.
Atunci lumea ideală pentru noi avea ființă
Și din contra cea aievea ne părea cu neputință,
Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este
110 Cea ce poate să convie unei inime oneste,
Și că 'n lumea cea comună a visa e un pericol,
Iar de ai cumva iluzii ești pierdut și ești ridicol.
- Și de aceea de azi nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi,
115 De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile...
De-oiu urma mereu a scrie teamă mi-e ca nu cumva
Famenii din ziua de-astăzi să mă 'nceapă-a lăuda
Dacă port cu ușurință și disprețuiu a lor ură
120 Laudele lor, amice, m'ar scârbi peste măsură.

106. C.s., știam că Rhamses tocmai trebu[ia] > C.s.ș.c.R. trebuie etc.
Pentru finalul acesta, cu v. 113—120, nu există decât o singură pagină (f. 53), pe bătăie de același fel cu al celorlalte pagini. Nu este exclus ca ea să fi fost loc și de copie pentru B². — aplicațiile de pe dânsa și faptul că sunt numai câteva versuri să fi scutit de a mai transcrie. Sau dacă totuși a existat și pentru B², o filă transcrisă, atunci ea s'a pierdut.

B¹ 2260, 167 sq.

100. id. cu diferența: V-o J.; vr-o gingașă.

Iur'o primă schiță a postumei Vre o sgâtie de față, de un contur nefinit, scrisă cu cerneala violetă a fragmentului h) (Un felegos de belfer) cca. 1878—1879, aparținând Scrisorii a III-a, din vecinătate, și anume în 2261, 85: această strofă necompletă, barată cu cerneala neagră cu care redactează pe B¹—B²:

de pildă
De-o Jenny trandafirie
Sau vre o palidă Clotildă

101. Și în dulcea gălăgie > Și prin scârțete de pene prin al vremilor amestec; 102. Văd plutind un craiu, un soare ori alt animal domestic > Noi vedem plutind v'un soare sau alt animal domestic; 103. Apoi mintea somnoroasă vede undele unei iniști > Fantazia somnoroasă v.u.u.i.; 104. Și adoarme languroasă* în căldura dulcii liniști > Ș.a.l.* de c.d.l.; 105. Capul cade greu pe bancă, totul pierde 'n infinit...; 106. Iar când sună clopotelul știu* că Ramses a murit. > I.c.s.c. știu că R.a.m.; 107. id.; 108. Și din contra cea reală ne părea cu neputință > Ș.d.c.c. aievea etc.; Pentru versurile 109—112 cf. mai sus.

109. Azi amice vezi ce stearpă și se aspră cale este; 110. id.;

111—112. 1° Și că 'n lumea cea comună este cel mai grav pericol
D'a* avé cumva iluzii — ești pierdut și ești ridicol.
2° Și că 'n lumea cea comună a visa e un pericol
Dacă ai încă iluzii — ești pierdut și ești ridicol.

116. Iambii dulci, trocheu mândri, s.d...; 117. Eu* > Nu mai scriu, căci îmi [e] *teamă > Teama mea, ce nu o bănuiau, este > De-oiu urma etc.; 118. Stărpiturile acestea să mă 'nceapă a lăuda; 120. Lauda lor, scumpe frate, m'ar scârbi peste măsură.

Problema versurilor schimbate la Junimea (cf. versiunea C) capătă o întărire prin v. 118 din subsol: Stărpiturile acestea să mă 'nceapă a lăuda.

(¹). Această versiune, transcrisă caligrafic, ca de tipar, pe un caet longitudinal, de hârtie albă, confecționat de poet, figurează în 2261, 102—109 și precede cu foarte puțin versiunea următoare D. Deși numeroase, diferențele nu sunt atât de esențiale ca să ne fi îndreptățit a transcrie versiunea C. în întregul ei. De aceea am așezat-o, ca versiune-variantă, ce este, în subsolul ultimului tip D., ce posedăm. Din când în când am preferat să transcriem versuri întregi, în fragmente, pentru ca deosebirea să fie mai pregnantă. Așa e d. p. pentru cele patru versuri finale, cari au prilejit lui Caragiale violenta ieșire împotriva Junimei și a lui Maiorescu. Referindu-se la versurile acestea, pe cari le citează în forma lor din C., Caragiale susține că modificarea fusese cerută de «câteva persoane din cercul acela, a căror sensibilitate extremă se simțea jignită de expresiile prea viguroase, prea crude ale poetului» și că poetul acceptase, mai ales că printre cei ce stăruise și «votase» se afla «și o damă, la care el ținea foarte mult în acel timp». Restituind versurile în forma lor originală, Caragiale declară că «este o variantă originală, aceea anume la care ținea poetul, o variantă ce mi se pare mie, care am groază de «apa de trandafir», cu mult preferabilă celei puse în vânzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin, era bărbat; el pe impotenții intelectuali nu-i considera ca *oameni*, ci ca *fămenii*, și de aplauzele lor nu s'ar fi *măbnit* — se *scârbea*»¹). Cum se poate vedea în versiunea următoare — D — poetul păstrase numai *fămenii*. Ca timp C. se situează în anul 1880.

D. Ultima versiune din manuscrise, care a precedat textul trimis *Convorbirilor*, se află în 2282, 18—24, în caietul în care au fost transcrise toate cele 5 scrisori, în ordinea despre care s'a vorbit la cap. *Scrisorii I*.

D. 2282, 18—24

SCRISOAREA I

De ce pana mea rămâne în cerneală mă întrebi,
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi?
De ce dorm în o grămadă între galbenele file
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile?
5 Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.
Căci întreb la ce-am începe să 'ncercăm în luptă dreaptă
A turna în forme nouă limba veche și 'nțeleaptă?
Acea tainică simțire care doarme 'n a ta arfă
10 In cuplete de teatru s'o desfaci ca pre o marfă
Când cu sete cauți forma ce să poată să te 'ncapă
Să le scrii — cum cere lumea v'o istorie pe apă?

Insă tu îmi vei răspunde că e bine, ca în lume
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume
15 Să-mi atrag luarea a minte a bărbaților din țară,
Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bună oară
Și desgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte...

¹) I. L. Caragiale, *Doă note* (1892) în *Opere III. Reminiscențe și notițe critice*, ed. Zarifopol, 1932, pag. 12.

D. — Titlu: *Scrisoare* apoi completat *Scrisoarea I*, cu creionul cu care se vor face unele corectări, precum la v. 3.

3. De ce dorm îngămădite i.g.f.: [în o grămadă corectare ulterioară cu creionul, aplicată și în v. 93] 11. C.c.s.c.f. care poate să te 'ncapă.

C. 2261, 102—109

Titlu: *Scrisoare*.

1—2. *id.*; 3. D.c.d. îngămădite i.g.f.; 4—5. *id.*; 6. Mi-ai da drept chiar dacă pana de de mult o aș fi rupt; 7. C.i.l.c.-a.i. să 'ncercăm o luptă dreaptă; 8. Spre-a turna în f. etc.; 9. *id.*; 10. In c.d.t. s'o d.c. pe o marfă.

11—12. Și când lupți să afli formă care poate să te 'ncapă,
Tu să scrii cum cere lumea, v'o istorie pe apă?

13. I.t.i. vei răspunde, că e bine ca în lume; 14. pătrundă; 15. Să-mi atrag atențiunea somităților din țară; 16. bunăoară.

Dragul meu, cărarea asta s'a bătut de mai nainte...
 Noi avem în veacul nostru acel soi u ciudat de barzi,
 20 Cari 'ncearcă prin poeme să devie cumularzi
 Inchinând ale lor versuri la puternici, la cucoane,
 Sunt cântați în cafenele și fac sgomot în saloane;
 Iar cărările vieții fiind grele și înguste,
 Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste
 25 Dedicând broșuri la dame, a căror bărbați se speră
 C'ajungând cândva miniștri, le-or deschide carieră.

De nu voiu pentru renume, pentru glorie să scriu
 Oare glorie să fie a vorbi într'un pustiu?
 Azi — când patimilor proprii muritorii toți sunt robi,
 30 Gloria e 'nchipuirea ce o mie de neghiobi
 Idolului lor închină, numind mare pe-un pitic,
 Ce-o beșică e de spumă într'un secol de nimic.

Incorda-voiu a mea liră să cânt dragostea? Un lanț
 Ce se 'mparte cu frăție între doi și trei amanți?
 35 Ce? Când luna 'nseninează și pătrunde norii vineți
 Tu și lumea ta de gânduri după o ea să vă ațineți?
 Să aluneci pe poleiul de pe uliți lungi și ninse
 Să privești prin lucii geamuri la luminile aprinse?
 Și s'o vezi înconjurată de-ofițeri, de pierde-vară
 40 Cum zîmbește tuturora ca o zină de ușoară,
 S'auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii
 Pe când ei sulesc mustața, iar[ă] ele fac cu ochii
 Când închee c'o privire amoroasele 'nțelegeri,
 Cu ridicola-ți simțire tu la poarta ei să degeri?
 45 Ce? Să 'ngâni pe-o coardă dulce că de voie te-ai adaos
 L'acel cor ce 'n operetă e condus de Menelaos?
 Pătimaș și îndărătnic s'o iubești ca un copil,
 Nestatornică și rece cum e luna lui April
 Înclеștând a tale brațe s'o iubești ca să te pierzi

Versurile 35—44 barate la o ultimă revizie cu creionul, cu care s'au scrișat și alte îndreptări, vor fi încorporate Scrisorii IV, ce figurează ceva mai departe, în același caiet; 36. În strimtoarea unei uliți după ochi să vă ațineți? [Schimbările, figurând la etaj, cu creionul].

43. Încheind > Când închee etc.; 45. Ce? Să 'ngâni pe-o coardă lină că d.v. etc. [dulce la etaj, creion].

C. 2261, 102—109

17—19. Și desgustul cel din suflet să'l împac cu a mea minte,
 Dragul meu, și calea asta s'a bătut de mai nainte.
 Căci și noi avcm pe-aici a soii cel burtoș de barzi

20. Ce încearcă prin poeme s.d.c.; 21. I. ale lor v. la boieri și la cucoane; 22. saloane; 23. Cărărișile vieții pentru tonți fiind înguste; 24—26. id.; 27. ...să scriu?; 28. id.; 29. Azi, când patimelor rele muritorii toți sunt robi; 30—32. id.; 33... dragostea, un lanț; 34. id.

Versurile 35—44 din ms. D 2282, dela etaj, aici nu figurează; versului 34 îi urmează imediat versul 45;

50 De la creștet la picioare s'o săruți și s'o desmierzi
Ca pe-o marmoră de Paros sau o pânză de Corregio,
Când e rece și cochetă?... Ești ridicol, înțelege-o.

Azi adeseori femeea, ca și lumea e o școală
Unde 'nveți numai durere, înjosire și spoială
55 La aceste academii de științi a zinei Vineri,
Tot mai des se perăndează și din tineri în mai tineri
Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas,
Până când din școala toată o ruină a rămas.

Vai! Tot mai gândești la anii când visam în academii;
60 Ascultând pe vechii dascăli cărpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stând s'adune
Și 'n a lucrurilor peteci căutând înțelepciune;
Cu murmurele lor blânde, un isvor de horum harum
Căștigau cu clipeală nervum rerum gerendarum
65 Cu evlavie adâncă ne 'nvârteau al minții scripet
Legănând când o planetă, când pe-un rege din Egipt.
Parcă 'l văd pe astronomul cu al negurii repaos
Cum din ea ca din cutie scoate lumile din chaos
Și cum neagra vecinicie ne-o întinde și ne 'nvață
70 Că epocile se 'nșiră ca mărgelile pe ață.
Atunci lumea 'n căpătină se 'nvârtea ca o morișcă
De simțeam, ca Galilei, că comedia se mișcă — —
Amețiți de limbe moarte, de planeti, de colbul școlii
Confundam pe bietul dascal cu un craiu mâncat de molii

Versurile 47—52 barate cu creionul ultimei revizuirii; 55. In aceste academii etc.
59. V. l T.m.g.l.a. când îmblând în academi; 69. Ș.c.n.v. ne-o descrie și ne 'nvață; 75. Și urmând >
Și privind etc.; 77. In caietul cronologic > Și pe margini etc.;

C. 226I, 102—109

45. Să îngâni cu duioșie cum de voie te-ai adaos; 46. ...chor...
Versurile 47—52 din ms. 2282 (tipărit, aici, la etaj) lipsesc; versului 46 îi urmează imediat și fără spațiu v. 53.
53. Azi adese-ori femeea, ca și lumea, e o școală; 54. ...spoială;; 55. academi;; 56—57. id.;
58. P.c. din toată școala o ruină a.r.;

59—62. Vai! Tu tot gândești la anii când îmblam prin academi
Ș' ascultam bătrânii dascăli cărpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre ei din cărți steteau s'adune
Și 'n a lucrurilor peteci căutau înțelepciune,

67. id.; 64. nervus r.g.; 65. C.e.a. învârteau al minții scripet; 66. L.c. v'o planetă, când v'un
rege din Egipt;

67—68. Astronomul scociorăște lungul negurii repaos
Și din ea, ca din cutie, scoate lumile din chaos

Versurile 69—70 lipsesc în această versiune.

71—72. Iară lumea 'n căpătină se 'nvârtea ca o morișcă
De simțeam, ca Galilei, cumcă salele se mișcă.

73. id. [cu excepția: Amețiți; pentru Amețiți? ca în majoritatea variantelor, sau intenționa un Amețiți?];
74. Confundam pe bieții dascăli cu acei regi, mâncați de molii.

- 75 Și privind painjinișul din tavan, de pe pilastri
 Ascultam pe craiul Rhamses și visam la ochi albastri
 Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă
 Cătră vr'o trandafirie și selbatecă Clotildă;
 Imi plutea pe dinainte, cu al timpilor amestec,
 80 Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic,
 Scârțâirea de condeie dedea farmec astei liniști
 Vedeam valuri verzi de grăe, undoiarea unei iniști
 Capul greu cădea pe bancă, păreau toate 'n infinit...
 Când suna... știam că Rhamses trebuia să fi murit.
- 85 Atunci lumea cea gândită pentru noi avea fință,
 Și din contra, ce-i a avea ne părea cu neputință —
 Azi abea vedem ce stearpă și ce aspră cale este
 Cea ce poate să convie unei inime oneste,
 Iar în lumea cea comună a visa e un pericol,
 90 Căci de ai cumva iluzii ești pierdut și ești ridicol.
- Și de-aceea de-azi nainte poți să nu mă mai întrebi
 De ce ritmul nu m'abate cu ispite* de la trebi,
 De ce dorm în o grămadă între galbenele file
 Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile.
 95 De-oiu urma să scriu în versuri teamă mi-e ca nu cumva
 Famenii din ziua de-astăzi să mă 'nceap' a lăuda...
 Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură
 Laudele lor de sigur, m'ar mârni peste măsură.

79. Imi p.p.d., prin al vremilor > I.p.p.d.p. al timpilor a.; 92. ispite sau ispita[-i]*?; 93. D.c.d. în-grămădite î.g.f. [în o grămadă = creion ultim, ca și 'n v. 3].: In prvința v. 96—98 cf. explicațiile din notița lui C.

C. 2261, 102—109

- 75—78. Urmărind painjinișul din tavan, de pe pilastri,
 Ascultam pe craiul Rhamses și gândeam la ochi albastri,
 În caietul cronologic descriam cu foc de pildă
 V'o Jenny trandafirie sau v'o gingașă Clotildă.
- 79—84. Ne plutea pe dinainte prin al vremilor amestec
 Când v'un soare, când v'un rege, când alt animal domestic,
 Apoi valurile-albastre, depărtate a unei iniști,
 Capul ne cădea pe bancă de murmurul lungei liniști
 Și pe rând pereau cu toate ca și lumea 'n infinit...
 Când sună știam că Rhamses trebuia să fi murit.
85. A.l. ideală p.n. etc.; 86. Ș.d.c. cea aieva n.p.c.n.; 87 abia; 88. id.
 89—90. Și că 'n lumea cea comună a visă e un pericol,
 Iar de ai cumva iluzii ești pierdut și ești ridicol.

După versul 90 spațiu;

91. id.; 92. ispita-i; 93. D.c.d. îngămădite î.g.f.; 94. dactile...;
 95—98. De-oiu urma mereu a scrie teamă mi-e ca nu cumva
 Famenii din ziua de-astăzi să mă 'nceap' a lăuda.
 Dacă port cu ușurință și disprețuiri a lor ură
 Laudele lor, amice, m'ar scârbi peste măsură.

SCRISOAREA III

«Convorbiri Literare», XV, 2, 1 Maiu 1881.

Dacă nu avem, cel puțin până la această oră, originalul versiunii definitive, de pe care s'a urmat tipărirea *Scrisorii a III-a*, cunoaștem în schimb câte ceva din împrejurările, care au precedat-o și ceva din rumoarea de care a fost însoțită apariția în *Convorbiri Literare*, a celei mai populare din *Scrisori*. Textul acesta definitiv încheiat și transcris pentru tipar, cu mai bine de o lună înainte de publicarea lui în *Convorbiri* va fi fost cetit, cum era tradiția, fără îndoială, și în reuniunile bucureștene ale Junimei, de vreme ce una din lecturi, de e să credem amintirilor lui Vlahuță, a avut loc în casa lui Grigore Peucescu, fostul director al *Timpului*. Evocând sufletul bătrânei case boierești, ce se dărâma în 1911, pentru ca în locul ei să se ridice aripa din spre Ateneu a Fundației Regale Carol I, Alexandru Vlahuță scria următoarele: «Casa lui Nenea Guță! Casa binecuvântată în care și-a cetit Eminescu «Scrisoarea a III-a» și Caragiale «Noaptea furtunoasă» și Delavrancea «Trubadurul»...¹⁾. Și adevărul este că nu numai va fi fost cetită, dar chiar de mai multe ori și în mai multe locuri, cum rezultă din scrisoarea ce Eminescu trimetea lui Iacob Negruzzi, în ziua de 18 Martie 1881, unde, după ce vorbește de obligațiile gazetărești impuse de proclamarea Regatului, continua: «scrisoarea a IV-a o are Maiorescu și va aduce-o cu sine la Iași. Dacă treceai atunci seara pe la Club, ți-o dădeam, căci era deja pusă în plic. Dar a mai intervenit o Joi, am mai trebuit s'o citesc în Junimea locală și așa a rămas în mâinile lui Maiorescu»²⁾. Ceea ce duce, cu ușoară aproximație chiar către începutul lui Martie 1881, când *Scrisoarea* aceasta, numerotată atunci a IV-a, era bună de tipar.

Însă relațiile cele mai precise ce avem, sunt în legătură cu lectura eroic-fulminantului text la una din reuniunile Junimei ieșene, și despre ea referă cu obișnuita-i minuțiozitate, Titu Maiorescu: «*Duminică 29 Martie 81*. Eu la Iași, ținut pentru Societatea de binefaceri a Doamnelor, conferință despre *Trecutul și viitorul*. Sala plină. Peste 1.000 de lei câștig net. Cu o seară înainte «Junimea» la Pogor și lectura «Satirei» lui Eminescu cu Mircea și actualul «liberal». Panu contra. Marți îndărăt la București»³⁾.

Cu o seară înainte—așa dar lectura are loc, în casa lui Pogor, Sâmbătă 28 Martie 1881, cum stă din nou consemnat trei decenii mai târziu într'un text cu osebire valoros, tot al lui Titu Maiorescu. Cum este, din treimea mărturiilor — în legătură cu celebra lectură — cel mai puțin expus contradicțiilor, socotim util a-l reproduce:

«În aducerea aminte a tututor celor ce erau de față la întrunirea «Junimii» din seara de Sâmbătă 28 Martie 1881 în casa lui Vasile Pogor va fi rămas neuitată scena provocată de Panu. Autorul volumului de față, sosit la Iași pentru o conferință de binefacere ținută a doua zi, adusese cu sine dela București Satira III a lui Eminescu, «un Sultan dintre aceia ce domnesc peste vre-o limbă», scrisă cu câteva zile mai înainte, celebra satiră cu versurile amare în partea a doua:

«De-așa vremi se 'nvredniciră cronicarii și rapsozii,

[urmează citatul până la :]

«Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.

La cetirea acestor din urmă versuri cu aluzile transparente la Ion Ghica⁴⁾ și la prezidentul Camerei C. A. Rosetti, Panu întrerupe și strigă cu un fel de aer procurorial: «Nădăjduiesc că poezia aceasta nu se va publica în *Convorbiri Literare*». Râsul homeric trezit de această cerere l-a făcut pe Panu să părească adunarea, și de atunci nici n'a mai asistat la vreo întrunire a «Junimii». Radicali, când ajung în funcții de ale Statului, devin ușor despoți»⁵⁾.

Vorbeam de o treime de mărturie. Sunt, dimpreună cu a lui Maiorescu, ale lui Negruzzi și Gh. Panu. Le spicuim, lăsând cetitorului, atât grija confruntării textelor între ele, cât și pe acea a concluziilor.

După ce confirmă că Maiorescu adusese «frumoasa poezie a lui Eminescu, intitulată *Scrisoarea III-a*», pe care poetul «tocmai o compusese» și după ce amintește de intervenția lui Panu, Iacob Negruzzi adaogă: «S'a făcut atunci o mare și lungă tăcere, apoi ca și când Panu n'ar fi zis nimic, s'a cerut ca poezia să se citească din nou;

¹⁾ A. Vlahuță, *La gura sobei*, 1911 (Schita «Valuri»), pag. 289 sqq.

²⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, I, 1931, pag. 323.

³⁾ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*..., II, pag. 11. În textul de mai sus, punctul înainte de Panu să fie o eroare de tipar? Panu era, cu adevărat, un «actual» liberal.

⁴⁾ Aceeași identificare și 'n Virgil Zaborovschi, *Figuri culturale din diplomația noastră*, în *Adevărul*, dela 27 Iunie 1933 apud N. Georgescu-Tistu, *Ion Ghica scriitorul*, 1935, pag. 105.

⁵⁾ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, V, 1915, pag. 86—87 nota.

a)–b) Întăilele crâmpnee satirice, ale căror imagini, întorsături retorice și uneori versuri întregi se întâlnesc aproape aidoma în versiunea definitivă, din 1881, urcă la anii de studenție dela Viena și Berlin. Ele figurează în ms-ul a) 2259, 46 v.—48 v. și b) 2259, 222—222 v. și par să fi fost schițate în vederea marelui poem *Panorama deșertăciunilor*, ale cărui epoce trebuiau, de sigur, să se încheie cu evocarea istoriei noastre contemporane. Hârta, scrisul, tiparul metric, atmosfera chiar, sunt ale poemului amintit. Lecțiunea acestor crâmpnee nu este din cea mai ușoară, nici din cea mai sigură.

Reconstituirea datelor politicei noastre între anii 1871—1873, când vor fi fost gândite și schițate strofele acestea ar explica, în bună parte, fie anumite detalii, fie tonul unor pasagii și reacțiuni ale poetului. Nu e lipsit de interes, totuși, a observa, cum tonul general al invectivelor e mult mai aproape de întâia lui satiră, adolescență, *Junii corupți*, decât de furia sacră a pamfletarului dela *Timpu*.

Tot pe aceste file, cu creionul și scrisul, târziu, de București, când lucrează la definitivarea *Scrisorii a III-a*, câteva versuri aruncate: *Papa cu a lui trei coroane* etc., și *Și din suflet o cetate* etc., — ca o dovadă că vechile pagini și caete, cu motive înrudite, erau continuu cercetate și folosite în elaborarea atât a marilor cât și a micilor poeme.

a) 2259, 46 v.—48

O cum nu's în stare-a smulge sufletul rănit* din mine
Să 'nvenin* cu dânsul vremea — căci mi-i scârbă și rușine
Când văd țara că e plină de [] ~
Oameni cari nu sunt vrednici ca să trăiască sub soare
Că iau fără de rușine numele unui neam mare
O turmă de ticăloși ! ~

Voi sunteți urmașii Romei ! Voi? o, fie-vă rușine
Soarele nu-i un tăciune — Dumnezeu nu e un cânc
Ticăloșii nu-[s] nepoții unui neam de Semizei
Ce-i în capul vost nemernici ! E-un grăunte de lumină ?
E-un grăunte de nobleță în viața-vă de tină
E-o scântee de putere în voi idioți pigmei ?

Cu ce-ați meritat voi oare dreptul să dormiți pe glorii
Sunteți voi ce-ați purtat steagul în bătrânele victorii
Sunteți voi ce-ați mărit* vaza* unui sânge strălucit
Ați cătat voi vre odată fără patimă vicleană
La suman sub care bate vechia inimă Romană
S'aprindeți puterea sfântă în poporul umilit ?

Voi nu[']ți străluci trecutul, ce nici măcar* nu-l cunoașteți
Voi nu[']ți ridica poporul, ce-l urîți și-l necunoașteți
De ați [fi] să-i stoarceți viața ca s'o vindeți pe argint
Voi ați face-o. — Drept răsplată l'afundați în vicii rele
Voi l-ați făcut slab, nemernic, neonest, un chip de jele
Pentru voi nimic în lume respectat nu e nici sfânt.

1. O cum nu pot > O cum nu-s etc.; 3. Când văd oamenii de astăzi > C.v. țara mea călcată de > C.v.ț. că e plină de ~; 4. O.c.n.s.v. ca să se miște sub soare; 5. *de fapt* : Că-și apropiu fără de vr o rușine numele-unui neam mare > *de fapt* : Că iau fără de vr o rușine numele-unui neam mare; 6. Jupiter nu este > Soarele nu-i un tăciune — Pegas* > S.n.-i.u.t. — Dumnezeu etc.; 7. Ticălosul nu-i nepotul unui neam de Semizei; 8. lauri > dafini > glori; 9. S.v. ce ați dus steagul etc.; 10. Și sub sdrenț*[e] > Ați cătat etc.; 11. romană > Romană; 12. Voi nu[']ți cunoaște* trecutul > V. nu[']ți străluci etc.; 13. il a. > l'afundați.

25 De-ați putea face dintr'însul vite stupide* și grele
Instrument l'a voastre patimi, pentru scopuri mici*, mișele
O unealtă oarbă... Sclavul unei negre lăcomii
Masă stupidă menită de a fi 'n veci exploatată
De-ați pute face, ați face-o... căci sămânța-vă spurcată
30 Suflēt n'are 'n pieptul bolnav, putred de blăstemății !

Oh ! atâta-i răsbunarea, cu care v'a 'nfierat* firea
Sunteți bolnavi de o viață vicioasă..... ~
Cine din voi nu-i spasmodic — acela este nebun
Ici mormântul, col' ospițul de nebuni — astfel răsbună
85 Foamea* cruntă, și dreptul* care 'n lumea..... ~
Peste ființele netrebnici ~

urmează crâmpie de strofe și versuri:

Voi nu meritați* nemernici nici pământul să vă poarte !
Semeni grâu și cresce aur —
Voi nepoții* Romei ! o tăceți-mi vine să vă rîd de milă !¹⁾

La Paris ! Unde se pune Dđeu la vot.... ~²⁾
[
Unde meritul* se rîde* — se aruncă în noroiu ³⁾
[
[O mișei ! ~
[La Paris mergeți și voi !

Necapabili de-a 'nțelege ce e sfânt, frumos sau bun
Proști vă duceți, răi vă faceți și vă 'ntoarceți informați

La Paris, în oceanul de cinisme și de lene (a)
La femeile-i pierdute, la orgiile-i obscene (b)
Duceți aũrul, viața, mintea ca s'o prăpădiți în stos (c)

O popor ! Cine cunoaște al tău geniu ș'adâncime
Cine din ei milă are pentru-a ta candoare ? — Nime.
Se întunec' al tău suflēt sub viața oarb' a lor.

Arătați un Cato. — Cato eră suflētul Roman

26. Ca să-l înjugați la > Instrument etc.; 28. De-ați pute > Masă etc.; 32. S.b.d.o.v. fără* > S.b.d.o.v.v.... ~;
35. F.*c.ș.d.* care 'n lucruri > F.*c.ș.d.* care 'n lumea... ~.

¹⁾ Evident, vers defect — sublimat în întregime. Lecțiune Mazilu: *Voi nepoții Romei ! O Tonți. Nu vreau să ved când se cântă !*

²⁾ Lecțiune Mazilu: *La Paris ! Pleve ce puse Dđeu la voi ?...*

³⁾ Lecțiune Mazilu: *Unde moralul se rade — etc.*

(a) L.P., i.o.d.c. și rușine —; (b) Acolo > Paris > La femeile-i etc.; (c) Duceți aurul și mintea ca să o jucați în stos > D.a.ș.m.c. să le jucați în stos.

N.B. Poate că versul dela etaj să fie : Duceți aurul și viața ca s'o prăpădiți în stos, pentru cazul când din eroare va fi închis în parantez pe (și) în loc să fi închis mintea, cu toate că viața e sub notat în dreptul lui (și). Ipoteză, pentru a explica acordul s'o prăpădiți adaos ultim, concomitent cu viața.

Pentru lecțiunea dela etaj, la care ne-am oprit am folosit ũ pentru a marca două silabe : aũ-rul.

În dreptul versului (c), marginal : O maica țării dulce !

b) 2259, 222—222 v.

Cat* bătrân naintea vremii noi dorim ades... ~ (a)
Să nu fiu venit în lume să nu fi fost nici odată
Ne mâncarăți tinereța, orice iluzii, orice vis (b)

Ș'acuma priviți cu spaimă astă față sceptic rece
Acest ochiu ce vede 'ndată, ce nimic, nimic nu trece
Sub o frasă sclipitoare, cu un loc comun drept șea
Azi când orice creț din suflet și or ce dorință-ascunsă
5 N'a rămas nediscusută, neivită, nepătrunsă
Astăzi noi suntem de vină Domnii mei, nu esta așa?

Prea v'ați arătat arama, prea ați supt din astă țară
Prea făcurăți ginta noastră de rușine și ocară
Prea v'ați bănut joc de limbă, de gândiri de obicei
10 Și la putrejunea voastră n'ajută nici o spoială
Nici germană, nici rusească, nici francesă, nici itală
V'arătați cum sunteți astăzi ignorați, deșerte, mișei.

Și* veniți napoi drept minte o sticlură cu pomadă
Drept privire un monoclu — drept onoare o barbă fadă
15 Drept știință aveți în minte vreun vals din ball-Mabille
Și în schimb cu toată averea v'un papuc de curtesană
Ce pretindeți? Chiar corónă — unde este v'o corónă
Să punem pe astă frunte, care poartă acest sigil

Când în mijlocu-ăstui secol vi s'a dat [pe mână] toate
20 Tot poporu-acesta mândru și adânc — pe a lui spate
V'ați zidit deșertăciunea miserabili comedianți
E mai rău decât v'odată... sufletul i'l omorîrăți
Inima lui ați uscat-o, simburile i'l strivirăți
Și mai grea e-această stare decât orși care lanț

Vi s'a dat o ginte jună* și soarta*[ei] mare 'n mână
25 'I-ați înveninat suflarea și ați dus-o la ruină
Hrânind mintea-i cu minciune ați târât-o în noroiu
Il vedeți azi... este umbra unei ginte... e-o ocară
Vi s'a dat pe mână toate[:] secol, ginte, limbă, țară
30 Vi s'a dat chiar viitorul — ce-ați făcut cu ele voi?

Primele trei versuri, broullonare, nu s'au numerotat.

(a) Și bătrân etc.; [*Să fi intenționat* : Cât [de] bătrân[i] naintea vremii... ?]. (b) N.m.t., orice rază, orice vis.

1. Ș'acuma vedeți cu spaimă astă față aspră mută; 2. Acest ochiu ce vede 'ndată tot ce vreți ca să ascundeți —; 3. Sub numirile pompoase și sub lustru[-vă*] frumos > S. cuvintele pompoase ș.s.l.[-v.*]f.; 4. A.c. or ce creț din suflet or ce dorință ascunsă; 13. *Incert* : Și* veniți sau Ne* veniți; 16. 17. *versuri anticipare și părăsite* :

16—17. Și pretindeți .. Ah coroane — cum nu este v o coroană
Toată averea ~.

28. Il vedeți etc. [*acord prin echivalență*. ginte — neam].

c) Tot din vremea aceea, mai exact din timpul Berlinului, circa 1872—1874, datează și versurile, ce am denumit: *Costacopol, Zevzecopol*, după întâia formă a versului prim. Ele figurează în ms-ul 2276^{II}, 67 v.—68, un caet cartonat, cu hârtia crême și trebuiesc, sub raportul conținutului și al formei, apropiate de anume specii fixe, gazetul din 1873 (ms. 2285, 122 v.—123), ce se rezervă « Postumelor » ca și textul *Bismarqueuri*..., aflat în vecinătatea (pag. 66—67) textului denumit: *Costacopol, Zevzecopol*.

c) 2276^{II}, 67 v.—68

Halvailiul, Durakowski, Avedik, Antoniade
 Zevzecopol, Stavros, Mavros, Sucios, Polichroniade
 Mihalovici, Krapusnoiskoi*, Ibrailoff și Pherekides
 Pericli și Bostanoglu*, Vlaicic, Staicic, Raicic, Made,
 5 Haimel*, Erdöd, Klapka, Huschke, Fluncker, Schude, Schmeisig, Schulem,
 Pufke, Moses*, Itzig, Zulig, Avercum, Naftuli, [Sch]Made
 Ești în țara berei mândre, ș'a cârnaților cu piele,
 Ești în sânul măslinoasei și brigantei* de azi Elade,
 La Muscal vei fi, la Turcul ce domnește multe neamuri,
 10 Ești în patria musteței iubitoare de pomade[?]
 Ba tu ești în România căpătâiu de venituri
 Unde-a fi Calmuc, iubite, e frumos și ți se șade
 Unde cel venit scutitu-i de or ce greu și datorie
 Ș'unde vita cea străveche de Român ce'l sudui* bade
 15 Poartă 'n spatele'i nătânge pe ori și care'i vine minte
 Să clocească a lui semință pe-ăst popor ce-i duce'n spate
 Unde prăzi fără de milă, făr să-ți pese spre a te 'ntoarce
 Instărit în [a] ta țară să trăiești din aste prade
 Unde fii proprii [ai] țerii îi sug măduva din oase
 20 Spre a da ['n] Paris, Viena pe nimicuri și parade
 Unde 'n case se vorbește orice limbă vrei din lume
 Numai limba strămoșească s'o vorbești nici nu se cade
 Unde-a oamenilor fală și mândrie nu consistă
 De cât c'au sciut mai bine s'uite limbă, țară, toate
 25 Unde chiar numirea țării este doar o ironie
 Căci român nu e nimica nici în case nici pe strade

1. H.,D., Hinhine, Antoniade; 2. Z.,S., Manos, S.,P.; 4. Perekidis > Pericli etc. *la fine*: Sch > Made, deci Schmade e amănat pentru versul 6; 6. de fapt, din lapsus, tot: Made [cf. explicația anterioară].

La început v. 1—6 apar în redacțiunea următoarelor 4 versuri:

Costacopol, Zevzecopol, Zahariad-Antoniade
 Soutzos, Manos, Stavros, Kelos, Mavros, Polichroniade (a)
 Antonovici, Mihalovici, Burchi, Szalberg*, Vartig*, Imre,
 Haimel*, Franke, Miller, Huscke, Fluncker, Schude*, Schmeisig, Schmade (b)

(a) Ceperlead* > Soutzos, Manos, Stavros, Kelos și tu Polichroniade;

(b) Haimel*, Franke, Miller, Huscke, Erdöd, Klapka, Sebeș, Schmade.

9. Ești > L.M.v.f., I.T.c. domnește peste neamuri:

11. B.t.c.I.R. unde poți să pui tot greu!; 16. Să puicască* a lui semință cumu-i place..... ~ > Să clocească a lui semință pe-acest bulgăr > S.c.a.l.s. pe-ăst etc.; 21. Unde 'n casă se etc.; 23. Unde-a oamenilor soartă* se etc.

d) Am lămurit, cu prilejul aceluiași text, în argumentul respectiv al *Scrisorii a II-a*, că fragmentele acestea, aflătoare în 2268, 20—22 v. și 26—28 sunt departe de a constitui o versiune unitară. Ele sunt crâmpie, notații de laborator din care, cu vremea și după cazuri, a luat când pentru una, când pentru alta din *Scrisori*. Că, din pricina aceasta, ni se pare foarte explicabil să detașăm și să repartizăm fragmente, după împrejurări. Ca timp, ele sunt redactate, spuneam, între sfârșitul lui 1875 și 1876.

Reproducem, aici, crâmpiele dela f. f. 26—28, ce consună, ici și colo, cu anume crâmpie din f. f. 20—22, care se pot urmări la *Scrisoarea II-a*.

d) 2268, 26—28

Țara 'n care un Cozmiță șede-alătura cu Vodă (a)
Este o țară glorioasă, care merită o odă

Țara 'n care un grec besmetic e mai mare de cât Vodă
Este... ~

nu-i în stare ca să scrie'un șir cuminte
Imflături de fraze goale și 'ncălcire de cuvinte (b)

Mobb ¹⁾, Canaille și stârpitură, plebs în senzul cel mai rău.

Tineretul muieratic, bătrâniea pătimașă

niște fameni
Abuzezi de vorba «ómeni» de le zici, că ei sunt oameni.
Țara 'n care Pantazachi ș'alți ca el sunt [azi] la modă
Este... ~

Țara 'n care un Chimiță ș'apropiază* cu porocla unui Vodă ²⁾

Mai întâiu pe Panta...ahi, pe ilustrul să'l întreb
Cel ce are-un dram de crier și cincizeci ocă de gheb.

Groși în cefă, strimți la frunte, ochi ca două borți de ciur (c)
Nasuri ca niște cartofe, cu obraji ca un c... ~

Toate mutrele acestea sunt pretinse de Roman
Toată Greco-Bulgărima e nepoata lui Traian (d)

e) Și versurile satirice din 2268, 30 v.—31 poartă aceleași atribute de improvizație ca cele precedente, cu deosebire că grafia, folosirea creionului negru, dibuirea și reluarea continuă a stihurilor scot, mai pregnant, în evidență, caracterul lor de actuală și recentă reacțiune, determinată de evenimente la care poetul asistă și parti-

¹⁾ Mobb (englezesc) = poporime, prostime, gloată, canală (n. n.).

²⁾ *Evident, vers defect*. Ediția Mazilu, pag. 285: ...ș'apropiază cu picioarele lui Vodă

(a) Ț.'n.c.u.C. stă de sfaturi chiar cu Vodă; (b) Numai > Imflături etc; (c) G.î. fălci și strimți l.f. etc;
(d) T.G.-B. strănepoata l.T.

cipă. Câteva idei revin, în deosebi, și ele înlesnesc atât datarea acestor crâmpie, cât și identificarea evenimentelor care le-au prilejit. Ele sunt în versurile: *Când din spirit de minciună n'ar cita pe dos autorii* > *Când canalii mincinoase n'ar cita pe dos autorii* și *Dă idei lui Schopenhauer, ce [f]n carte-i nici nu sunt* — *Prefăcând pe idealistul în abject materialist*. Alte versuri sugerează atmosfera desbaterilor parlamentare, ceea ce ne duce la ședințele Camerei din 6 Februarie și 1 Aprilie 1878 în care s'a discutat invalidarea alegerii lui Titu Maiorescu, ale căror ecouri se întâlnesc, conservate, în articolele ce Eminescu scrie în *Timpul* din 8 Februarie și 9 Aprilie și despre care patronul Junimii spunea, două decenii mai târziu, într'o notă a ediției discursurilor sale parlamentare: « în două articole publicate în . . . , Eminescu — redactorul ziarului — cu neîntrecuta virulență a stilului său, caracterizează acea discuție a Camerii, precum și ignoranța celor ce falsificau pe idealistul Schopenhauer » ¹⁾.

Dar pentru că parlamentarul, de care e vorba și care provocase aceste reacțiuni în proză și versuri, departe de a fi D. Petrino ²⁾, este liberalul ieșan A. D. Holban, transcriem din cuvântarea acestuia, așa cum o reproduce însuși Maiorescu din desbaterile parlamentare ale epocii:

A. Holban. Domnilor, nu voi să trec nici de filosof nici de învățat universal, dar țin să constat că tot ceea ce zic este exact, țin să probez că am dat o interpretare justă, veridică înaintea dv. în privința doctrinei acestei scoale funeste, care în Moldova se numește *noua direcție* și al căria dl Maiorescu este și fondatorul și marele profet. Eacă am aici evanghelia acestei scoale, « Convorbiri Literare », unde sunt traduse și publicate de dl Maiorescu principiile lui Schopenhauer . . .

D. președinte. Să-mi dea voie d. oratore a-i atrage atențiunea, că, dacă ne vom pune pe târâmul acesta, ne-am putea pe toată ziua exclude unii pe alții sub pretextul opiniunilor ce profesăm. (Zgomot).

Voci. Prea bine.

D. președinte. Nu este permis, mai cu seamă unui partid democratic, să atace o alegere pentru opiniunile filosofice ale candidatului, și protestez din parte-mi.

A. Holban. Înainte de toate, partidul național democratic și liberal are de cea întâi datorie să apere proprietatea, onoarea și castitatea familiei, patria . . . are de datorie să propage în popor *onoarea, moralitatea, virtutea*, iar nu materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinatul, dreptul bății cu biciul, disprețul amorului de patrie și sentimentelor de onoare . . . Aceste lucrări sunt bune la selbatici, nu la noi ³⁾.

Am păstrat celor două pagini, reproduse mai jos, fizionomia lor originală, de fragmente succesive, întâi fila 30 v, apoi fila 31, fără a putea hotărî care va fi fost cu adevărat ordinea. Discuția rămâne deschisă.

e) 2268,30 v.—31

Și în cursa ce-o întinse cade-atuncea însuși el (a)

Dovedind că nu-i prost numai, ci[-i] mincinos și-i mișel (b)

Acolo împart moșia cea străbună* în unire*

Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire

Pur și simplu din prostie buguiesc așa în dodii

Sau cel mult ai crede cumcă au mâncat din ceapa ciorii; (c)

Când din spirit de minciună n'ar cita pe dos autorii . . .

1° Dacă din veracitate și din pur patriotism (d)

N'ar preface 'n porcărie cel mai nalt idealism (c)

¹⁾ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I, vol. II, 1897, pag. 122, nota.

²⁾ D. R. Mazilu, *op. cit.*, pag. 336: « Petrino chiar a fost ales deputat în ultimul timp al vieții sale » — dar informația e neîntemeiată.

³⁾ Titu Maiorescu, *op. cit.*, pag. 120—121.

(a) Ș.f.c.c.-o.î. el se > Ș.f.c.c.-o.î. cade etc.; (b) D.c.n.-i.p.n., ci și rău viclean, mișel [a șters numai : și rău, viclean; ce a rămas poate că trebuia să fie : sau mincinos ci-1 și mișel, sau ci și mincinos, mișel, sau mincinos și-1 [și] mișel, sau ca în forma dela etaj]; (c) *cuvânt indesc.* > Sau cel mult etc.; (d) nalt > pur (e) sfânt > nalt;

- 2 Dacă din veracitate patriotul cel [mai trist]*
N'ar preface 'n porc ca dânsul pe-un mare idealist

1° Țara noastră dintr'aceștia ș'a ales acuma solii
Și în loc de a se retrage în locașul Sfintei Golii
Dându-le câte-o cămașă cu largi mâneci, c'o scufie (f)
Li trimite-în adunare spre a vorbi filosofie + (g)

2° Țara noastră dintr'aceștia ș'a ales acuma solii
Nu-i căpătuiește* [însă*] în lăcașul Sfintei Golii
Dând din ei fiecareia și cămașă și scufie (h)
Li trimite 'n adunare de vorbesc filosofie + (i)

Să-i auzi aci

1° De a 'nderetelea iau toate aiurind, vorbind în dodii (j)

2° De a 'nderetelea iau toate și se par vorbind în dodii

1° Parc'ai crede că paiății astei comice tragodii (k)
Spun năsbătii din prostie sau mâncară ceapa-ciorii (l)

2° Cât ai crede că paiății astei comice tragodii
Din prostie fac năsbătii* și vorbesc așa în dodii

Dacă mincinoși

1° Când canalii mincinoase nu citează fals autorii

2° Dar canalii mincinoase ei citează fals autorii

3° Când canalii mincinoase n'ar cita pe dos autorii

Ca s'avem prilej să vedem

+ 1° Spre-a vede acuma mutre de Tătar viclean și prost

2° De văzum acuma mutre de țigan viclean și prost (m)

Prefăcând pe-autori cu nume în contrariu de ce-au fost

Luând șirurile*-unuia* și altuia-atribuind

1° Dându-i cugetări, ce'n carte-i nici nu pot ca să existe (n)

2° Dă idei lui Schopenhauer, ce [î]n carte-i nici nu sunt*

Prefăcând pe idealistul în abject materialist

(f) Inzestrându-i > Dându-le; (g) Li trimit în > Li trimite etc; (h) Cu cămăși cu large mâneci, cu v'o stranie scufie > D.d.e. fiecareia un halat > D.d.e.f. ant[eriu]* ~; (i) Ci-i trimite în adunare > Li trimite 'n etc.; (j) vorbesc > vorbind; (k) Incât înșiși* autorii* > Că ai crede cum că > Că ai crede că paiățul a.c.t.; (l) Spun acestea din p. etc.; (m) De vedem acuma m. etc.; Plusul — + — din cele 3 locuri e, poate, un semn de raliere între pasagii; (n) existe are după aceea pe e tăiat din necesitatea de a schița rimă.

f¹⁾ Aceste 10 strofe, dintre care unele abia schițate iar altele nefinite (cu rimele stinghere), sunt construite pe tiparul, des întrebuițat în această vreme, *ottava rima* și se află în ms.-ul miscellaneu 2261, 157—168.

Sunt file înguste, longitudinale, dreptunghiulare, de mărimea 21 cm. × 7,5 cm., de bună și solidă hârtie albă, velină, cari, în număr de 50 formau un carnețel de buzunar, comod, confecționat chiar de Eminescu, care a avut, din juneț chiar, această artă (dovadă sms.-ele *Elena* și *Marta*, cf. vol. I) și care trebuie să fi fost la origină cusut. Legat dimpreună cu altele, în ms.-ul miscellaneu 2261, Academia l-a desfăcut cu abilitate, adaptându-l la condițiile materiale ale ms.-ului și păstrându-i, în același timp, cu exactitate, ordinea, deci caracterul original. Cu excepția primelor două paginioare, celelalte au fost dispuse câte trei, mobile la cotor, în succesiunea originală, izbutind să creeze o pagină de mărimea manuscrisului 2261. Pentru mai ușoară verificare, s'a dat fiecărei paginioare un număr aparte, așa că acest submanuscris, longitudinal, de buzunar, figurează cu cele 50 file ale lui, între ff. 148—197, inclusiv. Întâia filă (148), devenită pseudo-copertă, e înnegrită de uzura buzunarului (carnețelul mai poartă o dungă verticală, lungimea lui permițând să fie îndoit) și pare să fie pătată cu câteva picături de cafea neagră. Câteva forme verbale, inversate, cu creion și cerneală, și tremurat, scris dealungul celor două jumătăți ale filei: *O Veronică să te strâng în brațe*. E un scris tremurat, cu creionul, în genul celui ce am semnalat, cu prilejul poeziei *Rugăciunea unui Dac*, în registrul ms. 2306 (cf. acolò, în prezentul volum). Și tot din această vreme, tot cu creion, pe f. 179: *Atât de dulce ești nebun — Că tu ești dragă tuturor* — ceea ce sugerează a fi fost scrise puțin după vizita Veronicăi la București, în toamna lui 1879, când s'ar putea situa, cel mai târziu, și versiunea aceasta a celor 10 strofe. *Cel mai târziu* — deoarece carnețelul acesta de reporter parlamentar va fi fost purtat și înainte de această dată în incinta parlamentului, atâtea din detaliile textului pledând pentru 1878.

Cum am semnalat, în treacăt¹⁾, multiple sunt prezumțiile, după care această versiune va fi fost scrisă chiar în atmosfera încinsă a Parlamentului: frecventarea asiduă a ședințelor, așa cum reiese din cercetarea activității lui ziaristice, tabloul de un crud realism, decalcat după realitate și mai ales carnețelul însuși, cu toate attributele lui, în primul rând scrisul. Quasi-caligrafic în primele două strofe, scrisul devine din ce în ce mai lax, din pricina acelor cozi de smeu răsucite, ce țin loc de cuvinte întregi, și este deci mai dificil de descifrat. Un astfel de scris presupune o stare de spirit, specială și un loc, oarecum impropriu răgazului, încât cu excepția, poate, a întâielor două strofe care sunt singurele, reluate, nu e greșit a socoti versiunea aceasta improvizată în chiar incinta Parlamentului.

Din pricina scrisului, care, cu adevărat, în părțile lui cele mai dificile, constituie pentru cercetător, una din cauzele descifrărilor eminesciene, versiunea n'a fost reprodușă decât fragmentar, mai exact, spicuită și uneori cu grave erori de lecțiune, cum se va vedea la locurile respective. Lecțiunea noastră, nesigură în atâtea puncte, a preferat să nu lase locuri albe, dar a indicat cu asteriscuri lecțiunile dubioase. Confruntările ulterioare vor fi, în chipul acesta, credem, înlesnite.

Cum în versiunea aceasta apare, pentru prima oară, pare-se, expresia atât de des folosită de Eminescu: *hidoasa pocitură* (aceea care, în textul definitiv, avea să supere atât de mult pe Panu) un mic istoric se impune, atât pentru stabilirea paternității, cât și pentru înlesnirea datării acestei versiuni însăși. Expresia, se știe, aparține lui Vasile Alecsandri, care tipărea în *Timpu* dela 9 Februarie 1878²⁾ cunoscuta lui *Epistolă către generalul Florescu*, pe care luptele politice îl ținuseră, tocmai în timpul războiului, departe de armată³⁾, pe care o organizase:

Or cine stă 'n arenă, de tină are parte.
Eu, nedeprins cu tina, mă țiiu de ea departe
Ș'astept să văd sub trăsnet hidoasa pocitură
Care-au sădit în țară invidie și ură⁴⁾.

De a doua zi chiar, expresia era anexată și circulația ei nu va cunoaște nicio pauză, dela întâia ei utilizare, în articolul dela 15 Februarie, când răspunzându-se insinuărilor *Românului*, relative la conservatori, se reprodu-

¹⁾ Perpessicius, *Eminescu în parlament*, în *Preocupări Literare*, VII, 3, Martie 1942.

²⁾ *Timpu*, III, 30, Joi 9 Februarie 1878 preceda publicarea poeziei lui Alecsandri (datată ca o adevărată epistolă ce este: *Mircești 4 Ianuarie 1878*) de următoarea notiță redacțională:

București 8/20 Februarie.

«A tout seigneur, tout honneur!». Cedăm astăzi primul loc, în fruntea ziarului, iubitului nostru poet V. Alexandri; trimițându-i în aceste puține rânduri tributul admirațiunei noastre ne simțim datori tot-o-dată a-i cere iertare dacă pe dânsul, care n'a așteptat și n'avea nevoie ca «*indignarea să-l facă poet*» îl coborîm astăzi la prozaica meserie de prim-bucureștar. *Redacțiunea*.

³⁾ *La Roumanie illustrée*, I, 7, 6 Iunie 1882: «Et lui, le vieux soldat blanchi dans le métier, lui, le créateur de ces jennes héros, il fut tenu à l'écart... La politique est pleine de mystère; aussi nous ne chercherons pas à lever le voile sur des événements trop récents, pour ne pas être accusé de partialité».

⁴⁾ Despre ostracizarea generalului Florescu și invocarea poeziei lui Alecsandri, cf. Titu Maiorescu, *op. cit.*, pag. 62—63, nota.

ceau strofele încredinate, ale poeziei și până hăt târziu ¹⁾). Mai mult, ea nu displace nici unor spirite mai ponderate, cum ar fi al lui Slavici, carele, în excelentul foileton închinat artei marelui tragedian Rossi scria între altele: « O ființă ticăloasă e Richard III. Acest om e slut la față. Titva îi este pocită, sprinceana stângă îi e strâmbă; gâtul e scurt; la stânga are o cocoasă, iară de piciorul drept e șchiop. Aceste daruri firești sunt stratul lui de răutate. El vorbește din gât. Gesturile îi sunt strimbe; mișcările îi sunt pânditoare. Intregul om e o hidoasă pocitură » ²⁾).

Hidoasa pocitură mai apare și în fragmentul *Ce-ți spun ei fie, mamă*, din g) 2259, 184—185, pe care-l înregistrăm însă la capitolul *Doina*, pentru motive ce se arată acolo.

Odată cu cele 10 strofe, transcriem și o filă caligrafică copiată, a întâilor două strofe, ce se află în ms.-ul 2260, 103.

f¹⁾ 2261, 157—168

De patrie, virtute vorbește liberalul
De-onoare, castitate 'i este gura plină
Ai crede că 'nainte-ți tu ai pe genialul
Erou a 'nțelepciunii ș'a patriei lumină
5 Că propria lui viață curată ca cristalul
O pildă-i de caracter și inimă creștină
N'ai crede că 'nainte un stâlp de cafenele
Defaim' acele vorbe servindu-se de *ele*

Ghebos, urît și lacom, stegar de craialicuri
10 El ziua stă pe oameni de treabă să inculpe
Tovarăși de beție [și] de caraghiozlicuri
Aprob' a lui cuvinte și schimele de vulpe
Spre sară, toți bătrânii* pornesc la craialicuri
Și fete de vânzare le strâng atunci de pulpe
15 Purtând* pe buză miere, e 'n el monetă calpă
Canalie deplină din creștet pân în talpă

¹⁾ Cf. *Timpu*, VI, 125, Joi 11 Iunie 1881: « Despre fostul președinte al Camerei, actualul ministru de interne, țara are o opinie formată de mult. Stigmatizat cu epitetul de « hidoasa pocitură » de către cel mai mare scriitor al României, numit « geniul rău » de către chiar ai săi, acest vlăstar vițios și... onest al rădăcinilor fanariotice din țară, e o garanție indeștut că signatura noului cabinet și a activității lui politice, va fi vișul și cinica malonestitate ». — («... c'est le Danton de la Roumanie, avec toutes ses qualités et ses vertus contraires » scria, în portretul închinat lui Rosetti, *La Roumanie illustrée*, I, 4, 16 Mai 1882).

²⁾ S. Slavici, Rossi în *Timpu*, III, 36, Joi 16 Februarie 1878.

f¹⁾ 2. De glorie > De-onoare etc.; 6. O pildă-i de virtute și... creștină ~; 8. Defaim' aceste vorbe etc. *Întâia redacție, improvizată, o păginoară mai nainte, a primei strofe, sună :*

1—8. De patrie și lege, morală și virtute
De-onoare, cas[ti]tate 'i este gura plină
Ai crede că 'nainte-ți tu ai pe un profesor
Ce lumea o cunoaște din vârf la rădăcină
Că propria lui viață curată ca cristalul (a)
O pildă-i de virtute, candoare* și lumină
N'ai crede că înainte-ți e-un stâlp de cafenele
Ce-și bate joc de vorbe servindu*-se de ele.

(a) Că viața lui privată* curată ca cristalul;

10. El va stă > El ziua stă etc.; 11. Tovarăși de beție, de joc și berbantlicuri; 13. Iar sara merg cu toții > Spre sară etc.; 15. De aur îi [e] vorba, în piept monetă calpă.

Întâia redacție a strofei a doua, o păginoară mai nainte, are numai versurile :

1° Azi el de pe tribună miniștri stă să 'n culpe
2° Ghebos și plin de patimi și stâlp de cafenele
El oamenii de treabă azi cată să-i inculpe
Aplause primește și laudă* lichele (b)
Cu mulțumire întoarce ~
(b) A.p. din > A.p. și etc.

- Dar ce-i în fund acolo, ce vuet și murmură*
 De setleva, de mazù, de trag* cartea* pe față (y)
 Ce lege se discută cu strașnică căldură?
 20 De foc unul l'apucă pe cel lalt de mustață
 Un țipăt se aude urit*: Scobeică fură
 Cu carte măsluită, tâlharul ne [inhață]*
 Și cine[-i] roșcovanul buhav în fundul scenii [?]
 — Scobeică, ce'l trimise aci botoșunenii (z)
- 25 Intr'adevăr vr'o șase în fundul adunării
 Stau împrejurul mesei* ca fii[i] unei secte
 Unu-și scobește nasul cu unghia 'n fundul nării
 Din plete-și scoate altul micuțele insecte
 Scobeică e tăcutul presdent a discutării
 30 Și tuturor le 'mparte la frunte* mici* proiecte
 Și ei le țin ascunse în palmă, cată chior...
 E importantă legea, de șic... un stosișor
- Bătrânul, ras cu totul, cu față plină, grasă
 Treaz* intră*[?] a lui bancă, când ese imblă strimb
 35 Ce oare este cauza[?] Discursuri furtunoasă*
 I-au amețit gândirea de imblă [așa strâmb?]
 Ba nu, dar până-adoarme se scarpină sub masă
 Ridică pantalonul de-asupra de carâmb
 Din cismă scoate gâtul puternica butelcă
 40 El imblă ca pe ouă și șade ca pe șpelcă

(y) Transcrierea acestei versiuni, f¹), în ediția Mazilu, se încheie cu versurile 17—18, în lecțiunea:

Dar ce-i în fund acolo ce vuet și miros
 De usturoi, de varză, de ((.....))

Oricât de aventuroasă și nesigură, descifrarea poate fi încercată totuși, grație, în deosebi, prezenței rimelor.

Pentru explicația termenilor, cf. I.-Aurel Candrea, *Dictionarul enciclopedic «Cartea Românească»*: «SETLEVA sbst. Termen de joc: de șapte ori prima miză... [fr. sept et lever]» — «MAZU, sbst. Suma ce se adaogă la miza dinainte a jocului de cărți...». — Pentru lămuriri mai desvoltate, cf. dicționarele enciclopedice străine.

Din aceeași familie etimologică, și cu titlu de curiozitate, acest crâmpciu pitoresc din [M. Kogălniceanu], *Filosoфия vîstului* apud N. Cartoian, *Alăuta Românească* (în *Omagiu lui I. Bianu*, 1927), pag. 136: «Intr'un cuvânt, eu nu cunosc nici o privesc mai mulțumitoare și mai plăcută decât privirea a patru oameni cinstiți, șazănd la o masă de joc, cufundați într'o adâncă tăcere, cu o vrednicie de magistrat, cu fața nemișcată, cu o frunte îngreuetă de idei asupra celor patru masle, cu cap cărunțit de ispită, pătruși de mărimea trebei lor, ca niște stoci nesimțitori pentru toate cele ce îi înconjură, aruncând unul după altul cărțile pe masă și cu simetrie privind dinainte lor *levatele* [subl. ns.]. câștigat. Atunci și se pare ca când ai vide patru filosofi din vremea veche, carii, în a lor înaltă înțelepciune, cumpenesc soarta noroadelor și gândesc la legi nemuritoare pentru Grecia».

(z) V. Alecsandri à Ion Ghica, [*Correspondență*], ms. 805, III, 78 v., cu scrisoarea din Paris, 8 Janvier 1886: — «...Sais tu qui a débarqué à Paris dernièrement? le célèbre Bobeica ! Il a gagné aux cartes trois wagons chargés de cochons et il est venu les manger ici».

19. C.l.s.d. cu [*indesc.*] c. ?; 20. S'aprinde toți oratorii > De foc etc.; 22. *De fapt*: C.c.m. tâlharul nc. ~; 31. Ș.e.l.ș.a.i.p. cată 'n jos... ~; 32. Int[eresantă] > E importantă legea, de șic... pentru*... un mic* > E.i.l.d.ș.....p.* un stos.

33. Colo bătrânul > Bătrânul etc.; 34. Ades își [lasă] capul pe bancă* și ad*[oarme]*; 36. *de fapt*: I-au a.g.d.i.... ~; 37. B.n.,d. până adoarme el caută sub masă; 38. R.p. cam* peste* [al său]* carâmb;

39—40. Din cismă ese gâtul puternice butelci (c)

El imblă ca pe ouă și șade ca pe șpelci

(c) Ș'atunci se vede gâtul > Din cismă etc.

- Dar cine-i ceata asta cu nasuri înroșite
 Cu dărele prin barbă, cu fețele nerase
 Guri mari și buhăite, mustețile sborșite
 Cu cismele cârpite, cămășile soioase
 45 Privirile sunt crunte și fețele 'ncrușite
 Cu frunți mai mici de-un deget, cu cefe roșii groase...
 Ei sunt smântâna lumii... Când clopotu auzi-vei
 Să știi că toți sunt față... s'au adunat bețivii.
- Acolo prezidentul frizând* o față calmă
 50 Că e cam după masă n'ar vre să se cunoască —
 Și cum îi vede astfel pe dragii săi de-avalma
 Intoarce: asupra tutor scârboșii ochi de broască
 In fund unul* mai* scârnav* își suflă nasu 'n palmă
 Și de surtuc o șterge, mahmur* se uită, cască
 55 Berlicoco întinde [a]* mână după clopot
 Tăcere pretutindenii, în sală* câte*-un* șopot
- Se scoală unul atuncea și strigă: Cer cuvântul
 — L'aveți » — ce om e-această [indesc.] [ind.] [ind.] [ind.] [ind.].
 O față uricioasă* și pelița gălbue*
 60 Pe capul lui păr aspru, sborșit și roș de căne
 []
 []
 []
 []
- 65 Colo unde urmașul lui Budha Sakya Muni ¹⁾
 Nazarineanul, dulce, în deal, își are casa
 Iși poart[*]* bătrânul rabbin Berlicoco perciunii
 Iși strânge corifeii* și secta lui hidoasă,
 Acolo* fac contorul* comediei* ș'a minciunii
 70 Calomniei*, vânzării*, fățarnică grimasă
 Alătura cu crucea*, cu moaștele din templu
 De uri* și infamie* sunt stâlpi și [sunt] exemplu
-
42. Cu plete > C. păr vâl[voiu]* > Cu dărele p.b. și f.n.; 44. Ciubotele cârpite și > C.c.c., cămășile etc.;
 47. Nu te' > Ei sunt etc.
 49. A.p. pândea* cu fața calmă; 50. Se stăpânește bine > Că este după > Că e cam d.m. n'ar vre ca să-l >
 C.e.c.d.m.n.'a.v., să etc. —; 51. Și c.î.v.a. iubi[tii] > Ș.c.î.v.a. pe etc.; 55. Berlicoco [indesc.]* de liniștire > Și
 'ntinde > B. întinde etc.
 N.B. 52. ...ochi de broască *izolat, răzleț, și în ms. 2306, 98 v.*
 Acolo șarlatanul bețiv și plin de rele
 Pândind și grav* privește cu ochii lui de broască
 [Strofa 57—64, dificilă la lectură și neînterminată; 58. — L'aveți în răspunde > — L'aveți « Domnilor*, Legea,
 virtutea*, adevărul*; 59. O.f.u.* și galbenă > O.f.u.*ș. pelița etc.; 65. Acolo > In dealu 'n care blândul >
 Colo unde etc.; 66. N.d. și blând își are casa; 67. S'adună francmasonii, și fiii periciunii; 69. Acolo*
 reprezintă* comedia min[ciunii]; 70 C*. pierzării*, f.g.; 73. pentru: tr'o parte cf. *prototipul tru-a genesii în*
Venere și Madonă (vol. I, pag. 288).
¹⁾ Cf. *Timpul*, III, 86, Duminică 16 Aprilie 1878, cu foiletonul lui Eminescu: *Paștele*, unde e amintit Buddha
 Çakya Muni (reprodus în M. Eminescu, *Nuwele*, ed. Șaraga).

Biserica-i tr'o parte, negrită și străveche
 Bordel de conștiințe* făcură* ei alături
 75 O Crist, cum nu mai vii cu biciul, cu reteveiu*
 Hidoasele ființe* ca cojile* să-i mături
 Să pui să se citească molitve 'ndelungate
 In curte, 'n tâmpile*, trepte* și treceri*, pe de lături
 Să iasă negrul spirit, hidoasa pocitură
 80 Ce 'n cap* clocește acolo sămânța lui de ură

Acolo Bulgăroii ~

*f*²) 2260,103

De patrie, virtute, vorbește liberalul
 De-onoare, castitate 'i este gura plină
 Ai crede că 'nainte-ți răsare genialul
 Erou a 'nțelepciunii și-a neamului lumină
 5 Că propria lui viață curată ca cristalul
 E-o pildă de candoare și inimă creștină
 N'ai crede că 'nainte-ți un stâlp de cafenele
 ... aste vorbe servindu-se de ele ~

Ghebos, urît și lacom, stegar de crailicuri
 10 Acuma stă pe oameni de treabă să-i inculpe
 'Tovarăși de hoție aprob' a lui nimicuri
 Aplaudă cuvântul și schimele de vulpe
 Spre sară ei vor merge să facă cabazlîcuri
 Actrițele din Orpheu strângându-le de pulpe
 15 Pe buze au virtute și 'n ei monetă calpă
 Canalii sunt depline din creștet pân' în talpă

g) *Ce-ți spun ei fie, mamă...* ce figurează în 2259, 184—185 s'a trecut, din motive de oportunitate, la capitolul *Doina*.

b—*i*) Textele acestea construite tot pe tiparul *ottava rima* figurează: *b*) în 2261,86—89 și *i*) 2260,1—5. Scrisul, grafie și cerneală, diferă. Fără să fie sigură, cronologia ar distinge două sau chiar trei date. Ce e sigur este că 2261, 86—89, se situează, ca timp, după versiunea *De patrie, virtute, etc.*, amintită mai sus. E mai încheagată și păstrează ecouri din substanța aceea. Am denumit acest text *Un felegos de belfer*, după unul din stihurile subsolului.

Versiunea din 2260,1—5 pare redactată, în urma strofelor *Urechidei*, ce am reprodus la *Scrisoarea a II-a*, probabil la București.

Tot aici am înregistrat, 2 terține și 2 catrene, figurând în 2289, 22—23, micul carnețel cu sonete *Petri-Noșae*, despre care am amintit, cu prilejuri anterioare. Schițate, poate, în vederea unui sonet-concluzie a întregului ciclu, ele sunt scrise cu aceeași cerneală violetă, și cu aceleași caractere, ca și cele împotriva lui Petrino. Sunt, așa dar, cu probabilitate, din 1877, dela Iași. Dacă izbutesc să și realizeze un sonet unitar — iată ce nu putem decide. Cetitorul poate încerca cetind întâi catrenele și apoi terținele.

Le-am trecut în subsol, la locul respectiv al versurilor 1—8 și 57—64.

80. Ce seamănă > Ce-a semănat > Ce își clocește acolo sămânța lui d.u.

*f*²). 8. pentru locul vacant, cf. versiunea din *f*¹), așa dar: Defaimă; 11. Stegari > Tovarăși etc.; 12. Aprob[ă] > Aplaudă etc.; 14. Actrițele din. . . j. strângându-le d.p. ~ [Orpheu, ulterior cu creionul].

b) 2261,86—89

O mutră îndrăcită greţoasă de scapeţ...
 Ca s'o descrii mai nu ştii condeiul cum să 'ntorci
 Galbenă ca lămăia, cu sbârcituri şi creţi
 E faţa lui, iar părul băţos ca şi la porci
 5 Ca zărul ochii fără scânteia vr'unei vieţi
 Dintr'un ȋigan ş'o greacă s'alese acest corciu
 Dar de... şi el om mare. Când ţara-i la pericol
 Ii trebuie s'o scape un inginer agricol.

Când îi priveşti la mutra cea de venin şi gură
 10 La nasul ca şi târşul, la gura nespălată
 Nu 'ntrebi de ce vorbeşte, gesticulă, înjură
 Ci 'ntrebi adânc în cuget: se piaptăună vr'o dată
 Sau poate că în păru-i el face agricultură
 Neavând altă moşie în ţara asta toată
 15 Astfel şi-aduce averea pe-altarul ţării sale
 Şi'n schimb cu-acea prăsilă din păr... el ia... parale

Cum? acest mare spirit... Demostene şi Cato (x)
 Sunt la un loc într'însul. Prieteni n'are dar?

2. C. s'o d.m.n.ş. cuvântul cum etc.; 5. Şi spălăciţi sunt ochii, ca zărul > Ca zărul etc.; 9. *de fapt*: mutră;
 14. Neavând altă avere în ȋ. etc.

Înainte de a se încheia în strofă, tema e schiţată în crâmpoe de versuri; apoi începutul e reluat de două ori, precum urmează:

acum cotei şi javre ~
 La sunetu-i dau busta în moara de palavre
 Un felegos de belfer va fonfăni la fleacuri

o parte-a ţării de mintea lui atârână ~
 Pletosul acel buget, vestitul *Calcă 'n scârână.*

ţara fiind l-aşa pericol
 Ii trebuie s'o scape... un inginer agricol.

1° Băţos îi este părul şi galben e obrazul
 Băţos îi este părul şi galben la obraz
 O mutră îndrăcită, greţoasă de scapeţ
 Turtit îi este nasul ~
 Teşit îi este nasul ~
 Târşit îi este nasul în sus ~

2° Mai iată încă unul puind ţara la cale...
 O mutră îndrăcită, greţoasă de scapeţ
 Băţos şi plavăn părul ca cel din badanale (a)
 Cu ochii cei ca zărul ~ (b)

(a) Băţos îi este părul şi galben e
 obrazul > B.i.e.p. şi galben la obraz;
 (b) Cu maţele peştiţe şi ochiul ~

(x) Kogălniceanu despre Lascar Catargi: «Apoi numai d-sa este Caton şi Brutus, numai d-sa este Cincinnatus?». (*Dezbateri parlamentare în Monitorul Oficial*, 12/24 Dec. 1879, pag. 7836).

17. C. ȋa.m.s.... Cato şi Demosten[e]; 18. Unind > Intr'un... nu are vre un prieten doar ~ > I...n.a. vre un p. dar?;

- De-a patriei iubire averea și-a lăsat-o
 20 Ș'aci de cheltuială el n'are 'n buzunar
 O inimă frumoasă c'a lui au n'a aflat-o?
 Ba, e vataf de curte la un crășmar bulgar
 Care în Iași în Podul Calicilor o stare
 Făcù, turnând holercă în păhărelul mare
- 25 Ca mâni poimâni ministru... ajunge-va departe
 Căci toate cu ochiu ager el știe să pătrunză
 Cam mărginit ce-i dreptul și nici nu știe carte
 Dar geniul dintr'însul nu-l lasă să s'ascunză.
 L'atrag chiar a coroanei dulci străluciri deșarte
 30 La noi ajungi or unde, tăind cânilor frunze
 Mai știi din mare vremea ce-o scoate din năvod?
 De ce să nu ajungă ș'o cioară Voevod?
- Un prezident mai bine... al unei mari republici
 Al unui popol liber întâiul cetățean
 35 Să bage și să scoată funcționarii publici
 Tot mutre așa leite de grec și [de] țigan
 El e modest, dar totuși se poate să-l înduplici
 Să-și schimbe plugul aspru* cu-asemenea... ciolan
 Să lese pe Mecena, bulgarul cu ocaua
 40 Și să se 'mbrace 'n togă și 'n purpură... licheaua

i) 2260, 1—f

- Să cânte pe eroii puternici și viteji
 Aveau odată 'n lume ce căuta* rapsozii
 Eroii cei de astăzi ei nu ne dau prilej
 Urmă la vreme de aur greoiul veac al prozii
 5 Nu vrednici ca odată, ci repede 'n vârtej
 Și mișcă 'n scena lumii ghidușii și Irozii
 De-aceea, dulce muză, petreci la munte 'n crânguri
 Căci pentru a-i descrie ne* trebui să fim singuri.

19—21. Un spirit așa mare nu află un Mecen?
 Să-i dea de cheltuială și lui în buzunar (a)
 Ba, să vedeți el este... prieten sau mai bine
 (a) Să-i împle > Să-i dea de c. etc.

22. El e vataf de c. etc.; 23. C.î.I.î.P.C. cu stare; 25. C.m.p.m.... astfel ajung departe.
 29. Astfel chiar lângă Vodă la Curte > L'atrag chiar a coroanei etc.; *ulterior, în locul lui a:* poate; *va fi șters din eroare, pe a în loc de chiar? Să fi intenționat* L'atrag poate-a coroanei etc.?
 31. Ce > Mai știi ce ascunde al vremii > *de fapt, explicabilă contaminare.* M.ș. din mare vremei (*sic*) ce-o scoate etc.; 38. Pe urmăru-i gigantic să ia a[ceastă] > Să poarte > Să > Ca să primească > Pe acest mare Cato, să vad' acest ciolan > Să-și părăsească plugul > Să-și schimbe plugul harnic cu-asemenea... ciolan; 40. Iar > Și să-și îmbrace > Și să se 'mbrace 'n togă etc.

i). — 1. S.c.p.e. cu inimă [vitează]; 2. Possibili era 'n lume > Aveau odată etc.

10 Nu lyra visătoare, nici dulcele tău flaut
 Ci surle și țimbale, bătaia 'n tact a dobiei
 Acestea sunt organe eroii să mi-i laud
 Ușor e acestora deschis să dai cu bobii
 In cronice bătrâne eroi[i] nu îi caut
 Nu voiu să pun pe Stefan și eu la gura sobii
 15 Nu cerul i-a menitu-i nici stelele în zodii
 Copiii reci și cinici ai comicei tragodii

Rămâe 'n noapte sfântă în umbră Basarabii
 Din dulce neclintire, o pană, să nu-i clatini
 Incepători de vremuri, purtând viteze sabii
 20 Și tu, Bogdane Dragoș, voi marilor Mușatini
 Eu astăzi am a face [cu] sângele Barabii
 Cu călcători de lege și vânzători de datini
 Căci graiul blând din cronici, frumos ca al lui Nestor
 Ajung[e] mai ca sfara zaluzilor acestor

25 De mult în dulce noapte eroi vă adumbriseți
 Și nu vă atinsese canalia cenușa
 Și azi când ăstor fameni și voi le' trebuiseți
 Ei sfintele morminte le turbură acușa
 Ș'in limbă pășărească drapând pe letopiseț
 30 Istorici se gerează, cu voi împlându-și gușa
 Cu voi, ce lor asupra privind cel mult ironici
 I-ați sudui... De-aceea dormiți în colb de cronici

Presentul nu e mare, nu-mi dă ce o să-i cer?
 La Sybaris nu-s oameni în capiștea spoielii
 35 Au beiful dela Samos nu e un giuvaer
 Cu frate-său, crescutul sub poalele Fanelii,

10. sau surla, țimbala ca la Botez?; 11. Aceasta mi se cere, eroii mei să-i laud; 12. Ușor le pun > U. e acestora etc.; 20. Tu Dragoș > Și tu etc.; 22. Cu vânzători de lege și vânzători de datini.

2289,22

1—6. Posibili vor fi fost cândva rapsozii (a)
 Eroii vechi puteai ușor să lauzi
 Dar astăzi vai e veacul greu al prozii (b)

Eroii? să nu-1 vezi, de ei să n'auzi (c)
 Sunt măscărici și joacă ca Irozii
 Ei nu vor slavă, cer numai s'aplauzi (d)

(a)—(b) Odat' erau possibili și Rapsozii
 Erau eroi în lume ca să-1 cânte
 Luându-și* ~ [sau : Ivindu-și*]

(c) Eroii noștri? Chiar de ei să n'auzi;
 (d) E.n.v.s., vor n. etc.

25. D.m.i. dulce umbră e.v.a.; 26. Și nimeni n'atinsese cenușa voastră sfântă; 29. In limbă pășărească vorbesc din letopiseț.

- Acesta ce vânduse bilete până ieri
 Pentru-a sa adorată în ușa cafenelii
 E[!] legi dă și aruncă retoricele-i sulii
 40 În capiștea cea plină de saltimbanci de ulii.
- N'avem în vremea noastră destui feciori de lele
 De oameni mari mulțime privind ori încotrō ?
 Pe mlaștina comună nu strălucesc ca stele
 Eroii ce îi caut sclipind cât de colo
 45 Priviți numai la grecul, cel învechit [în] rele,
 La ochii lui [de] broască, la rebb Berlicocō
 Venin el are 'n suflet și șiretlic în hârcă
 Un puiu de grec fățarnic cu sânge de năpârcă
- Sau nu e o podoabă a vremilor de azi
 50 Acel ce șapte nume î[și] puse, de când este ?
 Membru de academii și preă-cinstit obraz
 Țiind surori v'o două sărmanul de neveste
 De ce el să se piardă pe-al vremilor talaz
 De dânsul să nu dee cronistul vre o veste
 55 Căci cine oare este să poată sta pereche
 Cu-al geniilor geniu, cu Popovici-Ureche ?
- Avanti ! fora ! dară mănjite obrazare
 Segnori jucați spre gaudiu cum ați deprins, pe funii
 Voi singuri măiestria o știți cea foarte rară
 60 Reprezențați cu toții comedia minciunii
 De trei ori zece ani-s că proștii v'admirară
 Și ce vă pasă oare dacă vă scui pă unii
 Să lumineze aceste cinstite mult obraze
 Mă dū, cu sbor puternic la Sybaris Pegaze

39. În Sybaris el astăzi > E dătător de lege, în sfat el frânge sulii; 45. P.n.l. grecul, moștean de fapte rele;
 46. Cu ochii l.[d.] b. etc.; 50. Ce șapte nume-și puse, de când în lume este ?; 52. Ce ține > Țiind surori etc.;
 55. Căci cine oare 'n lume putut-au stă pereche; 57. A. l f. ! dară [voi] moarte* obrazare.

2289, 23

57—62. Avanti ! fora ! șir de măști de ceară (a)
 Segnori jucați cum ați deprins pe funii
 În galerii se 'nghesuiesc nebunii
 Și după foc o să vă cheme afară (b)

Reprezențați comedia minciunii
 Cum voi o știți cu măiestrie rară (c)
 De-atâtea ori cu sgomot v'admirară
 Și ce vă pasă de vă scui pă unii

(a) A. l f. ! șir de măști urite; (b) în Ed.
Mașilu : Și după joc etc. — poate că
 sensul cere : joc; de scris învâ e scris : foc;
 (c) Ce voi o știți c.m.r.

Versiuni autonome. — A. Intâia versiune încheată, scrisă cu creionul, cu o grafie cursivă, figurează în ms.-ul 2276¹, 103—107, cuprinde numai visul lui Osman, și a fost semnalată pentru prima oară de Ion Scurtu în cuvintele: «fragment variantă în partea care cuprinde visul lui Baiazid, în altă redactare, cu totul deosebită»²).

În marele studiu din 1903, închinat personalității lui Eminescu, primă cercetare serioasă a operei poetului și care, cu toate rezervele întretesute, răscumpără din plin facilitatea articolului din 1875, publicat în *Revista Contemporană* sub pseudonimul Gr. Gellianu — Anghel Demetrescu, indică cel dintâiu, pare-se, sorginea visului dela începutul poemului și «care nu este altceva decât o parafrază în versuri a textului lui Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. I, cart. II, pag. 65 sqq. Ed. din 1834». Toate elementele de pitoresc și decor ale textului împrumutat sunt, în ochii criticului ce nu-și poate ieși din umbra aerului său doctoral, numiri «enigmatice, ca și cum poetul ar voi să deștepte nu înțelegerea, ci stupefarea noastră». Și după ce traduce pasagiul³) respectiv din Hammer, Anghel Demetrescu stăruie asupra «anacronismelor» în informația istorică a lui Eminescu, fără ca el însuși, cum se va vedea, să fie scutit de unele.

Identificând la rândul-i, și fără să aibă cunoștință de studiul lui Anghel Demetrescu, drept izvor al primei părți din *Scrisoarea a III-a* același pasagi din istoria imperiului otoman de Iosef von Hammer, Ion Grămadă scria în studiul său din 1914 următoarele, în legătură cu referința lui Scurtu: «Probabil că fragmentele din Ms. Ac. Rom. 2276, ff. 103—105, care conțin *visul lui Baiazid* [și în notă: «De fapt este al lui Osman, întemeietorul imperiului turcesc»], în altă redactare cu totul deosebită, se apropie și mai mult de originalul povestii»⁴). Supoziție întemeiată, după cum se poate vedea din confruntarea versiunii A. cu fragmentul respectiv, reproduc, în notă, după traducerea lui Anghel Demetrescu.

În legătură cu datarea acestei versiuni⁵) și deci cu timpul când a fost tălmăcit textul lui Hammer, se pot aduce următoarele precizii. Exemplarul primului tom din Eudoxiu Cavaler de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, I, București, 1879, aflător în Biblioteca Academiei Române sub cota II, 141.977, poartă pe foaia de titlu cu creionul, în paranteze drepte, însemnarea: [Traducere de M. Eminescu]. Fișa respectivă din Noul Catalog notează: «vol. I (trad. de Eminescu?), II și III, de I. Slavici». Numele lui Slavici figurează, într'adevăr, pe volumele II și III în timp ce volumul I nu poartă tipărit, niciun nume de traducător.

Amintirile lui Slavici aduc însă o precizare mai categorică. E vorba de un început de boală, a lui Eminescu («i se umpluseră fluerele picioarelor de niște bube urite, care se întindeau») și de un răgaz de odihnă, prescris de d-rul Kremnitz, pe care poetul îl obține prin intervenția prietenilor săi: «A rămas deci, scrie Slavici, ca el să plece la țară, și răposatul Nicolae Mandrea i-a făcut rost să stea un timp oarecare la Moșia Florești din valea Gilortului, unde avea și aer curat și apă bună. Pentru ca să nu stea de pomană (*sic*), ceea ce el n'ar fi primit, comisiunea însărcinată cu publicarea documentelor Hurmuzaki i-a dat în urma stăruințelor lui Teodor Rosetti un onorar de câteva mii de lei pentru traducerea în românește a unui volum din *Fragmente*. A rămas însă, ca aceasta să fie singura carte, pe care o ia cu dânsul, — căci cărțile pe care le cetia erau dușmanii lui»⁶). Șederea la Florești i-a fost binevenită, ceea ce se poate vedea atât din Slavici, care-l vizitează peste câteva săptămâni și-l află «sănătos tun și în voie bună», cât și din ciorna unei scrisori, aflătoare în ms.-ul 2262,89⁶), și al căreia ton de bună dispoziție e remarcabil.

După ce înștiințează pe corespondentul său, care poate fi ori Titu Maiorescu ori, mai curând, altcineva însă tot din cercul Junimei («salutări multe pentru boeri și pentru Doamne»), că a aflat chiar dela D. Mandrea, de suma de o mie lei noi ce i s'au pus la dispoziție, ca să viziteze țara Oltului și după ce se arată încântat de «îngăduirea unui colț de pădure», care-i dă «toane bune și sănătate», cere să i se trimită o sută de franci «spre ilustrarea existenței cu oarecari călătorii la Turnu-Severin și prin împrejurimi». Iși dă și adresa: «M. Eminescu, com. Florești, plasa Jiul de Sus, județul Dolj, stația telegrafo-poștală *Filiași*».

¹) M. Eminescu, *Poezii*, ed. Ion Scurtu, 1908, pag. 270.

²) Anghel Demetrescu, *Mibail Eminescu*, în *Opere*, 1937, ed. Ovidiu Papadima, pag. 262—263, pasagi, pe care-l așezăm câteva pagini mai departe, în subsolul versiunii A.

³) Dr. I. Grămadă, *Mibail Eminescu*, (Contribuții la studiul vieții și operei sale), Heidelberg, 1914, pag. 31.

⁴) După d-l Mazilu, (ediția sa, pag. 342) ea trebuie datată: «după 1879... și chiar după ziua de 1 Ianuarie 1880» pentru că alte însemnări cu creionul vorbesc de o versiune a poeziei *O, mamă*, subdatată 1 Ianuarie 1880, iar altele despre *Noaptea furtunoasă* de Caragiale, publicată în 1879 în *Comorbiri* — dar fără să convingă, căci filele sunt depărtate și manuscrisul, cum s'a mai văzut, unul miscelaneu.

⁵) Ioan Slavici, *Amintiri*, «Cultura Națională», 1924, pag. 125.

⁶) Reprodusă în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, 1933, pag. 152—153. D-l I. E. Torouțiu pre-sumă, ca dată, 1882. Ea este, cum se poate vedea din informațiile aici aduse, anterioară cu 4 ani.

Cum informațiile lui Slavici concordă, în cele mai multe detalii, cu cele din ciorna de epistolă amintită, este de sine înțeles că și referințele despre traducerea unui volum din *Fragmentele Hurmuzaki*¹⁾ au toate temeiurile să fie adevărate. Când se vor fi petrecut însă toate acestea? Întăiul volum al ediției germane din *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* apare la București în 1878. Prefața semnată de Demetrius A. Sturdza poartă data: *Bucarest, den 31 December 1877*. Cum prefața e numerotată cu cifre romane, înseamnă că a fost redactată și legată în minutul din urmă, când tiparul volumului, numerotat arab, era terminat. Ceea ce înseamnă că volumul trebuie să fi apărut în primele luni ale lui 1878. Traducerea românească a întâiului volum, începe cu aceeași prefață a lui Dimitrie A. Sturdza, subdatată *București, Maiu 1879*, și numerotată tot cu cifre romane, ceea ce înseamnă că volumul era tradus, ba chiar tipărit la data prefeței și că va fi apărut pe piață cel mult într-o lună, două. Socotind, acum, răstimpul luat de tălmăcirea fie și numai a unei părți, căci o cercetare superficială lasă impresia că sunt, aici, două condeie, de bună seamă și al lui Slavici, traducătorul următoarelor două volume și secretar al comisiei speciale însărcinată de Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice cu tipărirea marelui colecții Hurmuzachi — socotind, deci, și acest răstimp, suntem îndemnați a crede că evenimentele de care se vorbește mai sus, atât în amintirile lui Slavici, cât și în scrisoarea lui Eminescu, se situează mai curând în vara și toamna lui 1878. Cercetarea colecției *Timbului* ar putea răspunde într-un fel acestei întrebări. Activitatea ziaristică a lui Eminescu prezintă din când în când lacune, mai mari sau mai mici, în raport cu lungimea concediului sau absenței pasagere din București. În astfel de cazuri, gazeta se resimte. Ii lipsește strălucirea aceea, de gândire și expresie, proprii articolelor lui Eminescu. O astfel de perioadă poate fi lesne identificată pentru lunile Iunie și parte din Iulie 1878, când Eminescu se afla la Florești. Să mai adăugăm, că tot în răstimpul acesta, foiletonul gazetei e prins de mari extrase din Anton Pann, că se tipăresc, la răstimpuri, capitole din acel ciclu de articole *Bucovina și Basarabia*, la care va fi colaborat și Slavici și care este, în realitate, o dare de seamă a documentelor vol. VII Hurmuzachi, colecția mare, (1876), că unele articole, precum cel din 17 Iunie, despre Macedoromâni, pare aproape sigur de Eminescu — dovezi cu alte cuvinte, că redactorul nu se rupsesse cu totul de ziar, căruia avea grija să-i trimeată materie.

Dar dacă toate cele, până aci, expuse sunt de categoria presumpțiilor, sugestive fără doar și poate dar presunții, manuscrisele aduc proba hotărâtoare. În ms.-ul 2257,413 se află un crâmpciu de traducere, frumos caligrafiat, pe hârtie albăstrie, cu striaii fine în filigran și cu marca *Fiume*, pasaj ce figurează în *Fragmente I*, la pag. 259. E scris ca de tipar, cu unele corecturi, de cari s'a ținut seama la cules, iar altele depășite în ultimul șpalt, ce lipsește. Face parte din paragraful: «Alianță cu Sârbii împotriva Turcilor» și anume dela rândul în care e vorba de «bătălia hotărâtoare» ce se da la 1389 pe Câmpul Mierlei, sau Kossowa, «cum îi zic Ungurii» și în care căzu «inimosul Sultan Murad I» iar «în partea aliaților însuși Lazăr eroul». După care urmează:

«Pericolul pentru micile țări dușmănite, așa dară și pentru Valachia, deveni cu atât mai mare cu cât în urma unui tată, vrednic în lupte, veni în scaunul împărăției osmane un fiu cu mult mai îndrăzneț, mai poftitor de cuceriri, Baiazid I Ilderim (Fulgerul) care căuta să-și întoarcă în fapte mânia ce-o avea asupra luptătorilor conjurați dela Kossowa și lua tot odată cu puterea toate părțile de loc, câte constituiau odinioară împărăția bizantină».

Rămâne, acum, de văzut dacă între traducerea din Hurmuzachi și versiunea aceasta A., a visului lui Osman s'ar putea stabili vreo legătură. Fără să poată fi vorba de certitudine (căci cine ar putea garanta că Hammer nu-i era cunoscut poetului, mai dinainte?), sunt oarecari prezumții după care Eminescu va fi fost îndrumat, cel puțin de data asta, la Hammer, prin Hurmuzachi.

Hammer și *Geschichte des osmanischen Reiches*, Pest, 1827, sunt citați în volumul prim al *Fragmentelor* ediția germană, pag. 215, cu prilejul jurământului de vasalitate, ce Mircea face lui Baiazid în 1391. (În ediția românească la pag. 263). Urmează după aceea povestirea evenimentelor și coaliția creștinilor, culminând cu bătălia dela Nicopole. Traducerea acestor pagini este, neîndoios, remarcabilă. Cetitorul care ar voi să surprindă câteva din particularitățile stilistice ale lui Eminescu să cetească, d. p. fie la pag. 200, un incident dintr-o luptă a despotului Mihail, fie la pag. 211—213 despre «resimțurile morale și intelectuale ale supremației byzantine la Bulgari și la Români» și de sigur cele ce privesc pe Mircea și lupta dela Nicopole, pag. 268 sqq. Înfățișând tăria celor două oști, a lui Sigismund și a lui Baiazid, textul adaogă că în curând «se făcu precumpănire, nu mare, în partea Osmanilor prin adaosul de trupe sârbești și bosniace, în temeiul cărora îndrăznețul Sultan, simțindu-se mare în puterea sa, se făcea, că de pe pristolul bisericei Sf. Petru din Roma își va pune sirepul să mănânce ovăz» (pag. 270). În legătură cu imaginea aceasta, Anghel Demetrescu scrisese, oarecum prezumpțios: «Tot așa de puțin iertat era lui Eminescu să facă gre-

¹⁾ O mărturie în plus în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, pag. 171—172, dintr-o scrisoare pe care Maiorescu o trimite lui Slavici, la Sibiu, la 21 Decembrie 1884. E vorba acolo de o carte despre cultura viței, proprietatea Regelui, și care s'ar fi rătăcit. Roagă pe Slavici să o caute sau să-i dea vreo indicație. «Cam în ce an ai văzut-o la mine? Nu vom fi dat-o cumva împreună la vreunul din cunoscuții noștri să o traducă?» Și mai departe: «Să o fi dat noi lui Eminescu spre traducere? Nu e probabil, că el avea pe Hurmuzachi de tradus».

șala de a atribui lui Baiazid Ilderim cuvintele că va da calului său ovăz pe pristolul S-tului Petru, când ele sunt ale lui Mabomed II. O asemenea idee era imposibilă înainte de cucerirea Constantinopolului... »¹⁾ Adevărul este, totuși, că eroarea, presupunând că ar fi, se află (și lucrul interesează cu atât mai mult, în speță), la Hammer²⁾. A stăruii în astfel de anacronisme, e tot una cu a spune că visul n'a putut fi nici al lui Baiazid, nici al lui Osman, de vreme ce Leunclavius povestește același vis, pe seama lui Ertogrul, tatăl lui Osman (*Accidit aliquando, ut fessus Ertucules interdixit semet ad quietem componeret etc.*)³⁾.

A. 2276¹, 103—107

Adormit-a în Adana lângă verdele platan
 Pribegitul fiu de rege și nemernicul Osman
 Lângă el alături doarme un derviş Edebali
 De și e sărac dervișul tot îi poate dăru
 5 Lui Osman un dar pe care nu l'ar da pe nici un bun
 Este fica lui cea dulce ca și luna — Malchatun
 Și de și astfel cum doarme, ochii trupului s'a 'nchis
 Ochii sufletului însă au văzut un falnic vis
 Lumea cătu-i de întinsă ce frumos se desvâli
 10 Iar din pieptul cel puternic șeihului Edebali
 Luna plină se înalță, se ridică sus în ceriu
 Pe Osman de-asupra vine, pe-a lui piept plin de dureri
 Ea încet încet se lasă, se cufundă 'n a lui piept
 De visa atât de dulce par'că ar fi fost deștept
 15 Tot noianul de durere și tot dorul lui nebun
 Oare luna cea duioasă-i, oare-i dulcea Malchatun?
 Și în visul lui ferice se întreba așa de 'ncet:
 Pe pământ mai sunt eu oare ori în raiu la Mahomet?

¹⁾ Anghel Demetrescu, *op. cit.*, pag. 265.

²⁾ Semnalat și în I. Grămadă, *op. cit.*, pag. 34. — Dintr'o epocă târzie, cu puțin înaintea îmbolnăvirii, în pagini de febrile însemnări xenomane: « Luarea Țarigradului și Morcei prin trădare (Hammer și isvoare turcești) » (Ms. 2257,429).

³⁾ Ioannes Leunclavius, *Annales Sultanorum Othmanidarum*, Francofurti, 1588, pg. 3—4.

A. — 1—2 *Lección Botez & Mazilu: dulce pentru verdele și nevresnicul pentru nemernicul (Pentru sensul celui de-al doilea cf. Dicționarele.)*.

3. Adebabi > Edelali;

4. Căci bogatul și săracul pot alătura dormi > Căci dervișul > De și e sărac etc.;
 9. Căci > Lumea etc.; 14. Și visa etc. [De, etaj, ulterior, creion roșu la revizie]; 18. ...sîn > raiu. *Versurile*
 14—18 însemnate, marginal, cu creionul roșu.

Hammer, *Visul lui Osman* (trad. Anghel Demetrescu):

Osman, întemeietorul dinastiei osmanice și fiul lui Ortogrul, iubea pe frumoasa Malchatun, fata piosului și învățatului Șeic Edebali, care, după ce-și terminase în Siria studiul legii se așezase la Itburuni, un sat din apropierea orașului Eskișer (vechiul Dorylaeum). Osman vizita adesea pe Edebali, și văzând într'o seară pe fata lui, frumoasa Malchatun, se aprinse de dragoste pentru ea și o ceru de soție; însă Șeicul îi refuză cererea, pentru că nu credea în statornicia amorului tânărului Osman și nici pe fiica sa vrednică de a fi soția unui principe.

Intr'o seară, pe când Osman se culcase în casa lui Edebali, unde fusese primit ca oaspete, plin de răbdare, care, după proverbul Arabului, este cbeia izbânzii, și plin de gânduri privitoare la obiectul amorului său, prin care el, tăcând și supunându-se la privațiuni, a meritat mai mai martiriul,—i se arată din lumea ascunsă dinaintea ochiului adormit înafară dar deschis înăuntru, următorul vis: El se vedea pe sine și pe Șeic gasda sa, întins. Din pieptul lui Edebali, se ridică lună nouă și plecându-se spre Osman ca lună plină, se ascunse și se cufundă în pieptul lui. Atunci răsări din coapsele lui un arbore și cresc în frumusețe și tărie mai mare și mai mare și-și întinse ramurile și crăcile din ce în ce mai departe, și mai departe, acoperind cu umbra-i țările și mările până la extremul

O simțire dureroasă îl sfărâmă și-l aprinde
 20 Căci de coastele-i el simte un copac că i se prinde
 Inrădăcinat în pieptu-i tot mai mare și mai mare
 A lui ramuri lungi întinde peste țări și peste mare
 Pân la marginile zărei el umbrește lumea toată
 Și pământu 'ntreg în umbra-i împăratului* s'arată
 25 Sub acel copac puternic vede lanțuri lungi de munți
 Răsăritul cu Caucazul și cu vârfii lui cărunți
 Inspre miază noapte Taurul, Atlasul spre miază-zi
 Spre apusu 'ntins și mare el Balcanul îl zări
 Patru râuri cu putere curg în umbra lui cea verde
 30 Nilul galbăn ce izvorul în pustiuri și le pierde
 Este Tigrisul, Eufratul, apoi Dunărea bătrână
 Ce de mii de [ani în] valuri a ei ape și le mână
 Astfel în culcușul* umbrei* vede vasele pe râuri
 Vede flotele pe mare, vede turmele*ⁿ pustiuri
 35 [Vede] grăiele pe plaiuri, vede codri mari pe munte
 []
 Iar prin văi vede orașe cu biserici și giamii
 Piramide, obeliscuri, minarete, galerii
 De asupra tuturor chipul sfintei semilune
 40 Ș'auzea în somn miamii cum chemau la rugăciune.
 O furtună se pornește, iar copacul uriaș
 Cu-a lui mii de mii de frunze scuturându-se trufaș
 A lor vârfuri ascuțite le îndreaptă 'nspre o parte...
 Acolo e Roma nouă ce lucește de departe.

20. Căci din coaste > C. de coastele-i etc.; 21. Rădăcină prinde 'n pieptu-i —> Inrădăcinat etc.; 30. *acord defect* : ce izvorul... și le pierde; 35. Pe câmpie > [Vede] grăiele, pe plaiuri, vede codri mari pe dealuri; 36. *rimele stinghere* : dealuri, apoi munte din v. 35 arată că s'ar fi cuvenit un vers pereche; *lapsus firesc*; 38. Strălucind din depărtare, vede sate* mii de mii > Piramide etc.

39. De asupra fiecărei semiluna strălucind; 40. strig[au] > chemau; 41. Dar de-odată o furtună se pornește > O furtună etc.

orizont al ținuturilor pământului. Sub umbra lui se ridicau munți ca Atlasul și Caucazul, Taurus și Haemus, întocmai ca patru stâlpi ai unui umbrar nesfârșit; din rădăcinile acestui arbore paradisiac isvorau patru râuri: Tigrul, Eufratul, Nilul și Istrul. Corăbii acopereau râurile și flota mărilor, sămănături câmpurile și păduri munții. Din munți țâșneau izvoare roditoare și udau trandafirii și chiparoșii paradisiacelor livezi și dumbrave. Din văi se înălțau orașe cu domuri și cupole, cu piramide și obeliscuri falnice, cu colonne și turnuri, de pe vârful cărora strălucea semiluna, din ale căror galerii răsună glas de rugăciuni în concertul privighetorilor cu mii de voci și al papagalilor cu mii de colori, cari cântau și murmurau sub răcorosul umbrar, ale cărui frunze erau în formă de săbii.

Acum se ridică un vânt cotropitor și plecă vârful lor spre orașe și mai cu seamă spre orașul împăresc al lui Constantin, care, la împreunarea a două mări și a două continente, prins ca un diamant între două safruri și două smaragde, formează nestimata inelului domniei ce cuprindea pământul. Osman voia tocmai să apuce inelul când se deșteptă. Interpretarea visului, ca semn al domniei universale a unei dinastii ieșite din coastele lui Edebali și ale lui Osman, înlătură toate piedicele ce se împotriveau la căsătoria lui cu frumoasa Malchatun, reprezentată prin lună plină».

Cu creionul roz, pentru a fi încorporate poemulă, mai jos : Eschișer — Itburuni, Eschișer, ce figurează în Hammer. Pe fila următoare (106), cu același creion roz :

Căci din Noi făcum cetate și din pieptul nostru zid
Că nimic nu s'o alege de-a ta slavă Baiazid
~ și se uită vulturește
Iară aripa* uriașă* de asupra-i parcă crește

Pe fila următoare (107), cu creionul negru, un început de redacție nouă :

La un preot din Adana pribegit în Eschișer
Poposi Osman Sultanul, ca un oaspe ~

și mai jos, stinghere versuri din Mai am un singur dor, poate :

De cum răsar în cer
Să-mi fie prieteni

B. Această versiune cuprinde numai întâia parte a *Scrisorii*, inclusiv răvașul fiului de Domn și se află în ms.-ul miscellaneu 2260, 83—96+263. Sunt, așa dar, 14 file succesive, numerotate chiar de Eminescu dela 1—14 și continuate în fila 263, numerotată și ea a 15-a, și legată, din eroare, răzleț de restul poemului. De altminteri fila 263 recte a 15-a) de o hârtie și un scris aidoma cu fila 96 (recte a 14-a) continuă și sfârșește răvașul fiului de Domn — ceea ce răspunde și soluționează neliniștile unora dintre editori cu privire la acest crâmpeiu de răvaș...

Despre această versiune, Botez socotește că ar fi fost scrisă « probabil, pe vremea când Eminescu era revizor școlar, căci în acest caet, patru file mai departe, la foaia 100, se găsește o notiță relativ la școala primară din cotuna Hermeziu ». Acea notiță există, în adevăr, numai că între ea și filele *Scrisorii a III-a* nu e nicio legătură, cu toate că le desparte 4 file numai. De altminteri scrisul, cerneala, poziția însemnării (în realitate figurează pe verso-ul filei 100 și răsturnată) arată că hârtia cu însemnarea, veche de 3—4 ani, a fost utilizată la București, pentru un crâmpeiu de 16 versuri din *Scrisoarea I-a* (geneza): *In sine împăcată domnea a noștii pace* etc., utilizat în versiunea bucureșteană a *Gemenilor* (mai corect: *Sarmis*, 2260, 222 sqq.)

De fapt, versiunea B. e o versiune de București, din 1880, pleacă dela versiunea A., pe care o urmează credincios și va fi urmată de aproape de versiunea următoare C.

Textul a suferit numeroase îndreptări, aplicații și tăieturi, ce ridică oarecari dificultăți în calea transcrierii, dificultăți, însă, pe care le călăuzește și rezolvă, în bună parte, tiparul următor, al versiunii C. Pentru unele dificultăți trimitem la facsimilul filei 86, reprodus în vol. I, al acestei ediții pag. 143.

Transcrierea noastră a urmărit să reconstitue, în subsol, întreg procesul eliminărilor, așa dar însuși conturul și fiziologia acestei versiuni. Unele aplicații cu creionul, târzii, aparținând ca timp versiunii următoare, nu s'au încorporat aici, dar au fost menționate.

Pentru răvașul fiului de Domn, ce întâia oară apare încorporat, aici, lămuririle se grupează în versiunea următoare C. El figurează, în primă variantă, într'un ciclu de poezii și motive populare, în 2262,86 de unde au fost transcrise caligrafic în compactul ms. de București, 2276^I, f. 15.

Pentru lecțiunea Asabi (corectă, în loc de Arabi), transmisă și lui C. vezi lămuririle, mai departe, la versiunea (D.) a *Timpului*.

* * *

Cu titlu de curiozitate, și pentru felurite sugestii, istorice și de expresie, transcriem și dintr'un vechiu izvor românesc, un pasaj despre eroii otomani ai poemului. Face parte din capitolul « Încă două povești istorice românești » din sec. XVII și tipărite de N. Iorga, care vedea în « potrivitul » acestei tălmăciri, pe unul din acei *docti duarum linguarum*, experți în elinește și slovenie, ce putea fi, cu probabilitate, Nicolae Milescu, spătarul și tălmăciul dela capuchehaiaua moldovenească din Constantinopol:

« *Osman întâi : Împăratul turcesc.* Acesta Osman ăste acela ce-i zic și Osmangic, începător de ruda Osmanleilor, carii și până astăzi împărătesc. Pentru aciaia să și chiamă Osmanlii, și tot din ruda lor să chiamă Alii-Osman. Acesta au fost ficior unui Tătar Erdogrulu, care Tătar au fost de la Tătăriimea cea mare, și lăcuia la Persiia... ».

Al patrulă Inpărat : Baghiazit Fulgerul.

Atunce Inpăratul grecesc s'au dus la Franța și s'au rugat Inpăratului și tuturor să vie într'agiutorul lor. Deci atunce mulți oaste creștinească s'au adunat: întâi Ludevechi inpăratul (*sic*) unguresc, și fratele Craiului Franței și alții mulți au venit asupra Turcilor, și s'au tăbărit la Necopolit, carca au fost a Turcilor. Și mare frică au dat întru Turci înpreunarea creștinilor, căci toți floarea creștinilor era acolo, și ar fi dobândit pre Turci, căci că cu mult era creștini mai mulți decât Turci. Ce numai atâta, că creștinii s'au simețit pentru putiarea lor și, având ei biruința gata înproțiva Turcilor, au început a să prici între dâșii, a cui va fi biruința. Deci atunce multă vrajbă au cădzut între dâșii, și nu era la o tocmali să iasă tot odată la războiu; numai ce au eșit întâi Frâncii; deci i-au foarte frânt Turcii, și s'au răsăpit acea oaste toată. Pre unii i-au robit, pre alții i-au omorât, cât de-abie au scăpat și Craiul Unguresc. Acolo au perit 100.000 de creștini și s'au robit 300 de capete de boiari: frânci, sârbi, bulgari, greci, tot pentru simeția Frâncilor, și pentru mândria Grecilor, și pentru neascultarea Sărbilor, și pentru pizma Bulgarilor, — că n'au stătut cu toții, fost-au neascultare și pizmă și mândrie între dâșii, pentru (*sic*) cum iaste acum între Leși pizmă și neascultare. Acesta războiu s'au făcut vleațu 1395, Sept. 18 dnă și atâta s'au înbogățit și s'au simețit Baghiazit de cătră biruința aceasta» [*incât în cele din urmă*] ... l-au prins Temurlinghi (Inpăratul Tătărămi cei mare) viu și l-au pus într'o cușcă de fier, viu și l-au purtat în toată oastea lui, iar el de voe rea s'au zugrumat sângur, și au murit rob. Inpăratul-au 32 ai. Acesta Inpărat nu era cu toată mintia, iar el era iute și pripnic, cât ca un fulger alerga dintr'un loc într'altul. Pentru aceia i-au pus numele Ilderim Baghiazit, adică: fulger» ¹⁾.

B. 2260,83—96+263

- La un șeich sărac și gârbov, din Adana pribegit
 Un Sultan fără de țară peste noapte a sosit
 Un Sultan dintre aciea ce domnesc peste o limbă
 Ce cu corturi și cu turme zilnic patria și-o schimbă,
 5 E Osman începătorul cel de vremuri mari și grele
 Pe o mantie-așternută la pământ dormea sub stele
 Cum dormea având sub capu-i căpătăiu mâna cea dreaptă
 Ochi 'nchiși pentru afară înlăuntru se deșteaptă
 Ca un șes se tot întinde tot mai mare și mai mare
 10 Lumea toată, țări bogate, riuri, mări scânteietoare
 Iar o negură subțire ca o pânză străvezie
 Peste toate se întinde și lucește viorie
 Luna lunecă din ceruri, pe câmpie se coboară
 Și de-odată înainte-i ea se schimbă în fecioară

¹⁾ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, IX, 1905, pag. 190—207: «Istorie alias pre scurt, de multe leitopisețe izbrînită, întru carea să arată toț Inpărații turcești, că au fostu din ceputul Inpărații lor pănă astădz, — să știe».

B. — 2. Un sultan sărac de țară p.n.a.s.; 3. Un S.d.a.c. domnesc peste un roiu [*ulterior, creion negru: v'o*]
 4. *Ulterior, creion negru*: Ce cu-a turmelor păune a ei patrie și-o schimbă; 8. Ochi orbi pentru afară i.s.d.;
 10. Lumea toată împrejură-i L.t. țări etc. [*de fapt: scânteietoare*].

După versul 10, barate la o lectură instantanee, și reuate sub altă formă sub versurile 24—25, urmau:

Și o muzică așa tristă, în adâncu-i voluptoasă (a)
 Răspândită preste toate sună dulce somnoroasă
 (a) de fapt: Ș.o m. așa de tristă etc.

11. Iar o negură subțire ca o pânză se întind[e];

După v. 14 urmau următoarele 3 versuri; ele au fost barate, quasi-instantaneu, în momentul când al treilea vers lua formă nouă (v. 15 dela etaj), în care se pot identifica elemente din câte trele aceste versuri:

Ce-alerga spre el călare pe un cal frumos și graur
 Încărcat cu pietre scumpe și cu ciucuri lungi de aur
 Păru-i negru peste umeri ca zăpada leneș cade (a)
 (a) Părul ei cel lung și negru despletit pe umeri cade

- 15 Părul negru al fecioarei pietre scumpe 'mpodobesc
Ce sclipind, frumoasa-i față mai mult o sălbătecesc
Și în ochi e-atâta farmec și atâta întuneric
Ca și basmele păgâne de iubire ard chimeric
20 Sub o frunte care-i albă și curată ca și ceara
Arătarea ei îmbată ca și luna nopții, vara
Codri se înfiorează de-a ei dulce frumusețe
Apele 'ncrețesc în tremur străveziile lor fețe
Pulbere de diamante cade fină ca o bură
Și s'așează peste toate într'un vis plin de căldură
25 Și de farmec... peste toate trece-o muzică de șoapte
Iar pe ceruri se înalță curcubeiele de noapte
Ea sosind acum alături, se coboară, mâna 'ntinde
Părul ei cel negru 'n valuri de mătase se desprinde
Cad din el pietrele scumpe, peste sînii albi coboară,
30 Și alături cu Sultanul șade tână fecioară
Știi tu cine sunt — ea zice — cavalier rătăcitor
M'ai iubit de-atâta vreme, suferiși cu-atâta dor
Poate crezi că eu sunt luna, care ție mă supun
Lună 'n cer, fecioară 'n lume, și mă chiamă Malchatun
35 « Las să leg a mea viață de a ta... În brațe-mi vino
« Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o
« Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele,
« Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieții mele.
O făptură luminoasă se lipește de-a lui piept
40 El visa atât de dulce pare c'ar fi fost deștept
Piere trista* lui durere și tot dorul lui nebun
Oare luna e din ceruri, ori e dulcea Malhatun
Căci un vis atât de mândru e trimis de la profet
Pe pământ mai este oare ori în raiu la Mahomet?
45 Dar de o dată îl pătrunde o durere tristă, mare
Căci din pieptu-i și din coaste un copac acum răsare
Ce 'ntr'o clipă ca în veacuri mereu crește, mereu crește
Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește
Umbra lui cea uriașă orizontul îl cuprinde
50 Și sub dânsul universul într'o umbră se întinde

Prima redacție a versului 15 (etaj, nouă formă) trecea la început și 'n versul următor cu întâia, din cele trei variante;

- 15(—16) 1° Părul negru al fecioarei cu smaranduri și rubine
Presărat ~
2° Părul negru al fecioarei cu rubine presărat
3° Părul negru al fecioarei mari rubine 'mpodobesc

17. Iar > Și în ochi etc.; 20. A.e.f.c.ș. luna ca* și > A.e.f.c.ș.l. nopții etc.; 24. Și s'așează p.t. într'o lume > Ș. s'a p.t. într'un etc.; 29. C.d.e.p.s., peste sînii albi el cade; 32. Te iubesc de-atâta vreme, mă frământ de-atâta dor; 36. ...alino > alin-o; 37. S.f.c.v.e. și de veacu-1 și de zodii; 41. trista* sau toat'a?; 42. Malhatun ~; 45. D. de o dată o durere îl pătrunde > D. de o dată îl pătrunde o durere mare, mare; 48. de fapt de două ori, scris : lățește; 50. Ș.s.d. toată lumea într'o u. etc.

Vulturii porniți spre ceruri pân la frunze nu ajung
 Iară ramurile 'n noui bat un freamăt 'ndelung
 Și în patru părți Sultanul vede 'n șiruri munții mari
 Atlasul, Caucazul, Taurul și Balcanii secular[i]
 55 Vede Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea bătrână
 Umbra arborului falnic peste toate e stăpână
 Astfel Asia, Europa, Africa cu-a ei pusturi
 Și corăbiile negre ce se leagănă pe riuri
 60 Mările țarmuitoare și cetăți lângă limanuri
 Și pe șesurile 'ntinse roditoare mândre lanuri,
 Toate se întind nainte-i ca pe-un uriaș covor
 Vede țară lângă țară și popor lângă popor
 O priveliște întinsă înainte-i toate fac
 O împărăție 'ntinsă sub o umbră de copac.
 65 Dar un vânt de biruință prin frunzișul sunător
 Sună falnic: vijelie și potop cotropitor
 Mii de glasuri rânduri-rânduri, ca furtuna se alungă

51—52. 1° Inșă miile de frunze bat un freamăt îndelung
 De și nici vulturi cei tineri ~ (b)

b) De și nici în c[er]* > De și n.v. etc.

2° Vulturii, porniți spre ceruri pân la frunze nu ajung
 De și ele peste noui fac un freamăt îndelung

53. Și în patru părți a lumii vede 'n patru șiruri mari; 54. Ici Caucazul, colo Atlas, Taurul, Emul se-
 cular; 55. V.E. și T., Nilul galben > V.E.ș.T., Nilul, Dunărea etc.; 56. U.a. groaznic peste etc.

57—60. Peste Asia, Europa, peste Africa se 'ntinde
 Zeci de riuri cu corăbii, patru mări ea le cuprinde
 Vede valuri verzi de grâne legănându-se ['n] câmpii
 60 Vede 'n văi lucind orașe cu-a lor turnuri argintii
 (60¹) Obeliscuri, piramide, vechi cetăți, popoare mari
 (60²) Cum furnică* toate astea sub o umbră de copac

Precum se vede celor 4 versuri (57—60) dela etaj le corespund 6 în subsol; ultimile 2, îngheșuite ulterior, n'au apucat a fi rimate; de almințeri substituirile au un caracter instantaneu, febril.

După v. 60 (din subsol) urma, în primă redacție, un fragment de 12 versuri, care a fost șters, aproape instantaneu și deplasat, mai jos drept versurile 83—84 și 91—100, ale căror variante și sunt, în realitate:

Și în somnu-i el se simte Domnitor al lumii 'ntregi (c)
 Semizeu în omenire și un soare între regi
 De-o clipi numai cu ochiul și cu mâna semn de-o face
 Răsăritul o să-și miște toate neamurile 'ncoace
 Și sălbatecele oarde or să curgă riuri, [riuri]
 Ori din codri răscolite ori stărnite din pusturi
 Căci se sgudue din pace ale lumii începuturi
 De sclipsesc departe 'n zare mii de mii de lănci și scuturi
 Ce se varsă ca un fluviu cu-a lui flamuri, cu-a lor săbii
 Iară marea 'nspăimântată poartă negrele-i corăbii
 Căci sub umbra uriași un imperiu crunt se naște
 Ale cărui zile 'n lume doar Profetul le cunoaște (d)

(c) Ș.i.s.-i.e. se simte un stăpân a.l.'ntregi;

(d) A cărui viitoru numai > A căruia ani în lume d.P.l.c.

Tehnic, lucrurile s'au petrecut astfel: în momentul când a ajuns la versul 12 al fragmentului de mai sus, a operat schimbările ce se pot urmări la etaj, a fixat locul de deplasare, al fragmentului și a continuat...

67. Mii de glasuri se aleargă printre frunzele > M.d.g. rânduri etc.,

Restrigând* Allah ! Allahù parcă vor să [se] ajungă
 Sgomotul creștea ca marea turburată și înaltă
 70 Urlete de bătlie se urmau după o laltă
 Iară frunzele-ascuțite din copacul cel gigantic
 Biciuite de furtună pân' la țarmurul atlantic
 Se întorc cu toate acuma și se 'ndreaptă după [vânt]
 Iar deasupra Romei nouă se apleacă la pământ
 75 Și Osman Sultanul tânăr cu* cutremur se deșteaptă
 Peri visul, el privirea către ceruri și-o îndreaptă
 Dar e liniște în stele — luna lui plutea pe cer
 Iar nainte-i se întinde țărișoara Eschișer
 Deci privi 'mprejur spre casa Șeichului Edebalı
 80 După gratiile ferestei o copilă el zări
 Este visul nopții sale mlădios ca un alun
 Este ea — așa fecioară ca și luna, Malchatun
 Noima visului pricepe — că sub pomu-i se va naște
 Un imperiu, cărui soarta doar Profetul o cunoaște
 85 Visul său se 'nfiripează și se 'ntinde vulturește
 An cu an împărăția se întinde și sporește
 Iară flamura cea verde se înalță an cu an
 Neam de neam urmează visul* și Sultan după Sultan
 Pân ce porțile istoriei cu mult sgomot se deschid
 90 Și în scara lumii noastre se arată Baiazid
 Fulgerul, care se simte domnitor al lumi 'ntregi
 Semizeu în omenire și un soare între regi
 De-o clipi numai cu ochiul și cu mâna semn de face
 Răsăritu 'n turburare mișcă neamurile 'ncoace
 95 Și sălbatecele oarde curg sburdând și rîuri-rîuri
 Ori din codri răscolite ori stârnite din pustiuri
 Sguduind din pace adâncă ale lumii începuturi
 Innegresc tot orizontul cu-a lor mii de mii de scuturi
 Și vin — Dunăre turbată — cu-a lor flamuri cu a lor săbii
 100 Iară marea 'nspăimântată poartă negrele-i corăbii
 Atunci tremură Europa, împărați și regi s'adună
 Să dea piept cu uraganul, ridicat de Semilună
 Se îmbracă 'n lucii zale cavalerii de la Malta
 Papa cu-a lui trei coroane puse una peste alta
 105 Fulgerile lui ș'aruncă contra fulgerului, care

71. Iară frunzele-ascuțite a trupinei* uriașe > I.f.-a. din etc.; 73. *de fapt*; S.f.c.t.a. și se pleacă după pământ (sic); *lapsus din pricină rimei următoare*; ulterior, *creion negru* și se 'ndoale (cf. C vers 61); 75. Ș.O.S.t. de cutremur s.d. [*incert, etaj*: în cutremur sau cu* cutremur?]; 77. Cerul e senin > Dar e liniște etc.; 79. Dar > Deci, etc.; 82. Este ea — fimoasa fată ca și I., M.; 83. *deasupra lui* sub pomu-i, *creion ulterior*: din dragoste (cf. C. v. 71); 84. U.i., ale cărui zile > U.i., cărui, etc.

N. B. Cf. pentru versurile 83—84 și 91—100, explicațiile respective din subsolul de după versul 60.

Versurile 85—90, tăiate, aici, și-au păstrat locul în versiunea următoare și în aceea definitivă.

Pentru noima visului (v. 83) cf. noima veacului stricat în Bucovina și Basarabia. VI. Moldova față cu cedarea Bucovinei în *Timpul*, III, 118, Miercuri 31 Mai 1878.

- In turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare .
 La Nicopole 'n câmpie multe tabere s'au strîns
 Sunt popoarele creștine cari mînilor și a 'ntins,
 Acolo e floarea Franței, cavaleri de viță mare
 110 Este Sigismund cel nobil cu oștirile maghiare
 Este ordinul teutonic, de la Rhodos Ioaniții
 Toată floarea Europei, toți războinicii, vestiții
 Alergară ca să pună mîndri stavilă și zid...
 Când în zarea depărtată li s'arată Baiazid.
 115 Vin Asabi cu glesne repezi și călări pe repezi cai
 Ca și pâlcuri lungi de paseri se 'nvârtesc ușor pe plai
 Ieniceri ficiori de suflet al lui Allah — și spahii
 Vin de 'ntunecă pământul, calcă holdele 'n câmpii
 Baiazid privind creștinii c'o suflare-ar sta să-i soarbă
 120 Căci mulțimea lui grozavă-i câtă frunză, câtă iarbă
 « Am jurat, murmură 'n barbă, când privește peste șes
 « Pe pistolul de la Roma să dau calului ovės ».
 El comandă vijelia... ea pornește 'ngrozitoare
 Inzadar cavalerimea calcă-Asabii în picioare
 125 Inzadar se sfarmă săbii de-a lor zale oțelite
 Pe sub cai se bag' Asabii și călcați de-a lor copite
 Ei picioarele le taie și 'n armurele lor grele
 La pământ cad cavalerii, vai de dînșii, vai de ele
 Și strigînd Allah ! Allahu ! vin ca marea turburată
 130 Peste un ceas câmpia toată de creștini e măturată
 P'ici pe colo mai aleargă câte unul fără rost
 Iară oastea strălucită unde-i, par'că n'a mai fost — —
 Baiazid murmură iarăși când privește peste șes: — —
 « Pe pistolul de la Roma da-voiu calului ovės »
 135 Și privind în mîndre șiruri Ieniceri, Asabi, Spahii
 « Încă unul mai rămase ! Peste Dunăre, copii ! »
 La o vorb' un țarm cu altul, legînd vas de vas, se leagă
 Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă
 Și pe câmp se răspîndește pe sub corturile mari,
 140 Numa 'n zarea depărtată sună codri de stejari...
 Iată vine un sol de pace c'un ștergar în vîrf de băț...
 Baiazid privind la dînsul din auritul mîndru jěj
 Ce vrei — [zise] — Bine pace și de n'o fi cu bănat

106. Cu avîntul lui războinic își supune țări și marc; 107. L.N.'n.c.m.t. se strîng; 110. Sunt germanii și maghiarii > Este Sigismund etc.; 112. Așteptînd > Toată floarea etc.; 113. S'au făcut luntre și punte > Alergară; 117. *exact* : al (~) lui Allah.

123. E.c.v.... ea [pe]* câmpuri* se așterne; 125. Inzadar se sfarmă săbii de-a lor piepturi numa 'n zale > Inzadar s.s.s. [și] de zalele lor scapăr; 126. Un șir cade altul vine > Pe sub cai etc.; 127. E.p.l.t. și 'n armura lor cea grea; 132. I.o.s. parcă nici n'ar [mai] fi fost — —;

Versurile 135—166 incl., barate la o revizie sau la o nouă transcriere, în vederea tiparului următor, C. din 2282.

141. I.v.u.s.d.p. c'un ștergar într'un toiag...; 143. *de fapt* : Ce vrei — îl întreabă groaznic — Bine pace și de n'o fi cu bănat [a șters pe : îl întreabă groaznic, dar n'a mai completat versul].

- 145 Domnul țării vrea să vadă pe vestitul împărat — —
 La un semn deschisă-i calea și s'apropie de cort
 Un bătrân atât de simplu după vorbă după port
 De și încă este verde tot apasă cu toiagul
 Și privind prietenește se apropie moșneagul.
 Tu ești Mircea? — Da 'mpărate. — Am venit să mi te 'nchini
- 150 De nu vrei, a ta coroană s'o prefac în vârf de spini
 — Ori ce gând ai, împărate, și ori cum vei fi sosit
 Cât suntem încă pe pace, eu îți zic « Bine-ai venit ».
 Bucuroși suntem de oaspeți, nici nu facem vorbă multă
 155 Dacă un om de legea noastră sau de-a voastră dac' ascultă
 Numai fie el de treabă... fie om de înțeles
 Adevăr deplin în lume nimeni încă n'a cules
 Despre partea închinării Impărate să ne ierți...
 Dar acu vei vrè cu oaste și resboiu ca să ne cerți
 Ori vei vrea să 'ntorci de-acuma* glorioasa voastră cale
- 160 Să ne dați un semn și nouă de mila Măriei Tale
 De-o fi una, de-o fi alta... ce-o fi scris și pentru noi
 Bucuroși le ducem toate, de e bine, de-s nevoi
 — Ce? Când lumea mi-i deschisă a privi tu crezi că pot
 Ca întreg Aliotmanul să se 'mpiedece de-un ciot?
- 165 O! Tu nici visezi bătrâne, cine față mi s'au pus
 Toată floarea cea vestită a întregului apus — —
 Și ea zace-amestecată cu pământul de pe șes
 Pe pristolul de la Roma da-voiu calului ovės!
 Tineri Duci în floarea vrăstei îmbrăcați numai în fier
- 170 Un viteaz din ei oricare și un falnic cavaler
 Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c'un toiag
 Și purtat de biruință să mă 'mpiedec de-un moșneag?
 ~ iară vorbelor acestor
- 175 Le-a răspuns bătrânul rege așezat și blând ca Nestor:
 — De-un moșneag da, Impărate, căci moșneagul ce-l privești
 Nu e om de rând... ci mintea, brațul țării românești
 Eu nu ți-aș dori 'mpărate să ajungi să ne cunoști
 Nici ca Dunărea să 'nnece spumegând a tale oști
 După vremuri mulți veniră, începând de la-acel oaspe
- 180 Ce-au durat trecerea 'ntăia*... e* Dariu al lui Istaspe

146. Un bătrân mâncat de grijă > U. b. atât etc.; 147. De și i. c. v. tot se sprijină 'n toiag; 149. T.e.M? — D.'m. — Am venit să te [su]puî*; 152. C.s.i. prieteni, eu etc.; 153. Suntem bucuroși de oaspeți, etc; 155. Numai om de treabă, fie... fie om de înțeles.

159. O.v.v. să 'ntorci de aici glorioasa v.c.; 162. *creion ulterior, la revizia pentru C. 2282: răsboiu deasupra lui nevoi*; 163. Ce, gândești > Ce? Tu crezi că sunt în stare > Ce? Când etc.; 165. O! Tu nici nu* z[ici]* > O! T. nici visezi bătrâne etc.; 166. *Aici se înceie fragmentul harat, ce începe dela 135*; 173. *Întâiu: Iar atunci bătrânul dela linie, ca pentru un stih întreg, apoi șterge și notează emistihul al doilea, fără să se poată spune cu siguranță dacă ar mai fi completat sau nu emistihul întâiu. Poate că da, deoarece iară e cu literă mică; mai ales că 'n C. 2282, distihul are formă definitivă*; 176. Nu e om de rând... ci brațul, mintea țării românești. 179. D.v. multă lume > D.v. mulți etc.;

- El [n'acele] vremi durat-au peste Dunăre un pod
 L-au trecut cu spaima lumii, c'o mulțime de norod
 Mulți din regi, pe cari lumea nu poate să-i mai încapă
 Au venit în țara noastră de-au cerșut pământ și apă
 185 Nu voiu să mă laud ție, nici că voiu să te 'nspăimânt...
 Cum veniră se făcură, toți o apă, toți pământ
 Tu te lauzi că 'nainte-ți întâlnit-ai un vârtel
 De bărbați leiți în zale, de oșteni și de viteji?
 Tu te lauzi că Apusul ție 'n cale ți s'a pus
 190 Ce-i mâna pe ei [în] luptă? Ce-a voit acel Apus?
 Unii luptă pentru lege, alții luptă pentru slavă
 Deci voiau să se măsoare cu furtuna ta grozavă
 Mie legea părintească nimeni a lua nu-mi poate
 Precum sufletul în palmă nimeni nu și-l poate scoate
 195 Iară gloria lumească nici mă cată, nici o caut
 Nici mă laude vr'o unul, nici eu singur să mă laud
 Lupt să-mi apăr sărăcia și nevoile și neamul
 Și de-aceea tot copacul, toată frunza și tot ramul
 Mi-e prieten numai mie iară ție dușman este
 200 Dușmănit vei fi de toate, făr' a prinde chiar de veste
 Căci din Noi făcum cetate și din inimă un zid
 Și nimic nu s'o alege de-a ta faimă Baiazid
 De nu caut vijelia, nu mă tem de vijelie
 Deci voiești să fie luptă? Ai voit-o! Luptă fie!
 205 Și abia s'a dus bătrânul... Ce mai freamăt, ce mai sbucium,
 Căci pădurile întinse răsunau de svon de bucium
 Clocotind de lungul freamăt și de-a armelor sunare
 Și la poala cea de codru mii de coifuri lucitoare
 Mii de paveze s'arată, mii de capete pletoase
 210 Ce răsar în roiuri roiuri din păduri întunecoase
 Călăreții împlu câmpul și roiesc după un semn
 Sprinteni și ușori ca vântul pe-a lor șele mici de lemn
 Pe copite iau în fugă fața negrului pământ
 Lăncile scântee 'n soare, arcuri se întind în vânt
 215 Și ca nouri de aramă și ca ploae și ca grindeni
 Soarele întunecându-l sbor săgeți de pretutindeni
 Mii de arcuri încordate varsă ploae ascuțită
 Ca de nouri de locuste e câmpia[-]acoperită
 Sunt locuste oțelite cari 'n carne se înfig
 220 Și pe-oștirile dușmane răspândesc al morții frig
 Inzadar urla 'mpăratul ca și leul în turbare

181. El în acea vreme veche au > de fapt : El în acea (sic) vremi durat-au etc. [pentru măsură a prefăcut pe vreme în vremi, fără a mai ajusta și pe acea]; 185. Nici > Nu voiu etc.; 186. Dar așa precum veniră > Cum veniră etc. [ulterior, creion: și un pământ]; 192. Deci voiră să oprească vijelia ta grozavă; 197. L.s.-m.a.s.ș.n. și țara; 200. Și gonit vei fi etc. 215. Și ca nouri de locuste vin în grindină săgeți; 221. Inzadar ~.

Umbra morții se revarsă tot mai mare și mai mare
 În zădar flamura verde o ridică înspre oaste
 Căci cuprinsă-i de pieire și în față [și] în coaste
 225 Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătlie
 Cad Asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie
 Și cu toți se 'ntorc spre fugă, oameni cad, cai se răstoarnă
 Ploaea de săgeți tot vine, ca și grindina se toarnă
 Ș'apucându-i pe la spate, ca și crivățul și gerul
 230 Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul
 Astfel grindina grozavă înspre Dunăre îi mână
 Și în urma lor se 'ntinde toată armia română

La câmp limpede sub corturi oastea mândră se așează
 Pe când luna se arată iară ape scânteiază
 235 Cât e valea de întinsă este negură și somn
 Lângă foc veghiază încă, e deștept bătrânul Domn.
 Iar în cort fiul lui Vodă pe genunchi scrie o carte
 S'o trimită dragei sale de la Argeș, mai departe

Din câmpie din Rovine
 240 Scriem carte către tine
 Carte 'n patru colțurile
 Scrise cu lacrimi de-a mele
 Pe de laturi
 Cu banaturi
 245 La mijloc
 Pară de foc
 Să-mi trimiți Doamnă măiastră
 Ce-i mai mândru 'n valea voastră
 Codrul cu poienele
 250 Ochii cu sprincenele

223. În zădar ~; 225. Căci se clatină spre fugă șiruri lungi de bătlie; 229. Ș' apucându-i de la spate înspre Dunăre îi mână; 230. Der acuma > Cad așa încât se pare să* se năruie tot cerul; 234. Pe când soarele apune iară a. s.; 235. Pe la straje s'aprend focuri... noaptea vine cu-al ei somn; 236. încă e șters, dar neînlocuit; 237. Iar în cort scrie > I.i.c. fiul etc.; 244. banaturi — cf. B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, 1893, coloana 3097 sqq.: «... Sinonimii lui *bănat* sînt: năcaz, mahnire, nemulțumire, mai ales supărare sau supăr». *Și la texte*:

De-a fi spre vr'o răutate,
 Voru scrie răvaș de carte,
 Pe de laturi
 Cu *bănaturi*,
 La mijloc
 Pară de foc...

. (Marian, *Bucov.*, II, 39)

De bună seamă că Eminescu a mers la izvor: *volumul II* din Simion Florea Marian, *Poezii populare române*, a apărut la Cernăuți, în 1875, dovadă că încă în *Curierul de Iași* dela 1 Septembrie 1876 Em. scria: «Diplomația cu mersul ei de culbec și cu extrema fineț a mijlocirilor ei, urmează a coase la actele ei, note și instrucțiuni scrise pe hârtie velină, povestea cântecului «pe de laturi cu bănaturi, la mijloc pară de foc.» (*Turcii și diplomația europeană* în M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, I, ed. Scurtu, pag. 186).

255 Că și eu trimete-voiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Coiful nalt cu penele
Ochii cu sprincenele
Și să știi că-s sănătos
Că mulțumind lui Christos,
Te sărut Doamnă, frumos.

C. Versiunea aceasta figurează în 2282,38—55, în caietul ce cuprinde copiate, toate *Scrisorile*, într-o ordine și numerotație ce am descris la cap. *Scrisorii I* și poartă titlul: *Scrisoarea a IV*, iar ca subtitlu *Patria și patrioții*.

Numărul acesta de ordine dimpreună cu titlul se oferă câtorva considerații utile. Am amintit, către începutul acestui capitol, scrisoarea din 18 Martie 1881, ce Eminescu trimitea lui Iacob Negruzzi și în care-i spunea că textul *Scrisoarei a IV-a* e la Maiorescu, care-l va aduce la Iași. La data aceasta, așa dar, *Scrisoarea* mai purta numărul IV, originar în ms. 2282. În Februarie 1881 apăruse *Scrisoarea I-a* (fostă originar, adică în 2282, a III-a), în Martie nu apare nimic, dar se duce corespondența în vederea *Scrisorii a III-a*, căreia i se rezervase n-rul IV. În Aprilie apare *Scrisoarea a II-a*, (fostă originar I-a — dar problema ordinei I, la data aceasta, se rezolvase). La 1 Maiu apare *Scrisoarea a III-a*, designată până în ajun drept a IV-a și căreia cum e și natural, de vreme ce apărea imediat după cea din Aprilie, i se zice, în cele din urmă, a III-a. Aceasta, credem, înseamnă: că numărul de ordine IV își avea bine hotărât rostul și locul în economia ciclului, la data aceasta. Poetul hotărîse din timp ca poema aceasta, subintitulată *Patria și Patrioții* să apară de ziua proclamării oficiale a Regatului, de 10 Maiu, (dovadă că o și reproduce din *Conworbiri* în *Timpul* de 10 Maiu 1881), așa cum am presumat¹⁾ și din cuprinsul articolului de fond, ce tipărea în același număr. Până atunci urma să tipărească o Scrisoare în Martie (a II-a) și alta în Aprilie (a III-a), urmând ca în Maiu să apară *Patria și patrioții*, subtitlu cu tâlc, la o zi de ostensivă împănare liberală, drept a IV-a. Cum însă în Martie, din pricini ce se pot deocamdată bănuși numai, nu apare nimic, cea din Aprilie primește n-rul II și, automat, cea din Maiu, numărul III în loc de IV, cum fusese designat și cum stă limpede scris în epistola către Negruzzi.

Primăvara anului 1881, în speță lunile Martie—Aprilie, îndată după proclamarea regatului în Parlament, este marcată de tendința de apropiere dintre liberali și conservatori. Chestiunea se poate urmări, documentat, în introducerea cu care Maiorescu își însoțește editarea *Discursurilor parlamentare*. Aducând un nou omagiu proclamării Regatului, în *Timpul* dela 21 Martie 1881, al cărui editorial era scris de el²⁾, Maiorescu încheia cu această transparentă punte de legătură, zvârlită peste prăpastia deosebirilor ideologice și morale: «O întrebare rămâne acum de deslegat: care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern și partidul numit conservator, astăzi în opoziție». Dar astfel de schimbări la față, lui Eminescu nu aveau cum să-i placă și răspunsul îl avem în ciorna unui senzațional articol, rămas doar în manuscris și în care între altele, spunea;

2276¹, 15

5 Trimite-mi fată măiastră*
Ce[-i] mai mândru 'n valca voastră
Codrul și poienele
Cosița și genele
Ochii și sprincenele
Că și eu trimite ți-oiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Coiful nalt cu penele
10 Ochii și sprincenele
Că eu sunt tot s'nătos
Și mulțumind lui Hristos
Te sărut mândră frumos.

1. Trimite-mi mândră cu bine
1—2. Trimite-mi dragă Bucerde (a)
Ce-a fi 'n sat la voi mai verde

(a) T.-m. mândră Bucerde.

8. Chivăra și penele; 10. Și mulțumind lui [Hristos] > Eu > Că eu etc.

¹⁾ Perpessicius, *Jurnal de lector* în *Revista Fundațiilor Regale*, VIII, 6, Iunie 1941, repr. în *Jurnal de lector. Completat cu Eminesciana* (sub presă).

²⁾ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, III, pag. 14.

«Care e cauza parlamentară, scria Eminescu, pentru care d-nii Giani, Conta, etc., se retrag, care cauza parlamentară și constituțională pentru care intră în cabinet d-nii Carp și Cantacuzino? Niciuna. Nu se știe pentru ce unii au ieșit, pentru ce ceilalți au intrat... A fost dorința coroanei se zice...». Și după ce discuta rolul Coroanei și defecțiunea conservatorilor, continuă cu amărăciune: «Dar Mihălescu [Warszawski] a jefuit? Ei bine, Mihălescu va reapărea spălat, devenit conservator. Dar Kalinderu și-a creiat sinecure cu venituri de milioane? Ei bine, Kalinderu va deveni conservator și-1 va merge tot bine. Până când comedia aceasta? Până când panglicăria de principii, până când schimbările la față de pe o zi pe alta?». Iar mai departe, după ce invită să se ia aminte că: «Sub formele sunătoare ale Statului național ni se escamotează zi cu zi, pământul, averea, viața copiilor noștri, naționalitatea», aceste accente de o atât de prețioasă semnificație biografică, ale redactorului, exasperat în truda lui de principii: «Vom spune-o noi — adevărul adevărat —, voi spune-o eu, omul care n'aspiră la nimic, care aș arunca la picioarele ministrului o Stea a României ce-o poartă un trădător ca Leca, un Benemerenti ce-l poartă Orășanu și aș privi cu durere orice semn de grație ce l-aș împărtăși cu acest soi de oameni.» (ms. 2276¹, 200).

Ca și pentru versiunea B. am căutat să păstrăm și în transcrierea acestuia — C —tributele și conturul fiziologic. În subsol s'au notat toate succesivele aplicații, tăieturi și deplasări de pasagii... Intreaga versiune e barată cu dungi verticale de creion roșu, după ce va fi fost copiată pe curat pentru *Comorburi*.

Aici încorporăm, câteva variante anterioare, precum a taberii, figurând în ms. 2277,69 v.—71 și al răvașului, figurând în ms. 2276¹, 129 v.

E util să menționăm că fragmentul taberei din 2277,69 v.—71 este unul din cele mai rebele la organizare, că dacă transcrierea noastră i se va părea, cumva, hiper-exces de zel, cetitorul să fie încredințat că dificultățile, presupunând că ar mai fi, au fost reduse la minimum și că ele vin numai dela situația textelor originare.

Pentru mai sugestivă expunere, și chiar ca justificare, am reprodus în facsimil filele 47 v.—48 din 2282 și 69 v.—70 din 2277 pentru a se vedea felul cum a procedat poetul. Ordinea succesiivelor prefaceri e cea notată de noi.

Ca timp versiunea C. se situează între 1880 și începutul lui 1881.

C. 2282,38—55

SCRISOAREA A IV

Patria și patrioții

La un șeih sărac și gârbov din Adana pribegit
Un Sultan fără de țară peste noapte a sosit
Un Sultan dintre aciea, ce domnesc peste vr'o limbă
Ce cu-a turmelor pășune a ei patrie și-o schimbă,
5 La pământ dormea ținându-și căpătâiu mâna cea dreaptă,
Dară ochiu 'nchis afară, înlăuntru se deșteaptă:
Vede-o negură subțire ca o pânză străvezie
Peste lume se întinde și lucește viorie,
El visa că luna 'n ceruri lunecă și se coboară
10 Și s'apropie de dânsul preschimbata în fecioară
Părul negru 'n pietre scumpe lin cădea împodobind-o
Cu închisa strălucire fața ei sălbăticiind-o
In priviri e-atâta farmec și atâta întunec
Ca și basmele păgâne de iubire ard chimeric
15 Inflorea cărarea ca de pasul blândeii primăveri
Ochii ei sunt plini de umbra tăinuitorilor dureri,
Codrii se înflorează de atâta frumusețe

1—2 *suprimate cu creionul ultim*; 3. Împărat dintre aciea etc. > *ulterior creion*: Un Sultan etc.; 4. C. cu-a t.p.a. ei p. își schimbă; 6. Ochiu 'nchis pentru 'n afară, i.s.d. > *ulterior creion*: Dară o. etc.; 7—8. *barate*; 9. Luna lunecă din ceruri, pe câmpie se coboară [*întâiu*: scoboară] > El visa etc.; 11. Părul negru 'n pietre scumpe strălucire împodobind-o > P.n.'n.p.s. fâlfăia împodobind-o; 11—18. *incl. barate*: 11—14 *supuse, pare-se, eliminării definitive*, iar 15—18 *reluete pe fila următoare*; 15. Câmpul inflorea sub pasu-i > C.i. sub pasul zimbitoarei primăveri > Câmpu 'nfloare ca de pasul z.p. > Inflorea cărarea ca de pasul dulcu p.; 16. Iar[ă] ochi-i mari sunt turburi de-umbra dulcilor dureri; 17. Codri se înflorează etc.

Apele 'ncrețesc în tremur străveziile lor fețe
 Pulbere de diamante cade fină ca o bură
 20 Scânteind plutea prin aer și pe toate din natură
 Și prin mândra feerie sună-o muzică de șoapte
 Iar pe ceruri se înalță curcubeiele de noapte...
 Ea șezând cu el alături mâna fină i-o întinde
 Părul ei cel negru 'n valuri de mătășă se desprinde
 25 — « Știi tu cine sunt Osmane, cavalier rătăcitor
 « M'ai iubit cu-atâta sete, suferiși cu-atâta dor...
 « Poate crezi că eu sunt luna, care ție mă supun
 « Lună 'n cer, fecioară 'n lume, și mă chiamă Malchatun.
 « Las să leg a mea viață de a ta, în brațe-mi vino
 30 « Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o...
 « Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele
 « Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieții mele.
 Și cum o privea Sultanul, ea se 'ntunecă, dispare
 Iar din inima lui simte un copac cumcă răsare
 35 Care crește într-o clipă ca în veacuri, mereu crește
 Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește
 Umbra lui cea uriașă orizonul îl cuprinde
 Și sub dânsul universul într-o umbră se întinde
 Vulturii, porniți spre ceruri, pân' la frunze nu ajung
 40 Iară ramurile 'n nouri bat un freamăt îndelung
 Și în patru părți a zărei vede 'n șiruri munții mari
 Atlasul, Caucasul, Taurul și Balcanii seculari
 Vede Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea bătrână
 Umbra arborului falnic peste toate e stăpână
 45 Astfel Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri,
 Și corăbiile negre legănându-se pe riuri,
 Valurile verzi de grâc, legănându-se pe lanuri,
 Mările țărnuitoare și cetăți lângă limanuri
 Toate se întind nainte-i... ca pe-un uriaș covor
 50 Vede țară lângă țară și popor lângă popor
 Prin o negur' albăstrie se strevād și se prefac
 In întinsă 'mpărăție sub o umbră de copac.

21. Iar prin visul plin de farmec sună-o m.d.ș.; 22. Și pe ceruri etc.; 23. Și șezând cu el etc.
 25—28 incl. *suprimate la ultima revizie.*

33—34. Ea dispare... Iar Sultanul simte-un junghiu în pieptu-i, pare,
 Căci din inimă-i, din coaste un copac acum răsare.

39—40. *suprimate ulterior, când au fost deplasate mai jos, la v. 53—54;* 41. Ș.î.p. părți Sultanul vede etc.;
 47. Grâne verzi pe șesuri lunge, legănându-se pe lanuri.

51—52. 1° In priveliștea-i măreață se întind și se desfac
 Uriașă 'mpărăție sub o umbră de copac
 2° Intr-o umbră viorie o priveliște îi fac
 ~
 3° Ca prin neguri străvezie o priveliște-'i fac
 O întinsă 'mpărăție sub o umbră de copac
 4° Prin o negur'alburie se strevād și se prefac

Vulturii porniți spre ceruri pân la ramuri nu ajung —
 Dar un vânt de biruință se pornește îndelung
 55 Și lovește rânduri-rânduri în frunzișul sunător
 Strigăte de-Allah ! Allahu ! se aud pe sus prin nori
 Sgomotul creștea ca marea turburată și înaltă
 Urlete de bătlie s'alungau după olaltă
 Iară frunzele-ascuțite a copacului gigantic
 60 Biciuite de furtună în spre țarmurul atlantic
 Se întorc înspre o parte și se 'ndoe după vânt...
 Și deasupra Romei nouă se înclină la pământ...
 Se cutremură Sultanul... se deșteaptă... Și pe cer
 Vede luna ce plutește peste plaiul Eschișer
 65 El privește trist la casa șeihului Edebalî
 După gratii de fereastră o copilă el zări...
 Ce-i zîmbește, mlădioasă ca o creangă de alun
 E a șeihului copilă, e frumoasa Malchatun
 Atunci el pricepe visul că-i trimis de la Profet
 70 Că pe-o clipă se 'nnălțase chiar în raiu la Mohamet
 Că din dragostea lumească un imperiu se va naște
 Ai căruia ani și margini numai cerul le cunoaște.
 Visul său se 'nfiripează și se 'ntinde vulturește
 An cu an împărăția tot mai largă se 'ntărește
 75 Iară flamura cea verde se înalță an cu an
 Neam cu neam urmându-i sborul și Sultan după Sultan,
 Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid
 Pân' la Dunăre ajunge furtunosul Baiazid.

N.B. Pentru v. 53—54 cf. nota dela subsol referitoare la v. 39—40.

- 53—56. 1° Iar un vânt de biruință toate ramurile 'ndoe
 Văjăind ca vijelia și ca plesnetul de ploae
 Mii de glasuri rătăcite, în furtună se alungă
 Și strigând Allah ! Allah ! parcă vor să se ajungă
 2° Iar un vânt de biruință prin frunzișul sunător
 ~
 3° Iar un vânt de biruință vine aprig, vuitor
 Trece, bubuind urnește tot frunzișul sunător
 Mii de glasuri etc.
 Și strigând etc.

apoi, creion ultinu, pe fila din stânga a dat versiunea dela etaj, cu variantele ce urmează :

53. V.p.s.c.p. la frunze n.a. — — ; 54. D.u.v.d.b. ce* p.i. ; 55. A urnit* > Scuturând > Se lovește etc. ;
 59—60. Suprimate cu creionul ; în acest moment, al simplificării, v. 61 primește, tot cu creionul, modificarea logică : Iară
 frunzele-ascuțite se [i]ndoe d.v.... ; 62. Ș.d.R.n. se apleacă la pământ... > Ș.d.R.n. toate pleacă la pământ...
 [forma dela etaj, creion ulterior] ; 65. Adornit adânc în curtea șeihului Edebalî > creion ult. : El privește etc. ;
 67. Ce-i zîmbea > Ce-i zîmbește etc. ; 68. E.a.ș.c., ca și luna, M.
 69—72. 1° Reprezentat prin 2 versuri numai :

Atunci el pricepe visu'și, că din dragoste-i s'o naște
 Un imperiu, a căruia margini cerul le cunoaște

- 2° dezvoltat pe fila din stânga, în cele 4 versuri ale versiunii dela etaj, cu următoarele variante depășite : 70. C.p.-o.c.
 se 'nnălțase sus* î.r.l.M. ; 71. C.d. dragoste [loc liber] u.i.s.v.n. ; 72. Ale cărui ani și margini n.c.l.c.
 74. A.c.a.î.t.m.l. se sporește [modificare, etaj, creion ultim] ; 76. N.c.n. urmează visul ș.S.d.S. [etaj, sborul,
 creion ulterior] ; 77. glorie, completarea, etaj, glorie-i creion ulterior ; 78. Pân' în Dunăre etc. ;

La o vorb' un țarm de altul, legând vas de vas se leagă
 80 Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă
 Trec Asabi cu glesne repezi și călări pe repezi cai
 Ca și pâlcuri lungi de paseri se întind ușor pe plaiu
 Ieniceri, copii de suflet al lui Allah, și Spahii
 Vin de 'ntunecă pământul la Rovine în câmpii...
 85 Răspândindu-se în roiuri întind corturile mari
 Numa 'n zarea depărtată sună codrul de stejari...
 Iată vine-un sol de pace c'o năframă 'n vârș de băț
 Baiazid, privind la dânsul, îl întreabă cu dispreț
 Ce vrei tu?...
 — « [Noi] bună pace ! Și de n'o fi cu bănat
 90 « Domnul nostru-ar vrea să vadă pe măritul Impărat ».

La un semn deschisă-i calea și s'apropie de cort
 Un bătrân atât de simplu după vorbă, după port —
 — « Tu ești Mircea[?] ». — Da 'mpărate ! — Am sosit să mi te 'nchini
 Să nu schimb a ta coroană într'o ramură de spini
 95 — Ori ce gând ai împărate și oricum vei fi sosit
 Cât suntem încă pe pace eu îți zic « bine-ai venit[?] »
 Despre partea închinării, Impărate, să ne ierți
 Dar acu vei vrea cu oaste și rășboiu ca să ne cerți
 Ori vei vrea s'o faci întoarsă de aici măreța cale
 100 Să ne dai un semn și nouă de mila Măriei Tale
 De-o fi una, de-o fi alta — — ce e scris și pentru noi,
 Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i rășboiu...
 — « Cum, când lumea mi-e deschisă a privi gândești că pot
 « Ca întreg Aliotmanul să se 'mpiedece de-un ciot ?
 105 « O tu nici visezi bătrâne câți în cale mi s'a pus ?
 « Toată floarea cea vestită a întregului apus
 « Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s'adună
 « Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună
 « S'a 'mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta
 110 « Papa, cu-a lui trei coroane puse una peste alta
 « Fulgerile-i adunat-au contra Fulgerului care
 « In turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare
 [«] N'au avut de cât cu ochiul ori cu mâna semn a face
 [«] Și apusul își împinse toate neamurile 'ncoace
 115 [«] Pentru-a crucii biruință se mișcă răuri-râuri

81—82 *barate creion ulterior*; 85 R.-s.î.r. pe sub c. m.; 87. Iată vine-un sol de pace c'un ștergar în v.d.b.; 88. B., p.l.d., din împărătescu-i jef [modificarea, *etaj*, la 87 și 88, *creion ulterior*];

89. 1° Ce vrei? zise... Bună

2° Ce vrei? zise...

— « Bună pace » Și de n'o fi cu bănat

[tu *etaj*, v. 89, *creion ult.*]; 94. De nu vrei a ta coroană s'o prefac în ram de spini; 99. Ori vei vrca să faci î. de aici măreța-și cale. 111. aruncat-au > *creion ult.* adunat-au.

120 « Ori din codri răscolite, ori stârnite din pustiuri
 « Sguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi,
 « Innegrind tot orizontul cu-a lor mii [de mii]* de scuturi
 « Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii
 « Tremura înspăimântată marea de-ale lor corăbii.
 « Când văzui a lor mulțime câtă frunză, câtă iarbă
 « Cu o ură ne m'păcată mi-am șoptit atunci în barbă
 « Am jurat, ca preste dâșii să trec falnic fără păs
 125 « Pe pristolul de la Roma să dau calului ovăs...
 « Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c'un toiag?
 « Și, purtat de biruință, să mă 'mpedec de-un moșneag?

130 Serios privi bătrânul, iară vorbelor acestor
 Așezat el le răspunse și cu blând cuvânt ca Nestor:
 — De-un moșneag da, Impărate, căci moșneagul ce privești
 Nu e om de rând, ci este Domnul Țării-românești
 Eu nu ți-ași dori vr'odată să ajungi să ne cunoști
 Nici ca Dunărea să 'nnece spumegând a tale oști
 După vremuri mulți trecură, începând cu acel oaspe
 135 Ce din vechi se pomenește, cu Dariu al lui Istaspe
 Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre v'un pod
 De-au trecut cu spaima lumii, cu mulțime de norod,
 Impărați pe cari lumea nu putea să-i mai încapă

118. de ales între : mii [de mii] de scuturi ca în versul respectiv din subsolul acestui manuscris sau [zeci de]* mii de scuturi, cum apare în textul definitiv din Convorbiri.

În prima transcriere, din acest ms., versurilor 113—120 dela etaj, le corespundeau următoarele, barate, cu creion, în momentul reviziei ultime (versurile 113—120 dela etaj sunt scrise cu cerneală și frumoasă caligrafie pe fila albă din stânga; unul din semnele habituale, de raliere, indică legătura):

« La Nicopole văzut-ai câte tabere s'au strîns
 « Ca să stee înainte-mi ca și zidul neînvins
 « Au nu fuse floarea Franței, Cavaleri de viță mare
 « Sigismund era acolo cu oștirile maghiare
 « Era ordinul teutonic, de la Rhodos Ioanniții
 « Toată floarea Europei, toți rășboinicii, vestiții
 « N'am avut decât [cu] ochiul sau cu mâna semn a face
 « Răsăritul își împinse toate neamurile 'ncoace
 « Vezi tu oardele-mi întinse, cum veniră rîuri rîuri
 « Ori din codri răscolite, ori stârnite din pustiuri
 « Sguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi
 « Innegrind tot orizontul cu-a lor mii de mii de scuturi
 « Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii (a)
 « Iar pe marea 'nspăimântată tremur negrele corăbii (b)

(a) Veneau mare turburată, cu-a lor lănci și cu-a lor săbii > Veneau Dunăre turbată cu-a lor l.ș.c-a.l.s.;

(b) Iară marea 'nspăimântată poartă negrele-mi corăbii.

Se poate observa că în textul dela etaj lipsesc cele două versuri: La Nicopole văzut-ai etc. și următorul — în timp ce, în textul dela subsol, există. Poate că totul nu e decât o distrată alunecare de creion, care a șters mai mult de cât trebuia—cu toate că între creion și semnul de raliere amintit este concordanță.

121. « Când vedeam a mea mulțime câtă frunză câtă iarbă; 122. « Și priveam apoi creștinii răspândiți, mi-am rîs în barbă; 123. « Ș'am jurat ca preste dâșii preste lume* » « Am jurat etc.; 124. « Din pristolul etc. [Pe și punctele (...) la finele versului, cu creion ulterior; 126. de-un moșneag... » de-un moșneag?; 127—128. barate și cu cerneală și cu creion; 130. N.e.o.d.r. ci este mintea Ț.-r.; 131. Eu nu ți-aș dori 'mpărate s.a.s.n.c. [vr'odată, etaj, creion ulterior]; 133. D.v.m.t. pe aici — de l'acel oaspe; 134. C.d.v.s.p. de Dariu etc.; 136. L-au trecut etc.

- Au venit și'n țara noastră de-au cerșut pământ și apă,
 Fără dar ca să mă laud, făr' să voiu să te 'nspăimânt,
 140 Cum veniră se făcură toți o apă ș'un pământ
 Te făleşti că înainte-ți răsturnat-ai val-vârtej
 Oștile leite 'n zale de 'mpărați și de viteji,
 Tu te lauzi că Apusul înainte ți s'a pus —
 Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?
 145 Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea [ta] de fier
 A credinței biruință căta ori ce cavaler
 Mie legea părintească nimeni a lua nu-mi poate
 Precum sufletul în palmă nimeni nu[-o] să mi-l arate,
 Gloria ta, strălucite, să mă cate, nu o caut
 150 Tu te lauzi înainte-mi? însă eu n'o să mă laud!
 Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
 Și deaceea tot ce mișcă 'n țara asta... frunza, ramul
 Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este
 Dușmănit vei fi [de] toate făr' a prinde chiar de veste,
 155 N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
 Care nu se 'nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!

 Și abia plecâ bătrânul... Ce mai freamăt ce mai sbucium
 Codrul clocoti de sgomot și de arme și de bucium
 Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase
 160 Mii de coifuri lucitoare es din umbra 'ntunecoasă
 Vin în roiuri roși de țară, dorobanți, cinci mii de cruci,
 Vânătorii cei pedestri vin aprozi și vin haiduci
 Călăreții împlu câmpul și roiesc după un semn
 Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn
 165 Pe copite iau în fugă fala negrului pământ
 Lânci scântee lungi în soare, arcuri se întind în vânt
 Și ca nouri de aramă ca și ropotul de grindeni
 Orizonu 'ntunecându'l vin săgeți de pretutindeni
 Vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploae...
 170 Urlă câmpul de-a lor ropot și de strigăt de bătae
 Vin ca nouri de locuste oțelite ce se 'nfig
 Și pe-oștirile dușmane răspândesc al morții frig.
 Inzădar striga 'mpăratul ca și leul în turbare:
 Umbra morții se revarsă tot mai mare și mai mare,
 175 Inzădar flamura verde o ridică înspre oaste

141. T.f.c. î.-ț. întâlnit-ai un vârtej; 142. De bărbați leiți în zale, de oșteni și de viteji? > De b. l. î. z., de boieri și d.v.?. 145. Glorie cătau în luptă acei Domni leiți în fier; 146. Și > A credinței biruință orice nobil cavaler. 147—150 *barate în cele din urmă, după ce încearcă unele modificări*: 149. Iară gloria luminează, de mă cată, nu o caut; 150. Nici mă laude vr'o unul, nici eu singur să mă laud > Tu te lauzi înainte-mi? Nici nu știi cum eu te laud! [etaj însă eu n'o să mă laud! = creion ultim greu descifrabil, poate chiar înceri]; 151. Eu îmi apăr etc. > Dar îmi apăr etc. > Ci > Eu îmi apăr etc.; [Ci; Eu și punctele (...) finale, creion ultim]; 155. N'avem oști, n'avem cetate dar > N.a.o. dară etc. 161—162. *barate la revizija ultimă*; 166. Lâncile scântee 'n soare, a.s.f.v.; 171—172 *barate la revizija ultimă*; 173. Inzădar urlă 'mpăratul etc. [etaj striga, creion ulterior].

Căci cuprinsă-i de peire și în față și în coaste
 Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătlie
 Cad Asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie,
 In genunchi cădeau pedestri, colo caii se răstoarnă
 180 Iar săgețile în valuri care șueră, se toarnă
 Și lovind în față 'n spate ca și crivățul și gerul
 Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul...
 Hurducând* pământu 'n ropot grei* călări, un zid de sulii
 Vin vuind ca. . . . prin dușmani rumpându-și uliți ~
 185 Sperios fugea* spahiul, sperios rânjea* Arapul
 Pe când spada se învârte peste cap să-i sboare capul
 Mircea însuși mână 'n luptă vijelia 'ngrozitoare
 Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare
 Pe sub cai se vâr Asabii și-s călcați de-a lor copite
 190 Și scîrșnind* se sfarmă săbii, lănci în scuturi oțelite
 Risipite se 'mprăstie a dușmanilor șireaguri
 Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri
 Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată — —
 Peste-un ceas câmpia toată de păgâni e măturată
 195 Acea grindină grozavă înspre Dunăre îi mână
 Iar în urma lor se 'ntinde falnic armia română
 P'ici pe colo mai aleargă vr'un Asab fără de rost
 Pe când oastea strălucită parcă nu ar mai fi fost.
 Suspinând bătrânul Mircea zise: Astăzi ne cunoști,
 200 Astăzi Dunărea înneacă spumegând a tale oști...

 Pe când oastea se așază, iată soarele apune
 Voind creștetele nalte ale țării să 'ncunune
 Cu un nimb de biruință. Fulger lung și 'ncremenit
 Mărginește munții negri în întregul asfințit
 205 Pân ce isvorăsc din veacuri stele una câte una
 Și din neguri dintre codri tremurând s'arată luna

180. Iar săgețile în nouri ca și grindina se toarnă > Iar săgețile în > I.s. o ploae care șueră și toarnă.

183—186. Un semn de raliere, fără corespondențel habitual, introduce aceste versuri, scrișate de două ori pe pagina din stânga, la ultima revizie:

183—184. Durduiau* viind* călării ca un zid înalt de sulii
 Pîntre cetele păgâne trec, spărgându-și large uliți (a)

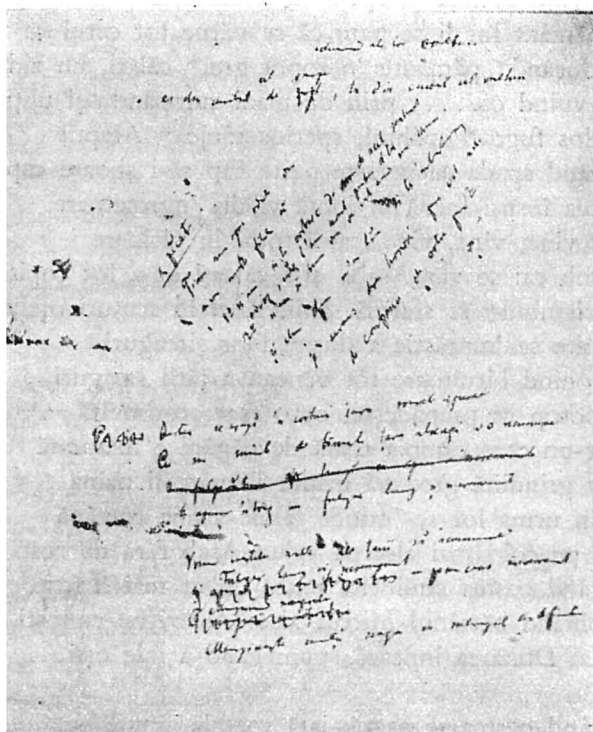
(a) P.c.p. trec, rumpându-și > P.c.p.t. spărgându-și etc.

187. M.i. comandează vijelia 'ngrozitoare; 195. Acea Dunăre > A. grindină etc.; 197—200 *barate, revizie ultimă*; 199. Și oftând bătrânul zise: Baiazid, azi ne cunoști.

Fragmentul 201—212 inclusiv apare în felurite variante, când în acest manuscris, când în 2277, 69 v.—71. Grafia e aceeași. La transcriem în ordinea succesiunii, notând, pentru verificare, ms-ul și pagina. Facsimilele alăturate învătă.

I^o (2282, 48) La câmp limpede sub corturi oastea mândră se așază
 Pe când luna se arată iară ape scânteiază
 Peste văile întinse, albă negură și somn
 Lângă focul cel de strajă mai veghiaz' un fiu de Domn
 Și zimbînd de-o amintire, pe genunchi scria o carte
 S'o trimită dragei saje de la Argeș mai departe,

Străjile cu lănci înfipte în pământ la focuri șed
 Ca din stol sburătăcite, chiuind « Te văd ! te văd ! »]
 Doamna mărilor ș'a nopții varsă liniște și somn
 Lângă cortu-i unul dintre fiii falnicului Domn

SCRISOAREA III

Mss.-ele Academiei Române 2277,69v. (16,5 cm. × 20,5 cm.)

Sta zîmbind de amintirea-i pe genunchi scriind o carte
 S'o trimită dragei sale de la Argeș mai departe

Un semn de raliere, cu creionul, pus după primele 2 versuri, trinite, pe fila din stînga, unde același creion dă pasagiului, o versiune, oprită înainte de fine (Repetăm, din oficiu, întâile două versuri) :

II° (2282 47 v.) La câmp limpede sub corturi oastea mîndră se așază
 Pe când luna se arată iară ape scînteiază
 Iară Dunărea bătrână mișcă trestia-i pe maluri (a)
 Oceanul cel de stele s'oglindează 'n a ei valuri (b)
 Imprejurul unor focuri depărtate colo șed (c)
 Străjile cu lănci înfipte, chiuind « te văd, te văd » (d)
 Iară șesurile 'ntinse fumegau, căzute 'n somn — (e)
 Lângă-un cort veghiază încă visător un fiu de Domn (f)

(a) Numai > Colo Dunărea bătrână etc.; (b) Oceanul ei de stele etc.;

(c) Lângă focuri depărtate străji > Imprejurul etc.;

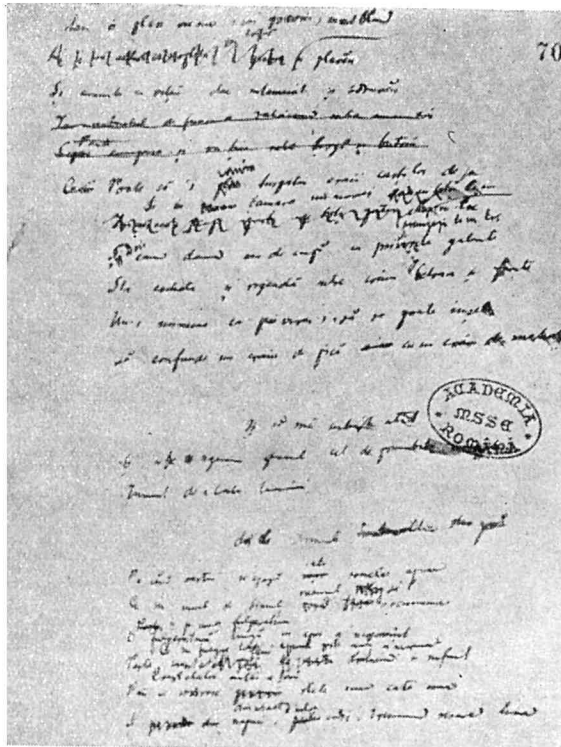
(d) Cu-a lor lănci înfipte 'n țărână, [de fapt : țărână] chiuind etc.;

(e) I.ș. 'ntinse dorm > I.ș. 'ntinse stau > I.ș. 'ntinse fumegă-adâncite 'n somn —;

(f) L.-u.c.v.i. visător fiul de Domn.

Nu se poate spune cu certitudine care e înainte: III° sau IV° — ele sunt față în față în manuscris (cf. facsimilele). Poate că în timpul lucrului, o formă proiectată la dreapta era trecută la stînga și invers. Poate că lucra concomitent pe ambele pagini (2277, 69 v.—70) :

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, cătră tine
Nu din gură, ci din carte
Căci ne ești așa departe,

SCRISOAREA III

Mss.-ele Academiei Române 2277,70 (16 5 cm × 20,5 cm.)

Carte 'n patru colțurile
Scrisă cu lacrimi de-a mele

- III° 1° (2277, 70) Pe când oastea se așază roșu soarele apune
Cu un nimb de biruință voind țara s'o 'ncunune
O fulgerătură lungă în apus a 'ncremenit
Peste creștete de munte strălucind în infinit (g)
Pân' ce isvoresc pe ceruri stele una câte
Și din neguri, peste codri, tremurând răsare luna (b)
(g) Peste creștetele țării > P. creștete de munte etc.;
(b) Și pe codri > Ș.d. neguri etc.
- 2° (2277, 70) Pe când oastea se așază iată soarele apune
Cu un nimb de biruință neamu 'ntreg să-l încunune (i)
Ca un fulger lung apusul peste munți a 'ncremenit (j)
Creștetelor nalte a țării, strălucind în infinit (k)
Pân ce isvoresc din chaos stele una câte una
Și din neguri, dintre codri, tremurând răsare luna
(i) C.u.n.d.b. neamul vrea să-l încunune;
(j) Peste > Și pe munți fulgerătura > Ca un fulger etc.;
(k) Peste creștetele țării strălucind în infinit,

Acea Dăruie grădă gâzduie acoper Dăruie în mână
 48
 Încă în umbră la s'ntădu florică amă rămă
 Peică pe colo mîi alăpă vîi dăru fîc a vîi
 Pe cîi oădu dăruicîl pîcî mîi a mîi p fîc
 Supîmînd bîrîmîl dăruicîl
 Gîrîmîl bîrîmîl (cîi) : Bîrîmîl a cîi
 Cîrîmîl Dăruicîl mîi cîi gîrîmîl a lîc vîi ...
 La cîmp lîngădu mîi cîrîmîl vîi mîi mîi vîi
 Pe cîi dăru a vîi vîi a pîi vîi
 Pîi vîi mîi mîi a pîi vîi
 Lîngă fîc cîi dăru mîi vîi mîi fîc a Dăru
 dî gîrîmîl dăru mîi mîi pîi vîi vîi
 Sîi vîi dăru mîi dăru a pîi mîi dăru
 La dî vîi dăru
 Gîi Gîmîl, Dăruicîl, cîi vîi
 Mîi dî pîi, cîi mîi cîi
 Cîi dî mîi a pîi dăru,
 Cîi dî pîi cîi
 Dîmîi a lîc mîi dăru
 Pe a lîc
 Cîi lîc
 La cîmp
 Pîi dî fîc

220 Pe de laturi
Cu banaturi
La mijloc
Pară de foc
Te-aș ruga, mări, ruga
Să-mi trimiți prin cineva
225 Ce-i mai mândru 'n valea [ta]
Codrul cu poienele
Ochii cu sprincenele

Dequatruplarea ce se poate citi, în forma următoare IV° (2277, 69 v.) aparține editorului. De fapt, lucrurile se petreceau chiar așa : chiar dacă manuscrisul tase, versul era reluat dela capăt și dus mai departe.

IV° (2277, 69 v.)¹⁰ Oastea se așază 'n corturi iară soarele apune (l)
Cu un nimb de biruință, țara 'ntreagă s'o 'ncunune
O fulgerătură lungă în apus a 'ncremenit

(l) Pe când oastea se așază > Oastea etc.

2° Oastea se așază 'n corturi iară soarele apune
Cu un nimb de biruință țara întreagă s'o 'ncunune
Și apusu 'ntreg [pe dată*] — fulger lung și 'ncremenit

3° Oastea se așază 'n corturi iară soarele apune
Voind crește[te]le nalte ale țării să 'ncunune
Și apusul pare-un fulger lung — pe-un ceas încremenit
Ce 'nconjoară munții, țară ~

4° Oastea se așază 'n corturi iară soarele apune
Voind crește[te]le nalte ale țării să 'ncunune
Cu un nimb de biruință [—] Fulger lung și 'ncremenit
Mărginește munții negri în întregul asfințit (m)

(m) Mărginind negrele > Mărginește etc.

V° se leagă de versul ultim din III°, 2° (2277, 70) :

V° (2277, 71) Peste oastea adormită... Chiuind « te văd ! te văd [! »] (n)
Lângă foc cu lănci înfipite în pământ strejării șed (o)
Doamna mărilor ș'a nopții varsă liniște și somn...
Lângă cort veghiață încă-un fiu al falnicului Dorn (p)
Și în visul lui aieva munți 'nnalți străbat și cresc
De-a lui inimă se leagă dor de cuibu-i vulturesc (q)
Și zimbînd de amintire-i pe genunchi scria o carte
S'o trimiță dragei sale de la Argeș mai departe
(n)—(o) 1° Și deștepte lângă focuri numai strejele mai șed °),
Lăncile 'n pământ înfipite ~

°) de fapt : șede,

(p) Lângă c.v. încă fiul > L.c.v.1.-un fiu etc.;

(b) Și de suflet i se leagă etc.

2° Lângă focuri, lănci înfipite în pământ strejării șad
chiuind te văd ~

3° Peste oastea adormită... chiuind « te văd ! te văd
etc.

În 2277, 69 v. în legătură cu imaginea cuibului vulturesc, notat acest stih și jumătate :

adunând* ale lor culturi
ei* din cuibul cel de șarpe, tu din cuibul cel [de] vulturi (r)
(r) ei* din c. de rept[ilă]. [ei* sau es*?; adunând* sau aducând?]

VI° (2282, 47 v.) reprezintă ultimele variante ale pasagiului 206—212 dela etaj (care ar fi, în realitate etapa VII-a). Se amintește că VI° e întreruptă de II°, scrisă mai dinainte cu creionul, la mijlocul paginei (cf. facsimilul alăturat).

230 Că și eu trimite-voiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Oastea mea cu flamurile
Codrul și cu ramurile
Coiful nalt cu penele
Ochii cu sprincenele
235 Și să știi că-s sănătos,
Că mulțumind lui Christos,
Te sărut, Doamnă, frumos.

* * *

VI°. 206—212. Și din neguri dintre codri tremurând răsare luna
Peste oștile sub corturi.

Chiuind « Te văd ! te văd ! [»] (r)
Lângă foc, cu lănci înfipite în pământ strejării șed
Doamna mărilor ș'a nopții varsă liniște și somn
Lângă cortu-i unul dintre fiii falnicului Domn
E deștept. În vis aievea munții vechi străbat și cresc
De-a lui inimă se leagă dor de cuibu-i vulturesc
Și zimbînd de amintirea-i pe genunchi scria o carte
S'o trimiță dragei sale de la Argeș mai departe.

(r) Ulterior Peste e tăiat și oștile devin oștilor, în momentul când în versul anterior răsare e înlocuit cu s'arată, Logic : s'arată luna — Oștilor sub corturi. Însă versul nu e dus, ca măsură, până la fine. Se pare, în același timp, că la început Chiuind « Te văd etc. avea forma : Chiuiau « te văd ! etc.

223—225 [numai două versuri] Să-mi trimiți, copilă, voiu,
Ce-i mai mândru pe la voi

227^{6I}, 129 v.

De din vale de Rovine (a)
Grăim dragă cătră tine (b)
Nu din gură ci din carte
Că imi* ești așa departe
5 Îți trimit șire 'ncurcate* (c)
De l'asa străinătate
Carte 'n patru colțurile
Scrișă cu lacrimi de-a mele
Pe de laturi
10 Cu banaturi
La mijloc
Pară de foc
Și te rog puică* te rog (d)
Să-mi răspunzi c'un dar napoi
15 Ce-i [mai] mândru pe la voi:
Sîinii tăi ce sunt ai mei
Și-o creangă de flori de teiu
Ochii tăi cei mângăioși
De dragoste secetoși
20 Că și eu trimite-voiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Oastea mea cu flamurile
Codrul și cu ramurile
Coiful nalt cu penele
25 Ochii cu sprincenele
Și să știi că[-s] sănătos
Că mulțumind lui Hristos
Te sărut doamnă frumos — —

(a) Trimite-mi dulce Domniță;

(b) Scriem dragă c.t.;

(c) Trimite-mi* > Îți trimet etc.;

(d) La început pare să fi intenționat : s[cumpă]* > puică*.

De-aşa vremi se 'nvredniciră cântăreţii şi rapsozii
 Veacul nostru ni'l împlură saltimbancii şi Irozii —
 Numa 'n cronică bătrâne pe eroi mai pot să-i caut
 240 Şi cu lira visătoare or cu sunete de flaut
 Să întâmpin patrioţii ce-au venit de-atunci încolo?
 Înaintea acestora tu ascunde-te Apollo!
 O eroi! cari 'n trecutul de măririi vă adumbriseţi
 Aţi ajuns acum de modă de vă scot din letopiseţi
 245 Şi cu voi, drapându-şi nula, vă citează toţi nerozii
 Mestecând veacul de aur în noroiul greu al prozii...
 Rămâneţi în umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşatini
 Descălecători de ţară, dătători de legi şi datini,
 Ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră
 250 De la munte pân' la mare şi la Dunărea albastră.

Au prezentul nu ni-i mare? N'o să-mi dea ce o să-i cer
 N'o să află între-ai noştri vre un falnic giuvaer?
 Au la Sybaris nu suntem lângă capiştea spoielii
 Nu se nasc glorie pe stradă şi la uşa cafeniei?
 255 N'avem oameni ce se luptă cu retoricele sulii
 În aplauze-unanime a canaliei de uliţi,
 Panglicari în ale ţării cari joacă ca pe funii
 Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?
 Au de patrie, virtute nu vorbeşte liberalul,
 260 De ai crede că viaţa-i e curată ca cristalul
 Că-i erou a 'nţelepciunii or a neamului lumină,
 Astfel gura-i de virtute şi de bine este plină.
 Nici n'ai crede că 'nnainteţi stă un stâlp de cafenele
 Ce îşi ride de-aste vorbe, îngânându-le pe ele.
 265 Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget
 Cu privirea 'mpăroşată şi la faţă 'mflat şi buget
 Negru, cocoşat şi lacom, un isvor de şiretlicuri
 La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri;
 Toţi pe buze-având virtute, iar în ei monetă calpă,
 270 Quintesenţă de mizerii de la creştet pân' în talpă

238. V.n.ni'l i. măscăricii şi nerozii —; 239. Nu > Ce? În cronică bătrâne pe eroii mei să-i caut;
 240. Ş.c.l.v. şi cu dulcele tău flaut; 246. M.v.d.a. în noroiul prost al prozii...; 248. Ce-aţi descălecat o ţară,
 d.d.l.ş.d.; [schimbarea dela etaj, creion ultim].

252. semnul întrebării, cu creion ultim; 256. În aplauzele unanime etc.; 261—262 barate, creion ultim.

265—268. 1° Un ghebos, urit şi negru, un stegar de craialicuri
 La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri;
 2° Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget
 De beţii, de nedormire sticlesc ochi 'n capul buget
 Negru, cocoşat şi lacom — un stegar de craialicuri

N.B. 1° numai 2 versuri; 2° redacţie, creion, pe fila din stânga, reluată apoi cu cerneală pe textul prim
 (dreapta) şi care e de fapt: 3° redacţiunea dela etaj, minus: v. 267. N.c.ş.l., un stegar > N.c.ş.l., u. isvor etc.

270. Q. de canalii d.l.c. etc.

Și de-asupra tuturor oastea să și-o recunoască
 Iși aruncă pocitura bulbucății ochi de broască...
 Dintr'aceștia țara noastră își alege astăzi solii,
 Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii
 275 În cămăși cu mâneci lungi și pe capete scufie,
 Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie
 Patrioții, virtușii, ctitori de așezăminte
 Unde spumegă desfrăul în mișcări și în cuvinte
 Cu evlavie de vulpe ca în strane șed pe locuri
 280 Și aplaudă frenetic, schime, cântece și jocuri.
 Și apoi în sfatul țării se adun să se admire
 Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire
 Toate mutrele acestea sunt pretinse de Roman
 Toată greco-bulgăria e nepoata lui Traian
 285 Spuma asta 'nveninată, astă plebe, ăst gunoiu
 Să ajung' a fi stăpână și pe țară și pe noi,
 Tot ce 'n țările vecine a fost rău și stârpitură,
 Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,
 Tot ce e perfid și lacom, sclavii Turcilor, iloții
 290 Toți se scurseră aicia și formează patrioții
 Astăzi fonfii și flecarii, găgăuții și gușații,
 Bălbâiți cu gura strâmbă sunt stăpânii astei nații.

 Voi sunteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni
 I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni.
 295 Și această ciumă 'n lume și aceste creaturi
 Nici rușine n'au să iee în smintitele lor guri
 Numele nației noastre spre a 'l face de ocară,
 Indrăznesc ca să rostească pân' și numele tău, țară!
 Înainte de-a se naște au vândut copiii robi
 300 Astă mână de nemernici. Și mulțimea de neghiobi
 Reciproc stau să s'admire și 'ntre ei se fericesc
 Precupeții de hotară și de sânge omenesc

271. De asupra tuturor ca să-i știe, să-i cunoască [*schimbările dela etaj, creion ultim*];
 277—280 *figurați întâi în 2 stiburi ce veneau mai jos, după versul*: Toată greco-bulgăria etc. *Un semn cu creionul le deplasează mai sus*:

1° Patrioții virtușii, ce cu schimele de vulpe
 Seara prin grădini apucă cântărețele de pulpe,
 2° Patrioții, virtușii, ce cu schimele de vulpe
 Ziua cască, iară seara pișc' actrițele de pulpe

apoi 3° (*versiunea de la etaj*) *derivată în 4 versuri și redactată pe fila din stânga, cu diferențele*: 279. Ei șed, strană după strană, cu evlavie de vulpe; 280. Și aplaudă frenetic, schime, cântece și pulpe.

281. Se adună 'n sfatul țării ca cu toții să-i admire; > Se adună 'n s.ș. între ei să se admire > Și aceștia 'n sfatul țării se adun să se admire; 287. Tot ce-a fost peste hotară pehlivan și stârpitură; 289. Tot ce-i laș, perfid, nemernic, tot noroiul și toți hoții; 291. Astăzi f.ș.f. bălbâiții și g.; 292. Și gheboși cu gura strâmbă s.s.a.n.; 294. E rușine omenirii etc.; 295. Ș.a.c.n.l. și aceste stârpituri; 296. N.r. n'a.s. iee în băloasele lor guri; 297. Numele patriei noastre cei ajunse de ocară. 299—302 *barate ulterior, creion*; 299. Când în pânțele de mumă au vândut copiii robi; 300. A.m.d. nemernici și m.d.n.; 301. Reciproc se mai > R. stau etc.

La Paris, în lupanare de cinisme și de lene
 Cu femeile-i pierdute și 'n orgiile-i obscene
 305 Acolo v'ați pus averea, tinerețele în stos
 Ce a scos din voi apusul, când nimic nu e de scos
 Ne-ați venit apoi, drept minte o sticlură de pomadă
 Cu monoclu 'n ochi, drept armă bețișor de promenadă,
 Drept știință având în minte vre un vals din Ball-mabil
 310 Voi cu fețe vestejite și cu creieri de copil
 Iar în schimb cu-averea toată vr'un papuc de curtezană...
 O te-admir progenitură de origine Romană !

Când în mijlocu-ăstui secol vi s'a dat pe mână toate
 Tot poporul încă tânăr, ați urnit* pe a lui spate
 315 Tot deșertul minții voastre, niște mizeri comediați,
 Spuma cea mai otrăvită, asvârlită din Bizanț
 Deci înveninând prezentul și vânzându-i viitorul
 Pe o sută de ani nainte, ziceți că iubiți poporul ?

Și acum priviți cu spaimă fața noastră sceptic rece ?
 320 Vă mirați cumcă minciuna astăzi nu vi se mai trece
 Azi când orice creș din suflet, orice patimă ascunsă
 N'a rămas nediscusută, neivită, nepătrunsă,
 Când vedem că toți aciea, cari vorbe mari aruncă
 Numai banul îl vânează și câștigul fără muncă,
 325 Azi când fraza lustruită nu ne poate înșela,
 Astăzi alții sunt de vină, Domnii mei, nu este așa ?
 Prea v'ați arătat arama, prea ați ris de astă țară
 Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară
 Putrejunea cea de astăzi nu se trece cu spoială,
 330 Franțuzeasca și nemțeasca de-astăzi nu ne mai înșeală...
 Prea v'ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei

305. Ați dus aurul țării noastre, prăpădindu-l tot în stos; 306. *mai curând*: nu e de stos (*sic*); 308. Drept privire un monoclu, arma 'i* băț de promenadă; 310. Și cu fețe vestejite etc.; 313—318 *inclusiv*, barate cu creionul ultim; 314. Tot p.i. vergin, ați u.* p.a. lui spate; 315. T. d. m.v., mizerabili comediați; 316. Ciumă neagră > C. tristă și infectă, spumă neagră din Bizanț.

317—318. 1° Vi s'a dat o țară veche și cu inima senină
 I-ați înveninat suflarea și ați dus o la ruină.
 2° Căci i'nveninați prezentul și îi vindeți viitorul
 Pe o sută de-ani nainte, ziceți că iubiți poporul ?

După această linie de puncte, urma întâi :

Vi s'a dat pe mână toate: secol, ginte, limbă, țară
 Și din toate voi făcurăți o uncaltă de ocară
 Vă mirați cumcă minciuna astăzi nu vi se mai trece

pe cari, în chiar timpul transcrierii, le barează, întâile două urmând a fi reluate mai jos, ca v. 327—328 iar al treilea trecând drept v. 320; 321—322 barate la revizie; 327. P.v'.a.a.a., prea ați supt din astă țară; 329. P. c.d.a. n'o acoperi cu spoială [In cele din urmă, la revizia finală cu creionul, versurile 327—330 sunt barate].

Ca să nu s'arate-odată ce sunteți. Niște mișei.
Da, câștigul fără muncă iată singura pornire.
Virtutea? e-o nerozie, geniul? o nefericire.

335 Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă 'n colb de cronici
Din trecutul de mărire v'ar privi cel mult ironici!
Cum nu vii tu Țepeș Doamne, ca punând mâna pe ei
Să-i împarți în două cete, în smintiți și în mișei
340 Și în două largi palate tu cu sila să-i aduni,
Să dai foc la pușcărie¹⁾ și la casa de nebuni.

D. Dacă nu posedăm manuscriptul original, de pe care s'a cules *Scrisoarea a III-a* pentru *Convorbiri* — și Ibrăileanu a deplâns în dese rânduri pierderea manuscriselor de tipografie — avem în schimb o versiune, aș spune, chiar mai prețioasă. E revăzută, corectată și pusă la punct de însuși Eminescu, cu toate că în *Timpul* din 10 Maiu 1881 notează că reproduce după *Convorbiri literare*. Revista ieșană, se știe, nu avea o corectură prea atentă. Dacă și textul din *Timpul* nu e scutit de anume greșeli de tipar, lesne reparabile altminteri, are în schimb meritul că poartă viza poetului și că rezolvă unele erori, trecute cu vederea, ale *Convorbirilor*. E, ca să spunem astfel, un text autentificat. Grație acestei versiuni am putut îndrepta unele veisuri pe care tradiția le consacrase într-o anume formă, cu toate că manuscrisele spuneau altfel

Textul din *Timpul* sporește și completează punctuația (vers. 2), sau lasă de o parte anume moldovenisme (*fermecare* nu *fărmecare*), dar mai ales intervine, modificând anume versuri, fie că o face acum întâia oară, fie că restituie anume forme, consecvente în manuscrise (deci și în ms-ul predat *Convorbirilor*) și pe care revista le escamotase. Lăsăm întâi să urmeze acele versuri, și după aceea lămuririle noastre:

Versul 42: Strigăte de Allah! Allahu! se aud pe sus prin nori

» 76: De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini

» 152: Cad asabii ca și pâlcuri, risipite pe câmpie

» 154: Când săgețile în valuri, care șueră, se toarnă

Toate versiunile manuscrise ale *Scrisorii a III-a* poartă *Allab!* *Allabu!* așa cum cetitorul poate constata din transcrierile și chiar din anume din facsimilele noastre.

În B. versul 76, cum se poate observa la locurile respective, suna: (*Am venit să mi te închini*) — *De nu vrei, a ta coroană s'o prefac în vârf de spini* iar în C. (*Am sosit să mi te 'nchini*) — *Să nu schimb a ta coroană într-o ramură de spini* care a trecut și în manuscriptul *Convorbirilor*. Modificarea acestui vers este, așa, dar recentă, de ultimă oră.

Toate versiunile au, consecvent, *Asabi* și nu *Arabi*. E drept, că cu o singură excepție, unde *s*-ul se vede clar, pretutindeni el poate fi confundat cu *r*. Iată însă două crâmpce din aceeași pagină a *Fragmentelor-Hurmuzachi*, pe cari Eminescu le tradusese în 1878: «În partea osmană, avântura o forma oastea sprintenă de Asabi, apoi în centru era simburul oștirii, spahii[i] și enicerii...» și «Începutul bătăliei urmă printr'un atac înfrângător, escutat c'o strălucită viteză de cavalerii franceji, asupra detașamentului de Asabi, spahii și ieniceri, pus în fruntea luptei cari răsturnași, claie pe grămadă, fură parte măcelăriți, parte reîmpinși spre centru»²⁾

Asabi, cu literă mare, așa cum e și în toate versiunile-manuscrise și cum va fi fost și în copia pentru *Convorbiri*, care au cules *Arabi* și de atunci toți editorii am repetat: *Arabi*. În textul *Timpului* e: *asabi* și lucrul mi se pare demn de relevat. Ca să evite confuzia, la îndemână, între *Asabi* și *Arabi* și pentru ca, într'un fel, să atragă

333. Furătura fără muncă, iată singura pornire; . 334. Virtutea e-o nerozie etc. [*întâiul semn al întrebării, ulterior, creion*]; 335. Așa dar lăsați > Ne lăsați măcar strămoșii ca să doarmă 'n colb de cronici; 336. D.t.d.m. vă privesc cel mult ironici! [*etaj, v'ar privi, creion, apoi cerneală*]; 339. Să-i zidești în două temniți ale veacului minuni, > Și în două așezăminte tu cu sila să-i > Și în două temniți large tu cu sila să-i aduni [*etaj, largi palate = creion ultim*]; 340. Să dai foc la pușcărie, foc la casa de nebuni.

¹⁾ *Timpul*, VII, 211, Duminică 26 Sept. 1882: «De altminteri ele au fost judecate definitiv și fără apel în ziua în care d. Dimitrie Brătianu, suindu-se pe tribuna Camerii [27 Aprilie 1881] a invitat pe oamenii de treabă să se pue pe lucru, iar pe hoții partidului a promis să-i trimeată la pușcărie. Din nenorocire, dacă ar fi voit sau ar fi putut să se ție de cuvânt, nu s'ar fi găsit destule temnițe ca să-i căpătuiască pe toți cei din urmă».

²⁾ Eudoxiu Hurmuzachi, *Fragmente...* I, pag. 272.

atenția și zețarului și cetitorului, că nu de *Arabi* e vorba, Eminescu a aflat cu cale să scrie, de astă dată *asabi*, cu literă mică. Restituirea aceasta, plină de peripetii, se cuvine așa dar să o ținem în seamă la viitoarele ediții.

Versurile 153—154 au, de astă dată, forma și punctuația următoare:

In genunchi cădeau pedestri, colo caii se răstoarnă

Când săgețile în valuri, care șuieră, se toarnă.

Când și nu *cad* aduce de sigur o nuanță, la care cetitorul va adera sau nu, după ce va fi confruntat versiunile respective din B., (vers. 227—228) și C. (vers. 179—180) și, după cum va crede că se află sau nu în fața unei erori de tipar, în gazetă. In ce ne privește, acceptăm și forma și punctuația din gazetă.

Nu ni se pare că ar putea veni dela altcineva decât dela însuși Eminescu.

* * *

O curiozitate firească, de oarece prestigiul acumulat de ani ar fi fost drept să-și aibă corespondentul, cât de plăpând, în cutia de rezonanță a contemporaneității aceleia, ne-a îndemnat să urmărim, în periodicele și în presa de atunci, ecoul *Scrisorii a III-a*, publicată în atât de solemne momente și cu un atât de bine dozat explosibil într'însa. Căutarea noastră a fost zadarnică. Negreșit nu putem pretinde să fi epuizat investigația, dar impresia noastră e că ecoul se cuvine căutat mai curând în reacțiunile presei de opoziție decât în aprobările publice ale comilitonilor, pentru care vorbise atât de răspicat. De aceea lăsăm să urmeze câteva crâmpes din articolele *Telegrafului* și *Românului*, de după publicarea *Scrisoarei a III-a*. Ele nu mai au nevoie de comentariu. Adăogăm, totodată, și un fragment dintr'un foileton al *Românului*, în care figurează și numele lui Eminescu.

Telegraful, XI, 2737, *Vineri 19 Iunie 1881*:

«Ziarele care se disting printr'un limbaj violent și necuviincios sunt incontestabil *România Liberă*, *Binele public* și *Timpul*. Aceste foi au întrebuițat cele mai infame calomnii la adresa unor persoane onorabile, ele au avut curagiul să atribue d-lor Ion Brătianu și Rosetti lucruri la cari nici cei mai înverșunați, dar serioși și leali inamici ai lor nu ar fi putut chiar presupune; ele au zis că miniștrii României, aceia cari au dat acestei țări libertatea, egalitatea, independența cu gloriă, *trebuie scupați în față*. Numai în aceste foi se găsește lipsa de respect, limbajul desfrânării și al curajului ce-l dă impunitatea... Și cu toate acestea, toți directorii și redactorii menționatei foi sunt profesori! Oare aceasta să fie misiunea profesorilor la noi în țară?...».

Telegraful, XI, 2788, *Sâmbătă 22 August 1881*:

«Este mai mult ca sigur că, dacă ar exista ordinul «Sânței Cânepe» despre care ne vorbeau mai astă primăvară tot cei dela *Timpul*, ei n'ar avea cutesanța să insulte în astfel de grad poporul român, etc.».

Românul, XXV, *Duminică 26 Aprilie 1881*.

(Din foiletonul «*Völkerkunde Osteuropas*» de *Lorenz Diefenbach*, de E. S. Ventî):

«Însă dacă totuși vor crede unii din cititorii acestei recenziuni că am criticat ici coala prea aspru, noi nu le putem răspunde decât că, dacă am combătut cu asprime, am combătut în calte scrierea unui autor, d'a cărui erudițiune d. Maiorescu a fost pătruns într'atâta, încât l-a propus *membreu onorar al Academiei Române*. Am fost dar în drept d'a combate amar, cel puțin mai în drept decât d. Maiorescu, când a criticat niște scrieri, precum sunt poeziile «Junimii clericale din Arad».

Știm ce va să zică *critica* și, aprepând efortul ei, am citit cu bucurie unele din observările critice ale d-lui Maiorescu; ne-am dislusionat însă văzând că observările polemice, devenind personale, produc desbinări stricacioase. Până unde poate merge uă asemenea direcție, ne-a arătat-o mai ales atitudinea d-lui Maiorescu față cu uă întreprindere atât de laudabilă, precum a fost redactarea (*în notă*: prin d. Vas. Urechia Alecsandrescu) «Albumului macedo-român». D. Maiorescu n'a binevoit a participa la compunerea acestui album și anume în mod demonstrativ, căci atitudinea d-sale fu imitată de către d-nii: Iacob Negruzzi, Gane, Slavici, Eminescu, Maiorescu etc.

Uă asemenea procedere demonstrează scopul criticei, și urma ei va fi că de observările polemice se vor folosi numai străinii, precum și s'au folosit câțiva scriitori germani, cari și-au bătut joc de nația română, basându-se pe motive reproduse din observările polemice (ici coala prea negre) ale d-lui Maiorescu».

Românul, XXV, *Joi 14 Maiu 1881*:

(La *Sumarul Revistelor* :) «Convorbiri Literare nr. 2 din luna Maiu 1881: Serghe Pavlovici, nuvelă de Leon Negruzzi. Scrisoarea a treia, poezie de M. Eminescu, etc., etc.

Românul, XXV, *Sâmbătă 16 Maiu 1881*

(comparație între 2 portrete: unul zugrăvit de «penelul opozițiunii» în *Timpul* cu data de 14 Maiu și altul din *The Times*):

«Faptele cele bune ale ficcărui om, de către nașunea sa cată să fie mai aprețuite și mai răsplătite.

Fie care națiune de către fii săi trebuie să fie mai aprețuită, mai stimată, mai iubită.

Adece avurăm durerea d'a constata că partitele la noi sunt atât de lipsite de principii și de simțiminte naționale încât ele denigră nu numai pe bărbații cei mai buni dară pe însăși națiunea lor.

Pentru instrucțiunea națiunii datorii fiind a-i semnală viciul, supt orice formă s'ar presinta el, punem aci, supt ochii iei, ce zice ieri chiar opozițiunea, în *Timpul* cu data de 14 Mai.

Iacă portretul României de astăzi eșit din penelul opozițiunii».

Românul, XXV, *Vineri—Sâmbătă*, 22—23 *Maiu* 1881 :

(insertiune:) «Dumitru George Ionescu [Take Ionescu], Doctor în drept dela facultatea din Paris, îmbrățișând profesiunea de avocat, se însărcinează cu orice procese, atât în București cât și în provincie».

Românul, XXV, *Duminică* 5 *Iulie* 1881 :

«Strâns în cleștele evidenții, *Timpul* încearcă acum s'o sucească și s'adăpostească supt injurii și glume neadevărul ce-a înaintat.

Nici nu ne așteptam la altceva; înjurătura este cel din urmă și cel mai puternic argument al omului ce n'are nici demnitate, nici rușine.

La asemeni argumente nu răspundem; am lăsat și tot-d'a-una vom lăsa protivnicilor noștri acest privilegiu, pentru că cu adevărat bine și ntr'un mod meritat îi zugrăvește și-i împodobește.

Stilul e omul.

Timpul e icoana celor ce-l scriu și-l inspiră».

Românul, XXV, *Joi* 6 *August* 1881 :

«Vedem în toate zilele ziare care atacă guvernul și partita liberală națională în modul cel mai înverșunat. Unele nu se mulțumesc a gratifica persoanele miniștrilor cu epitetele cele mai triviale și merg până a inventa din senin lupte sângeroase între soldații noștri și ai unei puteri vecine. Alții fac apel la divisiuni intestinale de mult uitate și la asmuțiri de tot felul».

«Savanții dela *Timpul* divid populațiunea României de astăzi în *autochtoni de munte și imigranți de baltă*». («etnologia dela *Timpul*...» — se cere ordinul sf. cănepe pentru «greul Serurie, greul C. A. Rosetti, bulgarul Mihalescu» — «oare 11 Februarie fost-a el făcut numai de d. C. A. Rosetti?»).

«Cel care a scris articolii susmenționați în *Timpul* nu numai că nu cunoaște istoria României, dar crede încă că cetitorii lui nu știu nici ce-au văzut cu ochii lor».

«Fiți albi, roșii, albastri, cum veți voi, dar fiți Români, iar nu maimuțe străine, care abia îngână limba lor maternă și pun pe alții să scrie că ei sunt singurii Români autochtoni».

Românul, XXV, *Vineri* 14 *August* :

(Polemică în legătură cu «*faimoasa teorie*, așa cum născocitorului dela *Timpul* îi place a numi asemenea enormități»).

«De trei săptămâni redactorii organului reacționar repetă că partita națională-liberală este compusă din străini și venetici și ca să-i dea un asemenea caracter luând de basă numai numele propriu străine nu au ajuns la alt rezultat decât să citeze și să repete în fiecare zi vr'uă șapte nume din care încă nici acele nu sunt toate străine. Vecinic Carada, Giani, Ferichide și încă câțiva; aceiași ș'aceiași. Dar pentru D-zeu ! Cred oare cei dela *Timpul* că au a face cu copii sau socot că toate escentricitățile ce le trec prin capetele lor de monomani sunt bune de dat publicității ?». («epileptici articoli» — «redactor poznaș dela un ziar de insulte [ce] repetă în fiecare zi numele a câtorva onorabile persoane cari s'au întâmplat să nu-i placă»).

SCRISOAREA IV

«Convorbiri Literare», XV, 6, 1 Septembrie 1881

Am lămurit în argumentul *Scrisorii* precedente, a *III-a*, împrejurările care hotărâseră numerotația așa cum figurează ea în ms.-ul 2282, unde, înăuntrul ciclului, *Scrisoarea a IV-a* poartă titlul de *Scrisoarea II* (cf. facsimilul, vol. I, pag. 153). Cum *Scrisoarea a III-a* apare, din bine gândite temeiuri, în numărul de Maiu, *Scrisoarea* rămasă nepublicată primește în chip firesc, numărul IV. Dar dacă este dată publicității mai târziu și apare abia peste trei luni în *Convorbiri Literare*, adevărul este că era sfârșită, sau aproape, încă din Martie 1881 de vreme ce i se asignamea rândul înaintea *Scrisorii a IV-a*¹⁾. Căror pricini se datorează această lungă pauză nu se poate ști deocamdată. Se poate ca totul să fie o simplă întâmplare, se poate să fie una determinată—singură biografia amănunțită și deducțiile ce s'ar putea trage din activitatea ziaristică a lui Eminescu, pentru răstimpul acesta, să aducă un început de precizuni.

Așa cum s'a remarcat de timpuriu, *Scrisoarea a IV-a* a primit într'însa aluviunile a nenumărate poeme și fragmente mai dinainte încercate și, în deosebi, pentru partea idilică a *Scrisorii*, toate sugestiile de cadru și atmosferă din *Diamantul Nordului*. În 1902, puțin timp după ce manuscrisele poetului sunt donate Academiei, d-l Rădulescu-Pogoneanu identifica în textul de mai jos, *Cum cântam odinioară*, sfârșitul *Scrisorii a IV-a*²⁾. În 1904, Ion Scurtu semnală, în manuscrisul poemului dramatic, *Bogdan-Dragoș*, prezența celui cadru de basm, al castelului singuratic, în care se desfășoară idila *Scrisorii a IV-a*³⁾. Edițiile postumelor, ce s'au urmat, au descoperit alte punți de legătură cu poemul *Gemenilor*.

Edițiile Constantin Botez și D. R. Mazilu nu uită a înregistra, mai sumar sau mai detaliat, toate aceste materiale cari au premers și pregătit elaborarea *Scrisorii a IV-a*. Uneori minuțiozitatea aceasta împrumută aspecte, străine de intenția editorului, cum e de pildă la d-l D. R. Mazilu, care, după ce socotește pentru fiecare grupă de versuri, care de unde «provine», ajunge la încheierea următoare: «Astfel au fost reunite fragmente din încercări poetice, alcătuite în diferite epoce, fie alăturându-se unul de altul, fie legându-se printr'un total de 21 de versuri nouă, pentru a forma o variantă de 200 de versuri a unei noi poezii»⁴⁾. Ceea ce ar putea da o impresie falsă despre modul de lucru și despre autonomia formelor de creație la Eminescu, pentru care orice amănunt, oricât de vechiu, e gândit din nou, spontan și numai în raport cu tiparul la care se aplică. Altminteri, cu rezerva aceasta, mai exact cu precauția aceasta, este de sine înțeles că studiul *Scrisorii a IV-a* nu se poate lipsi de cunoașterea tuturor antecedentelor și tuturor poemelor în cari se întâlnesc urme și ecouri înrudite. Mai mult: editorii care lucrează monografic, cum e cazul d-lui D. R. Mazilu, sunt pe deplin îndreptățiți să concentreze toate materialele, autonome și postume înăuntrul fiecărui capitol. Cum am explicat, în desbaterea *Poveștii teiului* (vol. acesta, cap. respectiv) noi nu urmăm această cale, deoarece poemele încheiate, ca *Gemenii*, *Diamantul Nordului*, *Bogdan-Dragoș*, etc., se vor tipări la «Postume», așa cum *Călin Nebunul* sau *Fata în grădina de aur* se vor afla în volumul de «Literatură populară». Excepție facem, căci totuși excepție pare, pentru acele texte, cari, deși legate de un anume moment, precum *Iubita vorbește* sau *Desgust*, reprezintă stări de tranziție în procesul de elaborare al poemei, în albia căreia s'au și topit, în cele din urmă.

Este de sine înțeles, că pentru deplina pătrundere a versiunilor autonome, cercetătorul va trebui să se adreseze și materialelor, anterioare celor trei fragmente, ce publicăm în a¹⁾, a²⁾, b) și c).

Ms. Ca și pentru celelalte *Scrisori*, precedăm versiunile autonome, de acele texte, fragmentare sau subordonate, ale căror vestigii urcă fie la anu de studenție ai Berlinului, fie la aceia ai Iașilor. Schema de mai jos, alcătuită cronologic, va fi completată de lămuririle fiecărui text în parte.

¹⁾ Se reamintește că scrisoarea trimisă de Eminescu la 18 Martie 1881, lui Iacob Negruzzi și în care se vorbește de textul *Scrisorii a IV-a* subînțelege, de fapt, textul *Scrisorii a III-a* (cf. acel capitol).

²⁾ Ion A. Rădulescu, [Pogoneanu] *Din poeziile inedite ale lui Mihail Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 5, 1 Maiu 1902.

³⁾ Ion Scurtu, *Drama lui Eminescu: Bogdan-Dragoș*, în *Sămănătorul*, III, 3, 18 Ianuarie 1904.

⁴⁾ M. Eminescu, *Poezii și variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 449.

I. Fragmente anterioare

a ¹) 2262, 160 v. (<i>Cum cântam odinioară</i>)	cca 1874
a ²) 2283, 42—42 v. » » »	
b) 2283, 43—46 (<i>Desgust</i>)	} cca 1876
2259, 202 v.—202	
c) 2278, 27 (+26 v.)—28 (<i>Iubita vorbește</i>)	} 1876
2260, 22—21	
2262, 166	

II. Versiuni autonome

A. 2276 ^I , 83, +4 versuri din 85	cca 1879—1880
B. 2276 ^I , 82 v., 83., 84 v., 85—96	cca 1880
C. 2282, 25—36 (titlu: <i>Scrisoarea II</i>)	cca 1881

I. Fragmente anterioare.

a^{1 2}) Finalul *Scrisorii a IV-a* — numit după întâul vers, *Cum cântam odinioară* — se află redactat, întâia oară, în vremea studenției berlineze, în ms.-ul 2262, 160 v., în contrapagină cu versuri din *Călinul* berlinez, înregistrate în vol. I, cu scrisul acela gotic, caracteristic la epoca aceasta și, după aceea, transcris în 1876, în ms.-ul 2283, 42—42 v. în vecinătatea altor copii contemporane, precum *Călin II*, *Desgust*, etc.

Acest al doilea text, copia din 2283, e de îndată supus câtorva prefaceri de amănunt.

Am fi putut tipări cele două versiuni, ultima din 2283, la etaj și prima, cea din 2262, depășită, la subsol. Cum, însă, economia de spațiu ar fi fost nulă, am preferat procedeul celor două coloane. Cetitorul va lua seama însă și la subsolurile respective.

a¹) 2262, 160 v.

Cum cântam odinioară
În divin' impertinență
Ș'ale cântecului noduri
Erau ritme și cadență

5 Gândirea* străbătea noaptea
Mii cărările 'n dumbrave
Lumi 'ntregi inima['n] mine
Ii cânta un dulce ave

10 Ave blând ca și suspinul
Dintr'al zefirului flaut
Și pin stele distrămate
Aflam taina ce o caut

15 Ah și azi o caut încă
E același cântec vechiu
Cântul liniștei eterne
Ce îmi sună în urechi

20 Liniște,* pace... o pace
Unde ești — pe care stea
În ce lumi fără de dorințe
Fără gând e partea mea

a²) 2283, 42—42 v.

Cum cântam odinioară
În confuzie divină
Și 'nnodam a mele versuri
Cu icoane de lumină

Străbăteam a nopții umbre
Și cărările 'n dumbrave
Lumi 'ntregi duiosul suflet
Înstrună un dulce Ave!

Răspundea atuncea codrul
Prin al zefirului flaut
Și prin stele risipite
Aflam taina ce o caut.

Căci și azi o caut încă
E același cântec vechiu,
Setea liniștei adânce
Care-mi sună în urechi

Liniștire... pace, pace!
Unde ești pe care stea —
În ce lumi fără dorințe
Fără gând e partea mea?

7. Lumi 'ntregi inima-mi plânge; 8. Ii st[runa]* > Ii cânta etc.; 11. Ș.p.s. risipite; 22. Nu mai poate să* mai* zică*.

3. *Lecțiune Botez și Mazilu*: Ș'ale cântecului moduri (afară de grafie, sensul e confirmat de coloana a II-a).

7. *Lecțiune Botez și Mazilu*: Lumi 'ntregi etc.

2. În divin' impertinență; 3. Ș'ale cântecului noduri
4. Erau ritmu și cadență; 5. Gândul meu străbătea noaptea; 6. Mii cărările 'n d.; 7. Lumi 'ntregi inima 'n mine; 8. Ii cântă [un] dulce ave! > I.c. [un] d. Ave!; [de fapt: îi pentru un]; 9. Ave blând ca și suspinul; 10. Dintr'al zefirului flaut; 13. Ah! și azi o caut încă; 15. Cântul l.e.; *Strofa 17—20 barată ulterior.*

	E sfărmat de mult organul Și 'n strigări irregulare Vechiul [cântec] mai străluce Cum în nopți isvorul sarc	Azi organele-s sfărmate Și 'n strigări iregulare Vechiul cântec mai străbate Cum în nopți isvorul sare
25	Orga este sfărmată Și maestru-a nebunit Și sălbatec sună cântul Cel etern neisprăvit	Și prin gânduri suflă vântul Capu-mi arde pustiit Și sălbatec sună cântul Cel etern neisprăvit
30	P'ici pe colo mai scântee Strălucind adânc bolnavă Câte-o rază mai curată Din a geniului lavă	P'ici pe colo mai scântee Tristă, palidă, bolnavă Câte-o rază mai curată Din a geniului lavă
35	Altfel șueră și strigă Scapără și rupt răsună Se împing tumultuase Și sălbatece pe strună	Altfel șueră și strigă Scapără și rupt răsună Se împing tumultuase Și sălbatece pe strună
	Unde-s șirurile limpezi Din cântarea ce-am gândit Ah ! e orga sfărmată Și maestru-a nebunit	Unde-s șirurile limpezi Din cântarea, ce-am gândit ?— Ah ! organele-s sfărmate Și maestru-a nebunit.

b) Textul intitulat *Desgust* se află în 2283,43—46, transcris, cu cerneala violetă a atâtor alte copii (*Călin II*, *Despărțire*, *Cum cântam odinioară*, etc.) în 1876, către toamnă. El se vede a fi o copie, de pe un text anterior, din care ni s'a păstrat o filă numai, (cu jumătatea din urmă), de proveniența (mărimea și culoarea) filelor caietului 2278, din care s'au rupt și filele folosite în ciornele fragmentului *Iubita vorbește*. Cerneala și grafia acestei variante, pe care am și trecut-o în subsol, amintește scrisul și cerneala, întâlnite în *Călin II*, deci sfârșitul lui 1875, începutul lui 1876. Ea figurează în 2259, 202 v.—202.

b) 2283,43—46

DESGUST

Ce v'asămănați cu mine viața mea zavistuiind,
Ce nu curge ca a voastră ci se sfarmă picurând?
Voi ce-ați fost mânați în lume de al dorului impuls
De a inimei bătaie cu sălbaticul ei puls
5 Sucul patimelor crude însă dulci cu toți l'ați supt,
V'a fost sufletul ferice deși poate e azi rupt.
Ce v'asămănați cu mine voi cu inime de foc
Voi cu gândul la speranțe și cu zile de noroc?
De-ați zîmbit [?], zîmbiri senine, plâns'ați? plânsul v'a răspuns
10 Ați avut un suflet, care de al vostru s'a pătruns.
Ce-ați cătat în astă lume, ați găsit: amor și milă.
Căutat-am eu vr'o dată ceea ce-mi aduce silă?
Nu sunt rău fiindcă nimica nu merită ca să fiu,

21. E sfărmat de mult organul > Dar > Azi o. etc.;

25. Orga este sfărmată; 26. Și maestru-a nebunit;

30. Strălucind adânc bolnavă.

b)—6. V'a fost sufletul ferice deși poate azi e rupt [semnul de metateză, care indică ordinea dela etaj, pus greșit];
13. Variantă intenționată, nefinită: că nici ați* mcria să fiu, scris deasupra, un violet mai deschis; lecțiunea incertă.

15 Dar tot [una] îmi e mie de-aș muri ori de sunt viu;
 Tot ce mișcă [viața] voastră pentru mine-i ironie
 Ziua de-azi îmi spune aceeași ce mi-ar spune și o mie,
 Nu m'am săturat de viață deșertând al ei păhar
 Ci a voastră bucurie mie îmi face amar...
 Nu știu este al meu suflet mestecat atât cu fiere
 20 Cât preface bucuria, fericirea în durere[?]
 Este inima-mi bolnavă că preface-amoru 'n ură
 Sau că ghiața o 'ncălzește și îngheață la căldură
 Este mintea mea altminteri, de privesc în lume-amar
 Ca prin negură și ceață și prin negru ochelar;
 25 Dară știu cumcă iubirea mie-mi face neplăcere
 Tot ce-i dulce, blând mă împle de dispreț, de chin și fiere.
 Altu 'n ochii dragei sale mii de lucruri văd că 'nvață
 Eu? Iubirea mă respinge, frumusețea-mi face greață
 O cadavre, despre cari sufletu-mi nici vra s'auză
 30 Nu rîdeți căci vă văd dinții disbrăcați de a lor buze —
 Mie-mi pare cumcă ochii ce îi văd rotunzi, lucind,
 Mâni în bolțile osoase le-oiu vedè painjenind.
 Voi sfințiți cu mii de lacrimi un amor, instinctul van,
 Simțirea, pe care câinii o au odată pe an —
 35 Numiți mare opintirea, căreia vă faceți robi
 Gloria, închipuirea, ce o mie de neghiobi
 Despre voi pot să o aibă — numiți mare vr'un pitic
 Cc-o beșică e de spumă într'o lume de nimic,
 Orice frază lustruită pentru voi e adevăr
 40 Vă credeți stăpâni pe moarte când vă duce ea de păr.
 De trăiți, trăiește altul, robi de Demiurg învinși
 El prin gura-vă răsuflă, împingând sunteți împinși.
 Bucuros, nu tu te bucuri și de plângi iar nu tu plângi
 Căci al tău nu e nimica nici trăind, nici când te stingi.

18. Ci pentru că bucuria mie etc.

2259, 202 v.—202

S'a lămurit, la locul respectiv, absența unei file, ce va fi conținut înțele 26 versuri. (Unde reproducem un singur cuvânt, înseamnă că pentru rest versul e identic). 27. Altu 'n ochi-amantei sale m.d.l.v. că'nvață > Altu 'n ochii dragei s. etc.; 28. Eu? iubirea m.r. frumusețea 'mi f.g.; 29. O cadavre, de-o suflare pe pământ vă mai susține > O, c., de-o s.p. pământ ținute, duc*; 30. id.; 31. rōtunzi*; 32. painjenind; după v. 37 urman două versuri barate încă de atunci, după ce a fost de transcris:*

32 bis—32 ter. Unde e mărgăritarul dulce și neperitoriu
 Să mă facă ca să-mi treacă uritul de care mor.

33. V.s.c.m.d. lacrimi—amorul, instinctul van; 34—36. id. [minus oarecari virgule]; 37. D. voi o pot să aibă. Numiți mare pe-un pitic; 38 de nimic —; 39. Orice vorbă lustruita etc.; 40. V.c.s.p. soartă, când v.d.e.d.p.; 41. trăește; 42. El prin gura voastră suflă, de 'mpingeți sunteți împinși.

43—44. De te bucuri, nu te bucuri, și de plângi, iar nu tu plângi
 A trăi nu-ți este dreptul, dreptul tău e să te stingi.

45 Nu simțiți că risul vostru e un rîs străin — nebuni !
 Nu simțiți că 'n proaste lucruri voi vedeți numai minuni ?
 Nu vedeți c'amorul vostru serv'o cauză din natură
 Că-i sămânța unor viețe ce sămânță sunt de ură ?
 Nu vedeți că risul vostru, e în fiii voștri plîns —
 50 Căci al tău nu-i nici cadavrul, când viața ți s'a stins.
 Imi păreți ca o ființă, care mișcă mii de măști
 Povestesc ca papagalii mii de glume și povești
 După toate[:] ori frumoase, ori urite *un* actor
 Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
 55 Ce-a spus veacuri dup' olaltă, ce va spune veacuri încă
 Pân ce soarele s'a stinge în prăpastie adâncă.
 Totu-i mască pentru mine, însu-mi cu îmi par o mască
 Demiurg se mișcă 'n mine, vrînd să mă ademenească
 Imi oferă bucuria și să fiu cu voi de-o samă
 60 Numai să-mi orbească mintea și să nu spun cum îl chiamă.
 Imi dă tot... ce el numește tot... El cat'o nouă casă
 Vrea să puie și cadavru-mi l'a lui jocuri curioasă
 Și visînd o fericire lumei, fericire mie,
 Să alerg precum aleargă viața lor întreag'o mie
 65 Să 'mplinesc și eu o cursă și să treier înzadar
 Ca un cal legat la ochi-i împrejurul unui par.

 Totuși voi aveți în lume privilegiul fericirii
 Tot amorul, toată ura, îndulcirile simțirei;
 Sufletul vă este tânăr și mereu întinerește

51. I.p.c.o.f., care poartă mii de măști; 65. Să 'mplinesc și eu o cursă tot fugind cu mare foc.

62. *de fapt* : curioasă; 71. A.v.ș.p sunteți roțile mașinei; 74. S.b.c.ș.m., deși tânăr dar nu-s sclav.

Mai jos, pe aceeași pagină, cu un scris mai mărunț, tot din 1876, un vers răzleț :

Căci nună* ni-a fi moartea*, iar patu-ne sicriul

2259,202 v.—200

45. N.s.c.r.v. e un rîs strein. . nebuni; [*etaj*:: străin~] 46. In deșerte, proaste lucruri voi vedeți numai minuni; 47. *id.*; 48. Că-i sămânța unei viețe, ce sămânță e de ură; 49. fii[i]; 50. Al vostru-i numai cadavrul când viața vi s'a stins; 51. Imi păreți ca o ființă care poart'o mie de măști > I.p.c.o.f.c. poart'o mie măști.
 52. ca papagaii; 53. *id.*; 54. S.d.v.c.e.i., spune zeci și mii de ori; 55. Ce-a spus secolii dup'o-olaltă, ce va spune secolii încă; 56. Pân'ce moartea cufunda-va lumea 'n lumea* ei adîncă > P'. ce m.c.-v. în prăpastia-i adîncă; 57. *id.*; 58. Ș'ades demonul din mine, vrea să mă ademenească; 59. Imi oferă bucuria, ca și voi eu să trăesc > I.o.b. și să fiu cu voi de-o samă; 60. Numai să-mi o.m., și să uit precum îl chiamă; 61. tot... el cat'o etc.; 62. Să supue și cadavru'mi l'a lui jocuri curioase.

Urmau 2 versuri șterse :

62 bis—62 ter. Să mă-învețe ca piciorul să-l ridic frumos în danț
 La femei să spun minciune, să-mi pun sufletul în lanț.

63. Să visez o fericire etc.; 64. întreagă o mie; 65. Să încerc > Să 'mplinesc din nou > Să 'mplinesc și eu o cursă tot fugind cu mare foc; 66. Ca un cal legat la ochi[-]i împrejur de-un par... pe loc [*ulterior* : unui *deasupra lui* : de-un *indica tranziția la versiunea dela etaj*... împrejurul unui par]; după v. 66 *linia de puncte, schițată*; 67. *id.*; 68. T.a.t. ura, și dulcele simțirei > T.a.t. u, și plăcerile s.; 69. Sufletul vostru vi-i tânăr etc.;

70

La simțirea, la dorința ce într'însul încolțește
 Aveți viața și puterea... sunteți roți ale mașinei,
 Ce se mișcă 'n jur de soare prin puterile luminei —
 Am un singur privilegiu — mi-e urit, sunt trist, bolnav
 Sunt bătrân ca și moșnegii, deși tânăr... dar nu sclav.

c) Textul intitulat *Iubita vorbește* figurează în ms.-ul 2278,27 (+26 v.)—28 și are o dată certă, notată chiar de poet: 28 August 876 noaptea. E o transcriere caligrafică, ce, de îndată, a și fost supusă unor noi și ultime prefaceri, ce se pot urmări în subsolul imediat, reprezentând ultimul strat de variante.

Poezia a fost, dintru întâiu, încercată pe foi, de aceeași calitate, mai exact de aceeași proveniență, cu ale ms.-ului 2278, fie că detașate chiar dintr'însul, fie din alt caiet asemănător, și figurează (dimpreună cu alte câteva, de aceeași proveniență, în grup) în ms-ul 2260, 22—21. E o variantă tipic brouillonară, striată de nenumărate ștersături și aplicații (cf. alăturatul facsimil) dar care, organizate, așa cum le prezentăm, arată că fiecare strofă a trecut cel puțin prin două forme. Cum este anterioară, deci variantă, se cădea așezată în același subsol. Pentru a da însă transcrierii noastre cele mai bune condiții de urmărire, cu atât mai mult cu cât și este o etapă cu fizionomia ei, torturată dar unitară, am preferat să o tipărim în bloc, după versiunea evoluată. Cetitorul însă va ține seamă de lămuririle ce am dat și în urmărirea evoluției formelor, va începe cu cele vechi, din 2260, cele tipărite în bloc. Cu care prilej se vor consulta și crâmpelele din 2262, 166, schițate cu aceeași grafie și aceeași cerneală pe o coală — maculator — și amintind odată cu aceea de aici, și atmosfera din *Povestea teiului* și *Singurătate*.

Interesante prin detaliile biografice, copiate pare-se după natură (însăși ora vizitelor — *șapte fără zece* — nu pare să fie inventată), ele aduc în scenă un personaj, ce se mai întâlnește și 'n alte încercări de atelier, *mătușica*, și care va trebui identificată, cândva. Așa cum se prezintă, în cele două manuscrise, întâi în brouillonul trudit, și apoi în cel caligrafic — cu aceleași caractere grafice și mai ales pulsând de atmosfera aceluiași minut psihologic—n'ar fi exclus ca totul — brouillon și transcriere caligrafică — să fie opera unei aceleiași nopți febrile, în speță: 28 August 1876.

N. B. Unele aplicații ultime, cu o cerneală violetă mai închisă, din vremea *Poveștii Teiului*, tot la Iași, așa dar cu un an mai târziu, nu le-am încorporat textului dela etaj, dar au fost semnalate în subsolul respectiv.

c). 2278, 27 (+26 v.) — 28

IUBITA VORBEȘTE

Nu am chip în toată voia
 În privire-ți să mă pierd
 Cum îmi vine, cum îmi place
 Drag băiet să te desmierd

5

După gât să-ți pun eu brațul
 Cu săruturi să m'adap
 Și tăcând cu... ochii numai
 Să te 'ntreb clătind din cap

10

Să te 'ntreb în toată ticna
 Gură 'n gură, piept la piept
 « Tu pricepi ce 'ntreb acuma ?
 « Iți sunt dragă ? Spune drept ! »

70. C'orice simț, c'orice dorință ce din nou îi încolțește; 71. Aveți viața și puterea sunteți roțile mașinei; 72. luminei; 73. Am un singur privilegiu Mi urit, sunt etc.; 74. de și tânăr — dar nu-s sclav.

c). — 1. N.a. cum în t.v.; 4. D. băiet s.t.d. > D. copil s.t.d. > D. b. etc.; 11. « T.p. ce spun cu ochii ? » 15. D. mătuși > D. mătușe etc.

13—16. Dar abia ți 'ntind gurița
 Iaca sare cleampa ușii —
 Dumnezeu să te păzească
 De privirile mătușii !

15 Dar abia mi 'ntind eu botul
Iaca sare cleampa 'n broască —
De mătușe și rudenii
Dumnezeu să te păzească —

20 Iute capu 'n altă parte
Și mă uit în jos smerit -- --
Doamne, nu-i în lumea asta
Vr'un ungher pentru iubit

Haide tata, haide mama
Dur la deal și dur la vale
« Ba că vremea e frumoasă,
« Ba că ploaea e pe cale ».

25 Și ca mumii egiptene
Stau cu toți în scaun țepeni
Tu cu mânilor 'ncleștate
Tot cu degetele depeni

30 Iară tu sucești țigară
Smulgi la fire din musteți,
Și 'n vorbirca 'nteressantă
Torni câte-un cuvânt isteț !

35 Iară eu să-mi ascund rîsul,
Duc batista mea la nas —
Căci desvolți atîta spirit,
Ca vițelul de pripas

40 Și la ceas mecanicește
Înțelept te uiți și rece
Câte ceasuri ? toți întreabă
Ceasuri ? Șapte fără zece !

17. Iar eu > Imi întorc > Iară eu dau capu 'n laturi; 25. Și c.m. egipteni; 26. Ei în scaune stau țepeni;
În prima transcriere, ordinea strofelor 25—28 și 29—32, ce urmează, era inversată — reproducea de fapt, brouillonul
din 2260 — un sistem de cifre și semne indică noua ordine, dela etaj :

25—28. Iară tu sucești țigară
Smulgi la fire din musteți
Și 'n vorbirea 'nteressantă
Torni câte-un cuvânt isteț !

Ori cu mânilor 'ncleștate (a)
Tu cu degetele depeni
« Da cucoană, e a ploae
« Vreme bună pentru pepeni »

(a) anticipat : « Da cucoană... e a ploae > Stînd
cu mânilor > 'ncleștate > Șezi > Ori cu etc.

35. 'Tu desvolți a.s.,; 38. Tu te uiți c'o mină rece;

Toți cu mâinile în poale
 Ei pe scaune-a 'nlemnit
 Și vorbesc de slugi și cloște...
 Doamne, tare ni-i urît !

45

Cum nu poți în toată voia
 Cu gurițe să mă satori
 Și de-a brațelor strînsoare
 Să mă frâng vicleană 'n laturi

28 Aug. 876 noaptea.

Cu cerneala și scrisul, ceva mai târziu, din vremea Povestei Teiului (cca 1877):

41—42. Și să meargă nu l trece
 Nici prin gând.... ~

45—48. Strofa dela etaj a fost, aproape instantaneu, substituită următoarei din prima transcriere, (primă coloană), după care urma și data :

Și nu pot în toată voia
 În privire-ți să mă pierd — —
 Cum îmi vine, cum îmi place
 Drag copil să te desmierd (b)

(b) D. băiet s.t.d.

Din aceeași vreme, poate din aceeași seară de 28 August 1876, pe f. 26 v., deci pe fila albă din stânga poeziei, unde redactează forma definitivă a strofei Și ca mumii egiptene, aceste exerciții de rime și aceste stiburi (rostul alfabetului din dreapta nu e greu de bănuț): :

Cu «te-miri-ce» cu	Circe	h c d e
M	te-miri-ce	f g b irce
	ghirce	c l i j lir'ce
	hirce	m
	mirce	n p
		o q r
înderet		s
șirët		t z v
		u

Tu gândești fermecătoarea !
 Adorată mândră Circe
 Că mă satori c'o privire
 Cu zimbiri și cu te miri ce

Dragă cu gurița caldă
 Și cu mici picioare reci
 []
 []

Iară ochiul tău sticlește
 Că-i ~
 Clipitoru-i și șirët
 []

Mai jos, cu capitale arhaice, înflorate, gen Diamantul Nordului (2256) : CRAINICUL

[* * *]

2260, 22—21

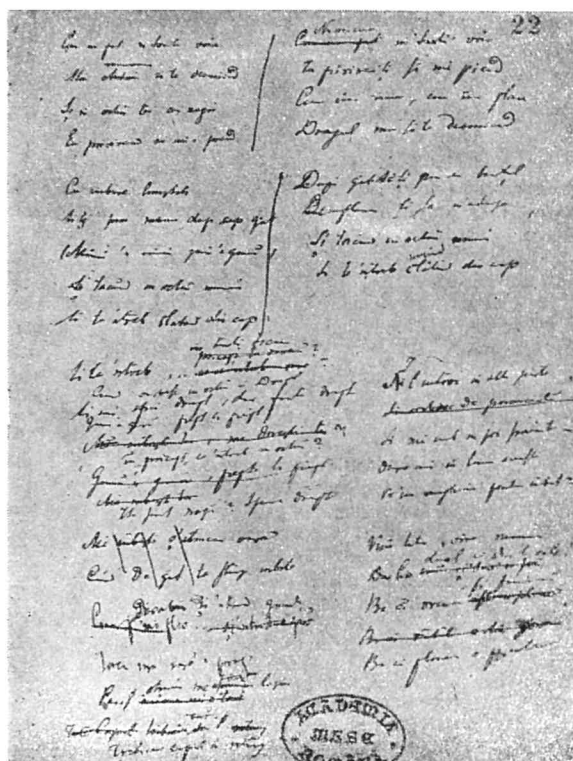
1—4. 1° Cum nu pot în toată voia
 Măi Mihai să te desmierd (a)
 Și în ochii tăi cei negri
 Eu privirea să mi-o pierd

(a) ulterior, Mihai tăiat și deasupra, indescifrabil, poate : române*
 — dar măsura ar pătimi — poate
 altceva ... în niciun caz : pri-
 viri ca în ediția Mazîlu.

2° Nu am cum în toată voia
 În privirea-ți să mă pierd
 Cum îmi vine, cum îmi place
 Dragul meu să te desmierd

- 5—8. 1° Cu iubire liniștită
Să-ți pun mâna după gât (b)
Și tăcând cu ochii mari (c)
Să te 'ntreb clătind din cap
(b) Să-ți p.m.d. cap; (c) Mână 'n mână,
gură 'n gură.
- 2° După gât să-ți pun eu brațul
De suflarea-ți să m'adap (d)
Și tăcând cu ochii mari
Să te 'ntreb mișcând din cap (e)
(d) Cu suflarea-ți etc.; (e) S.t.'n.
clătind etc.
- 9 12. 1° Să te 'ntreb... ce să 'ntreb oare?
Să-mi spui drept, dar foarte drept
Mă iubești tu, mă dorești tu?
Gură 'n gură piept la piept.
- 2° Să te 'ntreb... pricepi tu oare?
Când vorbesc cu ochii — Drept
~
- 3° Să te 'ntreb... în toată ticna
Gură 'n gură, piept la piept
Tu pricepi ce 'ntreb cu ochii?
Îți sunt dragă? Spune drept (f)
(f) Mă iubești tu > Îți s.d. etc.

(Pentru verificarea disocierii și organizării aplicașilor și implicașilor acestor trei stadii ale strofei 9—12, cf. facsimilul:)

IUBITA VORBEȘTE

Mss.-ele Academiei Române 2260,22 (16 cm. × 20 cm.)

Ideea se continuă într-o strofă la care renunță, o barează (continuarea aceasta se leagă de 1° al strofei anterioare):

Mă iubești ș'atuncea oare
Când de gât te strâng iubite[?]
~

- 13—16. 1° Cum mă plec... și 'ntind o gură (f¹)
Iaca ușa sare 'n prag
Parcă inima mi-o taie
Capul trebui să'l retrag
Lecțiune Mazilu: (f¹) Cca' ai plec...
- 2° Dar abia ți 'ntind gurița (g)
Iaca ușa sare 'n prag
Parc' atunci mă trece-un leșin (h)
Trebuie capul să retrag (i)
(g) Și abia etc.; (h) Parc'atunci m'apucă
un leșin; (i) Iute capul mi'l retrag

17—20. Să-l întorc în altă parte
Să mă uit în jos smerit — (j)
Oare nu-i în lumea aceasta
Vr'un ungheriu pentru iubit?

(j) Să vorbesc de porunceală; [lecțiune
Mazilu: S.v. de promenadă]
ulterior, primul vers al strofei acesteia
e modificat: Il întorc în altă parte dar
modificarea nu se urmează și la versul ur-
mător; ceea ce se va întâmpla în transcri-
erea, pe curat, din 2278.

21—24. 1° Vine tata, vine mama
Dur în sus și dur în jos
Ba că vremea este-a ploae
Ba că vântul e din jos

2° Vine tata, vine mama
Dur la deal și dur la vale!
Ba că vremea-a fi frumoasă
Ba că ploaea e pe cale

25—28. 1° Iară tu-ți sucești țigară
Și scoți fire din musteți
Și l'a mumei* lungi reflecții⁽¹⁾
Tu răspunzi foarte isteț: ⁽²⁾

2° Iară tu-ți sucești țigară
Ori smulgi fire din musteți
Și l'adâncele reflecții
Tu răspunzi foarte isteț:

Lecțiune Mazilu: (1) Și la mine legi r.;
» » ; (2) Tu respingi f.i.

29—32. 1° De cucoană, o să ploae
Și de asta chiar mă tem
Popușoii n'au nevoie
~

2° Da cucoană, o să ploae
De și tare m'ar miră (k)
Când veniiu la Dumneavoastră
A senin par că eră
(k) Și de asta mult mă mir.

N. B. Strofele acestea 25—28 și 29—32 trebuiesc legate de cele respective, din subsolul lui 2278.

33—36. 1° Iară eu boțesc batista
Ș' aspirând o duc la nas
Tu vorbești așa cu* minte* (l)
Ca vișelul de pripas
(l) Căci > Tu v. etc.

2° Iară eu boțesc batista
Fără scop o duc la nas
Căci tu știi vorbi [cu] spirit (m)
Ca o vită de pripas
(m) Tu le-arăți* > Tu vorbești >
Tu desvolți atâta spirit > Căci tu
știi vorbi cu* minte*

37—40. 1° Vine-o pauză, trece alta (n)
Apoi cați mecanicește
La ceasornic... vremea trece⁽²⁾
In[tr'un glas]* ~

2° Și la ceas mecanicește
Tu te uiți, cu ochiul rece
Câte ceasuri, toți întreabă (o)
« Ceasuri? șapte fără zece ».

(n) Ș'ap[oi] > Vine-o pauză, și 'ncă o pauză
Lecțiune Mazilu: (3) La cortină...

(o) Câte ceasuri te întreabă ;

41—44. 1° Pe genunche tuturor (p)
Mânile li s'a unit
Unul ride, altul cascade (q)
Doamne, tare ni-i urît

2° Toți țin mâinile în poale
Și pe scaune-a 'nlemnit
Și vorbesc de slugi și cloște...
Doamne ! tare ni-i urît !

(p) Pe genunchi mâinile toate;
(q) Și tot > Unul etc.

45—48. 1° Cum nu pot în toată voia
În privirea-ți să mă pierd
Cum îmi vine, cum îmi place
Dragul meu să te desmierd.

2° Ah de ce nu pot în ticnă
În privirea-ți să mă pierd —
Cum mi-i voia, cum îmi place
! Drag băiet, să te desmierd

2262, 166

[* * *]

Ce te frângi gingaș din șele
Ca din braț să-mi scapi în laturi

Tu cu buze subțirele
Vrei cu vorbe să mă satui
Și ușor te frângi din șele
Te desfaci din braț în laturi (a)

(a) Ca d.b. să-mi scapi i.l. > C.d.b s.-mu fugi i.l.;

1° Ce te aperi să-ți dau pace
Nu l' de-acuma nu te scap
Părul galbăn ți-oiu desface
Cu un braț pe după cap

2° Ce te aperi? Nu-ți dau pace
Că de-acuma nu te scap
Pune-mi brațul tău iubită
Suspînând pe după cap

3° Să te aperi e zadarnic
Că de-acum nu te mai scap

4° Brațul meu să nu-ți dau pace
Ți l'am pus pe după cap
Părul galbăn ți-oiu desface
Și din mâni nu te mai scap

5° Mâna mea să cate treabă (b)
O am pus pe după cap
Să te aperi ți-i degeabă (b)
Că de-acum nu te mai scap

(b) M.m. își face treabă;

(c) ~ lasă-mi mâna > ~ ți-i degeaba;

1° Inimioara nu se 'ndură? (d)
Nu știu tu cum mic-mi placi
Mână 'n mână, gură 'n gură
Dragă fată mă împaci

2° Te iubesc peste măsură!
O rămâi, rămâi pe piept (e)
Mână 'n mână, gură 'n gură
Mă rupești tu? spune drept

(d) Mititico, nu se 'ndură;

(e) *La sfârșitul strofei, voind parca să înlocuiască versul din (e), dar nesudat perfect: Ochi în ochi, și piept la piept*

Versiuni autonome.

A.—B. Intâia și a doua versiune din *Scrisoarea a IV-a* se află învecinate, chiar învârstate în același ms. 2276¹ și din această pricină au fost editate greșit de C. Botez și D. R. Mazilu, cari n'au distins granițele reale ale celor două versiuni. În amândouă edițiile, versiunea a doua se reduce la ff. 82 v. și 83 v., când în realitate versiunea a doua e cea completă.

A. începe în 2276¹, 83, 84, și 4 versuri din 85 și conține 42 versuri. Este puțin diferită și precum se poate vedea din v. 41 și 42, care reluau motivul: *O amor* etc., anticipa, și nemotivat și cu mult prea de vreme, imaginea acelui «pe la anul una mie patru sute» al medievalei idile. E scrisă, cu aproximație, în 1879—1880.

La oarecare răstimp după aceea, căci deși scrise amândouă cu cerneală neagră, atât grafia cât și pasta cernei marchează o distanță — pe filele albe din stânga deci pe 82 v. și 83 v. reia *Scrisoarea*, alternând stihurile mici și alexandrinii, după capriciile paginei (cf. facsimil, vol. I pag. 156). Când ajunge la f. 85 unde A. se opriese după 4 versuri, numai, reia cele 4 versuri, de fapt întâile 2: *Din balcon* etc., lasă un mic spațiu, desvoltând întreaga idilă și ducând poemul până la fine. Versurile 41—44 ale versiunii II-a sunt scrise cu cerneala de pe contra paginile 82 v.—83 v. Dela v. 45 înainte poemul e continuat cu creionul. Din când în când, cerneala mai apare în câte un cuvânt svârșit deasupra.

Așa dar B. figurează în 2276¹: 82 v., 83 v., 84 v., 85 — 96.

În transcrierea versiunii B. am păstrat întru totul fizionomia paginei cu versuri mici și alexandrinii, atât pentru că s'ar putea să fi fost un simplu capriciu, cât și pentru că stihurile mici încep toate cu capitală. La numerotația din 5 în 5, am socotit însă, cum era și firesc, pe alexandrinii, (deci 10 versuri mici = 5 alexandrinii).

A. 2276¹, 83, 84 și 4 versuri din 85

O amor!... Castelul negru stă în rariștea de brazi
Și s'oghind 'adânc în lacu-i, în rotire de talaz
Și tăcere-adânc domnește [—] în zidirea veche numa
Tremur albele perdele pinte geamuri ca și bruma
5 Dar străfulgeră în umbra lui a undelor bătaie
Ce le-ajunge 'n a lor fugă dulcea tainica vâpae
Care luna o revarsă când din dealuri se ivește.
Muchi de stâncă, vârf de codru ea pe cer îi zugrăvește
Incât brazii par o strajă visuinei de balaur
10 Când în mijlocul lor arde o comoară numai aur

2. Și s'oghind' adânc în lacul cu rotire de talaz; 5—6 *barate ulterior, designate de sigur prefacerii*; 8. Pinte muchi de stânci și codri ce pe cer îi zugrăvește; 9. I.b.p.o.s. lungă > I.b.p.o.s. visuinei etc.; 10. Ce păzesc în taina nopții arzătoare comori de aur.

Iară lebedele albe când plutesc din negre trestii
 Domnitoare par ai apei și ai liniștei acestei
 Când cu aripele 'ntinse se mai scutură ș'o taie
 Ba în cercuri tremurânde, ba în brazde de văpae
 15 Iară papura se mișcă de al undelor cutreer
 Și în iarba cea înaltă somnoroș suspin' un greer
 E atâta vară 'n aer, de te-adoarme 'ncet cu svonul
 Cavalerul împlă singur și privește-oftând balconul
 Ce cu frunze încărcatu-i de îi spânzur prin ostrețe
 20 Mari lianele 'nflorite cu-a lor fel de fel de fețe
 Vânăta e umbra dulce sub copaci, rumenă seara
 Și în farmecul naturii note picură ghitara
 « O arată-mi-te 'n haina albă, lungă de mătase
 « Care pare încărcată cu o brumă argintoasă
 25 « S. te văd iubite înger, în lumină minunată
 « Mângâindu-ți părul galben mlădioasă adorată,
 « O îndură-te iubito, mi te-arată și aruncă
 « De la sînul tău cel dulce floarea candidă de luncă
 « Și pe coardele ghitarei, răsunând încet, să cadă
 30 « Ah așa-i de albă noaptea, parc'ar fi căzut zăpadă
 « Or mă lasă 'n umbra dulce a ietacului să-ți vin
 « Parfumat ca o cutie și 'mbrăcat în musselin
 « Cupido, un paj șagalnic va ascunde cu-a lui mână
 « Dulcea lampe[i] strălucire, adorata mea stăpână
 35 El aude cum foșniră, lin, mărunț* a sale poale
 De mătase... nebunia tutor* miturilor* sale
 Pintre flori și-arată capul și se 'nclină peste gratii
 Cine e? E arătarea mândră-a pururi adoratei
 Din balcon o roză cade... el o prinde ș'o privește
 40 Ea punând mâna la gură, ce cuvânt îi mai șoptește?
 O amor, când ai văzut tu aste lucruri cunoscute — ?
 Dacă-ți place, pe la anul una mie patru sute.

B. 2276¹, 82 v., 83 v., 84 v., 85—96.

Stă castelul singuratec
 Ogindindu-se în lac
 Iar în fundul apei vineți
 Doarme umbra lui de-un veac
 Se înalță în tăcere

14. Când î.c.t., când î.b.d.v.; 17. la Botez: ... în svonul [e drept că are toate aparențele unui: în — cf. pentru grafia și lecțiunea: cu două file mai jos (f. 85), versul din versiunea B.: Din balcon .. ea cu mâinile la gură — un cu aidoma]; 33. Cupido, u.p.ș. cu-a lui palme să ascundă.

35—36. El aude de asupra-și cum foșnir' uscat, subțire
Poale lunge de mătase ~

37. P. f. își bagă* capul etc.;

B. — 2. Iar pe fața apei negre.

- Dintre rariștea de brazi
 Dând atâta întunerec
 Rotitorului talaz
 Prin ferestrele arcate
 După geamuri tremur numa
 5 Lungi perdelele lăsate
 Care scânteie ca bruma
 Dar din când în când străfulger
 Unde repezi în bătae
 Umbra lui cea adormită
 Se brăștează de văpae
 Căci e luna care 'n dealuri
 Se aprinde, se mărește
 Muchi de stâncă, vârf de codri
 10 Ea pe ceruri zugrăvește
 Iar stejarii par o strajă de giganți ce-o înconjoară
 Ce păzesc în taina nopții arzătoarea lor comoară.
- Numa[i] lebedele albe, când plutesc încet din trestii
 Domnitoare peste ape, fici ai liniștei acestei
 15 Și cu aripele 'ntinse se mai scutură ș'o taie
 Ici în cercuri tremurânde, colo 'n brasde de văpae
 Papura se mișcă, tainic*
 De al undelor cutreer
 Și în iarba 'nfloritoare
 Somnoros suspin' un greer
 E atâta vară 'n aer
 E atât de dulce svonul
 Singur numai cavalerul
 20 Suspînând privea balconul
 Ce 'ncărcat este cu frunze
 De îi spânzur prin ostrețe
 Rose roșii ca din Șiras
 Și liane 'n fel de fețe
 Pe cărări vânăta-i umbra, ca ninsoarea* este sara
 Și în farmecul naturii cântec picură ghitara
 25 « O arată-mi-te scumpo 'n haina lungă de mătase
 « Care pare încărcată cu o pulbere argintoasă
 « Te-aș privi o viață 'ntreagă în lumina minunată
 « Netezindu-ți părul galben, mlădioasă și curată
 « Vin* și joacă*-te* cu [mine], cu iubirea mea... mi-aruncă
 30 « De la sînul [tău] cel vergin floarea veștedă de luncă

8. E brăsdă[ă] > Se brăștează etc.; 16. Ba în cercuri tremurânde, ba în brazde lungi* bălae; [*Modificările dela etaj, creion — de reținut*: brazde și brasde]. 23. Vânăta > In c. > Pe c. vânăta-i etc.; 24. Ș.i.f.n., note p.g.; 29. Joacă-te cu al meu suflet, cu iubirea mea... aruncă; 30. D.I.s. [t.] c. v. floarea albă de pe luncă.

« Ca pe coardele ghitarei răsunând încet să-mi cadă...
 « Căci e-atât de mândră noaptea, par' c'ar [fi] căzut zăpadă
 « Ori în umbra parfumată a ietacul[ui] să vin
 « Să mă 'mbete acel farmec dulc[e]-al pânzelor de in
 35 « Cupido, un paj șagalnic, va ascunde cu-a lui mână,
 « Vioriul foc al lampei, mlădioasa mea stăpână ! »
 Și uscat foșni mătasă în balcon și pintre glastre
 Pintre rozele de Șiras și lianele albastre
 Și rîzând capul* arată* și se 'nclină peste gratii
 40 Ca un chip frumos de înger e-arătarea adoratăi.
 Din balcon i-aruncă-o roză, ea cu mâinile la gură
 Pare că îl dojenește când șoptește cu căldură
 Apoi iar dispăre 'nluntru, auzi pasuri ce coboară
 Și în ușă-acum apare ca [un] înger de ușoară
 45 Braț de braț ei merg alături, le stă bine la o[]altă
 Ea frumoasă și el mândru, el înalt și ea înaltă
 Iar din umbra de la maluri se desface acum la larg
 Luntrea cu-a ei pânză albă, spânzurată de catarg
 Și încet înaintează în lovire de lopeți
 50 Legănând atâta farmec și atâte frumuseți
 Atunci luna ese 'ntreagă, dulce, tânăra, bălae
 Și din țărni în țărni durează o cărare de văpae
 Ce pe-o repede 'nmiire de mici valuri o așterne
 Ea copila cea de aur, vis a negurii eterne
 55 Și cu cât lumina dulce peste lume se mărește
 Cu-atât valurile apei, cu-atât țărniul pare-a crește
 Codrul e mereu mai mare, mai aproape, mai aproape
 Sub al lunii disc de aur, stăpânind pe mii de ape
 Cum* se clatină [în] visuri copacii de chiparos
 60 Și cu ramurile negre triști uitându-se în jos
 Iară tei cu umbra lată și cu flori pân* în pământ
 Înspre apa 'ntunecată lin se scutură de-un* vânt
 Fata cade în genunche sub acele flori ce plouă
 Și grumazul i'l cuprinde cu mânuțele-amândouă
 65 « Când povestea ta simțită* o copile, o s'o mântui[?] »
 « Ah, ce fioros de dulce e pe buza ta cuvântu-i »
 « Și atât de sus ridici tu în gândire-o biată roabă,
 « Când durerea ta din suflet este singura-mi podoabă
 « O, cu focul blând din glasu-ți, tu mă dori și mă cutremuri

32. E atât de mândră noaptea etc.; 37. Ș.u.f.m. de asupră-și > Ș.u.f.m. în balcon etc.; 38. Este zîna adorată, zîna nopților albastre; 39. Pintre flori și-arată [capul] și se 'nclină peste gratii; 40. E duioasa arătare a puternic adoratăi. 41. Din balcon căzu o roză, el o prinde, o sărută > D.b. i-aruncă etc.; 42. Îi șoptește 'ncet [și tainic*] cu-atât farmec și căldură; 44. Ș.i.u.a.a.c. o zîna > Ș.i.u.a.a.c.[un] înger etc.; *dela v. 45 până la sfârșit scris cu creionul, aceeași grafie*; 50. L. atâta jale* ș.a.f.; 54. floare*? *mai curând*: blând* > vis; 57. Totul > Codrul etc.; 58. Sub al lunii disc prea dulce și stăpân pe mii de ape; 59. Și se clatină [în] visuri, arb'orii > Ș.s.c.[i].v. copacii etc.; 60. Ș.c. r.n. cum se uită triști în jos. 65. Au p.t. cea dulce o copile o s'o mântui [?] > A.p.t.c. tristă o.c.etc.

- 70 « De îmi pare o poveste de amor din alte vremuri
 « Și cu* visurile-i toate ochiul tot atât de tristu-i
 « Cu-a lui umedă-adâncime toată mintea [mea] o mistui
 Dă-mi-i mie... ochii negri, nu privi cu ei în laturi
 Căci de noaptea lor adâncă vecinic nu o să mă sature
 75 Voiu orbi privind într' înșii... tu ascultă numa 'ncoace
 Cum la vorbă mii de unde stau cu stelele proroace
 Codri negri aiurează și isvoarele-i albastre .
 Povestesc ele 'n de ele numai dragostele noastre
 O, luceferii ne tremur așa reci prin negre cetini
 80 O, pământul, apa, cerul, toate, toate ni-s prieteni
 Ai putea acum de[o]parte chiar lopețile să lepezi
 După propria lor voie să ne ducă unde repezi
 Căci ori unde-ar voi ele 'n astă lume să ne poarte
 Totul este fericire, ... fie viață, fie moarte
 85 Și ea mânilor-amândouă i le pune pe-a lui creștet
 Iar frunziș purtat de vânturi peste valuri cade veșted
 Și se clatin visătorii copaci [nalți]* de chiparos
 Și cu ramurile negre se cutremură în jos.
 Iară tei cu umbra lată și cu flori [pân] în pământ
 90 Inspre apa 'ntunecată lin se scutură de vânt
 Iar la țărături se adună, trec încet prin valul ierbii
 Cai sălbatici, ciute mândre, căprioarele și cerbii
 Dintre toți mai nalți, mai ageri ese zimbrii zinei Dochii
 Ce-și întind spre apă gâtul și la cer înalță ochii.
- 95 O Amor ! Unde-ai văzut [tu] aste locuri cunoscute [?]
 Nu aici, nu 'n vremea noastră — la o mie patru sute.
 Azi n'ai chip în toată voia în privire-i să te pierzi
 Cum îți vine, cum îți place pe copilă s'o desmierzi
 După gât să-i pui tu brațul, gură 'n gură, piept la piept
 100 S'o întrebi clătind cu capul: Mă iubești tu ? spune drept
 Căci abia ți-ai întins gura, sare ivărul în broască
 E-un congres întreg de babe care vrea să te cunoască
 Iute capul într'o parte și te uiți în jos smerit
 Oare nu-1 în lumea asta vr'un ungher pentru iubit ?
 105 Și ca mumii egiptene stau cu toți în scaun țepeni
 Tu cu mâinile 'nceștate, mai cu degetele depeni
 Mai sucești vre o țigară, mai smulgi fire de musteți
 Și 'n probleme culinare tu încerci a fi isteț
 Și să meargă nu le trece nici prin minte — toate vor
 110 Cu-a lor șoapte connivente să moșească al tău amor.

79. O luceferii ce tremur etc.;
 coama lungă, căprioarele și cerbii;

83. Căci ori unde ne-ar > C. oriunde ar voi etc.;
 95. lucruri > locuri.

92. Caii albi cu

- Nu [—] m'am săturat de viață deșertând a ei pahare
 Dar a voastră bucurie, proza voastră e amară
 Tot ce mișcă viața voastră pentru mine-i ironie
 Dintr'o zi culeg atâta, parc'aș fi trăit o mie.
 115 Nu știu este al meu suflet mestecat atât în fiere
 De preface bucuria, fericirea în durere
 Este inima-mi bolnavă de preface-amoru 'n ură
 Sau că ghiața o 'ncălzește și înghiață la căldură
 Este mintea mea de altfel, de privesc în lume-amar
 120 Ca prin negură și ceață sau prin vânăț ochelar[?]
 Dar[ă] știu că tot ce place mie-mi face neplăcere
 Tot ce-i dulce, blând și lănged mă înneacă numa 'n fiere
 O cadavre, despre cari sufletu-mi nu vrea s'auză
 Nu rîdeți căci vă văd dinții desbrăcați de-ale lor buze
 125 Mie-mi pare cumcă ochii ce îi văz rotunzi, lucind
 Mâni în bolțile osoase i-oiu vede 'mpăinjenind
 Ce sfințiți cu mii de lacrimi un instinct atât de van
 Ce-animalele-l posedă de vr'o două ori pe an
 Ori ce frază lustruită pentru voi e adevăr,
 130 Vă credeți stăpâni pe soarte, când vă târâe de păr
 Nu trăiți voi, ci un altul, vă împinge... el trăiește
 El din gura voastră rîde, el se 'ncântă, el șoptește
 Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg
 Veșnic este numai riul, riul este Demiurg

 135 Nu simțiți că rîsul vostru e un rîs străin... nebuni!
 Nu simțiți că 'n proaste lucruri voi vedeți numai minuni
 Nu vedeți c'amorul vostru serv'o cauză din natură
 Că e leagănu-unor viețe, ce semințe sunt de ură
 Nu vedeți că rîsul vostru e în fiii voștri plâns
 140 Și-i de vină cumcă neamul Cain încă nu s'a stins [?]
 O teatru de păpușe, svon de vorbe omenești
 Povestesc ca papagalii mii de glume și povești
 Fără ca să le priceapă... După toate *un* actor
 Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
 145 Ce-a spus veacuri dup' olaltă, ce va spune veacuri încă
 Pân' ce soarele s'o stinge în genunea cea adîncă
 Poate omul cel din urmă, în pustiul de Sahara
 Va 'nțelege această dramă, fluerând, fumând țigara,
 Totu-i mască pentru mine, — însuși eu îmi par o mască
 150 Demiurg se mișcă 'n suflet și ar vrea să mă momească
 Imi oferă de atâtea ori să fiu cu voi de-o seamă
 Și să uit acele gânduri, ce în noaptea lor mă chiamă

138. C.e.l.u.v., ce un leagăn > C.e.l.u.v. ce semințe etc.; 140. Și e de vină etc. > Și-i de vină etc.
 141. O.t. de păpușe și de măști ~; 147. în pustile* > î. pustiul d.S.; 152. a mele gânduri > acele g.

- 155 Parcă și-ar fi pus în minte din adânc să mă discoase
 Să supună și cadavru-mi l'a lui jocuri curioase
 Și visând o fericire lumii, fericire mie,
 Să alerg precum aleargă viața lor întreag'o mie
 Să-mi fac drumul ca și alții și să treer înzădar
 Ca un cal legat la ochii-i împrejurul unui par.
- 160 O vă las în astă lume privilegiul fericirii
 Tot amorul, toată ura, și tot farmecul simțirii
 Sufletul vă este tânăr și mereu întinerește
 La orice dorință nouă care 'ntr'însul încolțește
 Aveți viața și puterea, sunteți roțile mașinei
 Ce se mișcă 'n jur de soare prin puterile luminei —
 165 Am și eu un privilegiu, mi-e urît, mă simt bolnav
 Sunt bătrân ca și moșnegii de și tânăr, dar nu sclav.
- 170 Ce? Când luna se strecoară și pătrunde norii vineți
 Tu cu lumea ta de gânduri, după ea să vă ațineți
 Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse
 Să privești prin lucii geamuri la luminele aprinse
 Și s'o vezi înconjurată de un roi de pierde vară
 Cum zîmbește tuturora cu gândirea ei ușoară
 S'auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii
 Pe când ei sulesc mustața, iară ele fac cu ochii?
 175 Când închee c'o privire amoroasele 'nțelegeri
 Cu ridicola-ți simțire tu la poarta ei să degeri
 Pătimaș și îndărătnic s'o iubești ca un copil
 Când e rece și cu toane ca și luna lui April

155. Și visând la fericirea lumii > Ș.v. o fericire etc.

*

N. B. Cu toate că ar fi trebuit să-l reproducem în subsolul textului b) *Desgust*, de care se apropie mai mult și prin dată, transcriem totuși aici, dintr'o excelentă cronică dramatică, închinată « Uritei satului » (Fadette), un crâmpieiu schopenhauerian despre amor — geniu al speciei:

« Fadette » franțuzește, « Grille » (grierul) nemțește, « Urita satului » românește — George Sand, Carlotta Birchpfeiffer, E. Carada, iată trei părechi de nume pe care ne sfîm a le pune lângă olaltă; mai ales memoriei d-nei Dudevant îi cerem iertare c'am citat numele ei literar alături cu d-l Carada, declarând că numai siliți de împrejurări am comis această necuvunță.

La copiii de amândouă sexele crierul e liber; el nu e pus încă în serviciul unei voințe hotărîte, copilul nu cunoaște dureri morale însemnate — de acolo însemnătatea întregii sale maniere de-a vedea, de acolo simțământul său despre viață, care pare a nu fi avut început, pare a nu avea sfârșit.

Voința, pe de altă parte, neavînd un obiect, întemeiat pe rațiunea vieții, se răspîndește asupra jucărilor și nimicurilor, se sburdălnicește. Copilul are minte isteasă și inimă nebună, mai târziu e tocmai contrariul. Mai târziu voința dictează și voința nu-i decât suma acelor instincte animalice, sădite în om pentru a-i păstra existența sa ca individ și ca specie. Munca și economia privesc bună starea sa individuală, amorul are drept cauză conservarea și înnoibilarea speciei. Atunci mintea nu mai e liberă, ea intră slugă la voință și lucrează după dictarea acesteia. Dragostea nu mai caută jucării, ci se fixează asupra unui singur om, egoismul individului și egoismul speciei se împreunează și atunci începe adevărata viață a omului, viața cu suferințe și griji, pe lângă care copilăria stă ca un vis frumos, în care ți se pare c'ar fi fost de două ori pe atîta soare și pe atîta căldura de cum e astăzi. ([M. Eminescu], *Revista teatrală*, în *Timpu*, II, 291, Duminică 25 Decembrie 1877).

180 Incleștând a tale brațe toată mintea să ți-o pierzi
De la creștet la picioare s'o săruți și s'o desmierzi
Ca pe-o marmură de Paros, ori o pânză de Corregio,
Când e rece și cochetă... Ești ridicol, înțelege-o !
O de câte ori în viață ascultam la glas de flaut
Și prin stelele din ceruri aflam taina ce o caut
185 Îmi închipuiam atuncea pe-aceea ce m'ar iubi
Când aş sta gândind la masă peste umăr m'ar privi
Aş simți-o că-i aproape și ar ști că o 'nțeleg
Din sărmana noastră viață am dura roman întreg
Dar și azi o caut încă, nu pe ea... un cântec vechi
190 Setea liniștei eterne îmi răsună în urechi
Dar organele-s fărmate și 'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate cum în nopți isvorul sare
P'ici pe colo mai scânteie câte-o rază mai curată
Dintr'un « Carmen seaculare » ce-l visaiu și eu odată
195 Altfel șueră și strigă, scapără și rupt răsună
Se împing tumultuoase și sălbatece pe strună
Unde-s șirurile clare din cântarea ce-am gândit
Ah ! organele-s sfărmate și maestro a 'nnebunit

C. A treia versiune figurează în ms-ul 2282, 25 — 36, unde au fost transcrise, cam prin 1880 — 1881, toate cele 5 scrisori.

Titlul așa cum se poate vedea atât în facsimil (vol. I, pag. 153) cât și în reproducerea de mai jos este: *Scrisoarea II. Despre numărul acesta de ordine, ca și despre avaturile întâmplătoare s'au putut ceti unele lămuriri în notițele precedente, la Scrisoarea II-a (cea reală) și la a III-a.*

Despre câteva particularități și detalii, proprii versiunii C., s'a făcut mențiune, ici și colo, în subsolul transcrierii noastre.

C. 2282, 25—36

SCRISOAREA II

5 Stă castelul singuratec oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri
Se înalță în tăcere dintre rariștea de brazi
Dând atâta întunec rotitorului talaz
Prin ferestrele arcate strălucesc prin verzii ramuri
Poate Amor le privește, lipind genele de geamuri
Dar din când în când străfulger valuri repezi în bătae
Umbra lui cea adormită de-o brăzdează ca văpae.

179—180. la început inversată, ordinea de la etaj e indicată cu cifre.

185 — 188. Pentru versurile acestea, să se consulte și pasagiul respectiv din Scrisoarea II-a, A (2256) vers 95—100.

C. — 5—6. Prin ferestrele arcate după geamuri tremur numa
Lungi perdelele 'ncreșite cari scânteie ca bruma

schimbate, ulterior, cu creionul, în versurile dela etaj, al căror contur nu pare să fie pus la punct.

Ca și Botez, am cetit : prin verzii ramuri, oricât ar părea de impropriu ; lecțiunea Mazilu : pe după ramuri, mai cursivă, nu se susține din punct de vedere grafic : dacă verzii mai poate fi discutat, în schimb prin sau pin e marcat și de prezența punctului pe i. 7—8 barate ulterior, după transcrierea întregului text, revizie ultimă.

10 Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește
 Muchi de stâncă, vârful de arbor ea pe ceruri zugrăvește
 Iar stejarii par o strajă de giganți ce-o înconjoară
 Răsăritul ei păzindu-l ca pe-o tainică comoară

15 Numai lebedele albe când plutesc încet din trestii
 Domnitoare peste apă, oaspeți liniștei acestci,
 Cu aripele întinse se mai scutură ș'o taie
 Când în cercuri tremurânde, când în brasde de văpac
 Papura se mișcă 'n freamăt de al undelor cutrier
 Iar în iarba înflorită somnoroș suspin' un greer...
 E atâta vară 'n aer, e atât de dulce svonul...

20 Singur numai cavalerul suspinând privea balconul
 Ce 'ncărcat era cu frunze, de îi spânzur prin ostrețe
 Roze roșie de Șiras și liane 'n fel de fețe
 In mantaua peste șolduri, pasurile lui pripite,
 Umbra vânăta-o pătrunde a cărării nisipite
 25 Respirarea cea de ape îl îmbată ca și sara
 Peste farmecul naturii dulce picură ghitara.

30 « O arată-mi-te iară 'n haina lungă de mătășă
 « Care pare încărcată de o pulbere-argintoasă
 « Te-aș privi o viață 'ntreagă în cununa ta de rază
 « Pe când mâna ta cea albă părul galben îl netează
 « Vino! Joacă-te cu mine... cu norocul meu... mi-aruncă
 « De la sinul tău cel dulce floarea tânără de luncă
 « Ca pe coardele ghitarei răsunând încet să cadă...
 « Ah! E-atât de albă noaptea, parc'ar fi căzut zăpadă.
 35 « Ori în umbra parfumată a budoarului să vin
 « Să mă 'mbete acel miros de la pânzele de in,
 « Cupido, un paj șagalnic, va ascunde cu-a lui mână
 « Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpână! »

40 Și uscat foșni mătasa pe podele, între glastre
 Intre rozele de Șiras și lianele albastre
 Dintre flori copila râde și se 'nclină peste gratii...
 Ca un chip ușor de inger e-arătarea adoratei
 Din balcon i-aruncă o roză și cu mâinile la gură

18. I.î.i.i.s. suspin' un greer, [*schimbarea dela etaj, ulterior, creion*]; 23. In mantaua lui cea neagră, pasurile lui pripite; 24. El venea din umbra dulce > Umbra etc.; 23—24 *barate cu creionul după ce fuseseră și cu cerneală*; 26. Și în farmecul naturii cântec picură chitara; 29. rază ~ 32. D.l.s.t.c.d. floarea veștedă d.l. [*schimbarea et., creion ulterior*]; 34. E atât de mândră noaptea, etc.; [Ah!, *cerneală ult.*; albă, = *creion ulterior*]
 35. O.î.u.p. a ietacului s.v.

- Pare că îl dojenește când șoptește cu căldură,
 45 Apoi iar dispăre 'n luntru, auzi pașuri ce coboară
 Și eșind pe ușă iute i s'a prins de subsuoară
 Braț la braț pășesc alături... le stă bine la o laltă
 Ea frumoasă și el tânăr, el înalt și ea înaltă
 Iar din umbra de la maluri se desface acum la larg
 50 Luntrea cu-ale ei vintrele spânzurate de catarg
 Și încet înaintează în lovire de lopeți,
 Legănând atâta farmec și atâtea frumuseți...
- Luna... luna ese 'ntreagă, se înalt' așa bălae
 Și din țărnm în țărnm durează o cărare de văpae
 55 Ce pe-o repede 'nmiire de mici unde o așterne
 Ea copila cea de aur, visul negurii eterne
 Și cu cât lumina-i dulce tot mai mult se lămurește
 Cu-atât valurile apei, cu-atât țărnmul parcă crește
 Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape
 60 De 'mpreună cu al lunei disc, stăpânitor de ape.
 Iară tei cu umbra lată și cu flori pân' în pământ
 Inspre apa 'ntunecată lin se scutură de vânt
 Peste capul blond al fetei sboară florile ș'o plouă
 Ea se prinde de grumazu-i cu mânuțele-amândouă
 65 Și pe spate-și lasă capul: [«] Mă uimești, dacă nu mântui
 «Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i
 «Cât de sus ridici acuma în gândirea ta pe-o roabă,
 «Când durerea ta din suflet este singura-mi podoabă.
 [«] Și cu focul blând din glasu-ți tu mă dori și mă cutremuri
 70 [«] De îmi pare o poveste de amor din alte vremuri
 [«] Visurile tale toate, ochiul tău atât de tristu-i
 [«] Cu-a lui umed' adâncime toată mintea mea o mistui
 [«] Dă-mi-i mie, ochii negri... nu privi cu ei în laturi
 [«] Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n'o să mă mai sature
 75 [«] Aș orbi privind într'înșii... O ascultă numa 'ncoace
 [«] Cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace
 [«] Codri negri aiurează și isvoarele-i albastre
 [«] Povestesc ele 'n de ele numai dragostele noastre
 [«] Și luceferii ce tremur așa reci prin negre cetini
 80 [«] Tot pământul, lacul, cerul... toate, toate ni-s prietini
 «Ai putea să lepezi cărma și lopețile să lepezi
 «După propria lor voie să ne ducă unde repezi
 «Căci ori unde numai ele ar dori ca să ne poarte
 «Pretutindenii fericire... de-i viață, de e moarte».

61—62 *barate cu creion roșu și negru la o revizie ulterioară*; 65. 1° Mă imbeți d.n.m. > 2° M. omoti d.n.m. > 3° M. uimești etc. *schimbările din 2° și 3°, creion negru*; 67—68 *barate, creion ulterior*. 81—84. *semnele citației, creion ulterior*; 84. P.f. ... de-ar fi viață, de-ar fi moarte. [*schimbarea, citaj, creion*].

- 85 Mănele ei amândouă le unește pe-a lui creștet
Iar frunziș purtat de vânturi peste dâșii cade veșted
Se cutremură copacii visători de chiparos
Cu-a lor ramuri lungi și negre triști uitându-se în jos
Iară tei cu umbra lată și cu flori pân' în pământ
90 Inspre apa 'ntunecată lin se scutură de vânt
Iar la țarm foșnind în bahnă* și călcând în valul ierbii
Ese caii cei sălbateci, căprioarele și cerbii
Și cu fruntea lor restită* ese zimbrii zinei Dochii
Ce-și întind spre apă gâtul și la cer înalță ochii...
- 95 Fantazie, fantazie... când suntem numai noi singuri,
Ce ades mă porți pe lacuri, și pe mare și prin crânguri
Unde ai văzut vr'odată aste țări necunoscute?
Când se petrecur' acestea? La o mie patru sute?
- 100 Azi n'ai chip în toată voia în privire-i să te pierzi
Cum îți vine, cum îți place pe copilă s'o desmierzi
După gât să-i așezi brațul, gură 'n gură, piept la piept
S'o întrebi numai cu ochii: «Mă iubești tu? Spune drept!»
- 105 Ași! Abia ți-ai întins mâna, sare ivărul la ușă...
E-un congres de rubedenii, e vr'un unchiu ori v'o mătușă
Iute capul într'o parte și te uiți în jos smerit...
Oare nu-i în lumea asta vr'un ungher pentru iubit?
- 110 Și ca mumii egiptene stau cu toți în scaun țepeni
Tu cu mâinile 'ncleștate mai cu degetele depeni
Mai sucești vre o țigară, te mai legi și de musteți,
Și 'n probleme culinare te încerci a fi istet...
Dar să meargă nu le trece nici prin minte... Toate vor
Cu-a lor șoapte connivente să moșească al tău amor
- Sunt sătul de-așa viață... nu sorbind a ei păhaia
Dar mizeria aceasta, proza asta e amară...

85—94. *barate, creion, ulterior*; 91. *lecțiune Mazilu*: foșnind în boturi pentru f. î. bahnă*; 98. C.s. petrecur' acestea la o mie patru sute?

103. A. I A. ți-ai întins botul, sare ivărul în broască... > A I A. ți-ai î. gura, sare ivărul la ușă...; 104. E-un congres întreg de babe, care vrea să te cunoască schimbarea de la etaj — creion ulterior; pe prima fila albă, nenu-merotată, a aceluiași ms. 2282, cu creionul negru, poate al modificărilor de după transcriere, acest stih și jumătate provenit din versiunea B. și care, așa dispus, sugerează ipoteza, puțin probabilă, că poetul va fi avut intenția să simplifice imaginea: un întreg congres de babe

Ce cu șoapte connivente îți moșesc al tău amor (a)

(a) Ce cu șopote și zîmbet îți m.a.t.a.

Spațiul dintre v. 106—107 nu e prea clar. Poate că e o simplă iluzie de spațiu; la fel între 116—117; 109. M.s. vre o ț., mai smulgi fire din musteți; cu creionul reviziilor ultime v. 109—112 sunt barate; sub primele două, două linii de puncte, apoi o mică linie orizontală, marcând distanța, iar versurile 111—112 barate de a doua oară, în mod special, spre eliminare; 114. Dar mizeria de minte, proza etc.

- 115 Să sfințești cu mii de lacrimi un instinct atât de van
Ce le vine și la paseri de vr'o două ori pe an...
Nu trăiți voi, ci un altul vă împinge... el trăiește
El cu gura voastră râde, el se 'ncântă, el șoptește
Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg;
120 Vecinic este numai râul; râul este Demiurg.
- Nu simțiți c'amorul vostru e-un amor străin? Nebuni
Nu simțiți că 'n proaste lucruri voi vedeți numai minuni
Nu vedeți c'acea iubire serv'o cauză din natură?
Că e leagăn unor viețe, ce semințe sunt de ură?
125 Nu vedeți că râsul vostru e în fiii voștri plâns,
Că-i de vină cumcă neamul Caîn încă nu s'a stins.
O teatru de păpușe... svon de vorbe omenești
Povestesc ca papagalii mii de glume și povești,
Fără ca să le priceapă... După ele un actor
130 Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dup' olaltă, ce va spune veacuri încă
Pân ce soarele s'o stinge în genunea cea adâncă...
Poate omul cel din urmă în pustiul de Sahara
Va 'nțelege-enigma asta, fluerând, fumând țigara
135 Demiurg și-o pune 'n minte din adânc să mă discoase
Să supue și cadavru-mi la lui jocuri curioase
Și visând o fericire lumii, fericire mic
Să alerg precum aleargă viața lor întreag' o mic
Să-mi fac drumul ca și alții și să treer înzădar
140 Ca un cal legat la ochii-i împrejurul unui par.
Ce? Când luna se strecoară printre nouri alburii
Tu cu lumea ta de gânduri după ea să te ații?
Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse
Să privești prin lucii geamuri la luminile aprinse
145 Și s'o vezi încunjurată de un roi de pierde-vară,
Cum zîmbește tuturora cu gândirea ei ușoară,
S'auzi zornetul de pinten și foșnirile de rochii,
Pe când ei sulesc mustața, iară ele fac cu ochii?
Când închee c'o privire amoroasele 'nțelegeri,
150 Cu ridicola-ți simțire tu la poarta ei să degeri?
Și pierdut de-a ei iubire, nu 'ndrăsnești să te apropii
Când ea numai pentru tine țese pânza Penelopei
Pătimaș și îndărătnic s'o iubești ca un copil,
Când e rece și cu toane ca și luna lui April?

133—140 barate cu creion ulterior, după ce marcase semne de raliere pentru v. 133—134; însă nici pe pagina din stânga, nici altundeva prin vecinătate, nu se află corespondența acestor versuri sacrificate; 136. la ~ lui jocuri; 141. Ce? C.l.s.s.p. nouri, prin pustii; 151. Timid și > Și pierdut etc.; 151—152. cu creion, adaose ulterior, pe pagina din stânga, dar indicate, anume, să fie inserate aici.

- 155 Incleștând a tale brațe toată mintea să ți-o pierzi?
De la creștet la picioare s'o admiri și s'o desmierzi
Ca pe-o marmură de Paros ori o pânză de Corregio,
Când e rece și cochetă? Ești ridicol, înțelege-o.
- 160 Mă 'ngâna odinioară ton de liră și de flaut,
Și prin stelele din ceruri aflam taina ce o caut,
Da[,]mi 'nchipuiam odată pe acea ce m'ar iubi
Când aş sta pierdut în gânduri peste umăr mi-ar privi
Aş simți-o că-i aproape și aş ști c'o înțeleg...
Din sărmana noastră viață am dura roman întreg...
165 N'o mai caut... ce să caut? E acelaș cântec vechiu
Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi
Dar organele-s fărmate și 'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate cum în nopți isvorul sare
P'ici pe colo mai răsare câte-o rază mai curată
170 Dintr'un « Carmen saeculare » ce-l visai și eu odată
Altfel șueră și strigă, scapără și rupt răsună
Se împing tumultuoase și sălbatece pe strună
Și prin gându-mi trece vântul, capul arde pustiit
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...
175 Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun...
Ah ! organele-s sfărmate și maestro e nebun.

SCRISOAREA V

« Convorbiri Literare », XXIII, 11, 1 Februarie 1890

Versiunea *Scrisorii a V-a*, acceptată de majoritatea edițiilor, și apărută în numărul *Convorbirilor Literare*, dela 1 Februarie 1890, s'a tipărit pentru întâia dată, sub forma unui fragment de 55 versuri în *Epoca ilustrată* dela 1 Ianuarie 1886. Așa relatează G. Ibrăileanu ¹⁾, despre care C. Botez socotește că ar fi « primul care a adus informația despre tipărirea încă din timpul vieții poetului, a unui fragment » ²⁾ din această poemă. Informația, cum se va vedea, urcă totuși cu mulți ani mai înainte.

156. De la c.l.p. s'o săruți și s'o d. [*schimbarea dela etaj, creion ulterior*]; 159. Imi plăcea odinioară ton etc. [*schimbarea etaj, creion ulterior; în cele din urmă 159 și 160 barate creion roșu*]; 161. Și-mi închipuiam atuncea pe acea etc. [*schimbarea et., creion*]; 162. Când aş sta gândind la masă peste u. etc. [*id.*]; 169. P'ici pe colo mai străbate câte-o rază etc. [*id.*].

Cu creionul modificărilor, ce sunt și ale textului din *Convorbiri*, schifează, între v. 172 și 173 acest stib și jumătate ce și-ar afla locul, mai bine în altă parte (cum nu sunt finite, și nici ale locului acestuia, nu le-am încorporat textului, cum am făcut cu v. 151—152, a căror inserare fusese anume specificată de Eminescu):

nici în mare, nici în stele

N'o să aflu vreodată întregirea vieții mele

¹⁾ G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viața Românească*, XX, 2, Februarie 1928.

²⁾ M. Eminescu, *Poesii*, ed. C. Botez, pag. 541.

Retipărit în *Fântâna Blanduziei*, nr. 10 (seria II), 3—10 Decembrie 1889, după un autograf, pare-se, proprietate a lui Al. Tălășescu, fragmentul acesta era încorporat, dimpreună cu alte inedite, în ediția lui V. G. Morțun, dela 1890, a cărei postfață explicativă lămură proveniența textelor.

Această tipărire-treptată a poemei a favorizat, fără îndoială, câteva legende, dintre care una pe tema autenticității textului și cealaltă pe tema valorii ei artistice. Angajat, cu pasiunea, ce i se cunoaște, în problema, oricum oțioasă, a definirii postumelor, Ibrăileanu, pentru care Eminescu își încheiase viața creatoare în 1883, (ceea ce este perfect adevărat), dar care mai viețui totuși până în 1889 (ceea ce nu e mai puțin adevărat), se lăsă câștigat de pe urma acestei desbateri, de îndoiala insinuantă că această a *V-a Scrisoare*, sau mai pe scurt *Dalila*, nu este o lucrare perfectă. «Trebuie să observăm, scria el într-o notă a studiului său, că fragmentul-*Dalila*, bucată de mână a doua în opera lui Eminescu, a fost publicat cu două luni înainte de *Nu mă înțelegi*, tot fragment și tot bucată de mână a doua într-o publicație ocazională, cu colaborări externe cerute, — și cam cu aceleași colaborări: Maiorescu, Hasdeu, Delavrancea, Iacob Negruzzi, etc. și că au fost publicate amândouă în aceeași perioadă de agravare a degenerării». Acestea despre fragmentul apărut în *Epoca ilustrată* și reprodus după aceea atât în *Fântâna Blanduziei* cât și în ediția Morțun. Cetite cu atenție, rândurile de mai sus dau pe față și temeiul și slăbiciunea raționamentului lui Ibrăileanu. Ele aveau să înrăurească și opinia despre valoarea întregului poem: «Căci e clar, adăoga Ibrăileanu, *Dalila*, era încă spre definitivare, nu numai din punctul de vedere al formei dar și din acela al fondului. În *Dalila* sînt, încă, crudități. Sînt injurii. Sînt lucruri «de-a-dreptul» netransformate în material de artă. *Dalila* e în faza de devenire, în care, în manuscrisele dela Academie se găsesc atâtea poezii ale lui Eminescu. Chiar în felul în care sînt scrise, ca grafie, variantele-manuscrise ale *Dalilei*, se vede că poezia aceasta era încă în lucru».

În primul rând că să afirmăm quasi-identitatea între fragment și începutul poemului, așa cum e tipărit de Maiorescu. *Epoca ilustrată* nu ne este cunoscută, deoarece în colecțiile de periodice ale Academiei Române nu figurează așa ceva. *Fântâna Blanduziei* ce retipărește același fragment în 1889, după moartea lui Eminescu, lasă a se înțelege că o face după un autograf — proprietate — Tălășescu. Ediția Morțun din 1890 notează: «*Dalila* în *Albumul* publicat de ziarul *Epoca* la 1 Ianuarie 1886». Cum ediția Morțun folosește și două «postume» (*Vieața și Stelele 'n cer*) apărute în *Fântâna Blanduziei*, ar fi putut reproduce, tot de acolo, și fragmentul pe care nu-l socotea postum din *Dalila*. Însă ediția Morțun, începută, cum aflăm din postfață, înainte de moartea lui Eminescu, utilizase textul apărut în *Albumul-Epoca*¹⁾.

Așa dar pentru același izvor avem două titluri: *Epoca ilustrată* și *Albumul Epoca*, socotite deopotrivă de autentice. În realitate și indiferent de titlu, e vorba de un supliment, oarecum ilustrat, de un număr de sărbători, al ziarului *Epoca*, ce apăruse cam cu o lună și ceva înainte, la sfârșitul anului 1885, și unde alături de direcția lui Gr. Peucescu, se întâlneau numele tinerilor scriitori, admiratori ai lui Eminescu: Barbu Ștefănescu-Delavrancea, prim redactorul și tot odată impetuosul cronicar teatral (*Fra Barbaro*)²⁾ și Al. Vlahuță. În lipsa unui exemplar al rarei publicații, poate că ne-am putea consola reproducând sumarul *Epocii ilustrate*, așa cum este el anunțat în *Epoca*, I, 36, de Marți 31 Decembrie 1885:

«Numărul nostru ilustrat care va apare în ziua de 1 Ianuarie 1886 conține:

1. Așchii, de d. T. Maiorescu.
2. *Dalila*, fragment-poesie de Eminescu.
3. O scrisoare, de d. I. Negruzzi.
4. Adam, de d. Hasdeu.
5. Melancolie, poesie de I. (*sic*) Vlahuță
6. Zobie, de Barbu Ștefănescu de la Vrancea.
7. Nazat. Extrageri din revista teatrală a d-lor I. Negruzzi și D. R. Rosetti.
8. Calendarul anului 1886.
9. Desenele în corpul textului de A. Ghica.

¹⁾ Preciziuni în legătură cu *Albumul-Epoca* la M. Răducanu [Radu Manoliu], *Câteva observări asupra editării Poeziilor complete ale lui Eminescu*, în *Vocea Tutovei*, XII, 51, 4 Martie 1907 și XIII, 1, 11 Martie 1907; de asemenea și în *Asupra editării poeziilor lui Eminescu*, în *Vocea Tutovei*, XIII, 7, 13 Mai 1907.

²⁾ «Socotim că este o *mamă facilă* a pune în loc d'oe figură, și din figură în figură, să nu scape pasăre, riu, torent, ocean, fulgere și tuncte, copaci și erbușoare, lei și iepuri, cari să nu ne dea o figură. Chestia ar merita o cercetare cu mult mai amănunțită, mai ales când vorbim despre d-nul Alexandri, «fericitul Alexandri» cum îi zice Eminescu — dar ne e teamă că am aprinde în contră-ne admiratorii inconștienți ai bardului dela Mircești — și sunt prea mulți la număr...». «...Stihăria dramatică a la d. Alexandri se poate turna cu cotul, cu metrul pătrat și cu prăjina cubică...». (*Fra Barbaro*, *Cronica teatrală. Despot Vodă*, în *Epoca*, I, 43, 11 Ianuarie 1886).

Numărul exemplarelor ce se vor tiage fiind foarte restrâns, persoanele care doresc să aibă această edițiune excepțională sunt rugați să se adreseze din vreme la administrațiunea ziarului. Prețul unui exemplar, conținând 16 pagine și 10 descuri este un leu».

Ca text, «fragmentul» (respectiv) nu se depărtează, decât foarte puțin de textul integral pe care avea să-l publice Maiorescu în *Convorbiri Literare*. De unde provine acest text integral, despre care Botez crede că «are la bază un manuscris ce nu se mai găsește între cele păstrate la Academia Română»? — iată întrebarea la care, socotim noi, s'ar putea răspunde, cu cele mai multe șanse de probabilitate. El nu este altul decât textul aflat în manuscrisele poetului, și despre care G. Ibrăileanu socotea că sunt încă embrionare, că «poemul era încă în lucru». Negreșit că aspectul manuscrisului, grafie și corecturi, confirmă din plin o atare presupunere. Numai să nu se uite că și celelalte *Scrisori*, ale căror ultime redacțiuni cunoscute se află tot în acest manuscris 2282, prezintă aceeași înfățișare de atelier. Să nu se uite, de asemenea, că dacă întâia versiune se intitulează *Dalila* (nici ea prea depărtată în timp), cea de a doua, figurând după celelalte patru, își zice *Scrisoarea V-a*, ceea ce infirmă presupunerea lui Maiorescu, după care Eminescu poate că ar fi înlăturat-o, până în cele din urmă, «ca o variantă a actualei satire IV». Descrierea celor două versiuni, câte se cunosc, ca și lungul proces de plivire și perfecționare, ce se poate urmări, în amănunte, din reproducerea de mai jos, pun această a *V-a Scrisoare* pe același plan de desăvârșire cu cele dinaintea ei. De ce totuși, s'ar putea obiecta, așa cum a făcut-o și Ibrăileanu, n'a dat-o tiparului dacă o avea sfârșită? Iată curiozități legitime, evident, dar nu mai puțin oțioase, câtă vreme ne lipsesc documentele biografice, lămuritoare. Ce este sigur și dela aceasta câtă să pornim, este că textul Maiorescu figurează, în întregime, în manuscriptul eminescian. Va fi avut Maiorescu un manuscris, o copie adică specială, așa cum credea Botez? Cu atât mai bine. Asta ar dovedi că Eminescu apucase să transcrie, pe curat, și această *Scrisoare a V-a*. Identitatea textului Maiorescu, însă, cu cel din manuscrise ridică îndoieli: întotdeauna, aproape, în drumul dela ultimul ms. la copia pentru tipar, Eminescu schimbă câte ceva. Așa că până să se confirme, printr'un document infailibil, existența unei atari copii autentice, înclinăm a crede că Maiorescu a luat textul integral, al *Convorbirilor*, de dreptul din manuscrise, care la data aceasta (1890) se aflau în posesia lui. (Cine anume va fi copiat «fragmentul» apărut în *Epoca* dela 1 Ianuarie 1886, iată o chestiune secundară, dar nu insolubilă. Mărturii, ce astăzi ne scapă, fie că nu le cunoaștem, fie că nu s'au produs încă, vor arăta într'o bună zi cine anume era pe lângă poet și cine a putut copia și pentru *Epoca* și pentru *Albumul-Unirea*, unde apare peste două luni fragmentul *Nu mă înțelege*. Un nume, ce trebuiește reținut de pe acum e acela al lui Alexandru Tălășescu, atestat în *Fântâna Blanduziei*).

Că textul din *Convorbiri*, copiat din manuscris, a fost potrivit de Maiorescu, așa cum anunțam încă din introducerea volumului I (pag. XIV), se vede atât din grija de a păstra un contur și de a menaja încheieturile logice, cât și, mai cu seamă din suprimarea unui vers pereche, (dimpreună cu cele 2 dinaintea lui, în speță: v. 81-83) ceea ce face ca, în pofida oricărui grăunte de verosimilitate, versul rămas (*Cu zămbiri de curtezană și cu ochi bisericofi*) să nu pară totuși stingher.

Dacă, acum, după cele, până aici expuse, s'ar mai găsi cineva care să subscrie părerea lui Ibrăileanu, după care «fragmentul» ar fi «bucată de mână a doua» (când e identic cu textul Maiorescu) iar *Dalila*, integrală, abia «în devenire» și conținând «crudități» și «injurii», negreșit că e liber să o facă. Îl vom ruga, numai, să o facă după ce va fi cetit ambele versiuni, mai jos reproduse, întâia — *Dalila* — cu adevărat «în devenire» și a doua — *Scrisoarea a V-a* — mai mult ca sigur definitivată.

Lucrul ar putea fi demonstrat, negreșit, și altminteri: printr'o susținută analiză estetică a textului. Cum nu e în căderea noastră să o facem, ne mulțumim să trimitem la două din aprecierile schițate, una a lui Maiorescu însuși, a doua a d-lui Mihail Dragomirescu. Publicând, în numărul de 1 Februarie 1890, al *Convorbirilor Literare*: *Dalila* și *Sonet-ul* (*Or câte stele ard în înălțime*), Maiorescu le preceda de următoarea notiță, în care rezervele insinuate (am amintit, mai sus, una) le compensează din plin, judecata de valoare a concluziei: «Următoarele două poezii de Eminescu, scrise, — pe cât se vede — în prima aruncătură a condeiului încă de pe la 1880, au rămas nerevăzute de poet. Pluralul «torții» în loc de «torțe» în *Sonet* avea probabil să dispară; iar satira *Dalila*, dacă nu ar fi fost înlăturată ca o variantă a actualei satire IV din poeziile publicate în volum, ar fi primit poate o modificare radicală. Dar și așa cum le găsim astăzi, aceste poezii cuprind versuri de o unică frumusețe și nu pot lipsi din opera lui Eminescu»¹⁾ (*Sublinierea noastră*). Ceea ce confirmă definitiv — «dar și așa cum le găsim astăzi» — locul de proveniență al textelor. De sigur, manuscrisul poetului.

Deopotrivă de categorică este și judecata d-lui Mihail Dragomirescu: «*Scrisoarea V-a sau Dalila*. Este iarăși o poemă primită ulterior între poeziile alese ale marelui poet. Deși n'are o dezvoltare evolutivă regulată și deși are unele slăbiciuni de expresii, această poemă conține frumuseți unice în poezia lui Eminescu. Nici când portretul satiric

¹⁾ M[aiiorescu]: *Două poezii postume ale lui Mihail Eminescu* în *Convorbiri Literare*, XXIII, 11, 1 Februarie 1890.

al femeii n'a fost făcut cu mai multe nuanțe; nicidecum depărtarea dintre ideal și realitate n'a fost, în dragostea femeii, mai pusă în relief, ca în această capodoperă cu genialitatea creatoare preponderantă. Trebuie dar neapărat primită în opera aleasă a poetului¹⁾.

Cât privește rezervele, formulate în alt loc din aceeași ediție - Dragomirescu (*Note critice*, pag. 215—216), cu privire la surplusul de versuri al ediției Scurtu, socotite unele «puerile» iar altele «cu vulgarisme», să spunem că Scurtu a văzut just când le-a reintegrat la locul lor. Cine pleacă dela indicațiile ultimului manuscris (și Maioreșcu tot de acolo a plecat) n'are dreptul să selecteze (dar Maioreșcu se dovedise un specialist, încă dela editarea *Luceafărului*), cu dela sine voință.

Ms. *Scrisoarea a V-a* se află într-o serie de manuscrise, ce dau, grupate în jurul celor două versiuni A. și B., următoarea schemă:

- A. 2277,53 (+52 v.)—58 *Dalila* cca. 1879 — 1880
 2277,48—51 (*ante-Dalila*)
 2260,11—12 (*Marmură cu ochii negri*)
 2259,165 + 258
- B. 2282,84—90 *Scrisoarea V-a* cca 1881
 2277, 58 + 62
 2260,183 + 178
 2277,42 + 69—70
 2268,35—36

A. Prima versiune a *Scrisorii a V-a*, intitulată *Dalila*, figurează în ms. 2277,53 (+52 v.)—58, cu aceeași grafie ca și a ciornelor pentru *Freemăt de codru*, *Oda în metru antic*, *Mai am un singur dor*, etc., ceea ce ne duce în anii 1879—1880.

Deși încheiată, versiunea aceasta are un pronunțat caracter de atelier. A fost scrisă, întâi, pe filele din dreapta, pentru ca imediat apoi (fără a putea jura că în aceeași zi) să înceapă prefacerea pe filele din stânga, transcriind textul din dreapta, modificând, amplificând și mai ales deplasând, și chiar de mai multe ori, anume pasagi, până să le statornicească locul. Etapele acestei alunecări de straturi, interesantă pentru procesul de creație al poemei, le-am înregistrat întotdeauna în subsolul transcrierii noastre. De aceea repetițiile fatale nu trebuie, pentru aceasta, să fie trecute pe seama unui exces de zel, ce s'ar fi putut frâna. Era singurul chip de a reproduce fiziologia procesului acestuia, pe care sistemele statistice îl anulează.

Cu o pagină mai înainte, sfârșește ciorna câtorva fragmente mai importante ale poemei, pe care le-a încercat pe patru file ale acestuiași ms. 2277,48—51 și în care a folosit pentru anume pasagii mai mici sau mai mari, redacțiuni anterioare. D. p.: pentru *Marmură cu ochii lucii și cu glas de porumbiel* o redacțiune aflătoare în 2260, 11—12 (*Marmură cu ochii negri și cu glasul de porumb*), cam din 1879, iar pentru *Înzădar boltita liră*... crâmpie din 2259,165 + 258 schițate încă din cca 1872, fie pentru *Poemul deșertăciunilor* fie pentru terțenele Șeherezadei.

Implicațiunea fragmentelor din această ciornă, 2277, 48—51, ca și diversele tăieturi a unora din pasagii, după ce au fost transferate în versiunea *Dalila*, care începe o pagină mai departe, multele emistihuri, etc., nu mai lasă nicio îndoială asupra caracterului, categoric, de atelier sau de depozit de materiale, al ciornei. De aceea e greșită caracterizarea lui Botez, care vedea în aceste *membra disiecta*, neîmbinate încă, o versiune de sine stătătoare, pe care o și socotește I-a: «I.2277,48—51. Cel mai vechiu (manuscris). Incepe cu versul 45 și cuprinde 81 de versuri, cea mai mare parte șterse și tăiate. Din aceste versuri vreo 50 se regăsesc, mai mult sau mai puțin schimbate și în text, dar cele de mai multe ori într-o cu totul altă ordine. Se pare că atunci când a scris această ciornă, Eminescu nu concepușe poezia ca o satiră, ci ca o poezie pur lirică, căci din ea lipsesc toate versurile satirice, iar poetul se servește de persoana întâia și se adresează direct iubitei». Ceea ce e cu totul alături de adevăr, fără să mai insistăm asupra rândurilor ce am subliniat, în care editorul face distincția între satiric și liric, care nu s'ar putea întrupa decât la persoana întâia. Argumentul decisiv, presupunând că ar mai fi nevoie, care infirmă o atare ipoteză, îl oferă versul: *Înălțată din călcăie să-ți ajungă pân' la gură* schițat pe la începutul *ante-Dalilei*, barat în momentul când îl încorporează ceva mai departe sub forma *Înălțată din călcăie, să-mi ajungi până la gură*.

Un pic de adevăr, totuși, există în cele susținute de Botez: prezența acelei persoane I-a. Numai că atributul acesta îl dă partea a doua a *ante-Dalilei*: *Marmură cu ochii lucii*... care e copiată cu mici prefaceri din 2260,11—12, unde

¹⁾ Mihail Eminescu, *Poezii*, ediție critică de Mihail Dragomirescu, 1937, pag. 288.

figura ca o tânguire veroniană, directă, autonomă. Un studiu atent ar putea urmări pas cu pas chipul cum cristalizază poema dela această tânguire subiectivă la poemul de compoziție.

Mai mult: cele două versuri cu care sfârșește ciorna: *Rupe-i inima de piatră... Când vezi piatra ce nu știe...* nu sunt altceva decât un ecou al versurilor (19 sqq.): *Dară vai tu ești de piatră* din vechea redacțiune (2260, 11—12) a fragmentului *Marmură cu ochii negri*, ce n'au mai trecut aici.

Dificultatea tipăririi acestei versiuni (A.) vine dela mulțimea variantelor ce s'ar ingrămădi în subsol. Problema e una de claritate tehnică. Dacă distanța dintre cele trei etape: 1. *ante-Dalila* 2. *Dalila* filele din dreapta și 3. *Dalila*, filele din stânga ar fi cât de cât mai mare, tipărirea lor separată s'ar justifica. Cum însă ele aparțin aceluiași stadiu de creație, poate aceleași zile, fiind așa dar ca și concomitente, s'ar impune să le tipărim comasate. Cetitorul ar avea, în felul acesta, la etaj: un profil conturat, finit, iar în subsol: molozul sau, mai bine, lutul frământat și căzut jos, de pe urma multiplelor și succesivelor retușări ale statuei.

Din nefericire, o atare imagină este, tehnicește, greu de realizat. De aceea tipărim pe etape întreg acest material: 1) fragmentul *Marmură cu ochii negri* din 2260, 11—2; 2) crâmpielele din 2259 și 3) ciorna imediat anterioară din 2277, 48—51, pe care am denumit-o *ante-Dalila* după care urmează *Dalila* (A.). Cetitorul însă va trebui să consulte toate aceste materiale.

În măsura posibilului, am căutat să respectăm toate inconsecvențele și variațiunile lexicale și ortografice: *înșădar* și *înșadar*, *dimpotrivă* și *dimpotrivă* ș.a.m.d.

2260, 11 12

[MARMURĂ CU OCHII NEGRI...]

Marmură cu ochii negri și cu glasul de porumb
De ce-i rece al tău suflet și greoiu ca și de plumb?
Când c'o patimă de demon te privesc și te ador
De la ochii tăi cei lucii mântuirea mi-o implor
5 Tu dai capul într-o parte și nu vrei ca să răspunzi,
Cu săgeata crud' a morții a mea inim' o pătrunzi
Cu săgeata morții crude și cu golul sufletesc
Și nu pot cu-a mea suflare inima* s'o 'nsuflesc,
Cu fiori de fericire s'o trezesc din al ei somn
10 Și pe farmecele-i toate eu, eu singur să fiu Domn.
Ah! cum nu te pot în brațe să te strâng în veci, în veci
Să desghieț cu sărutarea-mi raza ochilor tăi reci
Și să mângâi cu-a mea mână de la tâmplă creții blonzi
Piatră tu ne 'nsuflețită, o tu inimă de bronz
15 De erai de piatră, încă te 'ncălziai de-atât amor
Mă lăsa să cad nainte-ți la picioarele-ți să mor
Să mă 'nnec de fericire de noroc să 'nnebunesc
Și în noaptea cugetări-mi și mai mult să te iubesc
Dară vai, tu ești de piatră ca și veacul impietrit
20 Tu nu știi ce e iubire căci nu poți să fi iubit,
Tu gândești c'amorul este ca și roiul de plăceri,
Cumcă chipul de-azi te face să uiți chipul cel de ieri
N'ai aducere aminte, nici iluzii n'ai avut,
Mut îți este viitorul, cum trecutul îți e mut
25 Geaba îți mai porți [pe] brațe raiul dulcilor tăi sini
Căci pustie ți-e viața cum o duci de azi pe mâni
Căci pustie-i și săracă de noroc și mângâieri
Căci puțința fericirii a perit în vecinuc ieri

4. Când la ochii t. etc.; 14. O tu > Piatră tu etc.; 18. Și în noaptea morții* [mele]* > Ș.i.n. cugetări-mi etc.
23. N'ai a.a. nici speranță > N'ai a.a.n. iluzii etc.; 28. Și ca plumbul trece vremea pentru tine

30

Și astfel cu vorbe numai luni de zile m'ai purtat
 Ș'or să treacă ani la mijloc și eu [tot] n'oiu fi uitat
 Cum ești dulce și frumoasă, dar în lume de prisos
 Cum viața mi-ai jertfit-o fără de nici un folos.

2259, 165

Boltita liră care 'n șapte feluri
 Răsună 'n coardele-i de moale aur
 Am învățat-o sprintene ghazeluri (b)

2259, 268

Inzădar boltita liră, care 'n șapte feluri sună
 Muritori din altă vreme o direg și o înstrună
 Ochiul lunei este altul — ochiul tău *odar*^a a fost
 ~

2277, 48—51 (*ante-Dalila*)

Inzădar boltita liră ce din șapte coarde sună (c)
 Suferința [ta] de moarte în cadențele-i adună
 Mângăieri făcând din lacrimi, iar a ochilor tăi jale Δ
 Au făcut din ea regina lumii gândurilor tale
 Așa 'ncât la 'nchipuirea lacrimoaselor ei gene
 E mai mândră decât zina Venus Anadyomene
 Inzadar din al tău suflet amintirea-i nu se șterge
 Dimpotrivă tot mai dragă se făcu pe zi ce merge
 Adunând cu-a tale versuri a izvoarelor murmururi
 Umbra umedă din codri, stele ce scânteie pururi (d)
 ~... cu-al amorului nesațiu
 Ai înfrânge 'n vers adonic geniul tău ca și Horațiu.

Innăltată din călcăe să-ți ajungă pân' la gură (e)
 Să-ți ia văzul și simțirea a suflării ei căldură (f) Δ

Ea nici știe c'a ta viață instrument al unei arte (g)
 La plăcere nu se 'nchină și de ea nu are parte
 A trăi sau a muri ți-i astfel totului egal (b)
 Trista ei zădărnice tu ai rupe-o c'un pumnal
 Ea nici știe cumcă dânsa îți servește de model

30. Ani vor trece > Ș'or să etc.; 31. C.e.d.ș.f., fără de nici un folos.

Ulterior, când începe elaborarea pentru Dalila, în același spirit cu restul fragmentului de mai sus dar cu grafia recentă pe f. 11 v., aceste stihuri:

Geaba dar pe braț de mână raiul sînilor îl porți (a)
 Dacă sufletu-i de gheață, dacă ochii tăi sunt morți

Tu ce rîzi cu atîta farmec, ca copiii cei cu haz
 Și în rîsul tău cel dulce faci gropițe în obraz
 Și gropițe ucigașe lângă unghiul dulcii guri
 Și pe degetele mîinii și la alte 'ncheieturi
 Tu ce mi-ai răpit viața cu-acea umbră de sub gene
 Mai frumoasă decât zina Venus Anadyomene.

Pe fila 12 v. un singur vers — ar fi voit să continue? :

Roadă durerilor mele, o amor nemărginit

(a) G.d. în braț etc.; (b) Am înstrunat* ușor să cânt > A. învățat-o etc.; (c) Inzădar b.l. care'n șapte feluri sună; (d) Umbra dulce > U. moale* dela codri > U. umedă etc.; *Afară de primele două, versurile dintre ΔΔ barate, după transferare;* (e)—(f) *incorporate mai departe, către sfârșit;* (g) Ea nici știe că în lume tu > E.n.ș. c'a ta viață etc.; (b) Ea nici știe > Nici [nu știe] > A. trăi etc.;

Ca să afli adevărul și nimic decât pe el
 Și când laurul biruinței vrei să-l pui pe [al] vieții vîrîv (i)
 Ea va crede atunci de sigur, că ți-e foame de-al ei stîrv l
 Ea nici știe că din ochii[-i] vrei cu dragoste să 'nveți
 Cum viața preț să aibă și cum moartea s'aibă preț
 Cumcă, tu, dacă viața ți-ar părea lanț de plăceri
 Și ai [vrea]* ziua de astăzi s'o anini de cea [de] ieri (j)
 A ta inimă s'ar rumpe de al patimelor val....
 Trista ei zădărnice ai curma-o c'un pumnal (k)

După acest vers, (la finele pag. 48) pe fila 48 v., sus, acest vers cu iz cunoscut, (Scrisoarea II), izolat, scris de sigur mai târziu, al cărui loc nu se poate fixa cu certitudine, dar făcând parte din atmosfera de aici :

Că de dragul ei tu scuturi de pe tine colbul școlii

~ adevărul în imagini Δ

Se înșiră, stol de vulturi, înnegriind a tale pagini Δ

~ înzadar vei zice

Cumcă ochiul tău învie ochiul lumii cei antice
 Cum că 'n suflet oceanul cu-a lui valuri îți străbate
 Că dai soarelui lumină și naturii* libertate
 Nu 'nțelege când fierbinte... [o implorî] O tu consacră-mi
 Fruntea ta..... s'o sfîțesc cu-a mele lacrimi ~
 Eu nu cer, ca în vechime, jertfa sîinului străpuns (l)
 Dă-mi o oră din viață, căci o oră-i de ajuns !

Viața mea înseninată de al tău zîmbet de copil Δ
 Sgomotoasă și 'nflorită cum e luna lui April
 Ochii, mândră strălucire, rumenirea din obraji
 Tu cu toane, ca regină și eu vesel ca un paj. Δ

Pe pagina din stînga, cam din aceeași epocă aceste versuri populare, și îngănate, în timpul lucrului :

Se 'ntâlnește lângă fag
 Drag și drag

Se 'ntâlnește la isvor
 Dor cu dor

Se sărută până mor

Marmură cu ochii lucii și cu glas de prorumbiel (m)
 De ce-i rece al tău suflet, de ce nu-mi răspunde el?
 Când c'o patimă de demon te privesc și te ador Δ
 De la ochii tăi cei tineri mîntuirea mi-o implor,
 Tu dai capul într'o parte și nici vrei ca să răspunzi
 Cu săgeata crud'a morții a mea inim'o pătrunzi
 Ah, cum nu te pot în brațe să te strâng în veci de veci
 Să degheț cu sărutarea-mi raza ochilor tăi reci —
 De erai de piatră, încă te 'ncălzeai de-atât amor
 Mă lăsa să cad nainte-ți, la picioarele-ți să mor
 Să mă 'nnec de fericirea proprie, să 'nnebunesc
 Și în noaptea cugetări-mi și mai mult să te iubesc
 Tu ce rîzi cu-atîta farmec ca copiii cei cu haz
 Și în dulcea veselie ai gropițe în obraz
 Și gropițe ucigăse lângă unghiul dulcii guri
 Și la degetele mînu și la braț la 'ncheeturi
 Nici prea mică, nici prea mare, nu subțire ci 'mplinită
 Aș avea ce strînge 'n brațe căci ești bună de iubită
 Tot ce-ai zice ți se cade, tot ce-ai face-ți șade bine
 Căci te prinde orice lucru ce l-ai anina pe tine
 Și cum vorba ta-i plăcută și tăcerea tot le* place
 Zici cu gura « mergi încolo », zici cu ochii vino 'ncoace

(i) Ș.c.l.b. vrei să-l pui pe acel verif > Ș.c.l.b. vrei să-l pui pe sfântul vîrîv. (j) Ai > Și ai de fapt, versul se prezintă nefinit; (k) Trista lor zădărnice etc.; prezența acestui vers în două locuri ale fragmentului, arată tocmai caracterul brouillonar, de atelier, al paginilor. (l) E.n.c., ca în vechime, jertfa sîngelui pe-altar; înainte de altar o silabă tăiată. Botez crede a fi rug. Sensul îngăduie. Și totuși e îndoielnic. Un accent deasupra indică mai curând un lapsus calami: repetirea cuvîntului sîngelui, sugrumat la timp. Versurile dintre Δ Δ (aici și pag. urm.) barate; (m) M.c.o.l. și cu glasul > M.c.o.l.ș. cu glas etc. [Versul (m) și următorul, încadrate, reținute]

Și cum tremuri tu, cum îmbli și cât ești [de] alintată
 Pot să te văz făr' a zice că trebuești sărutată [?]
 Înălțată din călcăe să-mi ajungi până la gură (n)
 Să-mi ia văzul și simțirea a sărutului căldură (o)
 Geaba, când la piept ții mâna, raiul sinilor îl porți
 Dacă pentru-a mea iubire ochii tăi sunt pururi morți, Δ
 Cum ești mândră și frumoasă, dar în lume de prisos
 Cum viața mi-ai jertfit-o fără de niciun folos !
 De-ar fi fost înseninată de-al tău zîmbet de copil ○
 Era dulce și 'nflorită cum e luna lui April
 Infloreă privindu-ți numai* rumenire[a] din obraji (p)
 Tu, cu toane ca regină și eu vesel ca un paj. ○

Când vezi piatra ce nu știe nici lacrima* și nici mila... (q)
 De ai sufletul eroic, feri în laturi... e Dalila (r)

A. 2277, 53 (+52 v.)—58.

D A L I L A

Biblia ne povestește de Samson, cumcă muierea
 Când dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea
 De l'au prins apoi dușmanii, l'au legat și i-au scos ochii
 Ca dovadă de folosul uneltirii unei rochii...
 5 Tinere, ce beat de umbre*... urmărești vre o femeie
 Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee
 Și pătează umbra verde cu misterioase dungi
 Nu uita că Doamna are minte scurtă, poale lungi
 Pe când luna varsă farmec peste ea ca peste streșini
 10 Tu-i dai [ci] ce e al lunei și îți vine chiar să leșini

Versurile cuprinse între ΔΔ și cele dintre ○○ barate — cele două dintre Δ○ reținute în chenar Versurile (n) (o) intercalate ceva mai târziu aici, îngheșuite; încercate.

(p) I.p.-ț. d[ragă]* > I.p.-ț. mândra rumenire etc.; (r) D.a.s.e. fugi > D.a.s.e. feri etc.; (q) — (r) La început (q) (r) au redacția:

Rupe-i inima de piatră care nu cunoaște mila
 Fugi în laturi, e Dalila, e Dalila

În distanța dinaintea ultimelor 2 versuri scribează stihul:

are 'n gușă-i ne 'nțelesul gungunit de porumbiel

În momentul când începe transcrierea dela paginile 53 sq. (versiunea A.), notează aici la sfârșit, ca o dovadă de caracterul preliminar al paginilor de până acum, acest stih și ceva, (care anticipează v. 51—52 din A.):

~ sună

Tânguirea ta de moarte în cadente o adună

1. — După v. 2 veneau următoarele două versuri și jumătate:

Incât el trezit în urmă, neputând să se mai lupte
 De batjocură la dușmani au ajuns... Cu arme rupte
 Il puteau învinge acuma ~

barate instantaneu și a căror idee e reluată în v. 3.

3. De l'au p.a.d., de batjocur'au > D.l.'a.p.a.d., l'au l. etc.. 5. Tinere, ce beat de-o umbră, urmărești etc.

După v. 4 urma un spațiu și poema continuă cu v. 17. E frumoasă etc.; un semn de raliere intercalează pe fila din stânga, v. 5—16, după ce mai întâiu încearcă altă formă, pe care o părăsește după 3 versuri. În loc de: Tinere, ce beat etc. la început scribează:

Uriași ai cugetării, geaba credeți că se schimbă (a)
 Lumea asta de cum este prin frânturile de limbă
 Sau prin moarte* adevăruri... sau prin patimi, prin ne[voi]* (b)

(a) U.a.c. și ai inimei* ~; (b) mai mult ca sigur că nu e: moarte*

De beție 'ncântătoare, visul unei nopți de vară
 Care 'n tine se petrece... Ean întreab-o și ușoară
 O să-ți spue de panglice, de căței, pisici și mode
 Pe când inima ta bate ritmul sfânt al unei ode
 15 Când cochetă de-al tău umăr ți se razimă copila
 Dac' un demon ai [în] suflet, te gândește la Dalila

E frumoasă se 'nțelege... Ca copiii are haz
 Și când ride face încă și gropițe în obraz
 Și gropițe se descamnă și la unghiul mândrii guri
 20 Și la degetele mâinii și la orice 'ncheeturi
 Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci 'mplinită
 Incât [ai] ce strânge 'n brațe... numai bună de iubită
 Tot ce-ar zice i se cade! tot ce-ar face-i șade bine
 Bine-o prinde ori ce lucru, totul e cum se cuvine
 25 Dacă vorba-i e plăcută și tăcerea-i încă place
 Gura-i zice: fugi încolo, rîsu-i zice[:] vino 'ncoace
 Când la piept își pune mâna parcă sîinii poartă 'n braț
 Oferind raiul acelui ce-o iubește cu nesăț
 Imblă... parcă amintindu-și vre un cântec... Alintată
 30 Ș'apoi cască pe când imblă și s'ar cere sărutată
 Și se 'nnalță din călcăe, să-ți ajungă pân la gură
 Dăruind c'o sărutare acea tainică căldură
 Ce n'o are de cât numai sufletul unei femei...
 Câtă fericire crezi tu c'ai găsi în brațul ei?
 35 Ți-ar fi viața înseninată de-al ei zîmbet de copil
 Sgomotoasă și 'nflorită cum e luna lui April
 Dar ai nebuni privind-i rumenirea din obraji
 Ea cu toane... o crăiasă, iar tu gingaș ca un paj
 Ți se pare cumcă numai tu din ochii-i poți să 'nveți
 40 Cum viața preț să aibă și cum moartea s'aibă preț
 Și pătruns de bucurie, de iubire și de jale
 Ai făcut din ea crăiasa lumii gândurilor tale

14. P.c.i.t.b. ritmul *sacr'* al unei ode; 17. De-i frumoasă? Se 'nțelege... Ca copiii are haz; 22. Ai avea ce strânge 'n brațe etc.; 24. Și o prinde ori ce lucru etc.; 26. Mâna-i zice: fugi încolo, rîsul zice [:] vino 'ncoace. 27. C.l.p.i.p.m. parcă sîinii 'n braț îi poartă; 28. Și-i oferă aceluia ce-ar rubi-o cu nesăț; 34. C.f.c.t. c'ai găsi în ochii ei?.

Versurile 35—36 barate; după v. 36 urmează 10 versuri, tăiate cu o linie verticală — eliminare efectuată, la o nouă citire, când ajunge la v. 85. Din aceste 10 versuri, întâile două le-am menținut, și pentru că au fost păstrate în B. dar și pentru că nu au fost deplasate ceva mai jos ca următoarele 8 ce se întâlnesc, reluate, (cf. mai jos 85—92) la altă persoană, acordată noiei situații:

Și c'o patimă de demon s'o privești și s'o adori
 De la ochii ei cei tineri mântuirea s'o implori
 Ți se pare că în brațe ai ținea-o 'n veci de veci
 Să desgheți cu sărutarea raza ochilor ei reci
 Că de piatră chiar să fie s'o 'ncălzi de-atât amorii
 Te-o lăsa să cazi naute-ı la picioarele-i să mori
 Să te 'nneci de fericirea visului, să 'nnebunești
 Și în noaptea cugetării și mai mult să o iubești

45 Fie ziua, fie noaptea ea din minte-ți nu se șterge
Dimpotrivă tot mai dragă se face pe zi ce merge
Așa 'ncât închîpuindu-ți lăcrămoasele ei gene
Ți-i mai mândră de cât zîna Venus Anadyomene.

50 Ce nebun ești... Nu 'nțelegi tu din a ei căutătură
C'o deprindere, o grimasă, 'i e zîmbetul pe gură
Că pe cât e de frumoasă, tot atât e de prisos
Că viața ți-ar jertfi-o fără de niciun folos
Inzădar boltita liră ce din șapte coarde sună
Tânguirea ta de moarte în cadențele-i adună
Inzădar plutesc în ochi-ți umbre mândre din povești
Precum iarna se așază flori de ghiață pe ferești
55 Când înluntru e căldură... Inzădar o rogi: « Consacră-mi
Creștetul iubirii mele să'l sfințesc cu mii de lacrimi[»]
Ea nu știe c'a ta viață-i un organ al lumii 'ntrege
Că tu pietrelor dai gură între ele-a se 'nțelege
Cumcă dacă-a ta viață n'ar goni un ideal
60 Trista ei zădărnice ai curma-o c'un pumnal
Că nu tu o vrei pe dânsa, că un demon e în tine
Ce 'nsetat e de-al ei zîmbet și de-a ochilor lumine
C'acel demon plânge, ride, neputînd s'auză plînsu'și
Că o vrea spre-a se 'nțelege în sfârșit pe sine însuși

46. E mai mândră de cât z. etc.; 48. Că o deprindere > C'o.d. etc.;

După versul 46, urmau aceste 8 stihuri, din care întâile 4 vor fi deplasate întâiu drept 52 sq. (supuse imediat unei noi deplasări drept v 77 — 80) iar cele 2¹/₂ următoare drept 53—55:

Vecinic își răsună 'n minte a isvoarelor murmururi
Umbra umedă din codri, stelele scântee pururi
Și pătruns de-a tinereții ș' al amorului nesațiu
Tu ai frînge 'n vers adonic geniul tău ca și Horațiu (b)
Și în ochii tăi s'arată mii de umbre din povești
Precum iarna se așază flori de ghiață pe ferești
Când în casă e căldură... Cu atâtea dulci imagini
Câte ei 1 se închină ai împlăia chiar mii de pagini!

(b) Ai înfrînge 'n vers etc.

51. Inzădar b. l. care 'n șapte coarde sună.

După v. 52 urmau versurile deplasate de după v. 46:

Inzădar pătrund în visu-ți a isvoarelor murmururi,
Umbra umedă din codri, stele ce scântee pururi,
Inzădar cu-al tinereții și cu-al inimei nesațiu
Tu ai frînge 'n vers adonic limba ta ca și Horațiu

din nou barate, în momentul când ajunge cu redacția revizuită la v. 77, unde le încorporează, într-o ordine inversată, drept v. 77—80.

59. Cumcă d.a.t.v. n'ar avea un ideal.

După v. 60 urmau versurile:

Inzădar te simți din altă lume... Inzădar ți-ai zice
Cumcă 'n ochiul tău renaște ochiul lumii cei antice
Că în sufletul tău tânăr oceanu 'ntreg se bate
Că dai soarelui lumină și luminei libertate.

șterse, în momentul când ajunge cu redacția revizuită la v. 81. Aceste 4 versuri, de astădată, urmează pe cele 4 de mai sus, (Inzădar pătrund) readaptate cu toatele, la locul și conturul cel nou, drept versurile 77—84.

- 65 Că se sbate ca un sculptor fără brațe, și ce* geme
 Ca un zugrav ce orbește în momentele supreme
 Nici nu știe c'acel demon vrea să aibă de model
 Marmura-i cu ochii negri și cu glas de porumbiel
 Și nu-i ceri să se jertfească pe altarul nalt să moară
 70 Cum acele sfinte vergini se jertfeau odinioară
 Cele cari în vechime, stând sculptorilor modele
 Chipul zinelor din ceruri se formase după ele
 Când pe propriile-i forme laurul vrei a'l pune 'n vârș...
 Ea? Ce crede? Cum că ție îți e foame de-al ei stârv.
- 75 O și cum s'ar înțelege acel demon? S'ar renaște
 Mistuit de focul propriu, a lui inim' a-și cunoaște
 Și pătruns de-ale lui patimi și de-amoru-i... cu nesațiu
 Ar înfrânge 'n vers adonic limba lui ca și Horațiu
 Ar pătrunde 'n visu-i mândru a isvoarelor murmururi

65. C.s.s.c.u.s.f. brațe, fără daltă; 67. N.n.ș. c'acel demon își dorește de model; 73 laurul *cetii*: laț-rul.

73—74. Când pe propriile-i forme laurul vrei să fie 'n vârș (c)

Ea va crede cumcă ție îți e foame de-al ei stârv

(c) C.p.p.-i.f.l. vrei să 'l pui în vârș [forma vârș *întălnită* și în «ante-Dalila»];

Întâia redacție, (e vorba de «Dalila — filele din dreapta»), a pasajului 51—72 prezintă, cum s'a spus, diferențe sensibile, de aceea îl transcriem în întregime :

Inzădar boltita liră ce din șapte coarde sună
 Tânguirea ta de moarte în cadențe o adună (d)
 Inzadar ai mai ruga-o din tot sufletul: Consacră-mi (e)
 Creștetul tău adorabil, să-l sfințesc cu mi de lacrimi
 Ea nici știe c'a ta viață e-un organ al lumii 'ntrege
 Că tu pietrelor dai limbă între ele a se 'nțelege
 Că nu tu privești viața ca pe-o serie de plăceri
 Nici că ziua cea de astăzi o anini de cea de ieri
 Nu 'nțelege că viața, să nu aibă-un ideal, (f)
 Trista ei zădărnice ai curma-o c'un pumnal
 Marmura cu ochii negri și cu glas de porumbiel
 Nici nu știe cumcă-ți este numai umbră și model
 Inzădar privind-o lacom, în estazul tău ai zice
 Cum că 'n ochiul tău învie ochiul lumii cei antice
 Cum că 'n sufletul tău tânăr oceanu 'ntreg se bate
 Că dai soarelui lumină și luminei libertate...
 Că nu tu o vrei pe dânsa ci că demonul din tine
 E 'nsetat de al ei zîmbet și de-a ochilor lumine
 C'acel demon plânge, [ride], neputând s'audă plânsu'și (g)
 Că el vrea ca s'o iubească spre-a se ști pe sine însuși (h)
 Și nu-i ceri să se jertfească, pe altarul nalt să moară
 ~ cum mureau odinioară ~
 Cele cari în vechime stând sculptorilor modele (i)
 Chipul zinelor aruștii le formase după ele (j)

După versul acesta : distanță și continua cu versul : Ce 'nțelege ea din geniul etc. deci poema era mai puțin dezvoltată. Un semn de raliere, repetat și pe pagina din stânga pare c'ar fi vrut la început să adauge numai 2 versuri : Când pe propriile-i forme... și următorul. Dar lucrul nu e chiar de tot sigur.

(d) Suferința ta de moarte în cadențe o adună; (e) Inzadar tu ai ruga-o din tot sufletul etc.; (f) Dacă viața > Nu 'nțelege etc.; (g) C'acel demon plânge, plânge > C'a.d.p., [ride] etc.; (h) Că el vrea ca să se știe > C.e.v.c. s'o iubească, etc.; (i) C.c.i.v. au* stătuț [cândva] modele [lecțiune incertă din cauza liniei de baraj, impenetrabilă]; (j) C.z.a. le formară* d.e.

Pentru versurile 77—84, întâlnite mai înainte în subsol și deplasate în cele din urmă, aici, vezi variante, mai sus.

75. O și c.s'ar i.a. demon... Cum s'ar naște; 76. M.d.f.p., ființa spre a și-o recunoaște.

- 80 Umbra umedă din codri, stelele ce cad de-apururi
 Și 'n acel moment de taină când și el ar fi ferice
 Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii cei antice
 Și în sufletul lui tânăr oceanu 'ntreg s'ar bate,
 Ar da soarelui lumină și luminei libertate
- 85 Și cu patimă adâncă ar privi-o s'o adore
 De la ochii [ei] cei tineri mântuirea să-și implore
 I se pare că în brațe ar ținea-o 'n veci de veci
 Desghețând cu sărutarea-i raza ochilor ei reci
 Că de piatră de-ar fi dânsa s'o 'ncălzi de-atât amor
- 90 Și să cază în genunchi întristat, tânguitor
 Să-l înnece fericirea visului, să 'nnebunească
 Și 'n furtuna lui de gânduri și mai mult să o iubească
- Ce 'nțelege ea din geniul și din timpii luminoși?
 Cu zîmbiri de curtezană și cu ochi bisericoși
- 95 E flatată poate cumcă îți pleci fruntea la pământ
 Și o crezi în lume umbra unui chip [de cel]* mai sfânt
 O femeie între flori e și e floare 'ntre femei...
 Doi mai are pe de lături și cu tine face trei
 Dintre voi trei... oricât pare de duioasă și naivă
- 100 Ea desigur și-o alege partea cea mai pozitivă
 Tu-i juca pe elefantul, chandelier sau paravan
 După care se ascunde mustecios vre un zaplan
 Căci de 'ntrebi cine-i acela ce-i în inimă vârit
 Pot să-ți zic de pe acuma cel mai prost și mai urît
- 105 Și pe când cu-a tale patimi va vorbi călugărește
 Nătrăul când s'arată face inima de-i crește
 Ochiul înghețat îl împlă gânduri negre de amor
 Și călugărița-și pune blând picior peste picior
 De și prost dar ea-l găsește că-i cu inimă și șic...
- 110 A visa e un pericol și păzește-te îți zic
 De vezi piatra ce nu simte nici durerea și nici mila...
 Dacă ai demoni în suflet... feri în lături... e Dalila.

B. figurează în 2282, 84—90, în același caiet și urmând celorlalte patru *Scrisori*, precum s'a văzut în descrierea ce am făcut la capitolul *Scrisorii I-a*. Întăiele două file ale acestei versiuni sunt numerotate: 1. (cf. facsimilul vol. I, pag. 161) și 2; restul nu mai e numerotat, din pricina, poate, instantaneelor prefaceri ce-i schimbă automat caracterul de copie pe curat în planșă de atelier.

Ca și pentru A., subsolul transcrierii noastre înregistrează atât alunecările de teren, operate, cât și unele crâmpene anterioare, precum cele din 2260, 183+178; 2277, 42+58+62+69—70 și 2268, 35—36.

92. Ș.i. noaptea lui de g. etc.; 93. Ce 'nțelege ea din astea* [sau: arta*?] ș.d.t.l.?; 99. D.v.t....oricât p.d. duioasă costelivă; 107. O.i. se împlă de* o* poftă > O.i.îl împlă poftă neagră* de amor; 111. De vezi piatra ce nu știe nici durerea și nici mila...; 112. Dacă [ai] un zeu în suflet...

N. B. *Pe ultima filă două versuri nefolosite nicăieri, dar din atmosfera ante-finalului și o nouă redacție a versurilor* Ca un maestru ce-asurzește etc. *țin de tipul următor B., copiat foarte curând după A. și supus și el la nouă modificări. Le-am trecut deci în B.*

B. 2282,84—90

SCRISOAREA A V-a

Biblia ne povestește de Samson, cumcă muierea
— Când dormea — tăindu-i părul, i-a luat toată puterea
De l'au prins apoi dușmanii, l'au legat și i-au scos ochii,
Ca dovadă de ce suflet stă în piepții unei rochii...
5 Deci atunci când de-al tău umăr ți se razimă copila
Dacă ai puteri înalte*, te gândește la Dalila

E frumoasă se 'nțelege... Ca copiii... are haz
Și când ride face încă și gropițe în obraz
Și gropițe mici în unghiul ucigașei sale guri
10 Și la degetele mâinii și la alte 'ncheeturi
Nu e mică, nu e mare, nu subțire ci 'mplinită
Incât ai ce strînge 'n brațe, numai bună de iubită;
Tot ce zice i se cade, tot ce face-i șade bine
Și o prinde orice lucru căci așa se și cuvine
15 Dacă vorba-i e plăcută și tăcerea încă place
Vorba zice: « fugi încolo »; rîsul zice « vino 'ncoace ! »
Imblă — par'că amintindu-și vre un cântec — alintată
Pare că i-ar fi tot lene ș'ar trebui sărutată...
Să se 'nnalțe din călcăe, să-ți ajungă pân la gură
20 Dăruind c'o sărutare acea tainică căldură
Ce n'o are decât numai sufletul unei femei...

2. — C.d. — i-a tăiat părul, etc. 4. C.d. de folosul ucltiiu unei rochi... ; 6. Dacă ai putea 'n suflet, te gândește la Dalila.

După versul 4 urman, în chip firesc, următoarele 12 versuri, introduse încă din versiunea A. Eminescu le barează, cum se poate vedea în facsimilul din vol. I, pag. 161 substituindu-le versurile 5—6 dela etaj. Maiorcsu (presupunând că n'a mai existat nicio altă copie a poetului) le reintegrează:

Tinere, ce beat de gânduri urmărești vre o femeie
Pre când luna, scut de aur, strălucește prin alce,
Și pătează umbra verde cu misterioase dungi
Nu uita că « doamna are minte scurtă, poate lungi »...
Pe când luna varsă farmec peste ea... ca peste steșini
Tu-i dai ei ce e al lunei, ba îți vine chiar să leșini
De beția încântătoare unui mândru vis de vară
Care 'n tine se petrece... Ia întreab-o bunăoară (a)
O să-ți spue de panglică, de căței, pisici și mode
Pe când inima ta bate 'n ritmul sfânt al unei ode...
Când cochetă de-al tău umăr ți se razimă copila,
Dac' un demon ai în suflet te gândește la Dalila.

(a) Care 'n.t.s.p... Ia întreab-o... Și ușoară > C.'n.t.s.p... Ia întreab-o... Ce ușoară;

7—18. Cf. M. Răducanu [Radu Manoliu], *Observări critice asupra volumului de « Literatură populară »* etc., în *Vocea Tutovei*, XII, 30, 1 Oct. 1906: « Versuri care revin aproape identice în *Dalila* (ulterioară poeziei *Ursitoare*) dar mai puțin desăvârșită » și M. Eminescu, *Literatură populară*, [1936], ed. D. Murărașu, pag. 92: « Cu material deja utilizat mai înainte, Eminescu realizează compoziția de mai mică însemnătate *Ursitoare*, scrisă în versul scurt poporan. Note din descrierea femeii au trecut în *Scrisoarea V* », iar pentru text *ibid.*, pag. 388—389, vers 55—80.

9. Altele mai mici în unghiul mult fermecătoareci guri, 13. Tot ce-ar zice etc.; 14. Și o p. ori ce lucru pentru că i se cuvine; 16. Gura zice: « fugi etc. »;

După versul 16 urman, barate la o revizie ulterioară, versurile:

Iar, la piept de-și pune mâna parcă-și poartă sini 'n braț,
Oferind un raiu acelui ce-o iubește cu nesaț

18. Pare că i-ar fi tot l. și* ar trebui s... [*incert*: și* sau c'ar*];

Câtă fericire crezi tu c'ai găsi în brațul ei !
 Te-ai însenina văzându-i rumenirea din obraz[i]
 Ea cu toane, o crăiasă, și tu tânăr ca un paj !
 25 Și adânc privind în ochii-i ți-ar părea cumcă înveți,
 Cum viața preț să aibă și cum moartea s'aibă preț
 Și înveninat de-o dulce și fermecătoare jale
 Ai vedea în ea crăiasa lumii gândurilor tale
 Așa că, închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene
 30 Ți-ar părea mai mândră de cât Venus Anadyomene
 Și, în caosul uitării ori cum orele alerge,
 Ea, din ce în ce mai dragă, ți-ar cădea pe zi ce merge.

Ce iluzii ! Nu 'nțelegi tu din a ei căutătură
 Că deprindere, grimasă este zîmbetul pe gură,
 35 Că întreaga-i frumusețe e în lume de prisos
 Și că sufletul ți-l pierde fără de nici un folos ?

Înzădar boltita liră ce din șapte coarde sună
 Tânguirea ta de moarte în cadențele-i adună
 Înzădar în ochi avea-vei umbre mândre din povești
 40 Precum iarna se așează flori de ghiață pe ferești,
 Când în inimă e vară... ; înzadar o rogi « Consacră-mi
 « Creștetul cu-ale lui gânduri, să'l sfințesc cu-a mele lacrimi ! »
 Ea nici poate să 'nțeleagă că nu tu o vrei... Că 'n tine
 E un demon ce 'nsetează după dulcile-i lumine

23. Ți-ar fi viața 'nseninată de-al ei zîmbet de copil; 24. E.c.t.,o.c., iar tu lacom ca un paj ! > E.c.t.,o.c.,
 iar tu tânăr c.u.p. ! > E.c.t.,o.c., iar tu sprinten c.u.p. ! 28. Ai făcut din ea crăiasa etc.; 31. Ș.i.c.u.
 ori cum vremile alerge...

29—36. Așa 'ncât, închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene
 Ți-ar părea mai mândră de cât Venus Anadyomene (b)
 Zi și noapte amintirea ei din minte nu s'ar șterge (c)
 Ci din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge (d)
 Nebunie ! Nu 'nțelegi tu din a ei căutătură (e)
 Că deprindere, grimasă, este zîmbetul pe gură,
 Că pe cât e de frumoasă tot atât e de prisos
 Și că sufletul ți-l pierde fără de niciun folos ?

(b) Ți-e mai mândră decât zîna V.A.; (c) Z.ș.n.a.e.d.m. nu se* șterge; (d) C.d.c.i.c.m.d. ea îți* e* pe
 zi ce merge > C.d.c.i.c.m.d. ea ți-ar [fi] p.z.c.m.; (e) Ce nebun ești... Nu 'nțelegi etc.

37. În prima transcriere, fragmentul acesta nu avea spațiu. El este indicat în noua redacție de pe fila din stânga.

39. Înzădar plutesc în ochi-ți umbre etc.; 41. Când în luntru e căldură; înzadar etc.

Versurile 43—44 etaj, sunt redactate, ulterior, cu cerneală violetă și cu grafia, ce se vor întâlni în anume revizuirii
 ale Legendei Luceafărului — după ce avusesse întâi alte două redacțiuni :

1° Nu 'nțelege că tu dacă n'ai gonit un ideal,
 Trista ta zădărnici ai curma-o c'un pumnal;
 Că tu nu o vrei pe dânsa, că un demon e în tine
 Ce 'nsetat e de-al ei zîmbet și de-a ochilor lumine
 2° id.
 id.
 Că nu tu o vrei nu poate să priceapă, că în tine
 E un demon ce 'nsetează după dulcile-i lumine

- 45 C'acel demon plânge, ride, neputând s'auză plânsu-și
 Că o vrea... spre-a se 'nțelege în sfârșit pe sine însuși
 Că se sbate ca un sculptor fără brațe și că geme
 Ca un maestru ce-asurzește în momentele supreme
 Pân' a nu ajunge, 'n culmea dulcii muzice de sferă
 50 Ce-o aude cum se naște din rotire și cădere

46. C.o.v.... spre-a se pricepe în sfârșit etc.

După versul 50 veneau versurile următoare, barate, creion roșu, la o ultimă revizuire :

Pe când soarele un centru de lumină la mijloc Δ
 E atras pe nesimțite cu planeteii la un loc
 De 'nsetatul gol al lumii de-ale chaosului văi
 Și căzând în jos cu toții, se învârt ca 'n ziua 'ntâi. Δ

pasaj, ce dimpreună cu versurile precedente 49—50, au trecut printr'o serie de transformări, pe care le transcriem, în ordinea lor succesivă, dela întâiul germen până la rodul final. Înaintea fiecărei etape se subînțelege : Ca un maestru ce-asurzește... etc. :

2275^B

(coperta finală), distib răzleț :

cruzi* ~

Pe când muzica din sfere 1 se naște în auz
 Isvorând* atât* de dulce și de clară... asurzește ~

2260, 183

- 1° Tocmai când s'ajungă 'n culmea armoniei din pleiade
 Când simțea că lumea toată în adâncuri negre cade
 Atârnată de un cântec și o jale fără nume (f)
 Adâncimile de chaos* trag în* jos întreaga lume

(f) A.d.u.c. de-o durere din* lungi* oară*

- 2° Tocmai când s'ajungă 'n culmea armoniei din pleiade
 Când simțea că lumea toată în adâncuri negre cade
 Adâncimile de chaos trag în jos întreaga lume
 Ce atârnată de un cântec și de-o jale fără nume
 Căci căzând pe nesimțite, din rotire și cădere
 Se* [făcu]* multă* lumină armonia cea din sfere (g)
 Numai sorii cad de ~
 Cade soarele de-a dreptul iară noi cădem rotind

(g) S'a încrucișat* atuncea* trista muzică din sfere

reluat, imediat, pe aceeași pagină mai jos, în etapele următoare, cărora le-am păstrat caracterul original, de crâmpie, reluate continuu, fără a se putea încă încheia :

- 3° ~ în momentele supreme
 Pe când simte că adâncul trage 'n jos întreaga lume
 [Ce atârnată de un cântec și de-o jale fără nume]
 Că, mișcarea 'ncrucișată* de rotire și cădere
 N'are ~

- 4° Că rotirea ei îi taie dureros a ei cădere
 Că din jalea ei se naște armonia cea din sfere
 Pe când soarele de-a dreptul ~

- 5° Soarele-i atras de-a dreptul de-ale chaosului văi (b)
 Când se 'nvârt a lui planete ca în ziua cea de 'ntâi

(b) Soarele căzând de-a dreptul peste Soarele-i etc.

2277, 58

- 6° ~ geme
 Ca un maestru ce-asurzește în momentele supreme
 Când prin sufletul lui trece dulcea muzică de sferă
 Când el simte cum că lumea este atrasă de durere
 Și încet se tot coboară pe-ale chaosului văi (i)
 De și totul se 'nvârtește ca și 'n ziua cea de 'ntâi

(i) Și i.s.t.c. într'un* jalnic* infinit*

55 Ea nu știe c'acel demon vrea să aibă de model
Marmura-i cu ochii negri și cu glas de porumbel
Și că nu-i cere drept jertfă pe-un altar înalt să moară
Precum în vechimea sfântă se jungheau odinioară
Virginele ce stetură sculptorilor de modele
Când tăiau în marmur chipul unei zîne după ele.

60 S'ar pricepe pe el însuși acel demon... S'ar renaște
Mistuit de focul propriu, el atunci s'ar recunoaște
Descifrând a sale patimi și amoru-i, cu nesațiu
El ar frânge 'n vers adonic limba lui ca și Horațiu
Ar atrage 'n visu-i mândru a isvoarelor murmururi
Umbra umedă din codri, stelele ce ard de-apururi
65 Și 'n acel moment de taină când s'ar crede că-i ferice
Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii cei antice
Și cu patimă adâncă ar privi-o s'o adore
De la ochii [ei] cei tineri mântuirea s'o implore
Ar voi în a lui brațe să o țină 'n veci de veci
Desghețând cu sărutarea-i raza ochilor ci reci
70 Căci de piatră de-ar fi încă s'o încălzi de-atât amor
Când căzându-i în genunchi, nimicit*, tânguitor
Fericirea înecându-l el ar sta să 'nnebunească
Ca 'n furtuna lui de patemi și mai mult să o iubească.

2282, 87+86 v.

7° Când în sufletul lui tiece tîsta muzică de sfîcie
Și când simte cumcă lumea e atrasă de durere
De tot cade, mereu cade, părăsită de-a ei zei
De și totul se 'nvărtește ca și 'n ziua cea de 'ntăiu

8° Înainte de-a ajunge 'n culme magica* durere
Pe când pare că aude armonia cea din sfere

9° Înainte de-a ajunge 'n culme magica* durere
Ce-o produse 'n al lui suflet armonia cea din sfere

2260, 178.

10° Pe când soarele un centru de lumină la mijloc(j)
E atras pe nesimțite cu planetei-i la un loc
De 'nsetatul gol al lumii, de-ale chaosului văi,
Și căzând în jos se 'nvarte ca în ziua cea de 'ntăi(k)

(j) P.c. soarele* ca* toate* în* cer*> P.c.soarele ce* între* toți planetei în mijloc; (k) Și căzând se 'nvart cu toate ca în ziua cea de 'ntăi.

N. B. Formă aproape identică cu aceea de la etaj, ce urma după v. 50 (vezi începutul acestui subsol ΔΔ), barată în cele din urmă și care ar reprezenta, așa dar etapa 11°.

58. M.d.f.p., și abia s'ar recunoaște; 59. Dar pătruns de a lui patimi, de amoru-i cu nesațiu > Pricepând ale > Pricepându-și* a lui patimi și amoru-i > Descifrând ale lui patimi și amoru-i > Descifrând a sale etc.; 61. Ar pătrunde 'n visu-i etc.; 63. Și 'n acel moment de taină când și el ar fi ferice

După versul 64 urman, barate la revizije, versurile :

Iar în sufletul lui tânăr oceanul ar străbate
Ar da soarelui lumină și luminii libertate

70. C.C.-1. în g., fericit tânguitor > C.c.-i.i.g. norocit* t. > C.c.-i.i.g. fericit t.; 72. Ca 'n furtuna lui de gânduri și etc.

75 Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume 'ntreagă
C'aruncându-se în valuri și cercând să te 'nțeleagă
Ar împlăea-a ta adâncime cu luceferi luminoși?

Cu zîmbiri de curtizană și cu ochi bisericoiși
S'ar preface că pricepe. Măgulite toate sunt
De-a fi umbra frumuseții cei eterne pe pământ

75. Ar preface-a tale gânduri în luceferi luminoși?; 77. S'ar preface că pricepe, căci flatate toate sunt > S'a.p.c.p.... măgulite t.s.; 78. Dacă le arunci de asupra umbra geniului sfânt.

Pasajul 73—75 a trecut prin mai multe etape, prima de un vers, pe care, pentru mai plastică reproducere a originalului, îl încadrăm și-l transcriem cursiv:

Ca 'n furtuna lui de patemi și mai mult să o iubească.

1° Poate ea să înțeleagă timpii vechi și luminoși?

Cu zimbiri de curtizană și cu ochi bisericoiși etc.

2° Știe oare ea că ea poate ca să-ți dea o lume 'ntreagă
Când în flacăra s'aruncă și încearcă să 'nțeleagă [?]
Poate ea să înțeleagă timpii vechi și luminoși?

3° Știe oare ea că ea poate ca să-ți dea o lume 'ntreagă
Aruncându-se în flăcări și 'ncercând să te 'nțeleagă?
Gândurile-ți le-ar preface în luceferi luminoși...

un semn de raliere, trimite pe fila din stânga, sus, unde figurează, versul enigmatic că din nou, naștere 'i dete învierea*, cu care ar fi voit, poate, să procedeză la anume substituiri, greu de precizat.

Tot atât de enigmatic, fiind tot de 3°, sub Aruncându-se în flăcări notat și apoi șters: să* pătrunzi în conu*

4° Știe oare ea că ea poate ca să-ți dea o lume 'ntreagă
C'aruncându-se în flăcări, încercând să te 'nțeleagă
Gândurile-ți le-ar preface în luceferi luminoși...?

N. B. După ce operează schimbarea versului 73: 1° Poate ea să înțeleagă timpii vechi și luminoși? și ajunge la redacția de trei versuri din 4° se hotărăște să intercaleze între v. 72 și acest pasaj de trei versuri, 73—75, încă un motiv, ce avea să ducă mai departe portretul demonului și care se afla, comprimat în nuce, în distihul (cf. subsol) dintre v. 64—65: Iar în sufletul lui tânăr oceanul ar străbate etc., suprimat, evident în momentul acestei revizii finale când hotărăște dezvoltarea motivului.

Acest motiv nu este altceva decât reluarea, în metru trohaic, adecuat, al unui pasaj din Gelozie (2277,38 sq.), pasaj introdus și el în acea poemă postumă, cam în vremea când lucrează la această redacție (B.) a Scrisorii a V-a (dovadă grafia și cerneala).

Transcriem motivul trocheizat, așa cum a fost intercalat aici, rămânând ca cetitorul, dornic să afle pasajul corespunzător, în iambi (Mă mișc ca oceanul cu suferinți adânci), la capitolul respectiv al poemei Gelozie, în volumul de «Postume», al acestei ediții.

Pentru verificare, cetitorul e rugat să citească pasajul în continuarea portretului de mai sus, al demonului:

[Ca 'n furtuna lui de patemi și mai mult să o iubească]

A lui suflet [i-]oceanul plin de suferinți adânci

Pe când brațele-i de valuri atârându-le de stânci,

Se înalță și recade, pătîmind murmură într'una (l)

Când în ceață peste codri cei de brad răsare luna (m)

L'au pătruns cu-atâta jale farmecul luminii reci, (n)

Ea în veci de el departe iară el iubind-o 'n veci...

Dacă însă ea pe sinu-i s'ar lăsa vr'odinioară

Ar simți că înlăuntru-i ceru 'ntreg i se coboară (o)

Linistind a lui durere, oglindind eternul mers,

Universul de deasupra ar vedea un univers. —(p)

(l) —(m) Ele tremură într'una, se înalță și recad

Când alunecă din ceață luna pe păduri de brad

(n) L-au pătruns cu jalea-i dulce farmecul luminii reci;

(o) A.s.c.i.-i. toate > A.s.c.i.-i. ceru 'ntreg etc.;

(p) Universul cel din ceruri ar vedea alt univers.

80 O femeie între flori zi-i și o floare 'ntre femei
 Ș'o să-i placă... Dar o pune să aleagă între trei
 Ce-o încunjură zicându-i c'o iubesc... Cât de naivă
 Vei vedea că de o dată ea devine... pozitivă
 Tu cu inima și mintea poate ești un paravan
 După care ea atrage vre un june curtezan
 85 Care intră ca actorii cu păsciorul mărunțel
 Lăsând val de mirosuri și de vorbe după el
 O chioară cu lornionul, butonat cu o garofă
 Operă croitorească și în spirit și în stofă;
 Poate că-i convin tuspătru craii cărților de joc
 90 Și 'n cămara inimioarei i-aranjează la un loc
 Și când dama cochetează cu privirile-i galante
 Impărțind ale ei vorbe între craiu bătrân și-un fante
 Nu-i minune ca simțirea-i să se poată înșela
 Să confunde-un craiu de pică cu un craiu de mahala...

Înainte de a fi fost transferat în corpul Scrisorii a V-a, pasajul acesta a fost redactat în ms.-ul primei versiuni Dalila în (2277), într-o formă oarecum mai dezvoltată:

2277, 62 v.

Al lui suflet i-oceanul plin de suferință adânc,
 Când cu brațele-i de valuri să se-atarne[-ar] vrea de stânci
 Se cutremură într'una când se 'nnalță și recad
 Când alunecă prin ceață luna pe păduri de brad
 L'au pătruns adânc și dulce farmecul luminii reci
 Ea în veci de el departe, iară el iubind-o 'n veci (q)
 Atunci chipu-i trece 'n visu-ți neatinșă de pământ (r)
 Căci atârna ca năucul și nădejile... în vânt (s)
 Însă ea, dacă pe sinu-i s'ar lăsa odinioară
 Ar simți că înăuntru-i toate stelele coboară (t)
 Linștind a lui durere, oglindind eternul mers (u)
 Universul cel din ceruri ar vedea alt univers. (v)

(q) El i.v. > Ea în v. etc.; (r)—(s) *barate*;

(t)—(u)—(v) Ar simți cum că în luntru-i veacurile* se coboară
 Linștind a lui durere, oglindind al lumii mele
 Universul cel din ceruri nu l-ar crede univers?

79. O f.i.f. zi-i, or o floare etc.; 81. Ce-o încunjură, [diferența: virgula] zicându-i etc.; 82. V.v.c. de odată ca devine pozitivă.

Fragmentul 83—99 a fost la început numai de 4 versuri și a trecut prin 2 redacții:

1° Tu, cu inima și mintea poate ești un paravan
 După care se ascunde mustecios* un căpitan
 Și simțirea-ți dureroasă pentru dânsa o fi fost
 Comedie, spre-a-l atrage dintre voi pe cel mai prost.

2° Tu, cu inima și mintea poate ești un paravan
 După care ea-și atrage vr'un nemernic pehlivan
 Iar amoru-ți pentru dânsa ca o mieajă doar a fost (a)
 Ce-a întins-o spre a prinde dintre voi pe cel mai prost.

(a) l.a.-ț.p.d. o ocazie a fost.

88. Creatura unor foarfeci și în formă și în stofă; după versul 88 urman, barate ulterior cu creion roșu, stibule:

Sau îi place vre un altul, mai apatic și mai plavăn
 Și cuminte ca vițeei dar cioplit din bardă sdravăn; (b)

(b) Ș.c.c.v., dar întemeiat și sdravăn;

91. Deci când etc.

- 95 Căci cu dorul tău demonic va vorbi călugărește
Pe când craiul cel de pică de s'arată pieptu-i crește
Ochiul înghețat i'l împlu gânduri negre de amor
Și de-o dată e vioae, stă picior peste picior
Ș'acel sec în judecata-i e cu duh și e frumos...
- 100 A visa că adevărul sau alt lucru de prisos
E în stare ca să schimbe în natur' un fir de păr
Este piedeca eternă ce-o punem la adevăr.
- 105 Așa dar, când plin de visuri urmărești vre o femeie,
Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee
Și pătează umbra verde cu fantasticele-i dungi:
Nu uita că Doamna are minte scurtă, haine lungi...
[Tu] te 'mbeți de feeria unui mândru vis de vară
Ce în tine se petrece...

In spațiul ce despărțea versul 94 de 95 înghesuite și apoi barate cu creionul, a redactat versurile:

De-o asemenea ființă înzădar te mai apropui,
Căci ea numai pentru tine țese pânza Penelopei.

95. Căci cu visul tău demonic va vorbi călugărește... > Ea cu visul etc. călugărește... > Eacu dorul tău etc.; Cu creionul, cu care șterge distihul Penelopiei, deci la ultima revizie, schitează, s'ar părea (dar lecțiunea e dificilă): Ea* cu fiorul* tău demonic* — — — ~; 96. Pe când tontul se arată inima în piept îi crește, > P.c. craiul [cel] de pică se arată pieptu-i crește; 97. Ochiul înghețat i-l umple întunec de amor; 98. Ea de-o dată e vioae, etc.; 99. Și pe tont ea îl găsește că-i cu inimă și șic... > Și pe craiul, cel de pică îl găsește că-i frumos > Secătura asta-i pare că-i cu duh și că-i frumos; 100. A visa că adevărul ori alt lucru de nimic > A.v.c.a. ori a.l. de prisos > A.v.c.a. or alt l.d.p.; 101. E în stare ca să schimbe în natur' un fir de păr > E.i.s.c.s. schimbe la femeii un fir de păr > E.i.s.c.s.s. în natur' un etc.

106. N.u. c. D.a.m.s., poale lungi... [haine, cu cerneala violetă din cca 1882];

După v. 106 urma:

Pe când luna varsă farmec peste ea... ca peste streșini,
Tu-i dai ei ce [e] al lunei, și îți vine mai să leșini
De beția 'ncântătoare unui mândru vis de vară
Ce în tine se petrece. ..

simplificate, la ultima revizie, ca la etaj.

107. Te îmbeți de feeria etc.; 109. Ș'o să-ți spue de panglice de căței, pisici și mode > Ș'o să-ți s.d.p. joc de cărți, scandaluri, mode [de fapt, redacția ultimă de la etaj: ...și de volane și mode (sic)].

2268,35—36

N. B. Deși aproape certă, lecțiunea acestui creion aproximativ poate că lasă loc unor îndoieli:

Nu zic ba ea îi iubește pe toți trei de opotrivă
Numai... pentru pat alege partea cea mai pozitivă
Poate că ș'atât e prea mult, căci acel mai bun amant
Nobil, sincer, e mantauă, chandelier sau elefant
Care servă de ascunde pe cel gros și mustăcios
Care noaptea-i prea de treabă, iară ziua-i de prisos
Insă sara când primește pe al treilea odor
Ea ținând țigarea 'n gură și picior peste picior
Își dă aere cochete, ștregărește de berbant
Și ea însuși face curte pântecosului amant
Ah de prost, ești prost, își zice, și urît — dară cu șic
Și de-aceea-mi place să te-aib companion de craiălc.

110

Ia întreab-o bunăoară
 Ş'o să-ţi spue de panglice, de volane şi [de] mode
 Pe când inima ta bate 'n ritmul sfânt al unei ode...
 Când vezi piatra ce nu simte nici durerea şi nici mila —
 De ai inimă şi minte — feri în laturi, e Dalila.

imediat mai jos, din acelaşi timp dar repartizabil la scrisoarea III-a

~ în instinctul lor profan
 Tot mai sus, mai sus se 'nnalţă pân' la poala lui Traian (a)
 (a) T.m.s.m.s. se 'nalţă, ating poala lui Traian.

ceva mai jos, acelaşi creion şi reţinut în chenar de creion roşu :

~ un creţ de val ce pierce
 Ca lacrima ce-o varsă zadarnic o muiere

2277,69—70

1° Tu cu inima şi mintea poate eşti un paravan (a)
 După care ea atrage vre un june curtezan
 Ca o mumie egipteană pomadat cu mirodenii (b)
 (a) T.c.i.ş.m. poţi să fii u.p.;
 (b) Pomadat > Parfumat cu mirodenii ca o mumie > Ca o mumie etc.

reluat dela versul al treilea înainte :

2° Tu cu inima şi mintea poate eşti un paravan
 După care ea atrage vre un june curtezan
 Care intră ca actorii cu păsciorul mărunţel (c)
 Lăsând val de mirodenii şi de vorbe după el (d)
 Creatura unor foarfeci şi ca formă şi ca stofă (e)
 Cu o sticlă te chioleşte, butonat cu o garofă (f)
 Sau îi place vre un [altul] mai greoiu, mai blând, [mai] plavăn (g)
 Şi cuminte ca viţei dar întemeiat şi sdravăn
 Iar instinctul de femee rătăcind între-amândoi (h)
 Sigur cumpăna-şi va ţine între barză şi butoiu (i)
 Poate că 'i convin tuspătru craii cărţilor de joc (j)
 Şi ['n] cămara inimioarei i-aranjează la un loc (k)
 Deci când dama cea de cupă cu privirile galante (l)
 Stă cochetă şi rizândă între craiu bătrân şi fante
 Nu-i minune ca privirea-i să se poată înşela
 Să confunde un craiu de pică cu un craiu de mahala

(c) Ce păşeşte ca actorii etc.; (d) L.v.d.m. şi prostie după el; (e) Creatura unui meşter croitor cu* gust şi stofă; (f) Un lornion în ochi, butonu* 'mpodobit cu [o] garofă > Din lornion chioleşte lumea butonat > Cu o sticlă etc.; (g) Sau pe-un altul care sdravăn... e cioplit mai din topor > Sau pe-un altul ce cioplitu-i din topor, greoiu şi plavăn; (h) — (i) tăiate, în cele din urmă; (j) Craii > Poate că 'i plac tuspătru etc.; (k) Inimioara 'ncapă* > Inimioara [ei îi] poartă pe toţi patru la un loc > Şi în ini[ma] > Şi ['n] cămara inimioarei şed cu toţi la un loc; (l) Şi când d. etc.

mai jos, din aceeaşi vreme :

Şi să mă lubeşti atât
 Şi să [te] îngâne glasul cel de porumbiel în gât
 Innecat* de-atâtea lacrimi*

dă-le drumul turturelelor din gât

2277,42

Din vremea traducerilor din Horaţiu, a cântecului lui Dabija-Vodă (postum) şi a unei forme din Despărţire (cca 1879) :

se apucă
 Ca în alte limbi păgâne, 'ntâiul liric să'l traducă

hotărît nu sunt galant
 Dar aşa e tot creştinul, ce-a servit de elefant,
 Chandelier, manta de vreme rea la vr'o cucoană sfântă
 Care ziua se închină iară noaptea 'n fluer cântă.

* * *

Fără a putea hotărî, cu certitudine, împrejurările în care a luat naștere această *Scrisoare a V-a*, se pare totuși că ele trebuiesc subordonate aceluiași roman de dragoste și acelorași eclipse din anii 1880—1881. Cronologia celor două versiuni nu se opune. «Iar a cincea (scrisoare), pe care o întitula *Dalila*, scria cu sigura intuiție de totdeauna N. Iorga, nu e decât răspunsul la părăsirea, ce părea definitivă —, deși iubită, care era să moară puțin după dânsul, i-a revenit și în timpul teribilei și desgustătoarei boli —, de către aceea pe care nimic nu i-a putut-o smulge din inima de atâtea ori rănită»¹⁾. Cum tot în vremea aceasta se intercalează și episodul-Cleopatra, amintit în treacăt la cap. *Odeii în metru antic*, transcriem des-citatul pasaj, mai puțin pentru el însuși, cât pentru întâlnirea celor două nume Cleopatra—Dalila, ceea ce sporește enigma acelor împrejurări misterioase. Pasagiul acesta figurează în ms.-sul 2276¹, 200 și are următorul conținut: «Ești o mizerabilă cochetă, Cleopatra. Tu m'ai ucis moralicește. Mi-ai rupt șira spinării, m'ai deșălat moralicește încât nu mai pot avea nicio bucurie în viață. Mi-e atât de frig înlăuntrul inimei, sunt atât de bătrân Dalilo [*șters apăsător, cu cerneală*], ai făcut să cază toată primăvara vieții mele la pământ încât nu se alege nimic de ea... Și de ce? Ce rău ți-am făcut eu, ca să mă ~ ».

M Ă N U Ș A

«Schalk-Bibliothek», Heft 5, 1881, Leipzig — «Amicul Familiei», V, 17—18, 1/13—15/27 Noiembrie 1881, Gherla.

După *Resignațiune* și *Ector și Andromache* — *Mănușa* e a treia tălmăcire a lui Eminescu, din Schiller. Cu specificarea, că întâiele două sunt exerciții de adolescență, în timp ce *Mănușa* este efectuată în plină maturitate literară. (Despre diferențele de stil ce separă cele două vârste, nu credem util a mai insista. Cetitorul dornic să confrunte va afla textele întâielor două poezii în vol. I pag. 461 și 487).

Împrejurările în care poetul a fost îndemnat să întreprindă această tălmăcire, dacă nu sunt cunoscute în detaliu, pot fi însă, cu aproximație, reconstituite din următoarele referințe ce aflăm într'un foileton al *Epocii*, din 1904, nesemnat și a cărui paternitate — prezumată de noi, căci cel ce era inițiat în manuscrisele eminesciene și tipărise cu puțin înaintea o piesă de teatru, inedită, de Eminescu nu putea fi altcineva — ne-a fost confirmată de însuși autorul lui, d-l I. A. Rădulescu-Pogoneanu²⁾. Cum este un text rar, preferăm să-l reproducem în întregime (minus sfârșitul, în care se vorbește despre o nouă versiune din *Cezara* și care se rezervă volumului de «Proză» eminesciană. În ultima coloană a foiletonului se reproduce poezia *Din tinereță* a lui Grisebach):

«Domnul Maiorescu a găsit de curând printre cărțile sale un volum care cuprinde traducerea baladei lui Schiller *Der Handschuh* [*Mănușa*] în mai multe limbi, între care și românește*). Traducerea românească e iscălită M. Eminescu și are următoarea notă: «*Original, durch den rumänischen Dichter M. Eminescu ad hoc angefertigt*» (originală, făcută, ad hoc de poetul român M. Eminescu): avem astfel o mică lucrare a lui Eminescu necunoscută până acum. Prefața volumului în care e cuprinsă ne lămurește asupra timpului și a împrejurărilor în care Eminescu a făcut această traducere: La 2 Ianuarie 1881 a apărut în jurnalul humoristic din Lipsa *Der Schalk* cunoscuta baladă a lui Schiller «*Der Handschuh*» cu ilustrații ale unui tânăr artist din Weimar; ilustrațiile la text erau făcute cu atâta humor, încât numărul

¹⁾ N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, pag. 21. Cf. — pentru situații înrudite, și Fernand Baldensperger, *Alfred de Vigny*, «*La Nouvelle Revue Critique*», pag. 92: «Quand l'infidélité de Marie Dorval eut dépassé les bornes, il reprit son coeur, non sans la souffrance dont témoigne la *Colère de Samson*, et fit de son mieux pour que la blessure de l'amour-propre empêchât les autres meurtrissures de lui faire trop mal. Un poème douloureux fut pour Vigny comme un grand cri libérateur...».

²⁾ [I. A. R. = I. A. Rădulescu-Pogoneanu]: *O baladă de Schiller tradusă de Eminescu*, în *Epoca*, X, 159, VINUL 11 Iunie 1904.

*) *Schalk-Bibliothek*, Heft 5, *Der Handschuh* (in 13 Sprachen), Leipzig 1881, Verlag von Fr. Theil Verlag des «Schalk» (Nota foileton).

acela al lui «Schalk» a fost foarte căutat nu numai în Germania, ci și în străinătate. Editorul, văzând că e nevoie de o nouă ediție, se gândește că aceasta s'ar răspândi și mai mult, dacă ar adăuga, pe lângă textul german, și traduceri în limbile mai cunoscute. Dintre acestea menționează ca inedite, făcute într'adins pentru publicația sa, numai două: traducerea grecească (făcută de consulul grec din Berlin, de pe vremea aceea, Alexandru Rizo Rangabé) și cea românească. Pentru aceasta din urmă se vede că se adresase consulului german din București din acel timp Grisebach, fiindcă e pomenit între cei cărora le mulțumește pentru procurarea traducerilor (între aceștia se află și marele slavist Miklosich — probabil pentru traducerea slovenă), iar Grisebach se va fi adresat lui Eminescu, care a și făcut îndată traducerea. Prefața editorului e datată «*Ostern, 1881*», astfel că Eminescu trebuie să fi tradus balada aceasta între Ianuarie și Paști 1881.

Eduard Grisebach, consulul german de atunci din București, cunoștea bine pe Eminescu din cercul d-lui Maiorescu¹⁾ și al *Convorbirilor Literare*, unde se împrietenise cu unii din scriitorii noștri; el însuși e poet: una din poeziile sale din volumul «*Der Neue Tannhäuser*» a fost tradusă în românește și a apărut în «*Convorbiri Literare*» dela 1 Martie 1881 (însă traducerea nu e de R. Torceanu, cum ar părea că rezultă de acolo, ci de altcineva, care a vrut să rămână necunoscut²⁾).

Pe Grisebach trebuie să-l fi apropiat de Eminescu în deosebi, pe lângă cultura lor comună, admirația amândurora pentru Schopenhauer. Eduard Grisebach a și făcut apoi cea mai bună ediție a operei lui Schopenhauer (în biblioteca universală a lui Reclam)³⁾.

Ms. Tălmăcirea *Mănușii* se află în ms.-ul 2281,38 v.—42+38 și prin scrisul cursiv, prin prefacerea instanțelor a stihurilor ca și prin transcrierea, de-acurmezișul caietului, a unora din pasagi, poartă caracterul lucrului improvizat, chiar urgent. Uneori ca în v. 2—3, formele din subsol sunt mai aproape de cele ale textului definitiv și ar putea induce în eroare, lăsând să se creadă că sunt ultime. În realitate ele sunt anterioare — în răstimpul însă dela ultima formă la copia pentru tipar, nu odată poetul revine la forme părăsite. Exact cazul versurilor 2—3 de aici.

2281, 38 v.—42+38

MĂNUȘA

Lâng' a leilor grădină regele Francisc așteaptă
Spre-a vedea cum între fiară se încinge luptă dreaptă
Imprejur mai marii țării și ai sfatului s'adună
Pe balconul nalt se 'nșiră dame 'n veselă cunună

¹⁾ Cf. Titu Maiorescu, *Ins. zilnice*, I, 335, sub data recapitulativă dela 12/24 Iunie 1880: «... Mă văd des cu Eduard Grisebach, consulul Prusiei în București. Cunoscut prin el pe Alarcon, eu tradus după aceea «O bună pescuire, și o poezie din «Noul Tannhäuser» al lui Grisebach, și Quadrinhas braziliene și afară de asta chiuțuri tiroleze, îndemnat la aceasta de o seară petrecută la Iași la al-de Negruzzi, la sfârșitul lui Maiu (Joi seara 29 Maiu st. v.)». — În legătură cu Grisebach, cf. anume detalii în capitolul *Cu mâne zilele-ți adaugi*.

²⁾ Cf. *Convorbiri Literare*, XV, nr. 1, 1 Aprilie 1881, la Erată: «In tabla de materii, anul XIV, împărțită cu numărul din urmă se arată din eroare că poezia «Din tineretă» de Grisebach ar fi tradusă de R. Torceanu, pe când este tradusă de T. M. Asemenea s'a uitat a se însemna literele T.M. pag. 483, vol. XIV la sfârșitul poeziei citate».

³⁾ Cf. în legătură cu cele de mai sus, o întâmpinare a lui Sc[ur]tu] (la cronică) în *Sămănătorul*, III, 25, 20 Iunie 1904: «Intr-o «cronică literară» anonimă a *Epocii* dela 11 Iunie a.c. (nr. 159) ni se dau câteva informații interesante asupra unei traduceri etc». [și după ce rezumă conținutul]: «Ni se mai spune în acea cronică literară că traducerea lui Eminescu ar fi o lucrare «necunoscută până acum» înțelegându-se că am avea de înregistrat o «descoperire», datorită unei fericite întâmplări care a pus în mâna autorului notiței din *Epoca* volumul respectiv din Schalk-Bibliothek, păstrat printre cărțile d-lui Maiorescu, dela care avem de sigur și prețioasele comunicări despre relațiile dintre Eminescu și Ed. Grisebach. Regret că «descoperirea» *Epocii* nu se poate admite. Traducerea românească a baladei lui Schiller a apărut, cu iscălitura lui Eminescu, încă la 1881 în revista «*Amicul Familiei*» (Nr. 17—18); mai târziu ținându-se poate seamă de cei ce nu-și pierd vremea cu răsfoirea oricărei reviste obscure, aceiași traducere a fost reeditată într-una din cele mai răspândite biblioteci populare pe care le avem, în Șaraga, (M. Eminescu, Poezii, ediția cea mai nouă, apărută acum vreo doi ani; pp. 185—186; este a tatălui Eminescu) din această ediție, de altminteri destul de rău îngrijită, a poeziilor lui Eminescu».

V. — Prima redacție încearcă să reproducă ceva din metrul original — versul scurt —, dar după primele 2 versuri :

În fața grădinii cu lei
Să vaz' a lor luptă

trece la metrul trohaic, de 16 silabe.

2. Ca să vază între fiară cum se 'ncinge luptă dreaptă; 3. Imprejur cei mari ai țării și ai sflatului s'adună;
4. Pe balconul nalt înșiră dame mândra lor cunună > P.b.n. sunt dame făcând veselă cunună > P.b.n. se 'nșiră damele formând cunună [suprapunerile și eliminările efectuate în acest vers fac transcrierea, în privința ordinei, oarecum incertă]

- 5 Regele dă semn cu mâna, sare-o poartă din țâțâne
 Și un leu eși atuncea, pasuri cumpătate, line,
 Mut se uită împrejur-i... cască lung și a lui coamă
 Scuturând-o, își întinde mușchii și s'așează jos
- 10 Regele-înc' un semn mai face, se deschide-o altă poartă
 Și dintr'însa se repede
 C'un sălbatec salt un tigru, care când [pe leu] îl vede
 Muge tare
 Furios și 'nvârte coada, scoate limba cu turbare
 Dar cu spaimă 'l ocolește într'un cerc pe leu și iată
- 15 Sforăe cu 'nverșunare
 Apoi mormăind se 'ntinde
 Lângă el.
- Regele mai face-un semn
 Și pe două porți deschise
 20 Se asvâr! doi leoparzi
 Ce cu pofta îndrăzneată de-a lupta se și aruncă
 Peste tigrul...
 Dar acesta îi apucă în cumplitele lui ghiară

6. Ș.u.l.e.a, cu pasuri > Ș.u.l.e.a, pasuri etc.; 8. S.-o, se întinde > S.-o, își întinde etc.
 versurile 5—8 trec, întâiu, prin metrul trobaic de 16 silabe:

Regele c'un deget face semn și gratii se deschid
 []
 Împrejur el mut se uită, cască lung, scuturându-și coama 'n vânt
 Își întinde ale lui labe și se culcă la pământ

apoi, mai aproape de metrul originalului:

Regele dă semn c'un deget
 Fără preget
 Sare-o poartă de la larga închisoare
 Și un leu
 Eșe, calcă cumpătat, (a)
 Mut se uită împrejur-și, cască lung
 Ș'a lui coamă scuturându-și, se întinde somnoros (b)
 Și apoi se culcă jos.

- (a) Eșe 'n față, calcă cumpătat și greu;
 (b) A lui coamă s.-ș. etc.

13. *de fapt*: Furios și 'nvârtește (*sic*) coada etc.

9—17. Regele iar dă un semn
 Și ușoară
 Se deschide-a doua poartă
 Și dintr'însa se repede (c)
 C'un sălbatec salt un tigru, care când pe leu* îl vede (d)
 Muge tare
 Coadă învârtind-o roată cu turbare (e)
 Scoate limba
 Sperios îl ocolește într'un cerc pe leu .. (f)
 Sforăe cu oțerire (g)
 Apoi mormăind se 'ntinde
 Lângă el.

- (c) Din ea* sboară > Și dintr'însa etc., [*de fapt*: dintr'însa]; (d) Cu un salt sălbatec tigrul > C'un sălbatec etc.;
 (e) Și din > Coadă etc.; (f) Și pe leu îl ocolește > Sperios etc.; (g) Cu ură > Sforăe cu ură.

18. Iarăși regele dă semn; 21. Și cu pofta îndrăzneată de-a lupta ei se aruncă; 23. D.a.i.a. în cumplitele lui labe.

- 25 Leul muge
Se ridică în picioare... Fiarele se înspăimânt
Și 'mprejuru-i, plini de dor să se sfășie
Se tupilă la pământ.
- 30 De pe margine de-altan
O frumoasă mână lasă ca să-i cază o mănușă
Drept la mijloc
Intre tigru și 'ntre leu.
- 35 Domnișoara Cunigunda în bătaie cam de joc
Zice capul întorcându-și, lui Delorges: Ei, cavaliere!
Dac' amorul ți-e fierbinte cum te juri în orice oră
Să te văz de ești în stare să ridici mănușa mea.

25—27. Se ridică în picioare... Totul tace
Și 'mprejuru-i, plini de dor să se sfășie
Fiarele cele cumplite se așază la pământ.

29. Cade din frumoasă mână o mănușă; 30. D. la m. > D.i.m. > D.l.m.
32. D.C. cam în bătaie de joc; 33. Zice capul întorcându-și spre cavalerul Delorges; 34. Dac' amorul
ți-e f.c. mi-o [juri] > D.'a.ț.e.f.c. te etc.

Versurile 32—49 (finalul) trec prin următoarele două redacțiuni :

1° ~ cam în bătaie de joc
Dac' amorul ți-e fierbinte cum mi-o juri în orice ceas (b)
Să te văz, dac' mănușa mi-o ridici...
Cu grabnic pas
Cavalerul se repede în grozava îngrădire
Calcă spornic. Din al monștrilor mijloc (r)
Tinde degete 'ndrășnețe, ia mănușa și la loc
Cu mirare și cu groază cavaleri și mândre dame
El se 'ntoarce liniștit, purtând mănușa (j)
De-a lui laud' ori [ce] gură este plină... c'o privire
Gingașă de-amor ce-i spune - apropiata fericire
Il privește domnișoara Cunigunda... El i-aruncă
Liniștit mănușa 'n față
Mulțumirea aceasta, doamnă, n'o voi eu... Din ceasu-acela
El o părăsește.

(b) D.'a.ț.e.f.c.m.-o.j. în ori ce oră; (r) C.s. și din mijlocu > C.s. Din etc.;
(j) El se 'ntoarce > E. s.'ntoarce etc.

2° Domnișoara Cunigunda, în bătaia ei de joc (k)
Intorcându-se îi zise cavalerului Delorges: (l)
Dac' amorul ți-e fierbinte cum te juri în orice ceas
Să te văz... de ești în stare să-mi ridici mănușa mea
Cavaleru - aleargă iute și coboară în grozava (m)
Prejmuire cu pași siguri, fără preget
Din mijlocu - acestor monștri (n)
El ridică-a ei mănușă cu cutezătoru-i deget

Cu mirare și cu groază
Cată dame, cavalerii (o)
Dar în liniște aduce îndărăt acea mănușă (p)

(k) ulterior, deasupra, modificare necontinuată și 'n versul următor : D.C., în batjocură, se 'ntoarce; (l) Indreptează > Intorcându-se etc.; (m) Cavalerul cel* > C.-aleargă iute. Se cob > C.-a.i. și coboară etc.; (n) Din a monștrilor > D. mijlocu etc.; (o) Cavaleri îl văd și dame; (p) Liniștit > Dar în l. etc.

Cavaleru-aleargă iute, se coboară în grozava
Prejmuire. Calcă sigur fără frică
Din mijlocu-acelor monștri
Cu-a lui degete 'ndrăsnețe el mănua i-o ridică

40 Cu mirare și cu groază
Cată nobilele dame, cavalerii toți la el
Liniștit însă aduce el mănua îndărăt
De[-a] lui laudă e plină ori ce gură
Cu-o gingașă de amor căutătură —
45 Ce-i promite fericire-apropiată [—]
Il primește domnișoara Cunigunda,
Însă el mănua i-o aruncă 'n față
« Mulțumirea-aceasta, doamnă, n'o doresc [»].
Și din ceasu-acela a părăsit-o.

* * *

O cercetare atentă ar putea arăta dacă revista din Gherla a mai reprodus și altădată din poeziile lui Eminescu. Ce știm deocamdată este că la moartea poetului, *Amicul Familiei*, XIII, 13, 1 Iulie 1889, după ce retipărește sub titlul *Ultimul dor*, poezia *Iar când voru fi pământ*, înserează la Cronică, următorul:

« **Necrolog.** *Mihail Eminescu*, ilustrul poet și savantul publicist român, a încetat din viață la București în 28 l. tr. n. după lungi și grele suferințe. — Statul i-a făcut o înmormântare demnă; iar amicii și admiratorii lui fac colecte pentru de-a-i ridica două monumente pompoase — unul în București și altul în orașul său natal Botoșani.

Fiă-i țărâna ușoară și amentirea eternă ! »

LUCEAFĂRUL

Almanachul Societății Academice Socială-Literare « România-Jună », Viena, [Aprilie] 1883

Sunt în elaborarea *Luceafărului* două perioade distincte, pe cari le desparte răstimpul, de aproximativ șase ani, dela ultima formă a basmului popular până la întâiele acorduri ale poemului și către precizarea, mai mult sau mai puțin sigură, a fiecăreia din cele două perioade țintește publicarea eșalonată și cronologică a acestei poeme.

Dacă prima perioadă e clară și poate fi cu maximă probabilitate fixată în jurul anului 1874, a doua se întinde pe un spațiu de trei ani, cam din 1880 înainte, (până în toamna lui 1882) și ridică, prin multiplele ei etape, o serie de probleme, pe care absența unor documente rezervate poate viitorului, nu este încă în măsură să le rezolve definitiv. Ceea ce nu înseamnă totuși că drumul unor investigații, tot mai susținute, nu e deschis și că el nu îmbie cu toată atracția unei adevărate expediții.

39. C.-a.l.d.'n.e.m. o ridică > C.-a.l.d.'n.e.m. sus* ridică; 42. L.f.a.e.m. înapoi; 47. Dară el mănua etc.; 48. « M.-a., d., eu n'o cer » [incert dacă e: doamnă sau damă]; 49. Și de-atunci o părăsi.

Dar dacă cronologia va continua să prezinte anume puncte obscure, expunerea de mai jos, însoțită de comentariile de rigoare, va avea poate darul să atenueze ceva din atmosfera de roman, creată în jurul poemului și unele măcar din acele vestigii de legendă, care au favorizat fantezia comentatorilor, sau numai reporterilor, îndrăgostiți de senzational. Insumăm aceste predispoziții mlrice, în două amănunte, legate de geneza celebrului poem. Primul, pe tema timpului în care o operă de gestația și șlefuirea *Luceafărului* s'a ciezut că ar putea fi elaborată — un timp record, în care, înzăuată, ca o altă divinitate, ar fi fășnit din creștetul unui Zeus atotputernic: «... Înșă Verlaine, zicea benevolul cronicar, scria înainte de a cădea alcoolizat, în vreun șanț, Eminescu a scris *Luceafărul* într'o noapte, în tren, dela Iași spre București, iar Balzac nu putea lega două fraze fără o ceașcă de cafea tare»¹⁾.

Și al doilea amănunt, în legătură cu chiar cronica mărunță a vieții, din care a putut să ia naștere o atare poemă. Cât de puternice au fost aceste motive, oarecum intime, se va vedea mai departe. Să spunem, deocamdată, că ele și-au aflat o strălucită și insinuantă ilustrare în povestirea, cea mai recentă, ca dată, a d-lui I. Al. Brătescu-Voinești. Evocând amintiri din preajma lui Titu Maiorescu — unde nu numai atmosfera de intelectualitate dar și anume judecăți de valoare, ale magistrului, precum, în deosebi, aceea despre importanța ziaristicii lui Eminescu, se cuvin reținute și utilizate la timpul său — d-l I. Al. Brătescu-Voinești destăinuște, în legătură cu geneza *Luceafărului*, o samă de detalii, pe care Titu Maiorescu i le-a împărtășit în Iunie 1892, pentru a fi mult mai târziu folosite. În scurt, revelațiile dau pe față unul din episoadele amorului lui Eminescu pentru Veronica Micle, căzută în lațul Cătălinului-Caragiale, cum și intervenția, paternă, a Demiurgului-Maiorescu. După care, a urmat de sigur supărarea poetului. «Multă vreme, încheie magistrul, în povestirea d-lui I.A.B.-V., nu l-am mai văzut. *Luceafărul* n'a apărut în *Convorbiri*, ci într'o publicație din Viena, de unde apoi a fost reprodus în *Convorbiri*. S'a jenat să mi-o trimită mie? Căci oricât de splendidă era haina în care îmbrăcase prozaicele mele cuvinte prin care încercasem să-l conving, știa c'o să le recunosc»²⁾. Care este, în realitate, adevărul și cât de «jenat» se va fi simțit Poetul să mai dea ochii cu Maiorescu se va vedea în amănunt, mai departe, din chiar mărturiile, minuțios consemnate ale criticului, dimpreună cu care, Eminescu a cetit și șlefuit, ore întregi, poemul, tocmai în vremea în care ni se spune că ar fi evadat.

Legende — și ne referim în deosebi la cele două crâmpeie amintite — nu sunt totuși mai puțin semnificative, explicabile și chiar bine venite. Căci întâia din ele derivă din facultatea misterioasă și sacră a inspirației, urcând cu mult înainte de romantici, iar a doua, în nuditatea termenilor ei, spune, în definitiv, un lucru foarte simplu, chiar dacă îl lasă la mijlocul drumului. Anume că orice creațiune lirică, și la Eminescu în deosebi, e legată de un eveniment din viață, de o întâmplare aievea, de un detaliu, mai la urma urmelor biografic. Așa s'au născut poemele tuturor liricilor din lume, dela Villon la Verlaine și dela Petrarca la Baudelaire, indiferent de timbrul particular fiecăruia, indiferent de gradul, mai mare sau mai mic, al sublimării contingențelor imediate, indiferent de magia transfiguratoare a lirismului.

Ceea ce nu înseamnă, totuși, că nu există o mare și tulburătoare problemă a *Luceafărului*, peste și dincolo de datele ei prime, că ea n'a solicitat pe toți cercetătorii noștri, istorici literari sau esteticieni și că ea nu s'ar cuveni cel puțin schițată dacă nu și înfățișată, în acest loc. Cum, pe de o parte, limitele ediției noastre sunt trase de însuși caracterul ei, cu mult mai modest, de prezentare a materialelor-manuscris, cum, pe de altă parte, am voi să suplinim, cât de cât, absența problemelor câte se leagă de geneza, concepția și valoarea *Luceafărului*, vom strânge într'o schiță bibliografică minimală, aspectele acestea, aici și prin forța lucrurilor, neglijate.

Ms. Schema, de mai jos, în care se pot urmări treptele, nu multe la număr, ale acestei poeme, va suipunde de bună seamă, pe cercetătorul, ce se va fi adresat, cum se și cade, celor două ediții, în care problema filiației manuscriselor și a cronologiei este abordată: edițiile Botez și Mazilu. Ediția Botez numără 9 manuscrise, iar ediția Mazilu 11 manuscrise plus cele 6 preludii, ce sunt și ele tot un fel de manuscrise-secundare, în total 17 manuscrise, fără să mai spunem că preludiile însumează și ele, la rândul lor, aproape 30 manuscrise, ceea ce dă un total impresionant. Lăsând, fiecărui capitol, sarcina să rezolve, în detalii, problema aceasta, să spunem, în prealabil, că erorile acestea de filiație vin, în marea lor majoritate, întâu, dela nesocotirea elementelor materiale și caracterelor grafice ale diverselor manuscrise și, în al doilea rând, dela nesocotirea felului de lucru al poetului. O ciornă nu poate fi pusă pe aceeași treaptă cu o versiune, caligrafic transcrisă și care reprezintă un stadiu, o vârstă a poemului, indiferent dacă distanța între două vârste, ca 'n basmele cu feciori năzdrăvani, poate să fie minimă. De pildă, pentru a simplifica: mss-ele (din Botez) III și parte din IX, sunt brouilloane pentru VIII și IX iar

¹⁾ M. N. *Despre crearea operei de artă în Unversul*, an. 58, nr. 73, Marți 18 Martie 1941.

²⁾ I. Al. Brătescu-Voinești, *Luceafărul* (amintiri) în *Convorbiri Literare*, pag. 904—905, LXVII, 11—12, Noiembrie — Decembrie 1934, repr. în *Din pragul apusului*. Gânduri-Amintiri, «Cartea Românească» [1940]. — (Pentru judicioasa analiză a acestui text, cf. Șerban Cioculescu, *Iașa lui I. L. Caragiale*, 1940, pag. 249 sqq).

toate la un loc alcătuiesc, în realitate, un singur capitol: al ms-ului 2260 — hârtia, de aceeași calitate și cu aceeași liniatură în filigran, ca și scrisul, ținând, cu toatele, de unul și același moment. Adăogați, apoi, că III figurează înainte de VII, când în realitate el vine, ca timp, după acesta și se va înțelege cât de confuză devine filiația și cronologia în atari condițiuni. Ediția Mazilu păcătuiește pe altă latură. Anume, când pune în aceeași categorie a «preludiilor», deci a antecedentelor poemului, variante ale basmului lui Kunisch cu poezii, cel mult paralele *Luceafărului*, desprinse din aceeași nebuloasă comună a poemului, dar promovate, de sine stătătoare, în care motivele se pot întrețese și contamina, însă nu sunt în niciun caz veritabile «preludii», pe care poetul le-ar fi arpegiat înainte de a fi trecut la armonizarea și executarea întregului poem. Să nu se uite, o clipă, că punțile dela basm la *Luceafăr* sunt continuu frecventate, și că dacă poate fi vorba de arpegii și preludii, ele sunt mai curând înlăuntrul întâiei versiuni — A. —, prim tipar oarecum încheiat al poemului. Dar despre aceasta la locurile respective. Mai clar a văzut, de bună seamă, Scurtu, despre care va fi vorba mai departe.

Așa dar schema noastră, și cetitorul va verifica singur, reduce pe bună dreptate, căci astfel și stau lucrurile în aieva, întregul materialul la patru versiuni: A. B. C. și D., fără a mai socoti basmul a) și nici versiunile tipărite, a Almanachului (E) și a ediției Maiorescu (F.), despre care se vor da, totuși, unele referințe.

I. Forme anterioare

a) *Fata în grădina de aur* cca 1873—1874

II. Versiuni autonome

A. 2277, 182—141 + 125—182 cca 1880—1881

B. 2275 B, 39—66 cca 1881

2276 I, 203 v.—208

2281, 79

C. 2261, 198—212 10 Aprilie 1882

2275 B, *passim* (*aplicații creion*).

2288, 43 v.—45 (vers 201—224)

2276 I, 211 (strofa 409—412)

D. 2260, 152—154 + 264 + 102—102 v. + 155 28 Oct. 1882

E. *Almanahul României Jună* (> *Convorbiri Literare*) Aprilie 1883

F. *Ediția Maiorescu* Dec. 1883

III. Colaterale & Subsevente

I. Forme anterioare. — a) *Fata în grădina de aur*. Bibliografia, ce se poate urmări, la sfârșitul acestui capitol, înregistrează, în ordine cronologică, informațiile câte avem despre întâiul izvor al *Luceafărului*. E vorba de *Fata în grădina de aur*, basmul ce Eminescu versifică după *Das Mädchen im goldenen Garten*, cules și publicat de călătorul german Richard Kunisch, în scrierea sa «Bukarest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei», Berlin, 1861 (ediții ulterioare: 1865 și 1869)¹.

Dela întâia mențiune a lui Gaster, din 1883, după care basmul german «a inspirat d-lui Eminescu poema sa *Luceafărul*», la rândurile fugitive din 1902, ale lui Ilarie Chendi, care socotea că «povestea . . . poate fi considerată ca o variantă la *Luceafărul* . . .» și până la studiile d-lui D. Caracostea, care, încă din 1910, vorbea de o «identitate de concepție» între *Luceafărul* și *Fata în grădina de aur* — capitolul acestor raporturi a crescut și s'a conturat și el nu poate fi trecut cu vederea de oricine întreprinde studiul genezei și elaborării *Luceafărului*.

Dacă nu ne oprim la ele, este pentru motivul că ar fi prematur. Așa cum am procedat în cazul basmului versificat *Călin Nebunul* — și textul *Fetei în grădina de aur*, urmând să fie tipărit în volumul «Poeziei populare», toată literatura subiectului, dimpreună cu editarea critică a textelor se rezervă aceluia tom. Până atunci trimitem pe cetitor, pe de o parte, la capitolul respectiv din bibliografia de mai jos, iar pe de alta, în privința textului, la cea mai bună dintre ediții, aceea a d-lui D. Murărașu²). Să reținem numai de pe acum, că elaborarea basmului se situează în epoca Berlinului, cca. 1873—1874.

Și pentrucă am amintit de *Călin Nebunul* să spunem și de astă dată, cât de în treacăt, că și basmul *Fetei în grădina de aur* este, minus fabulația, o creațiune originală, de întâiul ordin și pătrunsă întru totul de spiritul și

¹) D. Caracostea, *Două basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu*, 1926, pag. 8 (*notă*): «Cartea a mai apărut în 1865 și 1869, nu în ediții nouă, ci numai cu coperte schimbate».

²) M. Eminescu, *Literatura populară*, ed. de D. Murărașu, Craiova ([1936]*, pag. 342—357 (text) + 585—592 (aparatură critică)).

farmecul lexical și ritmic, propriu creațiilor eminesciene. Că, așa cum s'a desprins din cercetări migăloase și varii, diferența dintre basm și poem este una de clasă, de categorie. În timp ce, deși basm, *Fata în grădina de aur* e oarecum o poveste de pe tărâmul nostru, al muritorilor, — extract de basm în schimb, chintesențiat și trecut prin infinite și magice filtruri, *Luceafărul* nu coboară nicio clipă din feericul său empireu.

II. *Versiuni autonome*. — A. Întâia versiune, necompletă, dar de un cert caracter autonom, figurează în ms.-ul 2277, 132—141 + 125—132 și prezintă toate atributele unui ms. patent brouillonar.

Despre acest ms., Scurtu scria în ediția sa din 1908: «... ff. 132—141, variantă anterioară; cu oarecari deosebiri a părții întâi până la «În vremea asta Cătălin»; iar în același Ms. ff. 126—131, textul neînchegat al părții a doua, cu multe strofe șterse și îndreptări, reveniri și deosebiri». (pag. 303).

Socotindu-l întâiul, în ordinea mss.-elor, în deosebi în privința începutului, Botez vede, în ceea ce Scurtu numise «textul neînchegat al părții a doua», mai curând acordurile unei «poezii independente» sau «o introducere la *Luceafărul*, așezată înaintea primului vers» (pag. 420). Ceva mai departe, ideea «introducerii» este prezentată, pentru cazul că n'am avea de a face cu «o altă poezie», drept «un alt început al poemei decât acela pe care i l-a dat în forma definitivă» (pag. 427). Trec peste contradicția intimă, care nu îngăduie o atare alternativă și rețin, din ceea ce mai adaogă Botez, și ultima variantă a acelorași contradicții (pag. 428): «... par să formeze, zice el, un tot deosebit, fără nicio legătură cu partea finală a poemei *deși multe versuri din ele au fost utilizate în această parte*» (sublinierea noastră).

Pentru d-l D. R. Mazilu această versiune, și unitară și unică, este (cu numerotația d-sale) despărțită în trei variante: a II-a dela ff. 125—128 v., a III-a dela ff. 129—132 și a IV-a, dela ff. 132—140. Motivele acestei secționări sunt expuse în ediția d-sale, la pag. 560—561; concluzia este că totuși câte-și-trele sunt în strânsă legătură cu *Luceafărul*.

Care este însă situația reală a chestiunii? Să spunem, dela început, că Scurtu a văzut limpede când a socotit ms-ul acesta 2277, unul și același, o singură versiune adică, dispusă însă de o manieră curioasă, cu partea a doua a poemului, și aceea neînchegată, la început. Pentru familiarii mss.-elor eminesciene, ordinea inversată, arbitrară, anarhică chiar este unul din atributele cele mai comune, când e vorba, evident, de manuscris brouillonar, de planșă de atelier. Și e cazul acestei prime versiuni. Dacă prima parte a poemei, figurând între filele 132—141 este, într'un fel, ordonată și continuă, cea de a doua, figurând între ff. 125—132 prezintă cele mai categorice atribute de atelier. Alături de coloane scrise caligrafic, și apoi șterse, pentru că au fost transcrise în altă parte, iau loc strofe torturate, trecute prin două și trei forme, cum se poate vedea d. p., ceva mai departe, (pag. 385), din facsimilul filei 126.

Prin mulțimea variantelor, prin continuile reluări ale strofelor, transcrierea acestei de a doua părți a versiunii pune o problemă din cele mai dificile totuși. În niciun caz, însă, transcrierea nu trebuie să fie aceea din ediția Mazilu, care transcrie pagină de pagină și coloană de coloană, fără să ție în seamă că, fiind un ms. brouillonar, nu toate formele se cuvîn numerotate, că de multe ori trei și patru forme se subordonează uneia singure, ale cărei variante succesive și tranzitorii și sunt. Un exemplu: există o strofă pe care o vom numi *strofa-Brahm* (cf. la noi pag. 389) care deține la d-l Mazilu, în varianta a II-a, patru locuri și e numărată de patru ori, drept strofele: 51—54 și 55—58 (pag. 655), 87—90 (pag. 656) și 186—189 (pag. 660) — când în realitate ele trebuiesc raportate cu toatele la strofa 77—80 din varianta, după d-sa, a III-a (pag. 663). O altă eroare este aceea de a număra la rând, deci de a încorpora, cum o face d-l Mazilu, în varianta a II-a, versurile 71—82 (pag. 656), despre care spusese totuși în argumentul critic, că au fost folosite și într'o variantă a *Glossei* din 2275^B. Aceste 3 strofe sunt, de bună seamă, mlădițe ale ideilor de aici — însă ritmul lor trohaic, în vreme ce toate celelalte strofe sunt iambice, arată că ne aflăm în fața unuia din acele exerciții, atât de frecvente la Eminescu, care, în timpul lucrului, variază ritmul și dă liber curs asociațiilor celor mai neașteptate. Deopotrivă eroare și afirmația că «pentru chemarea luceafărului de către fată, poetul s'a gândit și la altă formă metrică, pe care a notat-o în ms. 2308, f. 85 a» (ed. Mazilu, pag. 561). După care, reproduce (la pag. 668), dimpreună cu schema unui dodecasilab iambic, versurile: *Cobori în jos luceafăr blând pe-o rază și Cobori în jos, luceafăr blând, din mare ieși*. Însă pagina toată, o mare pagină de registru comercial, e plină de exerciții metrice și prozodice, așa cum obișnuia, în anumite perioade ale lucrului. E o pagină tipică, desprinsă, s'ar zice, dintr'un dicționar de ritmuri (*pendant* al cunoscutelor dicționare de rime) eminesciene. Exemple de acestea, când adaptează versuri consacrate unor tipare noi, sunt nenumărate. Și tot eroare și cele ce spune (tot la pag. 561) despre versurile 79—81 din varianta a II-a, care «se regăsesc asemănător în ms. 2281, f. 77 a, într'o încercare poetică neterminată».

Dar despre acest fel de erori, aidoma cu aceea a versurilor trecute *Glossei*, cf. către sfârșitul capitoului și cele ce se spun la III. *Colaterale & Subsequente*.

Să ne grăbim a recunoaște că problema transcrierii acestei versiuni, și în deosebi a părții a doua este și dificilă și delicată. Căci dacă ordinea părții întâi e nu numai clară dar și mai lesnicioasă, într-*cât* avem modelul versiunii B, pe care-o precede nu cu mult, multiplicitatea sentințelor și metaforelor părții a doua ridică piedeci.

Atâtea argumente în gura Demiurgului par neverosimile cu situația. Mai mult, câteva din ele au părut să infirme ipoteza Scurtu, pe care o adoptăm și noi. De pildă, spunea Botez, indicând trei din ele, strofele în care e vorba de Brahm și, mai ales: *Tu cați să 'ndupleci cu dureri — Pe marele* (la Botez: *pe moarte*), *pe 'nnaltul — Ce-i pas' aceluia din cer — De-i fi ori de-o fi altul* «dovedesc că n'avem aface cu partea a doua din *Luceafărul*, cu dialogul dintre A-Tot-Putnicul și Hyperion» (pag. 430). Fără să putem vorbi cu certitudinea lui Botez («dovedesc»), obiceiul sa ni se pare că merită să fie ținută în seamă și, fără doar și poate, discutată. Imprecizia noastră este că totuși ne aflăm, așa cum prezuma și Scurtu, în fața părții a doua, a așa zisului dialog, numai că totul în faza aceea nucleară, de nebuloasă nediferențiată încă. Prezența atâtor strofe, care se întâlnesc și aici și în ms.-ul următor, B., alternarea stilurilor, (direct și indirect) — argumentele par când venite de la o autoritate și când variațiile unei meditații ce urmărește pe îndrăgostit, — vecinătatea părții întâi a poemului, care, aceea, precede pe drumul organizării, numeroase crâmpcie din toate momentele părții a doua, ba chiar din finalul ei era prezent în totul, ca și întregă atmosferă, brouillonară, de atelier, a fielor respective din manuscris (un scris când febril și când caligrafic, versuri stinghere și lacunare, strofe anticipate, fie că le copiază după anterioare redacții ce nu ne-au parvenit, fie că le desprinde înainte de vreme din memorie) — iată tot atâtea indicii că ne aflăm în prezența părții a doua. Din această pricină, și pentru a favoriza, dacă nu și soluția, în orice caz desbaterca, *ne-am zis că în locul unei transcrieri la rând, otova, e preferabil și un început de organizare al materialelor, chiar dacă într-o operație atât de delicată, ca aceasta, intră și un coeficient de incertitudine*. Cettorul va conchide, din mulțimea strofelor din subsol și din indicarea paginilor, unde unele și altele au fost schițate, cât de liber, nu și anarhic, lucra pe filele deschise înainte-i potul și în ce măsură, totuși, opciația aceasta de orânduire se impunea.

Transcrierea noastră cuprinde așa dar câteva etape, ce, dimpreună cu cele câteva norme de cari ne-am condus, s'ar putea rezuma în următoarele puncte:

1. Începutul poemului, până la v. 172 incl., se află pe ff. 132—141.
2. Restul poemului, episodul Cătălin, dialogul și sentințele Demiurgului, finalul, figurând pe ff. 125—132 (și ici și colo, în filele primei părți) sunt inegal dezvoltate. Deaceia în loc de a numerota în continuare, am despărțit cu asteriscuri, închise în paranteze diepte, momentele și am numerotat separat, afară de cazul când, în unele momente, sunt prea puține versuri.
3. În felul acesta, imagina lucrului în devenire e cât se poate de sugestivă.
4. Excesiva grijă ce am pus în repartizarea variantelor, în subsoluri, se explică atât prin necesitatea de a cupriza întreg materialul brouillonar, cât și prin nevoia unui început de organizare.
5. În repartizarea crâmpciilor părții a doua ne-am condus, atât cât aceasta a fost cu putință, de conturul versiunii următoare B.

Rămâne acum de precizat timpul când această întâie versiune — A — a fost încreată. Judecând după atributele materiale: caiet, scris, cernelă, vecinătăți, etc., ea s'ar situa cam prin 1880. Poate la sfârșitul anului, poate începutul lui 1881. Cum distanța dintre A. și B. ni se pare minimă, precizarea cronologică ar putea fi încreată odată pentru amândouă versiunile.

Să reținem în plus, că celebra strofă a doua *Și era una la părinți*, cărcia în basm îi răspundea cu totul alte atribute, lipsește din această primă versiune.

A. 2277, 132—141

A fost odată ca 'n povești
A fost ca nici odată
Din neamuri mari împărătești
O luminoasă fată

3

Și 'n orice seară ea venea
Să șază în fereastră
Și când la ceruri căuta
La marea cea albastră

1. A fost odată în povești.

10 Pierzându-și gându 'n depărtări
Cu vasul ce se duce
Când pe seninul* sfintei mări
Luceafărul străluce

O vede azi, o vede mâni
..... ~
15 O vede luni și săptămâni
Și-i cade dragă fata

Și ea asemenea ținea
In palme-ale ei tâmpile
20 Și la luceafăr se uita
De dorul lui se împle

Și ce ferice arde el
In ori și care seară
Din umbra negrului castel
Când ea s'arată iară

25 O urmărește pas cu pas
In umbra de odaie
Revarsă liniștea-i* ~
O tainică văpae

30 Și când în* leagănu*-i* senin*
Se 'ntinde să se culce
I-atinge mâna de pe sân
I'nchide ochiul dulce

Astfel adoarme cu 'n suris
Când grieri cântă 'n tindă
35 Ci* el urmează chiar în vis
Și-i luce din oglindă

10. *lecțiune Mazilu*: Cu vremea ce se duce; 18. In al[e ei p.]> In palme etc.; 19. *de fapt* : luceafărul (*sic*).

După v. 20 urma strofa : Cobori din cer etc., *reluată mai departe cu insigne de aici*; cum s'ar putea să fie o strofă instantaneu anticipată, căci versiunea e de atelier, nu am înregistrat-o și aici.

23. In umbra n.c.; 27. *vers nefinit*; liniștea-i*? sau tristu-i*?; 29. Și când se 'ntinde... ~>Ș.c în* etc. *difficil de citit*; *lecțiunea noastră e provizorie și mai mult ca să fie locul*; poate că ar trebui legată de forma din B: genele-i se 'nclin, *deși nimic nu autoriză*; în niciun caz, nici grafic, nici ca sens, și mai puțin ca eleganță, *lecțiunea nu poate fi ca'n ed. Mazilu*: Și când întinsurile-i vin.

34. Când sună> Când grieri etc. [*ed. Mazilu*: Când unii pași auden tindă (*sic*)];

35—36. 1° Căci o urmărește în vis
Și-i bate în oglindă

2° Căci o urmează până 'n vis
Și-i tremură 'n oglindă

- 40 Cu ochi pe jumătate 'nchiși
Spre stea cu fața 'ntoarsă
Și din oglindă luminiș
Pe dânsa se revarsă
- Și ea șoptește 'n al ei somn
Cu glasul-i ce s'alină
O dulce-al nopții mele Domn
De ce nu vii tu? vină
- 45 Cobori din cer luceafăr blând
Alunecând pe-o rază
Pătrunde 'n casă și [în] gând
Și viața-mi luminează
- 50 El o aude 'n cerul sfânt
Și tremură mai tare
Și se aruncă luminând
Și se cufundă 'n mare
- 55 Iar apa unde a căzut
In valuri se rotește
Și din adânc necunoscut
Frumos și mândru crește
- 60 Se 'nnalță 'n aer luminos
Purtând în păru-i trestii
Și lunecă ca și pe prag
Pe marginea ferestii
- Și unduios și înflorit
E părul blond și moale
Un giulgiu albastru asvârlit
Pe umerele goale
- 65 E alb ca ceara de făclii
Și luna* îl petrece
Un mort frumos cu ochii vii
Dar c'o lumină rece

38. Ea doarme*.....~; 44. O vin dar* noapte vină; 47. P. inimă și gând.
Am amintit mai sus, că strofa 45—48 a mai fost încercată după versul 20. Iată diferențele amândoror redacțiilor:
46. Pe calea cea de rază > P.c. ta de rază > Alunecând etc.; 47. P. inimă și gând; 48. Și viața-mi l. > Și
noaptea-mi luminează > Ș.v. etc.;
57. Și [undesc.]* > Se 'nnalță etc.; versurile 57 și 59 nu sunt încă rimate; 60. mai curând: fereștii;
61. ulterior: Ș.u. și înfocat* (sau înfoiat*) apoi în momentul când schimbă rima v. 63 schițează: Și u. și e...~;
tranzizie către B.; 63. ulterior: Un g.a. face nod, schițat pentru B.; 65. Palid ca ceara din [făclii];

70 O vin' cu mine, draga mea
O vino 'n fundul mării
[]
[]

75 Ți 'nchin cu patimă și dor
O 'ntreagă 'mpărăție
Vei fi crăiasa mărilor
Și rob voiu fi eu ție

80 Și în palate de mărgean
Trăi-vei zile multe
Și toată lumea 'n ocean
S'a 'ntrece să te-asculte

De-aceea vin cu mine dus*
Și lumea ta o lasă
Căci sunt luceafărul de sus
Și tu îmi ești mireasă

65—68. E ca un înger din țării (a)
Când peste lume trece
Un mort frumos cu ochii vii (b)
Dar vii de-un foc ce-i rece
(a) Astfel un î. etc.; (b) E> Un etc.

Ulterior, schișat marginal, în vederea lui B.:

~ că de ceară
Un mort frumos cu ochii vii (c)
Ce scânteie 'n afară (d)
(c) U.m.f. cu [indesc]* v.;
(d) Se* întorc* în afară

Strofa 69—72 redusă la 2 versuri pune o problemă dificilă. Ordinea, într'adevăr, aceasta e. Și tot așa schișată și redusă la 2 versuri trece și în B, unde însă, marginal, e reluată și înlocuită cu strofa De-aceea vino... > (cf. C.) Vîno în dorul meu etc. care aici e schișată pe verso-ul filei. Trebuia oare să contopim strofele 69—72 și 81—84, așa cum e în B ? Evoluția ulterioară, din B, ne-ar fi îndrituit dar, să se observe, că aici, în A, strofa De-aceea vin etc. e concludentă și logică și că în B, cu toate că De-aceea n'a fost părăsit, treptele însă sunt altele. O lectură paralelă a strofelor respective din A și B cred că ne va da dreptate. Căci oricât de strânsă ar fi legătura dintre cele două versiuni, A și B, sunt totuși în A, unele desene particulare și proprii, legate de un moment al creației. În orice caz, problema — căci e una — rămâne deschisă.

69. O vin' cu mine, [indesc.]* cuvânt sau fragment numai, acoperit, în niciun caz, ca la Mazilu : soție, alias soție];

În dreptul acestei strofe, marginal, strofa : Și ochii mari întunecați etc. reluată mai departe, (v. 125—128) după întruparea demonului — să fi fost, primă intenție, proiectată și la întruparea îngerească a lui Hyperion ? — sau sunt numai anticipate, cum se obișnuiește într-o lucrare brouillonară ?

78. Vei trece viața toată > V.t. viața 'ntreagă¹⁾ > Vei trăi > Trăi-vei veacuri* multe;

¹⁾ Mazilu: Vei trece valuri [triste] < scumpe >;

79—80. Și tot întregul ocean
Va sta²⁾ să te asculte

²⁾ Mazilu: Va ști să te a.

În dreptul strofei 81—84, marginal, aceste 2 versuri, anticipând, versurile 151—152 din replica lui Hyperion (interesant detaliu pentru felul de lucru și pentru cursul asociațiilor):

Nu știi că sunt nemuritor
Iar tu ești muritoare

85 O ești frumos cum numa 'n vis
Un înger se arată

· · · · · ~
N'oiu merge niciodată

90 [~
Nevrednica-mi iubire
Tu ești ca îngerii* de blând
Cu chipul peste fire

95 Privirea ta eu n'o suport
E rece fără de viață
Căci eu sunt vie, tu ești mort
Și ochiul tău mă 'nghiață

100 Și mintea* ei [s'a fost] cuprins
De-o stranie durere
Ca 'n luminișul ce s'a stins
Din față-i iute pierce

[~
Și iară noaptea vine
Luceafăru-arde asupra ei
Cu razele-i senine

105 Și dânsa trebuie de el
Aminte să-și aducă
Din dorul stelei cei de sus
De suflet o apucă

110 Cobori din cer luceafăr blând
Alunecă pe-o rază
Pătrunde inimă și gând
Și viața-mi luminează

115 El o ascultă licurind
Și tremură mai tare
Deodată nourii s'aprind
Și ard cu pară mare

Versul 97 l-am completat, călăuzindu-ne de corespondentul lui din B; dar poate fi și altfel; 99. Ca și lumina ce s'a stins.

Versurile 89 și 101 sunt vacante în original; 103. de fapt: Luceafărul (sic) arde asupra ei;

115. ulterior deasupra lui s'aprind: 'n apus, dar neurmat nici de schimbarea rimei perechi, nici de legătura logică cu versul următor:*

117—118. Din vânt, din foc, văsduh, văpăi
Ființa și-o culege

- 120 Din foc, din aer [și] văpăi
El sta să se culeagă
Coboară-a chaosului văi
Lumină lumea 'ntreagă
- In vițe negre cade păr
Coroană de iubire
Și ochii ard în adevăr
Ca focul ~
- 125 Și ochii ard întunecați
Lucesc adânc chimeric
Ca două patimi fără saț
Și pline de 'ntuneric
- 130 Din nou scobor la glasul tău
Ca să mă vezi ș'acuma
Căci fulgerul e tatăl meu
Și noaptea 'mi este muma
- 135 O vino 'n cer ca să [te] duc
Și să te duc cu mine
Din calea vremilor s'apuc
Coroane de luminc
- 140 Să vezi în cer asemenea
Să vezi vecia cum îi
Te 'nvețe minte mumă-mea
Ea-i noaptea: muma lumii
- O ești frumos cum numa 'n vis
Un demon se arată
Însă, pe calea ce-ai deschis
N'oiu merge nici odată

120. Aprinde lumea 'ntreagă;

122. Incununat cu stele;

Strofa 125—128 e redactată marginal, în dreptul celei anterioare. Cum a mai fost încercată, tot marginal, 3 pagini mai înainte (cf. subsol după v. 69) — e semn că trebuie introdusă aici. Diferența între redacția de aici și cea anterioară e numai în versul prim: Și ochii mari întunecați etc.

129. Din nou apar la g.t.; Strofa 129—132 a mai fost încercată, în capul filei, anticipată și redusă la 3 versuri:

[
Și iată, vin acuma
Căci focu-mi este tată-meu
Și noaptea-mi este mumă

În dreptul strofei 133—136, marginal, două versuri, schifate în vederea lui B. unde au și fost desvoltate:

E giulgiul negru, strălucit
Pe umeri de zapadă

- 145 Mă dor de crudul tău amor
A sufletului coarde
Și ochii mari și grei mă dor
Privirea [ta] mă arde
- 150 [—] Dar cum voiești să mă cobor
Au nu 'nțelegi tu oare
Cumcă eu sunt nemuritor
Și tu ești muritoare
- 155 [—] Și de ți-aș spune pe ales
Eu tot nu pot începe
De și vorbești pe înțeles
Eu nu te pot pricepe
- 160 Dar dacă vrei cu inima
Să te 'ndrăgesc pe tine
Atunci cobori în lumea mea
Fii muritor ca mine
- [—] Tu-mi cei chiar nemurirea mea
În schimb pe-o sărutare
Voiu să-ți arăt asemenea
Cât te iubesc de tare
- 165 Mă voiui suî în sus la cer
La Domnul lumii toate
Și voiui ca moartea [mea] s'o cer
La cel ce-a da o poate
- 170 Și pentru-o clipă de amor
Să-mi facă* altă lege
De vecinicie sunt legat
Eu voiui să mă deslege

De aici încolo, strofe și versuri răzlețe — jaloane a ceea ce avea să se desvolte în B. Le înșirăm în ordinea devenirii, nu în aceea în care figurează în filele brouillonare ale manuscrisului :

.
.
.
.

[* * *]

149. Dar cum vrei > D.c. mă vrei iubita mea;
Versurile 151—152 au fost anticipate, câteva pagini mai înainte (cf., dimpreună cu diferențele, subsol, după versul 80).
Versurile 155—156 anticipate, câteva pagini mai sus :

Ori cât vorbești de înțeles
Eu nu te pot pricepe

Versurile 157—160 anticipate, mai înainte. Diferențe: 157. Și dacă vrei din inimă > Ș.d.v. cu inima;
159. Atuncea vino 'n lumea mea; 171. De vecinicia mea > D.v.[—mi] care-o port.

A prinde paseri m'am deprins
 Și-ți voiui întinde lațul
 Când brațul [meu] te ține strîns
 De gât te ții cu brațul (*f. 136*)

5 []
 În toată dimineața
 Când fața mea se pleacă 'n jos
 În sus rămâi cu fața (*ff. 133+136*)

10 []
 []
 Și când în sus mi te ridic
 Te 'nnalță din călcăe (*f. 136*)

15 []
 []
 Când te sărut pe gură lin
 Tu iarăși mă sărută (*f. 136*)

20 []
 De mânecă de rochii
 Când ochii mei mi* se deschid
 Tu îți închide ochii (*f. 136*)

.

De-om fi ferice și cumiști
 Vom fi voioși și teferi
 Uita-vei jalea de părinți
 Și dorul de luceferi (*f. 132*)

[* * *]

.

3—4. În brațul meu te-oiu ține strîns
 Tu gâtul prinzi cu brațul (*f. 133*).
 8. În sus să stai cu fața (*f. 133*).
 19—20. []
 frumoasei albei rochii
 Și ochii mei se 'ntunecă
 Ți se 'nsenină ochii (*f. 133*)

[
[
O clipă drum de mii de ani (x)
Prin chaos el străbate (f. 135 v.)

.
.
.
.

[
[
Căci dătător ești de vieți
Și dătător de moarte f. 132)

[*]

f. 129

.
.
.
.

Zadarnic cauți a scăpa
Din lumea ta sărmana,
Când geana 'ncepe-a lăcrăma
Se 'nseninează geana

5 De geaba crezi c'o sta în vânt
Noroc și idealuri
Când valuri află un mormânt
Urmează alte valuri

10 Să fac o lume de păreri
Să fie trecătoare —
Dar soarele perind pe cer
Din nou s'ar naște soare

15 Oricât de veșted ar și fi
La vară 'n floare-i pomul
Când omul prinde-a 'mbătrâni
Rentinerește omul

(x) In clipă căi de mii de ani.

f. 129. — Subsoul acestui crâmpciu, reprezentat prin 3 straturi, l-am tipărit, din motive tehnice separat: primele 2 în josul paginii în notă și al treilea, alcătuit din fragmentele risipite în stadiile I^o-IV°, în bloc, la finele întregului crâmpciu.

5. Zadarnic mai durezi în vânt [strofele 5—8 și 13—16 barate].

9—12 (pe f. 125 v.) Zadarnic lumea de păreri
S'arată trecătoare
Chiar soarele perind pe ceriu (a)
Din nou s'ar naște soare

(a) C.s.p. din cer

20 Dacă tăria s'ar negri
De vijelii rebele
Și dacă stelele-ar peri
S'ar naște iarăși stele

Oricum vei vrea să le socoți
Oricum să le asameni
Să piară oamenii cu toți
Veni-vor iarăși oameni

25 Să cază lumile 'n genuni
Ca frunze reci pe vânturi
Pământuri piară 'n stricăciuni
S'ar naște iar pământuri

30 Și când vezi soarele asfințit
Că intră roșu 'n apă
Pe alt pământ a răsărit
Și ziua o s'o 'nceapă

35 De geaba trist te uiți la el
Nu mai seamănă spumii
El luminează tot un fel
O altă parte-a lumii

26. Ca frunzele pe vânturi; 31. Pe altă lume a.r. > În altă parte-a răsărit; 32. Și z. o să 'nceapă;
34. Și îl asameni spumii; 35. Va lumina tot într'un fel > Căci luminează tot un fel

2277, 126

21—24. 1° De ce ca zeii să-i socoți
Cu zeii* să-i asameni
Dar piară oamenii cu toți
S'ar naște iarăși oameni

2° Dar ori și cum să te socoți (a)
Oricum să te asameni
Să piară oamenii cu toți
Veni-vor iarăși oameni

(a) Ori cât de mare te socoți

2277, 128

strofele 29—32 și 33—36 în ordine inversă.

Și soarele din vârf de lunci
Apune 'n unda spumii
Dar el răsare tot atunci
În altă parte-a lumii

Și când îl vezi cât de măreț
Se-afundă roșu 'n apă
Cu zorii roșii dimineți
În alt loc o să 'nceapă (b)

(b), deasupra ne mai rimând însă: O lum* >
O altă zi începe.

ceva mai jos, nebarat, iăzleț,

|
Și poate că sunt unic
Ce, fără să știu încotro
Pe-a lumii valuri lunec

Și orișicând o să-l întrebi
Răsară ori apună
E orice timp în deosebi
Și toate împreună

37—40. Și 'n orice clipă te întrebi
Unde e soare, lună
E 'n orice clipă 'n deosebi (c)
Și 'n toate împreună (d)
(c) Orice moment indeosebi > E 'n orice
etc.; (d) Și toate împreună

I° (f. 125) Și ochiul dulce și senin
Imi luminează calea
Când jalea 'ncepe-a plânge lîn
Se luminează jalea

Și 'n noaptea noastră vom chema
Povestea zinei Dochii
Când ochii prind a lăcrăma (e)
Se 'nseninează ochii

(e) C. ochii 'ncep să > C.o. prind etc.

N. B. *Ambele strofe barate. Apoi la dreapta, marginal și dedesubt :*

II° (ibid) Și gândul [tău]* senin va fi
Și luminoasă calea
Când jalea 'ncepe a se-adânci*
Se luminează jalea

Vei pierde negrele dureri
Și răsări* -vor* sorii (f)
Când norii prind a se 'nnegri
Se luminează norii

Ci*-acuma* spune-mi... ~ (g)
Povestea zinei Dochii
Când ochii tăi cei dulci se 'nchid
Se 'nseninează ochii

(f) Și vor > Și r.*-vor* s.; (g) o pată
de cerneală face îndoielnică lecțiunea.

III° (f. 126) 1° Zadarnic chemi* [tu] mintea ta
Și inima, sărmana
Când geana prinde-a lăcrăma
Se 'nseninează geana

1° Oricât de șubred ar mai fi
Tot înflorește pomul
Când omul prinde-a 'mbătrâni
Rentinerește omul

2° Ce mângâieri ai mai chema
Din inimă, sărmana
Când geana prinde-a lăcrăma
Se 'nseninează geana

2° Oricât de vechiu* ar și mai fi
Tot e în floare pomul (b)
Când omul prinde-a 'mbătrâni
Rentinerește omul

(b) ulterior, indescifrabil : Se* înflorește* p.

Zadarnic leacuri la păreri
Cătau cugetătorii
Și sorii toți perind din cer (i)
Din nou s'ar naște zorii (i)

(i) Să piară s. toți din cer;
(j) incert dacă n'a fost dintru întâi : sorii

Să piară stelele din zi* (k)
Ca frunzele pe vânturi
Pământuri cază — din adânc
S'ar naște iar pământuri

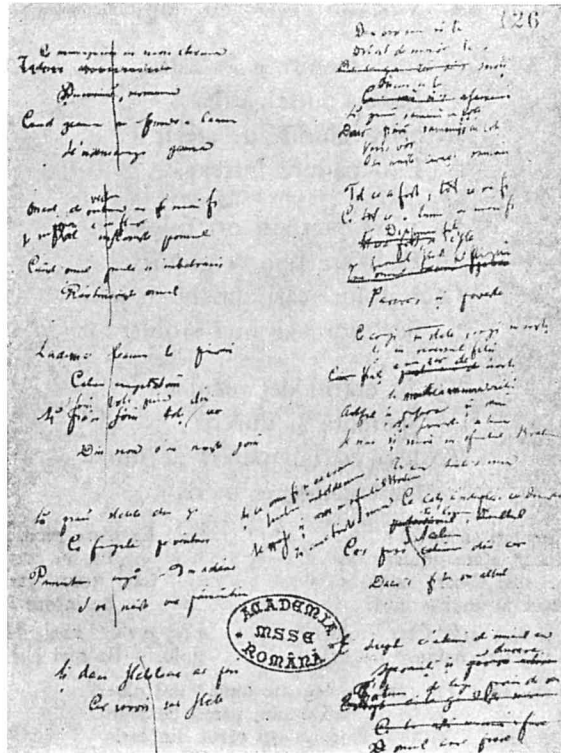
(k) incert —să fi fost gă[nd]*?

Mai jos, imediat, reluate și barate, ca toate aceste strofe :

Și dacă stelele ar peri
Ar isvori iar stele

IV° (f. 127) Din chaos toate au apărut (l)
Și se întorc în chaos
Cum din repaos s'au născut (m)
Ea tinde la repaos (n)

(l) D.c. toate-au răsărit; (m) Și din repaos etc. >
(f. 130:) Cum din repaos etc. [apoi și în 127];
(n) Spre-a merge la repaos > (f. 130:) Se mișcă
spre repaos [apoi și în 127] > Ea tinde etc.

LUCEAFĂRUL

Mss.-ele Academiei Române 2277,126 (16.5 cm. x 20.5 cm.)

O lege 'n veci va stăpâni
Și lumea și atomul
Când omul prinde-a 'mbătrâni
Se 'ntinerește omul

Și numai tu durezi în vânt (o)
Noroc și idealuri
Când valuri află un mormânt
Urmează alte valuri (p)

(o) — (p) 1° Ce sunt deșartele chemări
Noroc și idealuri
Când valurile mor pe mări
Răsar în urmă valuri

2° Tu numai crezi în... ~
In vis și idealuri
La valuri ce [se] sting pe mări (q)
Urmează alte valuri

(q) La valuri cari mor pe mări.

ff. 132—131

[* * *]

Tu măsurî lumea ta c'un cot
 Și timpu' 'mparți cu luna —
 Dar dacă unul e în tot
 Și toate sunt în una

5

Dar val de mare, val de lac
 Dară păduri sau neamuri
 Pe orice frunză de copac
 Vezi un copac cu ramuri

10

Și-orice menire e 'n zădar
 Natura altfel leagă
 In orice ghindă de stejar
 E o pădure 'ntreagă

15

Ea n'are pierderi ori folos
 Ea n'are plin și goluri
 Căci stoluri cari sboară 'n jos
 Se 'ntorc la anul stoluri

20

Tu îți atârni de micul eu
 Speranță și durere
 Te legi cu mii păreri de rău
 De omul care pier

13—16. 1° (f. 127) Natura n'are ieri și azi (a)
 Și lumea* n'are goluri
 Căci stoluri cari sboară azi (b)
 Se 'ntorc la anul stoluri

(a) N. n'are mâni și azi; (b) Căci stoluri
 cari trec pe mări > C.s.c. trec nainte* [incert].

2° (f. 129 v.) Ea n'are pierderi, nici folos (c)
 Ea nu cunoaște goluri (d)
 Căci stoluri cari sboară 'n jos (e)
 Se 'ntorc la anul stoluri

(c) și în f. 127; (d) în f. 127; Și nu cunoaște
 goluri > Ea nici c.g.; (e) și în f. 127.

17—20 1° (f. 130) Tu legi de lume* mii păreri
 De rău, păreri de bine
 Pare că ești căzut din ceriu
 Și cine știe cine

2° (f. 126). E drept c'atârni de micul eu
 Speranță și iubire f)
 E drept că te gândești mereu
 Că tu ești numa' n fire

(f) Speranță și părere

3° (ibid). E drept c'atârni de micul eu
 Speranță și durere
 Te-atârni de lungi păreri de rău (g)
 De omul care pier

(g) C'atârni de l.p.d.r.

4° (f. 127). Tu legi o lume de păreri (h)
 De soarta ta, de tine
 Pare c'ai fi căzut din cer
 Și cine știe cine

(h) Tu numai tu o legi >
 Tu legi etc.

21—24. Ce crezi în stele, crezi în sorți
 Și în reversul feții
 Viața e un șir de morți (i)
 Și moartea muma vieții

(i) Căci viața poartă mui de
 morți > Viața etc.

Tu crezi în stele și în sorți
Ca 'n basme-a tinereții
Când viața birue* pe morți
Și moartea-i muma vieții

25

Tu cați să 'ndupleci cu dureri
Pe marele, pe 'nnaltul
Ce-i pasă Celuia din ceriu
De-i plânge tu ori altul

30

Că nu e moarte nici păcat
Cât e lucirea spumii
Că Brahma nu s'a împăcat
Cu noaptea, muma lumii

21. T.c.f.s., crezi în sorți. 23. Când viața ta* seamănă* morți; 27. Ce-i pas' aceluia din cer; 28. Dacă-i fi tu ori altul > De-i fi ori de-o fi altul.

25—28. Ce cați să 'ndupleci cu dureri
Și lacrimi pe innaltul (j)
Ce-i pasă-Aceluia din cer (k)
Dacă-i fi tu ori altul

(j) puternicul, innaltul; (k) Ce-i pasă celuia din cer

Cu toate că s'ar fi putut repartiza, ici și colo, transcriem acest pasaj unitar, figurând pe ff. 129+130:

Tu doar ai goană de noroc (l)
Și urmărit* de soarte (m)
Natura n'are timp și loc (n)
Și nu cunoaște moarte
Ea n'are perderi, nici folos
Ea nu cunoaște goluri
Căci stoluri cari zboară 'n jos
Se 'ntorc la anul stoluri
Ea e de față pururea (o)
Ca vina mumei Eve
O afli pretutindenea
Și 'n ori și ce aieve (p)
De vezi catarg lângă catarg (q)
Și oști în lănci și săbii — (r)
Corăbii au eșit la larg
Și vor veni corăbii.

(l)—(m) (f. 129 v.) 1° Ori cât te-ai plânge de cu foc (f. 130). 2° Tu doar ai goană de noroc
Ș'ai blestema pe soarte Și întristări de soarte

(n) (f. 130) Dar Brahma n'are timp și loc > Natura n'are t.ș.l.

(o)—(p) (f. 127) Și dacă iar ai întreba
Ce-i vina mumei Eve
O afli pretutindenea
Și pururea aieve

(q)—(r) (f. 127) 1° Ce-i pasă naltului catarg 2° Să prinză* pasări [indesc.]*
De poartă regi ori vrăbii Să poarte oști cu s[ăbii]

3° Când vezi catarg lângă catarg 4° (f. 129 v.) O vezi catarg lângă catarg
Ducând oștiri cu săbii Cum sună* oști cu săbii—

N.B. acordul: O vezi se raportează la Natura

Atunci când el ~
 Cu ea va sta de ceartă
 35 Mii de lumini vor isvorî
 In lumea cea deşartă
 Şi se vor naşte mii sărmani
 Copii nimicniciei
 Căci ce sunt mii de mii de ani
 40 In cumpăna veciei
 De mii de ani se 'ndrept plângând
 Cântările spre dânsul
 Peri-vor ochii toţi pe rând
 Etern e numai plânsul

[*]

.

f. 128 v.

Pentru că tu eşti trecătoriu
 Sunt toate trecătoare?
 Au nu sunt toate 'nvelitori
 Fiinţei ce nu moare?
 5 Ce-mi pasă dacă-i duce 'n timp
 Fanfara sau cimpoiul
 Mii de războinici mor pe câmp
 Dar n'au murit războiul

f. 130

Tot ce a fost tot ce va fi
 10 De-apururi faţa este
 Şi basmul trist al stingerii
 Părere-i şi poveste

36. In noaptea cea deşartă; 41. De mii de ani se 'ndreaptă trist*; 43. Perit-au oamenii pe rând.

· · 37—40 (f. 126 v.). Şi numai noi trecem sărmani
 Copii nimicniciei
 Dar ce sunt mii de mii de ani
 In cumpăna veciei

f. 128 v. — 1. Pentru că eu* sunt trecătoriu [sau ei*?]; 5. Ce-mi pasă dacă-i duce 'n pas;
 9—12. 1° (f. 127). Tot ce a fost şi ce va fi 2° (f. 126). Că tot ce 'n lume va mai fi
 E astăzi împreună Tot ce a fost, şi este
 ~ Iar visul trecerii pe veci*
 Părere-i şi poveste

3° (f. 126 v.). Dar vis* e tot şi vis* suntem
 Căci ce e pururi faţă
 E moartea din care vedem
 C'a răsărit viaţă

Și adevăru'l vei spori
 Și tu de-i recunoaște
 15 Că toți se nasc spre a muri
 Și mor spre a se naște

 Că mii de oameni neam de neam,
 Că soarele și luna
 Se nasc și mor în sfântul Brahm
 20 In care toate-s una
 a) [** * **]
 ~ crunte* munci*
 Ce de la tine 'mi vine
 Tu poți muri numai atunci
 Când pierzi credința 'n mine (*f. 141*)

 5 Și n'o poți pierde căci tu vezi
 Cum toate 'n vremi se leagă
 Și dacă tu n'ai înțeles
 Au cine să 'nțeleagă [*?*] (*f. 141*)

 Tu adevăr ești datorind*
 10 Lumină din lumină
 Și adevărul nimicind*
 M'aș nimici pe mine (*f. 127*)

f. 126 v.

[** * **]
 Dar vrei o patimă de sfânt
 In inima* ta cruda*
 Iți [dau] un petec de pământ
 Ca [să] te cheme Budda

13—16 (*f. 128*). Dar poți prea bine a spori
 Cu unul ~
 Cari se nac spre a muri
 Și mor spre a se naște

17—20. 1° (*f. 126*) Și ce vom fi și ce eram
 Suntem în tot de una
 Se nasc și mor în sfântul Brahm
 In care toate-s una

2° (*f. 126*). Astfel și pasere și ram*
 Și soarele și luna
 Se nas[c] și mor în sfântul Brahm
 In care toate-s una

3° (*f. 126 v.*). Astfel și pasere și neam
 Și soarele și luna
 Se nasc și mor în unu* Brahm
 In care toate-s una

4° (*f. 128*). Și mii de oameni, neam de neam
 Cu soarele și luna
 Se nasc și mor în sfântul Brahm
 In care toate-s una

a). — 9—12. 1°. Ca adevăr din sinul meu
 Tu faci din mine parte
 Dar adevărul ca și eu
 Noi nu cunoaștem moarte (*f. 135 v.*)

2°. Căci răsărit din adâncimi*
 Lumină din lumină
 Ești parte tu din mine
 Și eu nu pot să mor (*f. 135 v.*)

f. 126 v. 3. Te voiu trimite pe pământ.

5 Vrei să vezi lumea ca 'n Olimp
Cum eu ți-am arătat-o
Îți dau o fășie de timp
Ca să te cheme Plato

10 Pot să dau glas acestei guri
La mândra ta cântare
Se misce munții cu păduri
Și insulele 'n mare

15 Și dacă vrei [ca] să arăți
Mărire și tărie
Îți rup pământul în bucăți
Ți-l dau împărăție

20 Îți dau corăbii și cetăți
Îți dau oștiri și gloate
Îți dau orice vrei să-mi arăți
Dar moartea nu se poate

[* * *]

f. 130

Oricare mândru început
Cu un sfârșit se 'nchee
Când îngerul au dispărut
Rămâi cu o femeie

5 Dar totuși nu sfârșești de spus
Și 'ncepi aceleași plângeri
Căci când femeile s'au dus
Din nou s'arată îngeri

7. Te voiu trimite iar în timp;

17—20 (f. 138 v.). Ți-oiu da corăbii și cetăți
Ți-oiu da oștiri și gloate
[']Ți dau ori cât vrei să arăți
Dar moartea nu se poate

f. 130. — 1—4. (f. 128). Ori cât [de] mândru a 'nceput (a)
Cu un sfârșit se 'ncheie
Când îngerul au dispărut (b)
Rămâi cu o femeie

(a) Și începutul cel de ieri > Ori ce >
Ori cât [de] mândru e* 'nceput;
(b) C.î. [te-au] părăsit.

5—8. 1° (f. 128). Și abia ochiul mi 'l usuc
De-acele veche plângeri
Iar când femeile se duc
Din nou s'arată îngeri (c)

(c) Se nasc în juru-mi îngeri

2° (f. 125 v.). Ș'auzi din gura lui de spus*
Renasc aceleași plângeri
Căci când femeile s'au dus
Din nou s'arată îngeri (d)

(d) S'arată iarăși îngeri.

f. 140

[* * *]

Și de aci să te repezi
Ca fulgeru 'ntru-o oara
Și 'n clipa asta tu să vezi
Ce face dânsa oare?

.
.
.
.

f. 128 v.

[
[
]]
Și se așează iar pe cer
Lucind singurătății

B. Această a doua versiune, care urmează, cum spuneam, de aproape pe precedenta, se află în ms. 2275 B, 39—66, într'un caiet cartonat, de București, ale cărui cele mai multe file sunt ocupate cu însemnări științifice, fizico-matematico-« populaționistice », cele mai multe ulterioare, ca timp, versiunii acesteia. Scrisul și redactarea, febrile, marchează o etapă distinctă în viața poetului. Ele se întâlnesc, în spirit, aceste însemnări, cu altele figurând de pildă, în ms-ul 2257, *passim* și pot fi anexate primăverii anului 1883.

Scrisă, cu un condeiu continuu, versiunea aceasta numără 113 strofe (sau 452 versuri). Eminescu însuși, după transcriere, căci versiunea nu are de loc aspectul uneia improvizate, numerotează pe stânga, strofele din 5 în 5. Totalul său dă însă cifra de 110 strofe. Diferența de 3 strofe provine: dintr'o eroare de calcul inițială, de 2 strofe, căci numărul 5 figurează după întâiele 7 strofe ca și din nenumotarea strofei 369—372, care e barată cu creionul. Dar: barată înainte de numerotație? N'ar fi exclus, cu toate că același creion negru barează înainte și după ea, alte strofe, dar după numerotație. În subsolul transcrierii noastre am dat neconținut referințe în legătură cu operațiile de eliminare, numerotație, etc., tocmai pentru ca cetitorul să participe la prefacerile acestea, ce se petrec la etaj.

Pentru a da o imagine completă, să adăugăm că, în stânga primei file din versiunea aceasta (dcci 38 v.), se înșiruiesc următoarele cifre, enigmatice, notate cu aceeași cerneală și poate după ce transcrisese întreaga versiune. Se referă ele anume la versurile respective (cu toate că numerotația poetului privea numai grupe de strofe), sau au cu totul alt înțeles? Iată acele cifre: 6, 8, 14, 19, 22, 26, 28, 30, 31, 32, 35, 37, 44, 46, 47, 48, 55, 59, 78, 117, 144, 147, 150, 151, 170, 172, 279, 280.

Versiunea aceasta B. poartă pe dânsa nenumărate prefaceri, aplicate imediat după întâia transcriere, unele cu cerneală, altele cu creionul, cum se poate vedea din facsimilul paginei 56 (pagina cu glosa referitoare la Kunisch). Ele sunt, în marea lor majoritate, operate în vederea versiunii următoare C., unde le-am și încorporat. Se prea poate, totuși, ca unele din aplicațiile cu cerneală, puține la număr, să aparțină întâiei transcrierii (B). Pentru a simplifica, ne conducem de următoarea lege: *transcriem versiunea B., despuțată de aplicațiile ei, fie cele cu creion, fie cele cu cerneală. Celo cu creion se vede limpede că țin de C. Din cele cu cerneală, transferăm la C. ori de câte ori o formă se apropie de cele ce se întâlnesc acolo.* Căci sunt și cazuri când unele aplicații cu cerneală sunt chiar ale versiunii B. De pildă: vezi chestiunea strofei 73—76, în subsolul transcrierii noastre. Alt exemplu: în strofa 17—20, versul prim (17) e schimbat când ajunge la versul 19 (cf. subsolul respectiv).

De versiunea aceasta țin încă alte două manuscrise 2276^I, 208 v.—208 și 2281, 79. În acest din urmă se află, încercate, întâi, strofele 9—12 și 77—80. În 2276^I, 203 v.—208 sunt încercate, în multiple variante, cam 129 versuri, dela 227 până la 356 (cu numerotația dela etaj, din 2275^B, ale căror variante și sunt). De fapt versurile sunt chiar ceva mai multe, căci unele strofe încercate în acest submanuscris, 2276^I, nu au trecut în ms.-ul principal B. În subsolul nostru am menționat toate aceste cazuri. Facsimilele ce am dat din acest submanuscris inițiază pe oricare în felul de lucru al poetului. Poziția caietului, grafia, tăcturile, variațiile, sunt cât se poate de sugestive. Aceste variante s'au tipărit în bloc, la sfârșitul versiunii B.

Dar ms-ul 2276^I, 203 v.—208, e cu mult mai prețios. Grație lui putem încerca o cât mai aproximativă datare, nu numai a ms-ului B. dar și, implicit, a ms-ului A (așa dar a întâilor fundamente ale poemului), care-l precedă nu cu mult. Scrisul și cerneala acestor file se întâlnesc atât în des citata notiță «Ești o mizerabilă cochetă Cleopatra...», (2276^I, 200)¹⁾ cât și în paginile precedente: în prețioasa notă despre Contessa Dash, nevasta dintâi a lui Grigore M. Sturza... și despre lubricele lor amori (pag. 199)²⁾, în ciorna de articol politic, de un caracter atât de revelator dintre ff. 191—198 ca și din datele misterioase (8 Maiu 1880 și 9/21 Martie 1881) aplicate cu creionul peste o notiță, scrisă mărunț, anterior, în legătură cu ceea ce numește Em. «o stea străină» (*Ibid.* f. 69). Ne aflăm așa dar, cu oarecare siguranță aproximativă, în fața unui grup de detalii biografice, dintre care punctul de reper cel mai sigur, pivotul oarecum, îl formează ciorna articolului de ziar, amintit. El se situează între Martie—Aprilie 1881, în vremea când se pune la cale o apropiere între liberali și conservatori, în vederea proclamării regatului și despre el am vorbit în mod special la capitolul *Scrisorii a III-a*.

Dacă ținem seamă că manuscrisele epocii acesteia și în deosebi 2277, cel în care se află ciornele versiunii A. din *Luceafărul*, amintesc în câteva rânduri numele Cleopatra [Lecca], acea «nouvelle flamme» a lui Eminescu, despre care vorbește, în două din scrisorile către Nicolae Gane, Mite Kremnitz³⁾, și că aceste scrisori sunt din toamna lui 1880, — putem situa versiunea A., ce precede cu puțin, între 1880 (toamna) — 1881 (primăvara).

În concluzie, de vreme ce sms.-ul 2276^I (în speță ciorna de articol), se situează prin Aprilie 1881, versiunea B. în care acest sms. se integrează s'ar putea data chiar și în a doua jumătate a anului 1881.

B. 2277^B, 39—66

A fost odată ca 'n povești
A fost ca nici odată
Din rude bune 'mpărătești
Fecioară prea-curată

5

Și era una la părinți
Și una 'n toate cele
Cum e Maria între sfinți
Și luna între stele

10

În umbra falnicelor bolți
Adesea în fereastă
S'așază fata într'un colț
Și sara o adastă.

¹⁾ reproducă la *Scrisoarea V*.

²⁾ Cf. Hortense Hămbășanu, *La comtesse Dash et son mariage morganatique avec le prince Greg. Stourdza* în *Bulletin de la Section Historique*, T. XIX, 1935.

³⁾ I. E. Torouțiu, *St. și d. l.*, III, pag. 290, 293—294.

V. — N.B. Se reamintește că modificările ce nu sunt instantanee, și cari aparțin stadiului următor, se trec în subsolul din 2261 (C.), dar marcându-se cu (B.).

13. Și din fereastă 'n depărtări; 14. Privea cum marea duce > P.c. apa duce;

2281,79

9—12. În umbra falnicelor bolți
La geamul din fereastă (a)
S'așază tainic într'un colț
Și sara o adastă
(a) deasupra lui geamul, imediat ulterior,
intenție neurmată: Perdea

15 · · Și în apus în depărtări
 Privea cum vântul duce
 Corăbii negre, când pe mări
 Luceafărul străluce

 20 Ea 'l vede azi, ea 'l vede mâni
 Ș'astfel dorința-i gata
 El o privea de săptămâni
 Și-i cade dragă fata

 25 Și ea asemenea* pe mâni
 Iși razim'a ei tample
 Privindu'l multe săptămâni
 De dorul lui se împle

 30 Din umbra negrului castel
 Când ea s'arată iară
 O cât de viu s'aprinde el
 In ori și care sară

 35 Și pas cu pas pe urma ei
 El intră în odăe
 Revarsă viile-i scânteii
 Și tainică văpae

 40 Iară când genele-i se 'nclin
 Și merge să se culce
 I-atinge mânil pe sîn
 I'nchide ochiul dulce

 45 Cu ochi pe jumătate 'nchiși
 Spre el cu fața 'ntoarsă
 Iar din oglindă luminiș
 Pe dânsa se revarsă

 Și când adoarme c'un suris
 El tremură 'n oglindă
 Ș'o urmărește chiar în vis
 Adânc ca s'o cuprindă

 Văzându 'l chiar în al ei somn
 Șopti dormind divină:
 « O dulce-al nopții mele domn
 « De ce nu vii tu? vină !

17. O vede azi, o vede mâni; 19. El o privește săptămâni;

Pe fila 41, strofa 37—40 e scrisă în colțul din dreapta, pe linia strofei 41—44; ar părea deci că urmează acesteia. Logica și, în parte, ordinea din 2261 (C) ne-au hotărât să le ordonăm ca la etaj. Adevărul e că-i adăosă un minut mai târziu și că, la nevoie, ar putea fi acceptată și ordinea inversă.

50 « Cobori din cer luceafăr blând
 « Alunecând pe-o rază
 [«] Pătrunde 'n casă și în gând
 « Și viața-mi luminează[«]

55 El o aude 'n cerul sfânt
 Și tremură mai tare
 Și se asvârle fulgerând
 Și se cufundă 'n mare

60 Iar apa 'n care a căzut
 În valuri se rotește
 Și din adânc necunoscut
 Un mândru tânăr crește

Se 'nnalță 'n aer pe-un toiag
 Purtând în păru-i trestii
 Și pe fereastă ca pe prag
 El intră făr' de veste

65 Frumos ca și un Voevod
 Cu părul blond și moale
 Un giulgiu albastru face nod
 Pe umerele-i goale

70 Și fața tristă de 'nsomnii
 E albă ca de ceară
 Un mort frumos cu ochii vii
 Ce scânteie 'n afară

75 [«] Din înălțimi de empireu
 Ți-am auzit chemarea
 Și cerul este tatăl meu
 Și mumă-mea e marea

64. După v. 64 urma strofa : « Ca în cămara ta să vin — ștearsă și transferată la locul ei peste două strofe ; de altminteri, nici nu e numerotată când notează din 5 în 5 strofele ; e ștearsă din timp.

73—76. Strofa 73—76 e introdusă, marginal (suntem la fila 43), ulterior (un semn de raliere indică) ; lucrui se va fi întâmplat în momentul, probabil, când ajunge la f. 47 unde folosea strofa 141—144 : Din înălțimi... Într-o versiune adaptată situației — atunci, dintr'un firesc instinct de simetrie, schițează pe fila din stânga (decă 46 v.) strofa și încă un vers în continuare :

Din înălțimi de empireu
 Ți-am auzit chemarea
 Căci cerul este tatăl meu (a)
 Și mumă-mea e marea

Vino 'n casteluri de mărgean

~

(a) întâiu : Luceafărul e tatăl meu lapsus.

pe care le transferă la locul lor : strofa, în marginea filei 43 (căci s'a văzut că e introdusă ulterior), iar versul îl modifică, în parte, după sugestia de aici, drept v. 89 : Vino 'n palate de mărgean...

« Ca în cămara ta să vin
Să te privesc de-aproape
« M'am coborît din cer senin
Și m'am născut din ape

80

De-aceea vino ~
Și lumea ta o lasă
Căci sunt luceafărul de sus
Iar tu să-mi fii mireasă

85

Ți 'nchin cu patimă și dor
O 'ntreagă 'mpărăție
Vei fi crăiasa mărilor
Și rob voiu fi eu ție

90

Și în palate de mărgean
Trăi-vei zile multe
Și toată lumea 'n ocean
S'o 'ntrece să te-asculte

95

— O ești frumos cum numa 'n vis
Un geniu se arată
Dar calea care-o ai deschis
N'oiu merge-o nici odată

100

Rămâi în cer și nu căta
Nevrednica-mi iubire
Căci eu nu sunt de seama ta
Cu chipul peste fire

Privirea ta eu n'o suport
E rece fără de viață
Căci eu sunt vie, tu ești mort
Și ochiul tău mă 'nghiață

În primă redacție, ce urmează de aproape pe 2277, (A), strofa 81—84 figura, ca și acolo (v. 69—72), ca o strofă necompletă :

O vin cu* mine* draga mea
O vino 'n fundul mării

urmată, ca și acolo, de strofa: Ți 'nchin cu patumă și dor etc., pe care o taste cu cerneală; numai că eliminarea e târzie, operată în momentul când porcede la elaborarea versiunii C. În primă redacție, aici, strofa era organică, dovadă că numerotația cu creion, din Ț în Ț, a strofelor, o încorporează. În dreptul strofiei 8Ț—88 stă cifra 20. În realitate este a 22-a, dar se reamintește, eroarea de calcul dela început — numărul Ț vine după strofa 7 —, a strofelor sărite la numărătoare.

228I, 79

77—80. Și ca în casa ta să vin (*b*)
 Să te privesc de-aproape
 M'am coborît din cer senin
 Și m'am născut din ape (*c*)
 (*b*) Ș.c. [in] umbra t.s.v.;
 (*c*) S'am răsărit din ape;

- 105 Atuncea chipu-i tremură
De-o stranie durere
Și par' că cade-o ramură
Pe-un luminiș ce pierce
- 110 Dar au trecut și ziua acea
Și iarăși noaptea vine
Luceafărul deasupra ei
Cu razele-i senine
- 115 Și 'n somnu-i trebuie de el
Aminte să-și aducă
Și dorul stelei cei de sus
De inimă' o apucă
- 120 « Cobori din cer lucefăr blând
Alunecă pe-o rază,
Pătrunde 'n casă și în gând
Și viața-mi luminează
- El o ascultă licurind
Și tremură mai tare
De-odată nourii s'aprind
Și arde cer și mare
- 125 El sta din aer și văpăi
Ființa s'o culeagă
Coboar'a chaosului văi
Și umple lumea 'ntreagă
- 130 In vițe negre cade păr
Coroana-i arde pare
Și se arată 'n adevăr
Scăldat în foc de soare
- 135 Un giulgiu negru strălucit
Pe marmure de brațe
El vine trist și liniștit
Și palid e la față
- 140 Iar ochii ard întunecați
Lucesc adânc chimeric
Ca două patimi fără saț
Și pline de 'ntuneric

107. *Leccióna primei părți a versului incertă. De fapt: Și părea* că cade-o r. Poate că se oprise în gând la redacția: Părea că cade-o r.*

Strofa 109—112 nu e pusă la punct; poate rimei din v. 109: aceea îi era menit verbul ardea, sugerat din 2277 brouillonar; nici strofa 113—116 nu e finită.

120. *de fapt, (interesant anacronism ortografic, nu atât de izolat însă): luminează;* 128. *id.: lumea 'ntregă.*

« Din înălțimi de empireu
Eu am venit ș'acuma
Și soarele e tatăl meu
Iar noaptea-mi este muma

145 O vino 'n ceruri să te duc
Iubita mea cu mine
Din calea vremilor s'apuc
Coroane de lumine

150 O vin cu mine draga mea
Să vezi vecia cum-ii
Căci e 'nțeleaptă mumă-mea
E noaptea, muma lumii

155 — O ești frumos, cum numa 'n vis
Un demon se arată
Dară pe calea ce-ai deschis
N'oiu merge nici odată

160 Mă dor de crudul tău amor
A vieții mele coarde
Și ochu mari și grei mă dor
Privirea ta mă arde.

— Dar cum ai vrea să mă cobor?
Au nu 'nțelegi tu oare,
Că eu sunt un nemuritor
Și tu ești muritoare?

165 — Din câte vorbe am ales
Nu știu cum aș începe
De și vorbești pe înțeles
Eu nu te pot pricepe

170 Dar dacă vrei din inimă
Să te 'ndrăgesc pe tine,
Atunci cobori și ține-mă,
Fii muritor ca mine

175 — Tu-mi cei chiar nemurirea mea
In schimb pe-o sărutare
Voiu să-ți arăt asemenea
Cât te iubesc de tare

141—144. Cf. cele spuse mai sus, subsol, vers. 73—76, cu privire la strofa aceasta corelativă.

180 Mă suiu în sus până la cer
La Domnul lumii toate
Și voi eu ca moartea să mi-o dea
El singur numai poate

In schimbul unei clipe dulce
Primesc o altă lege
Cu vecinicia sunt legat
Dar voi eu să mă deslege

185 Și 'ntinde aripa 'n deșert*
Și aripa-i se bate
In clipe drum de mii de ani
Prin chaos el străbate

190 Și se tot duce[,] s'a tot dus
De dragu-unei copile
Iar de pe locu 'n cer de sus
Peri mai multe zile

* * *

195 Atuncea vine Cătălin
Băiat, copil de casă
Ce poartă vasele cu vin
Și tavele la masă [,]

200 Ce 'mpărăteasa duce 'n pas
Cu coada lungii rochi
Copil din flori și de pripas
Căruia [']i ard ochii

177 — 180. cf. aceeași strofă, perfect rimată, dar mai puțin șlefuită, în A.

191. Iar de pe locul > I.d. pe locu 'n etc. [deasupra lui locul notat în paranteză : (fostul) — să fi intenționat un vers : Iar de pe fostul* cer de sus?].

194. cf. în legătură cu lecțiunea eronată : buzat pentru băiat, la G. Bogdan-Duică, acest pasaj, din atât de interesantul său studiu, caracteristic totuși pentru anume excese analitice și comparatiste

« Afirmația că Eminescu creă în limitele conștiinței sale despre contrastul: lumină-întunec, bine-rău, ca în parsism, o fortific și cu alte (două) amănunte, din variantele netipărite. Astfel în manuscriptul 2275^B, Cătălina nu-i așa de nevinovată, de curată, ca în textul tipărit. Aici ea zice despre sine

Rămâi în cer și nu căță
Nevrednică-mi iubire
Căci eu nu sînt de seama ta
Cu chipul peste fire.

Iar Cătălin, ca să aibă, și el, un stigmat al uritului, apare într-o strofă ca — copil « buzat ! ». Cele două amănunte arată clar că în concepția primordială a *Luceafărului* contrastul era definit mult mai bine » (G. Bogdan-Duică, *Despre Luceafărul lui Eminescu*, în *Anuarul Liceului Ortodox-Român « Andrei Șaguna » din Brașov*, LX și LXI. Anul jubilar 1924—1925. Al 75-lea an școlar, Brașov, 1925, pag. 18).

.. Cu rezerva că dintre cele două stigmat, unul — buzat — aparține lecțiunii eronate a autorului, iar cel de al doilea, strofa 97—100, cu iubirea nevrednică, trebuie înțeles tocmai pe dos. Căci e, într'însa, dovada unei smereni, care înalță.

Cu obrăjei ca doi bujori
De rumeni bată-i vina
Cu ochii lui cei prostișori
Privi la Cătălina

205

Dar ce frumoasă se făcu
Frumoasă arz'o focul
Ei Cătălin, acu-i acū
Să-mi cuibărești* norocul

210

Și 'n treacăt o cuprinde lin
Intr'un ungher de casă
— Dar ce vrei, măre Cătălin
Ia du-te și mă lasă

215

[—] Ce voiu? Să te învăț aș vrea
Cum să iubești într'una
Dă-mi o guriță draga mea
O gură, numai una

220

— Dar [nici] nu știu măcar ce-mi ceri
Dă-mi pace, fugi departe — —
O de luceafărul din ceriu
M'a prins un dor de moarte

225

— Dacă nu știu să te învăț
Căci dulce e amorul
Dar bună numai să te-arăți
Să stai cu binișorul

230

A prinde paseri m'am deprins
Și-ți voiu întinde lațul
Când brațul meu te ține strâns
Să mă cuprinzi cu brațul

Cum o să-ți șadă de frumos
Cum te-a cuprins roșăța
Când fața mea se pleacă 'n jos
In sus iămâi cu fața

202. Și rumeni etc , 208 Să-mi cuibăresc* norocul [*Lecțiune Mazilu* (pag. 692): Să-mi imbarcești n.]
201—208. *Preludate pe fila 39, unde începe poemul, în formele următoare — barate, în momentul când va fi ajuns aici sau încă de atunci? - :*

frumoasă bat-o vina
Ce doamnă [mândră]* mai era
ș'o chema Cătălina

frumoasă arz'o focul(a)
Și ochii tineri îmi zîmbesc
să-mi cuibăresc* norocul

(a) f. bat-o focul

- Și dulce este și nespus
 Astfel ca să rămâe
 235 Când te ridic încet în sus
 Te 'nnalță din călcâe
- Ce mândră ești ca și un crin
 Și nu ești prefăcută
 Când te sărut pe gură lin
 240 Tu iarăși mă sărută
- O sărutare ! m'ai cuprins
 În mânec[ă] de rochii
 Când ochii tăi se vor [fi] stins
 S'or reaprinde ochii
- 245 Ea'l asculta pe copilaș
 Uimită și distrasă
 Și rușinos și drăgălaș
 Mai nu vrea, mai se lasă
- Iar el o strânge-atunci la piept
 250 Ș'o mai sărută încă
 « Aș vrea să nu mă mai deștept
 « Din fericirea-adâncă
- Iar ea 'i zise: De copil
 Te cunoșteam pe tine
 255 Dar tu ești mic și ești gentil
 Te potrivești cu mine
- Dar un luceafăr răsărit
 Din liniștea uitării
 Dă orizon nemărginit
 260 Singurătății măru
- Și ochiu-mi pân' atuncea sec
 De-odată'l împlie plânsul
 Iar ale apei valuri trec
 Călătorind spre dânsul
- 265 Dând farmec dulce și nespus
 Dureru mele lunge
 Și se înnalță tot mai sus
 Ca să nu'l pot ajunge

239 Când te sărut pe gură 'ncet, strofa 241—244, barată, ulterior, după ce o năimărase.

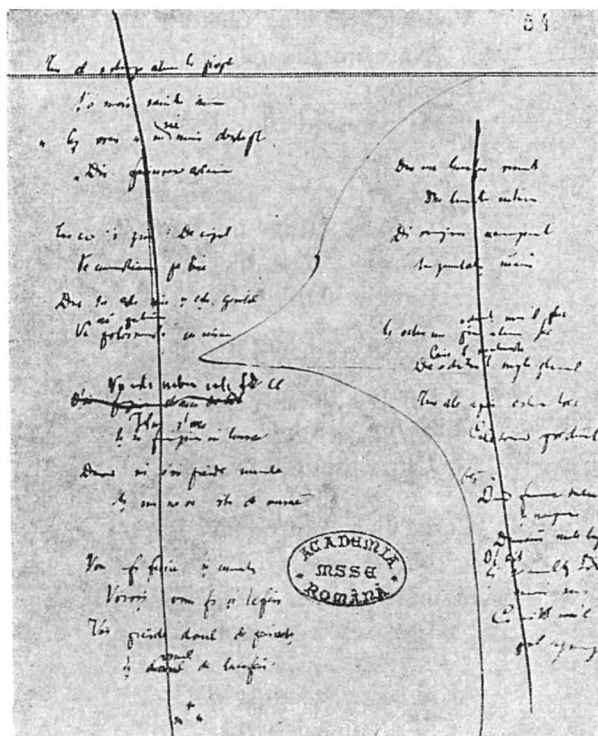
270

[—] O ! să fugim de-aici de tot
Și să fugim în lume
Doar nu s'or pierde urmele
Și nu ne-or ști de nume

275

Vom fi ferice și cuminiți
Votoși vom fi și teferi
Veți pierde doiul de părinți
Și dorul de luceferi

* * *

LUCEAFĂRUL

Mss.-ele Academiei Române 2275^B, 54 (16.5 cm × 20 cm.)

257—260. N. B. Ajunși aici se impun câteva lămuriri. Ele vor fi mai ușor urmărite dacă se consultă facsimilul alăturat al f. 54. Să spunem dela început că între fila 54 și 55 se află cotorul destul de lat al unei file care a fost desființată. Să-i zicem filei-cotor 54 bis. Se observă pe f. 54 (cf. facsimil) trei strofe marginale și o acoladă care le înserează între strofele Iar ea 'i zise. De copil și O ! să fugim de-aici de tot, căci întru început, conturul poeziei, în acest punct, urma așa cum se poate vedea în facsimil.

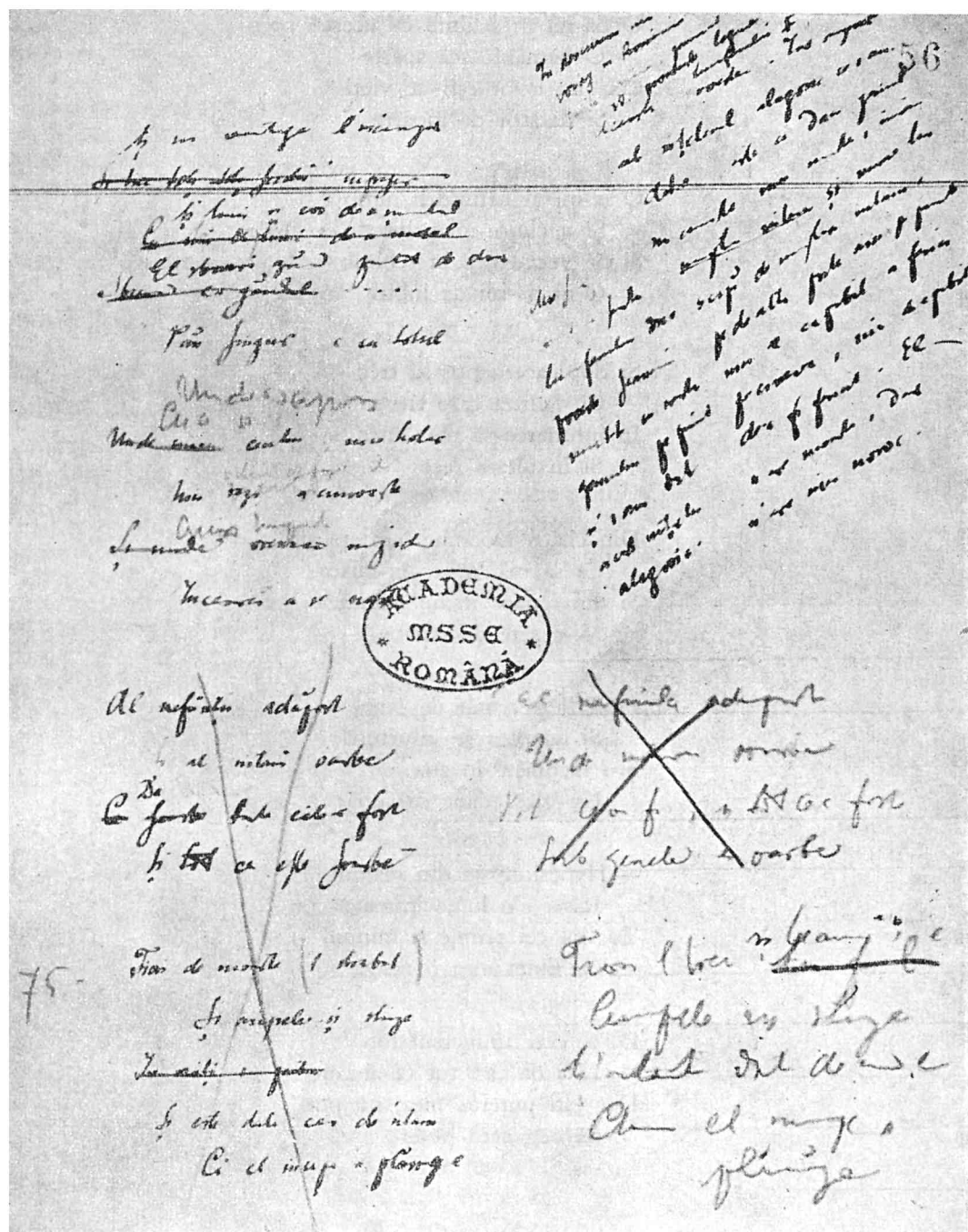
Cele trei strofe marginale, inserate aici, sunt transferate, de sigur de pe fila 54 bis, unde mai figurau împreună cu încă una (căci pe fiecare pagină sunt 4 strofe). Din operația aceasta a transferării a rezultat o strofă eliminată, care figura pe 54 bis. Să se observe că a 3-a strofă din cele 3 marginale poartă numărul 65. Cum pe fila următoare (55), numărul 70 (al grupului următor de 5 strofe) e după alte 3 strofe, înseamnă că operația aceasta a suprimării unei strofe, a desființării filei 54 bis (redușă la cotor), a transferării celor 3 strofe în marginea filei 54, a acoladei ce le înserează unde se vede — deci a modificării conturului inițial, așa cum va trece în C (2261) — le perfectează Em. în momentul când ajunge cu numerozitatea strofelor din 5 în 5, în acest punct chiar.

Pentru verificare, cititorul să consulte facsimilul, cetind întâi cele patru strofe ale coloanei din stânga în continuare și apoi să însereze, în lectură, cele 3 strofe marginale. Diferența de contur va fi lesne surprinsă.

269—276. Deși cu cerneală, modificările din v. 269, 270 și 276 s'ar putea să fie și ale primului contur. Noi am preferat să le trecem la C.

- Sburând luceafărul trecea
 Purtat de-a lui aripe
 Și căi de mii de ani trecea
 280 In tot atâtea clipe
- Părea un fulger ne 'nterupt
 Și roșu ca rubinul
 Având seninul de desupt
 De-asupra lui seninul
- 285 Vedeă ca 'n ziua cea de 'ntăi
 Născând din neguri stele
 Umplând a chaosului văi
 Și isvorînd din ele
- 290 Ici se aprinde-o stea în drum
 Colò se stinge-un soare
 Dar nu-l oprește nici de cum
 Grăbîta-i fulgerare
- Și trec toți secolii 'mprejur
 Cu mii de lumi de-a 'nnotul
 295 Sbura cu gândul ~
 Pân' singur e cu totul
- Unde nu-i centru, nici hotar
 Nici rază a cunoaște
 Și unde vremea înzădar
 300 Încearcă a se naște
- Al nefunței adăpost
 Și al uitării oarbe
 Ce soarbe toate câte-a fost
 Și tot ce este soarbe.
- 305 Fiori de moarte 'l străbat
 Și aripele-și strînge
 Și este data cea de 'ntăiu
 Că el începe-a plînge
- Din umbra negrei vecinicii
 310 Părinte mă desleagă
 Să fiu iubit numai o zi
 Și ia-mi vecia 'ntreagă

307. În viața-i pentru > Și este etc.

Manuscrisele Academiei Române

LUCEAFĂRUL

2275B, 56 (16 5 cm. × 20 cm.)

Pe fila aceasta, a 56-a, a manuscrisului 2275 B, marginal, scris oblic, pe 2 coloane improvizate, cum se vede în facsimilul de sus, această notă, în care Eminescu indică izvorul german al Luceafărului

« În descrierea unui voiaj în țările române (a), germanul K povestește legenda Luceafărului. Aceasta e povestea Iar înțelesul alegoric (b) ce i-am dat-o (sic), este că dacă geniul nu cunoaște nici moarte (c) și nume[le] lui (a) în România, (b) senzul al[legoric], (c) urma nici* noaptea uitării,

O dă-mi în schimb cu acest* preț
 O pământească soarte
 315 Căci un isvor ești de vieți
 Și dătător de moarte

O ia-mi al nemuririi nimb
 Și vecinica-mi privire
 Și pe vecia mea în schimb
 320 O zi dă-mi de iubire

Și dup' aceea pot să trec
 Cu frunza care trece
 În întunerec să mă 'nnec
 Și în uitare rece

325 Din chaos Doamne 'am apărut
 Ca să mă 'ntorc în chaos
 Și din repaos m'am născut
 Mi-e sete de repaos — —

Fiori 'l trec atât de cruzi
 330 Și noaptea se 'nfurtună
 Și-i isvorăște în auz
 Un glas adânc ce sună:

— Hyperion, ce din genuni
 Răsai c'o lume 'ntreagă
 335 Tu îmi cei semne și minuni
 Ce ființa mea o neagă

De-ai cere universul tot
 L'aș da ca* tot ce-ai cere
 Dar ești puterea mea, nu pot
 340 Să neg acca putere

scapă de noaptea uitării, pe de altă parte aici pe pământ nici e capabil a fericii pe cineva, nici capabil de-a fi fericit. El n'are moarte, dar n'are nici noroc.

Mi s'a părut că soarta luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ și i-am dat acest înțeles alegoric».

309. — Părinte-al n.v.; 313. acest* sau acel* preț?; 315. Căci dătător > Căci un isvor etc.

Strofa 321 — 324 barată, ulterior, după numerotație; 338. Ți'l dau ca* tot ce-ai cere; 339 Tu ești p. etc.;

Strofa 337—340 barată, după numerotație, în C. e totuși conservată, drept strofa 345—348.

Tu vrei un om să te socoți
Cu el să te asameni —
Dar piară oamenii cu toți
S'ar naște iarăși oameni

345 Ei doar au parte de noroc
De dragoste și soarte
Noi nu avem nici timp nici loc
Și nu cunoaștem moarte

350 Ei își atârnă micul eu
De-a vieții lor durere
Se țin cu mii păreri de rău
De visul care pierce

355 Noi n'avem pierderi și folos
Și nu cunoaștem goluri,
Căci stoluri cari merg în jos
Se 'ntorc la anul stoluri

360 Și numai ei durează 'n vânt
Deșerte idealuri
Când valuri află un mormânt
R nasc în urmă valuri

Pentru că ei sunt trecători
Sunt toate trecătoare —
Au nu sunt toate 'nvelitori
Ființei ce nu moare?

365 Tot ce a fost tot ce va fi
De-apururi fața este
Iar basmul trist al stingerii
Părere-i și poveste

370 Nenorocire și noioc
Ca vina mumei Eve
Aieve e în orice loc
Și pururea aieve

345. Ei își au parte de noroc; 360. Se nasc > R nasc etc.

După numerotație, strofele: 349—352 și 353—356 barate, eliminabile, de altfel nici nu intră în C. (2261).

N. B. Strofele: 341—344, Tu vrei un om; 357—360, Și numai ei durează 'n vânt și 345—348, Ei doar au parte de noroc primesc, respectiv, cu creionul, numerele 1, 2, 3 — exact cum vor fi încorporate în C.

Strofele 361—364, barată după numerotație și 369—372, barată înainte de numerotație (adică nenumerotată) — le-am păstrat deopotrivă pentru că aparțin aceluiași contur.

- 375 Din sînul zilei cei de ieri
 Se naște azi și moare
 Chiar soarele perînd din cer
 Din nou s'ar naște soare
- 380 Să piară timpul înecat
 În văi de întuneric
 El s'ar renaște luminat
 Ca să se 'nvârtc sferic
- 385 Din zarea negiei vecinicii
 Privind s'ar recunoaște
 Căci toate nasc spre a muri
 Și mor spre a se naște
- 390 Și dacă vrei să fii un sfânt
 Să știi ce-î chinul, tiuda
 Îți dau un petec de pămînt
 Ca să te cheme Buddha
- 395 De vrei în număr să mă chemi
 În lumea ce-am creat-o
 Îți dau o fâșie din vreme
 Să te numească Plato
- 400 Pot să dau glas acestei guri
 Ca la a ei cîntare
 Să mergă munții cu păduri
 Și insulele 'n mare
- 400 Iar de-ai voi ca să arăți
 Dreptate și tărie
 Îți dau pămîntul în bucăți
 Să-l faci împărăție
- 400 Îți dau catarg lângă catarg
 Îți dau oștiri și gloate
 Îți dau al geniului* larg
 Dar moartea nu se poate

373. Din sînul meu se naște > D.s. zilei etc. 381. Ș' în zarea etc., 392. Ca să te cheme > S.t. numească etc.
 Strofele 385—388 și 389—392, barate cu creion — indicație că nu vor figura în versiunea următoare C.
 393—396: *anticipată, marginal, (reflex din A), pe fila 49 (acum suntem la f. 62):*

Orî dau un glas acestei guri
 La dulcea ei cîntare
 Se miște munții cu păduri
 Și insulele 'n mare

405 Iar dacă vrei ca să-ți arăt
Credința 'ntr'o femeie
Repezi o clipă îndărăt
Și vezi iubirea ce e ?

* * *

410 În locul lui merit din ceriu
Hyperion se 'ntoarse
Și ca și 'n ziua cea de ieri
Lumina-i o revarsă.

415 Căci este sară 'n asfințit
Și noaptea o să 'nceapă
Răsare luna liniștit
Și tremurând din apă

420 Implând cu recile-i scântei
Cărările din crânguri
În ploaia florilor de teiu
Mergeau doi tineri singuri

— O lasă-mi capul meu la sân
Pe gânduri să se culce
Sub vraja ochiului senin
Și negrăit de dulce

425 Cu farmecul luminii reci
Gândirile străbate-mi
Revarsă liniște de veci
Pe noaptea [mea] de patemi

430 Ș'astfel asupra [mea] rămâi
Durerea de mi-o curmă
Și fii iubirea mea de 'ntâi
Și visul meu din urmă

435 Miroase florile-argintii
Se scutură o ploae
Pe capetele-a doi copii
Cu plete lungi bălae

După strofa 429—432 (unde e notat 105, adică strofa), urmau ultimele 5 strofe și, la fine, numerotația cu creion însemna, cum era și firesc · 110 (strofe). După aceasta și în pregătirile ce premerg versiunea din C. (2261), adăugă sus, înghesuind-o pușin, strofa Hyperion vedea de sus (într'o primă variantă), dar care aparține, de fapt, versiunii următoare. De aceea o și trecem acolo.

- Și fericită ea la cer
 Privește-acum și vede
 Luceafărul cel de dureri
 440 In care dânsa crede
- Cobori din cer luceafăr blând
 Alunecând pe-o rază
 Pătrunde 'n codru și în gând
 Și viața luminează
- 445 Iar el în cearcăn radios
 Lucea cu bunătate
 Și iece se uita în jos
 L'acea singurătate
- 450 Dar nu mai cade ca 'n trecut
 In mări din tot înaltul
 — Tot una-ți este chip de lut
 Dac'oiu fi eu sau altul.

* * *

Variantele ce urmează s'ar fi cuvenit să le trecem în subsolul respectivelor strofe, al căror număr l-am notat pe stânga. Cum însă ele figurează într'unul și același manuscris, cum secționarea lor ar fi destrămat această unitate și cum era singurul mod de a pune față în față cu ele câteva facsimile, am preferat să le tipărim în bloc. Ceti-torul însă e prevenit în urmărirea unor forme din B, el este ținut să se adreseze și acestor variante. Ceca ce nu e prea greu, grație numerotației.

2276^I, 203 v.—208

277—280 1° Sbura luceafărul 'n dureri
Purtat de-a lui aripă
Și căi de mii de ani pe cer
Le trece într'o clipă	2° Sbura ca ziua cea de ieri
Purtat de-a lui aripă
Și căi de mii de ani pe cer
Le trece într'o clipă
3° Pe drumul timpului de ieri
Sbura cu-a lui aripă
Și căi de mii de ani pe cer
Le trece într'o clipă	4° Sbura luceafărul pe cer
Purtat de-a lui aripă
Și căi de mii de ani, ca ieri
Treceau mai în o clipă

Pe fila 53 v. (cam pe la jumătatea poemului) broșionează strofele finale. Notăm diferențele. 433. Și toate florile argintii*, 438 Privește iar 'l vede; 441. Cobori . ~ [stroja era prea prezentă ca să fie repetată].

445—448. (f. 53 v.). Iar el suride luminos

[
 Și 'nserinat* se uită 'n jos]
 Lucind singurătăți

449—452 1° Ș' in cearcăn mare* l'au* cuprins*
 naltul ~

Ce-ți pasă ție din pământ* (a)
 Dac' oiu fi [eu] sau altul (f. 53 v.)
 (a) Dar > Ce-ți etc.

2° Dar nu mai cade străbătut
 In mări din tot înaltul:
 — Ce-ți pasă ție chip de lut
 Dac' oiu fi eu sau altul.

281—284 1° Sbura un fulgeri nentrupt
Aprins de-ale lui chinuri
Cu văi de chaos de desupt
De-asupra lui seninuri

3° Pareă un fulgeri nentrupt
Mănat de-ale lui chinuri
Pivind seninuri de desupt
De-asupra lui seninuri

285—288 1° Din văi de chaos isvorau (b)
In roiri stela albă (c)
In cercuri mandre se roteau
[Ca un] şirag de salbe
(b)—(c) Plutind pe a chaosului văi
Adânc isvorî din stele,

3° Vedea ca 'n ziua cea de 'ntai
Născând din neguri stele
Umplând a chaosului văi
Şi isvorînd din ele

289—292 1° Şi nu-şi opreşte nici de cum (d)
Gândirea-i călătoare
Ici se aprinde 'n soare 'n drum
Colo se stinge-un soare
(d) Dar > Şi nu-şi etc.

293—296 1° Şi mui de lumi în juru-i fug
Pe-a vremei val de-a 'nnotul
Se stinge cel din urmă crug
Se 'ntunecă cu totul

Intre strofele 293—296 şi 297—300 imbau în această redacţie.

1° Acı vecia a 'ncetat
Să se 'nvârtească sferic
Virgin de iaze şi păcat
Se 'ntinde* întuneric

3° Unde vecia n'are loc
Să se 'nvârtească sferic
Şi unde vergin de-ori ce foc
E pururea 'ntuneric

2° Părea un fulger nentrupt
Mănat de-ale lui chinuri
Ocean de neguri de desupt (a)
De-asupra lui seninuri

(a) Cu mări > Ocean etc.

4° Părea un fulger nentrupt
Aprins de-ale lui chinuri
Pivind seninuri de desupt
De-asupra lui seninuri

2° Şi ca şi 'n ziua cea de 'ntai
Se nasc din neguri stele
Umplând a chaosului văi
Şi isvorînd din ele

2° Ici se aprinde-o lună 'n drum (e)
Colo se stinge 'n soare
Dar nu împiedec' nici de cum
Gândirea-i călătoare

(e) I s. aprinde-o l. 'n drum > I.s.a
soare* 'n drum

2° Şi mui de lumi în juru-i fug
Pe-a clipei val de-a 'nnotul (f)
Pân pierde cel din urmă crug
Şi singur e cu totul

(f) Pe-a vremei val etc

2° Unde vecia n'are loc
Să se invârtească sferic
Şi unde[-il] vergin de-ori[ce] foc
D'apururea 'ntuneric

4° Unde vecia n'are loc
Să curgă 'n cursu-i sferic (g)
Unde-a rămas vergin de foc
Eternul întuneric

(g) Să curgă 'n lume* sferic

N. B. În redacţia aceasta, ordinea strofelor 297—300 şi 301—304 e inversată. Adică:

301—304 Acı e-al stingerii*-adăpost (b)
E noaptea prea curată
Unde nimica nu a fost
Nici că o fi vr'odată

(b) Acı e-al păcii adăpost

297—300 1° Unde nu-s margini nici mijloc
Ca să le* poţi cunoaşte
Şi unde vremea n'are loc
Şi nu se poate naşte (i)

(i) Căci nu s p n

2° Unde nu-s margini, nici hotar
Ca să le poţi cunoaşte
Şi unde timpul înzadar
Încearcă a se naşte

3° Unde nu-i centru nici hotar
Căderea a cunoaşte
Şi unde timpul înzadar
Încearcă a se naşte

După strofa 297—300 (precedenta) urma în această redacție o strofă lăsată la o parte, din versiunea de la etaj, (2275 B.):

1° Atât de-adânc atât de trist
Ne-atins de o scântee

~

3° Acolo nu alunecă
Vr' odată o scântee
Luceafărul se 'ntunecă
Silit în loc să stee:

2° În urm* adânc s'alunecă
Vr' odată o scântee
Luceafărul se 'ntunecă
Silit în loc să stee

305—308 1° Fiori de stingere 'l pătund
Și ariplele-și stringe
Voința doar 'l ține viu
Altmintrelea s'ar stinge

2° Fiori de moarte 'l patrund
Și ariplele-și stringe (f)
Iși ține fața lui în mâni
Și 'ncepe trist a plângi

(f) El ariplele-și s.

Strofelor (6 la număr) câte urmează în B., între v. 308—332, le corespund în 2276¹, 7 strofe, dispuse însă în altă ordine. Deosebirile, cum se poate vedea, sunt însă cu mult mai importante. Cum fiecare strofă e încercată de două și trei ori, le așezăm pe două coloane (De sigur, col. a II-a e mai evoluată). Chenarul cu care încadrează strofa: Din chaos Doamne etc., arată că ordinea cunoscută a fost ulterior designată. La început strofele s'au succedat, organic, așa. Facem această observație pentru că de multe ori (precum în 2277 și anume în paginile patent bromillonare) strofele sunt aruncate, indiferent unde, fără ca să constituie o ordine. Aici, și scrisul (cf. facsimilul alăturat), și firul logic pledează altminteri.

1° Al cărui unic nume sfânt (k)
Nu 'l știe nici o limbă
Te rog, în mână de pământ
Funța mea o schimbă
(k) O tu, al cărui ~,

2° Tu al căruia unic semn
Nu 'l știe nici o limbă
Te rog ca milă tu să ai
Funța de mi-o schimbă

1° Din chaos Doamne-am apărut
Ca să mă 'ntorc în chaos
Și din repaos m'am născut
Spre a dori repaos

2° Din chaos Doamne-am apărut
Și sete mi-e de chaos
Și din repaos m'am născut
O dă[-mi] un nou repaos (l)

(l) O dăruie 'mi repaos

1° Dau vecinicia mea ca preț (m)
Pe-o pământescă soarte
Căci dătător ~

2° Dă-mi pe lumina mea [ca] preț (n)
O pământescă soarte
Tu dătătorul de vieți
Și dătător de moarte

(m) Vecia n'are n[ici un preț]*

(n) Dă-mi pe vecia [mea] ca preț

1° De greul lungii vecinicii (o)
Părinte, mă desleagă
Dă-mi pe pământ măcar o zi
De-amor, o zi întreagă

2° Din centrul luciei vecii
Părinte mă desleagă
Iubirea să pătrund' o zi
Funța mea întreagă

(o) D.g. negrei vecinicii

O ia-mi al nemuririi nimb (p)
Să nu fiu nicăure
Și pe vecia-mi dă-mi în schimb (q)
O clipă de iubire

(p) Al > O ia-mi etc., (q) Pe veci > Și pe v. etc.

1° Și dup' aceea pot să trec
Un fiu uitării oarbe
În întunec să mă 'nnec

2° Și dup' aceea pot să trec
Mă ia uitare[ea] oarbă
În întunec să mă 'nnec
Nimicul să mă soarbă (r)

(r) Și timpul să mă soarbă

1° Și din adâncuri ce-l ascund
Încât nu știu de unde
Se naște-un glas adânc profund (s)
Încât abia s'aude

2° Din reci adâncuri ce ascund
Cuvântul* nopții crude (t)
Se naște-un glas așa profund (u)
Încât de-abia s'aude

(s) Răsună glasul trist > Se naște etc.

(t) Eternul nopții crude; (u) Răsună-un glas > Se naște etc.; pe pagina din dreapta, aceste versuri, părăd o variantă părădită a întâilor 2 versuri din această strofă. Tăcere lungă, negrul gol > Și împrejur-i negrul gol — Înghiață 'n visuri crude

333—336 1° Hyperion, isvor de vreme (v)
 Și 'ntregitor* de spațiu (x)
 Din noapte vergină tu chemi (y)
 Voința fără sașiu (z)
 (v) H., [*cuvânt barat gros, îndes-*
cifrabil], (x) Semănător de spațiu,
 (y) Din noapte vecinică mă chemi;
 (z) Să*-ți> Și mă>Cerând> Voința
 etc.

2° Hyperion ce din genuni
 Ridici o lume 'ntreagă
 Tu vii a-mi cere doar minuni
 Ce ființa mea o neagă

3° Hyperion care 'n genuni
 Atârnă c'o lume 'n tine (a)
 Tu nu îmi dai numai minuni
 Ci să mă neg pe mine
 (a) Atârnă c'o lume 'ntreagă

337—340 Tu ești puterea mea, nu pot
 Să neg acea putere
 Dar* cere-mi universul tot
 Ce nu pot da nu cere

341—344 1° Și cei ca om să te socot (b)
 Cu morții să te-asameni — —
 Dar piară oameni de tot
 S'ar naște iarăși oameni
 (b) Și vrei un om s.t.s.

2° Tu vrei un om să te socoti
 Cu ei să te asameni
 Dar' piară oamenii cu toți
 S'or naște iarăși oameni

Urma o strofă neincorporată în B:

Căci 'i împrăștiu și-i adun (c)
 Le măsur vieți cu luna
 De nasc și mor în sfântul Un
 În care-s toate una
 (c) Eu 'i aștern> Căci 'i desfășur
 și-i adun

345—348 Ei doar au ceruri de noroc (d)
 Și prigoniri de soarte
 Noi nu cunoaștem timp și loc
 Și nu cunoaștem moarte
 (d) E d r goană de noroc

349—352. Ei își atârnă micul eu
 De-a vieții lor durere
 Se țin cu mii păreri de rău
 De visul lor ce pier

353—356 Noi n'avem pierderi și folos
 Și nu cunoaștem goluri
 Căci stoluri care zboară 'n jos
 Se 'ntorc la anul stoluri

De reținut :

Pe fila 207 *izolat* și timpul* fără ființa* [*san* și trupul*?]
 Pe fila 206, *antiuipate*. Se naște* cel necunoscut
 Și moartea 'l străbate

Dar vezi iubirea uneia
 Și crede-așa sunt toate

In aparență, aceste ultime patru versuri par să formeze o strofă. Distanța dintre distihuri exclude o atare ipoteză. Pentru ideea ultimului distih, cf. Fata în grădina de aur (ed. *Murărașu*), pag. 356

Să-ți numeri anii după mersul lunii
 Pentru o femeie — Vezi iubirea unei

C. *Legenda Luceafărului*. — Versiunea aceasta figurează în 2261, 198—212. Poartă titlul: *Legenda Luceafărului* și la sfârșit data: *Aprilie 10—1882* (cf. f-sim primei și ultimei pagini în vol. I, 169 și 180). Ea este scrisă într'un caiet oblong, 23 cm. × 18 cm de bună hârtie, albă, velină, confecționat de poet, așa dar un submanuscris, și numărând 29 file (58 pagini), adică ff 198—226 inclusiv, ale manuscrisului principal. Dela 198—212 filele sunt prinse de versiunea *Luceafărului*, după aceea o versiune din *Mai am un singur dor*, una din *Glossa*, una din *S'a dus amorul*, ocupând filele dintre 213—218 inclusiv, restul caietului până la 226 inclusiv, file albe, totul transcris, ca și marele poem, pe curat, pe câte 2 coloane, și purtând numeroase aplicații, cu creion negru, creioane roșu și albastru, cerneală neagră și violetă, din acelea întâlnite și 'n aplicațiile și corectările *Luceafărului*, ceea ce sugerează că vor fi fost poate și ele cetite și îndreptate, fie acasă, fie în ședințele Junimei, mai probabil în colloquiul maiorescien.

Data *Aprilie 10—1882* marchează, de sigur, ziua când a sfârșit de transcris în acest sms-adhoc versiunea aceasta, în care s'au topit și integrat toate acele aplicații, cu creion și cerneală din B, despre care am amintit că reprezintă oarecum repetiția brouillonară a formelor de aici, un crâmpciu cu versurile 201—224, figurând în 2288, 43 v.—45 și strofa 409—412, încercată întâi în 2276¹, 211.

Când nu se specifică în paranteză litera (B sau C), înseamnă că formele aparțin versiunii C —, dela etaj.

Să spunem că la data aceasta de 10 Aprilie 1882, când sfârșește transcrierea, versiunea C numără 100 strofe și că sfârșitul poemei, acel grandios final de 6 versuri al sentinței *Luceafărului*, așa cum îl cunoaștem din textul definitiv, era ca și 'n versiunea anterioară, B, redus la numai două versuri (ceea ce se poate verifica în facsimilul filei ultime, vol. I, p 180, unde data figurează după cele două versuri ale răspunsului). Cum însă imediat după transcriere, încep lecturile publice la « Junimea » și odată cu ele corectările și adăogirile, cum între 10 Aprilie (când sfârșește de transcris) și 17 Aprilie când cetește întâia oară la « Junimea » se scurge o săptămână și cum, ori câtă ingeniozitate s'ar irosi nu s'ar putea spune, cu certitudine, căruia timp aparțin adaosurile și schimbările, am socotit cu cale să încorporăm versiunii C și cele 5 strofe, adaose, până la 105, având grija să notăm în subsol că ele par să fie intercalate după 10 Aprilie 1882. Că trebuiau încorporate, nu rămâne îndoială. Întâi pentru că din versiunea următoare, D, (2260), care va fi fost aceea care a premers copia pentru *Almanah*, nu avem decât un fragment, așa că n'am ști unde anume să le distribuim, și, al doilea, pentru că cele 5 strofe noi sunt grefate chiar pe versiunea aceasta C., cum se poate lesne vedea în câteva din facsimilele alăturate.

Cum odată cu versiunea C se începe și elaborarea versiunii definitive, pentru *Almanah*, socotim util să reconstituim, pe baza însemnărilor lui Maiorescu, și înainte de a reproduce versiunea C., câteva din datele ce interesează perioada aceasta, lăsând fiecăruia libertatea confruntărilor. Ele privesc, cum se poate deduce, și versiunea următoare D.

*

La o săptămână după ce *Legenda Luceafărului* fusese transcrisă în speță *Sâmbătă, 17/29 Aprilie 1882*, după ce peste zi, și după un răstimp de secetă, dăduse «în sfârșit ploaie abundentă în toată țara», are loc ședința literară «Seara, notează Maiorescu, « Junimea » la mine. Puțină lume, numai 12. Citit frumoasa legendă de Eminescu, « Luceafărul » [și în *notă lămurirea editorului*. Fraza subliniată la o lectură mai târzie și pusă nota marginală. « 1882 Aprilie »]¹⁾. Peste altă săptămână (în care timp lălelele și salcâmi înfloresc)²⁾, și anume *Sâmbătă 24 Aprilie*, nouă ședință a Junimei, care ține « până la 12¼ noaptea. Prințul Știrbey, Carp, I. Cerchez, Mandrea, D. R. Rosetti, (Theodor R[osetti] și Burghel lipsește din București), Nica, Frolo, Popescu (Hermes)³⁾, Slavici, Eminescu, [Nicolae] Densusianu și Iacovachi. Lipseau încă Chibici, vâru-meu [Popasu], [cei dela] « Rom[ânia] lib[eră] » și Manoliu, Jipescu, Filibiliu⁴⁾, Hasdeu. Discuție cu Carp despre patima beției a lui Poe. Lectură a traducerii « Mănăstirea Tomnatica », care a fost găsită bună, a unui întâiu tablou al noiei « reviste » a [anului] 1881 de D. Rosetti, a noiei frumoase poezii a lui Eminescu *Luceafărul* »⁵⁾. Ședința următoare de *Sâmbătă 1/13 Mai 1882*, nu notează decât participanții Hasdeu, Carp, Cerchez, Th. Rosetti, Gane, Frolo, [Nicolae] Densusianu, Eminescu, Slavici, Popasu, Nica, un moment Zizin »⁶⁾. În Iunie, și anume *Vineri 4/16 Iunie*, Eminescu și Gane prânzesc la Maiorescu⁷⁾. La 5 Iunie,

¹⁾ Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice*, ed. I. Rădulescu-Pogoneanu, II, pag. 58.

²⁾ *Ibid.*, pag. 59.

³⁾ *Ibid.*, pag. 61, nota pentru identificarea pseudonimului.

⁴⁾ De reținut, articolele lui Eminescu, din *Timpu*, asupra cazului Filibiliu dela liceul Matei Basarab. Studii de înaltă pedagogie.

⁵⁾ T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, II, pag. 61.

⁶⁾ *Ibid.*, pag. 62.

⁷⁾ *Ibid.*, pag. 74.

România Jună din Viena ține ședința festivă în onoarea societății literare Junimea din București¹⁾. Iulie și jumătate din August sunt prinse de călătoria lui Maiorescu la Londra, pentru operația soției sale, Clara. După care, rată prin Paris și Elveția²⁾, cu întoarcere prin Viena, și sosire la București: «Vineri 13/25 August la ora 9½ seara (½ de oră întârziere). Cald, lună frumoasă»³⁾. *Joi 9/21 Septembrie* «mică seară literară: al-de Mandrea, Eminescu, Slavici, Făgărășanu (înainte de plecarea sa în Belgia, pentru comandă de șine de cale ferată), Chibici, Creangă, Nica». Se cetește nuvela Mitei, «Margarethe», care «a încântat pe Eminescu, pe Burghilea și pe Slavici, ș. a. m. d.». Despărțire la miezul nopții. «Seară reușită»⁴⁾. *Luni 13/25 Septembrie* lectură în cerc restrâns, la care participă al-de [Teodor] Rosetti, Anette, Burghile «Am citit câte ceva din «Tribunal comique», «Cocoana Smaranda»⁵⁾, care a plăcut tuturor, și nematura «Cocoanele din Văleni-de-Munte» de Jipescu, apoi iarăși vecinic frumoasele poezii de Eminescu»⁶⁾. De bună seamă *Luceafărul* și poate și ciclul poeziilor de dragoste, din care avea să dea, pentru *Familia*, lui Iosif Vulcan. *Miercuri 29 Septembrie/11 Octombrie*, Gaster citește, în continuare, studiul său «despre cărțile poporane românești de legende religioase, o de nepriceput proastă novelă de copii a lui Slavici» și altele. «Seară rea». Asistă: «Al-de Rosetti, Mandrea, până la ora 11 al-de Kremnitz. Erau [încă] Burghile, Jipescu, Baican, Chibici, Eminescu, Frolo, Annette»⁷⁾. Însemnarea ce urmează anunță, pare-se, începutul cristalizării definitive a *Luceafărului*. Poate că la vremea aceasta fragmentul din versiunea următoare, D, fusese elaborat: «Vineri 8/20 Octombrie 82. Afară posomorît și rece, 4° R la ora 8 dimineața. Lectură din Herbert Spencer până la 6¼. Ce seacă și constând numai din sarbede abstracții devinc, zău, filosofia, îndată ce vrea să fie pozitivistă și pierde fantasticul dar profund - necesarul farmec al metafizicei transcendente! [...] Seara *Luceafărul* lui Eminescu, cu el și Annette și familia mea, citit, corectând»⁸⁾. În «Junimea» de *Miercuri 13/25 Oct* Eminescu

¹⁾ *Ibid* Telegrama de mulțumire a lui Maiorescu și referințe bibliografice în legătură cu această festivitate *Convorbiri Literare* din Iulie 1882, reproduce din *Gazeta Transilvaniei* o minuțioasă dare de seamă.

Să reținem, în speță, că din Eminescu se declamase și că poezia lui fusese în chip special omagiată în iefe ratul lui I. T. Mera, unde, printre stângăci de formă, își face loc o prețioasă judecată de valoare.

«Spiritul lui Eminescu este cu totul contrar poesului, despre care vorbim (ale lui I. Negruzzi) D-sa, cuprins în momentul scrierii de-o puternică sguuire sufletească, nimicește fără cruțare tot, ce nu-i pare potrivit, într'un glas ce nu permite contrazicere; și acest glas puternic și-l ține până la închierarea scrierii sale sau într'alte rânduri obosit de emoția puternică, se domolește și închie cu puține cuvinte grele, care prin contrastul simțununtelor capătă o putere cu atât mai mare. Astfel poesul d-sale conține toate un pesimism extrem, ce ne pune sângele în fierbere și mai totdeauna ne câștigă pe partea lor. În poesile d-sale aflăm totdeauna cugetări adanci, isvorite dintr'un suflet plin de amărăciune și îmbrăcate în haina neagră a pesimismului, pentru a căror pricepere se pretinde un grad oarecare de cultură. Din această pricină, Eminescu este poetul clasei mai inteligente a Românilor Eminescu e afară de aceea și poet didactic, în genul epistolelor poetice, unde instrucția se combină cu caracterul lyric al poesiei; despre ce putem să ne convingem din reușitele sale scrisori poetice». (I. T. Mera, *Scrutornu dela Junimea. Caracteristică în Familia*, XVIII, 25, 20 Iunie 2 Iulie 1882).

Reacțiunile nu întârzie să se producă. Dintre ele, extragem următoarele rânduri ale unuia din cele mai infamate, și mai vii spirite ale intelectualității ardelen, din timpul acesta, Dr. Gregoriu Silași, temperament opoziționist și polemic, însă totdeauna interesant: «Intrebăm numai: ce gaură în ceru s'a tăcut, ca direcționistii să stârnească atâta svară în țară cu acea, că Nic. Gane, Ioan Slavici, Iac. Negruzzi continuă pe începătorii G. Asaki, C. Negruzzi și alții în novelistica românească, aducând-o pe aceasta câțiva pași mai aproape de perfecțiune? Da; căci afară de sfera novelei, unde le sunt poezi — cu durere punem această întrebare, cari să întrecă pe marii maeștri ai legendei și cântecului popular de obște, Alecsandri, ai baladei istorice, D. Bolintineanu, ai imnului și odei naționale, A. Mureșan, ai fabulei, A. Doniciu, și pe ceilalți corifei din anii 40—50?» (Dr. Gregoriu Silași, *Di Slavici și serbarea «România Jună» întru onoarea «Convorbirilor Literare» în Familia*, XVIII, 33, 15/27 August, 34, 22 August/3 Sept.; 35, 29 Aug/10 Sept.; 36, 5/17 Sept. și 37, 12/24 Sept.) În numărul 40 al *Familiei*, 3/15 Oct., I. T. Mera răspunde d-rului Gregoriu Silași. — Polemica se urmează și la începutul anului următor, Dr. Gregoriu Silași, comentând «Cântecul gîntei latine» în lumina teoriilor despre limba populară, susținute de I. T. Mera, adăuga. «Baremi de și-ar fi mai ales și curățit regele poezilor noștri și întemeietorii școalei poetice române naționalo-poporale tot așa limba și în alalte produse, iară mai ales în piesele sale dramatice, cât să nu-i fie putut chiar un direcționist de frunte, d-l M. Eminescu («Conv lit» anii întâi) [în realitate, articolul vizat a apărut în *Familia din 1870*], cu drept cuvânt observa, că în unele din acele piese Rusul vorbește ruscște, Grecul grecește, Neamțul nemțește, mai lipsia numai să grăiască sârbește și Sârbul!» (Dr. Gregoriu Silași, *Limbă populară și limbă literară*. Răspuns d-lui I. T. Mera, în *Familia*, XIX, 2, 9/21 Ianuarie 1883).

²⁾ T. Maiorescu, *Ins.* 2, II, pag. 106, patetică mărturisire a lui Maiorescu în legătură cu drama sa familiară

³⁾ *Ibid.*, pag. 108.

⁴⁾ *Ibid.*, pag. 116.

⁵⁾ *Ibid.*, pag. 116, nota editorului «Cocoana Smaranda copie de pe natură, de A. (Ana Rosetti?) publicată în *Convorbiri Literare*, nr. dela 1 Dec 1883».

⁶⁾ *Ibid.*, pag. 119.

⁷⁾ *Ibid.*, pag. 125.

⁸⁾ *Ibid.*, pag. 127.

și Maiorescu citează « 2 penibile acte ale înfiorător de stupidei drame *Vlad-Țepeș* »¹⁾ a lui Ioan Nenițescu, al doilea, după Alecsandri, baid al războiului Independenței. Cu osebire prețioasă nu se pare însemnarea ce urmează și pe care de asemenea o reproducem în întregime « *Joi 28 Oct./9 Noem 82* De 4 zile, vreme foarte frumoasă, foarte cald și soare. — Aseară « *Junimea* » cu Alecsandri, Zizin, Gane, d-na Beldiman, Annette, d-na Rosetti, Mite, Alduleanu (stud. jur. din Pesta), Caloianu, Hermes-Popescu, J. Cerchez, Jipescu, Nica, Chibici, Eminescu, Slavici, Peucescu, Buighele, Nenițescu, în total 23 de persoane. O frumoasă nouă nuvelă a lui Gane, pentru Almanahul studenților dela Viena, 4 poezii drăguțe de Nenițescu, scrisoare a lui Slavici din Italia, frumosul « *Luceafăr* » al lui Eminescu, șlefuit. Apoi Alecsandri povestit din viața sa și în special din Montpellier Până la ora 1 noaptea Incântătoare seară »²⁾. Data nu se pare demnă de reținut Așa dar la 28 Oct 1882, versiunea — *șlefuită*, cum zice Maiorescu — recte, definitivă a *Luceafărului* era terminată. Ea putea fi deci expediată la Viena, pentru întâiul Almanah al societății studențești « *România Jună* », cu conducătorii căreia Maiorescu întreține o părintească corespondență Peste trei zile, *Duminică 31 Oct. 82*, în vizită la prințul Știrbei, la Bufta, Maiorescu citește: « *Luceafărul* » lui Eminescu, scrisoarea despre Neapole a lui Slavici și Marc Twain. În general plăcut »³⁾. După ședința « *Junimei* » de *Miercuri, 3 Noemvrie*, Maiorescu notează « *Încă noaptea târziu tradus cu Eminescu 2 poezii ale reginei, eu tradus alegoria ei « Vremea și iubirea ».* Livia le-a copiat, și totul trimis dimineața la « *România Jună* » la Viena, pentru almanahul ei »⁴⁾. Cele două poezii ale Carmen Sylvei, despre care face mențiune însemnarea, sunt de bună seamă (numite cu întâiul vers) « *Sferele tot mai umblă și Eu sunt iubirea și teamă n'am* » ce se află intercalate în alegoria « *Vremea și iubirea* ». Traduse, după afirmația lui Maiorescu, în colaborare, poeziile sunt copiate de mâna lui Eminescu, cum se poate vedea din facsimilele publicate de T. V. Stefanelli⁵⁾, carele, întâiul a semnalat că au fost scrise (el spune că au fost și traduse) de Eminescu, într'un context copiat de altă mână. Însemnarea lui Maiorescu precizează: copia fost făcută de Livia. Nu însă și a celor două poezii, — deci nu « *totul* » — altminteri nu s'ar explica prezența celor două autografe - Eminescu în arhiva României June »⁶⁾. Să reținem că transcrierea celor două poezii reproduce, cu o singură excepție, aidoma ortografia și punctuația autografelor eminesciene La *21 Noemvrie*, Maiorescu își anunța corespondenții din Viena că mai întârzie cu trimiterea eseuului său « *Progresul adevărului* », iar la *26 Noemvrie/8 Dec. ...* că trimite două poezii de Alecsandri « *nouă și nepublicate încă* »⁷⁾. La începutul lui Decembrie mai lucra la eseu, pe care-l sfârșea la 12 Decembrie, așa că *Luni 13/25 Dec 82* fiind de față și Eminescu, îl citea la « *Junimea* », tot atunci vestea prin telegramă că-l expediază a doua zi⁸⁾. Pomul de Crăciun, dela *24 Dec. 82/6 Ian. 83* se serbează la Mite. Afară de cei ai casei, al-de Negruzzi, Annette, Gane, Eminescu, Slavici și Chibici. « *Multă veselie* ». Prima zi de Crăciun « *zăpadă cum trebuie, fîg* »⁹⁾. *Miercuri 5 Ianuarie 1883* Maiorescu notează « *începutul din nou al serilor literare* ». Lectură de Gaster și din amintirile unui voluntar în războiul dela 1877 ale lui Chibici Eminescu e de față¹⁰⁾. Miercurea următoare, *12/24 Ianuarie 83*, se citește « *traducerea germană a Luceafărului de Mite* » Dintre cei absenți « *Eminescu—in spital* »¹¹⁾. Săptămâna următoare, *Miercuri 19/31 Ianuarie 1883*, Eminescu tot — « *în spital* »¹²⁾. *Marți 25 Ianuarie/6 Febr 83*, seara la Kremnitz, Mite recitește, pusă la punct de sigur, traducerea *Luceafărului*¹³⁾, ce avea să apară în « *Rumanische Dichtungen* » ediția a II-a și despre care va fi vorba mai departe. Însemnările câte urmează, cu frecventate ședințe ale « *Junimei* », cu lecturi notabile, precum a « *Fântânii Blanduziei* », de Alecsandri, etc., etc., nu mai atestă prezența lui Eminescu. Canicula pîne stăpînire pe Capitală. Însemnarea de *Luni 30 Maiu/11 Iunie 83* notează: « *La Eminescu, început de alienație mintală, după impresia mea* »¹⁴⁾ Intre timp, Eminescu participă la desvelirea statuei lui Ștefan-cel-Mare la Iași (cf. capitoul *Doina*), ce are loc la 5 Iunie 1883 și din nou însemnările lui Maiorescu, cu data de *Joi 23 Iunie 83*

¹⁾ *Ibid.*, pag. 130

²⁾ *Ibid.*, pag. 132—133.

³⁾ *Ibid.*, pag. 134

⁴⁾ *Ibid.*, pag. 134.

⁵⁾ Teodor V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu* 1914, pag. 163, 164 și pentru facsimile, pag. 174—175.

⁶⁾ Cf. I. Grămadă *Societatea ac. soc.-lit. «Rom Jună»* etc., 149, unde, în sumarul pe 1883, al Almanahului, după « *Carmen Sylva, Vremea și iubirea (Alegorie)* » glosează în notă: « *Ambele traduse de d-l T. Maiorescu N.A.* ». De bună seamă e la mijloc o eroare. Căci dacă *ambele* se referă la titlu (*Vremea și iubirea*), alegoria era numai una.

⁷⁾ *Ibid.*, pag. 142

⁸⁾ T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, pag. 144.

⁹⁾ *Ibid.*, pag. 146.

¹⁰⁾ *Ibid.*, pag. 148.

¹¹⁾ *Ibid.*, pag. 149.

¹²⁾ *Ibid.*, pag. 150

¹³⁾ *Ibid.*, pag. 151

¹⁴⁾ *Ibid.*, pag. 187

«Foarte cald... Și Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum *albaneza* !)), vrea să se călugărească, dar să rămână în București»¹⁾. Iar la 28 Iunie/10 Iulie 1883²⁾ într-o Marți, Hyperion se prăbușește³⁾.

*

Iată, pe scurt, și după jurnalul lui Maiorescu, o parte din cronica anului 1882 și 1883, legată de elaborarea poemului. La dreptul vorbind, cronica aceasta ar putea și chiar ar merita să fie completată cu toate acele detalii, câte s'ar putea spicui în însuși jurnalul poetului. Căci fără doar și poate, și Eminescu își are jurnalul său, și el nu este altul, dimpreună cu corespondența vremii acesteia, decât *Timpu*, la care scrie în tot acest timp și ale cărui subiecte de continuă actualitate se întrec cu preocupările lui poetice, cu elaborarea atât de temeinică și minuțioasă a marelui poem. Să reținem numai că 1882 este și anul acelei scrisori, trimisă la Iași, «unui amic» zice Vlahuță, care o citează în conferința sa din 1892⁴⁾, «unei persoane», (care ar putea fi și Veronica Micle) zisese Eduard Gruber, cu prilejul inaugurării bustului lui Eminescu, la Botoșani, în 1890⁵⁾ — și unde fiecare cuvânt e o rană care sângerează: «Simt că nu mai pot, mă simt că am secăt moralicește, că mi-ar trebui un lung, lung repaos, ca să-mi viu în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaos nu-l pot avea nicăieri și la numeni. Sunt strivit, nu mă regăsesc și nu mă mai recunosc... Aștept telegramele Havas, ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt și n'aș mai fi ajuns să trăiesc!».

C. 2267, 198—212

LEGENDA LUCEAFĂRULUI

A fost odată ca 'n povești
A fost ca nici o dată
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată

5

Și era una la părinți
Și mândră 'n toate cele
Cum e Fecioara între sfinți
Și luna între stele

¹⁾ *Ibid.*, pag. 189.

²⁾ Cf. *ibid.*, pag. 190—191: întreaga scenă, de o dureroasă relațiune.

³⁾ Pe tema celeilalte explicații a prăbușirii, determinată de arderile la care osândește arta însăși, se vor citi cu emoție, desigur, următoarele rânduri ale foarte tânărului critic N. Iorga:

«Însă subț mulțămirea produsă de această călătorie vecinică în timp și spațiu, un izvor de nemulțămire își cerne apele, și dela o vreme valul are să fie prea puternic în violența lui pentru ca floricelele și iarba să-l poată ascunde. Personalitatea psihică, una singură și constantă la omul ordinar, se bucătește la artist: nu poți face fără pedeapsă călătoria uriasă în nemărginirea vremilor, călcând cu mîntea gradele de longitudine și latitudine ca aleele unei grădini. Din fărâmaturile unității cului nimic nu se alege, și nu poți fi Eminescu, pur și simplu, adecă un om unic și fericit, când ai lunecat ca luceafărul cu tremurătoare raze pe pricipiul fereștilor zglobiei fete de împărat, când ai îndoit genunchile tale de rege avar înaintea bălanei regine dunărene, când ai colindat câmpiile maure ale Egiptului și ai auzit glasul bătrânilor magi cătând în oglinzi fără ceață drumurile stelelor». (N. Iorga, *Pesimismul la Artist*, în *Arhiva Societății științifice și literare din Iași*, II, 2 August 1890).

⁴⁾ A. Vlahuță, *Curentul Eminescu și o poezie nouă*, 1892, pag. 19—20.

⁵⁾ Cf. *Arhiva*, II, 4 Oct. 1890.

V. — Se reamintește că ordinea variantelor nu e tocmai ușor de stabilit. Cu mare probabilitate de adevăr, cele cu creion negru par a fi printre cele din urmă. Cele marcate în parenteză (B) sunt notate pe 2275B. Pentru a evita confuziile, vom nota, când situația cere, variantele dela etaj, prin (C). Când nu se specifică nimic, varianta aparține, de sigur, versiunii dela etaj.

4. Un ghiocel de fată > O mult frumoasă fată > Un vlăstărel de fată > Un gangure [nu. grangure] de fată > Un soiu frumos de fată (C) > O pasere de fată (B) > Un giuvaer de fată (B) > Un cănăraș* de fată (B) > O dalie de fată (C) [ultima, dela etaj : O prea frumoasă, cu creionul negru, fată, cu cerneală neagră, rămas din prima formă].

5-8 Pentru isvoarele populare ale acestei strofe, cf. D. Murărașu, *Strofa a 2-a din «Luceafărul» în Buletinul Mihai Eminescu*, V, 12, 1934 reprodus în M. Eminescu, *Literatură populară*, ed. D. Murărașu, pag. 106 sqq.

6. Într-un în (B), cu creionul : 7. C. e fecioara îs. (B)

10 Din umbra falnicelor bolți
Ea pasul și 'l îndreaptă
Lângă fereastră unde 'n colț
Luceafărul așteaptă

15 Privea în zare cum pe mări
Răsare și străluce
Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duce

20 El vede azi, 'l vede mâni
Astfel dorința-i gata
El iar privind de săptămâni
Ii cade dragă fata

Cum ea pe coate-și răzima
Visând, ale ei tample
De dorul lui și inema
Și sufletul se împle

25 Și cât de viu s'aprinde el
În ori și care sară
Spre umbra negrului castel
Când ea o să-i apară

* * *

9—12 1° În umbra falnicelor bolți
Adesea în fereastă
S'așează fata într'un colț
Și seara o adastă

2° Din umbra falnicelor bolți
Ea seara se îndreaptă
Și la fereastă într'un colț
Luceafărul așteaptă

13. Privea în z.c.p.m. > > Privind în z. etc > Privea etc.; 14. Luceafărul străluce,

Strofa 13—16 e încercată întâi, cu creionul, de trei ori în B.

1° Privea în zare cum pe mări
Luceafărul conduce
Corăbii negre... pe cărări
De valuri, când străluce (B)

2° Privea în zare cum pe mări
Luceafărul străluce
Pe văluroasele* cărări
Corăbii negre duce (B)

3° Privea în zare cum pe mări
Luceafărul străluce
Pe mișcătoarele cărări (a)
Corăbii mari conduce (B)

(a) P. mișcătoare[le] c.

17. Ea 'l vede azi, 'l vede mâni, 18. Și astfel dorința-i gata; 19. El o privea de săptămâni; 20. De-1
cade d.f. (B) > Și-1 cade d.f. (B. C.),

22. Privind, ale ei tample (B), 24. Și sufletu-i se împle (B), [Restul strofei 21—24 încercat și în B]

27. Din umbra negrului c., 28. C.e. s'arată iară; [Inversarea versurilor din strofa aceasta e indicată încă din B,
prin afre];

Cf. în legătură cu strofa aceasta (25—28) și cu punctuația ei, discutabilă, o interesantă exegeză la D. Popo-
vici, *Cianciolo U : Poesie scelte di Mihai Eminescu*, în *Studii Literare*, I, Sibiu, 1942, pag. 251—252. *Discutabilă*,
întru cât se cuvin ținute în seamă și versiunile anterioare, de pildă B. 2275 B, dimpreună cu subsolurile respective.
Din umbra negrului castel sau Spre umbra n c. ? — aceasta-i întrebarea. Și pare că cei mai mulți sorți îi are întâia formă.

- 30 Și pas cu pas pe urma ei
Alunecă 'n odae
Țăsând cu recile-i scântei
O mreață de văpae
- 35 Și când în pat se 'ntinde drept
Copila să se culce
I-atinge mânil pe piept
I'nchide geana dulce
- 40 Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă
Pe ochii mari bătând închiși
Pe fața ei întoarsă
- Ca o mireasă 'n ziua 'ntâiu
E dulce și înaltă
Și de la creștet la călcâu
Un chip tăiat de daltă
- 45 Ea 'l privea cu un suris
El tremura 'n oglindă
Căci o urma adânc în vis
De suflet să se prindă

30 Alunecă ['n] odae (B); 31. Revarsă recile-i scânteii (B C.); 32. Și umedă văpae (B) > Și umeda-i văpae (B. C.) > 31—32. Călcând cu recile-i scânteii — Pe umedă văpae (B) > Călcând cu recile-i scânteii — O mreață de văpae (C) > Ținzând* cu r-i.s. — O m d v. (C.),

33—36. Ș'atunci când ea se 'ntinde drept (a) (B. C)
In patu-i să se culce (B C)
I-atinge, mân[a] de pe piept (B)
I 'nchide ochii dulce (B. C)
(a) Și când pe pat se 'ntinde drept (B)

37—40 1° Cu ei pe jumătate 'nchiși (b)
Ea stă cu fața 'ntoarsă
Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă

(b) Acest vers și în B.

2° Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă
Pe ochi pe jumătate 'nchiși
Pe fața lin întoarsă

Strofa 41—44, adăosă ulterior, marginal și introdusă în acest loc printr'un sistem de acolade, la o revizie cu creion roșu, frecvent în retușările (de după 10 Aprilie 1882), ale acestei versiuni, strofa a fost barată. Cum a figurat totuși, la un moment dat, în conturul ei, mai mult: cum la început pare să fi fost scrisă cu creionul negru, propriu acestui minut floral, o încorporăm. (cf. facsimilul alăturat)

45—48 1° (B) Când ea 'l privește c'un suris
El tremură 'n oglindă
El o urmează adânc în vis (c)
Ca sufletu-i s'aprinde

(c) E o.u. chiar în vis;

2° (C) Căci ea 'l privește c'un suris
El tremură 'n oglindă
Și o urmează 'adânc în vis (d)
De suflet să se prindă (e)

(d) [Și] o.u.'a.î.v. (B), (e) Și în B.

3° (C) Ea îl privea cu un suris
El tremură 'n oglindă
Căci o urmă adânc în vis
De suflet să se prindă

*Sietem tãt cãrãmãtã dapt
Episcop
cãmpãtã sã nã rãdã
ãlãtã mãmã pã pãpã
I' nãtãtã gãmã
I' nãtãtã dãmã dãmã*

De den egde de lussene
De lussene de lussene
De lussene de lussene
De lussene de lussene

Ca a miram n-gram n-tam
 f dula n-molla
 f de la maset la calam
 Un chip laiat de dula

La p' p'pria in un terra
La Trovare in ogni parte
C'è o come a dire in un
De' infelici se si prende

Căci pe jumătate născu
 Ești și jumătate născu
 Și din oglinda luminii
 Pe timpul se revorzi
 Căci îl găsești în
 Căci în oglinda
 Și tremuri în oglinda
 Și o vremezi adânc în via
 Și născu și se revorzi

~~Apr~~ ^{mediana} ~~verba~~ in el m domn,
 offendi din graa nepensi:
 cu o pibula al nopti mela Domn
 de ce mi sta la a vina?

• Istom a po luskati blin
• illuzion per rej
• Pelme a can " in gub
• Si vaty mo kumozg?

Small Towns

Sapindus ~~in~~ *mac.* *lax*
~~in~~ *mac.* *lax*
~~in~~ *mac.* *lax*
~~in~~ *mac.* *lax*

731
 Într-o zi, marea s-a scuturat
 În corăbii & în cetăți
 Și din adânci neamuri
 Un mândru tînăr crește

Non el trova ca pe prang
Pe marginea fructii
Si bine e murea in frang
Ca murea e
Candelea e borta.

50 Iar ea vorbind cu el în somn,
Oftând din greu, suspină:
— « O dulce-al nopții mele Domn
« De ce nu vii tu? Vină.

« Cobori în jos, luceafăr blând
« Alunecând pe-o rază,
55 « Pătrunde 'n casă și în gând
« Și viața-mi luminează!

* * *

60 El asculta tremurător
S[e] aprindea mai tare
Se arunca fulgerător
De se cufundă 'n marc

Și apa, unde-a fost căzut
In cercuri se rotește,
Și din adânc necunoscut
Un mândru tânăr crește

65 Ușor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestii
Și ține 'n mână un toiag
Incunurat cu trestii

70 Părea un tânăr Voevod
Cu păr de aur moale
Un vânător giulgiu se 'ncheie nod
Pe umerele goale

49. Și ea vorbea cu el în somn (B. C) > Apoi vorbea c.e.î.s. (C) > Vorbind ades cu el în somn (C.), 50. Și greu oftând suspină (B);

53. Și în B.

57. El o aude tremurând (B. C); 58. S'aprinde tot mai tare (B. C), 59. Și se asvârle fulgerând; 60. Și în B.

N. B. Fără a putea decide cu precizie, dar sugerat în timpul lucrului și ținând poate (ca timp) de versunea C. acest catren, înrudit:

De te iubesc[?] întrebi certare
Dar de-asi fi fost pe cer o stea
Spre a mă stinge la picioare-ți
De mult cădeam în calea ta.

(2276^I, 211)

61. Iar apa, unde-a fost căzut (B. C), 62. Și în B

65—68 (B) Plutind prin aer ca pe prag (f)

Pe marginea ferestii (g)

El ține 'n mână un toiag

Inconjurat de trestii

(f) ulterior, răzleț, nefinit. Se 'nnalță 'n aer ca pe scări;

(g) ulterior, răzleț, nefinit. Trecu plutind fereasta.

65. El trece (B) > Ușor el t. etc. (C); 67. Și în B; 68. Impletecit cu trestii > Impletecit din trestii

69. Părea un fiu de Voevod (B) > Părea fecior de Voevod (B) > P. u. t. V. (B); 70. Și în B, 71. Un giulgiu albastru șade nod (B)

75 Iar pielea feții străvezii
E albă ca de ceară —
Un mort frumos cu ochii vii
Ce scântee 'n afară

80 — Din sfera mea sosiiu cu greu
Ca să-ți urmez chemarea
Iar cerul este tatăl meu
Și mumă-mea e marea

Ca în cămara ta să vin
Să te privesc de-aproape
M'am coborît cu-al meu senin
Și m'am născut din ape

85 O vin' odorul meu nespus
Și lumea ta o lasă — —
Căci sunt luceafărul de sus
Iar tu îmi ești mireasă

90 Colo 'n palate de mărgean
Te-oiu duce veacuri multe
Și toată lumea 'n ocean
De tine o s'asculte.

95 — O ești frumos, cum numa 'n vis
Un înger se arată,
Dar calea care mi-ai deschis
N'oiu merge-o nici odată.

Rămâi în cer și nu căta
Nevrednica-mi iubire
Căci eu nu sunt de seama ta
100 Cu chipul peste fire

73—74 1° (B) Obrajii feții străvezii
Sunt albi ca și de ceară

2° (B) Umerii feții străvezii
Sunt albi ca și de ceară

3° (C) Ovalul feții străvezii
E alb ca și de ceară

4° (C) Iar chipul feții străvezii
E alb ca și de ceară

77. D.s.m. m'am smuls cu greu (B. C.) > D s m. veniuu cu g (C.), 78. De ți-am urmat c.; 79. Și cerul etc.; 80. Iar mumă-mea e m.

81. Ca 'n cămăruța ta să vin; 83. Am coborît al meu senin (B.) > Am c. cu-al m.s. (C);

85. Vîno în* dorul meu nespus (B.) > O vin' amorul m.n.; 87. Eu sunt l d.s. (B. C); 88. Și tu să-mi fii mireasă (B. C).

89. Vîno 'n palate de mărgean (B.) > Și în palate de m. (C.); 90. Trăi-vei zile m.; 92. Și în B; 94. Și în B; 95. Și în B.

97—100. *Barată ulterior, cu creionul, după ce a fost organic transcrisă; indicată eliminării; din textul definitiv lipsește,*

Privirea ta eu n' o suport
 Ea luce făr' de viață
 Căci eu sunt vie, tu ești mort
 Și ochiul tău mă 'nghiață.

* * *

105 Trecu o zi, trecură trei;
 Și iarăși noaptea vine
 Luceafărul de-asupra ei
 Cu razele-i senine

110 Ea trebui de el în somn
 Aminte să-și aducă,
 Și dor de-al valurilor Domn
 De inim' o apucă

— Cobori în jos, luceafăr blând,
 Alunecând pe-o rază,
 115 Pătrunde 'n casă și în gând
 Și viața-mi luminează !

Cum el din cer o auzi
 Se stinge cu durere
 Iar ceru 'ncepe a roti
 120 În locul unde piere

102. Scântee făr de viață (B), > Diamant[u-i] făr de viață (B) >. Diamantu-i făr de viață (C).
 109. Câtă* de el în al* ei* somn (B) > Iar trebui de el în somn (B. C) > Și trebui de el în somn (C), [restul
 strofei și în B, creion marginal].
 113. Și în B
 117. Cum el d.c. o auzi > Și el d.c.o a > Cum etc., 118. Se stinse cu durere.

117—120. În B. (2275^B), strofa e încercată marginal în aceste 2 variante, cu cerneală.

1° El o ascultă licurind (b)	2° Cum [el] din 'nnalt o auzi
Și tremură 'n durere	Se stinse cu durere
În jur* se 'ntunecă adânc*	Iar ceru 'ncepe-a se roti
Și el din locu-i piere	În locul unde piere

(b) acest vers aparține chiar versiunii B.
 — l-am reproduș, din oficiu,

după aceste două redacții marginale, mai schițează o strofă ce n'a trecut în C (2261) :

Iar locul unde-a fost perit
 Se 'nvârte 'n cercuri sferic
 Bucăți de soare, parcă fierb (t)
 În negrul întuneric

(t) Scântei de soare etc.

Din aer rumene vâpăi
Se 'ntind pe lumea 'ntreagă
Și din a chaosului văi
Un mândru chip se 'ncheagă

125 Pe negre vițele-1 [de] păr
Coroana-1 arde pare
Venea plutind în adevăr
Scăldat în foc de soare

130 În negru giulgiu se înfășor
Marmoreele brață
El vine trist și gânditor
Și palid e la față

135 Doar ochii mari și minunați
Lucesc adânc chimeric
Ca două patimi fără saț
Și pline de 'ntunerice

140 — Din sfera mea veniu cu greu
Ca să te ascult ș'acuma
Și soarele e tatăl meu
Iar noaptea-mi este inuma

O vin odorul meu nespus
Și lumea ta o lasă
Căci sunt luceafărul de sus
Iar tu să-mi fi mireasă

121—124. În B, *marginal*, apare în aceste două redacții :

1° (B) Din aer rumene vâpăi
Și mări și lumea 'ntreagă
Și din a vânturilor văi
Un tânăr se încheagă

2° (B) Din aer rumene vâpăi
Se 'ntind [pe] lumea 'ntreagă
Și din a chaosului văi
Un mândru chip se [']ncheagă (J)

(J) Un demon s.î. > Un chip frumos
s. [']ncheagă;

125. În vițe negre-1 cade păr (B) > În vițe negre e-a lui păr (C) > În vite negre-1 cade păr (C); 127 Venea frumos în adevăr (B).

129. Giulgiu negru arde* strălucit (B) > Giulgiu negru prinde strălucit (B, C) > Un giulgiu îi* prinde strălucit (C);

130 și în B, 131. El vine trist și liniștit (C) > Vine 'n feicăstă liniștit (C)

133. Ci ochii m.ș m, 137. D s.m. m'am smult c.g; 141. O vino doiul m.n,

Strofa 141—144, cu primul vers în redacția O vino, doiul meu n. (C) — și în B *marginal*, *ulterior*

145—148. În B, *marginal*, apare în două redacții .

1° (B) O vino 'n ceruri să răsai
Mai mândră decât ele
Să stea* în părul tău bălaiu
Cununele de stele (k)

(k) de fapt : Cununelele (sic)

2° (B) O vino 'n părul tău bălaiu
Să pun cununi de stele
Pe-a mele ceruri să răsai (l)
Mai mândră decât ele

(l) Și sus în ceruri să răsai

- 145 O, vino 'n părul tău bălaiu
S'anin cununi de stele
Pe-a mele ceruri să ră sai
Mai mândră de cât ele.
- 150 — O ești frumos cum numa'n vis
Un demon se arată,
Dară pe calea ce-ai deschis
N'oiu merge nici odată
- 155 Mă dor de crudul tău amor
A pieptului meu coarde,
Și ochi mari și grei mă dor
Privirea ta mă arde.
- 160 — Dar cum ai vrea să mă cobor?
Au nu 'nțelegi tu oare,
Cumcă eu sunt nemuritor
Și tu ești muritoare?
- Nu caut vorbe pe ales
Nici știu cum aș începe — —
De și vorbești pe înțeles
Eu nu te pot pricepe
- 165 Iar dacă vrei cu crezământ
Să te 'ndrăgesc pe tine
Tu te coboară [pe] pământ
[Fii] muritor ca mine
- 170 — Tu-mi cei chiar nemurirea mea
In schimb pe-o sărutare,
Dar voi eu să știu asemenea
Cât te iubesc de tare
- 175 Da, mă voi naște din păcat
Primind o altă lege:
Cu vecinicia sunt legat
Mă duc să mă deslege.

* * *

154. A sufletului coarde (B) > A trupului meu coarde (C).

165—168. 1° Dar dacă vrei din inemă
Să te 'ndrăgesc pe tine
Tu ca nevastă ține-mă,
Fii muritor ca mine.

2° Iar dacă vrei cu crezământ
Să te 'ndrăgesc pe tine
Fii pământean de pe pământ
Și muritor ca mine

3° Iar dacă vrei cu crezământ
Să te 'ndrăgesc pe tine
Fii și tu mână de pământ
Și muritor ca mine

180 Și se tot duce, s'a tot dus
 De dragu-unei copile
 S'a rupt din locul lui de sus
 Perind mai multe zile.

* * *

 In vremea asta Cătălin,
 Viclean copil de casă,
 Ce umple cupele cu vin
 Mesenilor la masă,

185 Un paj ce poartă pas cu pas
 A 'mpărătesii rochii
 Băiat din flori și de pripas
 Dar îndrăsneț cu ochii

190 Cu obrăjci ca doi bujori
 De rumeni bată-i vina
 Se furișează pânditoriu
 Privind la Cătălina

 — Dar ce frumoasă se făcu
 Și mândră arz'o focul !
 195 Ei Cătălin, acu-i acū
 Ca să-ți încerci norocul !

179. S'a smuls din locul lui de sus (B), 180. Și în B.
 181. Și în B, 182. Și în B; 183. Ce poartă cupele cu vin (B), 184. Și vasele la masă (B) > Mese-
 nilor la masă (B).
 185. Împărăteasa-urmând* (B) > Un paj etc. (B), 186. Și în B, 187. Fecior din flori ș d p (B);
 188. Dar cu* rușine* > Dar îndrăsneț c o > D. cu* 'ndrăsneală 'n ochu-i > D. cu* rușine* 'n ochu-i > D. i c ochu
 [toate în B].
 191. Cu ochii lui cei prostișori > Cam pe furiș și pânditoriu; 192. Privi la Cătălina.
 196. Și în B.

197—200 1° (B) Și 'n treacă o cuprinde lin Intr'un ungher de grabă — Dar ce vrei, măre Cătălin Ia dut' de-ți vezi de treabă	2° (C) Și 'n treacă o cuprinde lin Intr'un ungher de grabă . — Dar ce vrei, măre Cătălin? Ia dut' de-ți vezi de treabă ! (m) (m) deasupra acestui vers, răzleț, memento : Șezi binișor ! Dă-mi pacc.
3° (B) Și 'n treacă o cuprinde lin Intr'un ungher de casă . — Dar ce vrei măre Cătălin Ia du-te și mă lasă	4° (C) In treacă o cuprinde lin Intr'un ungher de casă — Da ce vrei măre Cătălin? Ia du-te și mă lasă !

N. B. Să se observe : deși minime, diferențele nu pot fi trecute cu vederea ; de asemeni zig-zagul dintre B și C.
 N. B. Se reamintește că numerotația în B diferă de cea din C.
 197—200. Strofa aceasta, împreună cu celelalte 7 ce urmează, (pe fila 204) câte 4 pe coloană (cf. facsimilul unei file),
 au fost trecute întâi, în aceeași dispoziție, pe fila albă din stânga (verso-ul f. 203) — după operație au fost barate cu cer-
 neală. Înainte, pare-se, de aceasta, când încă era pe f. 204, strofa 197—200 primește pe dreapta cu creion o acoladă și
 cifra romană I, ce corespundea, de sigur, unei pagine, rătăcite, din D. (2260). Explicații mai departe.

- Și 'n treacăt o cuprinse lin
Intr'un ungher de casă.
— Da ce vrei mare Cătălin?
200 Ia du-te și mă lasă!
- Ce voui? Aș vrea să nu mai stai
Pe gânduri tot deuna
Să rîzi mai bine și să-mi dai
O gură, numai una
- 205 — Dar nici nu știu măcar ce-mi ceri;
Dă-mi pace, fugi departe!
O, de luceafărul din ceriu
M'a prins un dor de moarte!

201—204 1° (C)—Ce voui? Să te învăț aș vrea
Ca să iubești într'una.
Dă-mi ce ți-oiu cere draga mea
Dă-mi o guriță, una (n)
(n) O gură, numai una

2° (B) Ce voui? Aș vrea ca să mă ai
Cu drag întotdeauna (o)
Și ca să 'ncepem dă-mi încăi (p)
O guriță, numai una
(o) Iubit întotdeauna; (p) Și ca să 'ncepi
te rog să-mi dai

3° (C) — Ce voui? Aș vrea ca să-mi răsai
Cu drag întotdeauna
Și ca să 'ncepem dă-mi încăi
O guriță, numai una

- 205 — Dar nici nu știu măcar ce-mi ceri! (C) > D. n n ș.m. ce-mi ceri (B),
206. Dă-mi pace, fugi departe (C) > Dă-mi p., f. departe!... (C) > Dă-mi pace f. departe (B), 207 O! de luceafărul din ceriu (C) > — O de l. d. ceriu (B); 208 M'a prins un dor de moarte (C B),

2288, 43 v.—45

- Ce voui? A mea să fiu încăi (t)
Acum și totdeauna
Și ca să 'ncep te rog să-mi dai
O gură .. [numai] una (n)
- 207 Dai nici nu știu măcar ce-mi ceri .
Ia du-te .. fugi departe ..
O! de luceafărul din ceriu
M'a prins un dor de moarte,
- 210 Și dacă vrei să te învăț (v)
Pe tine ce-ai amorul
Mânie tu să nu-mi arăți
Că stai cu binișorul (x)
- (t)—(n) Ce voui? Aș vrea să fiu a mea
Acum și totdeauna
Și ca să 'ncep cu te-aș ruga
Să-mi dai o gură .. una!
- (v)—(x)—Dar de nu [știu] să te învăț
In pace* și cu zorul (y)
Dacă mânie n'ai s'arăți
Ți-o spun cu binișorul,
(y) Cu binele, cu zorul.

210

— Dacă nu ştii să te învăţ
Din bob în bob, amorul
Insă mânie să n'arăţi
Să stai cu binişorul

215

Cum vânători 'ntind în crâng
La păsărele laţul,
Când ți-oiu întinde braţul stâng
Să mă cuprinzi cu braţul

2288, 43v.—45

215

De vrei să ştii ce-i dor şi foc (*n*)
Durerea şi nesaful
Când braţul pun pe-al tău mijloc
Să mă cuprinzi cu braţul (*o*)

220

În ochii mari şi plutitori (*p*)
Mă uit cu lacrimi ție
Când te ridic de subsuori
Te 'nnalţă din călcăe (*q*)

Ş'astfel în toate mângaios
Tu să-mi ascuţi povaţa,
Când faţa mea se pleacă 'n jos
În sus rămâi cu faţa

217 Şi ochii etc , 218 La pieptu-mi să rămâe
Mă uit cu ție ~; 219 Când te înalţ d s.

(*n*)—(*o*) De vrei în ochii mei să vezi
Durerea şi nesaful
Când la mijloc braţul aşez
Să mă cuprinzi cu braţul

(*p*)—(*q*) Şi ochii tăi strălucitori
La pieptu-mi să rămâe
Când te ridic de subsuori
Te 'nnalţă din călcăe

209—212. 1° (C) Dacă nu ştii, să te învăţ
Căci dulce e amorul
Numai mânie să n'arăţi
Ci stai cu binişorul.

2° (B) Dacă nu ştii să te învăţ
Ca'n carte tot amorul (*r*)
Dară mânie să n'arăţi
Ci stai cu binişorul

(*r*) Din caute tot amorul

3° (B) Dacă nu ştii, să te învăţ (*s*)
De rost ce e amorul (*t*)
Insă mânie să n'arăţi
Ci stai cu binişorul

(*s*) Dacă nu ştii, pot pe de rost > (*s*)—(*t*) D. n. ş.
cu pe de rost — Te 'nvăţ ce e amorul

N. B. Strofele 213—228 (4 strofe) trec prin mai multe forme, ultima (cea dela etaj) pe f 204 v.

213—216 1° (C) La pui ca tine m'am deprins (*a*)
A le întinde laţul, (*b*)
Când braţul meu te ţine strîns
Să mă cuprinzi cu braţul

2° (C) Vrei să-ţi arăt cum m'am deprins
La pui a 'ntinde laţul?
Când braţul meu te ţine strîns
Să mă cuprinzi cu braţul

In B · (*a*)—(*b*) Paseri ca* tine* m'am deprins
a [prinde]* ~

Iar ochii tăi nemișcători
 Sub ochii mei rămâie...
 De te înalț de subsuori
 Te 'nnalță din călcăe

Când fața mea se pleacă 'n jos
 In sus rămâi cu fața
 Să ne privim nesățios
 Și dulce toată viața

Și ca să-ți fie pe deplin
 Iubirea cunoscută
 Când sărutându-te mă 'nclin
 Tu iarăși mă sărută

3° (C) Ca la un gangure de crâng
 Iți voiu întinde lațul,
 In brațul meu de-o să te string
 Să mă cuprinzi cu brațul

4° (B) De vrei să știi amorul cum
 Cu drag ne 'ntinde lațul
 Când cu un braț te prind ușor
 Să mă cuprinzi cu brațul

5° (B) Și dacă vrei în ochi să-mi vezi (c)
 Iubirea și nesațul (d)
 Când eu acum te 'mbrățoșez (e)
 Să mă cuprinzi cu brațul
 (c)—(d) Și dacă vrei adânc să vezi — In ochii mei
 nesațul; (e) Când cu un braț > C. eu acum etc.

6° (C) Cum vânătoru 'ntind în crâng
 La paserele lațul;
 De-ți voiu întinde brațul stâng
 Să mă cuprinzi cu brațul

223. Să ne privim misterios.

Strofele 217—220 și 221—224 au figurat întâiu în ordine inversată ca și în B, de aceea le dăm în ordinea originală, anterioară celei dela etaj:

1° O ! câtu-ți șade de frumos ? (f)
 Cum te-a cuprins roșăța .. (g)
 Când fața mea se pleacă 'n jos
 In sus rămâi cu fața

2° Și o să-ți șadă prea frumos
 Și te-o 'nneca roșăța ..
 Când fața mea se pleacă 'n jos
 In sus rămâi cu fața

Dar nici așa precum te-am pus (h)
 Nu-mi sta ca o momâe (i)
 Când te ridic încet în sus
 Te 'nnalță din călcăe

Dar nici așa precum l'am pus
 Odorul nu-mi rămâe
 Când te ridic încet în sus
 Te 'nnalță din călcăe

(f) Și în B. O câtu 'ți etc., (g) Căci te-a
 cuprins roșăța (B), (h) Dar și așa precum te-am
 [pus] (B); (i) Nu fu ca o momâe (B) > Nu sta
 ca o momâe (B).

3° Și ochii tăi nemișcători
 In ochii mei rămâe..
 Când te ridic de subsuori,
 Te 'nnalță din călcăe

Și ca să pot cu* de prisos
 Să-mi împlinesc povața
 Când fața mea se pleacă 'n jos
 In sus rămâi cu fața

230 Ea 'l asculta pe copilaș
Uimită și distrasă,
Și rușinos și drăgălaș
Mai nu vrea, mai se lasă

Odor! Rămâi astfel la piept
Te rog o clipă încă:
235 — Aș vrea să nu mă mai deștept
Din fericire-adâncă

Și-i zise 'ncet: — Incă de mic
Te cunoșteam pe tine,
240 Și guraliv și de nimic
Te-ai potrivi cu mine

Dar un luceafăr răsărit
Din liniștea uitării,
Dă orizon nemărginit
Singurătății mării

245 Și tainic genele le plec
Căci mi le împlă plânsul,
Când ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul

225—228. 1° (C) Și dacă 'ncep ca să suspin (j)
Tu nu-mi sta prefăcută, (k)
De te sărut pe gură lin (l)
Tu iarăși mă sărută.
(j) și în B; (k) Tu nu sta prefăcută (C) >
Tu nu-mi sta prefăcută (B. C), (l) și în B.

2° (C) Și ca să-ți fie pe deplin
Iubirea cunoscută
Când te sărut pe gură lin (m)
Tu iarăși mă sărută

(m) deasupra, cu cerneala violetă a ultimei redacții:
Și când mă plec să te sărut, ce nu rima, dar avea
să ducă la forma definitivă, dela etaj.

233 — 236 1° (C) Iar el o strânge-atunci la piept
Ș'o mai desmiardă încă:
— Aș vrea să nu mă mai deștept
Din fericire-adâncă

2° (C) Te rog rămâi astfel la piept
Numai o clipă încă:
— Aș vrea să nu mă mai deștept
Din fericire-adâncă

Strofa 233—236, barată în cele din urmă.

237. Iar ea 'i zise: — De copil; 239. Și tu ești mic și ești gentil, 240. și în B.

245—248. 1° (B) Și [tainic]* ochiul meu 'l plec
Căci 'l umbrește* plânsul
Iar ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul

2° (C) Și lui tot sufletul mi 'l plec
Și mă apucă plânsul
Iar ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul

3° (C) Atuncea genele îmi plec
De* mă apucă plânsul
Iar ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul

250 Lucește cu amor nespus
Durerea să-mi alunge
Dar se înalță tot mai sus
Ca să nu'l pot ajunge

255 Pătrunde trist cu raze reci
Din lumea ce 'l desparte...
In veci 'l voi iubi și 'n veci
Va rămânea departe.

260 De-aceea zilele îmi sunt
Pustu ca niște stepe...
Dar nopțile-s de-un farmec sfânt
Ce nu 'l mai pot pricepe

— Tu ești copilă... Asta [e !]
Hai ș'om fugi în lume
Doar' ni s'or pierde urmele
Și nu ne-or ști de nume

265 O ! amândoi am fi cuminiți,
Om fi voioși și teferi,
Vei pierde dorul de părinți
Și visul de luceferi.

* * *

In dreptul strofei 249—252, (cf. facsimilul alăturat), un II și acoladă cu creionul negru trimiteau, de sigur, la vreo filă pierdută, din versiunea următoare D.

249. Lucește ca* amor n. > Străbate c'un amor n > Lucește etc ; 250 Durerea mele lunge, 251. Și se înalță etc [*in B deasupra lui : Și se înalță etc.* O ! cât ~ *intenție ulterioară și părăsire*].

Strofa 253—256 introdusă ulterior, după transcrierea întregii versiuni (cf. facsimilul alăturat)

253—256. 1° Zimbește trist cu raze reci
Speranțelor deșarte
In veci 'l voi iubi, și 'n veci
Va rămânea departe

2° Și* în palat* cu raze reci
Prin* bolile deșarte (r)
In veci 'l voi iubi și 'n veci
Va rămânea departe

(r) *ulterior, aplicație indescifrabilă · ispitele* sau : speranțele* ?*

3° Pătrunde trist cu raze reci
Ș' o* lume ne* desparte
In veci 'l voi iubi și 'n veci
Va rămânea departe

257. E drept că zilele îmi sunt > Astfel a mele zile s ; 261 Tu ești nebună iată tot (B) > T.e.n iată ce (B) > Tu ești nebună .. Iată ce. (C) > T.e.n . . Aida de ! (C), 265. Căci amândoi am fi cuminiți; 266 Am fi v.ș.t.; 267. Ai pierde etc.; 268. Și in B

Ca pământu pământu
 Mămă p. dăruim,
 Si marea n. dragă
 Mai mi mra, mai x. lăzi

~~Ca marea p. mra, mai x. lăzi~~
~~Si marea n. dragă~~
~~Si marea n. dragă~~

- Ca mra p. mra, mai x. lăzi
 Din fână adâncă

h. p. x. lăzi
 Tăcerea p. - De sopt

Te cunoscean p. lăzi,
 Si la mra, mai x. lăzi
 Tei potruu cu mine

~~Ca mra p. mra, mai x. lăzi~~
~~Si marea n. dragă~~
~~Si marea n. dragă~~

Da cu lăzi mra
 Din lăzi mra
 Si mra n. dragă
 Singurătăti mra
 Si la mra, mai x. lăzi
 Si la mra, mai x. lăzi
 Si la mra, mai x. lăzi
 Si la mra, mai x. lăzi

Celestina de dăruim

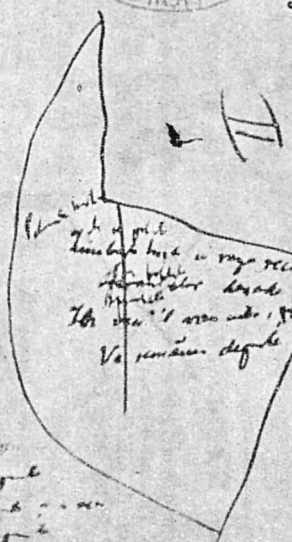
~~Ca mra p. mra, mai x. lăzi~~
~~Si marea n. dragă~~
~~Si marea n. dragă~~

Ca p. mra, mai x. lăzi

~~Ca mra p. mra, mai x. lăzi~~
~~Si marea n. dragă~~
~~Si marea n. dragă~~

Punli cu mra, mai x. lăzi

Da mra p. mra, mai x. lăzi
 Ce mra p. mra, mai x. lăzi

- 270 Porni luceafărul. Creșteau
In cer a lui aripe
Și căi de mii de ani treceau
In tot atâtea clipe
- 275 Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
A stelelor icoane
Trec oceane dedesupt
Deasupra-i oceane
- 280 Il sorb a chaosului văi
Dar isbucnea din ele,
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele
- In valvârtej îl înconjur
Și lumi și timpuri de-a 'nnotul
El zboară — gând purtat de dor —
Pân singur e cu totul

269—272 *In dreptul acestei strofe: acoladă și III cu creionul negru, corespunzând anumitor pagini răstăcite din D.*

- 1° (B) Pornind luceafărul sbura
Tinzând a lui aripe
Și căi de mii de ani trecea
In tot atâtea clipe
- 2° (C) Porni luceafărul Sbura (s)
Purtat de-a lui aripe (t)
Și căi de mii de ani trecea
In tot atâtea clipe
- 3° (C) Porni luceafărul. Creșteau
In sbor a lui aripe (u)
Și căi de mii de ani treceau
In tot atâtea clipe
- (s) Și în B; (t) Plutind pe-a lui aripe (B). (u) De sbor a.l.a
- 273—276 1° (B) Părea un fulger ne 'ntrerupt
Ce pururea-1 de față
Având seninul de desupt
De-asupra nor și ceață
- 2° (B) Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
Și lumi cu milioane*
Trec oceane de desupt (v)
De-asupra lui oceane
- (v) Sbor o[ceane] > Trec etc.
- 3° (C) Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
Și stele milioane
Trec oceane de desupt
De-asupra-i oceane
- 4° (C) Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
Și lumi 'n oceane
Trec milioane de desupt
De-asupra-i milioane
- 277—280. 1° (B) Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele
Umplea a chaosului văi
Și isvora din ele
- 2° (B) Umplea a chaosului văi
Și isvora din ele
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele
- 3° (B) Il sorb a chaosului văi
Dar isbucnea din ele (z)
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele
- (z) Dar isvora d e > D. răsărea d e.
- 4° (C) De 'l sorb a chaosului văi
El isbucnea din ele,
etc., etc
- 5° (C) L'îneacă-a chaosului văi
Dar isbucnea din ele
etc., etc.
- N. B. In 3° (B): chaosului — în celelalte · chaosului.

285 Căci unde-ajunge nu-i hotar
Nici ochiu spre a cunoaște
Și vremea cearcă înzădar
Din golu-i a se naște

290 Nu e nimic și totuși e
O sete care'l soarbe
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.

295 Fiori 'l trec și frig îi e — —
Aripele își stringe
Și 'ntâia dată de când e
Chiar el începe-a plânge.

După strofa 285—288 din B. (respectiv, aici în C. 277—280) urma o strofă (respectiv B. 289—292) care nu trece în C. La numerotația, ce precedă versiunii C., ea poartă numărul 71 și primește, cu creioanele negru și albastru (ce se întâlnesc și 'n corectările multiple de pe C.), ușoare modificări:

(B) Ici se aprinde o lună* 'n drum (a)
Colo se stinge-un soare
Dar nu 'l oprește nici de cum
Din sbor. o fulgerare
(a) I.s. aprinde [-un] soare 'n d.

ca o dovadă că, dintru întâiu, intenționa să o păstreze și pentru C.

281—284. 1° (B) Și în vârteje l'inconjor
Și lumi și evi de-a 'nnotul
El zboară gând purtat de dor
Pân singur e cu totul

2° (C) 281. (de la etaj) Și în B — *mai mult*
indicat prin val- vârtej, așezat deasupra,
282. Și spaț* și timp* de-a 'nnotul (B).

288. Din goluri a se naște,

285—288. 1° (B) Aici nu-i centru, nici hotar
Nici ochiu spre* a cunoaște (b)
Aicea timpul înzădar
Încearcă a se naște

2° (B) Căci unde-ajunge nu-i hotar (c)
Nici ochiu spre a'l cunoaște
Și vremea ['ncearcă] înzadar
Din goluri a se naște

(b) *un surplus de creion negru, indescriabil,*

(c) Unde-a ajuns [nu e] hotar;

289—292: *acoladă și IV, cu creionul negru întâlnit și până acum, pentru legătura cu anume pagini rătăcite din D.*

1° (B) Al neființei adăpost
Și al uitării oarbe
În care toate câte-a fost (d)
Și tot ce este soarbe

2° (B) E-al neființei adăpost
Unde uitarea soarbe
Tot ce va fi, și tot ce-a fost
Sub genele ei oarbe

3° (B) E nefiunț[a], ce din ea
Puterea ei și-o soarbe
E muma* morțu*, ~
Și sor uitării oarbe

(d) De soarbe toate c.-a f.

4° (B) *ca la etaj, cu singura deosebire: O sete care soarbe.*

Strofa 293—296, barată la revizua ultimă (în D. nu figurează). În B primise câteva prelucrări înainte de a trece în C.:

293. Fiori 'l trec. Luceafărul (B) > Fiori 'l trec și teamă-i e (B), 294. Și în B, 295. Și în B,
296. Și în B

- Tu vrei un om să te socoți
Cu ei să te asameni?...
Dar piară oamenii cu toți
S'ar naște iarăși oameni
- 325 Căci numai ei vânează 'n vânt
Deșerte idealuri...
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri
- 330 Ei doar au steaua cu noroc
Și prigoniri de soarte...
Noi nu avem nici timp, nici loc
Și nu cunoaștem moarte
- 335 Din sinul vecinicii ieri
Trăiește azi ce moare
Un soare de s'ar stinge 'n ceriu
S'aprinde iarăși soare.
- 340 Și timp și spațiu de-ar peri
In văi de întuneric
Ele din nou ar răsări
Ca să se 'nvâрте sferic.

317—320: 1° (C) — Hyperion ce în genuni
Atârni c'o lume 'ntreagă,
Cu asemeni semne și minuni
Fiuța-mi nu se leagă

2° (C) — Hyperion ce în genuni
Atârni cu 'ntreaga lume (r)
Nu cere semne și minuni
Cari n'au chip și nume
(r) A c'o 'ntreagă lume.

322. Cu ei s.t.a.? > C. el s t etc. > Cu ei etc; 323. De-ar peri oamenii cu toți.

325. Căci numai ei durează 'n vânt > C.n e. anină 'n vânt.

Strofa 325—328 dela etaj are mîlul ei istoric. După ce a fost transcrisă la locul ei, așa cum se află la etaj, dimpreună cu variantele versului 325 a fost ștersă cu cerneală neagră și redactată mai jos (v. facsimil pag 439) precum urmează:

Căci ca și sunete de vânt
Sunt vieți și idealuri
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri.

redacție pe care, la revizua ce a urmat transcrierea din (D) 2260, a barat-o cu creionul negru, cu care a notat (cf. facsimilul amintit) acolada și VI. În 2260, 154, deasupra lui VI (cf. facsimil pag. 448) stă scris: dincolo, cu același creion Explicația cred să fie următoarea. 2260 a premers copia pentru Almanahul României June, deci versiunea ultimă și definitivă Cum se poate vedea, aceste strofe din 2260 (D) sunt părăsite și în locul lor readoptate cele din 2261 (C). Dincolo ar însemna (de vreme ce lucra cu toate manuscrisele pe masă), că readoptă formele de dincolo, din 2261, (C) și anume pe cele originale.

VI cu creionul se repetă și pe fila următoare, 209 (cf. facsimil pag 441) și cuprinde un număr de strofe mai mare

329. Ei doar au stele cu noroc;
329—332. 1° Ei au restriște sau* noroc (j)
Au dragoste și soarte ..
Noi nu cunoaștem timp și loc
Și nu cunoaștem moarte
(j) E.a.r. și noroc;

2° Ei doar au goană de noroc
Și asupriri* de soarte (k)
Noi nu cunoaștem timp și loc
Și nu cunoaștem moarte
(k) asupriri* sau amăgiri*?

N. B. Să se observe (pe pag. 441) facsimilul f. 209 — cu VI și variatele acolade.

334. Se naște azi și moare, 335. Chiar soarele să piară ['n] cer (B. respectiv versul 375).

Strofa 337—340 barată la ultima revizie; 337. Și în B, 339. Și în B.

Părând pe veci a răsări
Din urmă moartea 'l paște
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște...

345 Tu din eternul meu întreg
Te-ai smuls o stea senină
Cum vrei puterea mea s'o neg,
Lumină din lumină!

350 Căci tu Hyperion rămâi
Oriunde ai apune...
Cere-mi cuvântul meu de 'ntâiu
Să-ți dau înțelepciune?

355 Vrei să dau glas acelei guri
Ca după ei cântare
Să se ia munți cu păduri
Și insulele 'n mare?

342. D. urmă piaza* > D.u. moartea etc.

341—344. 1° Și zarea negrei vecinicii
Privind-o ar cunoaște (l)
Că toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște .

(l) Privind ar recunoaște (B).

3° Din zarea negrei vecinicii
Eterna moarte 'l paște
Căci toți se nasc spre a muri (m)
Și mor spre a se naște ..

(m) Și toți s.n. etc.

2° Din zarea negrei vecinicii
Privind el ar cunoaște
Că toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște

N. B. Transcrierea acestei strofe e o detriplare a editorului — cf. facsimilul dela pag. 441.

N. B. Strofa 345—348 (așa cum se poate vedea din facsimilul pag. 441) e introdusă ulterior. Ea provine din B, respectiv strofa 337—340. Cerneala neagră, ce barează și elimină (în vederea versiunii D 2260) precedentele două strofe, trasează linii de irigație și-i fixează locul. De aceea o încorporăm desenului acestei versiuni. (Să se observe, de altminteri, multe variante, ale acestei strofe, în versiunea următoare, D).

345—348. Tu din eternul meu întreg
Rămâi a treia parte
Cum vrei puterea mea s'o neg,
Cum pot să-ți dăruiu moarte

N. B. Acolade cu creionul (vezi facsimilul) îmbrățișează toate aceste strofe, trecute în D., de aici în E, (Almanah & Convorbiri), dar pe cari Maiorescu avea să le elimine (cf. mai departe notița respectivă).

349—352 1° (B) Însă luceafăr tu rămâi
Ori unde te-ai și pune
Din chiar* puterea mea de 'ntâiu (n)
Sorbind înțelepciune (o)

(n) Și din gândirea mea de 'ntâiu,
(o) această variantă a strofei în B, f. 59, marginal.

2° (C) Dar tu Hyperion rămâi
Ori unde te-ai și pune .
Vrei din cuvântul meu de 'ntâiu
Să-ți dau înțelepciune?

354. Și în B, 355. Și în B.

Bucuri al nemuriri mele
 Si ^{fant} gemit din prinos
 Si ^{de} fentor toate ^{de} lina scintile
 O ora de iubire

Un chaos Doamne am ajuns
 Si mi-a răscolit n chaos ..
 Si din repas m am născut
 Măsele de repas.

Al ^{tot} ~~luc~~ adanc foni cruz,
 Al ^{adanc} ~~robinet~~ ^{unde?}
 Al ^{unde?} ~~unde?~~ ^{unde?}
 Un gle ^{unde?} ~~unde?~~ ^{unde?}

- Hyperion u in genii
 Alim. ~~ca~~ ^{iglatago, lina} ~~ca~~ ²⁰⁸
 Nu care ~~ca~~ ^{semin} ~~ca~~ ⁿ ~~ca~~ ^u ~~ca~~ ^u
 Car n au dup g nume
 Tind ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}

Tu ore, un an să le rosti
 C. si să le dramai n...
 Du pian
 Dan ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}
 Sa năste ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}

Ca ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}
 Cănd ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}
 Resa in ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}
 Ca ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}
 Cănd ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}
 Resa in ~~ca~~ ^{ca} ~~ca~~ ^{ca}

VI

- 360 Vrei poate 'n faptă să arăți
Dreptate și tărie?
Ți-aș da pământul în bucăți
Să 'l faci împărăție
- Iți dau catarg lângă catarg
Oștiri spre a străbate
Deșertu 'n lung și marea 'n laig
Dar moartea nu se poate
- 365 Și dacă vrei ca să-ți arăt
Pentru ce cei peire,
Tu te repede îndărăt
Și vezi acea iubire
- * * *
- 370 In locul lui menit din ceru
Hyperion se 'ntoarsă
Și ca și 'n ziua cea de ieri
Lumina și-o revarsă
- 375 Căci este sara 'n asfințit
Și noaptea o să 'nceapă...
Răsare luna liniștit
Și tremurând din apă
- 380 Și umple cu-ale ei scânteii
Cărările din crânguri
Sub șirul lung de mândri tei
Ședeau doi tineri singuri.

357. Sau dac' ai vrea ca să arăți (B) > Vrei poate 'n lume să arăți (C), 359. Și în B
362. Ca să le 'ncerci* pe toate (B) > Să le străbați pe toate (B) > Și oști spre a străbate (C), 363. Pământu
'n lung și marea 'n larg (B) [*pare mai curând*: Pământu 'ntreg* etc.] > Pământu 'n lung și marea 'n larg (C).

365—368	1° Și pentru ce? Vrei să-ți arăt
Iubirea de femeie?
Repezi în clipă îndărăt
Și vezi credința-i ce e	2° Și pentru cine? Să-ți arăt
Ce este o femeie?
Dar fulgerează îndărăt
Și vezi iubirea-i ce e
3°	Și pentru ce — vrei să-ți arăt?
Să mori? și pentru cine,
Dar te întoarce îndărăt (p)
Să vezi ce e de tine (q)	4° Și pentru cine mi-o și cei?
Și pentru ce peire!
Dar te repezi 'n urma ci
- (p) Dar fulgerează îndărăt,
(q) Să vezi amoru-i* ce* > S v.cc c d t

Toate în C.

369—372 (B) In locu[!] lui menit din ceru (r)
Hyperion se 'ntoarsă
Și peste-a lumii dulci dureri
Lumina și-o revarsă

(r) In locu-i cunoscut din ceru.

379. Și în B, 380. Și în B.

— « O lasă capul meu pe sîn
 « Iubito, să se culce
 « Sub vraja ochiului senin
 « Și negrăit de dulce

385 « Cu farmecul luminii reci
 « Gândirile străbate 'mî
 « Revarsă liniște de veci
 « Pe noaptea mea de patemi

390 « Și deasupra mea rămâi
 « Durerea de mi-o curmă,
 « Căci ești iubirea mea de 'ntăiu
 « Și visul meu din urmă

Hyperion vedea de sus
 Uimirea 'n a lor față...
 395 Abia un braț pe gât i-a pus
 Și ea l-a prins în brață.

Miroase florile-argintu
 Și cad o dulce ploae
 Pe creștetele-a doi copii
 400 Cu plete lungi, bălac

Ea îmbătăta de amor
 Ridică ochii. Vede
 Luceafărul. Ș'incetișor
 Dorințele-î [î]ncrede:

381. — O lasă-mi capul l'al tău sîn (B) > — « O lasă-mi c. l'al tău s. (C), 382. Iubito să se culce (B).

385. Cu farmecul luminii lui*, 387. Revarsă liniștele lui*;

390. Restriștea de mi-o curmă (B, C) > Durerea mea o curmă, (C); 391. Și fii iubirea mea de 'ntăiu.

393—396. 1° (B) Astfel steteau înamoraț*

In ochii lor nesaful
 Când [el] o strânge lin* în braț
 Și ea 'l cuprinde 'n ~

2° (B) Astfel steteau înamoraț*

In ochii lor nesaful
 Abia și 'ntinse el un braț
 Și ea l'a prins cu brațul

N. B. Pentru strofa aceasta din B (îngheșută sus), cf. explicația din subsolul respectiv, după strofa 429—432 în B.

3° (C) Hyperion vedea din spaț
 In ochii lor nesaful
 Abia și 'ntinde el un braț
 Și ea l'a prins cu brațul

4° (C) ca la etaj minus v. 394 : Iubirea 'n a lor f.

398. Și în B; 399. Și în B.

401. Și îmbătăta de amor, 403. Luceafărul. Incetișor; 404. Ea 'l roagă, 1 se 'ncrede: > Dorința 1-o [î]ncrede.

405 — Cobori în jos luceafăr blând
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde 'n codru și în gând
Norocu-mi luminează

410 El tremura ca alte dăți
În codri și pe dealuri
Călăuzind singurătăți
De mișcătoare valuri

415 Dar nu mai cade ca 'n trecut
În mări din tot înaltul:
— Ce-ți pasă ție chip de lut
Dac'oiu fi eu sau altul

420 Trăind în cercul vostru strimt
Iubirea vă petrece
Ci eu, în lumea mea, mă simt
Nemuritor și rece.

Aprilie 10—1882

D—E. *Almanah & Convorbiri*. Spicuica de mai sus a jurnalului lui Maiorescu a dat pe față câteva din intimitățile elaborării definitive a *Luceafărului*, între 10 Aprilie 1882, data *Legendei Luceafărului* și 28 Octombrie 1882, când se cetește în Junimea poemul «șlefuit», ce avea să fie expediat la Viena, pentru *Almanahul României June*. Nu mai revenim asupra acestor detalii

405. — Cobori de sus luceafăr blând, 408. Și în B.

Strofa 409—412 e introdusă mai târziu, după ce transcrisese întreaga versiune — la fel și cu strofa finală 417—420; ceea ce se poate vedea și din data Aprilie 10—1882 așezată la stânga ei (cf. facsimilul din vol I, pag. 180). Cu alte cuvinte C. (2261) urmează în prima transcriere de aproape pe B. (2271^B) Sfârșitul e identic. În forma aceasta nefinită (dela 10 Aprilie 1882) va fi fost celtit, poate, întâia oară, la Junimea.

409—412. 1° (2276^I, 211) El lumina ca alte dăți
Păduri și țări și maluri
Și stăpâna singurătăți
De pietre și de valuri

2° (C) El lumina ca alte dăți
În codri și pe dealuri
Și conducea singurătăți (r)
De mișcătoare valuri

(r) Și stăpâna s

413. Dar el nu cade ca 'n trecut,

417—420 1° Trăind porumbi împerecheți
O tinerețe toată (r)
Un singur bină să n'aveți:
Să nu muriți de odată
(r) Viața voastră toată

2° Trăiți în cercul vostru strimt
Și în favoarea sorții
Căci ceea ce în suflet simt
E voluptatea morții.

3° Trăind în cercul vostru strimt
Norocul vă petrece
Ce eu în sufletul meu simt
E nemurirea rece.

N. B. De remarcat că 1° reproduce chiar finalul basmului :

«Fiți fericiți — cu glasul-i stins a spus —
Atât de fericiți, cât viața toată
Un chin s'aveți: de-a nu muri de-odată!».

Originalul acestei versiuni, care a dispărut dela un timp din arhiva societății din Viena¹⁾ și care s'ar putea să mai fie dibuit în sertarele vreunui colecționar avar, deși valoros, ca orice relicvă eminesciană, este sigur că nu ne rezervă nicio surpriză, fie de conținut, fie de formă. Prefața *Almanabului* amintea că în reproducerea colaborărilor s'a păstrat ortografia autorilor și o cercetare, cât de sumară, a versiunii *Almanabului* ca și confruntarea celor două autografe - Eminescu, încorporate în alegoria Carmen Sylvei, despre care s'a amintit mai sus, arată că, într'adevăr, respectarea ortografiei originale a fost urmată cu sfințenie.

În lipsa însă a originalului acestei versiuni, avem un fragment, dintr'o copie anterioară, din ceea ce avea să fie versiunea *Almanabului*. El se află în ms -ul 2260, 152—154+267+102—102 v.+155, pe foi de aceeași calitate cu același filigran striat, cu același scris, și răzlețite numai din cauza legătorului.

Aceste pagini figurează la Botez în trei manuscrise: III, VIII și IX, când ele sunt în realitate unul singur. Mai mult: despre III (2260, 102) Botez notează că va fi fost scris «probabil pe timpul când era revizor școlar (Iulie 1875—Iunie 1876), căci în acest carnet, la pag. 100, se găsește o notiță relativă la școala din cătuna Hermeziu» (ed. Botez, pag. 420). Pe verso-ul filei 100, din acest ms. (nu «carnet») miscellaneu, se află într'adevăr, cu cerneala și scrisul atât de caracteristice tuturor actelor revizoratului său, notița referitoare la școala din Hermeziu. Notițe asemănătoare se află și pe verso-ul filei 101, deci în imediata vecinătate cu ms. III (după filiația Botez) din *Luceafărul*. Numai că, așa cum am repetat în atâtea rânduri, vecinătățile acestea nu decid într'un manuscris, nu numai miscellaneu, dar și eterogen, cum e acesta, alcătuit din materiale disparate. Și hârtia, și scrisul acestor două file, (ce au notate în dreapta două numere de ordine. 18 și 51, ceea ce înseamnă că provin dintr'un caiet sau registru mai mare) sunt deosebite întru totul de hârtia și caracterele grafice ale versiunii acesteia din *Luceafărul*. Distanța de 6—7 ani ce le desparte este deadreptul pregnantă.

Aceste 6 file, câte au rămas din copia premergătoare versiunii definitive a *Luceafărului*, se grupează astfel. text transcris, caligrafic, ca de tipar, pe ff. 153, 152, 154 și 264, iar pe ff. 102 (și 102 v)+155 exerciții brouillonare, strâns legate de filele precedente. Existența celor patru file caligrafiate și, mai ales, prezența aceluiași cifre romane, și în aceste file și în versiunea anterioară C arată strânsa corelație a celor două versiuni, despre care am făcut continuu mențiune în subsolul transcrierilor noastre. Cele câteva facsimile, în cari cifrele romane apar și aici și dincolo, și în deosebi facsimilul 2260, 154, pe care figurează cifra VI și *dincolo*, notate cu creionul, se cuvin în mod special semnalate. Ele desvăluie felul de lucru al poetului și infailibilul său spirit autocritic. Răvna de desăvârșire și demonul neastâmpărat al tuturor modurilor de expresie îl îndeamnă să are în toate direcțiile, să răstoarne brazdele, să inverseze ordinea, să frământa, într'un cuvânt, până la desfigurare, aluatul unora din strofe — așa cum se poate vedea din subsolul atât de bogat al atâtea din strofe, în transcrierea noastră, pentru ca în cele din urmă să revie la formele din 2261. Unii au văzut în acest ocol și în această revenire la formele dintâi, «o treaptă de regres în putința desăvârșirii artistice» și un semn al «oboselii», de care «poetul se plângea în această epocă»²⁾. Presupunere, socotim, gratuită. Hotărîrea din urmă, la capătul unui atât de laborios examen, e o dovadă de contrariu și ca singură ar ajunge. Pentru neîncercători, mai stă la îndemână, însă, un excelent mijloc de verificare: activitatea ziaristică a lui Eminescu, în tot acest răstimp al elaborării ultimei versiuni. Iar activitatea aceasta se păstrează la același superior nivel de preocupări și expresie. Mai mult, și evident lucrul rămâne să fie demonstrat, ne place să credem că febrilitatea ritmică a elaborării se comunică, uneori, și activității ziaristice. Așa e, spre pildă, cam din aceeași vreme, cu unul din articolele lui de fond³⁾ în care zicerile populare abundă, ceea ce nu e, mai la urma urmei, decât încă una din modalitățile de a-și satisface nesațul ritmic, știut fiind că multe din dictoanele populare sunt crâmpete rimate.

Dacă versiunea aceasta D va fi fost o copie integrală a poemului nu s'ar putea spune cu certitudine. Prezența în C. și a altor cifre romane. d p II, III, pentru care lipsesc corespondențele în D. favorizează o atare presupunere, deși, iarăși, n'ar fi exclus, să fi fost o copie parțială, numai a acestui fragment unitar, cât se întinde între versurile 265—332.

Transcrierea noastră a căutat să organizeze, în condițiile cele mai bune, materialul brouillonar, aflat în subsol. Indicația, în paranteză, a filelor, unde figurează fiecare din variații, dă o imagine de cursul și zigzagul acestor prefaceri, a căror verificare cetitorul o află în subsoluri. Ele pot fi urmărite în strofele 265—268, 277—280 și 297—300, pentru care cetitorul se poate adresa și facsimilelor. Fără a intra în amănunte, și sub forma unei impresii de ansamblu, elaborarea versiunii D. ar putea fi rezumată astfel: pe prima coloană, caligrafiată, a celor 4 file, s'a transcris

¹⁾ I. Grămadă, *Societatea academică socială literară «România Jună» din Viena (1871—1911)*, monografie istorică, Arad, 1912, pag. 61.

²⁾ M. Eminescu, *Poezii și variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 565.

³⁾ *Timpul*, VII, 212, Marți 28 Septembrie 1882.

Data apariției *Almanahului* se menționează de obicei prin data prefeței: Aprilie 1883. Proiectat pentru începutul lui Martie ¹⁾, el va fi apărut totuși în cursul lui Aprilie, de vreme ce numărul de 1/13 Maiu 1883 al *Familiei* reproduce din *Almanah* poezia lui Alecsandri: «Iarna vine» iar la cronică îi anunța apariția ²⁾. Aceeași mențiune și în bibliografia *Convorbirilor Literare* pe Mai ³⁾.

263 Și din a chaosului văi
Jur împrejur de sine
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâiu
Cum isvorau lumine

270 Cum isvorau și'l înconjur
Ca niște mări de a 'nnotul,
El sboară, gând purtat de dor
Pân singur e cu totul

275 Căci unde-ajunse nu-i hotar
Nici ochiu spre a cunoaște
Doar vremea 'ncearcă înzădar
Din goluri a se naște

³⁾ G. Ibrăileanu, *Edițiile poezurilor lui Eminescu*, în *Viața Românească*, XXI, 5—6, Mai—Iunie, 1929

265—268. 2° Il sorb a chaosului văi Dar isbucnea din ele Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi Născând în cale-1 stele (<i>f. 153</i>)	2° Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi Născând în cale-1 stele Rînd pe-a chaosului văi (<i>a</i>) Sau isvorînd din ele (<i>f. 102</i>) (<i>a</i>) Căzînd pe-a c v.
--	---

3° Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâru
Născând în cale-ı stele
Urnind a chaosului văi (b)
Sau isvorînd din ele (f. 153 marg.).

(b) Round pe-a c.v.

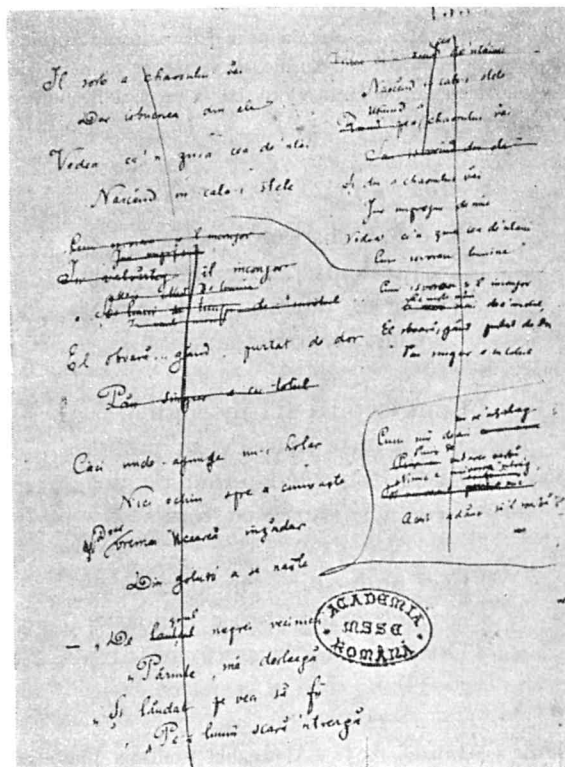
269—272. 1° In valvârtej il înconjor Și lumi și timpî de a 'nnotul . El sboară . gând, purtat de dor Pân singur e cu totul (<i>f. 153</i>)	2° Cum isvorec și 'l înconjor In riuri* mări de a 'nnotul, (e) El sboară, gând purtat de dor Pân singur e cu totul (<i>f. 153 marg.</i>)
--	--

(c) Jur împrejur > Mări > Mii [rîuri]* de lumină

273. Căci unde-ajunge nu-i h.; 275. Și vremea 'ncearcă înzădar; 276. Din golu-i a se naște.

Cum mii de ani nu se 'nțeleg
 Prinși* de uitarea oarbă,
 Nimic e universu 'ntreg
 Acest adânc să'l soarbă

280

LUCEAFĂRUL

Mss-ele Academiei Române

2260, 153 (16 cm. × 21 cm.)

277—280. 1° Părea că universu 'ntreg
 Acel adânc l'ar soarbe
 Cum mii de ani nu se 'nțeleg
 Din sinu-uitării oarbe (d) (f. 102 v.)
 (d) In s u o.

2° Părea că universul tot (e)
 Acel adânc l'ar soarbe
 ~ (f. 102 v.)
 (e) imediat readuce în locul lui tot 'ntreg

3° Acel adânc necunoscut
 Un univers ar soarbe
 ~ (f. 102 v.)

4° Tot universul pare mic
 Acel adânc să'l soarbă
 Cum mii de ani nu sunt nimic
 Pentru uitarea oarbă (f) (f. 102 v.)
 (f) Prinși de uitarea oarbă,

5° Cum mii de ani ca un nimic
 Pier în uitarea oarbă,
 Tot universul ar fi mic (g)
 Acest adânc să'l soarbă (f. 153 marg)
 (g) T u. prea e mic.

N. B. Specificăm că versiunea 5° ca și cea dela etaj (6°) se află pe f. 153 marginal. Un cadru și un semn (cf. facsimil) o introduc în locul designat, de oarece, la început, transcrierea de aici omisese, (din voință sau din lapsus?) strofa 277—280. În 2261, 207 (C) strofa aceasta, identică cu aceea a textului definitiv din Almanah, poartă acoladă și cifra IV, ceea ce înseamnă că a revenit la prima formă.

— « De greul negrei vecinicii
 « Părinte, mă desleagă
 « Și lăudat pe veci să fii
 « Pe-a lumii scară 'ntreagă

285 « O cere-mi, Doamne, orice preț
 « Dar dă-mi o altă soarte,
 « Căci tu isvor ești de vieți
 « Și dătător de moarte

290 « Reia-mi al nemuririi nimb
 « Și focul din privire,
 « Și pentru toate dă-mi în schimb
 « O oră de iubire...

« Din chaos Doamne-am apărut
 « Și m'aș întoarce 'n chaos,
 295 « Și din repaos m'am născut
 « Mă-e sete de repaos.

— Hyperion, care rebel,
 Răsai din lumi cu soare,
 Cine nu are moarte 'n el,
 300 Acela nu mai moare

Cum vrei tu om să te socoți,
 Cu ei să te asameni?
 Dar piară oamenii cu toți
 Veni-vor iarăși oameni

281. De lanțul n.v.

297—300. 1° Hyperion, ce prin genuni (b)
 Ai străbătut o lume (r)

Nu cere semne și minuni
 Cari n'au chip și nume (f. 155)

(b) H., ce din genuni, (r) Răsai, sătul de lume.
 Ai rătăcit prin l. > Ai străbătut din lume.

3° Hyperion care răsai
 Străbă[tă]tor de toate
 Tu care 'n tine moarte n'ai
 Cum cei ce nu se poate [?] (f. 102)

2° « — Hyperion ce în genuni (j)

« Ai părăsit o lume, (k)

« Nu-mi cere semne și minuni

« Cari n'au chip și nume (f. 152, col 1)

(j) « — H. ce prin genuni;

(k) A. străbătut din lume.

4° Hyperion ce [i]ntr'un fel (l)

Răsai din mări și soare

Cine nu are moartea 'n el

Acela nici nu moare (f. 102)

(l) H. care 'ntr'un fel.;

5° Hyperion, ce la un fel (m)

Răsai din mări și soare,

Cine nu are moarte 'n el,

Acela nici nu moare (f. 152 marg.)

(m) H. ce într'un fel > H. ce fără* > H.c. la un fel.

In stânga cifra V înseamnă de sigur că se revine, cum s'a și revenit la versiunea din 2261, unde se află de asemenea V.,

305

Dar sori în lume de n'or fi
Din noapte or să crească,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor ca să se nască

N. B. Versurile dintre 301—320 reprezintă redacția ultimă, de pe f. 154 și 264, marginal, recte coloana II-a, care în cele din urmă au fost barate, cu același creion cu care a notat în stânga: VI dincolo, ceea ce înseamnă că a revenit, după multiple încercări ce se pot vedea din subsol, la redacția din 2261, unde și acolo se află notat: VI.

301—304 1° Cum vrei un om să te socoți

Cu ei să te asameni?

Să piară oamenii cu toți, (n)

Veni-vor [iarăși] oameni (o) (f. 155)

(n) Dar piară o.c.t.;

(o) S'ar naște [i] o.

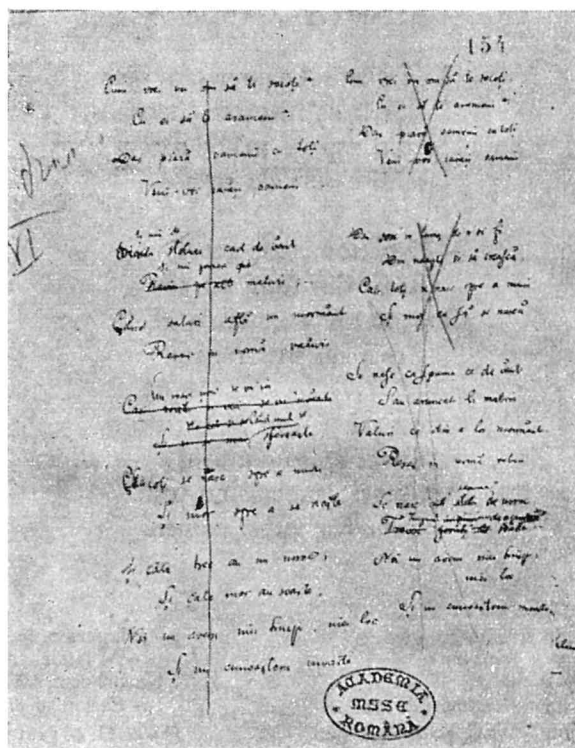
2° Cum vrei un om să te socoți?

Cu ei să te asameni?

Dar piară oamenii cu toți,

Veni-vor iarăși oameni. . (f. 154, c. I)

N. B. Aceeași formă, minus orice urmă de punctuație, pe f. 102, care s'ar situa între 1° și 2°.

LUCEAFĂRUL

Mss.-ele Academiei Române

2260, 154 (16 cm. × 21 cm)

În f. 155 unde sunt cele mai multe brouilloane ale strofelor 305—308 și 309—312, ordinea strofelor acestora e inversată, e adică ordinea inițială din 2261, care a trecut în prima coloană din 2260, 155. Cettitorul să fie deci atent: strofele acestea merg în grup; lui a, b dela etaj îi corespund în subsol b a (ordinea dela etaj o aflăm în f. 102 brouillonară, care se situează între f. 155 brouillonară și 154, col. II, marginală).

305—308. 1° Un soare nou va răsări

Când unul se sfârșește. (p)

Căci toți se nasc spre a muri (q)

Și mor spre a se naște (f. 155)

(p) C. altul s.s... ; (q) Și toți s n. etc.

2° Alt soare 'n chaos s'o ivi(r)

Când lumea se sfârșește.

Căci toți se nasc spre a muri

Și mor spre a se naște (f. 155)

(r) Alt soare 'n c. s'a ivi.

310 Se nasc ca spuma ce de vânt
S'au aruncat la maluri,
Valuri ce din a lor mormânt
Răsar în urmă valuri

315 Se nasc sub semne de noroc
Impinși de-o crudă soarte .
Noi nu avem nici timp nici loc,
Și nu cunoaștem moarte.

320 Cum ai putea să fii zidit
Din lacrimi și din vină —
Când ești din veci nerăsărit
Lumină din lumină

Când tu Hyperion rămâi,
De nu mai poți apune...
Cere-mi cuvântul meu de 'ntâiu
Să-ți dau înțelepciune ?

3° Căci roata 'n veci se va 'nvârti
Și nu se mai sfârșăște,
Și toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște (*f* 154, col. I)

4° Un soare nou se va ivi
Când unul se sfârșăște (*r*)
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște (*f*. 154, c I)
(*r*) Pe cel ce se > Când unul etc

5° Și sorii toți de n'ar mai fi
Din noapte or să crească
Căci ei se nasc spre a muri
Și mor ca să se nască (*f* 102)

309—312 1° Și dacă stoluri pier de vânt
Vin altele pe maluri, (*r*)
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f*. 155)
(*r*) Vin alte de pe maluri,

2° Și câte stoluri cad de vânt (*n*)
Răsar pe alte maluri
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f*. 155)
(*n*) Oricâte stoluri cad de vânt >
Să cadă stolurile 'n vânt,

3° Oricâte stoluri cad de vânt
Revin pe alte maluri . (*n*)
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f* 154, c I)
(*n*) R p.a. maluri,

4° Și mu de stoluri cad de vânt
Și mu pornesc pe maluri.. (*x*)
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f*. 154, col. I)
(*x*) Ș m p. din* maluri;

313—316 1° Aceste doară au noroc
Au prigoniri și soarte, (*y*)
Noi nu avem nici timp nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f* 155)
(*y*) Au vrâsta lor și soarte

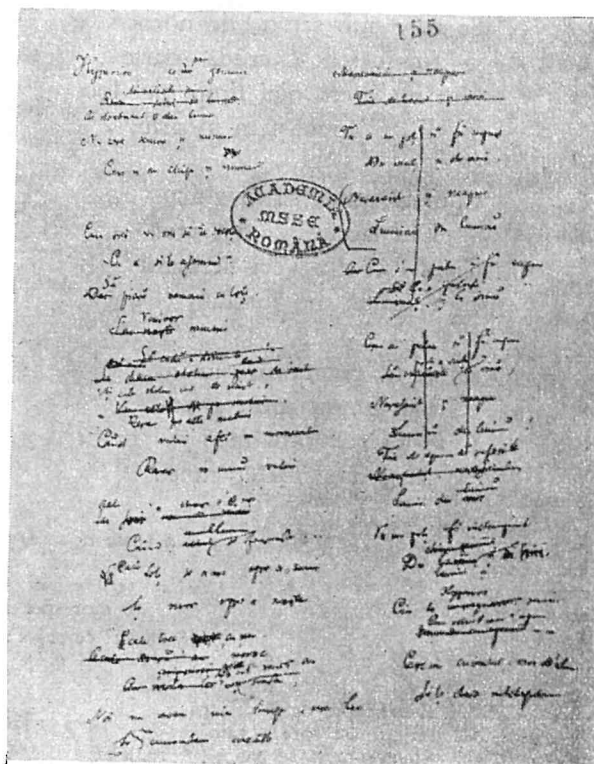
2° Și câte trec au un noroc
Și cât[e] mor au soarte,
Noi nu avem nici timp nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f*. 155)

3° (*f* 154, col I). Reproduce *aidoma* pe 2° [evident : câte].

4° Se nasc și urmăresc* noroc
Și mor, murind de soarte
Noi nu avem nici timp, nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f*. 102)

5° Se nasc sub stele cu noroc
Trăiesc gonți de soarte.
Noi nu avem nici timp nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f*. 102+154,
c II, *substrat*)

Vrei să dau glas acelei guri
Ca după ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele 'n mare?

LUCEAFĂRUL

Mss -ele Academiei Române 2260, 155 (16 cm. × 21 cm.)

317—320. Transcriem variațiile de pe f. 155 brouillonard, în ordinea lor; întâi se încearcă distiburi, apoi strofe — distiburile sunt despărțite de egală distanță, chiar în original (cf. facsimilul de deasupra):

Distiburi:

1° Nerăsărit și neapus
Făr de trecut și vină	2° Tu ce nu poți să fii supus
De viață și de vină,	3° Nerăsărit și neapus
Lumină din lumină
4° Cum s'ar putea să fii supus (a)
La viață și la vină
(a) Au [s'ar putea]* > Cum etc.	5° Cum s'ar putea să fii supus
Ca să spășești [o] vină (b)
(b) Să [ispășești]* > Ca să etc.	

Strofe:

1° Cum ai putea să fii supus
Să ispășești o vină,
Nerăsărit și neapus
Lumină din lumină !	2° Cum ai putea să fii supus
Să porți a vieții vină,
Făr de apus ai răsărit (c)
Lumină din lumină
(c) Neasfințit, nerăsărit.
3° Tu nu poți fi închipuit
Din lacrimi și din tină, (d)
Făr de-asfințire răsărit
Lumină din lumină (264, c. I)	4° Tu nu poți fi închipuit
Din lacrimi și din tină,
Căci din adânc ai răsărit
Lumină din lumină (264, c. I)
- (d) Din l.s.d. vină > D. chin, pământ și vină >
Din l.s.d.t. [toate în f. 155].

Vrei poate 'n faptă să arăți
Dreptate și tărie?
Ți-aș da pământul în bucăți
Să-l faci împărăție.

F. *Ediția Maiorescu*. Bibliografia numărului de Mai al *Convorbirilor literare* înregistrează, cum s'a amintit, *Almanahul României June*, apărut în cursul lunii Aprilie. La sfârșitul lui Iunie, Eminescu se îmbolnăvește. Numărul de Iulie al *Convorbirilor* îi tipărește *Doina*, pe care o duse și o cetise în *Junimea* dela Iași. Numărul de August al revistei reproduce, cu mici și neînsemnate schimbări de ortografie și punctuație, versiunea din *Almanah a Luceafărului*. În Noemvrie, Maiorescu începe să lucreze la ediția poeziilor lui Eminescu, ce avea să apară către sfârșitul lui Decemvrie 1883 și în care *Luceafărul* primește două substanțiale prefaceri: o scădere de 4 strofe: 1. *Ei numai doar durează 'n vânt* și mai departe grupul celor trei strofe sau cum spunea Ibrăileanu: «transacția propusă de Părintele ceresc Luceafărului»: 2. *Vrei să dau glas acelor guri* .; 3. *Vrei poate 'n faptă să arăți* ., 4. *Iți dau catarg lângă catarg* .. precedate de cunoscutele două versuri: (Iar tu Hyperion rămâi — Ori unde ai apune) — *Tu ești din forma cea dintâi — Ești vecinică minune*, ticluite de editor în locul celor ale originalului: *Cere-mi cîntăntul meu de 'ntăiu — Să-ți dau înțelepciune?* după care urmau celei trei propuneri.

Semnaland această intervenție a Magistrului, scriam încă din introducerea volumului I, la locul respectiv din «tabloul edițiilor»: «Un lucru cată totuși să recunoaștem: simplificarea impusă de Maiorescu, arbitrară ca orice intervenție străină, s'a făcut cu păstrarea legăturilor organice. Suprimând cunoscutele trei strofe, din imbierea Creatorului, Maiorescu avea grija și de sigur instinctul logic, să substitue vechii tranziții, una nouă, care era cerută de noul contur al poemei. În felul acesta amputarea a trecut neobservată. Au greșit însă aceia dintre editori¹⁾, cari păstrând versiunea Maiorescu, au revenit la tranziția *Convorbirilor*, recte a *Almanahului*»²⁾.

Deși arbitrară, versiunea Maiorescu, cu modificările ce s'au văzut, s'a impus totuși grație, în primul rând, prestigiului, celui ce o patronase. Edițiile Ibrăileanu, C. Botez, Mihail Dragomirescu și atâtea altele o adoptă. După cum o adoptă și cei mai noi dintre comentatori³⁾. Toți o află superioară, iar unu din ei, se întrec în demonstrații de ordin estetic. Cu osebire impresionantă sunt argumentele lui Ibrăileanu⁴⁾. Iar concluzia tuturora, cu mai mici sau mai mari variațiuni, este că retușările versiunii Maiorescu sunt chiar opera poetului.

5° Cum s'ar putea să fi zidit(f)
Din lacrimi și din vină
Fiind din veci nerăsărit(g)
Lumină din lumină (f 102)
(f) Nu p[oi] * > Cum etc.; (g) Când neapus ai răsărit

321—322 1° Căci tu în raza mea rămâi
Ori unde ai apune — (f 155)

2° Căci tu Hyperion rămâi
Cum ochiul meu n'apune — (Ibid)

4° Căci tu Hyperion rămâi
Ori unde ai apune . (f. 264.)

5° Căci tu Hyperion rămâi
Și nu mai poți apune (f 264)

323. Cere-mi c m de 'ntăiu > Dar cere-mi vorba mea de 'ntăiu > Cere-mi etc

N. B. Creionul ultim din 2261 și 2260, care decide (prin cifre romane) de revenirea la formele din 2261, exclude din îmbrățișare, cum se poate vedea din facsimilul respectiv, (pag 441), strofa, ulterior introdusă dealtminteri, Lumină din lumină, care în textul din *Almanah* nici nu apare.

¹⁾ Obiecția privește în primul rând pe Scurtu. Cf și G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu în Viața Românească*, XXI, 5—6, Mai—Iunie 1929.

²⁾ M. Eminescu, *Opere*, I, ed Fundației... 1939, pag. XV—XVI.

³⁾ Radu Manoliu, D. R. *Mașlu*, *Luceafărul lui Eminescu în Preocupări literare*, II, 5—6, Mai—Iunie, 1937. «De acord cu C. Botez, socotim versiunea ediției Maiorescu superioară versiunii *Almanahului* și aparținând exclusiv lui Eminescu, care o va fi citit lui Maiorescu, așa cum făcuse și cu transcrierea celor 6 poezii încredințate lui Iosif Vulcan, etc.» Cf deasemeni, Grigore Pherekyde, *Mihail Eminescu în Convorbiri Literare*, LXXII, 6-7-8-9, Iunie-Sept. 1939, pag. 832: «Rămân cu credința că deși înzestrat cu un excepțional spirit autocritic, fără «Junimea» Eminescu nu ar fi șters așa ușor și atât de sigur cele cinci strofe [de fapt 4^{1/2}] din «Luceafărul», pe care Ibrăileanu le dă în anexa volumului său Ar fi stăruit o pată în stea. Și ar fi fost păcat» Preciziunile cronologice de mai sus infirmă ipotezele și bucuriile, de natura acestora..

⁴⁾ G. Ibrăileanu, *ibid*, pag. 275—276.

Fără a intra în prea multe detalii, credem că situația poate fi rezumată astfel: Versiunea Maiorescu e ticlăită de acesta, în răstimpul de după reproducerea versiunii *Almanahului* în *Convorbiri*, deci după îmbolnăvirea poetului, mai corect către Noemvrie, când se hotărăște să tipărească întâia ediție a poeziilor lui Eminescu. Cel mai hotărâtor argument e însăși reproducerea versiunii *Almanahului* în numărul de August, al *Convorbirilor*, așa dar după îmbolnăvirea poetului. Dacă ar fi existat o versiune, modificată de poet, este sigur că revista ieșană ar fi reproduș-o pe aceea. Or, versiunea *Convorbirilor* este întru totul aceea din *Almanah*. Dar nu numai atât: toate versiunile integrale, câte se cunosc, din manuscrise, și a căror transcriere s'a putut urmări mai sus, ba chiar fragmentul D, care a premers versiunea *Almanahului*, păstrează atât strofele suprimate de Maiorescu cât și tranziția celor două versuri ale originalului. Mai mult: însăși organicitatea tranziției Maiorescu atestă spiritul logic și constructiv al celui ce a operat-o. Și pentru a răspunde și cu un argument de ordin estetic, cu toate că armele acestea sunt cele mai problematice, să mărturisim că cele două versuri nu ni se par chiar atât de frumoase, ca lui Ibrăileanu: «Dar cine, scia el în focul argumentației, a făcut versurile: — Tu ești de forma cea dintâi — Ești vecinică minune? Maiorescu? E greu de admis că versurile le-a făcut el. Sunt versuri de mare poet. Niciun alt poet român de ori când, n'ar fi putut să le scrie *Probabil* că sunt de Eminescu». Vers de mare poet — *Ești vecinică minune* — acest nevinovat loc comun? Evident nu. Dar soluție întru totul ingenioasă și acoperind cu abilitate suprimările celor trei strofe ce urmează — aceasta fără doar și poate. N'ar fi exclus ca intenția suprimării celor 4 strofe și, implicit, a substituiri celor două versuri de tranziție, să o fi mărturisit Maiorescu, cu un an mai înainte, în vremea colloquiilor pentru șlefuirea poemului, despre care însuși a raportat și pe care le-am amintit mai sus. Dar dacă și după aceste sugestii, ce trebuie că vor fi fost formulate, Eminescu nu cedează și își publică poemul, exact așa cum l-a gândit el, nu este acesta un motiv mai mult să i se respecte opera, în forma ei originară? Să observăm, tot aici, că traducerea în nemțește a *Luceafărului* de Mite Kremnitz, despre care s'a vorbit mai sus, deși operează și ea câteva eliminări, păstrează atât cele două versuri eminesciene: *Verlang von mir mein erster Wort — Die Weisheit, die entwickeln* precum și două din grupul celor trei strofe ce urmează. Iar aceasta datează, cum s'a văzut din jurnalul lui Maiorescu, dela începutul anului 1883¹⁾, căci peste puțin ediția a doua din *Rumanische Dichtungen*, în care apare pentru întâia oară *Luceafărul*, vedea lumina tiparului²⁾.

* * *

¹⁾ Cf. și *Familia*, XIX, 4, 23 Ian./4 Febr. 1883: A. C. Șor [Iuliu I. Roșca], *Cronica Bucureșteană* (Baluri și serate) — datată 16/28 Ian.: «... Și cum pe lângă petrecerile trușești e bine să gustăm o leacă și din cele sufletești, odată hotărât că omul e alcătuit din spirit și materie, să vă spun că Miercuri iubitori de literatură au avut plăcerea s'auză, în saloanele d-lui Maiorescu, eminenta traducere germană a d-nei Mitte Kremnitz după «Luceafărul» d-lui Eminescu. Apoi s'a citit «Fata dela Cozia», drama d-lui Roșca, așa cum se va reprezenta etc.»

²⁾ În legătură cu apariția acestei a doua ediții din *Rumanische Dichtungen*, amintim următoarea experiență bibliografică, interesând cronologia *Luceafărului*, despre care s'au dat, mai sus, amănunte.

Ediția I-a a antologiei de tălmăcirii, operă a Carmen Sylvei și Mitei Kremnitz, apărută în 1881 nu se află în Biblioteca Academiei. Ediția a doua în care se află tălmăcirea *Luceafărului*, evoluat, nu poartă dată. Dar dacă, așa cum vestea Maiorescu din studiul său dela 1 Ianuarie 1882, din *Convorbiri*, ar fi fost adevărat că se pregătea ediția a doua, atunci am fi fost îndreptățiți să credem că și prima ediție ar fi avut tălmăcirea *Luceafărului* — ceea ce nu concordă cu detaliile mai sus expuse, așa dar ar fi urcat, cu un an și jumătate, data când poemul ar fi fost finit.

Dar ediția a II-a apare mult mai târziu Maiorescu însuși rectifică încă în *Critice* dela 1892—1893 că această a doua ediție a «apărut dar fără dată». Un repertoriu bibliografic, german, cuprinde următoarele precizări:

«Dichtungen rumänische Deutsch von Carmen Sylva (Königin Elisabeth von Rumänien). Hrsg. und mit weiteren Beiträgen versehen von Mite Kremnitz 12 (VIII. 214 S.) Leipzig, 881, Friedrich. M. 4. geb. 5

«—Dass.—2 Aufl. 12 (XIV, 405 S.) [Ebendas. 883] Bonn, Strauss. M. 5. geb. 6».

Ceea ce ar însemna, nu numai că a doua ediție a apărut în 1883, dar chiar în două locuri. Și într'adevăr Biblioteca Fundației Universitare Regele Carol I posedă două exemplare din ediția II. Unul, provenit din donația Maiorescu, editat la Leipzig, Wilhelm Friedrich, celălalt, provenit din Biblioteca I. Al. Cantacuzin, editat la Bonn, Emil Strauss. Amândouă, de sigur, fără dată, altminteri identice

Cum exemplarele ediției a II-a nu sunt dateate, s'ar explica, poate, pentru ce *Bibliografia română* (editor Alesandru Degenmann), 1882—1883—1884. An. IV—V—VI, Buc. Sococ & Comp. 1884, înregistrează sub n-rul 3432 (pag. 27): «Carmen Sylva, *Rumanische Dichtungen*, etc., etc. Leipzig, 1884, Friedrich L. 7-50».

În studiul «Die rumänische Literatur in Deutschland. Ein Repertorium» de L. V. Fischer *) din *Romanische Revue*, Hggber Dr. Cornelius Diaconovich, Budapest, I, 1885, se putea citi: «Romänische Dichtungen... welche im vergangenen Jahre (1883) bereits die zweite Auflage erlebten». (Pentru ineditul ei, rețin din studiul acesta al lui Fischer: «... In Nr. 29 [1878] derselben Zeitschrift, [Die Gegenwart] unter dem gleichen Titel findet sich von der Dichterin das, an den grossten amerikanischen Poeten Edgar Allan Poe erinnernde, wehmutsvolle Gedicht «Melancholie» von Eminescu vor»).

Așa dar ediția a doua, care avea indoitul paginilor primei ediții, și care cuprinde și tălmăcirea *Luceafărului*, evoluat, (ceea ce nu putea fi cazul pentru prima) a apărut în 1883 — confirmând întru totul celelalte detalii cronologice, expuse mai sus.

III. Colaterale și subseculente. Grupăm în această secțiune acele texte, ce amintesc de atmosfera poemului de față și care ar putea figura în ceea ce s'ar putea numi constelația *Luceafărului*. Sunt acele texte, pe care ediția d-lui D. R. Mazilu le-a numit «preludii» lirice ale poemului și care se află grupate, dimpreună cu variantele lor, sub titlurile c) *Și oare tot n'ați înțeles*; d) *Să fie seară 'n asfințit* și e) *Dacă subești fără să sperii*, pentru a desprinde, în cele din urmă, un crâmpeliu de trei strofe «în jurul cărora Eminescu a dezvoltat apoi concepția poemei» și din care a făcut întâia variantă a *Luceafărului*. Despre aceste texte, semnalate încă din prima sa ediție (1908), Ioan Scurtu scria că sunt strofe răzlețe și variante la una sau alta din părțile poemului iar Constantin Botez că, în afară de versiunile compacte, se mai găsesc în manuscrise «încercări de poezii rămase neînchegate, din care multe versuri au trecut în *Luceafărul*, iar câteva în alte poezii ca *Ce e amorul* sau *Când amintirile*. Aceste încercări destul de numeroase, par a fi fost făcute toate în vederea a două sau poate trei poezii, care nu i-au reușit, prin anul 1875, pe când era revizor școlar și înainte de a fi început să redacteze poema *Luceafărul*, etc.». Părerii ce, într'un fel sau altul, se aseamănă, căci pentru câte și trei editori amintiți textele acestea sunt strâns legate de *Luceafărul*, pe care îl preced și a cărui elaborare o pregătesc.

Problema ce se pune, în cazul de față, este de a decide dacă ne aflăm, cu adevărat, în fața unor variante, ce preluzionează sau a unor texte, înrudite, de sigur, dar colaterale și implicit subseculente? Căci dacă sunt variante, e neîndoiros că trebuiesc subordonate, într'un chip oarecare, succesivelor versiuni autonome. Dacă sunt colaterale, sugerate numai în timpul lucrului, așa dar altoiuri instantanee și mlădițe subseculente, atunci câtă să vedem în ce măsură au căpătat o formă de sine stătătoare și ar putea fi trecute în rândul postumelor. De pildă: *Diana* a fost tipărită odată cu imediatele Maiorescu iar *Donna Sol*, care porced de din ea, o adevărată postumă, printre acestea. *Lacul*, s'a văzut din primul volum al acestei ediții, este o creație instantanee, desprinsă în timpul lucrului, din *Călin*. Să presupunem că Eminescu n'ar fi tipărit-o, chiar el, în timpul vieții și că ar fi rămas în manuscrise într'una din cōpile caligrafice, cum se și află de altminteri. Ea ar fi fost culeasă, cu bună dreptate, de Hodoș și Chendi, pentru «postume», și ar fi dat una din cele mai izbutite piese ale culegerilor. În schimb, dacă ar fi fost de natura, ceea ce nu se poate închipui, decât teoretic, exercițiilor și tiparelor, ce se pot urmări în capitolul *La steaua*, se înțelege că ediția noastră ar fi încorporat *Lacul* la secțiunea Colateralelor din *Călin*.

Judecând după elementele materiale ale tuturor acestor «preludii», ca și după stadiul lor de elaborare, impresia noastră este că toate aceste încercări au fost făcute în vederea «a două și poate trei poezii», cum spunea Botez, și că ele i-au și reușit în bună parte, că au apucat să cristalizeze. Mai mult, ele nu sunt de fel anterioare *Luceafărului* — despre eroarea anului 1875, o adevărată obsesie la Botez, e inutil să mai vorbim — cât concomitente și multe din ele ulterioare. Nenumăratele variante și contaminările frecvente dintre una și alta, le dau dreptul să le socotim postume, cum și sunt în realitate. Și tot între «Postume», vom trece și un mic exercițiu, inspirat din aceeași atmosferă a *Luceafărului*, figurând în 2282, 110, și intitulat *Când mândra mea doarme în păru-i bălan*.

Ar mai fi de spus un cuvânt despre crâmpeliu de 6 strofe (3 din *Luceafărul* și 3 din *La steaua*), figurând în 2266, 20—21, înregistrat, ca atare, în ediția Scurtu, Botez și Mazilu și despre al cărui caracter, nu numai compozit, dar și de pur exercițiu ortografic și de diversune, fără nicio semnificație alta, se amintește și'n cap. *La steaua*. Din aceeași vreme a stărilor febrile și a sănătății inegale, ce și-a imprimat foaia de temperatură în numeroase manuscrise, datează și însemnarea din ms. 2257, 429 v: «Legenda Luceafărului (modificată și cu mult înălțat* sfârșitul la Giordano Bruno)» urmată, imediat, de întâile 2 versuri din *La steaua*. Deasupra acestei însemnări, subliniat, *Caballa Lucis* [*Lucea*, în lecțiunea Mazilu]. Despre această însemnare, și referințe în legătură cu Giordano Bruno, în studiul lui Gh. Bogdan Duică.

*) Despre L. V. Fischer, cf. Victor Morariu, *Cincvantenarul unei traduceri germane a «Luceafărului»* în *Mihai Eminescu* (Buletin), X, 17, 1939 —De asemeni, cu atât mai mult cu cât va da, una din cele mai bune traduceri a *Luceafărului*. această notiță cu vădite rezerve, a lui Eminescu însuși, redactată în vremea când definitivă, pentru *Almanah*, poemul său:

«Bibliografie. Gruie Sănger în traducere germană a apărut de curând la librării Wlh. Friedrich din Lipsca. Este o broșură de 28 pagini, în ediție elegantă. Traducerea e făcută de d. L. V. Fischer din Erlangen lângă Passau în Bavaria. D. Fischer e unul dintre literații germani, care 'n anii din urmă au atras atenția publicului german asupra literaturii noastre, comunicându-i în traduceri mai mult ori mai puțin reușite unele dintre produsele noastre literare, pe care le-au socotit mai bune, parte proză, parte versuri. În deosebi d. Fischer a tradus până' acum, pe cât știm, numai versuri, pe care le-au publicat în deosebitele foi periodice din Germania. Astfel ne aducem aminte de o traducere a «Resunetului» lui A. Mureșianu, publicată în «Magazin für die Literatur der Auslande» și de câteva poezii ale lui Alexandru publicate în «Dioskuren», în «Oester Gartenlaube». — «Gruie Sănger» nu este dar prima încercare a traducătorului și asta se vede aproape la fiecare pas. Metrul e cel original, în foarte multe versuri traducătorul a isbutit să reproducă farmecul deosebit, pe care-l are limba marelui nostru poet». (*Timpu* VII, 232, Vineri 22 Octombrie 1882).

*

Variațiunea numărului de strofe și versuri, în succesivele tipare ale poemului, poate fi însumată în următoarea schemă:

cca 1880—1881	A. 2277	<i>necomplet</i>
cca 1881	B. 2275 B	113 strofe (452 versuri)
April-Mai 1882	C. 2261	105 strofe (420 v.)
28 Oct. 1882	Almanah R. Jună	98 strofe (392 v.)
Ian. 1883	Rumänische Dichtungen (Mite Kremnitz)	93 strofe (372 v.)
Dec. 1883	Ediția Maiorescu	94 strofe (376 v.)

*

CÂTEVA INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

I. Fata în grădina de aur.

TEXT. — M. Eminescu, *Literatură populară*, ediție comentată de D. Murărașu, « Scrisul Românesc », [1936], pag. 342—357 (+ 585—592, variante).

IZVOARE. — Richard Kunisch, *Bukarest und Stambul. Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*, Berlin, 1861 — Richard Kunisch, *Eine Fahrt nach dem Orient. Reisebilder aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*, Berlin, 1869. — D. Caracostea, *Doză basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu*, « Socec », 1926

REFERINȚE & STUDII. — Dr. M. Gaster, *Literatură populară română*, « Ig. Haumann », 1883, pag. 549 (întâia mențiune a basmului lui Kunisch) — D. Caracostea, *Cum plămănuia Eminescu*. I. Două faze în creațiunea « Luceafărului », în *Vieața Nouă*, VI, 17, 15 Oct. 1910 și II. *Ibid.*, 18, 1 Nov. 1910. — Leca Morariu, *Pentru arheologia « Luceafărului »*, în *Junimea Literară*, XIII, 3—4, Martie—Prier 1924. — D. Caracostea, *Isvorul poemei « Luceafărul » de Eminescu*, în *Adevărul literar și artistic*, V, 206, 16 Noembrie 1924. — N. Iorga, *Trei călători în Țările Românești. Casoni, Rey, Kunisch, și originea « Luceafărului » lui Eminescu*, în *Analele Ac. Rom.*, s. 1st. S. III, Tom. V, Mem. 5, 1925 — G. Bogdan-Duică, *Despre « Luceafărul » lui Eminescu*, (extras din « Anuarul lic. Andrei Șaguna »), Brașov, 1925. — D. Caracostea, *Izvoarele poemei Luceafărul*, în *Convorbiri Literare*, anul 58, Aprilie 1926 și Mai 1926. — Leca Morariu, *Iai ași geneza « Luceafărului » lui Eminescu*, în *Junimea Literară*, XV, 5—6, Mai—Iunie 1926. — Tudor Vianu, *Poesia lui Eminescu*, « Cartea Românească », [1930]. — Iulian Jura, *Mitul în poezia lui Eminescu*, « J. Gamber », Paris, 1933 — G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, III, 1935, 213—221; V., 1936, pag. 244—254, « F. p. lit. ș. a. « Regele Carol II ». — D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, în *Revista Fundațiilor Regale*, VIII, 7, 1 Iulie 1941. — D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană* în *Rev. Fund. Reg.*, IX, 3, 1 Martie 1942. — D. Caracostea, *Din laboratorul eminescian*, în *Rev. Fund. Reg.*, IX, 4, 1 Aprilie 1942

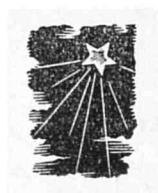
II. Luceafărul

TEXT. — *Luceafărul*, în *Almanahul Societății Academice Social-Literare « România Jună »*, Viena, 1883 (reprodus în *Convorbiri Literare*, XVII, 5, 1 August 1883).

EDIȚII. — Discuția, ce s'a putut urmări mai sus, a dus la încheierea că textul *Luceafărului*, așa cum a fost modificat de Maiorescu în ediția sa, acceptat, după aceea, de mulți dintre editori, nu are niciun temeriu să fie admis. Singura versiune valabilă e aceea a *Almanahului*, pe care o reproduce și ediția de față, vol. I, pag. 167—181.

REFERINȚE & STUDII. — T. Maiorescu, *Eminescu și poeziile lui*, în *Convorbiri Literare*, XXIII, 8, 1 Nov. 1889 (reprodus în *Critice « Socec »*, 1892). — I. Ghenea, *Eminescu* (al doilea articol) în *Contemporanul*, V, 11, Maiu s. n. 1887 (reprodus în *Studii critice*, I, 1890). — Mihail Dragomirescu, *Critica științifică și Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXIX, 4, 1 Aprilie 1895 (broșură, ed. III, 1925, pag. 118 sqq.). — Anghel Demetrescu, *Eminescu*, în *Literatură și Artă Română*, VII, 1903, (reprod. în Anghel Demetrescu, *Opere*, ed. Ovidiu Papadima, 1937). — Ioan Scurtu, *Mihail Eminescu's Leben und Prosaschriften*, Leipzig, 1903, pag. 143 n. — G. Bogdan-Duică, *Despre « Luceafărul » lui Eminescu*, Brașov, 1925. — G. Ibrăileanu, *Scritori români și străini* (capitolul « Eminescu, Pe lângă plopii fără soț »), « ed. Viața Românească », 1926. — Mihail Dragomirescu, *Teoria poeziei*, 1927, pag. 39. — Michel Dragomirescu, *La science de la littérature*, « Gamber », Paris, I, 1928, pag. 125. — Radu Dragnea, *Spiritualitatea lui Eminescu*, în

Gândirea, IX, 11, Noembrie 1929. — Ion Sân-Giorgiu, *Eminescu și Goethe*, «Ramuri», 1929. — Tudor Vianu, *Poesia lui Eminescu* (capitolul «Luceafărul»), «Cartea Românească», [1930] — Cezar Papacostea, *Filosofia antică în opera lui Eminescu* (extras din «Minerva»), «Viața Românească», 1930, pag. 25 sqq. — Ovid Densusianu, *Evoluția estetică a limbii române* (curs), 1931—1932, pag. 82 sqq. — D. Caracostea, *Opera lui Mihail Eminescu*, curs litografiat, 1931—1932 (pag. 1—420 privesc problema *Luceafărului* — referință în *Arta cuvântului la Eminescu*, Bibliografie, 380) — Iulian Jura, *Mitul în poezia lui Eminescu*, «Gamber», Paris, 1933 — Gh. Bogdan-Duică, *De pe lângă «Luceafărul» în Buletinul Mihail Eminescu*, (Cernăuți), IV, 11, 1933. — N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I, «Adevărul», 1934, pag. 295. — Em. Ciomac, *Viața și opera lui Richard Wagner* (capitolul «Lohengrin»), «Fundăția pentru literatură și artă «Regele Carol II»», 1934. — G. Călinescu, *Opera lui Mihail Eminescu*, IV, 1936, pag. 81-82, 159—160; V, 1936, 254—272, «F. p. l. și artă Regele Carol II». — Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, (capitolul «Influențe modelatoare și catalitice»), «Cartea Românească», 1936 (ed. II, «Of. de librărie», Buc., 1937) — Artur Gorovei, *Elemente populare în literatura cultă*, Ac. Rom., Mem. s. lit., S. III, T. VII, 1934—1936. — Dan Botta, *Limite*, (cap. «Despre arta poetului»), «Cartea Românească» [1936] — D. R. Mazilu, *Luceafărul lui Eminescu*. Expresia gândirii, text critic și vocabular, «Cartea Românească», 1937. — I. M. Rașcu, *Convingeri literare* (capitolul «Eminescu și Lamartine»), 1937. — D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, «Institutul de Istorie literară și folclor», 1938. — Pompiliu Constantinescu, *Eros și Daimonion*, în *Revista Fundațiilor Regale*, VI, 7, 1 Iulie 1939 — Mircea Eliade, *Insula lui Euthanasius*, ibid (repr. în volumul cu același titlu, «Fundăția Regală pentru literatură și artă», 1943). — Vladimir Streinu, *Eminescu al vremii noastre*, ibid. — Constantin-Stelian, *Luceafărul*, în *Athenaeum*, V, 5, 1939. — Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului* (capitolul «Simbolul androgin», publicat în *Gândirea*, Iunie, 1939), «Cugetarea», [1940]. — Mircea Eliade, *Mitul reintegrării* (cap. «Mitul androginului»), «Vremea», [1942]. — Scarlat Struțeanu, *Câteva note la «Luceafărul» lui Eminescu*, în *Ramuri*, XXXVIII, 6—7, Iunie—Iulie 1942. — I. E. Torouțiu, *Ediții critice Eminescu*. XI. *Luceafărul*, în *Convorbiri Literare*, LXXV, 11—12, Nov. — Dec. 1942. — Vladimir Streinu, «*Legenda Luceafărului*» în volumul *Clasicii noștri*, I, pag. 148—160, «Casa Școalelor», 1943.

TABELUL ALFABETIC

al poeziilor cuprinse în volumele I și II

T. = Textul poeziilor din I-ul volum, N.V. = Note și variante în vol. I și II; A.t. = Anexe, textul poeziei, A n. = Anexe, notele poeziei; F = Facsimil – *Titlul poeziilor din anexe e cules cursiv – Cifrele cu II- înaintea se referă la vol. II.*

TITLUL POEZIILOR	P A G I N I				
	T. (vol. I)	N.V. (vol I și II)	A.t. (vol. I)	A n. (vol I)	F (vol I și II)
Adio	187				
Afară-1 toamnă (sonet)	119	II-112			{ II-114, 117
Amicului F. I.	26	278			
Amorul unei marmure	20	268			21,22
Atât de fragedă	117	II-83			{ II-102, 103,104 105
Călin	76	397			{ 77-78 81,86 407 469
<i>Când</i>			470	506	
Când amintirile	186				
Când însuși glasul (sonet)	120	II-124			II-128
<i>Când crivățul</i>				514	
<i>Când marea</i>			470	506	
<i>Când privești oglinda mării</i>			468	506	
<i>Când sufletu-mi noaptea (Incer de pață)</i>	312,314				313
<i>Cântecul lăutarului</i>				514	
<i>Care-o fi în lume</i>			489	511	
Ce e amorul	189				
Ce te legeni codrule	214				
Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie	15	255			
<i>Christ</i>			484	510	57
<i>Cine-i? (din drama «Steaua Mării»)</i>			486	510	
Crăiasa din povești	72	381			77
Criticilor mei	226				
Cugetările sărmanului Dionis	46	329			47
Cu mâne zilele-ți adaugi	204				
De-aș avca.. . . .	2	244			
<i>De-aș muri ori de-ai muri</i>			465	504	
De câte ori iubito	114	II-64			
De ce nu-mi vii	235				
<i>De ce să mori tu</i>			464	504	

TITLUL POEZIILOR	P A G I N I				
	T. (vol. I)	N.V. (vol. I și II)	A.t. (vol I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I și II)
De-oîu adormi (variantă: « Mai am un singur dor »)	219				
De-or trece anii	208				
Depart sunt de tine	107	II-43			II-14
Despărțire	127	II-146			{ II-23, 151, 155, 167
Diana	228				
<i>Din lyra spartă</i>			489	511	
Din noaptea	230				
Din străinătate	6	249			7,252
Din valurile vremii	213				
<i>Doi aștri</i>			466	505	
Doina	182				
Dorința	75	388			
<i>Ector și Andromache (după Schiller)</i> . . .			487	510	
Egiptul	43	319			
<i>E îngerul tău or umbra ta? (Inger și Demon)</i>	335				313
<i>Elena (Mortua est I)</i>	299				303
Epigonii	31	291			{ 33-34 293
Făt-Frumos din teiu	65	360			365-367
Floare-Albastră	54	339			
Foaia veștedă (după Lenau)	125	II-141			II-145
<i>Fragment</i>			494	514	
Freemăt de codru	121	II-131			II-135
<i>Frumoasă-i</i>			492	514	
Glossă	194				195,197
<i>Horia</i>			491	512	
Iar când voi fi pământ (variantă: « Mai am un singur dor »)	223				
Împărat și proletar	56	342			{ 57-58 353
<i>Inchinare lui Ștefan Vodă (Poemul Putnei)</i> .			499	497	
Înger de pază	41	311			313

TITLUL POEZIILOR	P A G I N I				
	T (vol. I)	N.V. (vol. I și II)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I și II)
<i>Inger palid</i>			485	510	
Inger și demon	50	333			313
Iubind în taină (sonet)	200				
Junii corupți	23	274			
Kamadeva	236				
La Bucovina	9	253			
Lacul	74	387			407
La Heliade	17	256			259
La mujloc de codru des	215				
<i>La moartea lui Eliade</i>	261				
<i>La moartea lui Neamțu</i>			495	514	
La moartea principelui Știrbey	28	283			
La mormântul lui Aron Pumnul	1	239			241
La o artistă (I)	18	265			267
<i>La o artistă (II) (p. Carlotta Patti)</i>			480	506	
Lasă-ți lumea	209				
La steaua	234				233
<i>Lăda</i>			493	514	
<i>Locul aripelor</i>			488	511	
Luceafărul	167	II-370			169, 180 II-385, 401, 403 409, 411 413, 421 433, 439 441, 446 448, 450
Mai am un singur dor	216				217, 224
Mănușa (după Fr. Schiller)	165	II-366			
Melancolie	69	368			70
Misterele nopții	13	255			
Mortua est!	37	299			39, 303
<i>Mureșianu</i>			482	510	483
Noaptea	42	315			
<i>Nu e steluță</i>			489	511	
Nu mă înțelegi	232				
Nu voiu mormânt bogat (variantă: «Mai am un singur dor»)	221				

TITLUL POEZIILOR	P A G I N I				
	T (vol. I)	N.V. (vol. I și II)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I și II)
O călărire în zori	3	245			7
Odă în metru antic	199				
O, mamă	129	II-169			II-171
<i>Ondina</i>			471	506	475-476
O, rămâi	110	II-57			
<i>Os magna sonaturum</i> (vezi: <i>La Heliade</i>) . .					
<i>O stea prin ceruri</i>			504		
Pajul Cupidon	108	II-49			II-53
Pe aceeași ulicioară	112	II-62			
Pe lângă plopii fără soț	191				
Peste vârfuri	206				
<i>Poemul Putnei</i> (vezi: <i>Inchinare lui Ștefan Vodă</i>)					
Povestea codrului	100	II-1			{ II-3, 11, 234
Povestea teiului	102	II-16			{ II-12, 22, 23, 31, 33, 35
<i>Prin nopți tăcute</i>			467	506	
<i>Replîci</i>			479	506	
<i>Resignațiune</i> (din Schiller)			461	503	
Revedere	123	II-137			II-140
Rugăciunea unui Dac	115	II-69			II-77, 82
S'a dus amorul	184				
Sara pe deal	231				
Scrisoarea I	130	II-172			{ 131, 135 II-182, 199
Scrisoarea II	137	II-214			{ 138, 139 II-234, 237, 246 247, 248
Scrisoarea III	142	II-271			{ 143, 145 II-310, 311, 312 313, 320 321
Scrisoarea IV	152	II-324			{ 153, 156 II-332

TITLUL POEZIILOR	P A G I N I				
	T. (vol. I)	N V. (vol. I și II)	A.t. (vol. I)	A n. (vol. I)	F. (vol I și II)
Scrisoarea V	159	II-346			161, 163
Se bate miezul nopții	203				
<i>Serata (Ondina I)</i>			454	503	459
Și dacă ramuri	193				
Singurătate	105	II-40			II-13
Sunt ani la mijloc (sonet)	120	II-118			
Somnoroase păsărele	207				
Speranța	11	254			
<i>Steaua mării</i>			486	510	
<i>Steaua vieții</i>			481	510	
Strigoii	88	430			89-90
Te duci	211				
Trecut-au anii (sonet)	201				
<i>Unda spumă</i>			467	505	
Venere și Madonă	29	286			
Veneția (sonet)	202				
<i>Viața mea în zină</i>			480	506	

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
<i>Prefață la volumul II</i>	IX
POVESTEA CODRULUI (note și variante)	I
POVESTEA TEIULUI (note și variante)	16
SINGURĂTATE (note și variante)	40
DEPARTE SUNT DE TINE (note și variante)	43
PAJUL CUPIDON (note și variante)	49
O RĂMÂI (note și variante)	57
PE ACEEAȘI ULICIOARĂ (note și variante)	62
DE CÂTE ORI IUBITO (note și variante)	64
RUGĂCIUNEA UNUI DAC (note și variante)	69
ATÂT DE FRAGEDĂ (note și variante)	83
AFARĂ-I TOAMNĂ . . . (note și variante)	112
SUNT ANI LA MIJLOC . . . (note și variante)	118
CÂND INSUȘI GLASUL . . . (note și variante)	124
FREAMĂT DE CODRU (note și variante)	131
REVEDERE (note și variante)	137
FOAIA VEȘTEDĂ (note și variante)	141
DESPĂRȚIRE (note și variante)	146
O MAMĂ (note și variante)	169
SCRISOAREA I (note și variante)	172
SCRISOAREA II (note și variante)	214
SCRISOAREA III (note și variante)	271
SCRISOAREA IV (note și variante)	324
SCRISOAREA V (note și variante)	346
MĂNUȘA (note și variante)	366
LUCEAFĂRUL (note și variante)	370
A. Versiunea necompletă	373
B. Prima versiune completă	391
C. Legenda Luceafărului	415
D. Versiunea Almanahului (= E. Convorbiri)	443
F. Ediția Maiorescu	451
Câteva indicații bibliografice	454
TABELUL ALFABETIC al poeziilor din vol. I și II	457
TABLA DE MATERII	463

ACEST VOLUM S'ATIPĂRIT LA MONITORUL
OFICIAL, IMPRIMERIA NAȚIONALĂ ÎN
ANUL 1943, DIRECTOR GENERAL FIIND
D-1 EUG BĂLLAN, DIRECTOR AL IMPRI-
MERIEI FIIND D-1 ING B. MĂRĂCINE,
SUB ÎNGRIJIREA D-1 MIIRCEA FLORESCU
ȘEF DE FABRICAȚIE, A D-1 MIIRCEA
CAROL, TEHNICIAN, GH CICEERONE ȘEFUL
MAȘINILOR DE CULES « MONOTIPE »,
MARIN SĂVULESCU ȘEFUL ATELIERULUI
DE TURNAT, GH LAZĂR ȘEFUL ATELIE-
RULUI DE CULEGERE, IACOB OPREA,
SIMIONESCU PETRE, CULEGĂTORI,
CONSTANTINESCU PĂTRAȘCU ȘEFUL ATE-
LIERULUI DE IMPRIMARE, PELICAN
NICOLAE, MAȘINIST, IOANID APOSTOL
ȘEFUL ATELIERULUI DE LEGĂTORIE ȘI
IOAN DUMITRESCU LEGĂTOR.

MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI 1943

